

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Т. І. КОВАЛЬЧУК, В. Д. ШИНКАРУК

**ОРГАНІЗАТОРСЬКА РОБОТА
У СТУДЕНТСЬКІЙ ГРУПІ**

**НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК
ДЛЯ НАСТАВНИКІВ СТУДЕНТСЬКИХ ГРУП**

КИЇВ – 2017

УДК 37.091.2.312

ББК 74.24

К 56

Рецензенти:

Г. П. Шевченко, академік НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля;

А. О. Ярошенко, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри соціальної політики факультету соціально-психологічних наук та управління НПУ імені М. П. Драгоманова;

Р. В. Сопівник, доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Ковальчук Т. І., Шинкарук В. Д.

К 56 Організаторська робота у студентській групі / Т. І. Ковальчук, В. Д. Шинкарук. – Київ : Міленіум, 2017. – 651 с.

ISBN

Висвітлені проблеми удосконалення змісту, методів та організаційних форм роботи у студентській групі. Схарактеризована сутність педагогічного процесу, спрямованого на формування компетентного, всебічно розвиненого, естетично та духовно багатого, підготовленого до творчої діяльності студента. Дозвілєву діяльність відображено через призму звичаєвої культури українського народу. Запропоновано широкий спектр форм роботи у студентській групі, які можуть використовуватися науково-педагогічними працівниками, наставниками студентських груп у підготовці до свят, визначних дат та інших заходів. Показано досвід наставницької роботи у студентській групі СП-1501.

Для наставників студентських груп, науково-педагогічних працівників, педагогів-практиків, студентів, широкого загалу читачів – усіх, хто цікавиться проблемами організаторської роботи у студентській групі, організації дозвілля і проведення вільного часу.

Видання посібника здійснюється за кошти авторів.

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Національного університету біоресурсів і природокористування України
(протокол № 2 від 27 вересня 2017 року)

УДК 37.091.2.312

ББК 74.24

ISBN

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ПВ	–	патріотичне виховання				
НПВ	–	національно-патріотичне виховання				
ЕВ	–	ететичне виховання				
МЕВ	–	морально-етичне виховання				
ГВ	–	громадянське виховання				
ПВ	–	правове виховання				
РВ	–	розумове виховання				
ФВ	–	фізичне виховання				
ДСМ	–	духовне становлення молоді				
ХВ	–	християнське виховання				
ФЗСЖ	–	формування здорового способу життя				
ТМ	–	твір мистецтва				
НУБіП України	–	Національний	університет	біоресурсів		i
природокористування України						
ВНЗ	–	вищий навчальний заклад				
ЗНЗ	–	загальноосвітній навчальний заклад				
ДНЗ	–	дошкільний навчальний заклад				

Ключові слова: діяльність, організаторська робота у студентській групі, дозволя, дозволяє діяльність, сценарій, духовна культура, культура, мистецтво, музичне мистецтво, театральне мистецтво, сакральне мистецтво, хореографічне мистецтво, народна пісня, фольклор, козацький герць, шляхетський етикет, звичаї, обряди, традиції.

ВСТУП

Актуальність теми зумовлена необхідністю удосконалення змісту, методів, організаційних форм роботи у студентській групі, особливо в галузі педагогічного забезпечення діяльності викладачів у сфері дозвілля нашої молоді. Ці вимоги декларуються у Законі України «Про освіту» (2017), «Про загальну середню освіту» (1999), Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття», 1993), Державній національній програмі «Освіта-2000», Національній доктрині розвитку освіти (2002), концепції розвитку професійно-технічної освіти України (2004), Програмі розвитку виховання в системі освіти України на 2003-2012 роки (2003) в інших нормативно-правових документах в освітній сфері суспільства.

Ці обставини роблять актуальною проблему обґрунтування змісту, форм організації, методів і технологій роботи у студентській групі. Для її вирішення необхідно науково обґрунтувати структуру і зміст професійної підготовки наставників для вищих навчальних закладів, які працюватимуть у студентській групі.

Головним завданням педагогічного процесу є формування компетентного, всебічно розвиненого, естетично та духовно багатого, підготовленого до творчої діяльності фахівця вищого навчального закладу.

Питання організації дозвілля та його педагогічного забезпечення досліджували В. Й. Бочелюк, В. В. Бочелюк, А. Воловик, В. Воловик, Р. Стебинс, Ю. Стрельцова, В. Піча, В. Бочарова, Г. Анашкіна, Б. Трушин, І. Єрошенкова, Т. Кісельова, Ю. Красильников, Б. Мосальов, Г. Новаторов, Г. Орлов. Теоретичні засади соціології вільного часу розробляли В. Артемов, А. Гордон, Г. Зборовський, І. Корсун, Г. Мінц, Л. Мискевич, Г. Орлов, Б. Трушин та ін.

Зазначене дозволяє стверджувати, що проблема формування готовності майбутніх фахівців вищих навчальних закладів до організації роботи у сфері дозвілля є актуальною та перспективною, зумовленою соціальним замовленням суспільства на підготовку професіоналів для цієї сфери.

Ми намагалися показати організаторську роботу у студентській групі через призму звичасвої культури українського народу. Існує повір'я, що той, хто забув звичаї своїх батьків, карається людьми і Богом. Він блукає по світі, як блудний син, і ніде не може знайти собі притулку і пристановища, бо він загублений для свого народу [95].

А ще розповідають повір'я, що від тих батьків, які не дотримуються звичаїв, народжуються діти, які стають вовкулаками. Вовкулака – це завжди понурий, чимось незадоволений чоловік. У день святого Юрія (6 травня) він перетворюється на вовка, а в день зимового Миколи (19 грудня) – знову перекидається чоловіком. Вовкулака, в людській постаті, до церкви не ходить, з людьми не вітається і звичаїв людських не знає.

Тарас Шевченко звертається до України, як до матері:

Чи ти рано до схід-сонця

Богу не молилась?

Чи ти діточок непевних

Звичаю не вчила?

Зі слів Т. Г. Шевченка не вчити своїх дітей звичаїв такий же великий гріх для матері, як і гріх не молитися Богові.

У професійному становленні викладача університету вирішальна роль належить педагогічній практиці. Вона поєднує теоретичну підготовку викладачів з їх практичною діяльністю у вищій школі. **Метою** цієї професійної практичної підготовки є практичне закріплення викладачами отриманих теоретичних знань, оволодіння сучасними методами та методиками викладання у ВНЗ, ознайомлення з формами організації та засобами виховної роботи, формування у викладачів-наставників на базі отриманих в університеті знань професійних умінь і навичок, виховання потреби систематично поповнювати свої знання та творчо застосовувати їх у практичній діяльності. Не останню роль тут відіграє семінар наставників, організований кафедрою педагогіки НУБіП України. «Якщо організувати для наставників студентських груп семінар, в межах якого озброїти наставників розробленими для них навчально-методичними матеріалами,

методичними рекомендаціями, то їх діяльність щодо формування колективу студентської групи та виховання здорового способу життя стане ефективнішою, а рівень вихованості студентів зросте» [86, с. 11].

Головне завдання професійної практичної підготовки викладачів є їх підготовка до професійної педагогічної діяльності у ВНЗ. Така підготовка здійснюється для забезпечення вищих навчальних закладів кадрами, які мають знання інноваційного характеру, вміння їх практичного застосування, певний досвід розробки нових технологій виховання, володіють сучасними методами організаторської роботи у студентських групах.

Основними завданнями професійної практичної підготовки викладача вищої школи є:

- формування та розвиток професійно-педагогічних навичок та вмінь;
- формування у викладачів навичок та вмінь проведення науково-дослідної роботи з психолого-педагогічних та методичних проблем;
- створення умов для професійного зростання, залучення їх до активної діяльності як викладачів та наставників академічних груп;
- розвиток у викладачів практичних умінь здійснювати виховну роботу у студентських групах;
- оволодіння викладачами комунікативними вміннями, необхідними для спілкування зі студентами та колегами;
- вироблення у викладачів навичок самостійності у підготовці та проведенні різних форм виховної роботи зі студентами та особистої відповідальності за якість цієї роботи;
- вироблення творчого підходу до педагогічної діяльності;
- ознайомлення з організацією виховного процесу у ВНЗ;
- спостереження за освітнім процесом та аналіз його організації;
- визначення та реалізація конкретних цілей та завдань виховного процесу;
- здійснення семестрового та перспективного планування виховної роботи й організація його виконання;
- планування виховної роботи в академічній групі;
- складання психолого-педагогічної характеристики академічної групи (студента);
- підготовка і проведення виховних заходів;
- розробка сценаріїв виховних заходів;
- взаємовідвідування й аналіз виховних заходів, що проводять інші викладачі;
- участь у роботі семінару наставників та методологічних семінарів кафедр;
- вибір та використання ефективних форм та методів виховання;
- вивчення, аналіз та практичне застосування передового досвіду виховання;
- створення методичних рекомендацій для виховного процесу у студентській групі;
- формування професійно значущих якостей, властивостей та характеристик, професійних вмінь та навичок управління пізнавальною діяльністю студентів;
- набуття умінь самоаналізу педагогічної майстерності.

Професійна компетентність викладача-наставника визначається наявністю в нього групи особистісних якостей:

- *психологічних характеристик*: емоційної врівноваженості, низької тривожності, творчого мислення, послідовності у діях, наполегливості, стриманості, уважності, спостережливості;
- *морально-етичних якостей*: гуманності, доброти, терпимості, справедливості, тактовності, емпатійності, скромності, відповідальності.
- *психологічних якостей*: адекватної самооцінки, самокритичності, самоаналізу, прагнення до самовдосконалення.
- *психолого-педагогічних якостей*: комунікабельності, зовнішньої привабливості, вміння нав'язувати та переконувати, оптимізму.

На думку Н. В. Кузьміної, професійні якості можна розглядати як прояв психологічних особливостей особистості, необхідних для засвоєння спеціальних знань, умінь і навичок, а також для досягнення сприйнятливої суспільством ефективності у праці. Вони включають такі властивості: *інтелектуальні* (мислення), *моральні* (поведінка), *емоційні* (почуття), *вольові* (здатність до самоуправління), *організаційні* (механізм діяльності).

Проте у сфері педагогічної роботи існують певні психологічні «протипоказання». До них можна віднести: *відсутність інтересу до інших людей (егоїзм), різкість суджень, категоричність, незібраність, невміння вести діалог з опонентом, конфліктність, агресивність, невміння сприймати чужу точку зору тощо*. «Якість вищої освіти вимірюється рівнем професійного розвитку майбутнього фахівця, його професійної культури і громадянською позицією, яку він займає у житті... Будемо мати хорошу освіту, буде в нас процвітаюча держава» [20, с. 6].

Сподіваємося, що зібрані інформаційні матеріали можна буде використовувати у роботі зі студентською групою, просвітницькій роботі з молоддю, у підготовці до свят, визначних дат та інших урочистостей. Ними зможуть скористатися наставники, науково-педагогічні працівники, педагоги-практики, аспіранти та студенти – майбутні фахівці, а також широкий загал читачів – усі, хто цікавиться проблемами організаторської роботи у студентській групі, організації дозвілля і проведення вільного часу нашої молоді. Висловлюємо глибоку вдячність завідувачу інформаційно-бібліографічним відділом наукової бібліотеки НУБіП України (сьогодні ветерану праці НУБіП України) **Положенку Любові Павлівні, педагогам Києва та Львова, студентам групи СП-1501** за розробки до практичної складової навчального посібника. Автори з вдячністю сприймуть усі зауваження, пропозиції та думки стосовно структури і змісту навчального посібника.

Координати для спілкування

03041, Київ – 41, вул. Героїв Оборони, 15.

Національний університет біоресурсів і природокористування України.

Гуманітарно-педагогічний факультет.

Кафедра соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті.

ЧАСТИНА І
РОЗДІЛ І
1.1. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ
ОРГАНІЗАТОРСЬКОЇ РОБОТИ У СТУДЕНТСЬКІЙ ГРУПІ

Актуальність теми зумовлена зростанням соціальної напруженості у суспільстві, поширенням алкоголізму, наркоманії, лудоманії, тютюнопаління, проституції, злочинності і суїциду, загостренням кризових явищ у духовному житті сім'ї, зростанням чисельності дітей-сиріт, дітей з відхиленнями у фізичному і психічному розвитку та поведінці, а також тих, які зазнали насилля, бездомних дітей, хворих на СНІД та зі слабким здоров'ям. Гострота цих проблем робить актуальними пошуки шляхів їх вирішення, зокрема, засобами професійної психолого-педагогічної діяльності в освітніх закладах, зокрема, у студентських групах вищих навчальних закладів (далі ВНЗ).

З цих позицій існує необхідність удосконалення змісту, організаційних форм і методів навчання і виховання, особливо в галузі психолого-педагогічного забезпечення діяльності у студентських групах. Ці вимоги декларуються у Законах України «Про освіту» (2017), «Про загальну середню освіту» (1999), «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» (2001), «Про охорону дитинства» (2001), Державній національній програмі «Освіта» («Україна ХХІ століття», 1993), Національній доктрині розвитку освіти (2002), Програмі розвитку виховання в системі освіти України на 2003-2012 роки (2003), Концептуальних засадах розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір (2004), Законі України "Про вищу освіту", Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр. (2012), в інших нормативно-правових документах в освітній сфері суспільства.

Ретроспективу педагогіки вищої школи, питання, що стосуються формування особистості, постановки завдань, визначення форм і методів навчання, з'ясування сутності пізнавальної активності студентів висвітлено у працях В. Баранівського, І. Волощука, Н. Журавської, І. Зарубінської, С. Калашнікової, Г. Козлакової, К. Корсака, В. Кременя, Т. Левченко, З. Левчук, В. Лугового, П. Лузана, В. Майборода, В. Манька, Г. Онкович, О. Платонова, В. Радкевич, С. Сисоевої та ін.

Разом із тим, незважаючи на суттєве розширення дослідницьких зусиль науковців у цій сфері, зростання соціальної напруженості у суспільстві робить актуальною проблему обґрунтування змісту, форм організації, методів і технологій підготовки майбутніх фахівців до організаторської роботи у студентській групі.

Дослідження психолого-педагогічної, науково-методичної літератури з цих питань свідчить про те, що питання формування особистості у ВНЗ сьогодні гостро стоять перед педагогічною громадськістю і суспільством. Для їх вирішення необхідно науково обґрунтувати структуру і зміст професійної підготовки фахівців педагогічного профілю, які працюватимуть у студентських групах.

Аналіз стану підготовки НПП і педагогів-наставників вказує на те, що рівень сформованості педагогічного забезпечення процесу формування їх готовності до організаторської роботи у студентських групах не відповідає сучасним вимогам суспільства. Ознайомлення з результатами наукових досліджень вчених і практичним досвідом науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів у цій сфері дало змогу виявити низку протиріч між: 1) зростаючими вимогами суспільства до кваліфікації педагогів ВНЗ і рівнем сформованості їхньої готовності до організаторської роботи з молоддю; 2) ростом вимог до рівня готовності педагогів вищої школи організовувати роботу у студентських групах і недостатньою їхньою теоретичною та практичною підготовленістю до неї у ВНЗ; 3) практичною необхідністю підвищення рівня готовності викладачів ВНЗ до організаторської роботи у студентських групах і недосконалістю змісту навчально-методичного забезпечення та перепідготовки кадрів.

Отже, актуальність і соціальна значущість питання та зазначених протиріч обумовили тему

навчального посібника: *«Організаторська робота у студентській групі»*

Аналіз психолого-педагогічної літератури з теорії педагогічної діяльності дозволяє констатувати, що «готовність до педагогічної діяльності» – це: «властивість і стан особистості, рівень професійної підготовки випускника педагогічного ВНЗ» [26]; професійна самосвідомість, ставлення до діяльності чи настанова (для ситуативної готовності), мотиви, знання про предмет та способи діяльності, навички і вміння практичного втілення цих способів, а також професійно значущі якості особистості [81]; інтегроване багатшарове утворення, компоненти якого тісно взаємопов'язані та взаємообумовлені і відсутність у майбутнього учителя хоча б одного з них призводить до виникнення диспропорцій у структурі особистості фахівця [26]; соціальне усвідомлення характеру майбутньої роботи і відповідальність; готовність до розширення і поглиблення власного наукового і загальнокультурного світогляду; організованість і здатність до прийняття нестандартних, творчих рішень; доброзичливість, толерантність, емпатійність; самокритичність і рефлексія; інтелектуальна активність, наявність дослідницьких здібностей, гнучкість та оригінальність мислення; професійна працездатність, фізичне і психічне здоров'я [102]; сукупність психічних і психофізіологічних особливостей людини, необхідних для досягнення успіху у вибраній професії, профпридатність; рівень умінь і навичок [114].

Вищезазначені позиції дозволяють стверджувати, що готовність до навчання психологічна [93] – у найзагальнішому вигляді можна трактувати як комплекс психічних якостей, необхідних людині для успішного засвоєння програмного навчального матеріалу і гармонійного розвитку особистості. Це: «певний рівень пізнавальної та соціальної зрілості, необхідний для успішного оволодіння програмним матеріалом, що сприяє гармонійному розвитку особистості» [24]; психологічний рівень розвитку особистості (здатність до емпатії, готовність пізнавальної сфери до творчості) [79]; стійкий психічний стан, зумовлений рівнем активно-позитивного ставлення особистості до фахової діяльності [79]; стан психічної готовності, що виникає на основі освоєного попереднього досвіду і має спрямований вплив на реакції індивіда стосовно усіх об'єктів чи ситуацій, з якими він пов'язаний; певний психологічний стан (близький до поняття «оперативного спокою»; особливий психічний стан особистості, який характеризується «тверезою вірою у свої сили, оптимальним рівнем збудження» й усвідомленою мотивації, прагненням досягти поставленої мети; особливий психічний стан особистості, який характеризується «наявністю у суб'єкта образу структури певної дії та постійної спрямованості свідомості на його виконання» [112]; особливий психічний стан особистості, який характеризується вибірковою активністю, що налаштовує організм, особистість на майбутню діяльність [50]; особливий психічний стан особистості, що характеризується стійкістю до зовнішніх та внутрішніх впливів, яка тісно пов'язується із нейрофізіологічними механізмами регуляції та саморегуляції поведінки особистості; виникнення з моменту визначення мети на основі усвідомлюваних потреб і мотивів, розвитку у зв'язку із виробленням особистістю плану, установок, загальних моделей майбутніх дій і надалі втілення у предметних діях, які відповідають чітко визначеним засобам і способам діяльності [50] тощо.

Важливою є готовність викладача (студента) до організації роботи у сфері дозвілля.

С. Пащенко виділяє педагогічну, змістову і технологічну готовність педагога (студента) до майбутньої діяльності в освітньо-дозвілльєвій сфері. Педагогічна готовність поєднує в собі такі якості, як: соціальне усвідомлення характеру майбутньої роботи і відповідальність за її виконання; готовність до розширення і поглиблення власного наукового і загальнокультурного світогляду; організованість і здатність до прийняття нестандартних, творчих рішень; доброзичливість, толерантність, емпатійність; самокритичність і рефлексія; інтелектуальна активність, дослідницький стиль, гнучкість та оригінальність мислення; професійна працездатність, фізичне і психічне здоров'я [61].

Професійне зростання, самовдосконалення особистості [88; 89] необхідні для майбутнього педагога (студента), який працюватиме у студентській групі чи сфері дозвілля. Тому розвитку особистості, готовності педагога до різних форм професійного самовдосконалення приділено особливу увагу. Готовність майбутнього педагога до професійного самовдосконалення

розглядаються як: складне особистісне новоутворення, яке (за умови якісної реалізації необхідних для цього педагогічних впливів) містить усі необхідні для цілеспрямованого професійного зростання передумови та є прогнозованим результатом професійної підготовки [122]; «інтегративна особистісна властивість майбутнього вчителя» [122, с. 14, 15], яка забезпечує виконання ним професійного самовдосконалення; «особливий особистісний стан, який передбачає наявність у студента мотиваційно-ціннісного ставлення до професійно-педагогічної діяльності, з однієї сторони і, з іншої – до діяльності з самовдосконалення в ній як необхідної умови просування у професії»; сукупність внутрішніх суб'єктивних чинників самовдосконалення педагога.

Готовність майбутнього педагога до професійного саморозвитку визначається О. Психотою і Т. Тихоною, як «складноструктуроване особистісне утворення, що забезпечує необхідні внутрішні умови для успішного професійного саморозвитку майбутнього вчителя».

Готовність до самоосвіти розглядається вченими як: «синтез внутрішніх умов, які визначають принципову можливість процесу самоосвіти»; сукупність якостей, що забезпечують успішне її виконання; вид дозвілєвої діяльності (один з п'яти основних видів).

На думку І. Чемериної, готовність до професійно-педагогічного самовдосконалення постає як «інтегративна особистісна властивість майбутнього вчителя» [122]. Готовність до самовдосконалення має особливе значення тому, що майбутній педагог, володіючи нею, зможе забезпечити прогресивний розвиток іншої особистості. Готовність до професійного самовдосконалення майбутнього педагога виступає важливою передумовою розвитку його загальної готовності до педагогічної діяльності у сфері дозвілля [98].

Отже, його майбутня діяльність залежить від власної педагогічної готовності до організаторської роботи у студентській групі і від готовності вихованців у цій царині знань, умінь і навичок та від комплексу їх особистісних, суб'єктивних та індивідуальних якостей, необхідних для успішної спільної діяльності у багатьох ситуаціях.

У ході педагогічного процесу підготовки студентів у вищому навчальному закладі мають поєднуватися два компоненти: психолого-педагогічний і власне педагогічний, які володіють своїми особливостями й потребують професійної (спеціальної методичної, наукової, навчальної, виховної, специфічної теоретичної, дозвілєвої практичної, комп'ютерно-інформаційної), особистісної (фізичної, морально-етичної, національно-патріотичної, громадянської, духовної, правової, екологічної, естетичної; власного інтелектуального розвитку, ерудиції, здатності до самоосвіти) та психолого-педагогічної готовності до її реалізації [67].

Готовність педагогів до організації роботи у сфері дозвілля дітей та юнацтва – це здатність здійснювати дозвілєву діяльність, яка формується у процесі спеціально організованої професійної психолого-педагогічної підготовки і зумовлена рівнем розвитку професійно-етичних цінностей, унікального поєднання особистісних якостей, професійних знань, умінь і навичок, загальнолюдських цінностей, властивостей, характеристик майбутніх педагогів, які сприяють успішній підготовці, організації і проведенню дозвілєвої діяльності на основі засвоєння досвіду, нагромадженого представниками багатьох професій у галузі освіти, культури, спорту, охорони здоров'я, рекреації, туризму, соціального забезпечення тощо [56; 57].

Таким чином, готовність майбутніх педагогів до організації роботи у сфері дозвілля (студентській групі) – розглядається як *здатність до здійснення різноманітних форм, методів, технологій проведення дозвілля, що формується у процесі спеціально організованої професійної підготовки (допрофесійної, професійної, післядипломної) і зумовленої рівнем розвитку ціннісно-особистісних і професійно-значущих якостей майбутніх педагогів, які сприяють успішній організаторській роботі у студентській групі* [59; 63].

Метою цього навчального посібника є практичне закріплення викладачами отриманих теоретичних знань, оволодіння сучасними методами та методиками викладання у ВНЗ, ознайомлення з формами організації та засобами навчально-виховної роботи, формування у викладачів-наставників на базі отриманих в університеті знань професійних умінь і навичок,

виховання потреби систематично поповнювати свої знання та творчо застосовувати їх у практичній діяльності.

Головне завдання професійної практичної підготовки викладачів є їх підготовка до професійної педагогічної діяльності у ВНЗ. Така підготовка здійснюється для забезпечення вищих навчальних закладів кадрами, які мають знання інноваційного характеру, вміння їх практичного застосування, певний досвід розробки нових технологій виховання *національно-патріотичного (НПВ), морально-етичного (МЕВ), духовного становлення молоді (ДСМ), естетичного (ЕВ), розумового (РВ), громадянського (ГВ), правового (ПВ), екологічного (ЕВ), фізичного (ФВ), трудового змісту, християнського (ХВ), формування здорового способу життя (ФЗСЖ), володіють сучасними методами організаторської роботи у студентських групах.*

Як зазначають науковці, важливими тут є: оволодіння викладачами комунікативними вміннями, необхідними для спілкування зі студентами та колегами, вироблення творчого підходу до педагогічної діяльності, розвиток у викладачів практичних умінь здійснювати виховну роботу у студентських групах, планування виховної роботи в академічній групі, вибір та використання ефективних форм та методів виховання, розробка сценаріїв виховних заходів, підготовка і проведення виховних заходів, вироблення у викладачів навичок самостійності у підготовці та проведенні різних форм виховної роботи зі студентами та особистої відповідальності за якість цієї роботи, набуття умінь самоаналізу педагогічної майстерності тощо.

Серед широкого загалу цих завдань, на нашу думку, найважливішими є національно-патріотичний зміст виховання та духовне становлення молоді у ВНЗ. Тому у цьому розділі подаємо деякі аспекти ретроспективи праотчої історії, духовності і культури.

1.1. ПОЛОЖЕННЯ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ НАСТАВНИКА АКАДЕМІЧНОЇ ГРУПИ

1. Загальна характеристика діяльності наставника

Інститут наставників – це управлінська ланка, яка взаємодіє з іншими інституціями виховання у системі позанавчальної виховної роботи і забезпечує її організацію на рівні студентської академічної групи. Результатом діяльності наставника є набуття молодого людиною соціального досвіду, формування національної самосвідомості, ціннісних орієнтацій, розвиток індивідуальних якостей особистості.

Наставники призначаються наказом ректора університету на підставі подання декана факультету, а також з урахуванням побажань студентів і викладачів для роботи з академічними групами перших-четвертих курсів.

На посаду наставника академічної групи призначається провідний спеціаліст, досвідчений педагог. Враховується також профіль підготовки фахівців та специфіка діяльності факультету.

Термін перебування на посаді наставника – один навчальний рік згідно з наказом ректора університету. Термін дії наказу з призначення на посаду може щорічно продовжуватись. Обов'язковими умовами призначення на посаду є: стаж викладацької роботи у вищому закладі освіти не менше двох років, з них в університеті – не менше одного року. Наставник, як правило, працює із конкретною академічною групою упродовж 3-4 років. Діяльність наставника академічної групи здійснюється на підставі Статуту університету, Концепції виховної діяльності, даного Положення з урахуванням особливостей і традицій університету. Зміст його діяльності визначається такими основними документами: Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту»; Державною національною програмою «Освіта (Україна ХХІ століття)»; «Національною доктриною розвитку освіти»; «Концепцією виховання дітей та молоді у національній системі освіти», відповідними інструктивно-методичними документами Міністерства освіти і науки України, а також положеннями, розробленими структурними ланками університету. Згідно зі своїм соціальним статусом та функціональними обов'язками наставник академічної групи реалізує конкретні виховні функції.

На наставників академічних груп поширюється система матеріального заохочення, яка прийнята в університеті. Результати діяльності наставника обговорюються систематично на засіданнях кафедр, вчених радах факультетів (інститутів), ректораті та вчентій раді з урахуванням плану роботи університету.

Документація, яку веде наставник, визначається з урахуванням основних нормативних документів з організації навчально-виховної роботи у вищих закладах освіти. Діяльність наставника академічної групи здійснюється на підставі **плану виховної роботи, розробленого на навчальний семестр, рік** з урахуванням перспективного й річного планування університету за формою, затвердженою вченою радою. Адміністративно наставник академічної групи підпорядкований заступнику декана факультету з виховної роботи та погоджує свою діяльність з деканом і завідувачами кафедр.

Організаційно-методична допомога наставникам надається адміністрацією університету з урахуванням їх посадових обов'язків та рівня професійної компетентності. Методична підготовка наставника забезпечується **різноманітними формами методичної роботи**. З метою одержання необхідної оперативної інформації та підвищення рівня професійної компетентності наставнику бажано брати участь у всіх **формах методичної роботи, а також у семінарах наставників**. Семінари наставників проводяться систематично раз на 2 місяці. Тематика занять визначається керівником семінару-практикуму з урахуванням соціальних, професійно-педагогічних запитів наставників, їхніх побажань та актуальних державних завдань з формування особистості сучасного фахівця, громадянина України.

II. Функції та зміст діяльності наставників

Наставник академічної групи здійснює свою діяльність з урахуванням принципів виховання, обґрунтованих у Концепції виховної діяльності, демократизації, диференціації та індивідуалізації виховного процесу, а також активності, самодіяльності і творчої ініціативи студентської молоді. Виховна робота в академічній групі організовується спільно з організацією Студентського самоврядування, з урахуванням інтересів і соціальних запитів студентів. Функції наставника академічної групи такі: **аналітична, організаторська, комунікативна та соціальна**. **Аналітична функція** передбачає аналіз, планування та організацію виховної роботи зі студентською групою на підставі врахування наставником: міжособистісних стосунків у колективі, мотивів навчально-пізнавальної діяльності студентів, рівня їх інтелектуального розвитку, індивідуальних особливостей, соціально- побутових умов життя (останнє досліджується наставником спільно з головою ради Студентського братства та проформом групи), стану здоров'я, результатів навчання тощо. **Організаторська функція** забезпечує надання необхідної допомоги організації Студентського самоврядування, творчим групам і т. д. в організації пізнавального дозвілля студентів, залучення їх до різноманітних видів діяльності з урахуванням особистісних інтересів та соціальних запитів молоді. Ця функція складає власне **організаторську діяльність наставника** у проведенні різноманітних форм позааудиторної виховної роботи. Реалізація **комунікативної функції** передбачає здійснення необхідної корекційної роботи із студентами та групою для створення мікроклімату, що впливає на підвищення статусу окремих членів колективу та забезпечує позитивні зміни у міжособистісних стосунках. Отже, йдеться про створення соціально-психологічних умов для навчання та розвитку студентів. Наставник академічної групи допомагає студентам в оволодінні ними необхідними комунікативними вміннями та навичками. Наставник групи є посередником у вирішенні конфліктних ситуацій, які виникають між адміністрацією, викладачами та студентами. Наставник спільно з організацією Студентського самоврядування захищає права студентів. Він вчасно інформує адміністрацію про пропозиції, бажання студентів, які стосуються навчально-виховних, соціально-побутових проблем а також з метою вдосконалення діяльності органів організації Студентського самоврядування.

Функція соціалізації реалізується у гуманістично-зорієнтованій взаємодії «педагог – студент». Наставник академічної групи допомагає вихованцю в особистісному розвитку, засвоєнні та прийнятті суспільних норм, цінностей, дотриманні засад духовного повноцінного буття. Він бере на себе місію старшого колеги в оволодінні студентами позитивними соціальними ролями,

використовуючи позааудиторну виховну роботу як «ситуації соціального досвіду поведінки». Але і сам наставник виступає суб'єктом соціалізації, тому що теж сприймає та засвоює соціальний досвід, носієм якого є студентство. Отже, педагогічним засобом соціалізації є множинність взаємин, які виникають не тільки у навчальному процесі, а й в організації виховної позааудиторної роботи.

Зміст діяльності наставника I курсу

Ознайомлення студентів з історією університету, його структурою та особливостями: діяльністю, традиціями, специфікою роботи кафедр, змістом позааудиторної роботи; ознайомлення з характером та особливостями навчальної праці у вищому закладі освіти, прийомами НОП; ознайомлення із структурою, організацією та напрямками діяльності організації Студентського самоврядування, студентських клубів; спортивних клубів; інформування (разом з працівниками бібліотеки) про роботу бібліотеки, порядок, навчального відділу, загального відділу і т. д.); організація самоврядування у групі та надання допомоги структурам у здійсненні організаційно-масової роботи; створення організаційно-педагогічних умов для проходження студентами адаптаційного періоду (разом з студентською соціальною службою та іншими структурними підрозділами); систематичне (на підставі планів роботи групи) проведення разом із організацією Студентського самоврядування, громадськими організаціями, творчими групами форм виховної позааудиторної роботи; спільна зі студентами участь у виховних заходах, що проводяться студентським клубом, радами факультетів тощо, суспільно корисних видів діяльності, участь у роботі студентського наукового товариства, клубів і т. д.; проведення батьківських консультацій (у батьківських консультпунктах; (при потребі – зборів)) для своєчасного інформування батьків про особливості адаптаційного періоду, навчання студентів, систему навчально-виховного процесу в університеті, успіхи та проблеми студентів; надання разом із профспілковою організацією допомоги студентам у вирішенні побутових проблем.

Зміст діяльності наставника академічної групи II-III курсів

Організація (спільно із організацією Студентського самоврядування) різноманітних форм виховної позааудиторної роботи у групі; залучення студентів до різних видів діяльності, які проводяться організацією Студентського самоврядування на факультетах, студентським клубом, а також у гуртках художньої самодіяльності, у студіях тощо; систематичне проведення тематичних виховних заходів з урахуванням плану виховної роботи наставника; координація діяльності всіх структурних підрозділів університету (ректорату, навчального відділу, деканату, кафедр) для забезпечення сприятливих умов організації навчально-виховної діяльності студентів; участь у вечорах відпочинку, які організуються та проводяться організацією Студентського самоврядування групи або факультету; координаційна робота з батьками для своєчасного інформування їх про результати навчання студентів, а також успіхи та проблеми (у разі необхідності); надання необхідної допомоги студентам у самостійній організації навчальної роботи; вивчення інтересів, запитів студентів (спільно із організацією Студентського самоврядування), а також міжособистісних стосунків в академічній групі.

Зміст діяльності наставника академічної групи IV курсу

Залучення студентів до науково-дослідної роботи у студентському науковому товаристві, участі у студентських наукових конференціях, надання необхідної допомоги студентам під час організації і проходження практики; вивчення стану виховної роботи в академічній групі, рівня її розвитку за спеціальними параметрами (порівняно з даними, отриманими на початку першого курсу); проведення тематичних виховних годин з урахуванням планів роботи наставників та організації Студентського самоврядування; надання необхідної консультативної допомоги студентам, які навчаються за індивідуальним графіком; залучення до профорієнтаційної та профконсультативної роботи із студентами працівників соціальних служб, інспекторів та психологів міських служб зайнятості населення. Наставник IV курсу після закінчення навчального року передає журнал наставника кафедри, яка веде групу у магістратурі.

III. Критерії результативності виховної діяльності

Показники рівня виховної майстерності викладача: *професійні знання, професійні вміння у здійсненні виховного процесу та управлінні системою позааудиторної виховної роботи, налагодження міжособистісних взаємин в академічній групі.*

Професійні знання передбачають оволодіння:

- теорією і методикою виховання, технологіями організації позааудиторної виховної роботи;
- специфікою здійснення виховного процесу у вищому навчальному закладі;
- особливостями змісту діяльності наставника академічної групи;
- методикою організації та проведення різноманітних форм позааудиторної роботи;
- методами та засобами діагностики вивчення особистості студента та академічної групи;
- технологіями самоврядувальної діяльності студентського братства та молодіжних громадських організацій.

Критеріями ефективності управління системою виховної роботи на рівні наставника академічної групи є:

- стабільний режим роботи академічної групи, відсутність серйозних випадків порушень трудової та навчальної дисципліни студентами;
- позитивна мотивація навчально-виховної діяльності студентів, що виявляється у навчально-пізнавальній, науково-дослідній та інших видах діяльності;
- мікроклімат у групі, що сприяє самореалізації особистості кожного студента;
- різноманітність форм виховної позааудиторної роботи, що забезпечують розвиток активності та ініціативи студентів;
- діяльність студентського самоврядування у групі;
- рівень вихованості майбутніх фахівців;
- активність, згуртованість академічної групи, суспільно корисний характер її діяльності;
- участь академічної групи у загальноуніверситетських заходах, акціях, справах;
- сприятливі умови проходження адаптаційного періоду студентами першого курсу;
- оволодіння студентами досвідом соціальної життєдіяльності.

Діяльність наставника може оцінюватися академічною групою. Аналізуючи ефективність роботи наставника за підсумками навчального року (семестр), адміністрація бере до уваги думку академічної групи та організації Студентського самоврядування.

1.2. ОРІЄНТОВНИЙ ПЛАН ВИХОВНОЇ РОБОТИ НАСТАВНИКА

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан гуманітарно-педагогічного факультету

_____ проф. В. Д. Шинкарук

« ____ » _____ 20 ____ р.

**План
виховної роботи наставника 2 курсу групи СП-1501
гуманітарно-педагогічного факультету
на 2016–2017 н. р.**

Дата проведення заходу	Місце проведення заходу	Зміст заходу	Учасники	Відповідальні за організацію
1. Культурно-масова робота				

1 вересня	Факультет, стадіон	День Знань	студенти групи	деканат, наставники
2 вересня	Факультет	Організаційно-виховна година. Тема: «Година знайомства». Знайомство з новоприбулими студентами групи.	Студенти групи	Наставник, староста, актив групи
Вересень	Факультет	«Плануємо разом» у формі гри «Банк ідей»	Студенти груп СП-1501	Наставник
30 вересня	Факультет	Бесіда: «Книги, які варто прочитати» до Всеукраїнського дня бібліотек (30 вересня) з використанням презентації про 20 найкращих книг людства з пропозицією індивідуальної зміни у переліку світових надбань.	Студенти групи СП-1501	Наставник, староста, актив групи
Вересень	Навчальний корпус, гуртожиток	Організаційно-виховна година. Тема: Анкетування студентів «Діагностика особистості студента», обговорення плану виховної роботи на 2016-2017 н.р. Надання інформації про художні колективи, ансамблі, гуртки, спортивні секції, абонементні групи, клуби за інтересами, які діють в університеті, заохотити студентів 2 курсу до участі у них.	Студенти групи	Наставник, староста, актив групи
6 жовтня	Ботанічний сад ім. Гришка	Екскурсія зі студентами у Ботанічний сад ім. Гришка	Студенти групи СП-1501	Наставник, екскурсвод
Жовтень	Гуртожиток	День працівників освіти. Вечір педагогічних талантів.	Студенти двох груп СП-1501 і СП-1502	Наставники, старости, члени активу груп
Жовтень	Факультет (гуртожиток)	Студентська читацька конференція «Козацтво як український феномен» до Дня захисника України (14 жовтня)	Студенти двох груп СП-1501 і СП-1502	Наставники, старости
Жовтень	м. Чернігів	Екскурсія у м. Чернігів	Студенти двох груп СП-1501 і СП-1502	Наставники, старости, актив груп
Листопад	Факультет	Підготовка «Андріївські вечорниці» на семінар наставників	Студенти двох груп СП-1501 і СП-1502	Наставники, старости, актив двох груп
Листопад-грудень	Факультет, а.231	Андріївські вечорниці	Студенти двох груп СП-1501 і СП-1502	Наставники, старости, актив двох груп
Упродовж н. р.	Факультет, університет	Участь у загальнофакультетських та університетських виховних заходах, урочистостях, конференціях тощо	Студенти групи СП-1501	Наставники, старости, актив груп
Грудень	Факультет	Опитування студентів «Факультет очима студентів: навчання,	Студенти групи СП-1501	Наставник

		виховання, дозволяя» для виявлення їх думок, ініціатив, проблем, побажань, запитів про удосконалення освітнього і виховного процесів на факультеті		
Лютий 2017	Факультет, навчальний корпус №15	Вшанування Героїв Небесної сотні. Перегляд презентацій та відеофільмів.	Студенти групи СП-1501	Наставники: О. В. Васюк, Т. І. Ковальчук
Березень 2017	Факультет, навчальний корпус № 3	Шевченківські дні. Участь у загальнофакультетських агальноуніверситетських виховних заходах (9-10 березня).	Студенти групи СП-1501	Наставник, староста
Квітень 2017	Факультет, навчальний корпус № 15	День гумору (1 квітня). Участь у розважальному вечорі для студентів.	Студенти групи СП-1501	Наставник
Друга неділя травня 2017	Факультет, навчальний корпус № 11	Вшанування матерів: Конкурс на краще читання поезії про матір до Дня Матері.	Студентська група	Наставник
Травень 2017	Стадіон НУБіП України	Участь у загальноуніверситетському заході до Дня народження НУБіП України (29 травня).	Студенти групи СП-1501	Наставник, актив груп
Упродовж н. р.	НУБіП України	У часть студентів групи СП-1501 у роботі творчих колективів університету.	Студенти-учасники творчих колективів	Керівники творчих колективів, наставник
Упродовж н. р.	Факультет, навчальний корпус №15	Підготовка номерів до участі у конкурсі «Голосіївська весна».	Студентська група (28 осіб)	Наставник
Згідно з плануванням факультету	Факультет, навчальний корпус № 3, територія навколо корпусу	Участь у Зелених толоках факультету й університету	Студентська група	Наставник, актив групи
Квітень	Звіринецькі печери	Екскурсія у Звіринецькі печери. Пошанування сакральної спадщини українців.	Студентська група	Наставник, актив групи
Травень	Факультет	Бесіда на тему: «Лялька-мотанка в історичному контексті»	Студентська група	Наставник, актив групи
Травень	Факультет	Дискусія на тему: «Народний рушник і знаки зодіаку» (1 група) і «Мистецтво творення одягу – яскрава складова культурної спадщини українського народу» (2 група)	Студентська група	Наставник, актив групи

2. Спортивно-масова робота				
Упродовж н. р.	Територія університету, стадіон	Організація студентів для участі у спартакіаді НУБіП та для участі у спартакіаді серед студентів, які мешкають у гуртожитках	Студенти групи СП-1501	Наставник, вихователь гуртожитку
Упродовж н. р.	Територія університету	Участь студентів у спортивних секціях та спортивно-масовій роботі	Студенти групи СП-1501	Керівники спортивних секцій, наставник, староста
Згідно з планом університету	Згідно з планом університету	Участь студентів у шахово-шахматних турнірах НУБіП України	Леончук Юлія, Магей Ірина, Іваненко Марина, Мірошниченко Євгенія	Керівники спортивних секцій, наставник, староста
3. Пропаганда здорового способу життя				
2 грудня	Факультет	Бесіда «СНІД – небезпечна реальність сьогодення» до Всесвітнього дня боротьби зі СНІДом (1 грудня)	Студенти групи СП-1501	Наставник
Листопад	Факультет	Година спілкування «Здоровий спосіб життя – вимога часу»	Студенти групи СП-1501	Наставник, староста, актив групи
4. Профілактика девіантної поведінки				
Упродовж н. р.	Навчальний корпус, гуртожиток	Бесіди зі студентами групи з проблем девіантної поведінки (вживання алкогольних напоїв, наркотичних засобів, тютюнопаління та правопорушень)	Студенти групи СП-1501	Наставник
Квітень 2017	Навчальний корпус, гуртожиток	Бесіда на тему: «Від чарки до злочину – один крок»	Студенти групи	Наставник
5. Виховна робота у гуртожитках				
Упродовж другого семестру	Гуртожиток	Підготовка рейтингу на поселення студентів у гуртожиток.	Студенти групи СП-1501	Деканат, наставник, староста
Упродовж н. р. за графіком деканату	Гуртожиток	Чергування в гуртожитку, де проживають студенти, перевірка умов проживання, стану кімнат, проведення бесід із студентами (індивідуальних і групових) на морально-етичну, естетичну, правову, екологічну тематику.	Студенти групи СП-1501	Наставник
Упродовж н. р.	Факультет, гуртожиток	Індивідуальні бесіди із студентами гуртожитку з проблем спільного	Студенти групи СП-1501	Наставник

		проживання, морально-етичних норм, правових аспектів тощо		
Згідно з планом	Згідно з планом гуртожитку	Зелені толоки у гуртожитку	Студенти групи СП-1501	Наставник
		6. Волонтерська та організаційна робота		
Упродовж н. р. після завершення атестацій	Навчальний корпус, гуртожиток	Проведення індивідуальних бесід зі студентами за результатами проміжних атестацій, обговорення результатів атестацій, виявлення причин не атестацій та шляхи їх усунення	Студенти групи СП-1501	Наставник
Упродовж н. р.	Навчальні корпуси, гуртожитки, прилегла територія	Проведення заходів з прибирання та впорядкування території. Брати участь у роботі студентських трудових загонів, акціях соціальних служб.	Студенти групи СП-1501	Наставник
Упродовж н. р.	На території «Кухарської сотні столиці»	Брати участь у різних видах волонтерської діяльності. Продовження волонтерської діяльності у «Кухарській сотні столиці». Висвітлювати цю роботу на сайтах кафедри, факультету.	Студенти групи СП-1501	Наставник, староста, актив групи
		7. Розвиток студентського самоврядування та лідерських якостей студентів		
Упродовж н. р.	Факультет	Залучати студентів до організаційної роботи на факультеті з метою формування їх лідерських якостей.	Студенти групи СП-1501	Наставник
4 квітня	Факультет	Круглий стіл «Роль студентського самоврядування у демократизації навчально-виховного процесу НУБіП України»	Студенти групи СП-1501	Наставник, лідер студентського самоврядування Савченко Валентин
		8. Профорієнтаційна робота		
Упродовж н. р.	ЗНЗ м. Києва та інших областей України	Надати студентам матеріалами (інформаційні, відеоматеріали, презентації) для проведення профорієнтаційної роботи у школах, випускниками яких вони являються. Створити умови для проведення такої роботи.	Студенти групи	Деканат, наставник, староста
Упродовж н. р.	Навчальний корпус, гуртожиток	Бесіди, круглі столи зі студентами з проблем їх майбутньої професійної діяльності.	Студенти групи СП-1501	Наставник, староста групи,

				запрошені представники різних професій
Упродовж н. р.	ЗНЗ України	Проведення профорієнтаційної роботи волонтерськими групами студентів у загальноосвітніх навчальних закладах України	Студенти- волонтери	Наставник, староста
		9. Індивідуальна виховна робота		
Упродовж н. р.	Навчальний корпус, гуртожиток	Проводити індивідуальні бесіди зі студентами на екологічну, морально- етичну, правову, національно- патріотичну, естетичну тематики	Студенти групи СП-1501	Наставник

Наставник студентської групи СП-1501 _____ Ковальчук Т. І.

1.3. ОРІЄНТОВНИЙ ЗВІТ ПРО ВИХОВНУ РОБОТУ У СТУДЕНТСЬКІЙ ГРУПІ

**Звіт
за I півріччя
про виховну роботу у студентській групі першого курсу (СП-1501)
наставника Ковальчук Тамари Іванівни**

Дата проведення заходу	Місце проведення заходу	Зміст заходу	Кількість учасників	Відповідальні за організацію
1. Культурно-масова робота				
01.09.15	Гуманітарно- педагогічний факультет, навчальний корпус №15, ауд. 231	Посвята у першокурсники	Студентська група	Наставник
01.09.15	Гуманітарно- педагогічний факультет, навчальний корпус №15, ауд. 231	День знань	Студентська група	Наставник
03.09. 15	Навчальний корпус №1, ауд. 46	Бесіда на тему: «Україна понад усе»	Студентська група	Наставник

28.09.15	Гуманітарно-педагогічний факультет, навчальний корпус №15, ауд. 231	День першокурсника	Студентська група	Наставник
08.10.15	Військова кафедра, корпус №15	День відкритих дверей на військовій кафедрі НУБіП України	Студентська група	Наставник
10.11.15 17.11.15		Участь у пісенній баталії в НУБіП України (фінал і півфінал)	Студентська група (учасники художньої самодіяльності)	Староста групи Дзюбинська Софія
19.11.15	Навчальний корпус №11, ауд. 202	Виховний захід «Моя країна – Україна»	Студентська група	Наставник доцент Ковальчук Т. І., доцент Виговська С.В.
26.11.15	Навчальний корпус №1, ауд. 45	Зустріч з цікавою особистістю та майстер-клас «Залюбована в ляльку-мотанку...»	Студентська група	Наставник
2. Спортивна робота				
01.09.15	Територія біля гуртожитку № 6	Спортивні змагання студентів 1 курсів	Студентська група	Наставник
3. Пропаганда здорового способу життя				
09.09.15	Ботанічний сад НУБіП України	Екскурсія у ботанічний сад НУБіП України, бесіда «Цінності, залежності, загрози: екологічні реалії»	Студентська група	Наставник
12.11.15	Гуманітарно-педагогічний факультет, навчальний корпус №15, ауд. 231	Виховний захід на тему: «Алкоголь. Наркотик. Цигарка. Давайте оберемо здоровий спосіб життя»	Студентська група	Наставник:
05.11.15	Територія біля корпусу №15	Зелена толока	Студенти групи	Наставник:

4. Профілактика девіантної поведінки				
29. 10.15	Навчальний корпус №1, ауд. 46	Заочна подорож по Києву	Студентська група	Наставник
16.10.15- 17.10.15	м. Львів	Екскурсія до Львова	Студенти групи	Наставник
27.10.15	м. Київ, вул. Салютна	Екскурсія на міжнародну виставку «ІнтерАГРО КОМПЛЕКС-2015»	Студентська група	Наставник
5. Виховна робота з проживаючими у гуртожитках				
<i>5.1 Контроль за поселенням та виселенням студентів</i>				
<i>5.2 Контроль за проживанням студентів</i>				
20.09.15	Гуртожиток № 6, вул. Ломоносова	Бесіда на тему: «Кімната у гуртожитку – твій другий рідний дім»	Студенти групи	Наставник
6. Розвиток студентського самоврядування та лідерських якостей студентів				
02.09.15	Гуманітарно-педагогічний факультет, навчальний корпус №15, ауд. 231	Розподіл обов’язків у групі СП-1501. Вибори самоврядних органів групи.	Студентська група	Наставник
05.11.15	Навчальний корпус №1, ауд. 46	Тренінг «Згуртованість студентської групи» з адаптації студентів-першокурсників до нових умов життя і навчання, гуртування студентської групи, на активну взаємодію із однокурсниками	Студентська група	Наставник
7. Організаційна робота				
01.09.15	Гуманітарно-педагогічний факультет, навчальний корпус №15	Організаційно-виховна година. Тема: «Година знайомства». Ознайомлення студентів із «Положенням про	Студентська група	Наставник

		академічний рейтинг студентів НУБіП України», «Правилами внутрішнього розпорядку у студентських гуртожитках НУБіП України» тощо		
09.09.15	Ботанічний сад НУБіП України	Зелена толока у парку	Студентська група	Наставник
10.09.15	Гуманітарно-педагогічний факультет, навчальний корпус №15, ауд. 231	Студентська науково-практична конференція за результатами проходження літніх практик	Студентська група	Наставник
18.09.15	Гуманітарно-педагогічний факультет, навчальний корпус №15, ауд. 231	Організаційно-вихована година, присвячена виборам старости групи	Студентська група	Наставник
21.09.15	Гуманітарно-педагогічний факультет, навчальний корпус №15, ауд. 231	Участь у Міжнародній науково-практичній конференції «Україна - Греція: діалог культур»;	Студенти групи	Наставник
01.10.15 15.10.15	Читальний зал наукової бібліотеки НУБіП України, кор. №4; Бібліографічний відділ наукової бібліотеки НУБіП України, кор. №4	Лекція про правила користування науковою бібліотекою НУБіП України. Практичне заняття: «Електронний каталог бібліотеки»	Студентська група	Наставник
28.10.15	Навчальний корпус №11	Вибори голови студради НУБіП України	Студентська група	Наставник
26.10.15	Навчальний корпус №1, ауд. 46	Виховна година на тему: «Антикорупційне законодавство України	Студентська група	Наставник

8. Профорієнтаційна робота				
Листопад, грудень	Гореницькій ЗОШ I-III ступенів Києво- Святошинського району Київської області, Софіївсько- Борщагівському навчально- виховному комплексі I-III ст. Києво- Святошинського р- ну, Велико- Межиріцькій ЗОШ I-III ст. Корецького району Рівненської області, Прогресівській ЗОШ I-III ст. Козелецького району Чернігівської області, Прилуцькій ЗОШ № 2 Чернігівської області, Пшениченській ЗОШ I-III ст. Васильківського району Київської області, Велико- Димерській ЗОШ I- III ст. Броварського району Київської області тощо.	Студентами групи СП 1501 проведено профорієнтаційну роботу у своїх рідних школах	Студенти групи (13 осіб)	Наставник

Наставник групи СП-1501 _____ / Ковальчук Т. І. /

1.4. Пам'ятні дати 2017 р.

Президент України оголосив **2017 рік роком Української революції 1917-1921 рр.**

15.01 – 25 років (1992) тому затверджено Верховною Радою України Державний гімн України «Ще не вмерла Україна».

28.01 – 25 років від дня затвердження Державного прапора України (1992).

24.02 – 100 років від дня народження *Тетяни Нилівни Яблонської* (1917-2005), української художниці.

16.05 – 200 років від дня народження *Миколи Івановича Костомарова* (1817-1885), українського історика, етнографа, письменника, фольклориста, громадського діяча.

23.08 – 150 років від дня народження *Осипа Степановича Маковця* (1867-1925), українського поета, прозаїка, критика, публіциста, літературознавця, перекладача.

20.11 – 300 років від дня народження *Кониського Григорія Осиповича* (чернече ім'я Георгій) (1717–1795), українського філософа, письменника, церковного і культурного діяча.

Інші пам'ятні дати 2017 р.

10.01. – 420 р. від дня народження *Петра Могили*

14.01. – 135 років від дня народження *Іларіона (Івана Івановича Огієнка)* (1882–1972), церковного діяча, ученого, педагога.

26.01 – 120 років від дня народження *Івана Юліановича Кулика* (за паспортом - Ізраїль Юделевиц (1897-1937), українського письменника, поета, прозаїка, перекладача.

1.02 – 120 років від дня народження *Євгена Филімоновича Маланюка* (1897-1968), українського письменника.

25.02 – 130 років від дня народження *Леся Курбаса* (Олександр-Зенон Степанович) (1887–1937), українського режисера, актора, драматурга, публіциста, перекладача.

5.03 – 190 років від дня народження *Леоніда Івановича Глібова* (1827-1893), українського поета, байкаря.

16.03 – 135 років від дня народження *Христини Олексіївни Алчевської* (1882-1931), української письменниці, прозаїка, поетеси і педагога.

17.03 – 120 років від дня народження *Олеся Йосиповича Бабія* (1897-1975), українського письменника та літературознавця.

22.03 – 175 років від дня народження *Миколи Віталійовича Лисенка* (1842–1912), українського композитора, піаніста, педагога, хорового диригента, музично-громадського діяча, етнографа.

25.04 – 110 років від дня народження *Миколи Трублаїні* (Трублаєвський Микола Петрович) (1907-1941), українського письменника.

5.05 – 110 років від дня народження *Ірини Вільде* (справжнє ім'я Дарина Дмитрівна Макогон) (1907-1982), української письменниці.

15.05 – 160 років від дня народження *Андрія Яковича Чайковського* (1857-1935), українського письменника.

24.05 – 105 років від дня народження *Михайла Панасовича Стельмаха* (1912-1983), українського письменника, драматурга.

1.06 – 80 років від дня народження *Вадима Петровича Скомаровського* (1937), українського поета.

2.06 – 210 років від дня народження *Івана Максимовича Сошенка* (1807-1876), українського живописця, друга Т.Г. Шевченка.

12.06 – 100 років від дня народження *Алевтини Іванівни Дрозд* (1917-1996), української поетеси.

13.06 – 70 років від дня народження *Василя Васильовича Моруги* (1947-1989), українського поета, перекладача, журналіста.

15.06 – 115 років від дня народження *Наталії Андріївни Лівицької-Холодної* (1902-2005), української письменниці, поетеси, перекладача.

15.07 – 100 років від дня народження *Марії Авакумівни Познанської* (1917-1995), української поетеси.

21.07 – 110 років від дня народження *Олега Ольжича* (справжнє ім'я Олег Олександрович Кандиба) (1907-1944), українського поета.

24.07 – 110 років від дня народження *Василя Олександровича Мисика* (1907-1983), українського поета, перекладача.

5.08 – 80 років від дня народження *Юрія Михайловича Хорунжого* (1937-2007), українського письменника.

6.09 – 120 років від дня народження *Івана Кіндратовича Микитенка* (1897-1937), українського письменника і драматурга.

9.11 – 140 років від дня народження *Богдана Сильвестровича Ленкого* (1872–1941), українського письменника, педагога, перекладача, літературознавця, художника.

3.12 – 295 років від дня народження *Григорія Савича Сковороди* (1722-1794), українського поета, філософа.

18.12 – 125 років від дня народження *Миколи Гуровича Куліша* (1892-1937), українського письменника, драматурга.

24.12 – 80 років від дня народження *Чорновола В'ячеслава Максимовича* (1937–1999), політичного діяча, журналіста, дисидента

31.12 – 140 років від дня народження *Гната Мартиновича Хоткевича* (літературний псевдонім Гнат Галайда) (1877-1938), українського письменника.

1.5. ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДОЗВІЛЛЯ У НУБІП УКРАЇНИ

ГІМН НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

(слова Вадима Крищенка, музика Володимира Доминського)

Творці добра потрібні всюди,
Немає вище цих достойних звань.
Пишаються країна й люди,
Що є в нас світоч мудрості та знань.
Це Голосіївська держава
Збирає знову свій народ гуртом.
Велика честь, високе право
Нести в руках її святий диплом.

Приспів:
Славетний рідний університет –
Науки і уміння світлий храм.
Торує він дорогу уперед,
Щоб сонце знань світилося нам.
О, альма-матер! – повторім стократ –
Віват, НУБіП, віват, віват!

Наш ВУЗ – підмога і опора,
Куди б нас доля не вела.
Уклін вам, мудрі професори,
Студентству юному також хвала!
Наш ВУЗ – немов маяк у морі,
Дає усім нам сили немалі.
І з року в рік з його аудиторій
Ідуть в життя господарі землі.
Приспів

Завдяки **народній пісні** студенти знайомляться з національними традиціями, символами, святами й обрядами, з історією рідної землі, що ефективно впливає на розвиток їх національної самосвідомості, національного менталітету. «Народні обряди, традиції та побут як дидактичні центри самопізнання, самовиховання є реалізацією людської потенції, спрямованої на повний вияв свого призначення. Саме вони через своє змістове наповнення роблять людський світ багатим, розмаїтим, неповторним і цікавим для всіх у плані його пізнання». Оспівування у народних піснях національних символів України (хрещатого барвінку, верби, калини, явора, тополі тощо) не тільки виховує патріотичні почуття особистості, але й розвиває шанобливе ставлення до природи, реальності, тваринного світу. До таких пісень можна віднести: «Ой, чом, чом, земле моя», «Ой, у лузі червона калина», «Стоїть явір над водою», «Ой, чий то кінь стоїть», «Всюди буйно квітне черемшина», «Стелися, хрещатий барвінку», «Ой, під калиною трава зелена», «Туман яром» та інші.

Характер музичних захоплень студентів різний. Одні захоплюються естрадною, інші – джазовою, народною українською, народною російською, класичною, симфонічною, інструментальною камерною, виступами національних колективів тощо. Вони прагнуть до спілкування з високим мистецтвом (класикою – **творами симфонічного циклу**, золотим фондом театрального мистецтва та ін.). Студенти цікавляться зарубіжною й вітчизняною естрадною

музикою, збирають і прослуховують твори класичних жанрів, фольклорних ансамблів, люблять слухати українські народні пісні в сучасній обробці.

Практичні заняття, багаточисленні дозвіллі заходи у НУБіП України показали, що велике значення в розвитку духовної культури студентської молоді відіграють *українські календарно-ігрові пісні, колядки, щедрівки, театралізовані дійства, весняні хороводи*. Вони втілені в таких піснях: «Щедрик», «Гагілочка», «Мала нічка петрівочка», «Говорила нивка» та ін. Знайомство з цими творами розширює знання молоді про особливості українського побуту, традицій, сприяє оволодінню національно-культурними цінностями. Український письменник і поет І. Франко вважав, що «виховання народу мусить вирости з традицій, з культурного стану того народу, мусить корінитися в характері, звичках народу, інакше се буде даремна трата часу й сил».

Під час роботи над народною піснею на практичних заняттях і на практиці ми пов'язуємо історію її створення з історією України, що дозволило підвищити зацікавленість студентів більш глибоким пізнанням творів цього жанру й водночас активізувати формування їх свідомості, менталітету, духовної культури.

Спілкування з *хоровими музичними творами* високого змісту викликає в душі студента духовну насолоду. На думку української вченої О. Рудницької, «духовна насолода являє собою дещо інше, ніж особистісні почуття, які виникають у процесі сприйняття, бо його специфіка полягає в піднесенні над сутністю самого мистецького твору». Категорія духовної насолоди переростає рамки чуттєвого задоволення. Це відчуття приводить у рух творчу уяву, думки, почуття, формує високий рівень творчої діяльності.

Різноманітність діяльності також є важливим чинником, що сприяє активізації формування духовної культури. У кожному з видів музичного спілкування можливі різні рівні діяльності: від репродуктивної (відтворюючої) до творчої (продуктивної).

Важливим компонентом *духовної культури* є сформованість комунікативної культури особистості, яка об'єднується такими основними показниками:

- постійне вдосконалення своїх знань рідної мови;
- здатність висловлювати свої думки у зрозумілій, чіткій та виразній формі;
- уміння керувати своїм емоційним станом;
- уміння будувати педагогічно-цілісні стосунки з членами колективу;
- уміння розуміти стан іншої людини.

Дослідники неодноразово відзначали здатність мистецтва, зокрема *музики*, передавати інформацію, пробуджувати творчі здібності людини, слугувати могутнім засобом морального, естетичного й духовного виховання. Сутність комунікативної функції музичного мистецтва полягає в тому, щоб «направити сприйняття у належне русло», «забезпечити логічність твору». Змістовна та комунікативна сторони музичного мистецтва взаємопов'язані. Тому в дослідженнях музикознавців отримують відображення, як правило, обидві названі функції. Вивчення й виконання творів, виконання співаками (інструменталістами) як окремих (конкретних), так і загальних художньо-педагогічних завдань, емоційне переживання музики – ось далеко не повний перелік питань, розв'язання яких сприяє формуванню комунікативної культури особистості, її духовної культури.

Навчальний процес в університеті базується на системному підході та міжпредметному принципі навчання з метою виховання у студентів широти поглядів, нестандартності мислення, здатності вирішувати управлінські, виробничі та соціально-економічні проблеми в їх взаємозв'язку.

Змістовне дозвілля студентів у НУБіП України організовується ректоратом, студентською та профспілковою організаціями, науково-педагогічними працівниками, наставниками академічних груп. Навчально-виховний процес базується на принципах педагогіки

співробітництва і передбачає самоактуалізацію, самовираження і самореалізацію креативного потенціалу молоді.

Культурно-просвітницька робота здійснюється кафедрою культурології, іншими кафедрами факультетів. Свої творчі здібності студенти розвивають у таких колективах:

- народний ансамбль пісні і танцю «Колос» імені заслуженого працівника культури України С. Семеновського (керівник – В. Я. Якимчук, В. О. Музальов);

- народний театр «Березіль» (керівник – старший викладач Н. Тітенко);

- студія академічного сольного співу (керівник – професор, народна артистка України Н. Шелепницька);

- студентська акапела «DANCE» (керівник – старший викладач Л. Шкварун);

- студія естрадного співу (керівник – доцент І. В. Войтюк);

- вокальний чоловічий гурт «Амеро» (керівник – старший викладач С. В. Дудко);

- хореографічний ансамбль «Дівоче сузір'я» (керівник – старший викладач О. Сауріна);

- вокальний жіночий гурт «Октава» (керівник – асистент Н. Мелікова);

- ансамбль бального танцю «Чарівність» (керівник – доцент С. Макода);

- естрадна студія «Сім сходинок» (керівник – доцент, заслужений артист України Р. Рудий);

- музична вітальня «Золота ліра»;

- прес-студія «Ідеал»;

- художня студія «Голосіївська палітра», гурток «Декоративна флористика» (керівник – доцент Я. Пузиренко);

- гурток любителів театру «Мельпомена» (керівник – доцент В. Панталієнко).

Традиційно в НУБіП України проводяться: День Знань, Міжнародний фестиваль художньої творчості «Голосіївська весна», конкурс «Красуня НУБіП України», урочистий вечір до Дня захисника Вітчизни, мітинг до Дня Перемоги, вечір спортивної слави, виставки прикладного мистецтва. Організуються концерти до свят: Дня студента, Дня працівника сільського господарства, Міжнародного жіночого дня, Шевченківських днів, Різдвяно-Новорічних свят тощо. Щороку готуються виступи студентських художніх колективів та виконавців на: Всеукраїнський фестиваль художньої творчості «Софіївські зорі», Міжнародну виставку «Агро», інші фестивалі, конкурси і мистецькі заходи.

Студенти можуть долучитися до соціально-значущих видів діяльності. Так, у структурі студентської організації НУБіП України функціонують:

- екологічний клуб;
- науковий клуб;
- клуб Знавців;
- туристичний клуб «Барс»;
- соціальний центр;
- клуб менеджера;
- клуб гри «Місто»;
- клуб гри КВК;
- спортивний клуб;
- медіа-центр «Фокус» з такими напрямками роботи: інформаційний напрям, мультимедійний напрям, мас-медіа напрям, арт-напрямок, соціальні мережі.

Частими гостями університету, які діляться своїм досвідом із студентами є видатні митці України:

- народні артисти України: Р. Недашківська, В. Гуцал, В. Гришко, П. Дворський, В. Талашко, О. Харченко;
- заслужені артисти України: Г. Сумська, П. Мережук, С. Мирвода, Л. Вернігор та ін.

Аналіз можливостей формування духовної культури студентів у НУБіП України свідчить, що тут створено сприятливі умови для розвитку морально-духовної сфери студентської молоді за допомогою засобів музичного мистецтва:

- наявність центру української та світової культури;
- кадрове забезпечення (заслужені та народні артисти України),
- вокально-музичні гурти та ансамблі;
- численні традиційні концерти класичної, духової, естрадної музики;
- музичні лекторії про класичну музику;
- зустрічі із заслуженими діячами музичного мистецтва.

В університеті щорічно проходить Міжнародний фестиваль художньої самодіяльності «Голосіївська весна», в якому обдарована талантами молодь демонструє свою виконавську майстерність у таких жанрах як: пісня, поезія, інструментальна музика, гумор, танець, прикладне мистецтво тощо. Міжнародний конкурс-фестиваль «Голосіївська весна» проходить у кілька етапів у різних регіональних центрах (Західний регіон – м. Заліщики, Бережани; Центральний регіон – м. Київ). У столиці України, де розташований територіальний центр НУБіП України, відбувається заключний концерт, у програмі якого виступають кращі виконавці та колективи. У ході концерту переможці Міжнародного фестивалю нагороджуються призами в різних номінаціях, подарунками та грошовими преміями. Міжнародний фестиваль художньої творчості «Голосіївська весна» у Національному університеті біоресурсів і природокористування України проводиться з метою подальшого розвитку самодіяльного народного мистецтва, організації змістовного дозвілля молоді, залучення широкого кола студентства до участі у культурно-просвітницьких заходах, роботі аматорських колективів університету тощо. Організаторами фестивалю є ректорат, навчально-науковий центр української і світової культури, ННЦ з культурно-виховної і соціальної роботи, відділ виховної роботи та студентських справ, Первинна профспілкова організація Національного університету біоресурсів і природокористування України, Первинна профспілкова організація студентів та аспірантів університету, Студентська організація. Основними завданнями фестивалю виступають:

- подальший розвиток усіх видів і жанрів аматорського мистецтва, традиційної народної культури, створення нових і зміцнення існуючих гуртків, колективів народної творчості, залучення до них нових учасників;
- пропаганда засобами мистецтва творів, які складають світову класичну спадщину, кращих зразків сучасного мистецтва, невичерпних джерел фольклору;
- підвищення художнього рівня аматорського мистецтва, збагачення репертуару високохудожніми творами національної драматургії, музики і хореографії, кращими зразками вітчизняної і зарубіжної класики;
- зростання виконавської майстерності аматорських колективів;
- виявлення обдарованих студентів, створення умов для реалізації їх творчого потенціалу;
- підвищення рівня естетичної культури майбутніх СП;
- виховання в учасників фестивалю почуття відповідальності, колективізму;
- розвиток у студентів патріотичних почуттів, національної самосвідомості, гордості за український народ та його внесок у скарбницю світової культури;
- сприяння зближенню та консолідації регіональних колективів Національного університету біоресурсів і природокористування України з колективом його Київського територіального центру.

Міжнародний фестиваль «Голосіївська весна» є щорічним загальноуніверситетським культурно-масовим заходом. У ньому мають право брати участь усі бажаючі студенти, науково-педагогічні працівники та співробітники регіональних ВНЗ I-IV рівнів акредитації та КТЦ Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Для організації Міжнародного фестивалю створюється оргкомітет Національного університету біоресурсів і природокористування України та оргкомітети у ННІ та регіональних ВНЗ I-IV рівнів акредитації НУБіП України.

Фестиваль проводиться за такими напрямками та жанрами:

- народний: сольний спів, ансамблі, хори;
- народні танці;
- інструментальне академічне виконання (соло, ансамблі, оркестри);
- класична хореографія;
- бальний танець (європейська програма);
- театр (уривки з п'єс);
- художнє читання.
- естрадно-молодіжний: естрадні пісні (соло, ансамблі);
- бардівська пісня;
- сучасна музика (ВІА, рок-групи, джаз-оркестри);
- сучасний танець;
- бальний танець (латиноамериканська програма);
- пантоміма;
- СТЕМ (гумористичні сценки зі студентського життя).

Рейтинг ННІ та регіональних ВНЗ I-IV рівнів акредитації НУБіП України у фестивалі визначається окремо, з урахуванням конкурсних вимог. Заключний гала-концерт та нагородження лауреатів Міжнародного фестивалю «Голосіївська весна» проводиться в актовій залі НУБіП України у березні-травні щороку. Оргкомітет визначає колективи та учасників заключного концерту на підставі рішення журі.

Високореєтинговим і популярним є Всеукраїнський конкурс художньої самодіяльності серед аграрних закладів освіти «Софіївські зорі», в якому щороку колективи НУБіП України стають призерами і дипломантами у різних номінаціях.

В університеті традиційно у цікавій літературно-мистецькій формі проводять день народження Т. Шевченка, Тетянин день, Вечір романсу, лекторії класичної музики «Просто про складне», театральні вистави, Новий рік, вечір спортивної слави, ювілейні дати визначних історичних діячів, письменників, композиторів, поетів українського народу, дні випусків молодих фахівців тощо.

З метою популяризації гармонійності української дівчини, дружини, матері та розвитку художньо-естетичних смаків, творчих здібностей молоді у НУБіП України за участю юначок із усієї України проводиться конкурс «Красуня НУБіП України».

В університеті постійно діють художні студентські колективи, в яких створено оптимальні умови для розвитку творчих можливостей здібної й обдарованої молоді. Найвідомішими, найпопулярнішими серед таких колективів є Народний ансамбль пісні й танцю «Колос» (1957 р.) та Народний духовий оркестр (1947 р.), які ось уже кілька десятиріч є своєрідною візитною карткою Національного університету біоресурсів і природокористування України. Вони діють при Навчально-науковому центрі української та світової культури, який здійснює культурно-просвітню роботу серед студентів, розвиваючи їх естетичні смаки, обдарування та нахили, прищеплює молодій людині креативне ставлення до дійсності. У період навчання перед молоддю розкривається дивовижний світ, створений людиною. Це світ фахових знань, умінь та навичок і світ культури, який досягнути допомагають у Навчально-науковому центрі української та світової культури. Кожен студент має тут можливість заглибитися в історію культури, відчувати снагу наполегливого вдосконалення у творчих колективах, студіях, оволодіти таємницями краси співу, музики, танцю, етики та естетики, ораторського мистецтва, а також зустрітися з видатними людьми України, збагатитися духовно, підвищити особистий культурний рівень, навчитися спілкуватись і працювати з людьми, одержати незабутні враження від студентського дозвілля.

Усього цього можна досягнути, беручи участь у роботі численних колективів художньої самодіяльності.

Ансамбль «Колос» у різні роки очолювали талановиті митці й педагоги: заслужений артист України Валентин Швиденко, балетмейстер Григорій Чернявський, заслужений працівник культури Володимир Конощенко, заслужений артист України Анатолій Сапрунов. Нині ансамблем керують В. Я. Якимчук, В. О. Музальов.

Народний ансамбль пісні і танцю «Колос» – чисельний за своїм складом, самодостатній, високохудожній студентський колектив з професійним рівнем виконавської майстерності і сценічної культури. Він є багаторазовим дипломантом Всеукраїнських оглядів народної творчості та призером Всеукраїнського фестивалю художньої творчості «Софіївські зорі». Ансамбль «Колос» щорічно дає близько 30 концертів, виступаючи на кращих сценах України.

У 2005 році створено академічний хор, який успішно виступає з класичними творами перед слухачами і має своїх прихильників. При кафедрі культурології діє студія акустичної музики, секція інструментальної музики, секція вокального співу. Молодь має можливість не тільки навчатися грі, а й спостерігати за творчим процесом композитора-керівника, його співпрацею з поетами, співаками, які намагаються часточку своєї душі їм подарувати.

Вокальний жіночий гурт «Октава» був створений як ансамбль солістів у 1998 році (художній керівник – асистент Н. Мелікова), до складу якого входять найталановитіші виконавці з різних факультетів, у тому числі і студенти гуманітарно-педагогічного факультету. Колектив перебуває у постійному творчому пошуку у зв'язку із чим його репертуар є досить багатоманітним і включає у себе джазові, пісні з кінофільму «Серенади сонячної долини», спірічуелзи, сучасні обробки російських та білоруських пісень, багатий компендіум українських народних пісень, велику різдвяну програму з українським щедрівками і колядками. Завдяки цьому гурт «Октава» є лауреатом багатьох конкурсів, фестивалів.

Група студентів (учасників ансамблю «Колос» та джаз-гурту «Октава») і науково-педагогічних працівників НУБіП України у травні 2006 року були запрошені до Університету Діккінсон (Північна Дакота, США), де мали можливість ознайомитися зі станом освіти та науки в США, а також пропагувати наше українське мистецтво серед американців та української діаспори.

Серед науково-педагогічних працівників кафедри культурології Національного університету біоресурсів і продовкористування України є такі видатні особистості як Народний артист України, радник Президента України з питань культури Володимир Гришко; Заслужений діяч мистецтв України, відомий поет-пісняр, лауреат багатьох премій України Вадим Крищенко; Заслужений діяч мистецтв України, відомий композитор Володимир Домшинський; Народна артистка України Наталія Шелепницька; Заслужений артист України відомий в усьому світі скрипаль-віртуоз Герман Сафонов, Заслужений артист України Роман Рудий та ін.

Вважаємо, що головними напрямками удосконалення формування духовної культури студентів мають бути:

- орієнтація їх на вивчення, збереження й глибоке оволодіння загальнолюдськими й національно-культурними цінностями;
- активна й цілеспрямована участь у музично-творчій діяльності;
- забезпечення переходу процесу музичного розвитку в саморозвиток студентів;
- опора у процесі формування духовної культури студентів на колективний характер музично-творчої діяльності студентів;
- використання системи завдань, які дозволяють забезпечити перехід процесу пізнання духовного світу інших до інтенсивного розвитку своєї духовної культури;
- орієнтації музично-творчої діяльності на модель духовної культури студента.

Разом з кафедрою культурології, ННЦ з культурно-виховної і соціальної роботи, відділом виховної роботи та студентських справ, кафедрами гуманітарного спрямування дозвіллям студентів займається кафедра фізичної культури. Кафедра фізичного виховання існує з 1954 року.

Культурно-дозвілсва оздоровча робота в університеті проводиться систематично і планомірно. Щороку кафедра фізичного виховання організовує та проводить спартакіаду НУБіП України серед студентів ННІ з 12-14 видів спорту; спартакіаду НУБіП України серед студентів факультетів з 4-7 видів спорту; спартакіаду «Здоров'я» серед науково-педагогічних працівників і співробітників з 6 видів спорту; спартакіаду серед студентів, які мешкають у гуртожитках з 10 видів спорту; змагання за кубок НУБіП України з окремих видів спорту; підводить підсумки рейтингу зі спортивної майстерності серед спортсменів, тренерів, факультетів, ННІ.

Щорічно переможцями та призерами чемпіонатів України, універсіад України стають спортсмени секцій спортивного орієнтування, спортивної боротьби, карате. Футболісти НУБіП України є чемпіонами універсіад України 2003, 2005 років у складі збірної команди студентів міста Києва. Жіноча збірна команда НУБіП України з волейболу – переможець вищої студентської ліги України та аматорської ліги України, чоловіча збірна команда НУБіП України з волейболу – призер Першої ліги України 2012 року. За багаторічну історію кафедрою фізичного виховання підготовлено заслужених майстри спорту, майстрів спорту міжнародного класу, майстрів спорту, кандидатів у майстри спорту, спортсменів 1-го розряду.

Для підготовки фахівців у НУБіП України створені сприятливі умови. Зокрема, для власного вдосконалення особистісних якостей, вокальних, театральних, музичних здібностей; фізичного розвитку та оздоровлення і формування готовності до організації роботи у сфері дозвілля існують гуртки, клуби, студії, спортивні секції, профільні кафедри тощо, які дають можливість отримання знань, вмінь і навичок та самовдосконалення на міждисциплінарному рівні, в час практик, позааудиторних факультетських і загальноуніверситетських заходів тощо.

1.6. ГОЛОСІЄВО – НАШ РІДНИЙ ДІМ

(літературно-поетична композиція, присвячена Голосіївській студентській республіці)

*Голосієво – науки храм,
Голосієво – студентства рай,
Голосієво – це ліс і дендросад,
Голосієво – господня благодать*

Ведучий: Голосіївський ліс, «Голосіївська пустинь», Голосіївські віковічні дуби, Голосіївська республіка (так називають свою Alma mater студенти і співробітники Національного університету біоресурсів і природокористування). І це все наше Голосієво – околиця Києва, це прадавній історичний центр столичного міста, з унікальними історичними природними мальовничими урочищами, цілющими джерелами підземних вод зі сталою температурою води +8 С зимою і влітку. Це колишні язичницькі джерела –сьогодні купальні «івановців». У тих джерелах люди купались у холод і ніхто не хворів. Струмки і джерела часто ховались під землею. Сьогодні святі джерела – пам'ятники природи

Читець:

У нашім Голосієві святі джерела
І в них чиста та дзеркальна там вода
Це все у нас святе і чудотворне,
Адже це матінка-природа нам дала.
Нам би цю святу і рідну воду
Не скаламутити, не огорчити,
І для майбутнього нашого роду
В гармонії з'єднати, поріднити

(І. Нагорний, м. Київ)

Ведуча: А що до назви Голосієв (так раніше звали цю місцевість) існує чимало легенд, переказів. Одні дослідники пишуть, що архімандрит Петро Могила в 1631 р. заснував тут

монастир на «голому місці», заклав лісопарк. Але перша згадка про Голосіїв відноситься до 1541р, просто заперечує цю версію. Інше трактування назви це, що в лісі вибирали тобто «голосували за князя», хоча в княжі часи народне віче проводились в межах града Києва. Ще більш давній переказ виводить назву від плачу – голосіння дівчини кинутої у підземелля. Схожий переказ розповідає, що голосили жінки, коли хан Батий гнав їх в полон їхнє голосіння розносилося дуже далеко набагато верств навкруги. І ще одна версія – це Голосіївська Гола земля, Голе місце, де засіяли ліс. Але ця діброва ніколи не була голою – бо дуби тисячоліттями ростуть на одному місці. Коли ж ця місцевість була голою, то невже б вирости тисячолітні дуби. Очевидно це у прапочатках нашої післяльодовикової історії, і мабуть ця назва походить з часів мезоліту Голосіївський ліс.

Читець:

Зупинися на мить, подивись навкруги,
Голосіївський ліс оживає,
Ген у сивім тумані круті береги
Тиха хвиля Дніпра обіймає,
Голосіївський ліс... віковічні дуби
До Славутича листям шепочуть,
Чи то радість весни, чи то частки журби
Поділити із хвилями хочуть...

(В. Склярів, факультет агрохімії і ґрунтознавства, 1985р.)

Ведучий:

Середньовічна історія Голосієва пов'язана з іменем духовного лідера України Петра Могили, знатного роду Молдавії. В 1622-1627 роках священник П. Могила купує серед діброви 20 га маєстності на землях Києво-Печерської лаври у пана Григорія Павлини. У Голосієві П. Могила будує власний дім, а в 1631 – церкву в честь великомученика Іона Сочавського, мученика 14 століття, покровителя Молдавії і торгових людей. У цьому ж році був закладений перший київський дендропарк і фруктовий сад. Побудовані келії для братства та господарські будівлі. Починаючи з 1631 року до 1912 року в Голосієві були побудовані кам'яні церкви присвячені святым. Після жовтневої революції 1917 року був виданий декрет щодо відділення церкви від держави. І тут почалися важкі роки для Голосіївської пустині. У 1918 році було здійснено розбійницький напад на церкву. У 1927-1928 р.р. закриті були всі храми Голосіївської пустині. У 1930 році був зірваний храм на честь ікони Божої матері, а потім розібрали Свято-Покровську церкву.

Читець:

Палали кривля, образи,
Підступні фарисеї,
Не обронули і сльози
З трагедії твоєї,
Хто тільки не глумив цих стін,
Але вони тримались,
Бо стіни ці були святі
І відродитись мали
(Степан Кирилюк)

Ведуча:

У 1923 році монастирські землі, монастирське господарство, фруктовий сад, дендропарк було передано майбутнім аграріям.

Лише у 1993 році відкрили тут Свято-Покровський монастир. А з 2000 року розвернулася велика відбудова церкви: храми святих, чоловічий монастир, монастирський сад та господарські будівлі. Так Голосіївська пустинь піднялася і продовжує свою божу справу.

Читець:

Вже на руїнах – знову храм
Святешний і великий,
Чого ж іще потрібно нам?! –
Запитую оклично.
Великдень в дзвін: Христос воскрес! –
Наперекір іудам
І ти кричиш до небес:
- Ну об'єднайтесь, люди!
(Степан Кирилюк)

Звучить пісня Вадима Крищенка у виконанні Миколи Гнатюка

Віра

Ми поступово йдемо до віри,
Пізнання прикрість помилок,
Щоб власним досвідом відмірять
Те, що для нас послав Пророк,
Не перекреслиш, не повернеш
Гріховні дії та слова...
Але очиститись од скверни ніколи пізно не бува

Приспів:

Господи, помилуй,
Господи, помилуй,
Господи, помилуй нас.
Відведи од лиха, Відведи од кривди,
Дай нам одмолитися ще раз.

Ведучий:

17 лютого 1926 року Київський окрвиконком постановив на території Голосієва утворити Всеукраїнську сільськогосподарську академію з 12 навчальних і дослідних інститутів (до речі в науковій бібліотеці університету є ці матеріали). Замовлення на розробку документації одержав архітектор Дмитро Михайлович Дяченко, новатор архітектурного напрямку українське необароко, за що і поплатився. Час вніс свої корективи щодо 12 споруд. Дяченко брав участь у зведенні 6 корпусів:

- 1927 споруджено двоповерховий (нині триповерховий) необароковий корпус лісотехнічного інституту – один з найсамобутніших і найоригінальніших в архітектурній спадщині. Оскільки будівельних матеріалів було мало – розібрали будівлі Голосіївської пустині та з незавершеного будівництва дзвіниці Іонівського монастиря на Видубичах.

- 1927 – двоховерховий будинок для викладачів;
- 1929 – корпус землеробський і механізації (4 корпус)
- 1931 – корпус агрохімічний (2 корпус);
- та два студентських гуртожитки.

Так як українське необароко та його автор не вписувалися в сталінську естетику Дмитро Дяченко у 1931 році був заарештований. Банальне звинувачення: «участь у контрреволюційній націоналістичній діяльності» – не підтвердилось. Тому він уже не створював необарокових споруд обмежився конструктивізмом.

У цьому стилі виконано 3-й корпус. І все ж таки в 1941 (в цей час він був у Москві) його заарештували вдруге, засудили до 8 років таборів, де він помер у 1942 році від виснаження й голоду. Але пам'ять про нього в Голосієво є. І це біло-голубі корпуси нашого університету, які стоять серед легендарних Голосіївських дубів і щоденно в них звучать молоді голоси.

Сьогодні голосіївський ансамбль, який створив Дмитро Дяченко – пам'ятка архітектури національного значення, «сад українського модерну», що органічно вписався в голосіївську природу.

Читець:

Його творіння на віки – це не забава,
А творча праця – не для багатінь,
Творіння його не для слави,
А для майбутніх поколінь
Душа його була зворушлива на диво,
А розум молодого пломенів,
Хотів ще щось красиве збудувати,
Та смерть свою в катівні він зустрів
Виношував він плани майбуття,
Але прийшла до нього чорна та біда,
І так, що відродилася для нього,
Та клята саратовська тюрма.

(Л. Положенко)

Ведуча:

До Другої світової війни 1941 року на території Голосієво були 3 вищі навчальні заклади. Тут готували висококваліфікованих фахівців: лісників, агрономів, агрохіміків, механіків, зоотехніків, ветеринарів. У кожного із вишів своя непроста історія:

- Київський сільськогосподарський інститут: його витоки сягають 1898 р., коли у КПІ було відкрито сільськогосподарське відділення;
- Київський лісотехнічний інститут бере свої витоки з Варшавської лісової школи, Маримонт (Польща) – 1840 р.;
- Київський ветеринарний інститут – заснований на базі сільськогосподарського відділення КПІ. У 1921 він був виділений в окремий Київський ветеринарно-зоотехнічний (КВЗІ), який мав два факультети: ветеринарний та зоотехнічний. Пізніше зоотехнічний факультет був перетворений в зоотехнічний інститут і переведений у Дніпропетровськ.

Читець:

Агрономи, механіки,
Лісники, економісти,
Зоотехніки та ветеринари
Тут науку здобували
Професори-науковці всьому їх навчали
Як орати, як сіяти, врожай збирати
Ліс садити, тварин лікувати
А у вечірню пору в Голосіївському лісі відпочивати
І з віковичними дубами розмовляти.

(Л. Положенко)

Ведучий:

Студенти всіх 3-х інститутів були як одна студентська родина Голосієво: дружили, кохалися, в зимову пору з голосіївських горбів в озеро на саморобних санках спускалися. Прийшла весна, за нею літо. Червень. У ніч з 21 на 22 червня 1941 року довго, майже до світанку чути було в Голосіївському лісі веселі пісні під баян, велись задушевні розмови, лунав радісний сміх. Сотні щасливих юнаків і дівчат успішно склавши екзамени від душі веселились. І нікому на думку не спадало, що у переддосвітні години гітлерівські орди вдерлися на землю нашої країни.

Читець:

Добровольці
Перший день
Студенти останній екзамени здавали...
Їм мріялась далеч широких доріг,
Здавалось: в екстазі земля припадала

До впевнених пружних господаря ніг.
А їм і її вже було надто мало,
З них кожен таку ось створити б зміг.
Здавалося: світ, весь знайомий і звісний
Рішучим ривком піднесуть на плече...
І радість, якій і у серці вже тісно,
З якою й на полюсі гаряче,
Вливалась у дзвінку бунтуючи пісню,
Спливала в захоплений блиск очей.
І, сівши востаннє за витерту парту,
Тепло відчуваючи дружніх пліч,
Студенти дороги вивчають на картах.
До ранку не стихне схвильована річ.
Чудове життя починається завтра.
До дня залишається тільки ніч.
І раптом – неначе зривається глиба,
І раптом – лягає на плечі стіна,
І раптом – оглушує, ніби вибух,
Коротке і різке: «Війна»
(М. Вікторов)

Ведуча:

Десь ще тихенько співали студенти, грав баян. Потім стало тихо. Ледь-ледь зажеврів світанок. І загуло, загуркотіло. Це німецькі літаки почали бомбити населений пункт Жуляни, на околиці якого знаходився військовий аеродром, – неділя 4 години ранку 22 червня 1941 р.

Читець:

У синьому небі світилися зорі
Над озером слався туман
А там біля греблі
В нічному просторі
Співав і сміявся баян.
Дівчата і хлопці внизу біля річки
Стрічали коханих своїх
На другому боці
Блискучому стрічки
Рогіз в очереті поліг
Десь низько тулилось,
Чекало світанку
Жахливе приховане зло,
А тут веселиться
Збирались до ранку –
Раділи, що їм повезло.
Ось ніч причаїлась...
І трави й дерева
Затихли, напоєні днем...
Та враз засвітились
З гудінням і ревом
З блакиті рвонуло вогнем.
Цей кров'ю залитий
Розстріляний ранок
ДО ПОМСТИ ПОКЛИКАВ УСІХ.

Ведучий:

22 червня по радіо було передано повідомлення про віроломний напад на нашу країну. Того дня в районі головних корпусів відбулися короткі мітинги. Після того багато викладачів і студентів відправились до районного військкомату, де подали заяви з проханням негайно мобілізувати їх до діючої армії. За перші п'ять днів війни до лав Червоної Армії вступило 1000 студентів та викладачів голосіївських вишів, понад 400 – до народного оточення.

Читець:

Вони пішли на фронт
Ще зовсім юні, молоді
Щоб захистити рідний край
Від незваних ворогів.

Навчилися всього:
Танком управляти,
З гармат стріляти,
Зв'язківцем бути,
В розвідку ходити,
Штурманом літати,
Міста Європи звільняти,
Берлін з боєм брати.

(Л. Полозенко)

Ведуча:

Береже Голосієво пам'ять про мужність та героїзм своїх захисників. 6 травня 1965 р. з нагоди 20-річчя Великої Перемоги силами колективу сільськогосподарської академії було споруджено пам'ятник на братській могилі воїнів Червоної Армії та народних ополченців, які полягли в боях при обороні Києва у 1941 р.

6 листопада 1979 р. на місці братської могили було зведено меморіальний комплекс, на якому прізвища захисників Голосієва.

Центральна фігура меморіалу – бронзова скульптура студента – захисника Батьківщини. Однією рукою він притискує до серця колоски, що символізують мирну професію хлібороба, а другою – тримає гвинтівку, що свідчить про його рішучість ціною власного життя захистити рідну землю.

Прообразом цієї цієї бронзової скульптури став студент III курсу факультету агрохімії і ґрунтознавства Микола Скиба. Будучи бійцем-розвідником штурмового загону разом з однокурсником факультету механізації Миколою Громовим пішли в розвідку, з якої Микола Скиба уже не повернувся.

Читець:

Завмер студент
На постаменті
Що в вічність назавжди ввійшов
Завмер у бронзі, у цементі,
Очима корпус свій знайшов

(Микола Углов, ветеринарний факультет)

Ведучий:

Вони йшли на війну прямо з студентської аудиторії, несучи з собою у вир вогню, розпаленого металу, холодного подиху смерті терпкий запах землі, квіт половілої пшениці. Голосієво пам'ятає їх. Пам'ять про полеглих не дає нам права бути байдужими.

Скільки хліба вони виростили, скільки б виховали дітей!.. Та мрії, плани, життя юних немилосердно перекреслила війна. А пам'ять про них – з нами. Щорічно живі квіти лягають біля гранітних плит, просочених червоними прожилками, ніби то застигла кров солдатів.

... Жива пам'ять нащадків. І мимоволі пригадують слова поета Роберта Рождественського:

Это нужно – не метрвым,
Это надо – живым!

Читець:

Віковічні дуби
Ти до них підійди
Хай розкажуть тобі
про героїв
Пам'ятають вони,
як згорали брати
Захищаючи рідний всім
Київ!
«Зеленіє весна, молодіє земля,
Розцвітає каштанами Київ,
І не згасне в роках вічна
слава твоя,
Твоя гордість і міць –
Голосіїв!

(В. Склярів, факультету агрохімії та ґрунтознавства, 1985 р.)

Ведуча:

У липні 1941 року дирекції Голосіївських вузів одержали розпорядження наркомзему УРСР почати евакуацію інститутів:

- КСГІ до Казахського сільськогосподарського інституту;
- КЛГІ – до Воронежа, а пізніше – до Советська Кіровської області, де почав працювати Брянський лісгосподарський інститут;
- КВІ – до Свердловського сільськогосподарського інституту.

Після відновлення Києва інститути повернулися в Голосієво. На жаль, окремі будівлі їх були зруйновані: головний корпус ветеринарного інституту, 2 гуртожитка, будинки викладачів, навчальне обладнання знищено. Цінні книги та журнали з лісового та сільського напрямлення були вивезені в Німеччину. У 1947 році були повернуті в Україну. І зараз знаходяться у фондах наукової бібліотеки, на них є німецькі штампи, які підтверджують, що вони були в Германії.

Читець:

Книги, як люди, можуть розповісти,
які дороги перетнули й де
і як наш фонд розграбували німці,
як важко повертали ми до схову все!

Як книги поверталися з полону

Сумуючи стражденно за батьком і за сином,
З Німеччини вертала книжки свої Вкраїна,
Їх з поїздів згружали так, насипом, без тари,
У величезні купи там, на Єврейському базарі.

Бібліотекарі ретельно їх всіх переглядали,
Впізнавши за печатками своїх бібліотек,
Старанно сортували і радо повертали
У лоно книгозбірень, до власних тек.

Пригадують бо старші:
На возі, під дощем

Везли книжки додому.
Ковтали скрути щем.

З німецького полону,
Конячкою додому,
Везли книжки, додому,
Впізнавши цінний скарб,
В якому, наче рани,
Ятривсь чужинський карб.

*(Бібліограф інформаційно-бібліографічного відділу наукої бібліотеки НУБіПУ
Кучерук Л. Ю.)*

Ведучий:

У 1954 році Київський сільськогосподарський інститут об'єднали з Київським лісгосподарським інститутом в один навчальний заклад – Українську сільськогосподарську академію (УСГА). У 1957 році до складу УСГА увійшов Київський ветеринарний інститут.

У серпні 1992 року на базі УСГА постав Український державний аграрний університет, якою постановою Верховної Ради від 29 липня 1994 року надано статус національного – національний аграрний університет (НАУ).

З 2008 – національний університет біоресурсів і природокористування України (НУБіП України);

З 2010 – НУБіП України надано самоврядного (автономного) дослідницького національного університету.

Університет являється одним з лідерів освіти та науки світового рівня. І коли звучить гімн університету, який написав Вадим Крищенко, у кожного хто вчився, вчиться, працює в університеті з'являється почуття гордості за свій ВНЗ.

Читець:

Гімн

Творці добра потрібні всюди,
Немає вище цих достойних звань.
Пишаються країна й люди,
Що є в нас світоч хліборобських знань.

Це Голосіївська держава –
Збирає знову свій народ гуртом...
Велика честь й високе право
Нести в руках його святий диплом.
Приспів:
Славетний рідний університет –
Науки і уміння світлий храм.
Він осява дорогу уперед,
Щоб сонце знань світилось нам...

(Музика Володимира Доминського, вірші Вадима Крищенка)

Ведуча:

Коли була утворена УСГА 1 вересня 1956 вийшов 1 номер газети «За сільськогосподарські кадри» (зараз ця газета носить назву «Університетський кур'єр»). У цій газеті тоді і зараз друкуються всі події, які відбувалися і відбуваються у нашому виші. Листаючи шпальти цієї газети не можна не звернути уваги на те, що багато студентів та співробітників пишуть вірші. У цих віршах звучить любов, вдячність і повага до всієї альма-матері.

Читець 1-й:

Пісня випускників

У п'ять років сплелись непомітно
Студентські напружені дні...
І життя простеляє привітно
Широкі дороги мені,
Хвилювання у серці ховаю,
Заспокою думні рої:
Голосіївські друзі мої.
Розведуть дороги нас у всі краї –
До побачення, друзі мої!
Там де разом п'ять років ходили,
Ділили і щастя і сум,
Ми частиночку серця лишили,
Щоб минуле не стерлось із дум.
Щоб цвіло неповторним цвітінням,
Те, що в серце вселилося тут,
Щоб злилось з народним умінням,
Яке в дар нам віддав інститут.
Як передати почуття свої?..
До побачення, друзі мої!
А в душі і неспокій і радість,
І в грудях надіє росте,
Що не зможем забути і в старість
Ми літо своє золоте.
Будуть в далі незвідані звати
Не забутні студентські вогні...
Що ж Вам, друзі, хороше сказати,
Де слова відшукати мені?..
Не страшна для дружби далечінь країв –
Ми зустрінемося друзі мої!

(В. Завадський, студент у курсу факультету механізації 1960р.)

Вальс весни

Тихо шумить голосіївський ліс,
Світлого неба блакить
Поверх дубів, білосніжних беріз
Пісня весняна дзвенить.

Приспів:

Ой, ти, весна,
Мила, ясна,
Ніжна окраса землі.
Радісно жить,
Вчитись, творить
В юнії, світлі дні.

В подиху теплім, красуні весни
Рідний наш Київ розцвів.
І в Голосієві чути пісні,
Лине студентський наш спів.

Приспів.

В дружній живемо
студентській сім'ї,
Нам академія – храм.
Світлого завтра
нам сяють вогні.
Щастя і радість людям.

Приспів:

Ой, ти, весна,
Мила, ясна,
Ніжна окраса землі.
Радісно жить,
Вчитись, творить
В юнії, світлі дні.

(А. Кікоть, І. Шевель, студенти зоотехнічного факультету, 1960.)

Ведучий:

Майже кожен рік до своєї альма-матері приїжджають випускники, які закінчили 10, 15, 20, 30, 40, 50 років. І кожен з них привозить частинку свого тепла до своєї alma mater!

Читець 2-й:

Відцвіли каштани в Голосієві!
Кожної весни вони цвітуть:
Зустрічають юних ще студентів,
Проводжають їх, і знову ждуть.

От і в нас настала зустріч бажана
Чверть століття з часом пропливло,
Як гуляли ми тутешніми алеями,
Де так добре нам колись було.

Хто приїхав, той не пожалкує:
Скинули усі по 25,
Бо в душі лишились молодими,
А роки нехай собі летять.

І хоч сивина торкнула скронею,
Ми мудріші стали за цей час.
Юність залишилась в Голосієві,
Тут вона завжди чекає нас

(Н. Кириченко, економічний факультет, випускниця 1982 року)

Коли святкувалось 112 років з дня заснування університету до редакції «Університетського кур'єра» завітав севастополець Семен Сегеденко, який ось вже піввіку як закінчив університет, тоді ще УСГН, приніс вірш

Читець 1-й:

Голосіївський вальс

На великій землі
Є багато лісів,
Поросли ними гори й долини,
Та дорожчий від всіх –
Що на схилах Дніпра
Чарівної моєї України.

Голосіївський ліс,
Ти нам щастя приніс,
Дав найкращий нам фах Агронома
І в ніякому сні,
Ні в чужій стороні
Не забудемо отчого дому!
Голосіївський ліс,
Наша радість до сліз,
Ти послав нас в далеку дорогу
І в усі ці роки,
Як у вирій птахи –
Летимо до святого порогу!
Тут із давніх часів
Вирувало життя,
Надихнула його Богоматір.
Не пропав той посів,
І зросла у буття
Дорога нам усім alma mater!

Ведуча:

У 1965 році закінчила ветеринарний факультет УСГА Л. Ю. Кучерук. З 1965 року почала працювати на кафедрі свого факультету. З 1974 – працює в науковій бібліотеці ст. бібліографом, пройшовши всі стадії росту (бібліограф, старший бібліограф, зав. сектором). Крім інформаційного забезпечення науково-дослідних робіт свого факультету пише вірші. Ось один із них.

Читець:

Наш університет святкує 110-річчя
Бібліотека теж не відстає:
Історія – подіями й людьми багата,
Які колись були і зараз є.

Книжковий сад багатий, розмаїтий ,
Підручники, наукові набуття
І детектив, і зовсім призабуті
Прадавні раритети з небуття...

Є все в нашім царстві духу,
Служителів науки і поем:
Знання, набутий досвід світу
З полиць книжкових радо подаєм.
Тепер ми маєм книги електронні
Й такий же чудо-каталог.
Та все ж до книги, первісного дива,
Звертають погляд свій студент і педагог.

Крокуєм в ногу ми з з інформаційним світом
Освоюєм комп'ютер, Internet...
Щоб не відстать, щоб встигнуть просвітити
Суспільство наше вістями з планет.

Історія – поважна пані й мудра,
Вона одна для всіх, хоч в кожного своя.

Жити творити треба мудро,
На тому стоїмо і будемо стоять!

Ведучий:

Колишня випускниця зоотехнічного факультету 1964 року М. Бойко, приїхавши на зустріч з своїми однокурсниками у 2012 році написала вірш, присвячений круглій даті університету – 115 років.

Схвильоване

Ти зорею сяєш над світами,
Вмієш зустрічати і і проводжать
Академіє! Ти будеш завжди з нами
Незалежно – 20 літ нам, а чи 80!

Вчила нас любити рідну землю,
Працю шанувати без зайвих слів,
І, всміхнувшись нам усім привітно,
Йдеш стрічати знов випускників.

Швидко так всі весни відшуміли,
І ще швидше відцвіли літа
Ми жили й трудилися, як уміли,
За плечима – осінь золота.

Це твоя наука і старання
З нас зліпили мудрих трударів
Скажем сьогодні: «Ти не марно
Наче мати не доспала снів»

Любі однокурсники, хлопці і дівчата
Вже немало за плечима літ,
Університету – 115 скоро. Кругла дата!
І випускники – його найкращий цвіт.

Ви ж бо друзі, завжди молодії,
Й з вами сяє, наче ясен-цвіт,
Наша Alma mater – в дії
Незліченну кількість літ...

Ведучий:

Невдовзі університет, цей потужний навчально-інноваційний комплекс, який заслужено вважається центром аграрної науки і освіти в Україні, буде святкувати свій ювілей.

Побажання розквіту alma materі висловлює у своєму вірші магістр економічного факультету Мар'яна Палачнюк

Пролітають роки, помахі віяла,
І столиця міняє обличчя своє.
Лиш незмінно стоїть на землі Голосієве
Славний виш – 115 вже літ йому є.

Не злякали похмурі фортелі історії,
Зніс реформи, війну, лихоліття
Твердо йшов по навчальній своїй траскторії,

Множив мудрість на довгі століття.

Хай же мудрості світло окрилює нас,
Відкриваються нові простори.
О НУБіП України, тебе все не втомлює час,
І ростуть в тебе люди всі, сповнені віри...

Тож зростає і цвіте, наш великий НУБіП,
Пронеси крізь віки своє гасло,
Щоб почула країна й прислухався світ,
Щоби сонце науки не згасло

Двадцять років на кафедрі бухгалтерського обліку і аудиту працює старшим викладачем О. Г. Криворот. Педагогічна нива – не єдине покликання. Він пише вірші, грає на баяні, співає. До дня знань в 2015 році він написав вірш.

Читець:

Велика, дружна голосіївська рідня.
Знову приймає талановиту, гідну, зміну,
Яка здобувши в НУБіП знання
Поповнить кращі кадри України.

Зібрались співробітники, батьки,
Почесні гості, друзі і кохані,
Всміхаються дівчата, гопакі,
Вчорашні школярі в такій пошані.

Звучать наступні доброзичливі слова,
«Гадеамус» прозвучить святково,
З першої пари починаються жнива,
Ключ Знань в руках і Книжка залікова!

Хай буде мир, життя без бід й стаждань,
Панує спокій з вечора до рання.
Всіх з 1 вересня! З днем Знань!
Віват, НУБіП! Добра і процвітання!

Звучить гімн університету (Слова В. Крищенка. Музика В. Домицького)

Сценарій підготувала: Л. П. Полозенко

РОЗДІЛ 2

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНИЙ АСПЕКТ ЗМІСТУ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ: ІНФОРМАЦІЙНІ МАТЕРІАЛИ

Слово «Україна» вперше згадується у Київському літописі під 1187 і 1189 роками. Проте аж до початку XX століття територію, заселену українцями, здебільшого називали Руссю. Вчені по-різному пояснюють походження назв «Русь» та «Україна». Проте до сьогодні питання про походження назви «Русь» є дискусійним. Руські землі діставали ще й додаткові назви за «величиною», «кольором» тощо. З'явилися імена «Червона Русь», «Біла Русь», «Мала Русь», «Велика Русь». У 1303 році Константинопольський патріарх почав вживати назву «Велика Русія» для позначення Московщини, тобто нової держави, яка з'явилася тоді в межах річки Оки і Волги і куди невдовзі після навали монголо-татар перебрався митрополит Київський. У свою чергу термін «Мала Русія» використовувався для власне українських земель. Пізніше російські царі закріпили ці назви вже з імперською метою, щоб розширити межі Московщини [116]. Існує кілька теорій щодо походження українців. Перша з них – теорія давнього походження – трипільська. Друга – ранньослов'янська теорія, третя – староруська. Найбільш вірогідною є перша теорія. Трипільці були осілими землеробськими племенами. Найбільшого розквіту трипільська культура досягла між 3,5 та 2,7 тисяч років до Різдва Христового. Ареал цієї культури займав спочатку басейн Дністра, Пруту, Південного Бугу, а згодом розширився до Дніпра і далі на схід.

Трипільці жили великими селами по 600-700 осіб у довгих та вузьких оселях, розгороджених на сімейні частини з окремими кімнатами, в одній з яких була глинобитна піч. Існує версія, що житла вони мали двоповерхові, молоді батьки їх самі спалили, провівши певний магічний ритуал. Їх малолітні діти (13-15-и років) починали вчитися будувати свої оселі. Для батьків це було важливо, адже середня тривалість життя була 35-40 років. Тоді панував патріархат: родовід вели по лінії батька.

Відомо, що трипільці знали дерев'яний плуг (рало), яким обробляли землю. Вони користувалися першим в Україні механічним пристроєм – свердлом для утворення отворів у камені й дереві. Трипільці оволоділи технікою спорудження колодязів. Використовували мідь. Очевидно, трипільці створили передписемність з використанням символів та знаків, що збереглися на керамічних виробах. В орнаментиці череп'яного посуду переважають плавні візерунки жовтого, чорного і білого кольорів. Це свідчить про магічні ритуали та віру людей у надприродні сили. На ритуальних керамічних виробах трипільці зображували колосся, небесні дощі, собак-сторожів тощо. Добре відомо, що наші пращури у своїх оселях мали павуків, які мали свою енергетику, призначення і символіку. Учені не знають чому близько двох тисяч років до Різдва Христового трипільська культура зникла, проте на нашій землі є незаперечні докази її існування у вигляді старожитностей у музеях Трипілля та Новопетрівці (Київщина) поблизу Більче Золоте Борщівського району на Тернопільщині, у Переяславі-Хмельницькому, у селі Легедзино на Черкащині та ін.

Земля українська заселена з найдавніших часів. Приблизно 600 тисяч років тому, за свідченням археологічних розкопок, у Закарпатті (біля нинішнього села Королеве) вже проживали люди. Корінне населення не покидало своєї землі, хоч по ній пройшло багато племен, що проявляється у послідовній наступності багатьох місцевих і чужих археологічних культур з їхніми матеріальними, духовними і громадсько-суспільними особливостями та взаємовпливами при збереженні специфічних рис місцевих жителів.

Серед цих племен через терени України мігрували або навіть осідали в південних степах кіммерійці (XI ст. до Р.Х.), скіфи (X-VIII ст. до Р.Х.), сармати (III ст. до Р.Х. – II ст.), готи (III ст., пішли 380 – 454 рр.), гуни (373-375, пішли 433 р.), алани (375 р.), авари (567 р.), болгари (біля 680 р.), угри (IX ст. до 862 р.), печеніги (889-895 рр.), торки та половці (XI ст.), татари (1223, 1239-1242 рр.). Більшість з них були кочовиками, переважно ірано- та тюркомовними, які йшли зі степу [100; 104].

Ще з часів Гомера чи давньоєврейських пророків Ісайї та Єремії краї, який нині населяє український етнос, зображали як самостійну, сувору та прохолодну країну, де мешкали відважні племена. Зовсім не випадково античні автори, починаючи від Геродота, окреслювали межі Скіфії як виразну, але одноманітну територію зі сторонами: з півдня – Понт (Чорне море) і Меотиди (Азовське море), зі сходу – Танаїс (Дон), із півночі – льодова пустеля (Північний Льодовитий океан), із заходу – Істр (Дністер) та гори (Карпати, Балкани). Гіппократ писав про те, що Скіфія простягається під самою північню, біля підніжжя Рифейських гір (Уральський хребет). Клавдій Птолемей відзначав, що Європейська Сарматія обмежується: на півночі – Сарматським океаном, на заході – Германією та Карпатами, із півдня – Меотидою, зі сходу – Танаїсом. Приблизно такі самі обшири описує й Маркіан з Іраклії Понтійської; подібно мислять і латиномовні автори. За Помпеем Трогом, наприклад, Скіфія обмежується Понтом, Рифейськими горами, Азією та рікою Фасидом; Гай Пліній Секунд периметр скіфської землі проводить по лінії Понт – Меотида – Танаїс – Рифейські гори – Германія – Істр та ін.

Західноєвропейська середньовічна література цілковито поділяє цей погляд: в «Орозії Короля Альфреда» межі краю скіфів приблизно такі: гори Риффенг – Данай – Евксин – Меотида – Озівські (тобто, задонські степи) – Гарсекг (океан); Бартолом'ю Англійський обшири «Рутії» окреслив так: межує з римськими провінціями на сході, з готськими – на півночі, з Паннонією – на заході, з Грецією – на півдні; за Роджером Беконом, «велика Русія» простягається від Левконії (Литви) та Польщі до Танаїса, на півночі вона впирається в землі гіпербореїв, а на півдні – в грецькі обшири.

Скандинавські тогочасні джерела роз'яснюють, що східну частину Європи займає Велика Свितьод, яка ще називається Руссією або ж Гардариком, або ж Скіфією, починається вона від боліт Меотиди і лежить між Азією, котру від Європи відмежовує Дон, Данубією (Дуном), Германією та Північним морем [100]. В. Крисаченко та О. Мостяєв вважають надзвичайно показовим те, що наш Край упродовж тисячоліть зберіг практично незмінною свою конфігурацію. «Звичайно, його аборигени тим чи іншим способом долали своєрідні геополітичні кордони Скіфії – Сарматії – Свितьоду – Гардарику – Русі – України, як це було, наприклад, з походами антів чи русичів на Візантію, роксоланів – у Мезію, козаків – у Крим, Московщину, на Порту чи Польщу, але завжди поверталися назад. Інакше кажучи, почуття до рідного Краю завжди переважували вигоди – реальні чи очікувані – від колонізації нових земель. І за цією ознакою аборигени Краю докорінно відрізнялися, скажімо, від етносів імперського типу, починаючи від монголо-татар чи московитів і закінчуючи англо-саксами та іспанцями» [100, 13].

Ще за античних часів Велика Скіфія цілком вкладається в «український» простір, а її мешканці почували себе самодостатніми та незалежними. Так само і кордони антської держави, Київської Русі, кордони Великого князівства Руського за Богданом Хмельницьким, межі України-Русі за пактами та намірами Івана Мазепи та Пилипа Орлика, обшири соборної Української Народної Республіки, врешті – примарні кордони УРСР, а тепер – України, попри певну обкарнаність та нестійкість, неспростовно засвідчують сталість геополітичної реальності, її окремішності в Ойкумені [100].

В українців самотність міфологія та символіка, відмінна від сусідніх народів. Давня система уявлень (притаманна етнічним групам, які мешкали обабіч середньої течії Дніпра) про людину і природу, за визнанням філософів, містить не лише погляди на природні стихії або дбайливого господаря на землі, але й уяви, значною мірою відчужені від своєї природності, власне надприродні, всемогутні сили. Одвічна земність і людськість світогляду давніх виявлялися досить виразно. Так Перун (Бог блискавки і грому), Стрибог (Бог вітрів), Волос (Бог худоби, чередників та музик), Цур (охоронець домашнього вогнища), Див (Божество страху і смерті), Ярило (Бог весняних робіт і сексуальності), Купайло (Бог родючості, врожайного літа, лікарських рослин та добробуту), Світовид (Бог війни, Сонця, перемоги) та інші Божества безпосередньо символізують якісь природні явища або галузі діяльності людини. Ще виразніше такий зв'язок простежується з

поклонінням Ладі (Богині весни), Дані (Богині води), Сонцю та Місяцю. Поклоніння божествам і пошанування природних явищ стали першоосновою (базою) проведення дозвілля наших праотців.

Двір українця влаштовувався як універсальна система: це був своєрідний мікрокосм, мікро-Україна, в якому були власний Сад, Город, Квітник, Дім, Джерело та інші смисложиттєві утвори. І все це не відчужені з довкілля, а розумні та гармонійні його частини. Український етнос завжди з великою любов'ю ставився до природи своєї землі. У народних піснях, які розквітуть у часи козацької звитяги, возвеличуються: «широкий степ», «гора високая», «долина широкая», «глибокі байраки», «козацькі могили», «гай під горою», «Ятрань круто в'ється» тощо, що засвідчує ніжне відношення української душі до навколишніх природних явищ та об'єктів, незважаючи на їхню відносну простоту. У народних піснях, які супроводжували українця в часи радості і часи смутку – велич нашої духовності, паростки українського дозвілля. Образи «червоної калини», «хрещатого барвінку», «рути-м'яти», «зеленого дуба», «високої тополі» і багато інших «фрослинних символів» з дитинства зрозумілі кожному українцеві.

Упродовж другого тисячоліття н. е. виникають та утверджуються українські національні традиції, формується ядро української нації, її народні звичаї та обряди – основа українського дозвілля та відбувається їх подальший розвиток. В Україні не злічити визначних місць. Святиною українського народу є місце поховання Тараса Шевченка та музей Тараса Шевченка (Шевченківський національний заповідник), які є об'єктами паломництва людей. До складу пам'яток духовності Канівських гір варто віднести Трахтемирівський історико-культурний заповідник, у межах якого знайдеться шістдесят три пам'ятки археології, які взято під охорону держави. Найбільш відомі з них – залишки м. Заруб (VIII – XIII ст.), Зарубського монастиря з печерами (XI – XIII ст.), Зарубинецький могильник (II ст до Р.Х. – II ст. н.е.), Велике скіфське городище і Скіфський вал, довжиною шість кілометрів, поселення чорноліської культури, ранніх слов'ян, скіфського часу і доби бронзи, слов'ян (VIII – X ст.), давньоруських та козацьких часів.

Розкопки пам'яток скіфського часу показали, що племена які жили у VII – III століттях до Р.Х. на Канівщині, були осілим, землеробсько-скотарським населенням. Пам'ятки цієї епохи представлені городищами (поселеннями, що укріплені ровами і валами), відкритими поселеннями та курганами могильниками. Із городищ найбільший інтерес становить Трахтемирівське поблизу сіл Трахтемирів і Григорівка (воно займає площу близько 500 га, а оборонні вали, навіть зараз, через тисячі років мають висоту до 6 м при ширині 10 – 15 м). Городища меншого розміру тяжіють до більшості останців над долиною Дніпра, Росі і Росави. Південніше Канева найбільш відомі Велике і Мале Скіфські городища. Як правило, навколо городищ розташовувались одне або кілька поселень та курганий могильник, в яких налічувалось іноді більше 100 курганів. Канівщина пов'язана з подіями визвольних війн, Гайдамаччини, Коліївщини (с. Кумейки).

Хортиця – це найбільший острів на Дніпрі (12,8 на 2,5 км) у 1965 році оголошений Державним історико-культурним заповідником, а у 1993 році – Національним заповідником. Це пов'язано з його роллю в історії Запорізької Січі та України загалом. Ще у середині X століття його згадує у трактаті «Про управління імперією» візантійський імператор Костянтин Багрянородний під назвою острова Св. Георгія; у 927 році недалеко від нього загинув князь Русі Святослав Ігорович. У 1022 році тут збирали раду руські князі перед битвою з татарами. Разом з іншими укріпленнями острів став bastіоном українського козацтва від самого початку створення Запорізької Січі. Пізніше тут була військова база запорізького отамана Івана Сірка.

З великим сумом Т. Г. Шевченко пише, що на Січі «хитрий німець картопельку садить...». Після ліквідації Запорізької Січі (1775) царський уряд щедро роздавав козацькі землі. Спочатку Хортиця потрапила в руки, царського фаворита, князя Г. Потьомкіна, який згодом її передав казні, а у 1789 році Катерина II спровадила з Гданська 18 родин німців-менонітів, які зовсім не зважали на історико-культурні цінності Хортиці...

Після спорудження у Запоріжжі Дніпровської ГЕС (1927 – 1932 рр.) водосховище, що утворилося, затопило дніпровські пороги. Навіки була втрачена велика частина пам'яток запорізького козацтва, зокрема Великий Луг... Хортиця – своєрідна кам'яна фортеця, символ

козацької слави – виступає посередині ріки. Але Хортиця – це не тільки символ козацької слави. Вона була заселена ще з найдавніших часів. Тут знаходять сліди палео- і неолітичних стоянок, сліди заселення бронзового віку. Знайдено скіфські поселення (2000 – 2500 років тому). Слов'яни почали заселяти острів у II столітті. Цікаві флора і фауна острова. Хортицькому дубові понад 700 років. Отож, Хортиця – це не лише історико-культурний, але й флористичний і зоологічний резерват.

Сьогодні він опинився під реальною загрозою. Міст, який мав би пройти через Хортицю, повинен об'єднати обидва береги Дніпра у Запоріжжі... Таке будівництво може призвести до цілковитого знищення цієї неперевершеної пам'ятки. Наступною у цьому списку пам'яток варто назвати Чигирин.

Тарас Григорович Шевченко з великим болем звертається до української святині – Чигирин (столиці Богдана Хмельницького): «Чигрине, Чигрине! Все на світі гине». Чигирин став для українця символом відвойованої і втраченої незалежності. Саме тут було ухвалене рішення прийняти військове підданство Московії, що скріпилося Переяславською радою (1654) і закінчилося для України трагічно. Це – саме серце козацького краю, приблизно половина шляху між духовною столицею України – Києвом та Низовим козацтвом. Поруч село Суботів – родинне гніздо гетьмана Богдана Хмельницького, куди він щоденно їздив і де був похований (1657). Після смерті Богдана Хмельницького гетьманську столицю перенесли в Батурин, який у 1708 за «зраду Мазепи» був вщент знищений, а його людність вирізана. Занепав і Чигирин. Резиденція Богдана Хмельницького, Спаська церква і ратуша не збереглися. Тільки на Замковій горі залишилися руїни фортифікацій. Т.Г. Шевченко двічі відвідав ці краї, створив тут декілька картин та малюнків («Дари в Чигирині 1649 року»). Назва картини виявилася пророчою...

На початку 80-х років минулого століття було створено Національний історико-культурний заповідник «Чигирин». Багато документів Другої української держави тепер зберігаються у музеях Кракова, Лондона, Стокгольма, Москви, Сант-Петербурга та ін. ... Там же прапор, булава, шабля та інші символи влади та особисті речі великого сина України. Їм місце – у Чигирині.

Не менш вартісними для кожного українця є Національний природний парк «Святі Гори» (розташований у середній течії р. Сіверський Донець, у Слов'янському та Краснолиманському районах Донецької області у межах правобережної хвилястої височини), відомий суцільним культурним шаром поселень доби міді – бронзи (III – початок I тис. до Р.Х.). Поруч збереглися кургани з похованнями скіфського часу. II – IX ст. нашої доби – час життя на цих теренах аланів, яких згодом замінили сіверяни. Біля с. Богородичного, що безпосередньо межує із Святими Горами, виявлено стоянку первісної людини кам'яного віку, де знайдено знаряддя з кременю, рештки вогнищ, кістки тварин, на які полювали наші предки. На околицях міста Ізюма виявлено неолітичні стоянки (IV – III тис. до Р.Х.), а південніше, поблизу села Маяки, археологами розкопано кургани бронзової доби. Там же, між селищами Маяки та Сидорове, виявлено слов'яно-хозарське городище XI – XIII ст.

Середньовічна та новітня історія цього куточка України насичена важливими історичними подіями. Тут проходив один із найважливіших стратегічних шляхів XVI – XVII ст. – «Ізюмський шлях» (ізюмська сакма – від татарського «сакма» – слід), по якому татари та ногайці нападали на Україну. Саме тут складався один із центрів «Слобідської України» (назва етнографічного регіону) – Ізюмський полк, який було створено у 1685 році. У маєтностях Святогірського монастиря українські козаки на правому березі Сіверського Дінця встановлювали «маяки» (сигнальні вежі), що передавали сигнали про небезпеку. Перший пост, видимий зі Святих Гір, знаходився там, де досі існує с. Маяки. На місці юрта (хутора) Хрестовського, що належав Святогірському монастиреві, козаки заснували українську Райгородку, де збудували фортецю для оборони від нападів кримських татар. Місцеві козаки брали активну участь у селянських війнах під проводом Степана Разіна (1670-1671 рр.) та Кондрата Булавіна (1707-1708 рр.), що боролися з московським царатом.

Духовний аспект цілісності регіону виступає на поверхні явищ у самій назві – Святі Гори. Саме різноманітність природних особливостей регіону та унікальні наслідки різних етапів розвитку цивілізації сформулювали у часи середньовіччя народну назву – Святі Гори, підкресливши тим самим єдність духовних («Святі») та природних («Гори») аспектів існування регіону.

На території Подільських Товтр людина жила ще в епоху палеоліту. Тут є чимало пам'яток трипільської культури (III тис. до Р.Х.), поховання доби бронзи, ранньослов'янські поселення. Найбільш репрезентативним місцем у регіоні є м. Кам'янець-Подільський та його околиці, що дуже багаті на історико-археологічні пам'ятники. Зокрема, на території Старого Міста, старовинної фортеці та в урочищі Татариському знайдено залишки поселень і знаряддя праці трипільської культури, доби бронзи й раннього заліза. У II – VI ст. Р.Х. регіон був заселений племенами черняхівської культури. На лівому березі р. Смотрич та у південно-західній частині Старого Міста виявлено залишки слов'янських поселень IX – XI ст. Середньовічна та новітня історія регіону є типовою для Правобережної України – з чисельними нападами монголо-татарських завоювальників, орд кримських ханів, перебуванням під владою Польщі, Австро-Угорщини, Російської імперії, відомими подіями XX ст.

Народну оцінку певних історичних постатей відображають чимало феноменів в Україні, які мають власні імена, живуть в етнічній пам'яті... Так у долині Росі у районі с. Стеблів химерно відслонюються скелі богуславського граніту, які мають історичні назви: Скеля Нечуя-Левицького, Бурлачка, Скеля Адама Міцкевича, Сфінкс, Козак-Камінь. Про красоти цих скель писав Адам Міцкевич, із цими краями пов'язані життя і творчість Івана Нечуя-Левицького, а назва Козак-Камінь – з іменем Богдана Хмельницького і Корсун-ською битвою 1648 року. Скелі Чотири Брати, Скеля Чацького, Ольжині Купальні, Гігантські котли та Баранячі Лоби – відслонення кристалічних порід Українського щита на Житомирщині, скелі Франка на Тернопільщині (скелі сарматських рифових вапняків), «Гетьманська гора» у м. Чигирин, скеля «Камінь Довбуша» у Чернівецькій області та «Скелі Довбуша» поблизу Моршина, Дніпровські пороги, Великий Луг, Хортиця, Любеч, Вишгород, Родень, Бузький Гард, Тарасова гора, Медобори, Кременецькі гори – це лише децима з природної спадщини України, яку нам передали наші попередники.

Історична пам'ять українського народу надпотужна. Для українців, незважаючи на місце народження, «князі і гетьмани» (Олег, Володимир Великий, король Данило (Данило Галицький), Богдан Хмельницький, Іван Мазепа та ін.), «запорожці і гайдамаки», «татарська неволя», «бусурмани» тощо – все це символи історичної долі народу і його змагань проти іноземного поневолення.

Історичний розвиток нації та української держави був складним і неоднозначним. Перша держава – Русь (Київська Русь), друга держава – Гетьманщина (Гетьманська (Українська) Держава), третя держава – 1917-1920 рр. (УНР, ЗУНР), четверта держава – з 1991 року. В динаміці історичного розвитку української нації, за концепцією Ярослава Дашкевича, було три занепади, проте сьогодні йде четвертий етап націогенези, пов'язаний з утворенням нової незалежної держави Україна.

Отже, витоки дозвілєвої діяльності – свята, обрядовість, вечорниці, ритуали тощо у нашій ще дохристиянській минушині, яка багата на творчу спадщину в декоративно-ужитковому мистецтві; на народну творчість, збагачену міфологією, фольклором; на високу духовність українського етносу, що породила неперевершені традиції, звичаї, обряди.

2.1. РЕТРОСПЕКТИВА ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ УКРАЇНЦІВ

Ми живемо у магічному світі. На дворі XXI століття, а в українських домівках ворожать, привертають, відробляють, замовляють... У кожному селі вам покажуть де живе відьма, знахарка – і це точно така реальність, як мобільник у кишені [95, 2]. Магія прийшла до нас з глибини віків, і за кожним віруванням та ритуалом стоїть тисячолітня традиція, глибокий культурний шар.

Ворожки, відьми, мольфари, знахарки... Українська магія існує, і значно ближче, ніж ми можемо собі уявити.

Тему народної магії за радянських і пострадянських часів вивчали досить поверхово і упереджено. Зарозуміла наука мало цікавилася забобонами, пережитками, віруваннями та повір'ями, а література й кіно на їх підґрунті створила цілком нове й самобутнє явище, яке переважно не має нічого спільного з духовністю наших предків. Це веде до того, що невдовзі усна народна творчість, мистецтво окремих етносів й етнічних груп відійдуть у минуле [95, 3]. Не варто суб'єктивно оцінювати ці процеси, однак саме з цих причин і постає необхідність збереження самобутніх явищ культури.

В Україні збереглося кілька замкнутих етнографічних регіонів, побут яких і понині повниться унікальними віруваннями, обрядами і ритуалами. Так, у деяких поліських селах при зустрічі з вовком стають навколішки й проказують старовинну словесну формулу: «Аля вовк!». «Аля» готською означає родову приналежність, тобто «ми, всі», або ж звертання до божества, визнання вищості його природи над своєю, покору. На Західному Поділлі обряд «калина-малина» (звичай демонструвати цноту нареченої на весіллі) чи ритуальне «потоплення» батьків на другий день весілля після того, як вони одружили наймолодшу дитину (залишки мінорату) – яскравий доказ збереження самобутніх явищ культури.

Через майже повну християнізацію населення нашої країни все, що виходить за межі християнської моралі чи християнського світогляду, часто спричиняє осуд і заперечення. Це стосується дохристиянської української культури, яка, на щастя, мало-помалу повертається у наше буття [95; 29; 116].

У прадавній Україні була своя міфологія та зоряний календар. У давно минулі часи та у часи Київської Русі у кожному краї місяці мали різні народні назви: березень – вінич, квітень – ладо, травень – просич, червень – купало, липень – житниць, серпень – зернич, вересень – овсянич, жовтень – сінич, листопад – студеч, грудень – ледич, січень – лютич, лютий – білояр [83].

Богами-покровителями місяців були:

Березень – Лада,	Вересень – Світовид,
Квітень – Ярило,	Жовтень – Мати Слава,
Травень – Дажбог,	Листопад – Доля,
Червень – Купайло,	Грудень – Сварог (Род),
Липень – Перун,	Січень – Дана,
Серпень – Спас,	Лютий – Велес.

Кожен день тижня, залежно від впливу тих чи інших планет, отримав свого покровителя-охоронця:

Неділя – планета (зоря) Сонце (Сварог і Дажбог),
Понеділок – планета (супутник) Місяць (Числобог і Хорс),
Вівторок – планета Марс (Арес, Симаргл),
Середа (Третійник) – планета Меркурій (Велес, Дана),
Четвер – планета Юпітер (Перун, Стрибог),
П'ятниця – планета Венера (Мокоша, Доля),
Субота (Шестериця) – планета Сатурн (Стрибог, Числобог).

Нащо нам чужого Бога, свій стоїть коло порога! – давня народна мудрість. Такими «своїми» Богами були: *Числобог, Сварог (Род), Коляда, Дана, Велес, Стріча, Колодій, Права, Ява, Нава, Лада, Леля, Ярило, Дажбог, Світовид, Купайло, Вогнебог-Сварожич, Стрибог, Перун, Мати Слава, Птиця Вишня, Магура, Мокоша, Доля.*

Числобог тотожний грецькому Богу Кроносу і римському Сатурну. В Україні Числобога вшановували в час зимового сонцестояння 21-22 грудня, а також одночасно і поруч зі Сварогом. Числобог нам допоможе і Коло Свароже! (приповідка).

Коло Свароже – літочислення, яке найповніше збігається з датуванням Києво-руської літописної традиції. Праукраїнський Бог Зодіаку Сварог крутить свої Сварожі кола (роки, літа) над нашою Припільською Україною ось уже 7521 літ. І допомагають йому сини Сварожичі (Боги-місяці). Український Зоряний Календар зробить нас духовно багатшими.

Сварог (Род) – Бог-творець Всесвіту, чоловіче втілення Роду. У нашій прадавній релігії йому тотожний Тваштар – творець усіх живих і мертвих форм природи. Про нього розповідає давнє святе письмо аріїв «Рігведа». В Україні таким Святим Письмом є Велесова Книга, написана на дубових дощечках, яка також донесла до нас праукраїнське слово твастир – майстер (дощечка 22) [16]. Сварог був символічним поняттям, бо був збірним поняттям для всіх Богів-Місяців, але пізніше його зображали з топірцем у золотих руках, або з молотом у небесній кузні.

Богиня Коляда – народжує Божича – молоде Сонечко, яке зростаючи, наближає до нас Весну. Давнє зображення Богині Коляди з маленьким немовлятком Сонцем-Божичем знаменувало Різдво світла. Різдво Світла Дажбожого настає в час Зимового Сонце-стояння, яке випадає переважно з 21 на 22 грудня.

Дана – праукраїнська і слов'янська Богиня Води – втілення жіночого першопочатку буття. На дванадцятий день після Різдва Божича-Коляди народжується жіночий початок Всесвіту – Богиня Води Дана.

Наші праотці вміли дбати про Зоряну Воду. На дванадцятий день після Різдва Божича-Коляди набирали у глиняний посуд (горнятко чи горщик) водиці з джерела або криниці та й свили на ніч на вікні чи на подвір'ї. В ній купалися Зорі. Цією водою вмивалася вся родина. Вода вважалася цілющою, бо набувала особливих властивостей. Самі Боги готували її для людей. Цей обряд виконували щомісяця на Молодику, щоб завжди мати свячену воду.

Велес – Бог таємничих знань, покровитель музики й поезії, опікун домашніх тварин, зв'язковий світів живих людей і покійних родичів. Його ім'я походить від веле – великий, дужий, багатий або воля – повелитель. Велесу присвячувались окремі храми, де на жертovníку підтримувався вічний вогонь.

Зимові Велесові святки відомі як своєрідні маскаради, коли гурти молоді (волхви), одягши маски, роги, вивернуті хутром догори кожухи з причепленими хвостами, ходили від хати до хати з побажаннями здоров'я господарям, домашнім тваринам, багатства і благополуччя родинам. Цей барвистий веселий гурт співав урочисті пісні, говорив чарівні слова, дзвонив у безліч мелодійних дзвіночків, які виконували роль закликання добрих духів оселі.

А влітку Велесу як духовному опікуну й покровителю хліборобства здійснювали такий обряд: під час жнив на полі залишали незжатию кілька пучків колосся, і зв'язавши їх стрічкою, клали до них хліб на рушнику як пожертву й подяку за добрий врожай.

Стріча – Богиня доброї долі – одне з втілень Рожаниці, вона має інформацію про майбутнє подружніх пар, народження дітей (втілення нових душ). Долі-Стрічі присвячений день Стрітіння (1-2 лютого) за відносленим язичницьким календарем. Від того як змінюється погода в цей день, визначають яким буде літо, врожай цього року.

У цей день, за народною вірою Богиня Зима зустрічається з Богинею Весною. Весна – у вигляді молодої дівчини, прикрашеної квітами, зелями, радісна і сонячна красуня, а Зима – зла і стара жінка у сніжних хурах, від якої віє холодом і морозом. Дві суперниці змагаються, хто кого переможе. Астрономічно свято Стрітіння настає значно раніше, ніж це відзначає православна церква сьогодні (15 лютого).

Колодій – чоловічий Бог любові й шлюбу, тоді як Лада – жіноча Богиня.

У давні часи у кінці лютого на майдані ставили глиняну чи дерев'яну статую Колодія, яку дівчата й парубки прикрашали паперовими квітами, а потім водили навколо нього хороводи з піснями і жартами.

Колодій – символ родючості, шлюбу, любові чоловіка до жінки. Колодій святкується в останній тиждень лютого. На півночі України ці свята відомі як Масляна.

Цього тижня жінки жартома карають неodrужених парубків – усе живе має бути в парі. Тих, хто не знайшов собі пари, вважали причиною порушення гармонії, ладу у природі. *Парубкам чіпляли до ноги колодку, обплітали її стрічками і квітами. Таку відзнаку парубок повинен був волочити за собою, доки не дасть відкупного, тобто не пригостить жінок за таку честь, яку вони влаштували для нього.* Такі обряди мали виховне значення – сприяли пошукам нареченої, а парубки замислювалися над продовженням роду.

Права – Божественний закон, який править Всесвітом;

Ява – проявлене життя людей і всіх земних істот;

Нава – духовний світ померлих Пращурів. Коли людина закінчить свій земний шлях, її тіло вмирає і переходить до Нави, а її душа піднімається до Божественного світу Прави – на Луки Сварожі (в Рай), і там, з волі Сварога, отримує нове тіло, щоб знову повернутися до життя (в Яву). Отже, відбувається колообіг душ через три світи: Прави, Яви і Нави. Ява текуща – означає рухома, скороминуща, тимчасова; Права і Нава – вічність.

Лада – Богиня материнства, старша Рожаниця, опікунка гармонії, ладу у Всесвіті, мати двох першопочатків життя Лелі (Води, жіночості) і Полеля (Вогню, мужності).

За переказами, у Києві стояв храм Богині Лади, де була її статуя, прикрашена коштовностями, її одяг був гаптований золотими нитками. На голові Лади був завжди свіжий трояндовий вінок, вона тримала за руку Божественне дитя – свого крилатого сина Полеля. Його крила – символ невлучимої любові, а з його долонь сиплються іскорки – пристрасний вогонь.

Леля – Богиня дівочої любові, молодша Рожаниця, донька Богині материнства Лади. Дівчатка, які народилися 22 квітня, мали ім'я Лелі.

На свято Лелі (22 квітня дівчата здійснюють обряд «Лельник» – водять хороводи, завітчуються вінками, співають веснянки, гаївки тощо).

Ярило – Бог Весняного Сонця, розквіту природи, родючості, пристрасті. Яр (корінь слова) – ярий, нестримний, збуджений. В давні часи чоловіча пристрасть порівнювалась з мужністю, войовничістю й силою. Тому Божества родючості часто зображалися з мечем. На свято Ярила до наших часів зберігся такий обряд: дівчата обирають найкращого парубка, на голову якому урочисто покладають вінок з перших весняних квітів і трав та й водять його від хати до хати, де є дівчата. На луках чи біля річки водять навколо Ярила хоровод, співають веснянки, гаївки.

Русалії (Русальний тиждень) розпочинається в понеділок і закінчується на 50 день від Великодня, який завжди випадає в неділю (Зелена неділя).

Свято Берегинь роду – поминали душі праматерів, приносили пожертви із свіжовипеченого хліба, який пускали на води річок (особливо на Русалчин Великдень, що випадає в четвер на Русальному тижні). У суботу разом із зеленим клечанням Душі заходять до нашої оселі, щоб подивитися на наше життя. Треба всій родині жити в ладу, не сваритися, не ображати один одного. Слід згадувати Пращурів добрими словами, влаштовувати поминальний обід.

Свято Русалій згадується у Велесовій Гнизі (дошка 7-а) [17]. Русалки – добрі Божества врожаю, покровительки рослинної сили природи. Їх уявляли у вигляді гарних дівчат з довгим розпущеним волоссям, завітчаними запашним зіллям, квітами, травами. В русалках наші Пращури вбачали посередників між світом Яви і Нави. Русалки приходять на землю, щоб допомогти рослинам проростити їхні зелені паростки, наситити їх вологою, сприяти багатому врожаю. Тому в часи Київської Русі Свято Русалій відбувалося на початку травня, коли з'являлася молода зелень, але з прийняттям християнства, це свято поєднали зі святом Трійці та перенесли на місяць пізніше, коли вже рослини повністю розвинулись.

Є русалки водяні, гірські, лісові, польові та ін. З квітами й травами заносили в оселю добрих духів родини. Русалкам жертвували свічки, полотно, сорочки, які розвішували на деревах: бо Русалка – дух, який потребує тілесної сорочки, щоб отримати нове життя. Русалії тривали тиждень, після чого з Русалками прощалися і урочисто з піснями проводили їх за село.

Дажбог – Бог літнього сонця, син Сварога, животворне горіння в душі нації, він – батько людського щастя, добра, блага, любові, багатства. Дажбог вважається Божественним Прабатьком русичів-українців, тому ми «славимо Дажбога, і буде він наш по крові тіла (кровний) заступник від Коляди до Коляди» [17, 31].

Світовид – Бог всього таємничого, досі небаченого, невидимого, всякого мистецького таланту. Світовид літній – Бог всевидючий. Свято Світовиди – 15 червня – Видів День. В цей день можна навчитися всякому мистецтву, яке людина може побачити, бо «сьогодні, що виджу – те вмію». Світовид розкриває таємницю досі невидимого.

Купайло – Бог літнього сонцевороту (сонцестояння), покрови-тель шлюбу, кохання, продовження роду. Купайлицею називається ритуальне вогнище цього свята, де священну роль виконують вогонь і вода як засоби очищення. В обрядах Купайла збереглося священне значення вогню (стрибати через Вогнище, спалювання непотрібних речей) і води (купання, перепливання через річку).

Вогнебог-Сварожич (у балтійських слов'ян Радогост-Сварожич, а у скандинавів Світовиди називають Svaravis, що також означає Сварожич). Очевидно, в пам'яті народів зберігалися всі дванадцять (або й тринадцять) імен Сварожичів, які були покровителями місяців.

Найвідомішим в Україні Сварожичем вважається Симаргл – Вогнебог, Сварожич, посередник між світом Яви і Прави (людей і Богів), який несе молитви жертводавця до Сварги.

Зображався він у вигляді крилатого собаки (починаючи з Трипільської доби), пізніше – у вигляді вогняного сокола Рарога. Його стихія – повітря, через яке він несе від Землі до Неба молитви, які посилає до Богам людина. За кольором і напрямком жертовного вогню передбачали наслідки молінь: чи почули Боги молитви...

Стрибог – Бог вітру, вихору, бурі, покровитель погоди, Син Сварога – Сварожич, Посвистач. Всі вітри вважаються Стрибожими онуками: Полуденний, Полунічний, Східний і Західний, Суховій, Борей, Сіверко, Вітрович. Корінь стр- мають слова, які означають швидкість: стріла, струміль, стріляти, стрімкий, стрімголов, стрічати.

Перун – Бог-Громовик, покровитель війська, чоловічої сили і мужності, Син Сварога – Сварожич. *Перун проявляється у гromі та блискавці, несе енергію очищення, дає рухливість і життєву потужність всім істотам. Його грозові властивості тісно переплелися з військовими. Перун у своїй небесній кузні викував для русичів-українців гострий меч, яким вони завжди перемали ворогів.* Статуя Перуна стояла на Старокиївській горі, мала вигляд воїна зі срібним волоссям і золотими вусами. Він тримав у руках вогняну стрілу, прикрашену коштовним камінням.

У 988 році князь Володимир зруйнував храм Перуна і скинув його образ у Дніпро. За переказами, статуя Перуна виринула біля острова Хортиця на мілину, яку назвали Перунова Рінь. Звідси Запорозькі козаки починали свої переможні походи.

Світовит – Бог світла і святості, духовна сутність Сварога-Отця. Світовит уособлює всіх Богів пантеону (Перуна, Дажбога, Ладу, Мокошу, Велеса) і творить триєдність світла Прави, Яви й Нави. Храм Світовиди існував майже до XVII століття на горі Богит (Тернопільська область), а його статуя зберігається у Краківському археологічному музеї в Польщі. У Києві на Софійському майдані встановлено копію цієї статуї. Храм Світовиди Аркона існував до 1168 року, коли його зруйнували хрестоносці. Останні захисники святині, рідновіри, відчайдушно боронили храм і статую рідного Бога, його священне знамено «Станицю». Не бажаючи віддаватися в рабство чужого бога, ці слов'яни – воїни, жінки, діти згоріли живцем у полум'ї пожежі разом із своїм знаменом.

Мати Слава, Птиця Вишня, Магура – Перуниця, подруга Перуна. Мати Слава золотим крилом покриває війство своє на полі бою. Вона прообраз Покрови, захисниці українських козаків. Вона проводить загиблого воїна стежками Прави до Лук Сварожих – Раю. Вона дає йому повний ріг, щоб напиться Води Живої і мати життя вічне. Мати Слава – віща птиця, посланниця Богів, що співає воїнам пісню ратну, а народу – Божественну славу, віщує майбутнє тим, хто вміє

почути її таємну мову. Вона знає все на світі: про Сотворення Світу, Неба і Землі, про Богів Прави, Духів і героїв, людей і звірів.

Мокоша – Богиня-покровителька родини, материнства, здоров'я дітей, цілителька, Берегиня домашнього вогнища, яка є матір'ю живучої сили природи. З давніх давен вона зображувалася у вінку з колосся та пишних квітів з піднятими до сонця руками, в оточенні двох вершників на конях, іноді з півнем в руках чи над головою, а поруч неї – знаки Сварги (образ на рушниках); є її зображення з рогу достатку в руках (образ у камені, на статуї Світовида). Інша форма її імені Макоша, як вважають, походить від назви рослини мак, який в українців завжди був символом родючості, достатку, а також розуму. У XVI столітті Мокошами називали знахарок, чаклунок. Загалом Мокоша позначає водну, жіночу природу Землі. Мокошин день – п'ятниця. У цей день жінки не шують, не прядуть, не перуть білизни, щоб не розгнівити свою покровительку.

Доля – Богиня, яка пророкує майбутнє немовлятам, наділяє їх добрими чи поганими якостями. Дослівно доля означає «частина, частка». Долі приносять жертви у вигляді каші – символу родючості.

На свято Долі (24 листопада) дівчата готують горщик каші з цілого (неподрібненого) зерна і виносять на вулицю із словами: «Доле, йди до нас кашу їсти!» Богиня доброї долі уявляється в образі молодой вродливої жінки, яка пряде міцну рівну золоту нитку людської долі. Недоля – плутає прядиво.

У Велесовій Книзі Доля-Стріча тче нитку життя при народженні Дажбожих онуків [17].

Коляда – Бог зимового Сонця, який повертає Коло Свароже до Весни. Густинський літопис – мабуть, єдине писемне джерело, яке вказує на Коляду як на Бога. Слово коляда багатозначне: Святий Вечір, обряд славлення на Різдво, сама пісня, винагорода за колядування, різдвяний подарунок. Значення слова в народному уявленні існує також Богиня Коляда – не тільки як уособлення свята, але як Богиня-Мати, що народжує сина Божича-Коляду.

Род – Бог, який єднає всі покоління: померлих пращурів, їхніх живих нащадків і майбутні ще ненароджені гілки родів, тобто він є зв'язком минулого, теперішнього і майбутнього, виразником історії своєї нації, який формує і його майбутнє. 22 грудня – свято Рода. В цей день наші пращури намагалися віщувати дитині долю, поминали померлих і вшановували старших родичів та родителів (батька і матір). Род тотожний з Богом Отцем – Сварогом, який оберігає наш український народ. В. Давидюк у своїй праці «Первісна міфологія українського фольклору» зазначає: «Характерною прикметою усіх мисливських казок є те, що вони відображають рівнопартнерські стосунки людини з природою. У них нема й натяку на страх перед її силами, тому відсутні гіперболізовані герої як з боку людського колективу, так і з боку природного довкілля» [38]. Не можна вважати первісний світогляд примітивним. Ще й досі у Карпатах на запитання: «Який звір найстрашніший у лісі?» – відповідають: «Людина». Примітивними у них були знаряддя праці, спосіб життя – воістину спартанський. Проте ми вважаємо, що постійна боротьба за виживання породжувала активне життя духу. Міфи відображали уявлення про світ, його походження й особливості. Міфи містили також настанови, спрямовані на збереження життя та здоров'я людини...

Після прийняття християнства наших дохристиянських Богів замінили дохристиянські святі. Так, *Бога блискавки і грому Перуна замінив св. Ілля, Бога Велеса – св. Влас, Бога Ярила – Юрій, Купайла – Іван Христитель, Симаргла – Семен, Богоматір Макошу – Діва Марія*. Проте українська міфологія та зоряний календар залишили глибокий слід на всі обрядодійства, звичаї, традиції майбутніх поколінь українців аж до сьогодення.

Дозвілля як соціальне явище бере свої витоки і у період кам'яного віку, коли великим святом відзначалося повернення мисливця із здобиччю, закінчення будівництва хати, народження дітей тощо. Становлення системи свят на Русі зумовлене особливістю сільського господарства: праці, зміною пір року, тривалістю дня, термінами початку і кінця робіт. Міфи і легенди, билини і казки служать свідомством того, що свята були загальним явищем для населення планети.

Переважна більшість древньослов'янських язичницьких святкувань проводилися суспільно, були «подією», сумісним заклинанням природи і проводилися не в будинку, а за межами життєвого побутового кола. У році було *п'ять основних свят – Корочун (початок року, зимове сонцестояння 22 грудня), Масниця (весняне рівнодення 21 березня), Купала (літнє сонцестояння 22 червня), Перунів день (21 липня) і Кузьмінки (свято урожаю, свято Роду, рожаниць, осіннього рівнодення – 23 вересня).*

Характер багатьох язичницьких святкувань був настільки пов'язаним зі всією природою навколо села (ліси, гаї, джерела, річки, болота, горби і гори), що відшукати місця стародавніх хороводів, купальських багать, жертвопринесень воді, різних «ігрищ між селами» майже неможливо. Виключенням є тільки священидіння на горбах, на горах, «червоних горах», які дуже часто при археологічних обстеженнях дають цікавий матеріал про стародавні язичницькі культу. «Червоні гори», «червоні горби», де проводилися масленичні спалювання опудал зими, обряди закликання весни, зустріч Лади і Лелі, катання яєць на Фоминому тижні були біля кожного села. Під час свят члени селянської общини влаштовували бенкети за загальним столом – «Братчини», що допомагають відновити душевні і фізичні сили і виконують функцію єднання.

У міру розвитку суспільства свята збагачувалися культурним змістом (*піснями, танцями, музикою, оповідями, іграми*). *«Рядження» можна вважати першою театральною дією. З ігор популярні були боротьба, верхова їзда, змагання на човнах, біг взапуски, метання списа* [42].

Виховання східних слов'ян у VI–IX ст. відповідало розвитку продуктивних сил, поділу праці, шлюбно-сімейним відносинам. У період матріархату та екзогамії дітей до 5–6 років виховувала мати, пізніше хлопчиків віддавали до спільних чоловічих жител, дівчаток – до жіночих, де їхніми наставниками ставали брати і сестри по матері. З утвердженням патріархату відбувся перехід від безладних зв'язків до одношлюбної сім'ї – моногамії. Чоловічі й жіночі житла трансформувалися у будинки молоді, куди батьки віддавали дітей на виховання.

Виховували у *роді сильного і вправного орача, мисливця, воїна та жінку, здатну не лише прясти й ткати, а й за потреби дати відсіч ворогові*. Тогочасна народна педагогіка чітко визначила послідовність етапів раннього виховання дітей: період баяння (від народження до 1,5–2 років) – спілкування матері з дитиною, основний засіб – колискова пісня; період пестування (1,5–2–5 років) – з роду виділялися пестуни і пестунки, які виховували дітей, залучали їх до дитячих ігор; період набуття трудових навичок та оволодіння нормами моральної поведінки (5–10 років).

Основним засобом виховання була праця: випасання худоби, участь в оранці, збирання ягід, плодів. Завершальний етап виховання – ініціації (система випробувань на фізичну зрілість і виробничу готовність) [54].

Ідеологічною засадою виховання була язичницька релігія. Спільна праця, колективне користування знаряддями і результатами праці породжували почуття взаємодопомоги, виручки. Вищим ідеалом добра вважали силу, хоробрість, витримку, самоволодіння. Людина мала бути загартованою, сильною тілом та зі стійкою психікою.

Найвищим досягненням раннього феодалізму було створення буквено-звукової графіки письма – глаголиці, азбуки, в якій звуки слов'янської мови передавалися грецькими буквами. У 855 році Кирило модернізував глаголицю, пристосувавши її до звукової системи східнослов'янської мови. Нова азбука дістала назву «кирилиця». Наприкінці VIII – у IX ст. у східних слов'ян формуються плеємні князівства і союзи. У 882 році процес консолідації східнослов'янських князівств і земель завершується утворенням держави Київська Русь. Це сприяло виникненню писемності та шкіл, зростанню духовної культури наших предків.

За часів язичництва існування писемності на Русі підтримувалось як індивідуальним, так і груповим навчанням грамоти. Останнє було зародковою формою шкіл, що з'явилися з винайденням буквено-звукової системи письма. До прийняття християнства існували школи двох типів: язичницькі – для задоволення потреб язичницької верхівки і християнські (християнство проникло на Русь задовго до його офіційного прийняття).

Перше свідчення про школи на Русі датоване 988 роком. Князь Володимир відкрив у Києві при Десятинній церкві школу «книжного вчення», в якій навчалося 300 дітей. У період розквіту Київської Русі (XI ст.) тут існували школи «книжного вчення», монастирські, школи грамоти, кормильство, жіночі школи.

Школи «книжного вчення» – школи вищого типу з викладанням «семи вільних мистецтв». Навчання здійснювалося через роботу з книжкою, з текстом, що розширювало межі пізнання й можливості освіти. Молодь готували до діяльності в різних сферах державного, культурного та церковного життя. Монастирські школи відкривалися при монастирях, в них навчали новоприйнятих ченців. Навчання мало індивідуальний характер. Школи грамоти існували переважно в містах, де навчали дітей бояр, посадників, купців, лихварів, заможних ремісників. Утримували ці школи на кошти батьків, тому для бідного населення вони були недоступними.

Кормильство – форма домашнього виховання феодальної знаті. Для малолітніх княжичів п'яти-семи років князі підбирали кормильців із числа воєвод і знатних бояр. Кормильці виконували обов'язки наставників та управителів. Жіночі школи забезпечували виховання жінок із знатних родів. Бідняки виховували своїх дітей працею у сім'ях, зрідка віддавали майстрові для опанування ремесла, де вони могли вивчати також грамоту та хоровий спів.

Про розвиток педагогічної думки у Київській Русі свідчать різноманітні джерела, що дійшли до нас: пам'ятки писемності, літературні твори різних жанрів, твори образотворчого мистецтва, засоби народної педагогіки (в усній народній творчості), церковна та побутова практика. Найдавніші пам'ятки, в яких порушуються питання освіти, датовані XI ст. Серед них – твори перекладні й оригінальні (вітчизняного походження). До перекладних належать: «Пчела» – складений у Візантії й перекладений на Русі наприкінці XI ст. збірник цитат із Святого письма, афоризмів і висловлювань отців церкви, античних філософів Демокріта, Сократа, Платона, Аристотеля, Плутарха та інших. Збірник мав 71 розділ, кожен з яких присвячувався різним темам.

«Златоуст» (за прізвиськом грецького проповідника Златоуста) – збірник окремих промов і висловлювань отців церкви.

«Ізборник» Святослава 1073 р. – збірник текстів античної літератури пізнавального характеру з різних галузей знань (усього 383 статті), написаний у формі запитань і відповідей. Загалом був призначений для розширення знань. «Ізборник» Святослава 1076 р. – збірник статей (44 статті) виховного, повчального характеру, нерідко звернених до дітей, наприклад, «Повчання дітям Ксенофонта» та ін.

У філософсько-педагогічному трактаті «Слово про закон і благодать» київського митрополита Іларіона (1037–1050) піднімаються педагогічні проблеми. Цей трактат морально-патріотичного спрямування – найдавніша вітчизняна літературна пам'ятка, з якою виступив митрополит перед Ярославом Мудрим та прочанами Київського храму Святої Софії.

Вищим досягненням педагогічної думки Київської Русі є «Повчання дітям» Володимира Мономаха (1096 або 1117 р.), створене за аналогією до «Повчання дітям Ксенофонта». Це перший у середньовічній Європі педагогічний твір, написаний світською особою, в якому було обґрунтовано необхідність переходу від релігійно-аскетичного виховання до виховання, пов'язаного з практичними потребами людини, вказано на зв'язок освіти з потребами життя та діяльності особистості. У творі Мономах наголошував на ролі освіти у вихованні, порушував важливі питання морального, трудового, патріотичного, релігійного виховання, вважав, що основою всіх успіхів людини є праця.

Підґрунтям давньоруської оригінальної літератури була усна народна творчість, яка існувала у східних слов'ян ще до виникнення писемності. Це обрядові пісні, перекази, заклинання, замовляння, епічні та ліричні пісні, пісні-білини, що частково дійшли до нас у переробках і трансформаціях. Особливе місце посідали пісні-білини, у яких відображена історія народу [94; 116].

У цей період серед слов'ян поширюється писемність. Археологічні та інші джерела дають можливість визначити час опанування неупорядкованим письмом – IX століття. Це засвідчує

літописне повідомлення про знахідку першовчителем Кирилом у Корсуні (Херсонесі) Євангелія і Псалтиря, написаних «руськими письменами». Дослідження показали, що договір Олега з Візантією написаний болгарською мовою, але справлений у Києві, а договір Ігоря – тодішньою праукраїнською мовою.

На стіні Михайлівського вівтаря Софійського собору у Києві С.О. Висоцьким віднайдена софійська абетка, яка відображає один з перехідних етапів східнослов'янської писемності, коли до грецького алфавіту почали додавати букви для передачі фонетичних особливостей слов'янської мови. Вчені вважають, що це алфавіт, яким користувалися ще за часів Аскольда і Діра.

Згодом слов'яни мали дві азбуки – глаголицю і кирилицю. Кирилиця була створена грецькими ченцями Кирилом і Мефодієм, які поширювали християнство серед слов'ян. Саме кирилицею написані всі відомі твори XI і наступних століть: «Остромирове євангеліє», «Ізборники Святослава» 1073, 1076 рр., «Слово про закон і благодать» митрополита Іларіона, «Мстиславове євангеліє», «Повість временних літ» та ін.

Держава і церква взяли на себе піклування про освіту із уведенням християнства. За князювання Володимира в Києві вже існувала державна школа, в якій навчалися діти з найближчого оточення князя. Школа для підготовки освіченого духовництва була відкрита Ярославом у Новгороді, котрий «зібрав від старостів і попових дітей триста учити з книг». Це було свого роду обов'язкове навчання для молоді з вищих станів, що мала займати вищі світські та духовні посади. У 1086 році, згідно з повідомленням літопису, дочка Всеволода Ярославича Янка (Анна) заснувала при Андріївському монастирі школу для дівчат. Крім державних та церковних шкіл, існувало й приватне навчання. Так, Феодосій Печерський здобував освіту в невеликому місті Курську, де він вчився в «єдиного вчителя» – літописця Нестора. Про існування школи в Софіївському соборі свідчать численні написи, зроблені її учнями в різних частинах будівлі.

Пізніше школа перейшла під опіку церкви. Школи існували при єпископських катедрах, великих церквах, монастирях; учителями виступали священики і дяки. Вони навчали читати і писати, а за підручники правили богослужбові книги, найчастіше псалтир. Знання про природу здобували з підручників, перекладених з грецької, – «Шестиднев» і «Фізіолог».

Освіта в Україні глибоко проникла у вищі верстви; це видно з частих згадок про князів, що залюбки зачитувалися книгами і цікавилися науковими питаннями, наприклад, Ярослав, його син Всеволод, Володимир Мономах, волинський князь Володимир Василькович.

Високоосвіченими були жінки князівського роду: княгиня Ольга, Анна Ярославна, Анна Всеволодівна, Євпраксія – Зоя та інші, які залишили по собі помітний слід на ниві української культури. За тих часів згадуються такі «філософи», як митрополит Клим Смолятич або волинський князь Володимир Василькович, котрий «був книжник великий і філософ, якого не було в усій землі і по ньому не буде». Проте їх не назвеш творцями якихось нових філософських систем – це були люди освічені, що цікавилися деякими загальними питаннями, їм були відомі також фрагменти з праць Платона і Аристотеля. Надзвичайно обмежені відомості з географії доповнював найбільш відомий підручник Козьми Індикоплова («Топографія»), александрійського купця VI століття, що здійснив подорож до Африки та Арабії, але відкидав теорію Птолемея (земля є кулею) і намагався довести, що земля – це площина чотирикутної форми, замкнена стінами. З українських описовогеографічних творів найбільшої популярності набули «Ходіння» Данила Мниха, чернігівця, який здійснив подорож у Палестину до Святої землі.

Знання математики обмежувалися до простих чотирьох дій, дробів і обчислювання відсотку. Вище стояла історіографія. В Україні знали відомі візантійські хроніки, дещо з болгарських літописів і деякі західні історичні оповідання. За цими зразками розвинулось і українське літописання. Академік Б. Рибаків та інші вчені відносять першопочатки історичної писемності до часів київського князя Аскольда, а саме до 60–80 рр. IX століття. Виділяється так званий Літопис Оскольда, сліди якого збереглися в Никонівському літописному зводі XVI ст. За часів Ярослава перший літопис відомий з 1039 р., і був, мабуть, при дворі київського митрополита. У 70–80 рр. XI ст. літописання переноситься до Десятинної церкви, а також Печерського

монастиря, в якому літописну працю вели ченці Никон Великий, Нестор, ігумен Сильвестр з Видубицького монастиря. Інші монастирі також мали свої літописи.

На початку XII ст. в Києво-Печерській лаврі створюється літописний звід, названий автором «Повість временних літ». Цей твір, доведений літописцем Нестором до 1113 року, найкраще зберігся у двох літописних списках – Лаврентіївському (XIV ст.) та Іпатіївському (XV ст.). Іпатіївський звід – найбільша збірка літописів, яка збереглася у п'ятих списках, починаючи з XV століття. Іпатіївський збірник М. Грушевський характеризує як правдивий архів нашого письменства, у якому збереглися майже єдині рештки нашої історіографії. В ньому відбито історичні події XI – XIII ст.

Найдавнішу частину збірника становить вже згадуваний літопис «Повість временних літ». «Откуда есть пошла русская земля», який проіннятий ідеєю величі княжої держави, ідеєю єдності руської землі та її політичної незалежності. Другу частину Іпатіївського збірника складає «Київський літопис», основним змістом якого є відображення боротьби Русі з половцями і міжусобних війн руських князів від смерті Володимира Мономаха до кінця XIII ст. Закінчується цей літопис 1200-м роком та закликом до подальшої борні з кочівниками. Одним з найвизначніших князівських літописів є Галицько-Волинський, який укладено при дворі Данила Галицького і його наступників. Літопис займає третю частину «Іпатіївського збірника». Його авторами були високоосвічені особи, добре обізнані з грецькими та західноєвропейськими джерелами. У ньому відображені найголовніші події часів утворення, розквіту й занепаду Галицько-Волинського князівства.

Це особливий літературний збірник історичних оповідань, що поділяється на дві частини – Галицький літопис і Волинський літопис, які належать різним авторам, котрі є ідейними виразниками інтересів княжої влади. Галицько-Волинський літопис проіннятий духом щирого патріотизму й відданості своїй Батьківщині. У літопис вміщено гарну, виховного змісту оповідь про «Свшан-зілля».

Отже, Київська Русь XI–XII ст. була висококультурною державою. Виникає тенденція здобувати освіту за кордоном. Вихідці з Русі навчалися у Константинополі та інших містах Європи. Проте розвиток освіти в Русі був надовго перерваний навалом орд Батия, що не дало змоги піднятися руським школам підвищеного типу до рівня Болонського, Паризького та інших університетів Європи. Двісті п'ятдесят років Київська Русь жила під іноземним гнітом, зазнавала ворожих набігів. Усе це не могло не позначитися на долі освіти: письменних людей стало менше, культурні зв'язки із Заходом послабилися.

У цей час на Русі були поширеними обрядові танці, пісні, скоморошні ігри, гусярські билинні розспіви, а також ратна музика, що супроводжувала військові походи. Музично-поетичне мистецтво відображало працю, світогляд і громадський побут наших давніх предків [54; 9; 116].

При княжому дворі влаштовувалися пишні бенкети з приводу значущих подій (перемога в битві, приїзд купця і ін.) Показник княжої щедрості – нагодувати і напоїти гостей, не забути й подорожніх. У княжих бенкетах нерідко блищали розумом і жінки. Улюбленою забавою вищої знаті ставало звірине і пташине полювання.

При княжих дворах існував цілий штат музикантів-умільців, як руських, так і іноземних, що застольною музикою під час бенкетів прославляли князя та його могутність. Про це свідчать такі джерела літературного походження, як «Печерський патерик», «Житіє Феодосія Печерського», «Слово про багача та лазаря» [113; 116].

Сюжети з музичного життя Русі відтворені на фресках київського собору Святої Софії, де шість музикантів грають на флейті, два – на духових інструментах і трапецеподібній арфі. Сцени музичного побуту виявлено і на дорогоцінних золотих виробках. Поширеними інструментами в княжу добу були гуслі, лютні, гудок, смик, духові роги, труби, сурни, свірелі, сопелі, флейти та різноманітні дзвіночки і брязкальця. Найпоширенішим ударним інструментом був бубон. Нотної грамоти на Русі ще не знали, але відомою була крюкова (знаменна) і кондокарна нотації, що засвідчує високий рівень розвитку давньоруської музичної культури [113].

Старослов'янські звичаї й обряди з часом втратили своє чисто обрядове призначення і поступово перетворились у народні розважальні ігрища, що несли у собі художнє відображення праці, побуту людини, її особисті почуття. Головними носіями народного театрального мистецтва у Київській Русі були скоморохи – народні лицедії, талановиті музиканти й актори. У їх мистецтві поєдналися спів, інструментальна музика, танок, театралізована пантоміма, акробатика, дресирування звірів тощо. Мистецтво скоморохів, що вийшло з глибокої язичницької старовини у кінці XVII століття зникає [76; 116].

З приходом християнства довгими роками на Русі зберігалось двоєвірство: офіційна релігія, яка переважала в містах, і язичництво, яке пішло в тінь, але як і раніше існувало у віддалених частинах Русі, особливо на північному сході, зберігало свої позиції в сільській місцевості, розвиток культури відобразив цю подвійність в духовному житті суспільства, в народному побуті. Язичницькі духовні традиції, народні в своїй основі, надавали глибоку дію на весь розвиток української культури раннього середньовіччя.

При монастирях в XI-XII століттях почали збиратися перші бібліотеки. Одна з перших – Бібліотека Ярослава Мудрого. Підземелля під Софією Київською були заповнені найкращими зразками мислителів і філософів тогочасного світу. До цього часу проходить моніторинг, які саме 950 найкращих світових надбань були покладені у бібліотеку Ярослава Мудрого у підземеллях під Софією Київською.

До XIII століття з'явилася і «мирська» література, книжкове читання стало одним з основних занять освічених людей Русі. У період татаро-монгольського ярма традиції народного життя зберігалися на незайнятих татарами територіях. З XIV століття на Русі почали народжуватися ремесла, торгівля, розвивалася архітектура. Збільшилося число церков на Русі, церковна трапезна нерідко ставала містом громадських зібрань і святкових церемоній. Церква надавала можливість долучитися до кращих зразків архітектури, живопису, музики, друкарського слова.

Таким чином, дослідження свідчать, що пращури українців в епоху глибокої античності та часів трипільської культури мали власну писемність, агрокалендар, самобутню міфологію, багатий фольклор, виховні традиції і звичаї. Упродовж тисячоліть народна система виховання зароджувалася, розвивалась, захищаючись від руйнівного впливу як прямих чужоземних загарбників, так і замаскованих реакційних, шовіністичних політичних сил. Невичерпним джерелом, з якого народжувалася і поступово набувала сталості, узагальненості система виховання, була життєдіяльність наших пращурів ще в дохристиянські часи. Передача життєвого досвіду, набутих знань, умінь від покоління до покоління складала сутність історичного буття народу. Трудова, насамперед хліборобська діяльність з елементами дозвіллієвої пісенної культури наших предків набувала пріоритетної складової життя і виховання підростаючих поколінь.

З глибин віків розвивалась сповнена чарівної краси, високої моралі розмаїта народна творчість: *пісенна, музична, танцювальна, декоративно-прикладна* та ін. Багатогранна за змістом і формою народна творчість була могутнім джерелом поповнення ідей, засобів, методів і прийомів самобутнього виховання.

В епоху Київської Русі система виховання набуває чітко окреслених національних ознак. Функціонували такі її головні ланки: родинне виховання, початкові училища, середня і вища школа. Для потреб держави, розвитку культури готувалися літописці, філософи, оратори, письменники, церковні та державні діячі тощо. Ще з домонгольських давен лише в Києві, як відомо, діяло більше 400 церков і монастирів, при них були і школи, в яких розвивалися і ремесла (декоративно-ужиткове мистецтво).

Педагогічний досвід, накопичений століттями і збережений українським народом як одне з самих величніших духовних багатств є неоціненним в соціальному вихованні. В Україні завжди з раннього віку дітей залучали до національних ремесел та пісенної народної творчості.

Погляд у минуле педагогічного вчення свідчить, що виховна діяльність така ж давня, як і сама людина. Ще задовго до появи освітньо-виховних інституцій члени суспільства – передовсім

батьки – вважали своїм основним обов'язком виховувати дітей. Таким чином, акумулювався багаж знань й умінь у царині виховання молодого покоління.

Фольклорні джерела (казки, легенди, перекази, загадки, прислів'я, приказки, думи, балади, ліричні пісні) фіксують принципи, методи, форми й засоби загальнолюдської та етнічної парадигм виховання морально-етичних, розумових, трудових, фізичних та естетичних якостей.

Слід зазначити, що мудрість народу витворила струнку систему виховних цінностей, яка спирається на такі начала індивіда, як приналежність до *родини, роду, громади, народу*. У скарбниці усної народної творчості можна знайти вагомі засоби, спрямовані на розв'язання складних завдань всебічного гармонійного розвитку дітей з урахуванням їхніх вікових особливостей. Це ігри, що розвивають, *загадки, приказки, прислів'я, народні прикмети* тощо.

Українська народна педагогіка забезпечувала формування національної свідомості й патріотизму молоді, гартувала характер та волю й одночасно була суворим іспитом на громадянську зрілість. Українська народна педагогіка – це система емпіричних педагогічних знань, засобів, принципів та вмінь, вироблених і застосовуваних українцями у навчанні та вихованні підростаючих поколінь. Вона передувала педагогічній науці і стала її основним першоджерелом. Це та школа, яка завжди з нами, вона супроводжує і спрямовує життя українців з прадавніх часів донині.

Особливе місце в народній педагогіці посідають *прислів'я і приказки*. Узагальнюючи пам'ять народу, його багатющий життєвий досвід, вони є неписаним зведенням правил, які застерігають від поганих вчинків, підказують, як діяти, схвалюють або засуджують ті чи інші риси характеру тощо. Тематика українських прислів'їв і приказок у виховному плані дуже розмаїта: формування духовного світу людини через призму сприймання нею довкілля; взаємини між людьми; утвердження моральних імперативів; особливості фізичного, розумового, трудового, естетичного виховання тощо. Ясна річ, усе це містить у собі яскраві національні ознаки [72; 74].

Важлива роль у культурі народного виховання належить також карбованим висловлюванням – *афоризмам*. У цілому прислів'я, приказки, афоризми та їхні конкретні жанрові форми (*гноми, сентенції, максими, хриї, парадокси* та ін.) різних народів, епох, культурних регіонів світу базуються на вічних морально-духовних категоріях і поняттях. Отже, цей багатющий спадок має сприятливий ґрунт для вироблення нових і вдосконалення вже існуючих методологій і методик у сфері теорії педагогіки дозвілля та практики виховання.

Українська народна педагогіка своїм корінням сягає давнини, торкається життя і побуту, вдачі, звичаїв і віри українських племен ще до заснування Київської держави, які, за словами літописця, «мали кожне свої звичаї, закони і науку батьків своїх і свої нориви кожде». Вона постала і знайшла своє поетичне втілення в усній народній творчості – у прислів'ях та приказках, піснях, билинах, притчах. Виросла з насущних потреб життя суспільства.

Змістом виховання і навчання був реальний процес повсякденного побутового і трудового життя людей, а основними засобами – спостереження, показ і багаторазові повторення різних дій. Досвідчені мисливці вчили дітей звіроловству, хлібороби прилучали до рільництва, пасічники – до бджільництва, здібні майстри – до різних способів виготовлення знарядь праці. Все це надавало вихованню загальнонародного характеру, однакового для всіх дітей, за винятком відмінностей, зумовлених їх статевими й віковими особливостями. Якщо до цього творцями й носіями народної педагогічної мудрості українців були селяни, то в умовах Київської Русі до неї активно долучаються міські мешканці – майстри, ремісники, підмайстри, челядники, чорнороби. Це помітно збагатило її зміст і виховні можливості.

Історично склалося так, що впродовж багатьох століть наш народ нерідко виражав свої педагогічні ідеали мовою релігії. А коли християнство увібрало в себе ще й елементи первинних вірувань українців – язичництва, то й виховний вплив релігії став особливо могутнім. Аналіз церковних канонічних збірників, нормативного матеріалу, родинно-побутових звичаїв переконує, що в рамках обсервації релігії перебували сім'я і всі основні етапи життя людини. Обряди хрещення, надання імені новонародженому, шлюбу, похоронів, вшанування покійників взяла під

опіку церква [104; 116]. Винайдення письма в Україні, впровадження кирилиці відкрили можливість зберігати українську народну педагогіку не тільки в пам'яті та практиці народу, в усній народній творчості, а й фіксувати її на письмі.

У наступні періоди зароджувалася й усталювалася традиційна народна виховна мудрість, основними засобами дозвілля якої були фольклор, міфологія, народний календар, мистецтво та ін. У системі виховання утверджувався культ людини і культ природи. Виховні засоби були настільки високоефективними, що діти чуйно ставилися до всього на Землі. Система виховання культивувала глибокі гуманістичні засади особистості.

До XV століття з'являються нові форми дозвіллевого проведення часу, пов'язані з розвитком народної видовищної культури. У містах і селищах публіку розважали піснями, танцями, цирковими номерами і жартами бродячі артисти-skomорохи. До 30-х років відноситься перша згадка про «ведмедячу потіху» (вуличні комедії за участю ведмедів) і лялькові вистави. Видовища або «ганьба», як називала їх негативно налаштована церква, завжди збирали велику кількість народу.

З XIV-XV століть відроджуються книжкові традиції Київської Русі. До XV століття посилився культурний вплив на Русь зарубіжних країн, з-за кордону запрошувалися художники, архітектори. До Русі почали проникати наукові знання. У час дозвілля знатні феодали любили слухати розповіді про мандри, звичаї інших земель, тримали «бахарей» (спеціальних людей), які читали їм казки і співали пісні. Для веселих забав у палацах були «Потішні палати». Залишилася в честі і така забава, як мисливство.

Жінки на Русі вели «самітницький» спосіб життя, що позначалося на їх дозвіллі. І якщо жінка-селянка після виснажливої праці мала можливість брати участь в колективних святах, то жінки з боярських, купецьких сімей під час святкування яких-небудь подій допускалися в чоловіче суспільство лише з дозволу чоловіка або отця. Музика і танці в їх середовищі не допускалися. У кращому разі їх могли запросити на представлення skomорохів. Навіть у церкву знатна жінка могла піти тільки у супроводі кого-небудь з домашніх і з відома чоловіка.

Масові свята і гуляння в містах перестали нести в собі релігійну основу, оскільки праця ремісників і торговців не була пов'язана з капризами природи. Обряди все більше набували характеру ігрових видовищ. У містах влаштовувалися ярмарки і базари, на яких можна було поспілкуватися, зав'язати знайомство, обмінятися новинами. Міські площі, ярмарки і базари привертали бродячих артистів: музиканти, танцюристи, фокусники, дресирувальники тварин розігрували там веселі забави.

До XV століття в містах були харчевні, корчми, пізніше з'явилися шинки. Ці заклади крім прямої своєї функції також служили місцем спілкування і розваг городян у вільний час.

Значний внесок у розвиток національної системи виховання робили церква, релігія. Служителі культу відкривали нові навчально-виховні заклади, сприяли застосуванню у вихованні історичних, наукових, культурних, літературних ідей, творів, пам'яток, часто були головною рушійною силою розвитку освіти і виховання. Вони розвивали у дорослих і дітей раціональне мислення, уяву, збуджували глибокі почуття, спрямовували енергію душі, волю на ідеї добра, правди, милосердя та інших національних і загальнолюдських цінностей. З діяльністю служителів культу пов'язані й освітньо-культурні тенденції, які суперечили гуманістичному спрямуванню національної системи виховання (діяльність єзуїтських шкіл, конфлікти на релігійній основі тощо).

З XVI – XVII ст. збереглося чимало історико-культурних, літературних, педагогічних пам'яток, створених на релігійні сюжети, теми, які втілюють у собі значний гуманістичний, виховний потенціал. Відомі культурні та освітні діячі минулого літописець Нестор, І. Вишенський, І. Борецький, П. Могила, пізніше О. Духнович, М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький та інші були служи-телями релігійного культу, їхній внесок у національну систему виховання є значним. Прогресивні церковні та релігійні діячі, відстоюючи політичну, державу і духовну самостійність України, виховували молодь у патріотичному, гуманістичному дусі [116].

Вершинних успіхів досягла українська національна система виховання в епоху великого національного Відродження (XVI – перша половина XVIII ст.). Цей період став «зоряним часом» її розвитку. Бурхливо розвивалися фольклор, мистецтва і ремесла, народний театр, книгодрукування, інші галузі культурно-історичного життя. В епоху Відродження утверджувалася на очах всієї Європи самобутня українська система виховання молоді. Усталювалася нині діюча структура компонентів народної педагогіки, виникали нові типи навчально-виховних закладів, змінювалися демократичні і гуманістичні принципи їх роботи.

Всю територію України покривала густа мережа *братських, козацьких, січових, дяківських, церковних, монастирських шкіл*, а також шкіл народних мистецтв і ремесел. Виникали академії (Острозька – 1576 році, Києво-Могилянська – 1615 році, Львівська – 1661 та ін.) – перші всесвітньо відомі вищі навчальні заклади на території не лише України, а й східних слов'ян. Вони вписали золоті сторінки в історію розвитку української національної системи виховання, науки і культури, піднісши їх на рівень європейських народів [116].

Українське Відродження дало світові блискучу плеяду видатних учених, освітніх і громадських діячів (Л. Баранович, І. Гізель, Л. Зизаній, З. Копистенський, М. Смотрицький, Ф. Прокопович та ін.), зміцнюючи дружбу народів. Цей знаменний етап у розвитку вітчизняної системи освіти і виховання переконливо свідчить про те, що національний і загальнолюдський фактори перебувають у найтіснішому взаємозв'язку [54].

В епоху підготовки і проведення успішної національно-визвольної війни під проводом (Б. Хмельницького (1648 – 1654 рр.), мужнього відстоювання політичного, державного, економічного і культурного суверенітету України система виховання сягнули на той час апогею свого розвитку. Українську систему виховання збагачували суспільно-політичні, наукові ідеї, високі моральні ідеали та інші цінності, які складали сутність діяльності соціальних інститутів, демократичних громадсько-культурних рухів, організацій.

З утратою політичної і державної незалежності України починала слабшати і занепадати українська система виховання в офіційних навчально-виховних закладах. Система виховання продовжувала функціонувати здебільшого в рамках сім'ї. Видатні сини і дочки народу (вчені, культурні та освітні діячі та ін.), національно свідомі українці берегли, як найдорожчу святиню, виховні народні традиції, духовність.

Джерела національної духовності продовжували струмувати в життєдіяльності народу, його представників – учених, письменників, педагогів і т. д. Геніальний український філософ, поет, педагог Г.С. Сковорода підкреслював: *«Кожен повинен пізнати свій народ і в народі пізнати себе»*. Бажаючи відродження національної системи виховання, він зазначав: *«Якщо ти українець, будь ним. Якщо ти поляк, то будь поляком. Ти німець? Будь німцем. Ти француз? Будь французом. Татариним. Все добре на своєму місці і своєю мірою, все прекрасне, що чисте, природне, тобто непідробне»* [109].

За відродження національної системи виховання все життя боровся Великий Кобзар України Т.Г. Шевченко. У 1861 році він видав український буквар, наснаживши його ідеями і засобами народної педагогіки, народознавства. Т. Г. Шевченко мріяв написати також підручники з *історії, географії, етнографії* України, боровся за національні педагогічні кадри. У всьому світі шанують здобутки українських істориків – літописців Величка, Граб'янку, Самовидця, а також Д. Бантиш-Каменського, М. Костомарова, В. Антоновича, М. Грушевського, М. Аркаса та ін. Світову етнографію збагатили видатні українські народознавці І. Франко, В. Гнатюк, Ф. Колесса, П. Чубинський, Ф. Вовк, М. Кравченко та ін. Палку синівську любов до мови, рідного народу пробуджують праці відомих мовознавців О. Бодянського, О. Потебні, Б. Грінченка, А. Кримського і т. д.

У колегії (інші назви – ліцей, коледж) імені Павла Галагана, яка функціонувала в 1871–1920 рр. в навчально-виховному процесі домінували народні духовні традиції. За рівнем науковості викладання, вихованості випускників сучасники прирівнювали цей заклад до Царськосільського ліцею, Оксфордського і Кембріджського коледжів.

Колегія імені Павла Галагана виховала справжню плеяду вчених, діячів культури і освіти, серед них: президент АН України В. Липський, академіки Н. Котляревський, А. Кримський, В. Грабар, К. Костюк. М. Максимейко, письменники М. Драй-Хмара, П. Фили-пович та багато інших.

Незважаючи на всілякі перешкоди, в Україні виникали педагогічні товариства «Просвіта», «Рідна школа», «освітньо-виховні організації», «молодіжні товариства», які відроджували кращі традиції військово-спортивного мистецтва, туристично-краєзнавчу роботу, народні мистецькі традиції тощо. Почали створюватися об'єднання «Пласт» (1912), «Сокіл», «Січ», «Курінь» та ін., діяльність яких ґрунтувалася на вітчизняних культурно-історичних традиціях, у тому числі козацьких. Національно-патріотичне освітньо-молодіжне товариство «Сокіл» має первинним осередком соколине гніздо, що нараховує не менше 5 членів. Гнізда об'єднуються в чоти (рої), до складу яких входить 4-5 гнізд.

Яскраво виражені ознаки духовності українського народу має, наприклад, діяльність спортивно-громадської, молодіжно-виховної організації «Пласт», яка була утворена на зразок скаутських організацій. Їх назва походить від слова «пластун» (так називалися козацькі розвідники). Біля витоків цієї організації були П. Франко (син І.Я. Франка) та І. Чмола. Організаційно-ідейні основи «Пласту» розробив доктор О. Тисовський. Зміст, ідейно-моральні основи «Пласту» ґрунтуються на культурно-історичних традиціях, відповідають інтересам української нації. Творче відродження патріотичних дитячих та юнацьких організацій є нині вельми актуальним [47].

Глибоке і всебічне знання про Країну Козаків, Козацьку Україну, Козацьку Республіку (так нерідко називали Україну) – це невичерпне джерело ідейно-моральної та емоційно-естетичної енергії, сили, практично перетворюючої дії. По всій Україні створюються молодіжні первинні козацькі осередки («Січ», «Чайка», «Козацьке братство» та ін.) [47; 51].

Зроблені перші кроки у відродженні української системи виховання у житті родини, школи, впроваджуються ідеї народної духовності, засоби етнопедагогіки, українознавства, створюються концепції розвитку національних навчально-виховних закладів від дитсадка до ВНЗ.

Ілюстративний музичний матеріал у жанрах симфонічної, вокально-хорової та інструментальної музики дає можливість виявлення та вивчення виразних засобів музичного психологізму вітчизняних композиторів, гуманістичного змісту знань про людину, про шляхи та закономірності розвитку культури на різних етапах історії людства. Ці знання потрібні студентам, по-перше, для власного особистішого росту та розвитку у зв'язку з реалізацією вікових особливостей психічного розвитку, потреб і можливостей юнацького віку. По-друге, – для майбутньої діяльності як соціальних педагогів, оскільки на основі цих знань формуються професійні гуманістичні установки, морально-естетичні заповіді діяльності соціального педагога.

Сучасна українська дозвіллева система виховання ґрунтується як на досягненнях нашого народу, його культурно-історичних традиціях, так і на кращих здобутках інших народів світу, ідеях і положеннях міжнародних документів Декларації прав людини (1947), Конвенції про права дитини (1989), Декларації про державний суверенітет України та ін.

Протягом віків народ виховує в дітей самобутній національний характер і темперамент. Гостинність і щедрість, ласкавість і доброзичливість, пісенність і музичність, працьовитість і талано-витість, ніжність і глибокий ліризм, свободолобність і душевне багатство – лише деякі типові якості відомого в цивілізованому світі українського національного характеру.

Народна мораль найкраще засвоюється у процесі безпосереднього включення дітей у працю, побут, дотримання традицій, звичаїв, обрядів. Мораль народу (совість, правдивість, гідність, справедливість, чесність тощо) проймає всі грані життя, вона є його сутністю.

Народ завжди прагнув будувати своє життя, культуру, побут, дозволя за законами краси. Відчуття і розуміння краси також має національний характер: лад, будівництво і влаштування українського житла, садиби має традиційний національний естетичний колорит: біла хата, біля неї – червона калина і струнка тополя, кручені паничі за тином, розмальовані ворота, соняшник на городі. У хаті – вишиті рушники, квіти, духмяні трави, на стінах – портрети батька і матері, бабусі

і дідуся, національних героїв України. Святим місцем, уособленням високої краси для українців є покуття (покуть). Тут традиційно вішаються ікони, які символізують найвищу духовну, божественну красу. Все в українській хаті має національний естетичний колорит.

2.2. ТРАДИЦІЙНІ СВЯТА УКРАЇНЦІВ: ГЛИБИННІ ВЗАЄМОВПЛИВИ

Предковічна земля... Хустка синього неба,
Та верба, що у полі на вітрі зросла.
І здається для мене нічого не треба,
Лиш краєчок твоєї любові й тепла [75, с. 291]

Наші Пращури мали свій «зодіак», який називали Колом Сварожим через ім'я Бога, покровителя неба, Творця Всесвіту Сварога.

Місячні свята залишаються вивченими найменше, бо мали потаємний родовий зміст і передавалися лише своїм кровним родичам по жіночій лінії. **На Молодику** здійснюють обряди посвячення, оздоровлення (що мають на меті збільшення, зростання. Наприклад, підвищення рівня гемоглобіну у крові, ріст дитини тощо), а **на Повні** – обряди на знищення (очищення, видалення пухлин, бородавок, позбавленні від хвороб та ін.)

Якщо форма Місяця близька до нашої літери С – Старий; коли ж уявною лінією можна з'єднати різки місяця й продовжити пряму лінію, утвориться наша літера Р – Ростущий, тобто молодий. Наші пращури створили багато обрядів, дотримувалися певних традицій та сформували свою звичаєву культуру.

СІЧЕНЬ

1-2 січня – Свято Богині Дани (Водокрес)

На дванадцятий день після Різдва Божича-Коляди народжується жіночий початок Всесвіту – Богиня Дана, покровителька води. Земля перебуває найближче до Сонця і тому вода набуває цілющих властивостей. *Чарівну Зоряну Воду здобувають шляхом купелі у джерельній (чи з криниці) воді Зорей: вночі на вікні чи на подвір'ї у глиняному горнятці чи горщику. Цією водою вмивається вся родина. Цей обряд виконувався щомісяця на Молодику. Так самі Боги дбали про здоров'я родини.*

Молитва до Богині Дани

Скаче вісник у Сварзі
На коні білому,
І той здвигнув меча
До Небес –
І потекла Вода Жива
На нас!
А ми пиймо її,

Бо вона всяко від Сварога
До нас життям тече,
І пиймо її як джерело
Життя Божеського
На Землі!
[17, 8 (2)]

ЛЮТИЙ

2 лютого – Стрітання Зимы з Весною. Спостерігаємо за погодою – хай буде цей день Сонячний!

Тиждень, на якому випадає 11 лютого, називається Велесовим. Іноді його називали «Чортовим», бо «черти і різни» були своєрідним тайнописом, за яким Велесові внуки уміли ворожити і «чертити», тобто писати.

Свято Колодія (Масляна) – кінець лютого. Парубки вибирають наречених. Магія родючості – неодруженим парубкам в'яжуть до ноги колодку (символ продовження роду).

Вранішня Велесова молитва

Молимо Велеса,
Отця нашого,
Хай потягне в небі коня Сварожого,
І хай прийде до нас сурі вішати,
Золоті кола вертячи!

Бо то Сонце наше
Як святе для домівок наших,
І перед ним блідне
Лик вогнищ домашніх!
[17, 3-А]

Велесова молитва перед сном

Вночі Велес іде по Сварзі,
По молоді небесному,
Іде до своїх хоромів,
А на зорі вертається до воріт.
Там ми ждемо його,
Щоб зачати співи
І славити Велеса од віку до віку.
І славимо його храмину,

Яка блищить вогнями многими,
Як жертівниця чиста.
Це Велес навчив Праотців наших
Орати землю і злаки сіяти,
І жати віна-вінча на полях страдних,
І ставити Снопа до вогнища,
І чтити його як Отця Божого.
[17, 8 (2)]

БЕРЕЗЕНЬ

9 березня – Пробудження Матінки-Землі. Бубликами закликали пташок із вирію.

Неділя перед Великоднем – **свято Вербиці**. Славили Вічне Прадерево Життя.

Четвер після Вербиці – **Навський Великдень (Чистий Четвер)**. *Купається вся родина.*

Купіль і трави залишали на всю ніч для Пращурів.

Весняне рівнодення у Києві настає в той момент, коли день і ніч зрівнюються в часі і силі (по 12 годин).

Перша неділя після весняного рівнодення (незалежно від фази місяця) – **Великдень Дажбожий**: дарують писанки, пригощають великодніми «бабами» і славлять Дажбога.

25 березня (7 квітня) – **Блавіщення** (Богиня Весна пробуджує Блискавицю – жіночу пару Перуна).

26 березня (8 квітня) – **Благовісник** (Пробуджується Бог Перун і своїм громом сповіщає Землю про весняні зародки життя.)

Радуніця – наступна неділя після Великодня – прихід на Землю душ наших Пращурів. Хай радіють у Сварзі! – *поминали їх крашанками і бабами (великоднім хлібом).*

Свято Новоліття – Нове літо, Новий рік. Наші пращури святкували з появою першого весняного молодика, який настав перед весняним рівноденням. Кожного року це свято випадає в інші дні. Перший весняний молодик – це початок нового **Кола Сварожого**.

На Новоліття вся родина готувала Щедру Вечерю. З давніх давен обряди засівання виконували саме навесні. *У цей день і водили козу, приспівуючи: «Де коза ходить, там жито родить!»* Обряди магії Почину перекочували з весни на зиму після впровадження Петром I нового року з 1 січня.

Вербиця:

Не я б'ю, Вербка б'є,
За тиждень – Великдень,
Деся недалечко – червоне яєчко.

Будь великий, як Вербка,
А здоровий, як Вода,
А багатий, як Земля!

Молитва

Зверни, Свароже, погляд свій
На Землю нашу Українську,

На Вербицю нашу святу,
Бо в нас Вербиця золота,

А на тій Вербиці золота кора,
А на тій корі по сімсот гілок,
А на гілочках по сімсот квіток.
Ой, не стій, Вербице, розвивайся:
Розвий сімсот квіточок
Та для наших діточок,
Щоб всім хлопцям – по квіточці,
По хорошій дівочці.
Великодня молитва
Ми повинчаємо
Сварога і Землю
І правимо весілля їм,
Де Творець є Сварог,

А навпроти нього –
Жона його.
І се празднество
Мали робити,
Як для мужа і жони,
Бо ми діти їхні.
І тако речемо, щоб вони
Здорові і щасливі були,
І мали дітей багато,
І собою хвалилися
І дивилися до вод,
Щоб були велеплодні.
[17, с. 30]

КВІТЕНЬ

25-ий день від Великодня Дажбожого – **свято Прави, Божественного Закону**, який правує Всесвітом, ростом рослин, родючістю всього живого на Землі й на небі, дощем і вітром, зміною пір року, дня і ночі. Це свято завжди випадає у середу, тому в народі досі збереглася назва *«Права середа»*. Саме від *«Божественної Прави»* походить правда, праведність, правосуддя, справедливість, мудрі правителі (які знають Закони Прави). Саме від цього Закону Прави, який славили піснями, походить давня назва нашої Правіри – Православ'я.

22 квітня – **Красна Гора**: Велика Богиня Лада виходить на гору, щоб ладувати все навкруги, наводити лад у полях, лісах і гаях, вселяти любов у душі людей. *На її честь водять дівочі пісні й хороводи.*

23 квітня – **Ярило**: Бог весняного сонця, пристрасті й полум'яного кохання. *Це свято молоді й любові. Святкували Лельник у весняному гаю, над річкою, біля святинь свого народу.*

Молитва Ярилу

До нас, Ярило, до нас!
Щоб було у нас гаразд!
І ти, Лада-мати,
Просимо до хати!
Гей, Ярило, гей!
Бери ключі золотії,
Веди коня вороного,

Вїзди у чисте поле,
Одімни сирую землю,
Пусти трави на всю Весну,
На всю Весну зеленую!
А на трави пусти роси,
Пусти роси медянії!
наставників студентських груп,

ТРАВЕНЬ

1 травня – **свято Богині Майї**, яку вшановують чарівниці, зілейниці, знахарки.

2 травня – **свято Богині Живи**. Зозуля починає кувати довгі літа Життя. Солов'їний Великдень (прилітають соловейки).

Русальний тиждень (Русалії) розпочинається в понеділок і закінчується на 50 день від Великодня, який завжди випадає в Зелену неділю. *Свято Русалії* згадується у Велесовій Гнизі (дошка 7-а) [16] русалки – добрі Божества врожаю, покровительки рослинної сили природи. Їх уявляли у вигляді гарних дівчат з довгим розпущеним волоссям, завітчаними запашним зіллям, квітами, травами. У русалках наші Пращури вбачали посередників між світом Яви і Нави. *Русалки приходять на землю, щоб допомогти рослинам проростити їхні зелені паростки, наситити їх вологою, сприяти багатому врожаю. Тому в часи Київської Русі Свято Русалії відбувалося на початку травня, коли з'являлася молода зелень, але з прийняттям християнства, це свято поєднали зі святом Трійці та перенесли на місяць пізніше, коли вже рослини повністю розвинулись.*

Є русалки водяні, гірські, лісові, польові та ін. З квітами й травами заносять в оселю добрих духів родини. Русалкам жертвують свічки, полотно, сорочки, які розвішують на деревах: бо Русалка – дух, який потребує тілесної сорочки, щоб отримати нове життя. *Русалії тривають тиждень, після чого з Русалками прощаються і урочисто з піснями проводять їх за село.*

Свято Берегинь Роду, поминають Душі Праматерів, приносять пожертви із свіжовипеченого хліба, який пускають на води річок (особливо на Русалчин Великдень – в четвер на Русальному тижні). *У суботу, разом із зеленим клечанням, Душі заходять до нашої оселі, щоб подивитися на наше життя. Потрібно жити у злагоді, добрими словами згадувати Пращурів, влаштовувати поминальний обід.*

ЧЕРВЕНЬ

15 червня – **Свято Світовида (або Видів День).**

Славили Світовида літнього як Бога всевидючого. *В цей день могли навчитися всякому ремеслу і навіть мистецтву, яке людина може побачити («що виджу, те вмію»).* Світовид розкриває таємниці досі невидимого. Сприятливий час для лікування зору.

21 червня – **Свято Купайла** (він «приходить у вінку»)

Найкоротша в році ніч – 7 годин 33 хвилини. У цю чарівну ніч шукають Цвіту Папороті. Це День Щасливого Шлюбу. Купайло – Бог літнього сонцевороту (сонцестояння), покровитель шлюбу, кохання, продовження роду. *Купайлицею називається ритуальне вогнище цього свята, де священну роль виконують вогонь і вода як засоби очищення. В обрядах Купайла збереглося священне значення вогню (стрибати через Вогнище, спалювання непотрібних речей) і води (купання, перепливання через річку).*

Пісня навколо вогнища

Гори, гори ясно,
Щоби не погасло!
Гори, гори жарко!
Приїде боярко,

Сам на конячці,
Жінка на корівці,
Дітки на кицьках,
В красних черевичках!

ЛИПЕНЬ

14 липня – **Свято Стрибога (Посвистача, Позвізда)** – Бога Повітряного простору, від якого залежить погода.

Вшановували Стрибога (Бога чотирьох Вітрів) хлібом, варениками іншими стравами біля води.

20 липня – **Свято Перуна**

Перун – Бог-Громолик, покровитель війська, чоловічої сили і мужності, Син Сварога – Сварожич. Перун проявляється у гromі та блискавці, несе енергію очищення, дає рухливість і життєву потужність всім істотам. Його грозові властивості тісно переплелися з військовими. *Перун у своїй небесній кузні викував для русичів-українців гострий меч, яким вони завжди перемогали ворогів.* Статуя Перуна стояла на Старокиївській горі, мала вигляд воїна зі срібним волоссям і золотими вусами. Він тримав у руках вогняну стрілу, прикрашену коштовним камінням.

У 988 році князь Володимир зруйнував храм Перуна і скинув його образ у Дніпро. За переказами, статуя Перуна виринула біля острова Хортиця на мілину, яку назвали Перунова Рінь. Звідси Запорозькі козаки починали свої переможні походи.

Слава Богу Перуну Вогнекудрому,
Який стріли на ворогів верже,
І вірно по стежці вперед веде,
Бо єсть він воїнам суд і честь,
І яко златорун – милостив,
Всеправеден єсть! [17, 11-Б]

27 липня – **Чур, Пращур**

Чур і Пращур опікувалися зібраним врожаєм у снопах й копицях на полі і в господарстві. Свято обжинок і свято врожаю відзначалися в Україні споконвіків.

СЕРПЕНЬ

1 серпня – **Медово-Маковий Спас.**

6 серпня – **Яблучний Спас.**

16 серпня – **Хлібний Спас.**

У народі ще збереглися **Грибний, Ягідний, Горіховий, Полотняний Спаси**. Кожен овоч як плід Землі й Сонця вшановувався нашими Праотцями, дітьми й онуками Дажбожими, і за ці плоди Божі й Землі вшановувалися рідні Боги.

Обжинкова пісня

Ой, любо й мило,
Що добре вродило!
Пшениця, як гай...
Та вже недалеко,
Та вже небагато,

Та вже видно край.
Нуте, нуте до межі!
Варенички у діжі.
Ой, нуте робіть,
Себе не баріть! [52]

Молитва на святі Врожаю

Боги споживають їжу
Язиками вогненного Симаргла.
В щелепах гризущого Вогню
Наша пожертва творить
Силу і міцність Сварги!
Цією силою ми надихаємось,
Цією силою ми зміцнюємось.

Як цей Урожай творився
Завдяки силі семи променів
Сонця-Дажбога,

Так нехай будемо ми здоровими,
Споживаючи сім дарів Урожаю:
Так і Мед, Яблуко і Грушу,
Зерно, Вино і Полотно.

Дай, Дажбоже, цей добрий час,
І на той рік діждати,
Щоб ми були здорові та веселі,
А святее жито,
Щоб родило сито!
(За мотивами Рігведи)

ВЕРЕСЕНЬ

8-9 вересня – **Свято Богинь-Рожаниць**

Святкували пишно на берегах річок. Вшановували Богинь-Рожаниць борошном, завітчаними калачами й бубликами, які пускали на воду. Своїх дочок мами поливали на порозі Дому, щоб росли здоровими і щасливими.

Молитва Рожаницям:

Це Роду й Рожаниць імена,
До серця ввійдуть
І захистять нас від ворогів!

25 вересня – **Світовид Осінній (осіннє рівнодення).**

Його дух витає над Україною,
Допомагаючи визволитися з полону
чужовір'я.
Творить Світовидову славу велику!
Цей Бог очищує серце наше,
І ми відрікаємося від злого,
А спрямовуємо себе до доброго.

Се від руки Бога пущені,
Йому завдячуємо й речемо:
«Це все сотворив Бог»!
Це не можна збагнути
Умом розторженим.
Тож очистимось і умиємось,
Бо це є тайна велика:

Яко Сварог є Перуном і Світовидом,
А ці обоє удержані в Сварзі!

[17, 11-А]

ЖОВТЕНЬ

1 жовтня – **Свято Матері Слави**. Це наше свято Покрови. Наші Пращури вірили в Божественне народження русичів – дітей Сварога, синів Перуна, Дажбожих онуків...

Мати Слава, Птиця Вишня, Магура – Перуниця, подруга Перуна. Мати Слава золотим крилом покриває воїнство своє на полі бою. *Вона прообраз Покрови, захисниці українських козаків*. Вона проводить загиблого воїна стежками Прави до Лук Сварожих – Раю. Вона дає йому повний ріг, щоб напиться Води Живої і мати життя вічне. *Мати Слава – віща птиця, посланниця Богів, що співає воїнам пісню ратну, а народу – Божественну славу, віщує майбутнє тим, хто вміє почути її таємну мову*. Вона знає все на світі: про Сотворення Світу, Неба і Землі, про Богів Прави, Духів і героїв, людей і звірів.

Б'є крилами Мати Слава
І кличе нас, щоб ішли на землю нашу
І билися за огнища племені нашого,
Бо ми є русичі!
Ідїть, брати наші,
Плем'я за племенем, рід за родом
І бийте ворогів на землі нашій,
Яка належить нам і ніколи іншим.

Там помрете, але не повернете спини
свої.
Ніщо вас не злякає, ніщо не спинить,
Бо ви в руках Сварожих,
А він у всі дні веде вас
До звияги і геройства многого.
[17, 14]

Друга субота жовтня – **Діди осінні – Зворожини**. У цей день поминали всіх Пращурів.

Третя п'ятниця жовтня – **Мокоша – Покровителька жінок**.

Вишановували Мокошу хлібом, калиною, прядивом, щоб вона напряла родині і діткам довгу нитку Життя.

Мокоша – *Богиня-покровителька родини, материнства, здоров'я дітей, цілителька, Берегиня домашнього вогнища, яка є матір'ю живучої сили природи*. З давніх давен вона зображувалася у вінку з колосся та пишних квітів з піднятими до сонця руками, в оточенні двох вершників на конях, іноді з півнем в руках чи над головою, а поруч неї – знаки Сварги (образ на рушниках); є її зображення з рогу достатку в руках (образ у камені, на статуї Світовиди). Інша форма її імені Макоша, як вважають, походить від назви рослини мак, який в українців завжди був символом родючості, достатку, а також розуму. У XVI столітті Мокошами називали знахарок, чаклунок. *Загалом Мокоша позначає водну, жіночу природу Землі. Мокошин день – п'ятниця*. У цей день жінки не шиють, не прядуть, не перуть білизни, щоб не розгнівити свою покровительку.

ЛИСТОПАД

1 листопада – **Свято Сварога**, який є Праотцем всього роду Богів.

Він є Небесним ковалем (Творцем Всесвіту і людей), покрови-телом хліборобства і шлюбу, Богом Небесного Зодіаку – Кола Сварожого. Він викував для русичів перший плуг і золоту обручку.

Хвалимо Сварога – Діда Божого,
Який тому роду Божеському є началом
І всенькому роду криниця вічна,
Яка витікає влітку від джерела свого,
І взимку ніколи не замерзає.
І тієї води живучої п'ючи, живемо,
Доки не прийдемо, як і все, до нього

І прибудемо до Лук його райських. [17, 11-А]

24 листопада – **Свято Богині Долі**

Дівчата ворожать на долю, на подружжя, влаштовують вечорниці.

Доля – Богиня, яка пророкує майбутнє немовлятам, наділяє їх добрими чи поганими якостями. Дослівно доля означає «частина, частка». Долі приносять пожертви у вигляді каші – символу родючості.

На свято Долі дівчата готують горщик каші з цілого (неподрібненого) зерна і виносять на вулицю із словами: «Доле, йди до нас кашу їсти!» Богиня доброї долі уявляється в образі молодої вродливої жінки, яка пряде міцну рівну золоту нитку людської долі. Недоля – плутає прядиво.

У Велесовій Книзі Доля-Стріча тче нитку життя при народженні Дажбожих онуків.

30 листопада – **Калита**

Свято Калити – свято парубочої долі. У цей день парубки вибирають собі пару. Їх посвячують у дорослих парубків та приймають до парубочої громади. Молоді парубки стрибають до Калити, прилучаючись до жіночого начала природи. Всюди влаштовуються вечорниці.

Загадки для вечорниць на Святі Калити

З села у місто йшов мій брат,	кошенят,
Назустріч – семеро дівчат,	У кожного кошеняти – два вуха,
В руці у кожній – сім торбин,	У кожному вусі сидить муха
В одній торбині – сім хлібин,	У мухи два крила, то скільки ж ішло з
Одне хлібня їсть сім мишенят,	села?
За одним мишеням женеться сім	

ГРУДЕНЬ

6 грудня – **Свято Велеса**

Велес сходить по сонячному промінню на Землю і приносить зародки багатства, врожаю, приплоду. Нашого Велеса треба гукати саме так, як діти кличуть Діда Мороза й сьогодні. З приходом Велеса починається підготовка до Різдва Божича-Коляди, вивчення колядок тощо.

21 грудня – **Різдво Божича-Коляди**

Народжується молоде сонячне світло. Воно щодня прибуває й поборює темряву аж до весни, коли ці ніжні сонячні промінчики оживлюють землю і всю природу. *Разом з Дідухом (житнім снопом) входять до нашої оселі Духи нашого Роду.*

Дідів кутею пом'яніте і чаркою не обминіте.

Коляда – Бог зимового Сонця, який повертає Коло Свароже до Весни. Густинський літопис – мабуть, єдине писемне джерело, яке вказує на Коляду як на Бога. Слово *коляда* багатозначне: *Святий Вечір, обряд славлення на Різдво, сама пісня, винагорода за колядування, різдвяний подарунок.* Значення слова в народному уявленні існує також Богиня Коляда – не тільки як уособлення свята, але як Богиня-Мати, що народжує сина Божича-Коляду.

Ой, дай Боже

Ой, дай Боже,	На паляниці.
Святок діждати,	А четвертий гречки
Підем до діда колядувати.	На гречанички,
А в нашого діда	А п'ятий вівса –
Є багато хліба:	Та й колядка вся!
Два стіжки жита,	Добри вечір! [42; 69; 70]
А третій пшениці	

Пісня різдвяна

Божич, Божич уступає,
Коло Свароже починає,
Несе пучечок золота,
Щоб позолотить ворота.

Коляда заходить до хати,
Будем Діда шанувати,

Вже на покуті кутиця,
Буде сонце веселиться!

Дай же, Боже, в полі роду,
В полі роду, в хаті згоду.
Бо велика в нас родина,
Славна ненька Україна!

22 грудня – **Свято Рода**

Род – Бог, який єднає всі покоління: померлих пращурів, їхніх живих нащадків і майбутні ще ненароджені гілки родів, тобто він є зв'язком минулого, теперішнього і майбутнього, виразником історії своєї нації, який формує і його майбутнє.

22 грудня – **свято Рода**. У цей день наші пращури намагалися віщувати дитині долю, поминали померлих і вишановували старших родичів та батьків.

Род тотожний з Богом Отцем – Сварогом, який оберігає наш український народ. Колись було багато імен від Рода: **Родак, Родан, Родик, Родко, Родимир, Родислав, Родобог**.

2.3. ЗНАЧУЩІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ МІФОЛОГІЇ ТА ЗОРЯНОГО КАЛЕНДАРЯ

У давно минулі часи та у часи Київської Русі у кожному краї місяці мали різні народні назви:

Березень – Вінич, березоль, березозорь, сочень, соковик, протальник, «з гір потоки», заграйярочки, капельник, зимобор, сухий.

Квітень – Ладю, запалисніги, дзюрчальник, снігогін, цвітень, краснець, водолій, лукавець.

Травень – Просич, май, травник, пісенник, місяць-громовик, мур (від «мурава» – трава).

Червень – Купало, кресник (від «кресати» вогонь – літній сонцеворот), червець, ізок, хліборост, різноцвіт.

Липень – Житниць, липець, сінокіс, косень, грозовик, страдник, сінозарник, маківка літа.

Серпень – Зернич, жнивень, спасич, копень, гедзень, хлібочол, жнивець, різносол, густоїд.

Вересень – Овсянич, «вересовий місяць», сівень, вереснець, ревун, зоревник, хмурень, «бабине літо».

Жовтень – Сінич, падзерник, костричник, весільник, зазимник, позимник, листопад, грязник, свадебник.

Листопад – Студеч, падолист, листогон, напівзимник, грудень, братчин.

Грудень – Ледич, хмурень, мочавець, солоноворот, студень, студний, стужайло.

Січень – Лютич, тріскун, сніговик, льодовик, переломзими, перезим'є, просинець («просити в Богів добра»).

Лютий – Білояр, лютень, крутень, зимобор, бокогрій, криводоріг, громник, сніжень, стрітень (Стрітіння Зими з Весною 15 лютого).

Боги-покровителі місяців

Березень – Лада,	Вересень – Світовид,
Квітень – Ярило,	Жовтень – Мати Слава,
Травень – Дажбог,	Листопад – Доля,
Червень – Купайло,	Грудень – Сварог (Род),
Липень – Перун,	Січень – Дана,
Серпень – Спас,	Лютий – Велес.

Боги-покровителі днів тижня

Кожен день тижня, залежно від впливу тих чи інших планет, отримав свого покровителя-охоронця:

Неділя – планета (зоря) Сонце (Сварог і Дажбог),
Понеділок – планета (супутник) Місяць (Числобог і Хорс),
Вівторок – планета Марс (Арес, Смарглі),
Середа (Третійник) – планета Меркурій (Велес, Дана),
Четвер – планета Юпітер (Перун, Стрибог),
П'ятниця – планета Венера (Мокоша, Доля),
Субота (Шестериця) – планета Сатурн (Стрибог, Числобог).

Нащо нам чужого Бога, свій стоїть коло порога! – давня народна мудрість.

Числобог – Бог Чисел, тобто Бог часу. Його зображували у вигляді статуї з двома обличчями: сонця і місяця. За народними переказами, у давньому Києві був храм Числобога. Числобог тотожний грецькому Богу Кроносу і римському Сатурну. В Україні Числобога вшановували в час зимового сонцестояння 21-22 грудня, а також одночасно і поруч зі Сварогом.

Числобог нам допоможе і Коло Свароже!

Коло Свароже – літочислення, яке найповніше збігається з датуванням Києво-руської літописної традиції. Праукраїнський Бог Зодіаку Сварог крутить свої Сварожі кола (роки, літа) над нашою Припільською Україною ось уже **7520 літ!** І допомагають йому сини Сварожичі (Боги-місяці). Український Зоряний Календар зробить нас духовно багатшими!

Сварог (Род) – Бог-творець Всесвіту, чоловіче втілення Роду. Сварог – небесний коваль, що викував світ. Він населив Землю різними істотами, створив перших людей, став покровителем шлюбу та сім'ї. У нашій прадавній релігії йому тотожний Тваштар – творець усіх живих і мертвих форм природи. Про нього розповідає давнє святе письмо аріїв «Рігведа». В Україні таким Святим Письмом є **Велесова Книга**, написана на дубових дощечках, яка також донесла до нас праукраїнське слово твастир – майстер (дощечка 22) [17]. Сварог був символічним поняттям, бо був збірним поняттям для всіх Богів-Місяців, але пізніше його зображали з топірцем у золотих руках, або з молотом у небесній кузні. Його називали прекраснорукий, тобто бог-митець. «Золоті руки» – український вислів походить саме від цього образу. Сварог є втіленням космічної потужності: Світла, Вогню, Повітря (Ефіру), а також батьком зодіакальних сузір'їв, які названі Сварожичами.

Молитва Сварожа

Свароже!	Се бо маємо їх воістину.
Ти, що сотворив Світло,	І єсть ця істина наша,
Ти єсть Бог Світла,	Що переможе темну силу
І Бог Прави, Яви і Нави,	І виведе нас до Блага!

Богиня Коляда – народжує Божича – молоде Сонечко, яке зростаючи, наближає до нас Весну. Давнє зображення Богині Коляди з маленьким немовлятком Сонцем-Божичем знаменувало Різдво світла. Різдво Світла Дажбожого настає в час Зимового Сонцестояння, яке випадає переважно з 21 на 22 грудня.

Колядка про сотворення Землі

Стояла сосна серед Дунаю, Дажбоже!
На тій сосноньці сив-Сокіл сидів, Дажбоже!
Крильцями стріпав, в Дунаєць упав, Дажбоже!
Вийшов він відтам третього року, Дажбоже!
Виніс він відтам трое насіння, Дажбоже!
Перше насіння – чорна земля, Дажбоже!
Друге насіння – яра пшениця, Дажбоже!
Третє насіння – зелена трава, Дажбоже!
Чорна земля, хліб ізродиться, Дажбоже!

Яра пшениця для коровайця, Дажбоже!
Зелена трава для корівоньки, Дажбоже!

Ой, дай Боже
Ой, дай Боже,
Святок діждати,
Підем до діда колядувати.
А в нашого діда
Є багато хліба:
Два стіжки жита,

А третій пшениці
На паляниці. А четвертий гречки
На гречанички,
А п'ятий вівса –
Та й колядка вся!
Добривечір!
[70].

Пісня різдвяна

Божич, Божич уступає,
Коло Свароже починає,
Несе пучечок золота,
Щоб позолотить ворота.

Коляда заходить до хати,
Будем Діда шанувати,

Вже на покуті кутиця,
Буде сонце веселиться!

Дай же, Боже, в полі роду,
В полі роду, в хаті згodu.
Бо велика в нас родина,
Славна ненька Україна!

Дана – праукраїнська і слов'янська **Богиня Води** – втілення жіночого першопочатку буття. На дванадцятий день після Різдва Божича-Коляди народжується жіночий початок Всесвіту – Богиня Води Дана. Дана-Вода складає пару з Вогнем-Сварожичем, що є чоловічим першопочатком буття. *Діточок, які народилися на свято Води, або в п'ятницю, яка є жіночим днем, присвяченим водним Богиням Дані, Мокоші, Рожаницям (8-9 вересня) називають ім'ям Дана або чоловічим Дан.*

Наші праотці вміли дбати про *Зоряну Воду*. На дванадцятий день після Різдва Божича-Коляди набирали у глиняний посуд (горнятко чи горщик) водиці з джерела або криниці та й свили на ніч на вікні чи на подвір'ї. У ній купалися Зорі. Цією водою вмивалася вся родина. Вода вважалася цілющою, бо набувала особливих властивостей. Самі Боги готували її для людей. Цей обряд виконували щомісяця на Молодику, щоб завжди мати освячену воду небесними світилами.

Молитва до Богині Дани

Скаче вісник у Сварзі
На коні білому,
І той здвигнув меча
До Небес –
І потекла Вода Жива
На нас!

А ми пиймо її,
Бо вона всяко від Сварога
До нас Життям тече,
І пиймо її як джерело
Життя Божеського
На Землі! [17, 8(2)].

* * *

Бережечок-батечко, водиця-матінка,

Володарка водяная з малими дітками,
З приходящими гостями,
З усіма своїми князями та боярами,
Благословіть водиці взяти!
Не ради хитрощів, не ради лукавства,

Але на здоров'я живота,
Ради чесного зцілення,
Ради вашого прославлення –
Онуку Дажбожому (ім'я).
Слава!

Велес – Бог таємних знань, покровитель музики й поезії, опікун домашніх тварин, зв'язковий світів живих людей і покійних родичів. Його ім'я походить від веле – великий, дужий,

багатий або воля – повелитель. Велесу присвячувались окремі храми, де на жертovníку підтримувався вічний вогонь.

Зимові Велесові святки відомі як своєрідні маскаради, коли гурти молоді (волхви), одягши маски, роги, вивернуті хутром догори кожухи з причепленими хвостами, ходили від хати до хати з побажаннями здоров'я господарям, домашнім тваринам, багатства і благополуччя родинам. Цей барвистий веселий гурт співав урочисті пісні, говорив чарівні слова, дзвонив у безліч мелодійних дзвіночків, які виконували роль закликання добрих духів оселі.

А влітку Велесу як духовному опікуну й покровителю хліборобства здійснювали такий обряд: під час жнив на полі залишали незжатими кілька пучків колосся, і зв'язавши їх стрічкою, клали до них хліб на рушнику як пожертву й подяку за добрий врожай.

Стріча – Богиня доброї долі – одне з втілень Рожаниці, вона має інформацію про майбутнє подружніх пар, народження дітей (втілення нових душ). Долі-Стрічі присвячений день Стрітіння (1-2 лютого) за відносленим язичницьким календарем. Від того як змінюється погода в цей день, визначають яким буде літо, врожай цього року.

У цей день, за народною вірою Богиня Зима зустрічається з Богинею Весною. Весна – у вигляді молодої дівчини, прикрашеної квітами, зелами, радісна і сонячна красуня, а Зима – зла і стара жінка у сніжних хутрах, від якої віє холодом і морозом. Дві суперниці змагаються, хто кого переможе. Астрономічно свято Стрітіння настає значно раніше, ніж це відзначає православна церква сьогодні (15 лютого).

Колодій – чоловічий Бог любові й шлюбу, тоді як Лада – жіноча Богиня.

У давні часи у кінці лютого на майдані ставили глиняну чи дерев'яну статую Колодія, яку дівчата й парубки прикрашали паперовими квітами, а потім водили навколо нього хороводи з піснями і жартами.

Колодій – символ родючості, шлюбу, любові чоловіка до жінки. Колодій святкується в останній тиждень лютого. На півночі України ці свята відомі як Масляна.

Цього тижня жінки жартома карають неодружених парубків – усе живе має бути в парі. Тих, хто не знайшов собі пари, вважали причиною порушення гармонії, ладу у природі. Парубкам чіпляли до ноги колодку, обплітали її стрічками і квітами. Таку відзнаку парубок повинен був волочити за собою, доки не дасть відкупного, тобто не пригостить жінок за таку честь, яку вони влаштували для нього. Такі обряди мали виховне значення – сприяли пошукам нареченої, а парубки замислювалися над продовженням роду.

Права – Божественний закон, який править Всесвітом;

Ява – проявлене життя людей і всіх земних істот;

Нава – духовний світ померлих Пращурів. Коли людина закінчить свій земний шлях, її тіло вмирає і переходить до Нави, а її душа піднімається до Божественного світу Прави – на Луки Сварожі (в Рай), і там, з волі Сварога, отримує нове тіло, щоб знову повернутися до життя (в Яву). Отже, відбувається колообіг душ через три світи: Прави, Яви і Нави. Ява текуща – означає рухома, скороминуща, тимчасова; Права і Нава – вічність.

Права, Ява, Нава

Права бо є невідомо уложена
Дажбогом,
А по ній, як пряжа, тече Ява,
І та соутворює життя наше.
І та, коли одійде, Смерть є.

Ява текуща, а творена в Праві.
Нава бо є по тій: до тої є Нава,
І по тій є Нава, а в Праві ж є Яв.
[17, 1]

Лада – Богиня материнства, старша Рожаниця, опікунка гармонії, ладу у Всесвіті, мати двох першопочатків життя **Лелі** (Води, жіночості) і **Полеля** (Вогню, мужності)

За переказами, у Києві стояв храм Богині Лади, де була її статуя, прикрашена коштовностями, її одяг був гаптований золотими нитками. На голові Лади був завжди свіжий

трояндовий вінок, вона тримала за руку Божественне дитя – свого крилатого сина Полеля. Його крила – символ невлмовимої любові, а з його долонь сиплються іскорки – пристрасний вогонь.

Леля – Богиня дівочої любові, молодша Рожаниця, донька Богині материнства Лади. Дівчатка, які народилися 22 квітня, мали ім'я Лелі.

На свято Лелі (22 квітня дівчата здійснюють обряд «Лельник» – *водять хороводи, завітчуються вінками, співають веснянки, гаївки* тощо).

Ярило – Бог Весняного Сонця, розквіту природи, родючості, пристрасі. Яр (корінь слова) – ярий, нестримний, збуджений. У давні часи чоловіча пристрась порівнювалась з мужністю, войовничістю й силою. Тому Божества родючості часто зображалися з мечем.

На свято Ярила до наших часів зберігся такий обряд: дівчата обирають найкращого парубка, на голову якому урочисто покладають вінок з перших весняних квітів і трав та й водять його від хати до хати, де є дівчата. На луках чи біля річки водять навколо Ярила хоровод, співають веснянки, гаївки.

Наш народ дуже шанував Ярила, а тим, хто народився під час його свят, надавали імена: **Яр, Ярець, Яробор, Ярогнів, Яролик, Яромил, Яромир, Ярополк, Ярослав, Ярослав** та ін.

Молитви Ярилу

До нас, Ярило, до нас!
Щоб було у нас гаразд!
І ти, Лада-мати,
Просимо до хати!

Гей, Ярило, гей!
Бери ключі золотії,

Веди коня вороного,
Виїзди у чисте поле,
Одімни сирую землю,
Пусти трави на всю Весну,
На всю весну зеленую!
А на трави пусти роси,
Пусти роси медянії!

Русалії (Русальний тиждень) розпочинається в понеділок і закінчується на 50 день від Великодня, який завжди випадає в неділю (Зелена неділя).

Свято Берегинь роду – поминають душі праматерів, приносимо пожертви із свіжовипеченого хліба, який пускаємо на води річок (особливо на Русалчин Великдень, що випадає в четвер на Русальному тижні). У суботу разом із зеленим клечанням Душі заходять до нашої оселі, щоб подивитися на наше життя. Треба всій родині жити в ладу, не сваритися, не ображати один одного. Слід згадувати Пращурів добрими словами, влаштовувати поминальний обід. Свято Русалій згадується у Велесовій Гнизі [17, 7-а].

Русалки – добрі Божества врожаю, покровительки рослинної сили природи. Їх уявляли у вигляді гарних дівчат з довгим розпуценим волоссям, завітчаними запашиим зіллям, квітами, травами. У русалках наші Пращури вбачали посередників між світом Яви і Нави. Русалки приходять на землю, щоб допомогти рослинам проростити їхні зелені паростки, наситити їх вологою, сприяти багатому врожаю. Тому в часи Київської Русі Свято Русалій відбувалося на початку травня, коли з'являлася молода зелень, але з прийняттям християнства, це свято поєднали зі святом Трійці та перенесли на місяць пізніше, коли вже рослини повністю розвинулись.

Є русалки водяні, гірські, лісові, польові та ін. З квітами і травами заносять в оселю добрих духів родини. *Русалкам жертвують свічки, полотно, сорочки, які розвішують на деревах: бо Русалка – дух, який потребує тілесної сорочки, щоб отримати нове життя.* Русалії тривають тиждень, після чого з Русалками прощаються і урочисто з піснями проводять їх за село.

Бий, Перуне, бий! Хмару розбий!

Нехай хмари – на татари,
А яснє Сонечко –
На наше подвір'ячко!

Дажбог – Бог літнього сонця, син Сварога, животворне горіння в душі нації, він – батько людського щастя, добра, блага, любові, багатства. Дажбог вважається Божественним Прабатьком русичів-українців, тому ми «славимо Дажбога, і буде він наш по крові тіла (кровний) заступник від Коляди до Коляди» [17, 31].

Се бо Дажбог
Створив нам яйце,
Яке є світ-зоря,
Що нам сяє.
І в тій безодні

Повісив Дажбог
Землю нашу,
Аби тая удержана була.
Так се Душі Пращурів суть,
І ті світять нам зорями од Іру [17, 1]

Молитва перед обідом

Дажбоже наш,
Ти даєш нам їжу
В добрий час.
На щастя, на здоров'я,
На життя,
Дай нам їжу цю й пиття!

Молитва після обіду

Дякуємо Дажбогу
За їжу щоденну:
Для кріпості тіла поживну,
Для духа натхненну!
Бо не ївши – легше,
А поївши – краще!

Світовид – Бог всього таємничого, досі небаченого, невидимого, всякого мистецького таланту. Світовид літній – Бог всевидючий.

Свято Світовида – 15 червня – Видів День. У цей день можна навчитися всякому мистецтву, яке людина може побачити, бо «сьогодні, що виджу – те вмю». Світовид розкриває таємницю досі невидимого.

Купайло – Бог літнього сонцевороту (сонцестояння), покровитель шлюбу, кохання, продовження роду.

Купайлицею називається ритуальне вогнище цього свята, де священну роль виконують вогонь і вода як засоби очищення. В обрядах Купайла збереглося священне значення вогню (стрибати через Вогнище, спалювання непотрібних речей) і води (купання, перепливання через річку).

Пісня навколо вогнища

Гори, гори ясно,
Щоби не погасло!
Гори, гори жарко!
Приїде боярко,

Сам на конячці,
Жінка на корівці,
Дітки на кицьках,
В красних черевичках!

Вогнебог-Сварожич (у балтійських слов'ян Радогост-Сварожич, а у скандинавів Світовида називають Svaravis, що також означає Сварожич). Очевидно, в пам'яті народів зберігалися всі дванадцять (або й тринадцять) імен Сварожичів, які були покровителями місяців.

Найвідомішим в Україні Сварожичем вважається **Симаргл – Вогнебог, Сварожич**, посередник між світом Яви і Прави (людей і Богів), який несе молитви жертводавця до Сварги.

Зображався він у вигляді крилатого собаки (починаючи з Трипільської доби), пізніше – у вигляді вогняного сокола Рарога. Його стихія – повітря, через яке він несе від Землі до Неба молитви, які посилає до Богом людина. За кольором і напрямком жертвовного вогню передбачали наслідки молінь: чи почули Боги молитви...

Молитва до родинного вогнища:

Славимо Огнебога Симаргла,
Який споживає дерево й солому
І вогнехурделицю розвіває

Вранці, вдень і ввечері.
І йому вдячні за сотворені борошна і
пиття,

які є їжею, що її зберігаємо в попелі.

Щоб горіло. [17, 31]

А вогонь роздмухаємо,

Стрибог – Бог вітру, вихору, бурі, покровитель погоди, Син Сварога – Сварожич, Посвистач. Всі вітри вважаються Стрибожими онуками: Полуденний, Полунічний, Східний і Західний, Суховій, Борей, Сіверко, Вітрович. Корінь стримають слова, які означають швидкість: стріла, струмінь, стріляти, стрімкий, стрімголов, стрічати.

Перун – Бог-Громовик, покровитель війська, чоловічої сили і мужності, Син Сварога – Сварожич. *Перун проявляється у гromі та блискавці, несе енергію очищення, дає рухливість і життєву потужність всім істотам. Його грозові властивості тісно переплелися з військовими. Перун у своїй небесній кузні викував для русичів-українців гострий меч, яким вони завжди перемали ворогів.* Статуя Перуна стояла на Старокиївській горі, мала вигляд воїна зі срібним волоссям і золотими вусами. Він тримав у руках вогняну стрілу, прикрашену коштовним камінням.

У 988 році князь Володимир зруйнував храм Перуна і скинув його образ у Дніпро. За переказами, статуя Перуна виринула біля острова Хортиця на мілину, яку назвали Перунова Рінь. Звідси Запорозькі козаки починали свої переможні походи.

Слава Богу Перуну Вогнекудруму,

Який стріли на ворогів верже,

І вірно по стежці вперед веде,

Бо єсть він воїнам суд і честь,

І яко златорун – милостив,

Всеправеден єсть! [17, 11-Б]

Світовит – Бог світла і святості, духовна сутність Сварога-Отця. *Світовит уособлює всіх Богів пантеону (Перуна, Дажбога, Ладу, Мокошу, Велеса) і творить триєдність світла Прави, Яви й Нави.* Храм Світовида існував майже до XVII століття на горі Богит (Тернопільська область), а його статуя зберігається у Краківському археологічному музеї в Польщі. У Києві на Софійському майдані встановлено копію цієї статуї. Храм Світовида Аркона існував до 1168 року, коли його зруйнували хрестоносці. Останні захисники святині, рідновіри, відчайдушно боронили храм і статую рідного Бога, його священне знамено «Станицю». Не бажаючи віддаватися в рабство чужого бога, ці слов'яни – воїни, жінки, діти згоріли живцем у полум'ї пожежі разом із своїм знаменом.

Творить Світовидову славу велику!

Цей Бог очищує серце наше,

І ми відрікаємося від злого,

А спрямовуємо себе до доброго.

Се від руки Бога пущені,

Йому завдячуємо й речемо:

«Це все сотворив Бог»!

Це не можна збагнути

Умом розторженим.

Тож очистимось і умиємось,

Бо це є тайна велика:

Яко Сварог є Перуном і Світовидом,

А ці обоє удержані в Сварзі!

[17, 11-А]

Мати Слава, Птиця Вишня, Магура – Перуниця, подруга Перуна. *Мати Слава золотим крилом покриває воїнство своє на полі бою. Вона прообраз Покрови, захисниці українських козаків.* Вона проводить загиблого воїна стежками Прави до Лук Сварожих – Раю. Вона дає йому повний ріг, щоб напиться Води Живої і мати життя вічне. Мати Слава – віща птиця, посланниця Богів, що співає воїнам пісню ратну, а народу – Божеественну славу, віщує майбутнє тим, хто вміє почути її таємну мову. Вона знає все на світі: про Сотворення Світу, Неба і Землі, про Богів Прави, Духів і героїв, людей і звірів.

Б'є крилами Мати Слава

І кличе нас, щоб ішли на землю нашу
І билися за огнища племені нашого,
Бо ми є русичі!

Ідїть, брати наші,
Плем'я за племенем, рід за родом
І бийте ворогів на землі нашій,
Яка належить нам і ніколи іншим.

Там помрете, але не повернете спини
свої.

Ніщо вас не злякає, ніщо не спинить,
Бо ви в руках Сварожих,
А він у всі дні веде вас
До звияги і геройства многого.
[17, 14]

Мокоша – Богиня-покровителька родини, материнства, здоров'я дітей, цілителька, Берегиня домашнього вогнища, яка є матір'ю живучої сили природи. З давніх давен вона зображувалася у вінку з колосся та пишних квітів з піднятими до сонця руками, в оточенні двох вершників на конях, іноді з півнем в руках чи над головою, а поруч неї – знаки Сварги (образ на рушниках); є її зображення з рогу достатку в руках (образ у камені, на статуї Світовиди). Інша форма її імені Макоша, як вважають, походить від назви рослини мак, який в українців завжди був символом родючості, достатку, а також розуму. У XVI столітті Мокошами називали знахарок, чаклунок. Загалом Мокоша позначає водну, жіночу природу Землі. Мокошин день – п'ятниця. У цей день жінки не шують, не прядуть, не перуть білизни, щоб не розгнівити свою покровительку.

Доля – Богиня, яка пророкує майбутнє немовлятам, наділяє їх добрими чи поганими якостями. Дослівно доля означає «частина, частка». Долі приносять жертви у вигляді каші – символу родючості.

На свято Долі (24 листопада) дівчата готують горщик каші з цілого (неподрібненого) зерна і виносять на вулицю із словами: «Доле, йди до нас кашу їсти!» Богиня доброї долі уявляється в образі молоді вродливої жінки, яка пряде міцну рівну золоту нитку людської долі. Недоля – плутає прядиво.

У Велесовій Книзі Доля-Стріча тче нитку життя при народженні Дажбожих онуків.

Коляда – Бог зимового Сонця, який повертає Коло Свароже до Весни. Густинський літопис – мабуть, єдине писемне джерело, яке вказує на Коляду як на Бога. Слово коляда багатозначне: *Святий Вечір, обряд славлення на Різдво, сама пісня, винагорода за колядування, різдвяний подарунок*. Значення слова в народному уявленні існує також Богиня Коляда – не тільки як уособлення свята, але як Богиня-Мати, що народжує сина Божича-Коляду.

Род – Бог, який єднає всі покоління: померлих пращурів, їхніх живих нащадків і майбутні ще ненароджені гілки родів, тобто він є зв'язком минулого, теперішнього і майбутнього, виразником історії своєї нації, який формує і його майбутнє.

22 грудня – **свято Рода**. В цей день наші пращури намагалися віщувати дитині долю, поминали померлих і вшановували старших родичів та родителів (батька і матір). Род тотожний з Богом Отцем – Сварогом, який оберігає наш український народ. Колись було багато імен від Рода: Родак, Родан, Родик, Родко, Родимир, Родислав, Родобог.

Підготовлено за Велесовою Книгою та матеріалами Галини Лозко

2.4. СЦЕНАРІЙ ЯК ОСНОВА ОРГАНІЗАЦІЇ ДРАМАТУРГІЇ МАСОВОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У кількох розділах навчального посібника ми пропонуємо Вашій увазі сценарії для організаторської роботи у сфері дозвілля студентів та різних категорій дітей, з якими працюватимуть студенти упродовж навчальних та виробничих практик. Тут звичай і традиції народу, народні вірування і сценарії свят; притчі, легенди та оповідання про хліб; родинні,

моральні, естетичні, духовні та християнські цінності; народні пісні, прислів'я, вірші і українські народні казки...

ВИДИ ПЛАНІВ ВИХОВНОЇ РОБОТИ

Планування значною мірою визначає результати та ефективність роботи наставника, тому що воно дозволяє упорядковувати педагогічну виховну діяльність, забезпечуючи її систематичність і наступність.

Види планів:

- **Перспективний план** – розрахований на значний термін часу, містить перелік найважливіших заходів з основних напрямів роботи, термін їх проведення, відповідальних за виконання. Наприклад, **річний план роботи**
- **Календарний план** – розробляється на семестр; містить заходи та конкретний термін їх проведення; містить графу „відмітка про виконання”. Наприклад, план з групою на семестр чи навчальний рік.
- **План-графік** – це різновид календарного плану, який передбачає почергове виконання якоїсь роботи. Наприклад, графік чергування.
- **Службовий щоденник** – детальний план у вигляді календарика чи блокнота, де наставник робить записи кожен день (заходи, зустрічі, телефонні дзвінки, доручення).
- **Сценарій** – це план проведення окремого виховного заходу.

ПИТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ПІДГОТОВКИ І ПРОВЕДЕННЯ ВИХОВНИХ ЗАХОДІВ

Готуючи виховні заходи, педагоги-наставники мусять засвоїти наступне:

- знати наявні форми виховної роботи;
- вміти визначити тему, ідею заходу, дати йому назву;
- вміти наповнити форми роботи необхідним змістом.

Специфічні особливості та порядок підготовки і проведення таких організаційних форм виховної роботи, як театралізовані виховні заходи, які є найпоширенішими серед усіх форм роботи, що проводяться у навчальних закладах.

За жанровими різновидами вони класифікуються так:

- композиції (літературно-музичні, літературні, театралізовані);
- концерти (збірні, тематичні, концерти-огляди, театралізовані концерти);
- театралізовані видовища, вистави;
- художньо-публіцистичні вистави;
- вечори відпочинку та театралізовані розважальні програми (бали, карнавали, вогники);
- театралізовані тематичні вечори (вечори-портрети, вечори-ритуали);
- народні обряди й свята (вертепи, свята річного циклу та ін.)
- масові свята просто неба.

Щоб краще організувати ці форми роботи, потрібно знати закономірності їх побудови та проведення:

- режисура театралізованих заходів підпорядковується загальним принципам режисури (композиція, прийоми монтажу);

- сценарій – основа театралізованого заходу, він має включати різні жанри мистецтва (поетія, проза, музика);
- різноманітність сценарного простору (захід може проводитися у приміщенні, на стадіоні, в парку, просто неба);
- залучення глядача до дії – основний принцип проведення цих форм роботи.

Всі наявні форми виховної роботи проводяться за однією технологією, за одним і тим же алгоритмом (алгоритм – це певна послідовність дій у заході), певним порядком. При підготовці заходу слід пам'ятати про назву, його зміст та форму проведення.

ПОРЯДОК ПІДГОТОВКИ ВИХОВНОГО ЗАХОДУ:

- для якої вікової категорії його буде проведено;
- визначення теми і мети заходу;
- доцільна форма проведення заходу;
- пошук ідеї заходу;
- пошук назви заходу;
- час, на який розрахований захід;
- місце його проведення;
- технічні можливості та фінансування заходу;
- створення творчої групи для підготовки заходу;
- створення сценарної групи для підготовки заходу;
- формування режисерського задуму;
- робота сценарної групи з матеріалом (збір та обробка документальних і художніх матеріалів);
- створення робочого плану, потім літературного і нарешті – монтажного листа, тобто робочого сценарію;

МЕТОДИКА ПІДГОТОВЧО-РЕПЕТИЦІЙНОЇ РОБОТИ:

- робота з ведучими;
- обговорення епізодів, блоків;
- зведена репетиція;
- проведення монтувальної репетиції;
- організація глядача (реклама заходу, запрошення);
- оформлення сцени та актової зали;
- генеральна репетиція.

У залежності від форми заходу враховуються й інші питання, зокрема:

- критерії оцінювання;
- журі;
- реквізити;
- озвучення;
- освітлення;
- гості заходу та їх роль.

Під час підготовки заходів вживається така термінологія: прив'язка, характеристика місця, де проводиться захід, технічні можливості для проведення заходу.

Прив'язка – це орієнтація на конкретного глядача; характеристика місця, де проводиться захід – це врахування того, в якому стані знаходиться сцена і глядацька зала, підсобні приміщення, особливо акцентується увага на бічні сходи, на подіум, що веде до зали; технічні можливості для проведення заходу – це музичне оформлення, освітлення, декорації, ігрові реквізити, меблі тощо.

Наприклад, для конкурсу з образотворчого мистецтва найважливішими є реквізити, для КВК – ведучий, а значення реквізитів послаблюється.

Важливою умовою якісного проведення виховного заходу є забезпечення творчої співпраці педагогів і студентів, ступінь участі останніх у заході, їх роль в його підготовці та проведенні. Звідсіля існує три моделі (способи) методики проведення виховних заходів.

Перша модель

Педагог сам організовує і веде виховний захід: готує матеріали, виступає. Так проводяться *бесіди, дискусії, диспути, інформування про ті чи інші події, факти.*

Друга модель

Педагог залучає студентів як учасників заходу. Так проводяться *свята (вечори...)* З огляду на вимоги з демократизації студентського життя слід акцентувати увагу на принципі співпраці педагогів і студентів на рівні „суб’єкт-суб’єкт”.

Третя модель

Колективна творча діяльність педагогів, студентів та їх батьків (*КТС – колективна творча справа*). КТС – це *зльоти, походи, фестивалі та інші заходи за участю великої кількості учасників.*

КТС ПРОВОДЯТЬСЯ ЗА ТАКИМИ ЕТАПАМИ:

1. Створення комісії (ради, ініціативної групи), яка займатиметься підготовкою заходу. Вона може створювати мікро групи з метою залучення більшої кількості учасників. Ці структури є тимчасовими.
2. Розробка сценарію заходу за допомогою „Мозкової атаки”, яка добре розвиває фантазію учасників. З’являються різні варіанти проведення заходу. Педагог-наставник вибирає найдоцільніші ідеї.
3. Складання списку справ і розподіл доручень не тільки серед членів ради, але й усіх учасників свята. Чим більше студентів візьме участь у підготовці і проведенні заходу, тим є кращою оцінка роботи педагога. Кожен захід має мету викликати в учасників не тільки позитивні емоції, але й навчити їх проводити заходи.
4. Робоча підготовка заходу. Студенти готують щось цікаве (вичитують, виписують, знаходять...).
5. Проведення заходу. Найважливішим є те, щоб викликати в учасників переживання, залучити як найбільшу кількість до участі.
6. Заключне засідання ради для підведення підсумків заходу. Це вчить студентів аналізувати свою роботу.

Важливу роль у підготовці заходу належить роботі творчої групи, до якої залучається сценарист, режисер-постановник, помічник режисера, радіооператор, адміністратор, відповідальні за музичне оформлення, світло, художнє оформлення тощо. Відомо, що режисер (студент) заходу не завжди може справитися зі своїми обов’язками, якщо він візьме на себе всі питання підготовки заходу.

Складним питанням у підготовці заходу є його побудова (композиційне вирішення).

ЗАХІД МАЄ СВОЇ СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ:

- пролог;
- зав’язка;

- основна частина;
- розв'язка;
- кульмінація;
- фінал.

Композиція – головний засіб художньої організації сценарного матеріалу, головний організатор художньо-документального матеріалу, її функції є визначальними. Композиція має свої специфічні риси, що відрізняються від структури драми. Однією з таких суттєвих рис є монтаж матеріалу (композиційне вирішення).

Монтаж – це мистецтво з'єднувати окремі частини матеріалу так, щоб глядачі сприйняли захід як безперервну дію. «Монтаж – це думка художника, його бачення світу, його ідея» (М. Ромм). Монтаж є основним засобом, за допомогою якого можна побудувати виховний захід, тобто поєднати факти, сцени, події, висловлювання людей, що подаються у сценарії в єдине ціле. Перед укладачем сценарію ставиться завдання – не стільки подати матеріал, скільки хвилююче про нього розповісти. Захід має бути живим організмом – всі його елементи.

Монтаж матеріалу здійснюється за допомогою таких прийомів: контрастності, паралелізму (поліфонії), одночасності, лейтмотиву. Монтаж за контрастністю – один з найсильніших прийомів, за допомогою якого можна розкрити протиріччя дійсності, її позитивні й негативні сторони. Наприклад, коли готується сценарій заходу, в якому розкриваються картини голодомору в Україні, тут неодмінно потрібен матеріал, що розкривав би розкішне життя компартійної верхівки. Педагог, який готує захід має володіти майстерністю застосування основних прийомів монтажу.

Другим прийомом монтажу є паралелізм або поліфонія. За допомогою цього прийому дві тематично не пов'язані дії відбуваються у залі і на подвір'ї.

Третім прийомом є одночасність. Дія може одночасно відбуватися на сценічному майданчику і на екрані чи в різних частинах глядацької зали. Так переважно будуються **концерти**.

Четвертим прийомом є лейтмотив „нагадування” про когось чи про щось. За допомогою цього прийому будується більшість **тематичних концертів, літературно-музичних композицій**.

Отже, укладаючи сценарій театралізованого заходу, автор повинен звернути увагу на чотири такі важливі композиційні елементи, а саме:

1. Пролог (експозиція, вступ).
2. Зав'язка або розвиток дії.
3. Основна частина.
4. Кульмінація.
5. Фінал.
6. Післядія.

Ця композиційна структура заходу поділяється на ряд циклів дії, що називаються **епізодами**. Кожний епізод розпадається ще на дрібніші частини, що є відносно завершеними (**номер у концерті, документальний факт у святі** тощо).

Дуже важливою складовою театралізованого заходу є пролог.

Пролог (експозиція) – це початок заходу, вступна, вихідна частина сценарію. Початок у заході має велике значення, від якого залежить розвиток подій і настроїв глядачів у подальших його частинах. Він має активізувати увагу, зацікавити, заінтригувати. Пролог – це коротка, емоційна дія. Головне завдання прологу – психологічно підготувати студентів до заходу.

У пролозі застосовуються такі **прийоми**:

1. **Вербальний**. Це може бути яскраве слово ведучого (епіграф у прозі чи у віршах про свято, його ідею) Може бути театралізований початок, дискусійний початок, сенсація, незвичайна інформація (лист, вірш, представлення гостей і т. д.).

2. **Ритуальний**. Це елемент внесення прапора, покладання квітів, церемонія вручення хліба й солі, вимпелів, запалювання вогню, хвилина мовчання, клятва, посвята, передача естафети тощо.

3. **Музичний.** Це виступ оркестру, звучання фанфар, виконання однієї чи декількох пісень.
4. **Кінопролог.** Кінокліп (демонстрування фрагментів фільму відповідно до теми свята).
5. **Застосування технічних ефектів** (запуск кульок, показ кольорових гірлянд, панно, емблем, панорама кольорових слайдів).

Важливим композиційним елементом театралізованого заходу є зав'язка – це розвиток дії, в ній має розкриватися: що і як відбуватиметься у заході.

Подаємо приклад побудови концерту, де визначені пролог, зав'язка, фінал.

КОНЦЕРТ З НАГОДИ РІЧНИЦІ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Пролог

«Ми словом дяки спом'янім сьогодні
Усіх борців нескорених сторіч»
Мирослав Скорик
Лібретто М. Скорика і Богдана Стельмаха
Пролог з опери «Мойсей» за однойменною поемою Івана Франка
Театралізована композиція «Борці нескорених сторіч»
Поезії М. Петренка

Зав'язка

«Ми сьогодні навіки воскресли,
Славим вільну державу свою!»

Основна частина

Український святковий танець
О. Зінченко
«Україночка»
Композиція
«Марширують вже повстанці»

Фінал

І. Юзюк
Слова Романа Лубківського
«Ода незалежності»

Однією із складових заходу є його **основна частина**. Це дія, складові елементи заходу. Тут відбувається основне дійство. Основна частина реалізовується за допомогою слова, діяльності, демонстрації. Застосовуються словесні форми: розповідь очевидців чи їх повідомлення про події, захист ідеї, прес-конференція, відповіді на запитання, усний журнал, показові виступи шляхом використання різних жанрів мистецтва. Кожний епізод має свою внутрішню композицію. Дія в основній частині свята повинна розвиватися по наростаючій лінії від прологу до кульмінації – найвищої вершини сценарію, а далі до фіналу.

Складовою основної частини заходу може бути **концерт**. Окрім музичних, вокальних, хореографічних номерів тут можна застосовувати живу газету, пантоміму, ляльковий жанр, бальні танці, звуковий фотоальбом, виступ агітбригади, жартівливу оперу тощо.

ТЕХНОЛОГІЇ НАПИСАННЯ СЦЕНАРІЮ

Добір матеріалу для будь-яких заходів складний і суперечливий. Адже в масовій аудиторії можуть бути люди з різними особистісними утвореннями, віком, соціальним станом, культурним рівнем розвитку. Одні вимагають високої якості заходу, інші про це не задумуються, тому потрібно задовольнити смаки представників і низького і високого рівня підготовки, треба дати матеріал, що виконує прості і більш складні педагогічні функції.

Процес підготовки до заходу при вмілій організації стає виховним моментом, тому одне з найважливіших місць в підготовці виховного заходу потрібно приділяти **написанню сценарію**.

Але не потрібно розглядати сценарій лише з позиції літератури та мистецтва або бачити в ньому просту організацію тієї чи іншої події в житті людини, тому що мова йдеться про організацію реальної події по художнім законам. Сценарій – це підібрана літературно-режисерська розробка змісту театралізованого святкового дійства. Зазвичай, *сценарій в суворій послідовності викладає все, що буде проходити на заході, розкриває тему, показує авторські переходи від однієї частини дії до іншої, наводиться орієнтовний напрямок усіх імпровізаційних виступів та інших акцій*. У сценарій вводяться художні твори, які будуть використані, чи уривки з них; у ньому передбачаються засоби активізації учасників, планується оформлення та спеціальне обладнання приміщення.

Розглянемо основні етапи роботи над сценарієм. Зазвичай, вона розпочинається з чіткого визначення теми та ідеї майбутнього сценарію, які тісно взаємопов'язані, але різняться одна від одної. Зазвичай, помилка тих хто працює над сценарієм полягає в тому, що вони нерідко намагаються подати ідею в готовому вигляді з початку дійства. Творча задача сценариста та режисера полягає в тому, щоб розбудити активне сприйняття дії, заставити кожного неначебто підключитися в дію та самому осмислити ідею. У такому творчому процесі глядач стає співучасником, обдумує ідею підкорюючись розвитку дії. Але для створення сценарію недостатньо визначити лише тему та ідею. Неможливо, особливо в масовому святі, яке має у своїй основі конкретну святкову ситуацію, яка викликає особисті асоціації у кожного, розказувати в загальному. У сценаріях масової дії не вистачає іноді конкретного сюжету, тобто основного розвитку подій або послідовності подій. Тому, пошук яскравого, цікавого сюжету – невід'ємна частина роботи над сценарієм.

Розвиток сюжету у сценарії неможливий без визначення і розробки конфлікту, тобто основного для розвитку подій зіткнення інтересів, поглядів, прагнень. Конфлікт може виражатись у подоланні труднощів, перешкод. Непотрібно конфлікт розуміти однозначно та прямолінійно. Наприклад, в основі сценаріїв багатьох тематичних вечорів та театралізованих свят присвячених Дню Перемоги, лежить конфлікт, який виражається в боротьбі народу з німецько-фашистською окупацією. Також можливий сценарій, де буде показано історичний хід подій тих років, який сценарист зможе пов'язати з сьогоденням.

Наступний крок – продумування композиції, тобто реалізація сюжету та конфлікту у сценічній дії, яка розвивається. Композиція є організацією дії, а значить вимагає відповідного логічного розміщення матеріалу в ході сценарію. Композиція сценарію включає в себе: експозицію, зав'язку, розвиток дії, кульмінацію і розв'язку. *Експозиція* – це коротка розповідь про події, які передували виникненню конфлікту, що його викликали. Зазвичай, експозиція переростає у зав'язку. Експозиція і зав'язка мають бути чіткими, лаконічними. Вони несуть велике психологічне навантаження, готують до сприйняття дії. За своєю формою експозиція – зав'язка можуть бути надзвичайно різноманітними за формою вираження: *віршова заставка, пісня, сценка з п'єси, фрагмент кінофільму, театралізована хода*. Велику увагу потрібно приділити роботі над віршованою заставкою, якщо це невеликий за розміром *вірш, епіграма, байка*, адже мініатюра вважається важким видом мистецтва для виконання. Під час виконання мініатюри, для підсилення емоційного сприйняття, можливе залучення різноманітних технічних засобів: *музичного супроводу, відповідного освітлення, незначного реквізиту*, але які б відповідали основному задуму заходу. Такі незначні елементи потрібно продумувати під час роботи над сценарієм.

Наступна частина композиції – *розвиток дії, чи основна дія*, тобто зображення процесу боротьби, її перипетії, ланцюги подій і зіткнень, в яких вирішується конфлікт. Основна дія розпадається на ланцюги взаємопов'язаних і взаємозумовлених епізодів. Кожен з них має свою логіку, свою внутрішню композицію, через яку червоною ниткою проходять ідея та тема сценарію.

Розвиток дії у сценарії підпорядковується наступним вимогам, які мають як мистецьке, так і психолого-педагогічне значення:

1. Суворі логічність у побудові та розвитку теми. Кожен епізод сценарію має бути логічно зумовлений і пов'язаний смисловими містками з попереднім та наступними. Однак потрібно відмітити, що логічність зовсім не обов'язково повинна означати хронологічну послідовність.
2. Завершеність кожного епізоду. Сценарій завжди складається з епізодів. Кожен з них має внутрішню логіку побудови і повинен бути обов'язково завершеним, перш ніж почнеться наступний. Кожен епізод – це сценарій в мініатюрі.
3. Органічний зв'язок епізодів. Особливості драматургії масових заходів такі, що вони вимагають не лише завершеності епізодів, але й їх внутрішнього монтажу у сценаріях. Він необхідний для того, щоб сценарій не розпався на окремі частини, щоб художні твори не виглядали вставними номерами, а усні виступи не перегукувалися лише один з одним.
4. Наростання дії в її русі до кульмінації. Задана експозицією – зав'язкою дія розвивається із наростаючою силою до кульмінації, а потім йде до розв'язки. У її висхідній лінії не потрібно переходити від емоційно сильних до більш слабких епізодів.

Після кульмінації може наставати лише розв'язка, фінал дії. Це досить важлива частина композиції, її відсутність чи змазаність породжують відчуття незавершеності всього заходу. Фінал заключає в собі особливе навантаження, бо є найбільш зручним моментом для максимального вияву активності учасників масового заходу.

Для того, щоб зацікавити молодь заходом, особливо якщо це тематичний вечір, який має навчально-виховну функцію а не розважальну, потрібно розробити ряд концертних номерів або невелику концертну програму, яка буде відповідати тематиці вечора.

Складання програми концерту – це пошук оптимальної послідовності різних психологічних установок аудиторії на сприймання певних творів. Розмаїтість, узгодженість, контрастність – ось ті вимоги, з огляду на які тільки й можна досягти найкращого поєднання номерів у програмі концерту.

Для оголошення кожного концертного номера необхідно скласти відповідний текст. Щоразу все залежить від конкретних особливостей концерту. Якщо це тематичний концерт, присвячений творчості певного композитора, то першою оголошується назва твору, бо ім'я автора вже відоме, а виконавцям належить у цьому концерті хоч і важлива, але не головна роль. Якщо хтось із виконавців буде замінений іншим, – тема концерту залишається тією ж. Якщо серед учасників такого концерту є відомі виконавці сольних номерів, то ведучий перед виходом кожного такого соліста на сцену повинен спочатку представити його і лише після цього назвати твір чи номер.

Коли захід перенавантажений художніми номерами, наприклад так, як під час огляду художньої самодіяльної творчості, для «стиснення» заходу оголошення номерів може проходити за лаштунками сцени, тобто ведучий з'являється на сцені для привітання та на завершення заходу.

Зважаючи на вікову категорію учасників заходу потрібно досконало продумати роль ведучого. Органічний процес словесної взаємодії на сцені висуває високі вимоги до загальної культури мовлення. Слабка техніка мовлення, недостатність культури мови призводить до небалої вимови тексту, невдалої побудови речень, неправильної дикції. Дії ведучого на сцені повинні бути логічними, спрямованими на досягнення поставленої мети.

Однак навіть при найвищому рівні етапу попередньої сценарної розробки завжди виникає проблема адекватної реалізації сценарію в конкретній аудиторії, тим більше, що практичні розробки, як правило, розраховані на індивідуальні особливості ведучих.

Для різноманітності оголошення номерів та для більш цікавого проведення заходу, можна використовувати виступи конферансьє. Адже основним у творчості конферансьє вважається спілкування з аудиторією. В атмосфері естрадного концерту чи спектаклю виникають цілком особливі стосунки між глядачами і виконавцями. Потрібно відразу, як вважав Гершуні, встановити контакт з глядачами, спілкуватися з ними, як з добрими друзями і старими знайомими. Такі взаємовідносини «старих і добрих друзів» є основою для створення специфічної атмосфери спілкування і однією з головних ознак цього виду мистецтва. Жанр конферансу передбачає живу

імпровізацію або її видимість, нерегламентовану в часі. Якщо для успіху концерту необхідно привернути увагу залу на дві – три хвилини, щоб змінити настрій публіки після, скажімо, невдалого попереднього виступу чи підготувати аудиторію до сприймання полярно протилежного за своїм характером номера, конференсьє може на власний розсуд розпорядитися цим часом. Основний текст, з яким виступає конференсьє, готується заздалегідь. Найчастіше це спеціально написані вступні репліки, анонси номерів і різноманітні жарти. Тому конференсьє повинен так засвоїти текст, щоб він сприймався як імпровізація. Однак навіть досконало підготовлений текст не може передбачити всіх несподіванок, що часто виникають під час концерту. Завжди можливі перестановки номерів програми, і тоді текст вимагатиме коректив. Головне завдання конференсьє – формувати у глядача конкретну установку на сприймання наступного номера, кожен з яких вимагає своїх прийомів, спрямованих на зміну каналів сприймання і способів спілкування, взаємодії виконавця і публіки, вимагає жанрової відповідності.

Працюючи над розробкою сценарію потрібно продумати кожний момент. Необхідно вказати наочне оформлення сцени, його зміст, кількість. Наприклад: портрети художників, вказати прізвища й ініціали; надувні кульки (15 шт.), букети квітів тощо; музичне оформлення передбачає перелік музичних творів та зазначення їх авторів; окремо вказати різного роду реквізит та аксесуари для проведення ігор та конкурсів.

Сценарій ходу заходу викладається детально в такій послідовності: *вступ* (визначається актуальність теми, мотивується діяльність), *основна частина* (її зміст спрямований на реалізацію визначених педагогічних завдань, передбачає залучення учнів до різних видів діяльності), *заклучна частина* (підведення підсумків). У ході сценарію слід виділити всі види роботи (розповідь, інтерв'ю, демонстрація, перегляд фрагментів фільму, гра, бесіда, прослуховування музичних творів) й детально їх описати. Якщо виконується пісня, вірш чи прозовий твір – слід подати їх повний текст. Якщо проводиться гра – потрібно вказати завдання її учасникам, правила та умови гри.

Важливим кроком під час роботи над сценарієм може бути залучення до роботи учасників, для того, щоб вони відчували свою значущість у суспільному житті закладу, проявляли та розвивали свої творчі здібності. Ідеї подані учасниками непотрібно піддавати відразу критиці, а відшукати спільну думку, заохотити для подальшої роботи, адже це є один із етапів виховної роботи. Вірно продуманий та написаний сценарій слугує основним завдатком вдалого проведення заходу, тому з технологією написання сценарію потрібно ретельно ознайомитися організатору для вдалого втілення заходу.

ШОУ-ТЕХНОЛОГІЇ У ДОЗВІЛЛЄВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Різні ігрові шоу демонструють телепередачі: «Танці з зірками», «Голос країни», «Музичний ринг», «Щасливий випадок», КВК та ін. Три особливості спостерігаються в їх проведенні: розподіл учасників на виступаючих («сцену») і глядачів («залу»), змагальність на сцені, заготовлений організаторами сценарій.

Усі три особливості – обов'язкові ознаки. До цих ознак не відносяться такі заходи, як звичайний концерт (немає змагальності), проведення класичної новорічної ялинки (немає стійкого розподілу на «залу» і «сцену»), колективні творчі справи (немає «зали-сцени», «сценарій», план дій розробляють не окремі організатори, а всі учасники справи). Вони не можуть належати до ігрових дій типу шоу. Результати ігрових форм роботи (вони ж цілі, якщо мислити технологічно) такі: для зали – досвід емоційного реагування в культурних формах; для активних учасників («сцена») – досвід індивідуальної й спільної публічної змагальності.

Ефекти (неплановані результати) залежать від особливостей учасників «зали» і «сцени», ведучих, особливостей приміщення тощо. Наприклад, хтось з виступаючих учасників відкриє в собі по ходу шоу сценічні, гумористичні, організаторські або ще якісь здібності. Це важливий педагогічний наслідок, але планувати це як технологізовану мету навряд чи можливо. Позиція педагога полягає в тому, щоб прогнозувати ефекти, розглядаючи їх не більш як вірогідні наслідки.

Цілі – завдання будь-якої виховної акції, у якій бере участь група школярів, – трисдині: педагогічна мета, життєве завдання, організаторське завдання.

У будь-якій розгорненій педагогічній дії є три блоки: підготовка – реалізація – аналіз підсумків [65].

На етапі підготовки:

- рішення ухвалюється педагогом (учителями-організаторами, педагогом з виробленим формальним або неформальним активом) на основі ідей, пропозицій дорослих, активу дітей, традицій школи, міста, країни;
- планування, проектування здійснюється педагогом (педагогами, активом дітей). «Маси» (майбутні учасники) до планування, висунення ідей з організації шоу не притягуються, але у творчій підготовці шоу, свята, за завданнями організаторів-проектувальників, можуть у тій чи іншій мірі брати участь.

Реалізація проекту, плану, проведення свята засновується на використанні елементів змагальності, імпровізації або гри, прийомів створення загальної емоційної атмосфери. Змагальність має на увазі процедуру оцінювання й підведення підсумків. Аналіз підсумків проводиться у кращому разі на рівні організаторів (педагогів та активу дітей). Аналіз шоу його рядовими учасниками або не проводиться взагалі, або розглядається як необов'язковий.

Технологія шоу. У випадку застосування цієї технології основними предметами проектування виступають: завдання «сцені» (командам, учасникам), робота із залом, спосіб оцінювання, сценарій для ведучого, оформлення зали й сцени. Початковою умовою виступає наявність групи організаторів.

Існують такі варіанти організації шоу:

- один педагог. Цей варіант для невеликого колективу: загону, групи й у разі, коли неможливо знайти співорганізаторів;

- група педагогів;
- педагог з групою;
- група педагогів з групою студентів.

Основними завданнями групи організаторів можуть бути:

- розробка або пошук сценарію шоу;
- підготовка шоу за позиціями «сцена», «зала», ведучий, процедура оцінювання, оформлення;
- розподіл відповідальності (ключові відповідальності дві: режисерська й організація технічної бази).

Крок 1. Підготовка:

- рішення про принцип відбору учасників (повна добровільність; добровільність, але з обмежуючими умовами, наприклад, тільки для тих, хто володіє музичними інструментами; попередній відбірковий тур; представницький принцип: квота на загін, групу);
- зведення учасників: пояснення завдань, вибір форми шоу, настроїв на участь; формування (якщо треба) команд, груп, домашні завдання (цього може й не бути);
- допомога у підготовці учасникам або командам.

Крок 2. Вибір ведучого:

- прийняття рішення про ведучого;
- розробка програми ведення й образу ведучого;
- репетиція ведення (може бути розгорнута репетиція на сцені з режисером).

Крок 3. Вибір зали:

- рішення про спосіб формування «зали» (без обмежень, за квитками, за запрошеннями, за квотами);
- структура «зали» (розташування місць; місця для молодших, старших дітей, гостей, учасників, педагогів, журі; якщо необхідно, розподіл «зали» на групи – уболівальників за різні команди, за різних учасників);

- настрій «зали» (звернення до глядачів: в оголошенні, в оформленні зали, у запрошеннях-пам'ятках, у спеціальному слові ведучого; введення спеціальних правил для «зали», з акцентом не на заборони, а на те, що дозволено, бажано; символіка участі;

- введення звернення до «зали», завдання для «зали», ролі «зали» у сценарії шоу.

Крок 4. Оцінювання. Він включає такі процедури:

- визначення критеріїв оцінювання;
- визначення учасників і час оцінювання (основні варіанти: журі й зали);
- обговорення техніки процесу оцінювання (бланки, картки, символи, таблиці і ін.);
- визначення способів, форм пред'явлення оцінок.

Крок 5. Оформлення. Тут важливо звернути увагу на два моменти:

- предмет: сцена, зала, місце журі, простір зовні зали; особлива увага до входу в залу;
- завдання: створити в образному, символічному, емоційно-вимогливому плані цінності й настрої, які стануть змістом шоу.

Крок 6. Техніка виконання: використання оформлювальних технік, особливо реклами.

Тут задіюється ряд механізмів. Можна говорити про три основні психологічні механізми шоу: емоційне піднесення, змагальність та імпровізація. Емоційне піднесення – передача, зміна емоційного стану від людини до людини при безпосередньому взаємодіяванні. Підсилюють емоційне піднесення три чинники: особливості зовнішності, поведінки, мови того, хто провокує піднесення; особливості тих, на кого спрямовується піднесення дія й умови (як фізичні, так і соціальні), у яких розгортається цей процес.

По-перше, ті, хто впливають (у соціальній психології кажуть «індуктори») повинні бути видні й чутні. А це пов'язано з розміром зали, сцени, розташуванням місць для глядачів, акустикою, апаратурою.

По-друге, емоційне піднесення пов'язане з навіюванням, яке, у свою чергу, залежить від довіри до індуктора. Тому молодші школярі емоційно «заражаються» швидше, проте сили і стійкості емоційного зараження в підлітків і старшокласників більша.

По-третє, існує цілий набір умов, що допомагають зараженню. Можливість передачі емоційного стану збільшуються, якщо за інших рівних обставин чисельність аудиторії більша, люди бачать один одного (розташування півколом); є світлове, музичне й кольорове оформлення, спрямоване на індукторів і яке виражає бажані емоції й цінності (нагадаємо відомі факти: світло-зелений колір заспокоює, оранжевий створює радісні настрої, темно-червоний – емоційну напругу).

Особливі умови – наявність загальних символів, що приймаються аудиторією: емблем, елементів одягу учасників, девізів. Важливо, щоб у журі й на сцені були присутні відомі люди, які репрезентують ті або інші традиції й цінності. Сила змагальності має таке ж глибоке психологічне коріння, як емоційне зараження. Кожна людина є джерелом самопізнання й оцінювання себе мало не з народження.

Імпровізація – вид діяльності, коли зараз, тут треба щось додумати, зробити, відповісти – також важливий механізм шоу. Імпровізація створює інтригу, непередбачуваність для зали, зменшує психологічні бар'єри.

Близькі функції виконує й ігровий бік шоу. Коли все «несерйозно» – менше відповідальності, більше свободи виразу себе. Але в ігровій складовій ховається ще одна велика педагогічна сила – двоплановість, двозначність гри. У ній завжди існують два сенси: ігровий («несерйозний») і той фрагмент дійсності, який відображає ігрова ситуація. Глядачу ж надана свобода вибору.

Реалізація. Вона містить три частини: запуск, завдання-оцінювання, фінал.

Завданням запуску є задати тон, актуалізувати відповідний емоційний настрій зали й позначити закладені у програмі цінності.

Для цього використовуються такі *прийоми*: музичні, пісенні, відеовиступи; скандування; емоційне образне мовлення – звернення ведучих; включення в пісню, ритуальні жести й рухи «зали» (аплодисменти або виляски над головою); акцентування на символах (внесення прапорів, емблем і т. д.).

У запуску цих заходів повинні бути два акценти: не тільки на відповідному емоційному сплеску, але й на ціннісному акцентуванні, що йде від ідеї – назви шоу. Наприклад, *якщо це свято Землі, символом цінностей може бути проекція фотографії Землі з космосу або пісня, що виражає*

загальнолюдські цінності. Основна частина – це завдання, конкурси й оцінювання. Завдання й конкурси – це взаємодія, змагання. Взаємодія команд, учасників може бути прямою й опосередкованою.

Існує два види оцінювання: одноосібне оцінювання авторитетного судді й оцінювання залом (максимально простим, коли вболівальники аплодують, хто голосніше). Технічний бік основної частини: учасників повинно бути добре видно глядачам, а глядачі повинні знати правила поведінки на сцені.

Шоу – це сценічне дійство. І відповідні закони сценічного дійства, пов'язані із зав'язкою, розвитком, сценічним конфліктом, кульмінацією, розв'язкою, необхідно використовувати. Якись моменти з цього ланцюжка можна опустити, але сама ідея про орієнтацію на ці закони для організаторів необхідна.

Фінал. Окрім підсумкового оцінювання, у фіналі важливі два моменти: пом'якшення змагальності дією, словом, що об'єднує «сцену»; і дією, що об'єднує «залу» і «сцену» (загальна пісня, ритуальне дійство, дійство символами). Для діагностики результатів під кутом зору позначених цілей (досвід культурного емоційного реагування й позитивний досвід публічної змагальності) потрібно вирішити два завдання: як зафіксувати факт доконаного досвіду і як виявити ставлення глядачів і виступаючих до цього досвіду. Оцінка ставлення учасників до того, що здійснюється в залі й на сцені, може бути одержана по ходу шоу (наприклад, через звернення ведучого до «сцени» і до «зали»: «Підніміть руки ті й лише ті, для кого участь у сьогоднішній події виявилася цікавою, привабливою!» Другий метод – анкетування. «Оцініть наскільки цікавою, привабливою виявилася для вас участь у сьогоднішній події». Хороший варіант оцінки – 7 балів: 7 – «дуже цікаво», 6 – «безумовно цікаво», 5 – «інтерес і привабливість вище за середнє», 4 – «середнє»; 3 – «нижче за середнє»; 2 – «безумовно нецікаво»; 1 – «абсолютно нецікаво». Можливі й інші діагностичні прийоми. Важливо, щоб організатори кожного разу чітко визначали для себе, які результати відповідають цілям технології.

Закони сценічного дійства пов'язані з зав'язкою, розвитком дії, сценічним конфліктом, кульмінацією, розв'язкою.

2.5. МЕТОДИКА ОРГАНІЗАТОРСЬКОЇ РОБОТИ З МОЛОДДЮ ФОРМИ І МЕТОДИ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ З МОЛОДДЮ

Форми педагогічної діяльності – це зовнішнє вираження організації взаємодії педагога-наставника та студента. Класифікація форм організації соціально-педагогічної роботи у сфері дозволля неоднозначна, їх можна характеризувати:

За специфічними ознаками:

- функціональність, яка вказує на таку форму, яка забезпечить реалізацію окремих функцій соціально-педагогічної діяльності (наприклад, здійснення профілактики окремих соціальних ситуацій вимагає одних форм, а реабілітаційна робота – інших);
- структурність, характеризується специфічними правилами побудови окремих організаційних форм;
- інтегративність передбачає об'єднання різних форм соціально-педагогічної діяльності.

За напрямками соціально-педагогічної діяльності:

- пізнавально-розвивальні;
- художньо-естетичні;
- спортивні;
- трудові.

За класифікацією, в основу якої покладено кількість студентів, що беруть участь у виховному заході, форми виховної роботи поділяють на масові (фронтальні) (більше ніж 1 студентська група), групові (гурткові) (1 студентська група) та індивідуальні (1 студент).

За методикою домінуючого виховного впливу форми виховання поділяють на :

- словесні (інформація, збори, конференція, зустріч, усний журнал, радіогазета);
- практичні (похід, екскурсія, спартакіада, олімпіада, конкурс);
- наочні (музей, галерея, виставка творчості, стенд, книжкова виставка)

До засобів виховання відносять: книги, ЗМІ, мистецтво, слово вчителя.

За складністю побудови:

- прості;
- складні;
- комплексні.

За характером змістового наповнення:

- інформаційні;
- практичні;
- інформаційно-практичні.

За напрямками соціально-педагогічної діяльності:

- превентивні;
- реабілітаційні;
- захисні та ін.

Характеристика масових, групових та індивідуальних форм виховної роботи.

Тематичний вечір – суспільно-політичні, присвячені державним святкам, пам'ятним датам, політичним подіям; військово-патріотичні, приурочені до історичних дат армії і флоту України, знаменним датам в житті народів України.

Вечори запитань і відповідей – засіб роз'яснення учням різноманітних питань внутрішнього і міжнародного політичного життя України, виробництва, науки, техніки, культури, спорту, побуту, явищ природи тощо.

Читацька конференція – це конференція допомагає учням глибше зрозуміти зміст та образи твору, особливості мови та стилю, відрізнити головне від другорядного, прищеплює літературно-естетичні смаки.

Характеристика масових, групових та індивідуальних форм виховної роботи:

- тижні з різних предметів;
- зустріч з видатною людиною;
- конкурс;
- олімпіада;
- фестиваль;
- гра;
- туризм;
- книжкова виставка;
- усний журнал;
- лекція;
- вікторина;
- свято;
- турнір;
- агітбригада;
- ярмарок;
- радіогазета;
- концерт;
- спартакіада.

Індивідуальні форми виховної роботи:

- читання художньої літератури;
- колекціонування;
- філателія;
- нумізматики;
- гра на музичних інструментах;
- вишивання;

- малювання тощо.

У Національному університеті біоресурсів і природокористування України:

Спортивні секції: важка атлетика, карате, аеробіка, атлетична гімнастика, легка атлетика, гирьовий спорт, волейбол, баскетбол, футбол, великий та настільний теніс, лижі, туризм, спортивне орієнтування

Художні колективи: народний ансамбль пісні і танцю «Колос», народний духовий оркестр, джаз-група «Октава», ансамбль бального танцю «Чарівність», збірна команда КВК, студентський театр

Студентські клуби за інтересами: клуб знавців, науковий клуб, прес-клуб, клуб інформаційних технологій, політичний клуб, клуб КВК тощо.

Методика організації диспуту. Загальноприйняте визначення риторики як мистецтва мови (мови красивої та грамотної) не відповідає сучасній ситуації та практиці спілкування (особливо ділового). Вимоги, які можна пред'явити до сучасної мови, включають обов'язково високий рівень інформативності та впливу. Викликана така необхідність швидкістю сучасного життя, кризовими ситуаціями, що примушують до швидкого вирішення.

Риторична дія сьогодні – це вчинок, відповідальність, активний рух по відношенню до іншого. Значить, усякий вислів має життєвість і сенс тільки в діалозі. І діалогічність підпорядковує всі зусилля промовця, тримає його в постійній «бойовій готовності». Наявність іншого (опонента, точки зору і т. д.) і визначає специфіку навчання сучасній риториці. Виступ, промова, розрахована на визначену аудиторію, ніколи не розгортається в «порожнині», вона – частина цілеспрямованого спілкування, що передбачає «позитивний прагматичний ефект».

Кожний вчинок людини включає:

- механічні дії (без роздумів, усвідомлення, «на автоматі»; від фізичних до знакових, включаючи мовні дії);
- принципово осмислені, особливі, не спонтанні дії.

Навчання риториці – виховання людини, яка володіє словом, тобто яка усвідомлено говорить залежно від ситуації. Учіння риторики включає принципи та навички мовної поведінки. Виховується та розвивається здатність точно говорити тільки в ситуаціях спілкування, обговорення, в екстремальних умовах «швидкого реагування». Риторика – передумова продуктивної дії. Нетримання мови або її затримку визначено як некомпетентність. Тоді перше правило риторики – неспонтанність (або проектування).

Призначення диспутів – це зіткнення думок, різних точок зору, тренування розуміння й умінь обговорювати та будувати поняття. Диспути пропонують обговорення змісту культурних текстів. За формою проведення мають командний характер і діалогічність (наявність опонента). Зіткнення двох позицій під час диспуту вимагає освоєння технік ефективної чіткої промови та організації комунікації.

Диспут (від лат. *disputo* – міркую, сперечаюся) – це спір на наукову, літературну чи іншу тему, що відбувається перед аудиторією [54, 92]. Це публічна суперечка на наукову чи суспільно важливу тему. Його учасники прагнуть, зіставляючи суперечливі судження, або прийти до загального рішення, установити істину, або зафіксувати явну перевагу однієї з позицій. Така форма організації формування й передачі понять здавна існує та використовується досвідченими педагогами та організаторами. Диспути (її родинні види: **дебати, дискусії, полеміки, конференції** тощо) є історичною практикою вибудовування розумових процесів, розвитку мислення та мови. Удосконалення цих здібностей дозволяє в мінливій ситуації формувати адекватну мовну поведінку, самостійно мислити, виробляти оригінальні та відповідальні рішення проблем, точно та зрозуміло для всіх формулювати судження, коректно робити інших своїми опонентами й однодумцями.

Диспут у навчальній практиці – це модифікований диспут, з урахуванням підпорядкування ключовим задачам управлінської підготовки. Основне призначення диспутів – освоєння (розуміння) культурного тексту, а також презентація свого розуміння у групі й у ході

комунікативного зіткнення команд. У диспутах беруть участь дві команди (стверджуюча тезу – опонент). Тези складаються за текстом, що включає ряд ключових понять (наприклад, влада, зарплата, управління, адміністрування, політика тощо). Базовий текст чи обрані фрагменти є приводом для побудови, конструювання й обговорення власного змісту цих понять і представлення їх як інтерпретації в авторському трактуванні. Управління ходом цих інтелектуальних робіт здійснює тренер-викладач, який очолює групу експертів. Крім того, експерти забезпечують також практичну підготовку та супровід диспутів.

Диспути включені в число ігрових методик. Спосіб ігрової організації навчальної діяльності має ряд переваг:

- дає відому свободу діям (немає зумовленості, гра живе в розвитку);
- усі учасники включені в активний ігровий процес. Тренер, експерти та гравці – усі вибудовують своє уявлення про об'єкти та намічають хід логічних міркувань, співпрацюють у пошуках переконливих доказів. Можна зафіксувати принциповий момент – усі знаходяться в позиції учнів, які прагнуть придбати досвід практичного використання знань;
- участь у таких роботах стимульовано не виставлянням оцінок, а ситуацією живої конкуренції, змагальності, можливості виглядати в очах аудиторії рішучим і вмілим комунікантом [94].

До числа найважливіших аспектів відноситься розвиток здібностей до комунікативного забезпечення групової діяльності. Комунікація не тотожна спілкуванню. І таку відмінність можна ввести тільки за рахунок особливої практики. Уміло організований диспут повноцінно відповідає рішення цього завдання. За рахунок чіткої організації, завдяки правилам і систематичності диспути виступають в якості тренажера інтелектуального характеру.

На відміну від дебатів, на диспутах важливішим і доцільнішим є висловлювання власних думок, презентація власного розуміння; формальний мовленнєвий етикет не має вирішального значення. Риторика має практичне застосування (риторика комунікативної дії). Розвитку мислення може сприяти такий вид занять, як риторика, яка розуміється як вміння планувати, складати та промовляти публічні промови, вести дискусію, уміло відповідати на запитання. Таким чином, правила проведення диспутів мають відповідати головному призначенню: засвоєнню методів конструктивної розумової роботи.

Найчастіше застосовують такий **алгоритм проведення диспуту**:

- 1) затвердження тексту, за яким плануються диспути;
- 2) визначення групи організаторів (менеджер турніру, ведучі й експерти – до п'яти осіб). У цю групу входять люди, які мали досвід проведення роботи у групах, а також досвідчені гравці (в якості стажерів-експертів запрошуються всі, хто бажає отримати досвід організації та проведення гри, молодші гравці);
- 3) затвердження правил проведення диспутів. Оновлення правил проведення учнівських диспутів;
- 4) вибір організаційної форми заходу – сітки змагань (чвертьфінали, пів-фінали, фінали). Затвердження критеріїв експертної оцінки;
- 5) складання регламенту турніру (підготовчий етап (семінари) – турнір). Визначення орієнтовного терміну проведення зустрічей;
- 6) затвердження принципу формування складу команд (одного віку, одного класу, самоорганізація тощо);
- 7) рішення стосовно проведення фінальної показової гри (публічний диспут);
- 8) постановка всьому колективу учнів технічного завдання на диспути (ознайомлення з цілями, завданнями, текстом, регламентом, порядком проходження диспутів тощо);
- 9) формування складу команд за обраним принципом;
- 10) готовність до змагань. Обговорення питань на розуміння (текст, історія його написання, сучасність теми тощо). Складання командами тез за текстом, підготовка аргументації. Обговорення вірогідних заперечень і формування готовності до відповіді. На диспуті необхідно

довести свої міркування та висловити докази й аргументи, що підтверджують перевагу команди, обґрунтованість тези.

- 11) проведення турніру диспутів у відповідності з розробленими правилами та сценарієм;
- 12) рефлексивний аналіз після кожної гри у присутності всіх учасників, а також на семінарі організаторів (визначення способів дій, логічності та доказовості міркувань, комунікативних умінь учасників диспутів) [94].

Методику й організацію навчально-практичних диспутів можна вважати сформованою та віднормованою, однак це не виключає нововведень у правила проведення диспутів, яких може вимагати ситуація (нові учні, зростання кількості команд, зростання зацікавленості з боку учасників, потреба в оживленні ігрової складової тощо). Такою, новою формою гри є диспути, які стимулюють активність мислення та розуміння, дозволяють учням більш ефективно за короткий час засвоїти методи конструктивної розумової роботи. Усі команди на I етапі визначають поняття, які містяться у тексті (текст для I турніру), дають повну характеристику означених понять. Кращою вважається команда, яка продемонструє послідовну логіку, наведе переконливі докази своїм твердженням, найбільш різносторонньо охарактеризує означені поняття. Для команд II етапу, які вийшли в 1/2 фіналу, завдання змінюється – треба розібратися та довести, яким чином означені поняття побудовані в тексті. Команди-фіналісти отримають завдання нового рівня – презентувати власне розуміння означених понять (з урахуванням попередніх міркувань, знань, ерудиції тощо) та пояснити, яким чином воно побудовано.

У ході диспутів тренується управлінська здатність добування знань із власного багажу та вживання їх «тут і зараз», готовність і вміння застосовувати за призначенням. Вони забезпечують практичну підготовку та супровід диспутів, розробляють критерії оцінювання робіт, приймаючи рішення про переможців і переможених, беруть участь у процесі стратифікації колективу. Більш успішні диспутанти, які перемогли в турнірах і вийшли у фінал, проводять семінари та рефлексивні обговорення за результатами проведених ігор, реалізують тьюторські принципи робіт. Таким чином, диспути є додатковим і змістовним простором для здійснення початкової управлінської підготовки.

Схема диспуту може бути використана як розвивальна методика у структурі загальноосвітніх дисциплін та у сфері дозвілля. Включення такої роботи в хід заняття забезпечує тренування інтелектуальних функцій, привносить дух творчості та дає унікальний досвід комунікації. Обговорення сучасних наукових тверджень чи доказів, використання відомих і маловідомих фактів, наукових висновків і пропозицій набуває особливого значення відповідальності саме в рамках ігрової ситуації зіткнення з опозиційною (критичною) точкою зору. Така ситуація (диспут) конструюється вчителем і має навчальний характер. Можна нагадати, що в суперечках народжується істина, саме тому практика ведення дискусій із давнини використовується у наукових та освітніх цілях. Крім того, диспут відкриває додаткові могутні резерви для відточення технік комунікації.

Під час «живої» ситуації, відкритого та вільного оперування аргументами, відстоювання командної та власної позиції необхідно за правилами виділяти об'єкти та поняття, якими оперують гравці, уміти інтерпретувати їх і будувати комунікативну стратегію, тобто в умовах дефіциту часу рефлексувати ситуацію та приймати рішення. За критеріями оцінювання диспуту можна окреслити основні завдання для гравців. За зростаючою шкалою маємо: точність визначення позиції та розгорнуте формулювання ключових позицій; дотримання правил побудови логічних висновків у судженнях, доцільне використання аргументів; прояв волі та винахідливості під час прийняття рішень, під час виступу, в умовах ліміту часу; демонстрація вміння лаконічно та красномовно (емоційно, із впливом на слухачів (експертів та опонентів) говорити.

Оцінювання на подібних ігрових заняттях відбувається за критеріями, вказаними у правилах, має командний характер, наближено до рейтингу. Диспут вимагає напруженої відповідальності за слово, за дії, вимагає рішучого характеру та плану дій у команді. Наявність

опонентів активізує здатність творчо мислити, працювати в режимі пошуку ефективної комунікації.

Попередню роботу доцільно розпочати з вибору теми дискусії. Орієнтовна тематика диспутів є багатогранною, наприклад: «Чи потрібно сучасній людині кохання?», «Ким бути чи яким бути?», «Що вагомніше: широта душі чи тверезий розрахунок?», «Молода сім'я – одноглова чи двоглова?», «Сучасна людина – яка вона?». Тривалість попередньої підготовки – від двох до трьох тижнів.

Крім вибору теми, **підготовка до диспуту** включає також наступні складові елементи:

- розробка плану підготовки диспуту з переліком відповідальних за певну ланку роботи;
- добір літератури з обговорюваної проблеми;
- визначення основних питань дискусії;
- підготовка плакату-оголошення з переліком основних питань дискусії (вивіщується за два тижні);
- вибір ведучого диспуту;
- оформлення приміщення для проведення диспуту (виставка книжок, плакати з цитатами, різноманітні ілюстративні матеріали тощо).

Вимоги до проведення диспуту:

- питання дискусії повинні бути значущими для учасників;
- питання мають містити в собі скриті суперечності;
- питання не повинні бути загальними;
- не можна допускати провокуючих запитань;
- не варто ставити запитання, на які можна дати однозначні відповіді;
- доцільно обговорювати не більше п'яти-шести питань.

Соціальному педагогові, педагогові-організатору слід не лише сприяти формуванню в молоді вміння обстоювати власну позицію, але й ознайомлювати її з **правилами дискусії**. Доцільно такі правила подавати у *формі плакату у приміщенні*, де має відбутися диспут.

1. Перш ніж сперечатися, з'ясуй тему диспуту, подумай, що ти хочеш довести.
2. Пам'ятай, що переконливим доказом, кращим засобом заперечення є точні й аргументовані факти. Не розмахуй руками, не підвищуй голосу (найкращі докази – аргументи та факти).
3. Ти прийшов на диспут – обов'язково вислови та аргументуй власну точку зору.
4. Сперечайся чесно та щиро. Не перекручуй думок людини, з позицією якої ти не погоджуєшся. Говори просто, ясно, логічно, послідовно.
5. З розумінням і повагою стався до думок своїх співрозмовників. Не повторюй того, що до тебе вже було висловлено.
6. Головне в диспуті — аргументи, факти, докази, логіка. Міміка, жести, вигуки не замінять головного.
7. чітко дотримуйся встановленого регламенту
8. говори не від імені абстрактного колективу, а лише від себе
9. У ході суперечки концентруй увагу не на особистості опонента, а на суті його думки. Поважай того, хто з тобою дискутує, не вдавайся до особистих образ.
10. Закінчуючи виступ, сформулюй висновки.

Використання в соціально-педагогічній діяльності диспуту як однієї з форм дискусії з урахуванням зазначених рекомендацій створює умови для самоствердження юнацтва у процесі спілкування з дорослими та однолітками.

Керівник диспуту несе відповідальність за його успіх. Він має уважно слухати тих, хто виступає, фіксувати думки учасників, спрямовувати їх у потрібне русло, намагатися, щоб виступи опонентів не виходили за межі диспуту чи конкретного питання, відчувати настрій кожного учасника, стимулювати інтелектуальну активність вихованців, вчасно, логічно і доцільно генерувати ідеї, думки, стежити за логічною послідовністю диспуту.

Деба́ти (фр. *debat*) – це чітко структурований і спеціально організований публічний обмін думками між двома сторонами з актуальної теми. Цей різновид публічної дискусії учасники дебатів спрямовують на переконання у своїй правоті третьої сторони, а не одне одного. Командна, рольова, інтелектуальна гра, суть якої полягає в тому, що обрані команди аргументовано доводять тезу, запропоновану до обговорення, а інші – опонують їй.

Дебати демократичні, оскільки передбачають чесність, рівність можливостей, повагу до опонента, толерантність і, одночасно, критичне мислення. Участь у дебатах, дає учасникам змогу відчувати переваги такого способу обговорення дискусійних питань. Обов'язок кожної з команд кваліфіковано та в межах певних часових рамок представити свою позицію, власні аргументи «за» чи «проти». Гру оцінює суддя або колегія суддів, які визначають переможця в раунді.

Під час звернення із запитанням (зауваженням тощо) в навчальних дебатах прийнято одну руку підняти, а іншою триматися за потилицю – це данина історії. У палаті лордів британського парламенту під час звернення таким чином парламентар притримував власну перуку.

Суперечка – це комунікативний процес, у якому наявне активне ставлення до точки зору співрозмовника, що виражене в її критичній оцінці.

Будь-яка суперечка передбачає розходження в думках, зіткнення позицій. Кожна сторона активно відстоює свою точку зору та намагається розкритикувати точку зору супротивника. Якщо немає такого зіткнення думок, то немає й самого спору, а є якась інша форма комунікації.

Учасники суперечки: пропонент (той, хто висуває та обґрунтовує певну точку зору), опонент (той, хто піддає сумніву або заперечує істинність або слушність точки зору пропонента), аудиторія (це колектив, який має свої переконання, свої позиції, точки зору з приводу обговорюваного питання).

Типи суперечок виокремлюють залежно від типів розходження в думках. Розходження в думках залежно від кількості пропозицій, які містить точка зору може бути: одиничні і множинні. Розходження в думках залежно від позиції, яку займає опонент у суперечці, може бути: незмішані, змішані.

Наведені типи розходження в думках можуть комбінуватися різними способами. У результаті отримуємо різні типи суперечок:

- суперечка ґрунтується на одиничному незмішаному розходженні в думках;
- суперечка ґрунтується на множинному незмішаному розходженні в думках;
- суперечка ґрунтується на одиничному змішаному розходженні в думках;
- суперечка ґрунтується на множинному змішаному розходженні в думках.

Суперечка, в ході якої використовують аргументацію, за якою можна з'ясувати, наскільки певна точка зору обґрунтована називається критичною дискусією. Вона проходить 5 стадій:

1. Стадія *конфронтації* учасники з'ясовують, що їхні думки з певного питання розходяться.
2. Стадія *відкриття дискусії* учасники з'ясовують, хто буде пропонентом, а хто – опонентом. Вони узгоджують правила дискусії та вихідні положення
3. На стадії *аргументації* пропонент захищає свою точку зору, висувуючи на критику опонента свої аргументи
4. Якщо точка зору пропонента не тільки викликає сумніви та критичні зауваження опонента, то він на підтримку своєї точки зору може висунути власну аргументацію. Така стадія має назву стадії *критики*.
5. На завершальній стадії учасники оцінюють, чия точка зору перемогла. Якщо пропонент відмовляється від своєї точки зору, то перемагає опонент, якщо ж опонент припиняє висувати зауваження або відмовляється від своєї точки зору, то перемагає пропонент.

Прийом впливу в суперечці. Коректні та некоректні прийоми. Вплив – це вид взаємодії між сперечальниками, коли один з них, застосовуючи певні прийоми, намагається переконати співрозмовника в доцільності своєї аргументації. *Маніпулювання* – це вид взаємодії між сперечальниками, коли один з них, застосовуючи певні прийоми, свідомо намагається

проконтролювати поведінку, дії іншого, спонукає його вести себе так, як йому вигідно. *Прийом впливу в суперечці* – це засіб, за допомогою якого намагаються облегшити суперечку для себе й утруднити її для співрозмовника.

Можна виділити декілька напрямів впливу на супротивника в суперечці. Відповідно до цих напрямів розрізняють такі *прийоми*: прийоми мовного впливу, прийоми психологічного впливу, тактичні прийоми впливу, прийоми невербального впливу, софізми.

Конкурс (лат. *concursum*) – змагання, яке дає змогу виявити найгідніших із його учасників або найкраще з того, що надіслане на огляд. Також конкурс – відбір претендентів на заміщення деяких посад. Вибір працівника належить не адміністрації, а проводиться за рішенням колегіального органу (наприклад, вченої ради), яке є обов'язковим для адміністрації. Конкурси проводяться, наприклад, для заміщення: у вищих навчальних закладах – посад професорсько-викладацького складу; в науково-дослідницьких установах – посад начальників лабораторій, відділів, секторів, старших і молодших наукових співробітників та ін.

Визначення переможців в конкурсі здійснюється шляхом «якісного дослідження» (експертизи) та/або «кількісного дослідження» (голосування) наступними методами.

У *якісному* дослідженні, конкурсанти оцінюються призначеним експертним журі, судейською колегією, групою або групами спеціально уповноважених осіб, здатних професійно та об'єктивно оцінити якісні характеристики конкурсантів, за визначеними правилами конкурсу критеріями. Визначення переможців відбувається шляхом підсумовування оцінок, що були надані конкурсантам від кожного члена журі, та виявлення конкурсанта або конкурсанти, що отримали найвищі оцінки. Приклади відомих конкурсів з якісними дослідженнями: «Оскар», «Греммі», Green Awards та інші.

У *кількісному* дослідженні, конкурсанти обираються шляхом громадського голосування, в якому учасники голосування висловлюють свою симпатію до конкурсанти, користуючись суб'єктивними мотивами, а взяти участь у голосуванні може будь яка пересічна людина (в деяких випадках людина, що відповідає обумовленим критеріям, наприклад, досягла певного віку).

Це голос громадської думки, референдум, вибори. Визначення переможців стає можливим завдяки підсумуванню голосів, що були віддані конкурсантам в період проведення дослідження, та побудові рейтингу всіх конкурсанти, де переможцем вважається конкурсант що отримав найбільшу кількість голосів і посів перше місце в рейтинзі. Приклади відомих конкурсів з кількісними дослідженнями: «Євробачення» (конкурс), шоу «Україна має таланти» (незважаючи на присутність судей, переможців обирають телеглядачі).

Також існують **комплексні** методики оцінювання, де переможців одночасно визначають одне або кілька експертних журі, разом із кількісним опитуванням громадської думки. Причому кожна з респондентських груп має певний пріоритет, важливий для побудови інтегрального, комплексного рейтингу конкурсанти.

Приклади відомих конкурсів з комплексними дослідженнями: «Євробачення» (відбір, в Україні це 50/50% думка журі та симпатій телеглядачів), «Фаворити Успіху» (40% думка споживачів/40% журі експертів/20% журі знаменитостей) та інші конкурси.

Поняттю «конкурс» також відповідають спеціальні премії, нагороди, які вручаються за результатами конкурсного відбору лауреата серед ряду номінантів на премію.

В управлінні підприємством під конкурсом також може розумітись розміщення замовлення на виконання робіт, послуг, поставку продукції, яка передбачає вибір претендента шляхом оцінки його пропозиції; тендер. Різновиди конкурсів:

- *гласний конкурс* – конкурс, процедура якого передбачає присутність учасників під час розпечатування та оголошення його умов;
- *відкритий конкурс* – конкурс, в якому можуть взяти участь усі бажаючі;
- *закритий конкурс* – конкурс, в якому можуть взяти участь лише запрошені на нього.

В Україні існують:

- конкурс знавців української мови імені Петра Яцика;

- конкурс з інформатики та комп'ютерної грамотності «Бобер»;
- Всеукраїнський інтерактивний конкурс юних істориків «Лелека»;
- Золотий лелека – письменний конкурс дитячих творів;
- Фаворити Успіху – публічний конкурс торгових марок;
- Аскольдів глас – фестиваль-конкурс духовної та патріотичної пісні

Методика проведення «Мозкового штурму». Мозковий штурм – це:

- ефективний метод колективного обговорення;
- його переваги у вільному вираженні думок усіх учасників;
- використання колективних можливостей групи для швидкого та ефективного вирішення поставленого завдання;
- принцип: група людей висловлює думки з приводу рішення задачі;
- ніхто не має право давати оцінку ідей інших учасників;
- всього за кілька хвилин можна отримати десяток ідей;
- кількість не служить самоціллю, це основа для прийнятого рішення;
- «Штурм» можна вважати вдалим, якщо 5-6 висловлених ідей послужать базою для вирішення проблеми.

Для методики проведення «мозкового штурму» характерні:

1. Вибір теми і запрошення учасників.
 2. Постановка завдання та ознайомлення з правилами.
 3. Мета - запропонувати найбільшу кількість варіантів рішення.
 4. Важливо змусити працювати уяву.
 5. Будь-яка ідея підходить. Важливо реалізувати ідеї інших учасників.
 6. Не можна давати оцінку запропонованим ідеям.
 7. Секретар записує всі запропоновані ідеї.
1. При порушенні правил втручається провідний
 2. Перший етап триває до тих пір, доки є ідеї.
 3. Оголошується перерва, щоб учасники налаштувались на критичний лад. Тепер важливо згрупувати і розвинути ідеї.
 4. Із загальної кількості вибирають лише ті, які можуть вирішити завдання
 5. Підводяться підсумки дискусії.
 6. Важливо обговорити чи діяли учасники в командному ключі. Якщо дискусія не принесла бажаного результату, слід обговорити причини невдачі.

Його називають методом інтенсивної атаки, його можна віднести до методів стимулювання і мотивації, метод активізації творчої діяльності.

Сутність методу полягає в колективній творчій діяльності студентів у вирішенні важкої проблеми. *Переваги мозкового штурму:*

- виявлення і розвиток творчих здібностей учнів;
- позитивний емоційний настрій;
- співтовариство, навички спілкування в умовах дефіциту часу, учні вчаться слухати один одного;
- напрацьовані рішення часто дають нові підходи до вивчення теми;
- тренінг дає можливість – коротко сформулювати свою думку.

Технологія проведення «мозкового штурму»:

- чисельність групи – 7-9 учнів (студентів);
- до штурму групу інструктують. Основне правило – жодної критики!
- в кожній групі обирається ведучий, який стежить за виконанням правил, може дати напрям пошуку ідей;
- група обирає секретаря, котрий буде записувати ідеї;
- первинне обговорення і уточнення умов задачі;
- визначається і фіксується час – до 20 хвилин.

Мета – напрацювати якомога більше ідей.

1 етап. Створення банку ідей.

2 етап. Аналіз ідей.

Всі проголошені ідеї група розглядає критично. У кожній ідеї бажано знайти щось корисне, можливість її удосконалити, застосовувати в інших умовах.

3 етап. Обробка інформації.

Група обирає 2-5 найбільше цікавих рішень, потім їх обговорюють і роблять висновки.

3 етап. Рефлексія штурму: чи були порушені правила.

Правила проведення мозкового штурму:

1. Критика виключається! Можна висловити будь-яку думку, навіть фантастичну.
2. Чим більше висловлювань ідей, тим краще.
3. Висловлювання ідей можна як завгодно комбінувати, видозмінювати.
4. Свобода, доброзичлива атмосфера при обговоренні проблеми.
5. Творча готовність учасників в обговоренні в роботі з даним методом.

Обговорення учасниками семінару прикладів використання мозкового штурму на уроці.

Переваги «мозкового штурму»:

- стимулювання і мотивація;
- прийоми, які використовує викладач, застосовуючи даний метод;
- образне уявлення об'єкта;
- використання асоціації.
- прийом екстраполяції (перенесення об'єкта в майбутнє, в іншу ситуацію, прийом «сходових прольотів» – прогноз з точки зору майбутнього, зміна параметрів та ін.

Отже, як бачимо «мозковий штурм» дає змогу розвивати та активізувати вміння його учасників, поглиблювати знання та накопичувати досвід спілкування з іншими.

Бесіда – це розмова двох чи більше осіб з метою отримання певної інформації, вирішення важливих проблем.

Бесіда – чи не найскладніший з усіх жанрів усного фахового спілкування, оскільки значною мірою це експромт, а для експромту треба мати значний життєвий досвід, величезний запас теоретичних знань, а також досконало володіти мовним етикетом.

У жанрі бесіди виділяються дві основні стратегії мовної поведінки:

- егоїстична;
- альтруїстична.

В егоїстичній стратегії співрозмовники – один, обидва чи кілька – перетворюють діалог на монолог або ряд паралельних монологів, де кожен слухає тільки себе, переслідуючи мовну мета виговоритися, заявити про себе, попанувати.

В альтруїстичній стратегії здійснюється справжній діалог, виявляється повага до співрозмовника, бажання зрозуміти його думки і його особистість, вміння слухати, готовність до спільного пошуку істини і розумного компромісу, відсутність зайвої категоричності у змісті та формі висловлювань.

Види бесід:

Залежно від мети спілкування та змісту бесіди переділяються на:

- ритуальні;
- глибинно-особистісні;
- ділові.

Залежно від кількості учасників виокремлюють такі бесіди:

- індивідуальні;
- групові.

Під час *ритуальних бесід* люди спілкуються, дотримуючись певного мовленнєвого етикету. Як правило, ці бесіди характерні для обрядів, звичаїв будь-якої спільноти людей. Уміння

людини підтримувати ритуальні бесіди свідчить про те, що вона опанувала перший рівень культури спілкування.

Глибинно-особистісні бесіди, як правило, характерні у спілкуванні між близькими людьми – рідними, коханими, дітьми, друзями тощо. Саме в них найповніше проявляються й реалізуються наші гуманістичні комунікативні установки та моральні норми. Вступаючи в контакт з близькими, людина сподівається на те, що її не лише зрозуміють, а головне, сприймуть такою, якою вона є, захистять і нададуть допомогу.

Ділова бесіда – це спілкування між особами з метою встановлення ділових стосунків, вирішення ділових проблем або вироблення правильного підходу до них. Зазвичай, предметом обговорення під час ділових бесід є конкретна справа.

Ділова бесіда є цілеспрямованим спілкуванням з передбачуваним або попередньо запланованим результатом. Прикладами таких бесід є: обговорення нових проектів, бесіда з партнером по бізнесу, співбесіда з роботодавцем.

Індивідуальна бесіда – це розмова двох осіб, які прагнуть (обоє або один) до досягнення певної мети. Вона сприяє встановленню між співрозмовниками дружніх стосунків, взаєморозуміння, а також стимулює партнерів до взаємовигідної співпраці.

Починаючи спілкування, зокрема індивідуальну бесіду, бажано встановити контакт. Психологічний контакт – це духовний зв'язок між людьми, який забезпечує можливість взаєморозуміння і взаємовпливу. Контакт буває емоційним та інтелектуальним, епізодичним і постійним, усвідомленим і неусвідомленим, поверховим і глибинно-особистісним, вербальним і невербальним, ефективним і неефективним тощо.

1. Найчастіше контакт починається із «зустрічі поглядів». Важко бути невічливим до того, хто дивиться тобі в очі.
2. Після контакту очей треба привітатися і зробити паузу. Вона потрібна для того, щоб інша людина мала змогу включитися в розмову.
3. Після взаємного привітання відбувається знайомство. Варто зауважити, що вже під час першої зустрічі дуже важливо запам'ятати прізвище, ім'я співбесідника, його посаду.

Після вербального контакту йде знову невербальний. Партнери розміщуються на дистанції, яка відповідає загальноприйнятим правилам і власним бажанням. Вважається, що для «інтимного» спілкування дистанція має становити 0,5 м, для розмови з друзями 0,5-1,2 м, для ділових зустрічей – 1,2-3,7 м.

Після встановлення контакту на рівні очей та дистанції доцільно «приєднатися» до співрозмовника. Можна зайняти позу, схожу на його позу, використовувати найчастіше вживані ним слова, посміхатися до нього, якщо він це робить, і т. ін.

Залежно від змісту **ділові бесіди** можуть виконувати різні *функції*:

- обмін інформацією;
- формування перспективних заходів;
- контроль і координацію певних дій;
- взаємне спілкування під час вирішення актуальних проблем;
- підтримку ділових контактів на різних рівнях;
- пошук, висунення нових ідей;
- стимулювання дій у новому напрямку;
- розв'язання етичних проблем, що виникли під час спілкування.

Зазвичай, *бесіда складається з таких етапів*:

- визначення місця й часу зустрічі (на нейтральній, своїй, чужій території); початок бесіди. Він відіграє особливу роль у створенні сприятливої атмосфери спілкування. Отже, на початку бесіди передусім слід заручитися прихильністю свого співрозмовника, тобто справити приємне враження про себе. Час, відведений на це, досить обмежений, а тому слід продумати форму

вітання, початкову фразу. На цьому етапі важливе значення мають невербальні форми взаємодії – вираз обличчя, поза, вітальний жест;

- формування мети зустрічі;
- обмін думками та пропозиціями;
- закінчення бесіди.

Десять кроків, що дозволять провести бесіду успішно:

1. Ретельна підготовка.

Перед початком бесіди складіть її план, проаналізуйте ситуацію.

2. Пам'ятайте, до чого Ви прагнете. Чітко сформулюйте мету бесіди, виберіть стратегію та тактику проведення бесіди.

3. Намагайтеся створити атмосферу довіри. Співбесідник намагатиметься зробити для Вас щось хороше, якщо Ви справите приємне враження на нього.

4. Не підозрюйте співбесідника в ненадійності. Взаємна довіра завжди необхідна, аби досягти поставленої мети.

5. З'ясуйте перед бесідою, чи має ваш співбесідник відповідні повноваження.

6. Не змушуйте співбесідника постійно приймати рішення.

7. Зосереджуйтеся на реальних потребах, а не на амбіціях.

Поважайте думки співрозмовника, як свої власні. Дотримуючись цього правила, Ви матимете більше шансів обминати гострі кути й узгодити рішення.

8. Слухайте уважно співбесідника й ставте коректні запитання.

Уміння слухати співрозмовника спонукає його до висловлювання власних думок, почуттів, переконань. Тоді виникає мить щирості, істинності, взаєморозуміння, поваги.

9. Працюйте на перспективу, а не на проміжні результати.

10. Підсумуйте результати бесіди.

Історично склалося два види спілкування: безпосереднє і опосередковане спілкування.

Безпосереднє спілкування – це мовне спілкування у найбільш розвиненому вигляді. *Опосередковане спілкування* підкріплюється мімікою жести, інтонацією тощо. Виникло на основі безпосереднього. До нього відносять письмо (тут має місце втрата міміки, жестів, інтонації тощо), масові засоби інформування: газети, радіо, телебачення, книги, відео, комп'ютерна мережа, музичні записи тощо.

Зони спілкування:

- інтимна зона (15–46 см) – спілкування з близькими, батьками, родичами;
- особиста зона (46–120 см) – відстань спілкування з друзями і однодумцями;
- зона соціального спілкування (1,2–2,0 м) – встань на переговорах з приятелями і колегами по роботі;
- формальна зона (2,0–3,6 м) – ділові переговори візити до вищих чиновників;
- загальнодоступна або публічна зона (більше 3,6 м) спілкування з великою групою людей.

Ділове спілкування, як певний процес взаємодії людей, має свою стратегічну лінію, тактику проведення, а також певні фази. До **фаз ділового спілкування відносяться початкова, основна і завершальна**.

Упродовж початкової фази ділового спілкування встановлюють вихідні контакти, настроєність на спілкування, йде орієнтація в ситуації. У цій фазі постає завдання; спонукати ділового партнера до спілкування, зацікавити, створити максимальне поле для обговорення проблем. Тут також оцінюється стан партнера, визначаються стратегія і тактика спілкування, вибирається певний тон взаємин, виявляється намір партнера і йде орієнтація в розподілі ролей.

Упродовж основної фази ділового спілкування реалізується певна послідовність дій, а саме: встановлюється проміжна та кінцева мета спілкування, виконуються безпосередні мовні, немовні та документальні контакти, йде взаємний аналіз вихідних та проміжних пропозицій.

Упродовж завершальної фази ділового спілкування формулюються підсумки ділової взаємодії, відбувається вихід із контакту, формуються основи для подальшої взаємодії.

Стратегія ділового спілкування передбачає постановку певної цілі, яка стимулює волю учасника спілкування, змушує його діяти усвідомлено, інтенсивно, мобілізувати свої здібності, знання, досвід, уміти підпорядковувати свої сили досягненню цієї мети.

Тактика ділового спілкування передбачає вибір певної моделі поведінки, яка в конкретній ситуації буде найбільш сприятливою у досягненні поставленої мети.

Методика проведення екскурсій. *Екскурсія* – це пізнавальний вид діяльності, що позитивно впливає на активне сприйняття людиною нових знань; колективні подорожі, походи до визначних місць, музеїв, промислових підприємств, сільськогосподарських виробництв, на історичні об'єкти з науковою, загальноосвітньою, культурно-освітньою метою [55; 66]. Екскурсії виникли наприкінці XVIII – на початку XIX століття як метод навчання. Згодом екскурсія набула великого значення як *форма і метод* навчально-виховної дозвілєвої роботи у школі, в позашкільній роботі й у діяльності культурно-освітніх закладів України. За змістом екскурсії бувають *тематичними й комплексними*.

Створення нової екскурсії за будь-якою темою – складний процес, що вимагає активної участі цілого колективу працівників. Зміст майбутньої екскурсії, її пізнавальна цінність знаходяться у прямій залежності від знань методистів і екскурсоводів, їх компетентності, міри практичного засвоєння ними основ педагогіки і психології, уміння вибрати найбільш ефективні способи і прийоми впливу на аудиторію.

Екскурсія – це результат двох найважливіших процесів: її підготовки і проведення. Вони пов'язані між собою, взаємообумовлені. Неможливо забезпечити високу якість проведення екскурсії при непередуманій підготовці. У роботі з підготовки нової екскурсії можна виділити два основні напрями:

- розробка нової теми екскурсії (новою взагалі або новою тільки для цієї екскурсійної установи);
- підготовка початківця або вже працюючого екскурсовода до проведення нової для нього, але вже раніше розробленої екскурсії, що проводиться в цій установі.

Перший напрям – процес створення нової для екскурсійної установи екскурсії. Підготовка нової екскурсії доручається творчій групі. До її складу включається від 3 до 7 осіб, а в окремих випадках і більше, залежно від складності теми. У більшості своїй це екскурсоводи, що працюють в установі. Часто в якості консультантів запрошуються фахівці різних галузей – науковці музеїв, викладачі ВНЗ і середніх шкіл і т. д.

Зазвичай, кожному з учасників творчої групи доручається розробка одного з розділів в одній з підтем екскурсії або одного чи декількох питань підтеми. З метою контролю за роботою вибирається керівник творчої групи.

Підготовка нової екскурсії проходить **три основні ступені**:

1. Попередня робота – підбір матеріалів для майбутньої екскурсії, їх вивчення (тобто процес накопичення знань по цій темі, визначення мети і завдань екскурсії). Одночасно з цим відбувається відбір об'єктів, на яких буде побудована екскурсія.

2. Безпосередня розробка самої екскурсії включає: складання екскурсійного маршруту; обробку фактичного матеріалу; роботу над змістом екскурсії її основною частиною, що складається з декількох основних питань; написання контрольного тексту; роботу над методикою проведення екскурсії; вибір найбільш ефективних методичних прийомів показу і розповіді під час проведення екскурсії; підготовку методичної розробки нової екскурсії; написання екскурсоводами індивідуальних текстів.

3. Завершальний ступінь – прийом (захист) екскурсії на маршруті. Затвердження нової екскурсії керівником екскурсійної установи, допуск екскурсоводів, що захистили свою тему, до роботи на маршруті.

У простому вигляді схема всіх екскурсій незалежно від теми, виду і форми проведення однакова: вступ, основна частина, закінчення.

Вступ, як правило, складається з двох частин:

- організаційної (знайомство з екскурсійною групою й інструктаж екскурсантів про правила безпеки в дорозі і поведінка на маршруті);
- інформаційної (коротке повідомлення про тему, протяжність і тривалість маршруту, часу відправлення і прибуття назад, санітарних зупинок і місці закінчення екскурсії).

Основна частина будується на конкретних екскурсійних об'єктах, поєднанні показу і розповіді. Її зміст складається з декількох підтем, які мають бути розкриті на об'єктах та об'єднані темою. Кількість підтем екскурсії зазвичай нараховує від п'яти до дванадцяти. При цьому важливим для створення екскурсії є підбір об'єктів так, щоб були тільки ті об'єкти, які б допомагали розкрити зміст теми екскурсії, причому в певному дозуванні за часом і залежно від значущості тієї або іншої підтеми в цій екскурсії.

Закінчення, як і вступ, не пов'язане з екскурсійними об'єктами. Воно повинне займати за часом 5–7 хвилин і складатися з двох частин. Перша – підсумок основного змісту екскурсії, висновок по темі, що реалізовує мету екскурсії. Друга – інформація про інші екскурсії, які можуть розширити і поглибити цю тему.

Дуже важливо, щоб екскурсія була досить цікавою. Але не менш важливо, щоб вона не була переобтяжена потоком непотрібної туристам інформації, щоб спосіб подачі матеріалу не був стомливим, а сприяв би найкращому сприйняттю її тією або іншою категорією екскурсантів. У зв'язку з цим тематика екскурсії неодмінно має бути зорієнтована на певну категорію екскурсантів (дорослих або дітей, молодь, міських або сільських жителів, працівників гуманітарних професій, іноземців і т. д.). Такий облік називається диференційованим підходом до екскурсійного обслуговування. Він повинен враховувати не лише інтереси, але і цілі споживачів [66].

Якщо екскурсія надається, наприклад, у рамках фольклорного туру, то основний упор у розповіді і показі необхідно робити на історію, пам'ятники, національні особливості регіону. Якщо ж екскурсія входить у програму ділового туру, то слід приділяти увагу показу різних ділових і громадських центрів і т. д. Об'єктами екскурсійного обслуговування у процесі курортного відпочинку можуть виступати природні та історичні ландшафти, пам'ятки архітектури, об'єкти етнографічної спадщини.

У процесі підготовки нової екскурсії можна виділити ряд основних етапів, які розташовуються в певному порядку. Розглянемо їх в тій послідовності, яка склалася у практиці роботи екскурсійної установи. Уперше поняття «Етапи підготовки екскурсії» було введене в ужиток у 1976 році.

У процесі підготовки екскурсії визначають п'ятнадцять етапів:

1. Визначення мети і завдань екскурсії.
2. Вибір теми.
3. Відбір літератури і складання бібліографії.
4. Визначення джерел екскурсійного матеріалу. Знайомство з експозиціями і фондами музеїв по темі.
5. Відбір і вивчення екскурсійних об'єктів.
6. Складання маршруту екскурсії.
7. Об'їзд або обхід маршруту.
8. Підготовка контрольного тексту екскурсії.
9. Комплектування «портфеля екскурсовода».
10. Визначення методичних прийомів проведення екскурсії.
11. Визначення техніки ведення екскурсії.
12. Складання методичної розробки.
13. Складання індивідуальних текстів.
14. Прийом (здача) екскурсії.
15. Затвердження екскурсії.

Визначення мети і завдань екскурсії. Робота над будь-якою новою екскурсією починається з чіткого визначення її мети. Це допомагає авторам екскурсії більш організовано вести роботу

надалі. *Мета* екскурсії – це те, заради чого показуються екскурсантам пам'ятники історії і культури та інші об'єкти. Розповідь екскурсовода підпорядкована тій же кінцевій меті. Назвемо декілька цілей: виховання патріотизму, любові і пошани до Батьківщини, суспільно-корисної праці, до інших народів; естетичне виховання а також розширення кругозору, отримання додаткових знань у різних галузях науки і культури і т. д. Завдання екскурсії – досягти цілей шляхом розкриття її теми.

Вибір теми. Вибір теми залежить від потенційного попиту, конкретного замовлення або цілеспрямованого створення певної тематики екскурсій. Кожна екскурсія повинна мати свою чітку тему. Тема є стержнем, який об'єднує усі об'єкти і підтеми екскурсії в єдине ціле. Відбір об'єктів при створенні екскурсії учасники творчої групи ведуть, постійно звіряючи свої матеріали з темою. Проте мало відібрати об'єкт по темі, потрібно знайти конкретний матеріал, на якому ця тема буде розкрита з найбільшою повнотою і переконливістю. Угрупування тим лежить в основі існуючої класифікації екскурсій.

Відбір літератури. У ході розробки нової екскурсії складається список книг, брошур, статей, опублікованих в газетах і журналах, які розкривають тему. Призначення списку – визначити зразкові межі майбутньої роботи по вивченню літературних джерел, надати допомогу екскурсоводам у використанні необхідного фактичного і теоретичного матеріалу при підготовці тексту. Перелік літератури розмножується в декількох екземплярах для зручності в роботі групи і тих екскурсоводів, які в майбутньому готуватимуться до проведення екскурсій по цій темі. У переліку називаються автор, назва, рік видання, а також глави, розділи, сторінки. При великій кількості літературних джерел список може бути розділений на дві частини: «Основна література» і «Додаткова література».

Окрім публікацій у пресі, можуть бути використані інші джерела. Автори екскурсії складають їх перелік, в який входять державні архіви, музеї, хронікально-документальні і науково-популярні кінофільми, де знаходяться матеріали для теми екскурсії. Як джерело можуть бути використані спогади учасників та очевидців історичних подій. Проте, при використанні мемуарних матеріалів, для уникнення неточностей і тенденційності, слід проявляти обережність. Для розповіді мають бути відібрані тільки достовірні, ретельно перевірені факти і відомості. Значну допомогу в пошуку і систематизації матеріалу екскурсій можуть зробити комп'ютерні енциклопедії, у тому числі мультимедійні бази даних на лазерних дисках (CD-ROM).

Відбір і вивчення екскурсійних об'єктів. Показ об'єктів, як вже відзначалося, є частиною, яка займає головне положення в екскурсії. Правильний відбір об'єктів, їх кількість, послідовність показу роблять вплив на якість екскурсії. Сьогодні на державному обліку знаходиться понад 150 тис. пам'яток історії, археології і культури, а в музеях країни зберігається близько 40 млн. експонатів. До екскурсійних об'єктів належать:

- пам'ятні місця, пов'язані з історичними подіями в житті нашого народу, з розвитком суспільства і держави (наприклад, Берестечко, острів Хортиця, Батурин, Чигирин та ін.);
- будівлі і споруди, меморіальні пам'ятники, пов'язані з життям і діяльністю видатних особистостей, твори архітектури і містобудування, житлові і громадські будівлі, будівлі промислових підприємств, інженерні споруди (фортеці, мости, вежі), мавзолеї, будівлі культурного призначення та інші будівлі;
- природні об'єкти – ліси, гаї, парки, річки, озера, ставки, заповідники, а також окремі дерева, реліктові рослини та ін. (дендропарк «Софіївка», Карпатський і Шацький національні природні парки, НПП «Подільські Товтри», НПП «Святі Гори», Канівський природний заповідник на Канівських горах, Поліський, Карадазький природні заповідники тощо);
- експозиції державних і народних музеїв картинних галерей, постійних і тимчасових виставок;

- пам'ятники археології – городища, древні стоянки, поселення, кургани з похованнями, земляні вали, дороги, гірські вироблення, загороди, святилища, канали та ін. (безцінна скіфська пектораль – нагрудна золота жіноча прикраса, знайдена Борисом Мозолевським у Товстій Могилі; скарби Трипільської доби (культури); скіфські діди і половецькі баби (їх часто ставили на скіфських курганах, яким уже було півтори тисячі років) – знаки присутності на нашій землі поневолювачів-скіфів і половців, які як і кіммерійці, сармати, гунни, авари, хозари, печеніги приходили і йшли чи були витіснені (можливо, асимілювалися), а наше русько-українське населення ніколи не зникало; Добраничівська стоянка – одне з найдавніших поселень первісних людей доби пізнього палеоліту, що на Яготинщині тощо);

- пам'ятки мистецтва – твори образотворчого декоративно-прикладного мистецтва, скульптури, садово-паркового та ін. мистецтва.

Екскурсійні об'єкти класифікуються:

- за змістом – однопланові (твір живопису, річка, рослина, тварина, будинок) і багатопланові (архітектурний ансамбль, ліс, поле, вулиця, площа міста);
- за функціональним призначенням – основні, які служать основою для розкриття підтем, і додаткові, показ яких відбувається під час переїздів (переходів) між основними об'єктами;
- за станом збереження – повністю збереглися, дійшли до наших днів зі значними змінами, частково збереглися, втрачені [62].

Перед екскурсійними працівниками при створенні екскурсії стоїть завдання – відібрати з безлічі об'єктів найцікавіші і на вигляд, і за тією інформацією, яку вони з собою несуть. Правильний відбір об'єктів забезпечить зорову основу сприйняття екскурсійного матеріалу і глибоке розкриття теми. Слід так організувати цю справу, щоб одні і ті ж об'єкти не кочували з екскурсії в екскурсію. Важливо щоб кожна тема мала «свої» об'єкти. Різноманітність об'єктів дає можливість забезпечити правильне чергування вражень в екскурсантів, дозволяє зберегти елемент новизни при вивченні різних тем.

Якщо неможливо виключити той або інший об'єкт з передбачуваного маршруту, зважаючи на його унікальність (наприклад, Площа Ринок, собор Святого Юра, каплиця Боїмів чи Вірменська церква у Львові; Софія Київська, Михайлівський золотoverхий, Києво-Печерська Лавра у Києві та ін.), який показується у ряді екскурсій (*оглядових, історичних, літературних, мистецтвознавчих*), то він має бути охарактеризований особливо детально.

У практиці підготовки екскурсій вироблена певна методика оцінки екскурсійних об'єктів. Застосування цієї методики особливо важливе в тих випадках, коли творці нової екскурсії, зустрічаючись на маршруті з декількома об'єктами, схожими за змістом, можуть вибрати ті з них, які найцікавіші для цієї теми. Для оцінки об'єктів, які включаються в екскурсію, рекомендується використовувати наступні критерії [49]:

1. *Пізнавальна цінність* – зв'язок об'єкту з конкретною історичною подією, з певною епохою, життям і творчістю відомого діяча науки і культури; художні пам'ятники, можливість їх використання в естетичному вихованні учасників екскурсії (пам'ятник Богданові Хмельницькому, Григорію Савичу Сковороді, засновникам міста в Києві; Іванові Франку, Маркіяну Шашкевичу у Львові, Лесі Українці у Луцьку, Тарасу Григоровичу Шевченку у Харкові та Львові тощо).

2. *Популярність об'єкту* – інтерес до нього серед населення (наприклад, такі об'єкти, як Хрещатик і Майдан Незалежності, оперний театр і цирк, етно-графічні музеї під відкритим небом – Пирогове у Києві та Шевченківський Гай у Львові та ін.).

3. *Незвичність (екзотичність) об'єкту*. Мається на увазі особливість, неповторність пам'ятника історії і культури, будівлі, споруди (наприклад, суцільнозварна споруда – міст імені Е. О. Патона через Дніпро в Києві). Незвичність об'єкту може бути також пов'язана з якоюсь історичною

подією, яка сталася в цій будівлі, на місці установки цього пам'ятника, з легендою або історичною подією (наприклад, Кирилівська церква, Андріївська церква, Софія Київська у Києві тощо).

4. *Виразність об'єкту*, тобто зовнішня його виразність, взаємодія з фоном, довкіллям – будівлями, спорудами, природою. Перевага віддається тому об'єкту, який якнайкраще вписується в місцевість, гармоніює з іншими об'єктами, з ландшафтом (наприклад, Високий Замок у Львові, Олеський замок, Золочівський замок, Підгорецький замок тощо).

5. *Збереженість об'єкту*. Виробляється оцінка стану об'єкту в даний момент його підготовленості до показу екскурсантам (Кам'янець-Подільська фортеця, Хотинський замок тощо).

6. *Місцезнаходження об'єкту*. При відборі об'єктів повинні враховуватися відстань до пам'ятника, зручність під'їзду до нього, придатність дороги для автотранспорту, можливість підвезення до об'єкту екскурсантів, природна обстановка, що оточує цей об'єкт, наявність місця, придатного для розташування групи екскурсантів з метою спостереження.

7. *Тимчасове обмеження показу об'єкту* (час, дні, місяці і сезони) – періоди, в які відвідування та огляд об'єкту обмежуються.

Екскурсія не має бути переобтяжена великою кількістю відвідуваних об'єктів, оскільки це збільшує її тривалість і викликає стомлюваність екскурсантів, а увага й інтерес при цьому слабшають. Оптимальна тривалість міської екскурсії складає 2–4 години. Екскурсанти з цікавістю сприймають не більше 15–20 екскурсійних об'єктів. В екскурсію можуть входити об'єкти як однієї групи (наприклад, пам'ятники архітектури), так і декількох груп (пам'ятні місця, історичні пам'ятники, житлові будівлі, природні об'єкти). Набір об'єктів залежить від теми екскурсії, її змісту, складу екскурсійної групи. Неправильно, наприклад, коли вся оглядова екскурсія побудована виключно на показі скульптурних пам'ятників і монументів. Слід уникати одноманітності побудови зорового ряду. Зорові враження екскурсантів будуть неповними, якщо в маршрут разом з пам'ятниками і монументами не буде введений показ окремих будівель і вулиць, площ, пам'ятних місць, об'єктів природи.

У ході підготовки нової екскурсії більше уваги слід приділити вивченню об'єктів на місці, в їх природному оточенні. Необхідні початкові дані дає вивчення об'єктів за джерелами – книгами, альбомами, фотографіями. Зустріч з екскурсійним об'єктом безпосередньо на місці його розташування, вивчення різних його сторін дозволяють екскурсоводові в майбутньому вільно орієнтуватися, кваліфіковано вести показ об'єкта. Відбір об'єктів закінчується складанням картки (паспорта) на кожного з них. Ці картки використовуються як для теми, що конкретно розробляється, так і для майбутніх екскурсій.

До картки об'єктів вносяться наступні дані:

- найменування об'єкту (первинне і сучасне), а також назва, за якою пам'ятник відомий населенню;
- історична подія, з якою пов'язаний пам'ятник, дата події;
- місцезнаходження об'єкта, його поштова адреса (на чій території пам'ятник розташований, місто, селище, промислове підприємство і т. д.);
- опис пам'ятника (під'їзд до нього, його автор, дата споруди, з яких матеріалів виготовлений, текст меморіального напису);
- джерело відомостей про пам'ятник (література, де описаний пам'ятник і події, пов'язані з ним, архівні дані, усні перекази, основні друкарські роботи і місця зберігання неопублікованих робіт);
- збереженість пам'ятника (стан пам'ятника і території, на якій він знаходиться, дата останнього ремонту).
- охорона пам'ятника (на кого покладена);
- в яких екскурсіях пам'ятник використовується;
- дата складання картки, прізвище і посада укладача [71].

До картки прикріплюється фотографія об'єкту у нинішньому і колишньому вигляді.

У картку на архітектурні, природні, археологічні об'єкти можуть бути включені і інші відомості. Наприклад, в картку на пам'ятник архітектури (будівля) включаються відомості про наявність скульптури, кахлів, стінопису в декоративному убранні пам'ятника (зовні, усередині), про тип і конструкцію будівлі, технічний стан (стан збереження). Наявність карток на усі екскурсійні об'єкти, розташовані на території краю, прискорює розробку нових екскурсійних тем, дозволяє урізноманітнити використання пам'ятників в екскурсіях на різні теми, робить їх показ актуальнішим.

Отже, екскурсії у сфері дозвілля мають конкретні завдання, проте їх вибір переважно залежить від особистих уподобань, віку, родинних традицій, інтересів, рівня освіченості, смаків учасників, їх соціального стану тощо. Екскурсія – це пізнавальний вид діяльності, що позитивно впливає на активне сприйняття людиною нових знань; це колективні подорожі, походи до визначних місць, музеїв, промислових підприємств, сільськогосподарських виробництв, на історичні об'єкти з науковою, загальноосвітньою, культурно-освітньою метою. Вони виникли наприкінці XVIII століття як метод навчання. Екскурсія набула великого значення як форма і метод навчально-виховної роботи у школі, у позашкільній роботі й у діяльності культурно-освітніх закладів України. За змістом екскурсії бувають тематичними й комплексними.

Екскурсія як вид навчальної роботи. Екскурсія – це вид навчальної роботи, під час якої навчання проводиться на натуральному природному або виробничому об'єкті поза межами навчального закладу. Екскурсія є організованою формою навчання і одночасно методом навчання. Навчальне значення екскурсії полягає в тому, що під час екскурсії здійснюється реалізація дидактичних принципів зв'язку з життям, політехнічного навчання, наочності і т. д. [55].

Під час екскурсії студенти знайомляться з виробничими об'єктами, різними виробничими професіями, навчаються знаходити дію фізичних законів у різних природних явищах, знайомляться з фізичними приладами і вимірювальними інструментами, які застосовуються у науково-дослідних лабораторіях і на виробництві. Як *метод екскурсія* належить до ілюстративного методу навчання, в якому студенти практично не впливають на спостережуваний об'єкт чи явище, процес. Екскурсії як метод навчання і форма організації занять зародилася на початку XX століття. На даний час вироблена система екскурсій і методика їх проведення. Програмою передбачено проведення екскурсій у кожному класі (2–4 год.), у кожній групі студентів (виховний захід). Класифікація екскурсій присвячуються одній певній темі програми. Вони знайомлять учасників з практичним застосуванням явищ, які вивчаються в темі або проявами цих явищ у природі.

Комплексні екскурсії проводяться за близькими темами кількох навчальних предметів. Наприклад, хімії, фізики, біології. Таке об'єднання дає можливість реалізувати принцип міжпредметних зв'язків і забезпечує ефективне розв'язання проблем, пов'язаних з організацією і проведенням екскурсій. Прикладом такої екскурсії може бути екскурсія в цеху електролізу металургійного заводу, на якій учні знайомляться не лише з застосуванням хімічної дії струму, але і з хімічними аспектами технології.

Ввідні екскурсії є вступом до теми, їх головне завдання – ознайомити проблематикою теми, показати її значення і тим самим зацікавити учасників, заохотити їх до вивчення навчального матеріалу.

Як правило, дуже важливими є *заклучні (узагальнюючі) екскурсії*. Саме цей вид екскурсій може бути комплексним. Тут здійснюється узагальнення вивченого матеріалу і прив'язування його до практики.

Дидактична ефективність екскурсії суттєво залежить, у першу чергу, від правильності вибору об'єкту. Вибір об'єкту екскурсії зумовлюється не тільки змістом теми, але й виробничим та природним докільям. А в рівних умовах визначальною є мета, яка ставиться педагогом перед екскурсією. Екскурсії повинні бути чітко сплановані і старанно готуватися.

Плануються такі складові *елементи екскурсій*:

- тема екскурсії;
- об'єкт екскурсії;
- час проведення;
- оформлення результатів.

Вибір теми об'єкту екскурсії здійснюється комплексно, взаємопов'язано. В умовах обмеженості часу, який відводиться програмою на проведення екскурсій, педагог повинен вибрати таку тему, яка має практичне значення і втілення в даних умовах. І це втілення повинне бути якомога яскравішим і повнішим, зручним для самостереження. Іншими словами, знаючи, які можливі об'єкти для екскурсії, потрібно вибрати тезу, що узгоджується з місцевими умовами. Визначена тема зумовлює час проведення екскурсії, який регламентується навчальним планом і розкладом занять. Оформлення результатів планується з врахуванням потреб кабінету, школи, всього навчального процесу.

Підготовка екскурсії відбувається в такій послідовності:

- детальне ознайомлення з об'єктом екскурсії; визначення тих частин об'єкту або технологічного комплексу, які безпосередньо становлять інтерес для даної теми;
- визначення екскурсовода на час проведення екскурсії; ідеальним випадком потрібно вважати той, коли екскурсію веде сам педагог; проте, як правило, часто екскурсію проводить працівник підприємства, з яким заздалегідь проведена узгоджувальна бесіда щодо мети екскурсії і рівня підготовленості учасників;
- визначення і вивчення маршруту, яким здійснюватиметься переміщення учасників з навчального закладу до об'єкта екскурсії;
- проведення бесіди з учнями, під час якої учням повідомляється тема і мета екскурсії, повторюється потрібний теоретичний матеріал; учасники одержують завдання, на які потрібно знайти відповідь упродовж екскурсії.

У визначений час учасники збираються і під керівництвом педагога вирушають до об'єкта екскурсії. Бажано, щоб педагогу допомагав хтось із активу студентів або інший педагог. З огляду на це, особливий інтерес в організаційному плані становлять комплексні екскурсії, коли студентів ведуть декілька педагогів.

Упродовж екскурсії студенти:

- спостерігають об'єкти і слухають пояснення екскурсовода;
- ведуть записи під час розповіді і спостереження;
- ведуть збір ілюстративних матеріалів для оформлення звітності.

Під час екскурсії обов'язково проводиться узагальнююче підсумкове заняття. Студенти діляться враженнями, дають відповіді на запитання, які педагог поставив перед екскурсією. Оформляється письмовий звіт про екскурсію. Виготовляються стенди-висновки з матеріалами, одержаними під час екскурсії. Педагог обов'язково узагальнює результати екскурсії, пояснює матеріал.

Отже, урахування основних наукових психолого-педагогічних результатів дослідження відомих українських і закордонних вчених дає підстави запропонувати **практичні рекомендації** у сфері дозвілля на таких рівнях:

- *законодавчому* (перегляд та удосконалення освітніх стандартів із врахуванням світових підходів до побудови і вдосконалення програм педагогічної підготовки з метою надання їм більш практичного спрямування);
- *організаційно-методичному* (удосконалення навчальних планів, зміна підходів до організації і проведення педагогічної практики, її видів, програм, термінів і тривалості, вимог до змісту і до навчання супервізорів);
- *організаційно-адміністративному* (створення системи зв'язків між ВНЗ та різними сферами життєдіяльності соціуму: центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, психолого-педагогічної підтримки, культурно-дозвіллевими комплексами, дитячо-юнацькими і молодіжними громадськими об'єднаннями, позашкільними навчальними закладами (ПНЗ),

загальноосвітніми навчальними закладами (ЗНЗ), дитячими будинками тощо);

– *методичному* (розроблення і впровадження у навчальний процес програм професійної підготовки на основі засвоєння досвіду, нагромадженого представниками багатьох професій у галузі освіти, культури, охорони здоров'я, спорту, рекреації, туризму, соціального забезпечення тощо);

– *практичному* (забезпечення можливостей для професійного навчання майбутніх фахівців упродовж усього життя (допрофесійного, професійного, післядипломного) на основі цінностей педагогічної роботи, нахилів, здібностей, ідеалів, етики, практики соціальної взаємодії, відповідності психологічним вимогам тощо).

Форми дозвілєвої діяльності за своєю суттю мають бути *оригінальними, творчими, науково-обґрунтованими, майстерно сконструйованими*. Іншими словами, вони повинні гармонійно поєднувати довершеність, оригінальність і красу (*ігри, свята, вечори відпочинку, конкурси, вікторини, дискотеки* тощо). Найпоширенішими серед усіх організаційних форм роботи з молоддю є театралізовані виховні заходи, які за жанровими різновидами класифікуються як: *композиції* (літературно-музичні, літературні, театралізовані); *концерти* (тематичні, збірні, концерти-огляди, театралізовані концерти); *театралізовані видовища, вистави; художньо-публіцистичні вистави; вечори відпочинку і театралізовані розважальні програми* (бали, карнавали, вогники); *театралізовані тематичні вечори* (вечори-портрети, вечори-ритуали); *народні обряди і свята* (вертепи, свята річного циклу та ін.); *масові свята просто неба* [61; 63, с. 9].

Не зайве зазначити, що основними методами навчання студентів в авторській моделі дослідно-експериментальної роботи виступають: *метод тренінгів, акторський тренінг, метод проєктів, «мозкового штурму», етюдний метод, арт-креативні методи* тощо. Методами навчання дітей, які засвоїли студенти для майбутньої дозвілєвої діяльності упродовж навчальних практик є: метод гри й ігрового тренінгу, метод народних музичних ігор і забавок, ігрових програм і театралізованих вистав, імпровізації, змагання, театралізації, проєктної діяльності, колективні творчі справи (КТС). Дозвілєва діяльність є могутнім стимулом для творчого розвитку і активності студентів, «розквіту їх здібностей, розширення діапазону інтересів, гуманізації думок, почуттів і вчинків» [66]. Саме тому, *колективні творчі справи*, які планують, творчо підходять до їх підготовки й реалізації, здійснюють пошук найкращих шляхів виконання життєво важливих завдань, разом з педагогами оцінюють – це спосіб забезпечення яскравого, наповненого працею і грою, творчістю й дружбою, мрією та радістю життя й одночасно основний виховний засіб.

Колективні творчі справи за характером провідної діяльності поділяють на: організаторські, трудові, пізнавальні, художні, спортивні; вони бувають різними за тривалістю підготовки і проведення, обсягом роботи, здійснюваної учасниками [67]. Колективна творча справа – це динамічна система, процес реалізації якої проходить шість стадій: 1) попередня робота; 2) колективне планування (загальний збір-старт); 3) безпосереднє її виконання підгрупами; 4) проведення колективних творчих справ з можливими імпровізаціями; 5) колективне оцінювання творчих справ на «зборі-вогнику»; 6) виконання рішень «зборів-вогників» за підсумками колективних творчих справ, пошукова робота з розробки нових справ.

Складовою виховної роботи є форми методичної роботи. **Масовими формами** методичної роботи з молоддю є *лекції, концерти-огляди, театралізовані видовища, науково-практичні конференції, творчі звіти, масові свята просто неба, виставки, фестивалі, карнавали; груповими формами* – *тренінги особистісного і професійного росту, майстер-класи, диспут-клуби, творчі зустрічі, круглі столи; індивідуальними* – *консультації, самоосвіта, конструювання та моделювання, збір етнонаціонального матеріалу, засвоєння передового педагогічного досвіду, komponування групи номерів, різних за жанрами, монтування різножанрового документального і художнього матеріалу* [91] тощо.

МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ МАСОВОГО СВЯТА

Розглянемо її на прикладі *карнавалу*. *Масове свято під відкритим небом* з іграми, танцями, маскарадом називається карнавалом [67]. Карнавал – складова багатьох святкових заходів (Нового Року, Нового врожаю, Золотої осені тощо).

Природа карнавалу полягає в тому, щоб за допомогою ретроспективної масової народної самодіяльності залучити до дійства якнайбільше людей, створити для учасників етнонаціональне свято. На підготовчому етапі члени головного штабу дбають про: гасла, вітання, гумористичні й сатиричні плакати, площинні карикатури, маски, карнавальні костюми, гумористичні емблеми, декоративний транспорт, оркестр, концертні групи.

Завдання учасників: злагоджені дії при розігруванні театралізованих сценок (кожної окремо і в загальному поступі).

Завдання штабу: 1) переглянути номери і внести свої пропозиції і корективи; 2) зробити зміст наочних матеріалів різноманітним і цікавим; 3) переглянувши все, усунути повтори і дублювання та огріхи в їх підготовці; 4) розробити загальний план дій (карнавальний графік) з занесенням часу початку, напрямку руху, порядку включення колон до карнавальної кавалькади, місця і часу концертних виступів та масових ігор; 5) вчасно довести програму до відома публіки, використавши місцеві ЗМІ, оголошення.

Сутність масового дійства полягає в яскраво вираженій розважальній спрямованості з використанням традиційних виражальних засобів і структурних елементів масових дій. Чи не найважливішим елементом карнавалу є святкова хода, для якої властиві: 1) динамічність і видовищність (за принципом рухомої вистави); 2) виступи на заздалегідь визначених пунктах маршруту на ходу з автомайданчиків; 3) концерти мають бути барвистими, яскравими, невеликими і включати виступи артистів циркових жанрів, зокрема, акробатів, естрадних співаків, танцюристів.

Сценічні виступи повинні передбачати: 1) залучення до участі у дійстві якомога більше людей (у театралізованих вікторинах, імпровізованих конкурсах); 2) масові виступи на стадіоні (спортсменів, ігрові змагання, ігрові дії ряджених, пісні, танці). Використання традиційних персонажів народних казок, билин, легенд у розіграних масових сценках з багатьма учасниками (залучаються всі присутні).

МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ КОНЦЕРТІВ

Тут можна виділити дві складові: 1) організаційна робота з підготовки змішаного концерту; 2) організаційна робота з підготовки тематичного концерту.

Пропонується така структура організаційної роботи з підготовки *змішаного концерту*: 1) обговорення часу, місця, днів загальних репетицій з керівниками всіх колективів; 2) призначення репетицій помічниками режисера для проведення концерту; 3) підбір концертних номерів: треба пам'ятати, що не кожен уривок, пісня, танець підходить до змішаного концерту; 4) складання програми концерту і вирішення наступних проблем: чергування номерів; режисерське рішення щодо початку і кінця кожного номера і відділення; забезпечення концертної сценічної обстановки і підбір костюмів, світла; забезпечення технічної сторони зміни оформлення; організація подачі інструментів на сцену; складання схеми розміщення колективів на майданчику; вирішення проблеми конферування та оголошення номерів; доопрацювання кожного окремого номера за потребою; 5) забезпечення реалізації режисерського задуму: толерантний вплив режисера на творців та учасників кожного номера; разом з художнім керівником концертної програми режисер має вміти: відбирати номери, відрізняючи справжнє мистецтво від сурогату; поєднувати справжнє мистецтво з умінням передавати глибину змісту виконуваного твору; давати оцінки та обґрунтовувати причини прийняття різних рішень; оцінювати мистецтво виконавця загальними зусиллями (режисера і художнього керівника); спільна робота педагогів вокальних і театральних колективів має активізувати творчу уяву, емоційний лад вокального номеру; давати обґрунтування доцільності включення придуманого, захищати проекти, вміти шукати нові рішення.

Стосовно організаційної роботи підготовки *тематичного (святкового чи ювілейного) концерту*, то методика реалізації цього завдання має бути наступною: 1) пошуки матеріалів (літературних, музичних, хореографічних тощо), робота над кожним окремим номером, завершеним за змістом; 2) підходи, ключі, рішення щодо проведення концертів і свят; 3) сюжетність, драматургія призначених для концерту уривків, фрагментів та сцен, уривків з музичних творів із завершеною музичною формою; 4) кожен концертний номер із завершеною музичною формою має створювати цілісне враження; 5) концерт повинен мати елементи новизни. Новизна – це той козир, який покриває недоліки виконання; 6) при виборі виконавців потрібно враховувати такі їх якості: індивідуальність, темперамент, склад характеру, своєрідність мовних чи вокальних даних, сценічна чарівність; 7) при підборі концертного номера необхідно враховувати такі параметри: стислість виступу, концентрація і завершеність дії, високий рівень виконавської майстерності; 8) засоби взаємодії актора з колективом партнерів і глядачів; 9) оцінка володіння мистецтвом естрадного виконання; 10) для забезпечення оптимального варіанту словесної дії слід подбати про засоби впровадження та активної передачі внутрішніх видінь партнеру; яскраво і точно підібрати кадри «кінострічки»; забезпечити природну і звучну розмову акторів; 11) важливим завданням режисера є стеження за: довершеністю форми концертного номера; появою виконавців на подяку за оплески, після виконання знову на поклін і відходом за куліси; формуванням з окремих конкретних номерів якісно нового, єдиного і цілісного твору мистецтва.

Необхідно також дотримуватися наступних *вимог до концертної програми*: 1) концерт є новим твором мистецтва, в якому оптимально поєднуються окремі номери; 2) не допускати затягування жодного окремого номера і всієї програми.

Педагог-наставник повинен оволодіти наступною *абеткою побудови концертних програм*: 1) є номери, що не можуть стояти у фіналі відділення чи усного вечора; 2) після виступів колективів важко завершити концерт читацьким, сольним чи хореографічним номером; 3) масовий номер завжди справляє більше вражень, ніж окремий виконавець; 4) винятки можливі тільки у сольних виступах великих майстрів сцени; 5) при поєднанні класичного та естрадного номерів серйозний матеріал краще показувати раніше за естрадний, хоч не виключається можливість їх сміливого чергування; 6) на початок відділення концерту бажано поставити сольний виступ піаніста чи іншого соліста-інструменталіста, коли слухачі готові до сприйняття досить складного виду мистецтва; 7) жанр художнього слова вимагає певної свіжості сприйняття – читацькі номери ставлять на початок відділення, коли увага слухачів ще не розсіюється; 8) виступи великих колективів переважно починають чи закінчують відділення (задають тон, налаштовують певним чином зал, а у фіналі стають заключним акордом усього концерту); 9) заздалегідь планують: кількість виступів у програмі, тривалість і характер концерту; 10) симфонічний концерт не потребує у програмі хореографічних номерів, а літературний вечір проводиться на основі читацьких номерів.

Дотримання цих вимог – складових методичних рекомендацій дозволяє педагогові-наставнику успішно справлятися зі своїми різноплановими завданнями організаторської роботи у студентській групі.

Технології підготовки найбільш поширених форм педагогічної діяльності

У практиці педагогічної діяльності існує досить широкий спектр *організаційних форм*, водночас вдосконалюються, модернізуються *класичні форми*. Так, така традиційна форма як *конкурс* досить часто трансформується в *конкурс знавців, конкурс-вікторину, конкурс-естафету*.

Разом із тим, поява нових проблем у молодіжному середовищі потребує і нових *нетрадиційних форм* роботи з молоддю. Тому сьогодні практикуються такі форми роботи, як молодіжні «інтернет-кафе», вуличні ігрові теки, профілактичні програми «Підліток-підлітку», «Ровесник-ровеснику».

Одним із найбільш нерозроблених питань у теорії педагогічної роботи є класифікація форм соціально-педагогічної роботи. Так А. Й. Капська до найбільш типових класифікаційних ознак відносить наступні:

- **за напрямом виховної діяльності** (пізнавально-розвиваючі, художньо-естетичні, спортивні, трудові);
- **за кількісним складом учасників** (індивідуальні, колективні, масові);
- **за домінуючим засобом виховного впливу** (словесні, практичні, наочні);
- **за складністю побудови** (прості, складні, комплексні);
- **за характером змістовного наповнення** (інформаційні, практичні, інформаційно-практичні);
- **за часом проведення** (довгочасні, короткочасні);
- **за місцем проведення** (кабінетні, вуличні).

Кожна конкретна форма може відповідати всім виокремленим класифікаційним ознакам. Так, наприклад, форма *«бесіда»* може бути *пізнавально-розвиваючою* за напрямком діяльності, *індивідуальною* – за кількісним складом учасників, *словесною* за провідним засобом виховного впливу, *простою* – за особливостями побудови, *інформаційною* – за характером змістового наповнення, за часом проведення – *короткочасною* та за місцем проведення – *кабінетною*. Добираючи з широкого діапазону організаційних форм якусь одну, педагог-наставник має зважати на подані класифікаційні характеристики. Це дасть змогу йому в кожному конкретному випадку обрати саме ту форму, яка дозволить досягти найбільш оптимальних результатів педагогічної діяльності.

Після обрання конкретної організаційної форми педагог переходить до її проектування.

Проект організаційної форми – це пакет інформаційно-практичних матеріалів та рекомендацій щодо її організації та унаочнення.

До інформаційно-практичних матеріалів можуть бути включені практичні завдання, ролі з відповідним текстом, блоки.

Організаційні рекомендації містять конкретні вказівки про час, приміщення чи територію проведення форми, визначення місць аудіо- та відеосупроводу, вибору відповідальних за підготовку та реалізацію всього проекту чи його окремих частин.

Рекомендації з унаочнення стосуються побажань до *оформлення приміщення, зовнішнього вигляду учасників, доцільного ілюстративного (плакати, слайди, фотографії, репродукції, муляжі, речі) та відеоматеріалів, музичного супроводу*.

Під час побудови проекту форми педагог-наставник має обов'язково враховувати, що всі відібрані до пакету матеріали мають бути розташовані в певній послідовності та логічно пов'язані між собою. Слід також зважати на те, що жоден проект не можна розглядати як ідеальний, оскільки під час підготовки та проведення певної форми залежно від обставин можлива модифікація окремих частин проекту, його змістове доповнення чи спрощення. Це відбувається тому, що не весь зміст діяльності можна вкласти в межі проекту, оскільки у процесі реалізації проекту педагог-наставник стикається з такими ситуаціями, які важко передбачити чи завчасно спроектувати.

Залежно від обраної форми педагог може розробляти її проект одноосібно (*бесіда, лекція, вікторина, диспут*) чи у співпраці з творчою групою (*фестиваль, конкурс, вистава, зустріч*). До складу такої групи можуть бути залучені колеги із роботи, діти та молодь, представники різних соціальних інститутів та громадських організацій.

У ході розробки конкретного проекту педагогу-наставнику слід враховувати основні правила побудови різних типів організаційних форм. Але, зважаючи на те, що діапазон форм досить великий, фахівець не може володіти **технологіями побудови кожної окремої форми**. Проте він має оперувати *технологіями підготовки найбільш поширених форм соціально-педагогічної діяльності*. Такі технологічні знання можуть виступати базою при проектуванні

нетрадиційних організаційних форм, що забезпечують закріплення професійних завдань у роботі з молоддю.

Педагог-наставник, працюючи з молоддю, повинен враховувати психологічні особливості цієї вікової групи, зокрема, їх прагнення до самоствердження у процесі спілкування з педагогами та однолітками. Спілкування в цих групах проходить здебільшого у формі *суперечки та дискусій*. Тому, враховуючи ці фактори, педагог-наставник може активно залучати молодь до обговорення гострих соціальних проблем із метою формування позитивних ціннісних орієнтацій молоді та профілактики асоціальних форм поведінки. Однією з найбільших поширених та ефективних форм проведення *дискусії* молоді є форма *диспуту*. *Диспут* – зіткнення думок, різних точок зору. Це одна з форм роботи педагога-наставника, яка потребує досить тривалої попередньої підготовки в межах від *двох до трьох тижнів*. Підготовка і проведення диспуту мають свою методику. Попередню роботу доцільно розпочати з вибору *теми дискусії*. Орієнтовна тематика диспутів є багатогранною, наприклад: «Чи потрібно сучасній людині кохання?», «Ким бути чи яким бути?», «Що вагомніше: широта душі чи тверезий розрахунок?», «Молода сім'я очима студента», «Ціннісні орієнтації сучасної людини».

Крім вибору теми, підготовка до диспуту включає також наступні складові елементи:

- розробка плану підготовки диспуту з переліком відповідальних за певну ланку роботи;
- добір літератури з обговорюваної проблеми;
- визначення основних питань дискусії;
- підготовка плакату-оголошення з переліком основних питань дискусії (вивішується за два тижні);
- вибір ведучого диспуту;
- оформлення приміщення для проведення диспуту (*виставка книжок, плакати з цитатами, різноманітні ілюстративні матеріали тощо*);

Визначаючи основні *питання диспуту* слід врахувати наступні вимоги:

- питання дискусії повинні бути значущими для учасників;
- питання мають містити в собі скриті суперечності;
- питання не повинні бути загальними;
- не можна допускати провокуючих запитань;
- не варто ставити запитання, на які можна дати однозначні відповіді;
- доцільно обговорювати не більше п'яти-шести питань.

Наприклад, до диспуту на тему «Сучасна молода людина – конформіст чи нігіліст?» можна запропонувати такі запитання для обговорення:

1. Який образ молодої людини ви обстоюєте?
2. Чи можлива гармонія зовнішнього і внутрішнього в поведінці молодої людини?
3. Чим повинна керуватися сучасна молода людина в житті: почуттями чи тверезим розрахунком?
4. Чи всі способи самоствердження молодої людини можуть бути виправдані?
5. Ідеал молодої людини – міф чи реальність?

Педагогові-наставнику слід не лише сприяти формуванню в молоді вміння обстоювати власну позицію, але й ознайомлювати її з правилами дискусії. Доцільно такі правила подавати у формі плакату у приміщенні, де має відбутися диспут.

Одним із таких варіантів правил дискусії можуть бути наступні:

- ти прийшов на диспут – обов'язково вислови та аргументуй власну точку зору;
- перш, ніж сперечатися, подумай, що ти хочеш довести;
- говори просто, ясно, логічно, послідовно;
- не повторюй того, що до тебе вже було висловлено;
- сперечайся чесно: не перекурудуй думку людини, з позицією якої ти не погоджуєшся;
- поважай того, хто з тобою дискутує, не вдавайся до особистих образ;
- не розмахуй руками, не підвищуй голосу (найкращі докази – аргументи та факти).

Використання в педагогічній діяльності диспуту як однієї з форм дискусії з урахуванням зазначених рекомендацій створює умови для самоствердження молоді у процесі спілкування.

Наступна форма педагогічної роботи – *бесіда*, яка є однією з найбільш поширених форм. Під час бесіди реалізуються наступні функції спілкування: *інформативна* – передача і прийом інформації; *регулятивно-комунікативна* – вплив на поведінку партнерів у спілкуванні; *афективно-комунікативна*, що пов'язана з виразом та передачею іншим емоцій та переживань.

Часто у практичній діяльності педагоги зосереджують увагу лише на інформативній функції бесіди, будують спілкування з аудиторією по типу «суб'єкт-об'єкт», тяжіють до монологу та моралізування.

З метою реалізації всіх функцій бесіди як діалогічної взаємодії, в процесі її проектування А. Й. Капська рекомендує педагогам враховувати наступні побажання:

- обирати таку тему бесіди, яка може бути актуальною для її учасників;
- аудиторія слухачів повинна мати певний обсяг інформації з пропонованої проблеми;
- необхідно трансформувати інформаційний матеріал відповідно до особливостей групи учасників;
- конкретизувати основні питання, які будуть ставитися під час бесіди;
- змодельовати можливі та бажані варіанти відповідей на них;
- за необхідністю добирати наочний матеріал та співвідносити його з інформаційним наповненням бесіди;
- використовувати для повідомлення інформації у формі монологу не більше 50% часу, відведеного на всю бесіду.
- визначати оптимальні прийоми активізації уваги учасників на початковому етапі бесіди (обговорення ситуації з життя, проблемне запитання, відеофрагмент тощо);
- продумати оптимальні прийоми підведення підсумків бесіди залежно від її змісту та особливостей групи учасників (рольова гра, розробка правил, вирішення проблемних ситуацій);
- добирати доцільні прийоми для створення у слухачів необхідного емоційного фону під час бесіди (логічні акценти, паузи, різноманітні варіанти інтонування під час подання інформації, музичні заставки).

Наступною цікавою та своєрідною формою педагогічної діяльності є *вікторина*. Вона містить набір питань, пов'язаних між собою спільною темою, які ставляться в усній або письмовій формі. Вікторина дає можливість виявити ерудицію учасників, коло їх інтересів і уподобань. Упродовж проведення вікторини створюються умови для безпосередньої активної участі глядачів. Вона сприяє вирішенню педагогічних завдань у поєднанні з відпочинком та розвагами.

Вікторини можуть бути досить різноманітними за змістом: *літературними, музичними, лінгвістичними та комбінованими*. Однією з істотних переваг вікторини перед іншими організаційними формами є та, що вона не потребує детальної попередньої підготовки як із боку ведучого, так і з боку учасників. Зважаючи на специфіку педагогічної діяльності, цей факт є досить важливим для педагога-наставника, який має частіше справу зі змінним контингентом студентів. Можна виділити кілька наступних рекомендацій з підготовки та проведення вікторини:

1. Доцільно проводити вікторину, присвячену одній темі, або таку, яка складається з питань, пов'язаних між собою спільною тематикою. Це дозволить учасникам вікторини сконцентрувати свої інтелектуальні знання в певній галузі.

2. Вибір ведучого для ведення вікторини – один із важливих моментів діяльності педагога – організатора вікторини. Ведучий – головна постать цього заходу. У ролі ведучого може виступати староста групи або хтось із активу. Кількість ведучих не обов'язково має бути обмеженою однією особою.

3. Попереднє ознайомлення учасників із темою вікторини. Про проведення вікторини повідомляється за кілька днів. Це можна зробити у вигляді яскравого оголошення-плакату на взірці: «Якщо ти хочеш перевірити свої знання в галузі педагогіки (літератури, агрономії,

ветеринарії, мови, мистецтва...), вибороти звання переможця у вікторині «Слідами літературних героїв», ми чекаємо на тебе 29 вересня 2017 року о 18.00 у клубі «Ерудит».

4. Оформлення вікторини передбачає розробку певних ігрових ситуацій, системи оцінювання гравців, символічних нагород.

5. Форма проведення вікторини може бути індивідуальною (участь бере кожен учасник) або груповою (учасники об'єднуються у команди), при цьому обирається визначена кількість гравців, а всі інші учасники є вболівальниками.

6. Журі не лише визначає кількість балів, але й детально мотивує свої оцінки, доповнюючи та уточнюючи відповіді учасників.

Традиційно домінуючими у практичній діяльності педагога є також **конкурси, усні журнали, тематичні вечори**.

Конкурс – це індивідуальні чи групові змагання, у процесі яких вирішується завдання інтелектуального, практичного характеру чи їх сукупності. У ході проектування конкурсної програми слід зосереджуватися на розробці таких її структурних елементів:

- тема конкурсної програми;
- змістове наповнення програми (комплект питань та завдань);
- критерії та форми оцінювання завдань;
- підведення підсумків та форми заохочення учасників і переможців.

Проектування конкурсної програми, як і будь-якої організаційної форми, потребує умінь структурувати та пов'язувати між собою відібраний матеріал. Тому під час її підготовки доцільно розробляти оригінальні варіанти презентації конкурсного завдання та різні прийоми заохочення практиків до участі в запропонованих конкурсах.

У процесі підготовки конкурсної програми варто працювати над доцільним поєднанням у конкурсі елементів інших організаційних форм, що може забезпечити різноманітність проекту та допоможе досягти оптимальних виховних результатів. Наприклад, залежно від мети діяльності педагога, тематичної спрямованості програми конкурсу можна рекомендувати такі похідні організаційні форми як **конкурс-змагання** «Нумо, козаки», **конкурс-вікторина** «Знавці народних прикмет», **конкурс-подорож** «Вулицями рідного міста», **конкурс-турнір** «Інтелектуальний двобій», **конкурс-аукціон** «Шляхами літературних героїв», **конкурс умільців**, **конкурс-проектів** «Вища школа майбутнього» та багато інших.

Усний журнал – організаційна форма інформативного характеру, змістовий матеріал якої подається окремими, логічно пов'язаними частинами у вигляді тематичних сторінок. У процесі його підготовки розробляється:

- тема усного журналу;
- «титульна» сторінка журналу – анонс теми та основного змісту;
- змістовно-структурна варіативність сторінок журналу;
- заключна сторінка.

Упродовж підготовки проекту усного журналу основною метою є пошук різноманітних засобів та прийомів викладу інформації. Це дозволяє створити варіативність його сторінок та емоційний вплив на аудиторію. Цього можна досягти за рахунок закладання у проект усного журналу таких засобів, як віршовані та музичні заставки, наочне оформлення, елементи інсценування та театралізації, створення художньо-публіцистичного «образу» інформації, що є елементами «оживлення сторінок».

Кількість сторінок журналу залежить від теми та аудиторії, але здебільшого знаходиться в межах 3-5 сторінок. Наприклад, усний журнал «Міфи та факти про нікотин» може включати такі сторінки: «Маленькі історії про велику отруту», «Паління і твоє здоров'я», «Як сказати цигарці – ні!».

Упродовж розробки проекту усного журналу на початку *доцільно працювати над проектуванням змісту та засобів висвітлення інформації його сторінок, а потім над формами їх анонсування та закінчення*. Це пояснюється тим, що титульна та заключна сторінки журналу не

передбачають широкого інформаційного насичення, оскільки їх основне призначення полягає в лаконічному повідомленні та актуалізації теми журналу і його емоційно-насиченому закінченні. Досить близьким за особливостями побудови до конкурсу та усного журналу є **тематичний вечір** – складна організаційна форма, яка містить кілька епізодів, поєднаних між собою однією наскрізною темою.

Розробка проекту тематичного вечора, як правило, здійснюється за таким алгоритмом:

- визначення наскрізної теми вечора;
- виокремлення епізодів та їх умовної назви;
- розширена інтерпретація кожного епізоду;
- змістове наповнення епізодів та їх логічне взаємопоєднання.

Упродовж роботи над створенням проекту вечора, в першу чергу, слід визначити, який саме варіант тематичного вечора буде покладено в основу проекту: *вечір-зустріч, вечір-подорож, вечір-портрет, вечір відпочинку, вечір-вогнище, вечір-спогад, літературний вечір* чи інших його модифікацій.

Обраний варіант проведення вечора визначає особливості змістового насичення кожного епізоду та наскрізну ідею, що має їх об'єднати та пройти через весь проект вечора.

Розробляючи проект будь-якої організаційної форми, доцільно завжди прагнути до того, щоб він був оригінальним, містив творчі знахідки, був педагогічно доцільним, відповідав потребам і можливостям учасників та передбачав їх ініціативність, активну участь у процесі практичної реалізації спроектованого варіанту форми.

Вище описані **організаційні форми педагогічної роботи є груповими**. Слід відзначити, що групові форми роботи мають досить багато переваг, основними із них можна назвати наступні:

1. Група створює умови «суспільства в мініатюрі», що відображає зовнішній світ і дозволяє програвати реалістичні ситуації у штучно створеній взаємодії.
2. Приховані фактори соціального тиску стають явними в умовах групи і впливають на індивідуальні життєві позиції.
3. Група надає можливість отримати зворотній зв'язок і підтримку від людей, що мають спільні проблеми чи переживання з конкретним учасником групи.
4. У процесі групової взаємодії відбувається прийняття цінностей і потреб інших людей.
5. В умовах групи людина відчуває себе прийнятою іншими, користується довірою, оточена турботою і має можливість отримати допомогу. Крім того, член групи сам приймає, довіряє, турбується про інших і допомагає іншим.
6. Ситуація групи може значно полегшити проблеми, що з'являються в міжособистісних стосунках; вона надає можливість відчути реакцію на себе і свої вчинки, проекспериментувати з різними стилями спілкування з партнерами із групи.
7. У групі кожен відчуває себе рівноцінним партнером у спілкуванні чи в будь-якій творчій взаємодії.
8. Група заохочує спробу саморозкриття та самовдосконалення кожного її членів і, внаслідок цього, зростає впевненість людини у своїх силах.
9. Гнучкість форм групової роботи робить цей метод більш демократичним, придатним для більш значної кількості людей, що потребують допомоги.
10. Слід зазначити, що робота з групою має ще й економічні переваги.

Головною перевагою групових форм роботи є здобуток особистісного досвіду поведінки в мікросоціумі. При цьому група не пропонує еталон поведінки, вона лише допомагає усвідомити емоційний етап, почуття, сформувані готовність до відповідальності особистості за своє майбутнє та життя в цілому. Кінцевою метою роботи групи є реабілітація кожного у власному сприйнятті, думках, почуттях; прийняття реального життя, реставрація гідності й оптимізму. У практиці організаторської роботи існують групи. Залежно від мети роботи групи змінюється позиція педагога. Він може виконувати роль організатора, координатора зовнішніх й внутрішніх зв'язків групи, посередника у міжгруповій взаємодії, інструктора, тренера тощо.

Педагоги-наставники у своїй практичній роботі також користуються *індивідуальними* формами, основними з яких можна назвати: **зустріч, інтерв'ювання, консультація, співбесіда, переадресація, доручення.**

Індивідуальні форми у педагогічній роботі використовуються з метою вирішення проблеми, надання підтримки і створення ситуації, що спрямовує студента до розгляду ситуації і викликає бажання подолати життєві перешкоди. Такі форми сприяють адаптації студента до нової життєвої ситуації. До основних складових індивідуальних форм можна віднести: *встановлення первинної комунікації, вивчення та аналіз проблемної ситуації, визначення мети і завдань сумісної роботи; оцінка прогресу та результату сумісної роботи.*

В основу здійснення індивідуальної роботи закладено завдання – корекція взаємостосунків індивіда із соціальним оточенням і з собою. Корекція ставлення до себе, до власного «Я» передбачає прояв адекватної самооцінки; усвідомлення причин пригніченості і їх подолання; реставрацію адаптивності; вироблення навичок самостійності; створення ситуації антинавіювання; формування почуття гідності; поваги до себе; зміну ієрархії у системі цінностей, домагань клієнта. Корекція ставлення до інших (далеких і близьких) базується на здатності до емпатії, розумінні почуттів інших, чуйності; здатності до доброзичливого сприйняття стану та інтересів, переваг і недоліків інших осіб; набуття навичок повноцінного спілкування, вміння запобігати появі конфліктів і своєчасного подолання конфліктних ситуацій. Корекція ставлення до життя можлива за умови отримання навичок вибору і прийняття рішення; мобілізації і самоорганізації; досягнення стійкості до неприємностей, загроз; оптимістичного ставлення до реальності; подолання перешкод, труднощів.

Використання індивідуальної форми роботи найбільш виправдано при визначенні перспектив клієнта, адаптації його до умов реальності, подоланні стресів, у самопізнанні. До суттєвих переваг даної форми належить те, що окремо взятому учаснику приділяється уваги більше, ніж в умовах роботи групи.

Впровадження у практику педагогічної роботи *масових форм* організації діяльності груп та колективів набуло поширення та значної популяризації завдяки наступним перевагам та особливостям:

- масові форми роботи дозволяють учасникам відчувати радість від причетності до спільної, значущої справи;
- у цих формах роботи задіяні представники майже всіх груп населення;
- завдяки довготривалості масових форм роботи створюється певне «емоційне поле», яке охоплює всіх учасників і здійснює позитивний вплив;
- більшість масових форм роботи мають комплексний характер, що дозволяє в межах однієї форми роботи використати переваги багатьох.

Можна назвати такі найбільш поширені **масові форми** роботи: *тематичний місячник, тиждень, День-свято, мітинг, вулична акція, дискотека, спортивне свято.*

Наукове обґрунтування організаційних форм педагогічної роботи, їх визначення і застосування в роботі є свідченням певного рівня розвитку педагогічної діяльності. Взаємозв'язок факторів, що впливають на поведінку особистості, потребують комплексного використання всіх форм педагогічної роботи, тим паче, що більшість із них у практичній діяльності перетинаються, комбінуються, утворюють нові сполучення. *Розробляючи проект будь-якої організаційної форми, слід завжди прагнути до того, щоб він був оригінальним, педагогічно доцільним, відповідав потребам і можливостям учасників, передбачав їх ініціативність та активну участь у процесі практичної реалізації спроектованого варіанту форми.*

Рівень успішного контактування та володіння **технологіями переконання й навіювання** прямо пропорційні педагогічній діяльності.

Враховуючи особливості діяльності виховної сфери, комунікацію можна розглядати як процес передачі *інформаційного, емоційного чи інтелектуального змісту.* У діяльності педагога-

наставника комунікація набула особливого значення. Її розвиток визначає міра розвитку потреб даної сфери.

Розвиток комунікації у педагогічній діяльності стимулюють наступні причини: по-перше, студенти потребують інформацію з офіційних джерел та безпосередньо в умовах прямого спілкування в межах певної групи; по-друге, комунікація із засобів передачі інформації перетворилась в особливий інструмент управління життєдіяльністю студента.

Комунікація за своєю моделлю нагадує двосторонній потік інформації. У цій моделі оцінюються якості передачі інформації, її повнота, зміст, форма. Це дозволяє не лише оперативно і правильно сформулювати уявлення про відповідну проблему, але й вибрати партнерів, розробити педагогічну стратегію і тактику, визначити адекватні методи і засоби реалізації конкретних цілей. При цьому обмін інформацією стає не просто двостороннім потоком, а багаторівневим процесом.

Відповідно до цього ефективність комунікації залежить уже не лише від її якості, своєчасності, повноти, але й від того, наскільки багатогранною вона є. Водночас другою вимогою щодо ефективності комунікації є зрозумілість інформації. Один із оптимальних способів зробити певну інформацію сприйнятливою – перевести її на певний рівень доступності. Будь-хто із фахівців зацікавлений в тому, щоб його інформація була зрозумілою студентам.

Ефективність комунікації підвищується і наданням максимально детальної інформації. «Детальність» у даному випадку розглядається як конкретність, глибинність, а не як зайва деталізація. Остання може викликати навіть певні труднощі у ході комунікації. Отже, кожен клієнт потребує свого рівня деталізації. І це також комунікативна стратегія і критерій ефективності комунікації.

Комунікативний процес можна розглядати як взаємодію типу «Я – Я», «Я – Ми» і «Ми – Ми». Суб'єктами комунікативного процесу можуть бути індивіди (чи групи індивідів), які беруть участь у взаємопогодженому процесі обміну інформацією. Комунікатор відправляє інформацію, а реципієнт одержує її і демонструє відповідну реакцію, яка спрямовується на комунікатора. Назви суб'єктів можуть змінюватися залежно від особливостей комунікативного процесу.

У тому випадку, коли комунікація виступає процесом передачі навичок, умінь, знань, інформації, то природно, що домінуючим в ньому буде доказовий, ілюстративний, аргументуючий аспекти. За таких обставин комунікатора можна сприймати як аргументатора, а реципієнта – як адресата. Процес комунікації, пов'язаний із передачею інформації від аргументатора до адресата, буде *навчанням, лекцією, семінаром, оглядом, настановою*.

Якщо ж процес комунікації має конфліктний характер і реалізується в конфронтації й протиставленні, комунікатор і реципієнт перетворюються в *опонента і пропонента*. Такий процес обміну повідомленнями характеризується тим, що у відповідь на кожне повідомлення опонента, на його тезу чи аргумент опонент висуває свою контртезу чи контраргумент. Такий характер комунікації найчастіше проявляється у *спірці, полеміці, диспуті*. Такий вид комунікації супроводжується неузгодженістю мотивів, засобів і результатів.

На відміну від цього, можлива *конфліктна модель комунікації*, яка від суперечностей у мотивах веде до погодженості в результатах, відповідно використовуючи для цього безконфліктні засоби. Прикладом узгодження результатів може служити *дискусія*. Суб'єкти комунікативного процесу в такому випадку є партнерами, які прагнуть знайти взаємоприйнятний вихід із конфліктної ситуації.

Всі вищезгадані процеси є комунікативними, але характер, цілі, результати і мотиви поведінки потребують різної рольової участі, диктують різні сюжети комунікативної взаємодії.

Термін «комунікація» багатозначний, він може означати: перше – це шлях повідомлення (повітряні чи водні комунікації), друге – це форма зв'язку (радіо, телеграф, супутник тощо), третє – це процес повідомлення інформації за допомогою різних технічних засобів (кіно, радіо, друк, телебачення тощо) і четверте – це акт спілкування, зв'язок між двома чи більше індивідами, передача інформації одним суб'єктом іншому. Це словарне визначення терміну свідчить, що найбільш близьким за значенням є останній варіант.

Отже, **комунікація** – це не спілкування у всій його комплексності і багатогранності, а лише **акт спілкування людей**. А це визначає певні грані комунікації: 1) координація прийому і передачі інформації; 2) узгодженість цінностей, оцінок і процесів розуміння; 3) організація процесу зв'язку між індивідами. При цьому комунікація як «акт спілкування» має свої особливості:

- це процес передачі інформації від одного суб'єкта іншому;
- цей процес має завжди ціль;
- контекстом комунікації є вся система цілей і результатів.

Педагог-наставник, визначаючи характер комунікації, має враховувати, яким типом спілкування можна скористатися в тій чи іншій ситуації: *індивідуально-особистісним* («Я – Я»), *індивідуально-колективним* («Я – Ми»), *колективно-суспільним* («Ми – Ми»). Кожному із цих типів притаманні свої особливості: *лексика, цілі і завдання, глибина і багатомірність*.

Предмет спілкування завжди обумовлює змістовий характер людської взаємодії. І залежно від того, що виступає предметом спілкування, його змістом, змінюються, розширюються **різновиди спілкування**: *побутове і ділове, спеціально-професійне, загальнонаукове, соціально-політичне, соціально-педагогічне, інформаційно-комунікативне та ін.* Щоб можна було використовувати у професійній комунікативній діяльності різні види спілкування, кожен педагог має знати основні вимоги до його комунікативної діяльності.

Педагог-наставник повинен уміти вислухати, «почути», зрозуміти роз'яснити, довести, відповісти, переконати, створити позитивну емоційну атмосферу для довіри чи ділового настрою, знайти підхід до студента. Він має володіти відповідними професійними якостями – знаннями та вміннями, які загалом можна віднести до **«комунікативної професіограми»** педагога-наставника:

- знати професійний мовленнєвий етикет і володіти ним;
- уміти формулювати цілі і завдання професійного (ділового) спілкування;
- уміти ставити запитання і професійно на них відповідати;
- володіти навичками ділового спілкування і вміти управляти ним залежно від визначених цілей;
- вміти аналізувати конфліктні і кризові ситуації і робити з них адекватні висновки;
- вміти доводити, аргументувати, спростовувати, переконувати, досягаючи водночас узгодженості і компромісу;
- вміти вести *бесіду, полеміку, дискусію, суперечку, співбесіду, ділову розмову, диспут, круглий стіл, переговори* тощо, спрямовуючи їх на вирішення спрогнозованого, позитивного і вмотивованого результату;
- володіти технікою і логікою мовлення;
- володіти відповідними мовленнєвими структурами і лексичними одиницями, що впливають на емоційно-експресивний стан клієнта;
- вміти говорити лише тоді, коли є що сказати співбесіднику.

Комунікативні засоби спілкування надзвичайно багаті і включають різноманітні механізми впливу. Наприклад, відомий французький дослідник проблеми спілкування Поль Сопер вичленив дві групи таких механізмів впливу: 1) *мовленнєві (вербальні)* – лексика, стилістика, граматики, семантика, правильність, стиль; 2) *невербальні* – оптикінетичні (міміка, жести, пози, методика), паралінгвістичні (тембр, інтонація, тональність), екстралінгвістичність (паузи, теми мовлення, сміх, покашлювання тощо), проксемічні (просторовість), предметно-контактні (дотик до рук, погладжування, обнімання тощо).

Взагалі, можна виділити такі основні *механізми впливу* комунікативних засобів спілкування:

1. **Зараження** – підсвідомий емоційний відгук у взаємодії з іншими людьми на підставі співпереживання з ними. В основному має невербальний характер.
2. **Навіювання** – цільове свідоме «зараження» однією людиною інших мотиваціями тих чи інших дій, змістом чи емоціями в основному за допомогою мовленнєвого впливу на основі некритичного сприйняття інформації. Багато вчених доводять, що навіювання часто обумовлюється місцем і роллю суб'єкта впливу у групі чи мікрогрупі. Це залежить від кількості

- членів групи, від статусу індивіда у групі, однозначності оцінок у групі, публічності оцінювання у групі, страху відрізнятись від групи, від віку і статі індивіда.
3. *Переконання* – це усвідомлений аргументований і вмотивований вплив на систему поглядів індивідуума.
 4. *Наслідування* – засвоєння форм поведінки іншої людини на основі підсвідомої і свідомої ідентифікації себе з нею.

У комунікативному процесі на практиці визначають два види *спілкування*: *ділове і міжособистісне*. Дані види спілкування різняться за певними особливостями. У діяльності педагога іноді грані ділового спілкування і міжособистісного стираються чи певною мірою стають «пастильними», не дуже помітними.

Ділове спілкування різниться такою особливістю як орієнтація на досягнення позитивного результату. При цьому форми комунікативної взаємодії відзначаються цільовою установкою на вироблення оптимальних позицій. Можна виокремити наступні *вимоги до ділового спілкування*:

1. Ставлення до проблеми не залежить від ставлення до опонента.
2. Розглядати проблеми слід у тому вигляді, як їх пропонують; оцінювати проблеми за об'єктивними критеріями, а не за характеристикою будь-кого; розмежувати об'єктивні оцінки і суб'єктивні цілі; проводити незалежну експертизу поставленої проблеми, в тому числі і своєї власної; визначити власну позицію стосовно висунутої проблеми, не претендуючи на винятковість права і поглядів; формувати ставлення до позиції опонента, виходячи із принципової рівноправності поглядів.
3. Вміння поставити себе на місце опонента.
4. Усвідомлення об'єктивності позиції опонента, проведення незалежної експертизи для підсилення чи заперечення певної ситуації, ідеї, проекту; розглядати суперечливу позицію як прояв намірів та інтересів різних сторін; оцінювати суперечливе положення без врахування загальновизнаних підстав.
5. Формулювати цілі ділового спілкування в межах їх можливого досягнення.
6. Цілі ділового спілкування мають бути конкретизовані за терміном, технологією реалізації, послідовності і практичної значущості. Необхідно зберігати стиль ділового спілкування, а не власного «я».
7. Предметом суперечностей має бути проблема, а не опонент.
8. Особиста конфронтація ніколи не дасть змоги досягти позитивного результату. Кожен з учасників розмови може захищати власну ідею, але він повинен бути терпимим, толерантним у стосунках з клієнтом. Оцінюючи недоліки іншої людини, акцентуючи на них свою увагу, кожен із партнерів принижує свою цінність і як фахівця, і як людини. А це, без сумніву, потребує дотримуватися наступної вимоги.
9. Принциповість педагога повинна базуватися на принципах позиції.
10. Ясне і чітке обґрунтування власних принципів. Вони повинні нести в собі неупереджений характер і бути незалежними від суб'єктів комунікативної дії.
11. Обов'язково дотримуватись рівноправної комунікативної взаємодії, чесності і принциповості – це забезпечить надійний результат.
12. Педагог-наставник має виключати можливість вигоди, інтересу та орієнтуватися у спілкуванні лише на позицію «Чого ми можемо досягти?» і «Як краще це зробити?»
13. Необхідно уникати позиції «Я маю це вирішити!», коли вирішення проблеми залежить від статусно-рольової характеристики учасників комунікативної дії. Крім того, ця позиція дає змогу одному із партнерів уникнути можливості поставити себе на місце іншого партнера. Це виправдання відсутності гнучкості чи навіть нездатності до гнучкості позиції.

Названі різновиди ділового спілкування (*ділова розмова, бесіда, співбесіда, обговорення, полеміка, дискусія, дебати, диспут* та ін.) у практиці педагога застосовуються з різною долею їх «активності». Так, бесіда є невід'ємною частиною щоденної роботи педагога, психолога, то «круглий стіл» – це такий різновид ділового спілкування, який застосовується значно рідше, але

водночас він потребує надзвичайно ґрунтовної підготовки як спеціаліста, так і всіх інших учасників. Коротко розглянемо основні види комунікації.

Ділова розмова – здатність глибоко і переконливо розкривати проблему, обґрунтувати її, висловити власні міркування і заперечення. У діловій розмові чітко простежуються цілі (іноді на них акцентується увага). Це особлива форма ситуативного контакту, який має певну структуру:

- звернення;
- запит необхідної інформації;
- відповідь як форма надання інформації;
- узгоджені дії чи ситуації (взаємодія) на основі ситуаційного контакту.

При цьому всі компоненти ділової розмови мають бути обґрунтовані і вмотивовані. Тут варто виокремити передумови правильної організації ділової розмови. Такими передумовами можна назвати когнітивну і афективну сфери. Когнітивна сфера — це сфера пізнання і усвідомлення (перше – Хто я?, Де я?, Яке моє місце?; друге – усвідомлення обов'язкового і бажаного, необхідного і можливого – Що я хочу?, Як цього досягти?).

Афективна сфера передбачає досить сильний психологічний контакт, який сприяє формуванню емоційного фону розмови. При цьому емоційний фон на різних етапах розмови завжди різний, оскільки суб'єкти ділової мови мають власні цілі і очікують тих результатів, які їм бажані.

Бесіда. Як форма мовленнєвої діяльності вона передбачає наявність драматургії, учасників і предметного контакту. Можна сказати, що бесіда – це предметна розмова двох - трьох (і більше) суб'єктів. У ході бесіди відбувається мовленнєва взаємодія, яку можна назвати «Комунікація: кожний удвох!». І саме в бесіді кожен із її учасників оволодіває «тотальною інформацією», вплив якої посилений за рахунок тісного контакту, інтонації, погляду, жесту і навіть сили голосу. Бесіда потребує щирого тону, переконливої і правдивої інтонації. У ході бесіди «ведучий» має так направляти її сюжет, щоб всі учасники комунікативного процесу побажали і змогли висловитися, задати запитання, отримати відповіді на питання, які їх хвилюють. Звичайно, одержана інформація може і не задовольнити обидві сторони учасників бесіди, і це залежить не лише від носія інформації, а й від того, хто сприймає цю інформацію. Іноді неспівпадіння «подачі» і «сприйняття» призводить до порушення контакту.

Із метою уникнення такого факту педагог-наставник повинен мати достатньо інформації про учасників бесіди: про характер, поведінку, смаки, звички. А в ході бесіди відчувати настрій. Це допомагає, як висловлюється В. І. Курбатов, «не сипати сіль на відкриту рану», не «тиснути» своїми пропозиціями на учасників бесіди.

Хід бесіди можна спроектувати, спираючись на такі її компоненти:

- мати чітку мету розмови;
- визначитись із учасниками бесіди (склад, кількість);
- з'ясування позицій учасників, в чому вони співпрацюють, а в чому розходяться;
- розкриття «спільної», «бажаної» мети і шляхів її досягнення;
- управління і корекція цілей і позицій;
- оцінка і характеристика взаємодії і спільного рішення.

Різновидами бесіди є *обговорення* і *співбесіда*. Перший із них, може передбачати обговорення проблеми на рівних, коли переслідується мета: як досягти консенсусу, позитивного вирішення проблеми. Обговорення, як вид комунікативної діяльності передбачає зацікавленість всіх учасників у пошуках шляхів вирішення проблеми. Проте вона не завжди вирішується відразу. Частіше визначаються чи окреслюються можливі шляхи вирішення, а остаточне рішення може бути прийняте поступово, після аналізу висловлених думок. Таким чином, обговорення передбачає партнерську взаємодію, оскільки учасники мають потребу у вирішенні проблеми. У ході обговорення рекомендують дотримуватися наступних вимог:

- постановка головної проблеми;
- узгодженість проблеми з учасниками обговорення заздалегідь;

- має висловлюватися лише власна думка щодо поставленої проблеми. Мало висловитись за чи проти, важливо обґрунтувати власну думку, довести її право на існування;
- недопустима критика самого виступаючого, може піддаватися критиці лише ідея, позиція. Критика має бути *обґрунтованою, доброзичливою, принциповою і конструктивною*;
- чітко дотримуватися в ході обговорення регламенту: можна говорити лише тоді, коли є що сказати.

Процедура обговорення у практиці іноді порушується, якщо організатори підходять до неї з уже заготовленим рішенням. Учасники відчують, що від них хочуть організатори, і «включаються» у спроектовану комунікативну дію або ігнорують її.

Співбесіда, на відміну від обговорення, потребує двох-трьох учасників, які відразу чітко обумовлюють свої цілі і розкривають їх у довірливому тоні, водночас шукаючи шлях до вирішення проблеми, яка хвилює цих осіб. Особливістю співбесіди є те, що вона має завершитись певним результатом. Цей вид комунікативного процесу посідає досить помітне місце у практиці педагога і спостерігається у різних напрямках його діяльності. І головне, що у ході різних видів бесіди слід уникати суперечки, дискусії, які призводять до відчуження учасників комунікативного процесу.

На підставі аналізу відомих досліджень у галузі психології і педагогіки, стану розв'язання проблеми у практиці, а також, виходячи з того, що мовленнєві уміння особистості формуються не тільки у предметній діяльності, а й у самому процесі життєдіяльності, самореалізації, виокремлюють два блоки мовленнєвих умінь, які по суті відображають його спрямованість на певний вид професійної діяльності. Кожен із блоків має свій обсяг і зміст мовленнєвих умінь. Саме вони забезпечують оптимальний варіант прояву комунікативності педагога.

Перший блок мовленнєвих умінь охоплює переважно ті, які забезпечують якісний характер мовлення; другий блок включає мовленнєві уміння, які посилюють ефективність комунікативного процесу взагалі і соціально-виховного впливу зокрема.

Перший блок:

- володіння технікою мовлення;
- володіння логікою мовлення;
- володіння інтонаційною варіативністю;
- прогнозування комунікативної поведінки;
- здійснення взаємодії;
- здійснення емоційно-експериментального впливу;
- володіння мовленнєвим етикетом.

Другий блок:

- формування цілі мовлення (всього комунікативного процесу);
- ініціювання процесу мовлення;
- вибір і реалізація видів мовлення;
- адаптація комунікативних умінь до соціально-виховних умов і конкретного клієнта;
- використання результатів аналізу мовлення і комунікативного процесу;
- здійснення управління мовленнєвим процесом і його корекція.

Педагог, володіючи всіма якостями мовлення на високому рівні, ще має володіти **мовленнєвим етикетом** – певною узагальненою нормою комунікативного процесу.

Мовленнєвий етикет – це сукупність правил, принципів і конкретних форм спілкування. Поняття мовленнєвого етикету – синонім культури спілкування як норми спілкування і поведінки. Стосовно діяльності педагога, це розуміється як норма культурного ділового спілкування.

Мовленнєвий етикет у діловому спілкуванні передбачає лояльне ставлення до співбесідника, використання загальнокультурних норм спілкування, міркування, форм їх вираження. Будь-який комунікативний процес і в будь-яких умовах передбачає наявність деяких обов'язкових елементів мовленнєвого етикету. Зокрема, це стосується *привітання, звертання,*

знайомства, запрошення, компліменту, вітання. Кожен із цих елементів має своє місце в комунікативному процесі і свої особливості та мовленнєве вираження.

Привітання – це початок комунікативного процесу. Головним тут є не те, що потрібно привітатися з людиною, а те, як ти маєш це зробити, враховуючи: це зустріч перша чи якась чергова; це партнер, підлеглий чи конкурент, однодумець чи опонент. Необхідно зважати і на те, із скількома учасниками розмови ти будеш спілкуватися: тоді загальне вітання для всіх і особисте – для конкретної людини. Важливо у привітанні зафіксувати свою увагу на тих, із ким будеш вести подальшу розмову.

Звертання – інший елемент мовленнєвого етикету, який проявляється у ході привітання відразу. Саме за допомогою звертання здійснюється адресація до співбесідника за іменем, прізвищем, посадою чи професійною приналежністю. Звертання як елемент культури спілкування є проявом ввічливості, поваги до людини. Водночас воно засвідчує той факт, що розмова стосується саме того, до кого спрямоване звертання. Крім того, неодноразове звертання навіть у великій аудиторії знімає безликість у розмові і свідчить, що розмова стосується всіх чи кожного. Звертання є своєрідним «манком» до уваги: якщо до нас звернулися, то ми маємо певним чином відгукнутися на це звертання. А це викликає позитивні емоції в обох сторін, що є однією з умов досягнення мети.

Часто комунікативний процес педагога супроводжується *знайомством*, що є актом самовизначення у спілкуванні між людьми, які раніше не були знайомими. Знайомство – це ще й інформація кожного із учасників комунікативного процесу. Сам процес знайомства залежить від ситуації, від бажання розкрити ті аспекти особи, які потрібні в даній ситуації і на даному етапі контакту. Варто сказати, що знайомство може здійснюватися як самими учасниками комунікативного процесу, так і іншими людьми, які представляють учасників. Це залежить від рольових функцій тих людей, які вступають у мовленнєвий контакт.

Практична діяльність фахівців педагогічної сфери настільки багатогранна, що вона досить часто потребує включення у сферу діяльності такого елемента як *запрошення*. Це елемент мовленнєвого етикету, який пов'язаний із пропозицією зустрітися, налагодити співпрацю, взаємодію, визначення рамок стосунків, бажання зняти конфліктне напруження тощо. Тому запрошення має бути завжди прямим, відкритим, де висловлюються мотиви зустрічі чи розмови, місце і час (який, до речі, іде в погоджувальному варіанті).

Час і місце зустрічі залежить від тієї людини, з якою зацікавлені зустрітися. В іншому випадку її просто ставлять до відома. Хоча за будь-яких умов гарним стилем буде поцікавитися, який час і місце більше підходить для зустрічі. Це, водночас, сприяє тому, що співбесідник не зможе категорично відмовитися, зважаючи на такі етикетні «пільги», запропоновані у розмові.

Часто у розмові педагог застосовує *компліменти*. Цей елемент мовленнєвого етикету несе в собі певне перебільшення позитивних якостей людини. Використання компліментарного прийому сприяє створенню позитивних емоцій у співбесідника, а відтак і позитивної реакції на людину, яка робить комплімент, і викликає бажання зробити цій людині щось приємне. Крім того, навіть нейтральний комплімент є добрим початком для розмови.

Використовуючи у ході комунікативного процесу комплімент, педагог має враховувати певну особливість компліменту: він має мати лише відкритий, правдивий зміст; гіперболізація, яка завжди наявна в компліменті, не повинна підкреслювати інші негативні якості людини; комплімент має спиратися на власну думку і не ставити людину у смішне становище, підкреслюючи якусь якість, яка в людини абсолютно відсутня. Звичайно, стиль компліменту буде різним, оскільки він залежить від того, хто говорить і від того, кому він призначається, а також від ситуації і попередньої розмови.

Будь-яка розмова завершується *прощанням*, яке передбачає прощання тієї людини, котра першою має піти. Це може бути вербальна форма прощання і дотикова. Гарним стилем прощання педагога є його увага до студентів. Але за будь-якої умови прощання повинно бути *доброзичливим, неспішним, іноді компліментарним*.

2.6. ІНФОРМАЦІЙНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ БЕСІДИ «УКРАЇНСЬКІ КОЗАКИ-ХАРАКТЕРНИКИ»

Самураї, йоги і ніндзя відомі всім і давно. Про наших козаків-характерників відомо мало кому. Слово «характерники» походить від сильного характеру, від міцної волі, що могла зрушити гори. Це магічна сила від народження, що надавала людині особливих, часто надприродних сил та вмінь. Характерники не мерзли взимку, ходячи босими ногами по снігу, могли перебувати під водою годинами і, кажуть, що їх не брали кулі, і вони могли проходити крізь стіни. Свій початок козаки-характерники ведуть ще від давньо-українських язичницьких волхвів (віщунів, чародіїв). Пантелеймон Куліш написав про козаків-характерників:

О, козаки! Зветесь ви християни,
І так шукаєте собі безпеки,
Як ваших предків хижаки погані
Навчили у віки якісь далекі.

Українська історія – це дзеркало трагічної долі великого народу, який володів знаннями (навіть у побіжному порівнянні, виходячи із тих фрагментарних досліджень старовини, які дішли до нас), що були значно вищими за знання їхніх сучасників із інших етносів. І досі навколо українців, зокрема козаків, існує такий собі ореол містичності.

Містичності від того, що для нас, у ХХІ столітті, їхні знання, які заповідали пращури, залишаються загадкою. Містичності від того, що навіть на підсвідомому рівні кожен українець, читаючи свою історію, починає розуміти, що його пращури були саме тими атлантами, які штовпнули людську цивілізацію уперед.

Штовхнули – і загадково зникли, розчинившись у сірому натовпі, що покійно став на коліна перед варварами-завойовниками. А може, насправді, все було не так, як нам розповідають нащадки отих завойовників, що привласнили і назву нашої країни, і наш знищений родовід?

В усякому разі, якщо ми задаємо собі це питання, якщо свідомо чи підсвідомо шукаємо на нього відповідь – значить у нас, десь всередині, просинається невідома могутня сила наших пращурів. Значить від нас має піти новий початок від тієї цивілізації, яка розтанула у глибині століть. Але до того, ми мусимо усвідомити де живемо, хто нас оточує, хто намагається нав'язати нам стереотипи нашої меншовартості разом із чужинською штучною мовою та псевдодуховними цінностями такої самої, фальшивої релігії... Наших характерників багато чим нагадують японські ніндзя, про яких підлітки точно знають. Хоча у школах історії саме України, а не Японії, повинна бути більша увага...

Стрільців-розвідників у козацькому війську називали пластунами. На Запорозькій Січі вони створили навіть окремий Пластунівський курінь. Про них А. Чайковський пише: «Хто меткий та хитрий, вміє собі поради, дістає від товариства прикметник характерника, якогось надчоловіка, котрого куля не бере і котрий самого чортяку вміє окульбачити і заставити собі служити». Д. Яворницький теж стверджує, що «між козаками завжди були так звані «характерники», яких ні вогонь, ні вода, ні шабля, ні звичайна куля, крім срібної, не брали».

Такі «характерники» могли відкривати без ключів замки, плавати на човнах по підлозі, як по морських хвилях, переходити через річку по сукняній повсті чи циновках з лози, брати в голі руки розпечені ядра, бачити за кілька верств довкола себе за допомогою особливих «верцаєл», перебувати на дні ріки, влізати і вилазити з туго зав'язаних і навіть зашитих мішків, «перекидатись» у котів, перетворювати людей у кущі, вершників на птахів, залазити у звичайне відро і плисти в ньому під водою сотні, тисячі верств». Так само і В. Голобуцький вважає, що характерники були «замовлені від кулі і шаблі».

Свій початок козаки-характерники ведуть ще від давньо-українських язичницьких волхвів (віщунів, чародіїв).

В. Шевчук пише про волхвів таке: «Вони, вважалося, знали таємну силу речей, явищ і володіли своєю, виробленою в століттях, наукою і прийомами, з допомогою яких цю віру вселяли в маси. Вони займалися пророцтвом, тобто віщували про майбутнє, через що і називали їх віщунами».

На думку В. Пилата: «Після хрещення Русі, переслідувані князями та греками волхви, жерці і воїни-охоронці храмів об'єднувалися у таємні громади і у віддалених від великих міст місцях почали створювати Січі. На островах Дніпра, побережжях Бугу і Дністра, в Карпатах і багаточисельних лісах України (Русі) волхви заснували школи бойового гартування і вишколу, в яких шлях воїна до вершин досконалості опирався на рідну віру, одвічні звичаї та обряди». Тут ми можемо згадати попередників козаччини XVI ст., таємничих степових бродників, вигонців галицьких та інші військові громади.

Недаремно і Запорозька Січ виникла на острові Хортиця. Ще в першій половині X ст. візантійський імператор Костянтин Багрянородний розповідав, що руси мають пристань на острові Святого Георгія (Хортиці), де біля велетенського дуба покладають свої жертви. Про те, що шанували і запорожці це місце, пише також Я. Новицький: «Легенда розповідає, що багатовіковий святий дуб був місцем, де збиралися запорожці і козацька рада для обговорення політичних та громадських питань; під дубом лунали запорозькі молитви; інколи вони бралися за зброю проти ворогів. В 1775 році, після Троїцьких свят, запорожці в останній раз віддали шану святому дубові, де вони розпили кілька бочок горілки і в останній раз відтанцювали запорозького козачка».

Доказом того, що багато хто з характерників не був християнином, було те, що «їх ніколи не ховали попи, а ховали їх запорожці по-своєму». Навіть декотрим, як розповідають легенди, забивали у груди кілок, щоб вони по смерті не вставали, а тоді засипали землею. Однак найпоширенішим похованням характерників було поховання лицем донизу.

Цей звичай склався ще зі скіфських часів. Як стверджує С. Бессонова, так ховали «небезпечних людей-чаклунів, тобто осіб, чиє посмертне відродження було небажаним. Для того їх обертали обличчям вниз, щоб сонце не торкнулось їх своїм животворним промінням». Одне з таких поховань козака-характерника, як повідомляє П. Лаврів, було розкопано в 1936 році біля с. Архангельськ, Ясинуватського району, Донецької області. Козак лежав у дубовому гробі, зробленому без жодного цвяха. Коли відкрили труну, побачили останки козака в червоних шароварах і синьому жупані, підперезаному зеленим поясом. Він лежав лицем донизу, а за поясом мав горобчик горілки, запечатаний сургучем. Прості люди називали характерників чаклунами, галдовниками, а попи вважали, що в них «вселився біс».

Створюючи свою систему бойового вишколу, козаки-характерники були продовжувачами справи волхвів. Крім того, українці мали можливість ознайомитись і з бойовими мистецтвами інших народів, адже серед запорожців були представники 20 націй. Наприклад, гетьмана Предслава Лянцкоронського сучасники величали як лицаря, вишколеного в лицарській штудії сучасної Європи («пройшовши цілу Європу, побував також в Єрусалимі і різних варварських краях, і там багато навчився з воєнної штуки, і вернувшись додому, користувався тим: в воєнній штудії багато відмінив і нового завів»).

Все це дійшло до наших днів у вигляді бойових танців – гопака, метелиці, козачка. Порівнюючи багатство рухів китайської системи ушу з гопаком, І. Лебедев дійшов висновку, що для того, щоб виконати гопак, потрібно «багато ще дечого, що виходить за рамки китайської гімнастики». На його думку, гопак є наслідком розвитку системи фізичної і психічної підготовки наших предків-воїнів.

Репутацію характерника мали деякі історичні особи. Зокрема, сучасники вважали галдовником наказного гетьмана Івана Золотаренка, який прославився в роки Визвольної війни своїми успіхами в боях з поляками. Його смерть оповита багатьма таємницями. Як оповідає автор «Історії русів», «Наказний гетьман, Золотаренко, повертаючись з військом за наказом в Білорусію

і проходячи місто Старий Бихов, пострілом з рушниці, зробленим з однієї дзвіниці засівшим там католицьким органістом Томашем, вбитий на смерть, а органіст признався добровільно, що підготовлений до цього злочинства католицькими ксьондзами, які дали йому кулю зі священної чаші, за його словами, освячену і укріплену спеціальними замовляннями... І справді, після огляду виявилась та куля незвичайною, і в ній середина була срібна з латинськими літерами! Тіло вбитого Золотаренка відвезли на батьківщину в місто Корсунь на поховання в тамтешній дерев'яній церкві, його коштом збудованій. Але коли почалось поховання у присутності багатьох людей і духовенства, то громовим ударом запалена церква, і тіло вбитого разом з церквою згоріло в попіль.

Багато чудернацьких історій розповідали про запорозького кошового Івана Сірка. За час свого отаманування з 1659 по 1680 роки Сірко брав участь у 55 битвах і скрізь виходив переможцем, не рахуючи безлічі дрібних сутичок з ворогами, не занесених до літописів і виграних ним. Тому найчастіше його з усіх інших кошових обирали запорожці на Валних (головних) Радах. За 22 роки обирали Сірка 22 рази! Вірили, що він знає наперед про те, хто з ним збирається воювати, що під час бою може перекинутися на хорта, вовка чи яструба, або закласти вороже військо. Недаремно ж турки і татари прозвали його «урус шайтан». Татарські матері іменем Сірка лякали дітей. Турецький султан видав фірман (указ) про моління в мечетях на загибель Сірка. А. Кашенко писав про нього: «Чи зміг би простий чоловік з такою невеликою купкою товариства самотійно, без чужої допомоги відбитись від далеко більшого і краще озброєного війська турецького і татарського, і більше 30 тисяч яничарів, мов баранів, вирізати між січовими курінями? А хто ж, як не характерник, зміг би вскочити з купкою товариства у самий Крим, кубло великої орди, поруйнувати його городи, вирятувати невольників, що зігнані туди з усіх земель, і взяти велику здобич?»

Багато легенд ходить про уславленого кошового отамана Івана Сірка. Кажуть, що козаки п'ять років не ховали Івана Сірка і всюди возили його тіло з собою в походи. Це дозволяло їм перемагати удвічі сильнішого ворога. Відомо, що рука Сірка була талісманом щастя і перемоги над усіма ворогами у боях.

Про запорозького кошового Григорія Сагайдачного говорили, що «його ні куля не брала, ні шабля не рубала. Він такий був, що із води виходив сухим, а з вогню мокрим. Він знав усі броди і чаклунські засоби. Одне слово, він був знаючим чоловіком». Славу характерника мав і фастівський полковник Семен Палій. За допомогою характерництва козака Кравчини раптово був схоплений Гнатом Голим зрадник Сава Чалий, який, вирішивши у Січі, перекинувся до поляків і став найзлішим ворогом запорожців. За переказами, Голий і Кравчина, «як од'їжджали з Запорожжя, то насипали в сап'яни (чоботи) своєї землі, понабивали її коням під копита і пообтикалися терном. От вона й одведе очі, мов вони за лісами у своїй землі». Взагалі, у козаків був звичай перед походом насипати своєї землі під устілку чобіт і в шапки. Вважалося, що «хто чоботи скине, тому смерть, а хто шапку зніме, тому голову знімуть».

П. Петерсон, швед, що був у Московщині в 1608 році і написав історію заворушень на Московщині в часи боротьби претендента на московський трон Дмитра, зазначає велику роль українських козаків. «Провідником козаків, – каже П. Петерсон, – був Кореля, спритний «чорнокнижник», котрий чудодійством багато допоміг Дмитрові».

Чимало характерників взяли участь у гайдамацькому русі. Сучасник поляк Корятович розповідав, що не один раз жовніри бачили, як гайдамаки збирали з себе кулі, які попадали їм у груди або обличчя, і кидали їх назад у ворога. Тому поляки, вирушаючи на гайдамаків, святили кулі. Саме характерники, коли московські війська у 1775 році підійшли руйнувати Січ, на відміну від старшини і духовенства, які умовляли запорожців не проливати християнської крові, закликали вчинити ворогам опір. В одній з пісень співається, як характерник Васюта звернувся до кошового:

Дозволь, батьку отамане,
Нам на башті стати:
Москаль стане із мечами,

А ми з палашами,
Не виб'ємо палашами,
Виб'єм кулаками,
Нехай слава не поляже
Проміж козаками!..

За переказами: «Як стало військо проти запорожців, а характерники і вийшли. «Ну, – кажуть, – здаватися не будемо, бийте!» Москалі за рушниці, цілять їх, а рушниці – клац, клац, клац! – і не палять. Глянули, аж порох мокрий... «Ну, – кажуть, – вас, мабуть, і чортяка не звоює». Характерники зовсім не хотіли здаватися Катерині». Однак більшість запорожців пристало на умовляння старшини з духовенством і здалися. Але найнепокірніші, очолювані характерниками, покинули Січ і втекли за Дунай в Туреччину, де вони заснували Задунайську Січ (на території сучасної Румунії). Проявили себе характерники і на новому місці – у війні козаків з липованами (російськими козаками-некрасівцями). За переказами, характерники допомогли козакам заволодіти липованським містечком Дунаєвець.

Чимало старих характерників залишилося на Великому Лузі і після зруйнування Січі. В народних оповіданнях збереглися прізвища деякого з них: Джерелівський – «сам кував рушниці і умів заговорювати їх, був великим стрільцем і мисливцем, не боявся ні хмари, ні грому», а також Канцибера, Гайдук та інші. Прожили вони більше ста років. До нас дійшли деякі географічні назви, пов'язані з ними: Джерелівське урочище, Канциберівське озеро й урочище.

Характерництво, безумовно, приховує багато таємниць для істориків, лікарів, біологів, хіміків, фізиків, інженерів. Те, що нам відомо, тільки вершок айсберга, основа якого ховається в темних глибинах містики і парапсихології. На думку О. Бердника, «...характерництво було не винятком, а втаємниченим духом буття Січі Запорозької; вся Січ була «братерством Характерників».

2.7. «ГОВОРЯТЬ ПРО МИР – І НЕМАЄ МИРУ»

Ставлення до Другої світової війни в Україні, до її учасників, до національно-визвольних рухів різне на сході і заході, півночі і півдні країни. Упродовж уже більше сімдесяти років на це ставлення наших громадян і впливає ідеологія сусідньої країни. Імперська політика Росії ніколи не полишала українців для демократичного вільного розвитку на їх Богом даній землі!

Винищення людей, культури, рукописів російськими царями Іваном III і IV, Петром I, Катериною II завдало непоправної шкоди Україні. У всіх документах, що збереглися, літописах, універсалах і Конституції Пилипа Орлика, документах Гетьманської доби, ми знаходимо посилення на те, що ми руський народ, мова наша руська, держава Русь, а нам говорять за якусь окраїну. Ми маємо найдавніше письмо на землі, в якому **154 руни та буквиці**, якому тисячу років, найдосконаліший алфавіт, а нам говорять, що письмо нам принесли болгарські іудеї чорноризці Кирило і Мефодій.

Лише китайці, що звалися раніше хунами-арімами, після поразки від витязів-русів **7518** років тому, тричі переробляли наше рунічне письмо і якби «винайшли» свої ієрогліфи. **Петро I у 1700 році відмінив 5508 років нашої минувшини**, відповідно сфальсифікувавши все, що було до того, зате зрівнявся у дикості з Європою.

*Ми тут жили ще до часів потопу.
Наш корінь у земну вростає вісь.
І перше, ніж учити нас, Європо,
На себе ліпше з боку подивись.
Ти нас озвала Хутором пихато.
Облиш: твій посміх нам не допече.
Бо ми тоді вже побілили хату,
Як ти іще не вийшла із печер.
(Борис Олійник)*

Варто згадати слова **Григорія Сковороди** про мир між народами: «Весь світ спить. Та не так спить, як про праведника сказано: «Коли спить, то не розбі'ється...» Спить глибоко, простягнувшись, наче вдарений об Землю. А наставники, які пасуть Ізраїля, не тільки не будять, а ще й погладжують: «Спи, не бійся! Місце хороше, чого остерігатися?» **Говорять про мир – і немає миру».**

Сковорода Григорій Савич (3.12.1722, с. Чорнухи Полтавської області – 9.11.1794, с.Пан-Іванівка Харківської області) – видатний український просвітител, філософ і поет. Здобув освіту у Київській академії, продовжував освіту за кордоном. У 1753 викладав у Переяславському колегіумі, 1759-1764 – в Харківському колегіумі. Через переслідування за демократизм і наукову самостійність у викладанні залишив педагогічну діяльність і з 1769 до смерті залишався мандрівним учителем. У педагогічних поглядах С. віддзеркалилися основні напрями прогресивної педагогіки: **гуманізм, демократизм, висока моральність, любов до Батьківщини й народу.** С. висміював дворянсько-аристократичне виховання і протиставляв йому **позитивний ідеал виховання, мета якого – створення гармонійно розвинутої людини.** Головним педагогічним принципом С. вважав **виховання природних здібностей людини, проголошував ідею природного виховання.** Великого значення надавав вихованню **любви до праці, самодіяльності учнів, керівній ролі батьків і вчителів.** Обстоював загальнодоступне, безкоштовне навчання для всіх верств населення.

Про мир і війну багато сказано і написано. До миру і свободи народи прагнуть під час війни. Проте дуже мало часу людство існувало без воєн. І з кожним роком утримувати мир на Землі стає все важче і важче... То чому ж людство приречене на самознищення? Чому вчить нас історія? **Самозбереження, а не руйнування...** Згадаймо «Моральний кодекс будівника комунізму». З його 12 пунктів – 4 вимагали від людини непримиренності та нетерпимості. Якби всі члени КПРС жили за цим кодексом, комуністична партія б розвалилася не у 1991 році, а значно раніше, через те, що непримиренність та нетерпимість є руйнівними принципами.

Мораль в першу чергу призначалася задля збереження сім'ї, роду, громади, держави. Візантійський історик **Прокопій Кесарійський** писав: «У слов'ян немає держави, всі закони у них у голові». На противагу римському праву древнє руське суспільство базувалося не на забороняючих законах, а на сумлінні громадян. Адже візантійці, базуючи свої державницькі принципи на юдейській Торі з її написаними для юдеїв 613 законами (міцвот), вважали, що без закону не існує і держави. Коли закони держави опираються на мораль, суспільство процвітає, а народ благоденствує. Так було у древній Індії під час правління царя Ашока. Так було у Спарті за часів її фундації законотворцем Лікургом. Що українцям потрібно, щоб повернути свої справжню історію, збагатити культуру, повернути дітям мову, відстояти втрачені споконвічні землі, дочекатися омріяного миру і свободи?

Молоді варто повернути *дух характерництва козаків*, працювати над зміною свого *духовного стану*, витіснивши з себе *агресію, злобливість*, повернути собі *духовні і людські якості: доброту, любов, радість, гармонію, чистоту помислів і думок.* Це допоможе зберегти себе і безсмертну душу, впоратися із тваринними інстинктами та задоволеннями і цим зміцнити своє тіло і душу. Кожному з нас варто творити простір чистоти і любові в собі, у своїй родині, у своїй громаді, державі, щоб мати радісне життя, могутнє здоров'я, мир, любов і процвітання. Ми мусимо знати свою історію! Без фальсифікації, відділити «зерно від половини», «очистити пшеницю від куколю»! Мусимо боронити свою землю і свій народ від бандитів, терористів, зайд і пройдисвітів! Мусимо вшанувати всіх своїх героїв!

Виступ Президента, Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України під час складання Військової присяги молодим поповненням Окремого полку Президента України та 101-ї окремої бригади охорони Генерального штабу ЗСУ

9 травня 2017 року - 11:02

Дорогі українці!

Товариші генерали і офіцери, солдати, сержанти, старшини, прапорщики!

Шановні родини військовослужбовців!

Високоповажні ветерани!

Високодостойні Герої України, які тут, серед нас присутні!

Вже стало доброю традицією складання новобранцями військової присяги на цьому священному для кожного українця місці. Місці, яке зберігає пам'ять про доблесть і відвагу захисників України.

У відносно вже далекому 1981 році, коли відкривали цей комплекс, жоден ясновидець не зміг би собі передбачити, що тут з'являться експонати, які свідчитимуть про героїзм українських воїнів, який виявлений в боротьбі не лише з нацизмом, але й при захисті України від російського агресора.

І вчора я зміг у цьому переконатися і раджу, до речі, кожному українцю обов'язково побувати тут. Вчора тут я оприлюднив політичне рішення: саме на цій території ми створимо Меморіальний комплекс в пам'ять про нашу оборонну війну з агресивною Росією. Разом з Національним музеєм історії України у Другій світовій війні – це стане єдиним Меморіалом українських героїв.

І сьогодні ми згадуємо всіх, хто віддав свої життя за Вітчизну. І низько вклоняємося тим ветеранам, які, слава Богу, з нами. І перед дітьми війни. І перед усіма, хто пережив жакливе лихоліття боротьби з нацизмом та кому тепер, на схилі літ, випала доля переживати ще одну війну, ще одного агресора і ще одного окупанта.

Розташування України на перехресті шляхів змушувало народ землеробів і ремісників, лірників і кобзарів, народ побожний і мирний, наш український народ, тримати зброю. Але брали ми її до рук не для того, щоб загарбати чуже, а для захисту своєї землі, своєї родини, своєї оселі. З урахуванням подій останніх років маємо раз і назавжди засвоїти аксіому: військом не можна нехтувати, а героїв – не можна забувати.

Сьогодні як Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України приводжу до присяги молоде покоління, нове поповнення Окремого полку Президента України та 101-ї окремої бригади охорони Генерального штабу Збройних Сил України.

Нехай такі, нібито нефронтові назви нікого не збивають з пантелику. Воїни цих військових частин брали, беруть і братимуть участь в захисті країни від агресора. За винятком призовників-строковиків, які, як я і обіцяв, до бойових операцій не залучаються, а під час призову на військову службу проходять військове навчання.

За мужність, за героїзм більше 400 офіцерів, сержантів та солдат цих військових підрозділів відзначено державними та відомчими нагородами.

Командир екіпажу бронетранспортера старший лейтенант *Роман Тимошенко*, навідник старший солдат *Михайло Іваничко* та водій солдат *Дмитро Барвін* загинули біля села Нижнє Лозове. Вони взяли на себе основний удар і в нерівному бою дали можливість цілій колонії військової техніки вирватися із засідки.

В бою отримав смертельне поранення капітан *Олег Коваль* зі 101-ї окремої бригади. Старший солдат *Дмитро Козачук*, незважаючи на контузію та множинні осколкові поранення, бо ворожа граната влучила в башту БТР, вивів бойову машину та побратимів з-під обстрілу терористів. Це сталося під Комісарівкою.

Старший солдат *Володимир Черкас* під час виходу українських військ з Дебальцевого вивіз з-під обстрілів на своєму бронетранспортері близько 50 військовослужбовців – за один рейс. Старший лейтенант *Олександр Псарюк* з Окремого полку Президента вночі з екіпажем БМП-2 прорвався на територію противника та врятував трьох наших розвідників, які були поранені, знаходилися в тилу ворога і не могли дістатися звідти самотужки.

Цими бійцями пишаються їхні однополчани. Про їхні подвиги має знати вся країна.

У юнаків, які сьогодні складають військову присягу, чимало братів і батьків, які вже беруть участь у війні на захист України. Які є гідним прикладом для родичів-новобранців. Та й не тільки для них.

Пліч-о-пліч, у строю захисників України, що зараз протистоять російсько-терористичним військам на сході України, стоять онуки та правнуки учасників Другої світової війни, які у лавах *Червоної армії, Української Повстанської армії, партизанських загонів* здобували й здобули перемогу над нацизмом. Цей факт – символ зв'язку різних поколінь. І вчора на цій площі ми відкривали фотовиставку і кожен з вас може подивитись на цей зв'язок поколінь: діда, прадіда, онука і праправнука. Це – дуже важливо. *І там ви побачите і ветерана Червоної армії, і ветерана Української Повстанської армії.* Це – ознака примирення героїв, які захищали Україну від нацизму під червоним, синьо-жовтим та червоно-чорним прапорами.

Історія свідчить, що найсильнішими є ті нації, ті народи, які у часи карколомних випробувань здатні відкинути внутрішні чвари й суперечності і об'єднатися. Тільки разом ми зможемо відстояти нашу незалежність, свободу. І тільки разом ми зможемо перемогти і побудувати державу, яка дасть кожному громадянину гідне життя.

Шановні молоді воїни!

Батьківщина довіряє вам захист своєї свободи, свого суверенітету, своєї незалежності! Вітаю вас із визначною подією у вашому житті – складанням військової присяги на вірність українському народові!

Нема жодного сумніву, що, прийнявши на себе почесний обов'язок захищати Батьківщину, ви будете гідно продовжувати славні бойові традиції наших захисників з попередніх поколінь. Як Президент України засвідчую найглибшу повагу і шану усім ветеранам Другої світової війни, учасникам національного українського визвольного руху, громадянам, які зазнали жаків нацистських переслідувань.

А як Верховний Головнокомандувач дякую українським військовослужбовцям за мужність у захисті країни від російської агресії.

Вітаю вас, дорогі співвітчизники, з *Днем перемоги над нацизмом у Другій світовій війні*. Ми, українці, є повноправними учасниками перемоги над нацизмом. Гіркі спогади про ті роки не полишають нас, дбайливо передаються з покоління у покоління. Свято це є і буде, але ми більше не станемо відзначати його за московським сценарієм. Звичайно, війна мала планетарний характер. Звичайно, народи колишнього Радянського Союзу воювали разом. Але при всьому цьому війна мала і свій окремий, український, вимір, який для нас, українців, беззаперечно – головний.

Його не можна описати лише двома фарбами, чорною та білою, а інших в радянській та російській палітрі – nenache й нема.

Ми категорично відкидаємо спроби Москви використовувати перемогу над нацизмом в Другій світовій війні для задоволення її реваншистських, імперських та експансіоністських потреб. Друга світова війна закінчилася 72 роки тому, а Кремль все ще поривається командувати Україною неначе чотирма українськими фронтами сорокових років минулого століття.

Сьогодні у Москві під час акції «Безсмертний полк» пообіцяли нести портрети російських бойовиків, яких послали на Донбас вбивати українців; які з мечем до нас прийшли, а тому від меча і загинули.

От це і є справжній символ так званої дружби, дружби у великих і лукавих лапках. Акція «Безсмертний полк» – вірець витонченої політичної спекуляції на почуттях людей. Хотілося б, щоб це почули ті українці, які повірили в щирість її організаторів. Адже в Москві придумали її насправді не для того, щоб вшанувати пам'ять захисників. А для того, щоб російській експансії в сусідні країни допомагали не лише живі.

Колись Маргарет Тетчер сказала мудрі слова: «Війни стаються, коли агресор відчуває, що може досягти своїх цілей за прийнятну ціну». Так було в Україні, коли 2014 року Росія знала, що у нас на той момент нема армії. Але такого вже не може бути в 2017-му, бо Росія відчула, що армія в Україні є! І «прийнятної ціни» для агресора вже бути не може.

Ми надзвичайними зусиллями наростили м'язи і стали сильнішими. Свідомі своєї історії, традицій, спільної долі, звичаю минулого і доброго майбутнього, ми боронимо свій європейський вибір.

Ми точно переможемо! Це – наш святий обов'язок перед загиблими у Другій світовій війні і тими героями, які в наші дні віддали життя за вільну Україну. Це – обов'язок перед нашими дітьми. Це – обов'язок перед всіма прийдешніми поколіннями.

Ми точно переможемо!

Слава Україні!

2.8. НАРІЖНІ КАМЕНІ ПАТРІОТИЧНОГО САМОВИХОВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЮНАЦТВА

Військо – зміцнимо!

Віру воскресимо!

Вистави – заграємо!

Героїв – вшануємо!

Державу – збудуємо!

Джерела – почистимо!

Добро – робитимемо!

Дух – піднімемо!

Душі – наповнимо!

Здоров'я – загартуємо!

Знання – засвоїмо!

Історію – дослідимо!

Книги – прочитаємо!

Козацтво – удержавимо!

Ліси – посадимо!

Лицарство – виховаємо!

Любов – посіємо!

Мову – перевеємо!

Могили – впорядкуємо!

Мораль – виправимо!

Минуле – пізнаємо!

Музеї – збагатимо!

Народ – згуртуємо!

Націю – піднесемо!

Пам'ять – відновимо!

Пісні – проспівасмо!

Поля – загосподаримо!

Природу – відродимо!

Рабство – викорінімо!

Рани – загоїмо!

Родовід – продовжимо!

Родини – поєднаємо!

Розкаяних – простимо!

Самостійність – утвердимо!

Свободу – здобудемо!

Святині – примножимо!

Серця – запалимо!

Славу – повернемо!

Слово – поширимо!

Совість – пробудимо!

Справедливість – встановимо!

Силу – зберемо!

Таланти – відкриємо!

Традиції – відтворимо!

Україну – прославимо!

Фільми – поставимо!

Храми – освяtimo!

Честь – відстоїмо!

Шевченка – звеличимо!

Єдність – проголосимо!

Народний афоризм прямо націлює юнаків і дівчат: «Батьки дали тобі життя – волю виховай сам». Народ створив своєрідну програму самовиховання молодого людини: «Хорошу справу роби в міру, погану не роби зовсім», «Захочеш дізнатися про себе – спитай думку людей», «Хорошому норову вчись на прикладі без норову», «Ввічливості вчись у неввічливого», «Не будь дуже солодким – тебе з'їдять, не будь дуже гірким – тебе викинуть», «Сто раз відміряй, а один відріж», «Не будь голубом для двох дахів», «Поводься так, як ти хотів би, щоб з тобою поводитися», «Якщо пригощають, пий навіть воду», «Не вчись ніжностей, а вчись труднощів», «Всяке діло роби сміло», «Взявся за гуж, не говори, що не дуж», «Скінчив діло, гуляй сміло». Народна мудрість стверджувала: слід намагатися викликати в дитини внутрішні здорові чуття і прагнення позбавитися шкідливих і нездорових проявів у своєму характері, вчинках, допомогти їй поступово набувати позитивного життєвого досвіду, виробляти в собі благородство, ввічливість, працелюбність, скромність, справедливість, чесність і правдивість.

Народ дбав про розвиток самосвідомості, гартування волі, формування позитивних ідеалів, прагнення до самостійності, до діяльності, ініціативності, виконання обов'язків. Форми самовдосконалення виражались у вигляді пристосування, наслідування, орієнтації на людей. Формування громадянської позиції – одне з головних завдань навчально-виховних закладів. У розв'язанні цих завдань велике значення має застосування елементів «українознавства», як системи цінностей та інтегративних знань про Україну та українство, як цілісність у часопросторовій взаємозалежності. Кожен викладач має широкі можливості для створення власної системи роботи на основі народознавчих ідей і засобів. На жаль, є значні труднощі в роботі викладача.

Для створення виховної системи, основаної на народознавчих традиціях, потрібні відповідні знання і вміння, проводити народознавчу роботу, формувати в учнів та студентів інтерес до культурно-історичної спадщини народу.

2.9. ПАМ'ЯТКА МОЛОДОГО ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ

1. Де б ти не був, з ким би ти не зустрічався, щоб не робив – пам'ятай, що ти вільний громадянин вільної держави України. Для її зміцнення і розвитку повинен кожним своїм кроком, словом і поглядом сприяти злагоді, порозумінню і розквіту своєї землі й народу.
2. У своєму повсякденному житті неухильно дотримуйся загально-прийнятих християнських заповідей, які складають основу духовності української нації.
3. Повсякчас сприймай відродженню духовних цінностей народу, постійно набувай ґрунтовних знань зі своєї історії, культури, традицій.
4. У себе та в своїх близьких постійно виховуй такі риси, як *патріотизм, чесність, мужність, терпимість до недоліків товариша, наполегливість у їх усуненні*, що вестиме до зближення, об'єднання людей, розвитку почуття родинності.
5. Чесно і добросовісно трудись на благо зміцнення державності України.
6. Пам'ятай дні великих змагань за нашу соборність. Будь завжди готовим стати на захист цілісності української держави, її кордонів і народу, відчуй гордість від того, що ти є спадкоємцем боротьби за справу Володимироваго тризуба і синьо-жовтого знамена.
7. Засуджуй байдужість, зраду державних інтересів України.
8. Завжди дбайливо стався до державного і приватного майна, охороняй навколишнє середовище від забруднення, раціонально використовуй природні ресурси.
9. Серцем відчуй єдність з державою, яка про тебе піклується і яку ти зміцнюєш.

Саме сьогодні молодим громадянам України необхідно пізнати і зрозуміти *велич нашої народно-традиційної культури, її одвічний гуманізм, добробут, всепрощення, доброзичливість, щирі гостинність, щоб зрівноважити свої вчинки, спрямувати їх на утвердження української державності, забезпечення душевного затишку усім, хто живе на етнічній землі України*. А тому слід розуміти особливості української душі, оскільки у тотожності філософії держави та національної вдачі заховані джерела державотворчої енергії. Народне мистецтво, фольклор подається у навчальному процесі в контексті висвітлення етнографічних явищ. У такий спосіб стало можливим глибинно розкрити зміст народних промислів і ремесел, домашніх занять. Наголошується на тому, що Україна формувалася як моноетнічна держава.

Отже, навіть цей побіжний огляд переконує, що етнографічне вивчення України має свою історію і чималий доробок. Все найкраще, достовірне з цього доробку – результат праці багатьох поколінь збирачів і дослідників традиційно-побутової культури. Засвоєння пропонованої інформації розширює знання про український народ, багатство, розмаїття і високу гуманістичну наповненість його традиційної культури, дає можливість глибше усвідомити і збагнути те, що у винятково складних і несприятливих умовах свого історичного буття цей народ упродовж віків зберігав самотутність і невичерпну творчу силу, був активним учасником і повноцінним суб'єктом розвитку загальнолюдської цивілізації. Без таких знань неможливе і відповідне самоусвідомлення приналежності до свого народу – те визначальне і неодмінно притаманне людині, що називається національною свідомістю і гідністю.

Принцип народності закликає виховувати молодь у дусі ідей, ідеалів, почуттів, прагнень, моралі, культурних здобутків, знань, виробничого досвіду, досягнень, світогляду українського народу, прислухатися до голосу народу, жити, працювати і творити для загального добра України. Принцип народності зобов'язує нас мати свою національну систему виховання, вводити дітей у сферу українознавства, досконалого володіння українською мовою, фольклором, усіма жанрами і видами українського народного мистецтва, ремесла, господарювання, кличе до опанування народних знань, народної педагогіки, світоглядних уявлень та вірувань, народного права, морально-етичних норм. До провідних ознак народності належить **українська мова – найкращий виразник духовності нашого народу**. Честь і хвала батькам, які в душах своїх дітей змалку сіють добірне зерно народолюбства, пам'ятаючи мудре застереження, що «людина без народності подібна блукаючому вовкові, для якого всякий ліс, де він їжу знаходить, є батьківщиною». Отже, в цьому випадку не обійтися без відвідувань музеїв, історичних місць та пам'яток, екскурсій до розкопок, курганів, зустрічей з людьми похилого віку, знавцями таємниць рідного краю, художниками, письменниками, скульпторами, політиками; візитів виставок народної творчості: вишиванок, глиняних виробів, картин, предметів побуту, музичних інструментів і т. д. Проведення конкурсів та тижнів для знавців української мови та літератури є обов'язковим. Та і як обійтися без участі молоді у гуртках народного танцю та співочого хору.

2.10. СЦЕНАРІЙ ВИХОВНОГО ЗАХОДУ «ЖИТТЯ СВОЄ ЗА УКРАЇНУ ВІН ВІДДАВ»

Звучить «Реквієм» В. А. Моцарта, на його фоні – слова. «Советсько-російський уряд, очолений Хрущовим, постановив замордувати Степана Бандеру тому, що він був провідником широко розгалуженого руху спротиву проти російсько-комуністичної окупації України. Бандера був символом боротьби за вільну і незалежну Україну 45-мільйонної неросійської нації з власною традицією, культурою, мовою і цивілізацією». (Чарльз Керстен, колишній конгресмен США).

Педагог:

То хто ж він, Степан Бандера, якого наказали замордувати московські вбивці? До недавнього часу його вважали символом насильства, робили з нього монстра, а всю Західну Україну називали бандерівською, українців – бандерівцями. І були серед нас такі, що соромилися, а, можливо, й боялися признаватися, хто вони і звідки, замість того, щоб пишатися. Навіть наші єдинокровні брати – східні українці, з жахом прислухалися, інколи повторювали усі ці брехні, що їх поширювали вірні прислужники Москви.

То хто ж він, Степан Бандера? Прислухаймось, зрозуміймо, проймімось гордістю і шаною за нього, за таких, як він, що у найтяжчі хвилини панування тоталітарного режиму більшовицької Москви зуміли зберегти любов до України, боролися за її волю та незалежність і навіть віддавали життя.

Запам'ятаймо! С. Бандера для нас – символ боротьби за вільну й незалежну Україну.

1. З автобіографії С. Бандери.

Я народився 1 січня 1909 року в с. Угринів Старий Калужького повіту (Івано-Франківська область). Мій батько, Андрій Бандера, греко-католицький священник. Походив із Стрия. Був сином міщан-рільників.

Моя мати, Мирослава Бандера, походила зі старої священничої родини. Вона була донькою священника з Угринова – Володимира Глодзінського. Я був другою дитиною моїх батьків. Старшою від мене була моя сестра Марта. Молодші: Олександр, сестра Володимира, брат Василь, сестра Оксана, брат Богдан і наймолодша сестра Мирослава, що померла немовлям. Дитячі роки я прожив в Угринові Старому, в домі моїх батьків і дідів, виростаючи в атмосфері українського патріотизму.

2. Розповіді студентів.

- Восени 1919 ролку Степан виїхав до Стрия, склав іспит до української гімназії. У ній провчився всі вісім класів, виявляючи добрі успіхи в науці. Літні канікули проводить в Угринові.
- Виховання і навчання в українській гімназії в Стрию відбувалися за планом і під контролем польських шкільних властей. Проте деякі вчителі зуміли вкласти в навчальну систему український патріотичний зміст. Але основне національно-патріотичне виховання молодь здобула у шкільних молодіжних організаціях.

Такими легальними організаціями в Стрию були: «Пласт» – організація українського скаутингу і «Сокіл» – спортивно-рухове товариство. С. Бандера належав до Пласту ще з третього класу гімназії.

- У 1928 році Бандера переїхав до Львова і тут записався на агрономічний відділ Високої Політехнічної Школи. У студентські роки брав активну участь в організованому українському національному житті. Найбільше часу та енергії вкладав у революційну національно-визвольну діяльність. На початку 1929 року став членом ОУН-Організації українських націоналістів. Метою ОУН було ще й викоренити на Західній Україні комуністичну та агентурно-советофільську роботу серед українського населення.
- В червні 1934 року С. Бандера був заарештований польською поліцією. До цього його вже заарештовували кілька разів. Слідство перебував у в'язницях Львова, Кракова й Варшави. У Варшавському процесі його засудили на кару смерті, але потім замінили її на довічне перебування у в'язниці.
- Вільним став у 1939 році, коли Польща зазнала поразки від гітлерівської Німеччини. Подався у Львів, де зустрівся з провідними членами ОУН. З ними обговорив ситуацію і направи далшої співпраці. Тепер ОУН мала боротися проти гітлерівців та більшовиків.
- 30 червня 1941 року у Львові було проголошено відновлення Української держави. Але Гітлер доручив своїй поліції негайно ліквідувати цю «змову українських самостійників». Німці заарештували Степана Бандеру. До грудня 1944 року він був німецьким в'язнем. Потім його звільнили, запропонувавши приєднати ОУН і УПА як союзника проти Москви. Німецьку пропозицію Степан Бандера рішуче відкинув і на співпрацю не пішов.
- У 1947 році Бандера знову став Головою Проводу ОУН. З того часу усі сили спрямував на боротьбу з більшовизмом. Жив у західно-німецькому місті Мюнхен.
- Та більшовики за будь-яку ціну хотіли знищити борця за волю України, обезглавивши національно-визвольний рух. 15 жовтня 1959 року Степан Бандера загинув. Медична експертиза заявила, що причиною смерті була отрута.
- Двома роками пізніше, 17 листопада 1961 року, німецькі судові органи проголосили, що вбивцею Степана Бандери є Богдан Старшинський з наказу Шелєпіна (шефа КДБ) і Хрущова. Після докладного слідства проти вбивці Старшинського відбувся процес (від 8 до 15 жовтня 1962 року)

3. Судовий процес над Богданом Сташинським

Президент: Підсудний Сташинський, чи ви добре розумієте німецьку мову?

Підсудний: Так, я добре розумію німецьку мову.

Президент: Чи ви здорові?

Підсудний: Я почуваю себе здоровим.

Президент: Розкажіть про себе.

Підсудний: Я народився 4 листопада 1931 року в селі Боровичі Львівського району. У час мого народження Львів і цей простір були під польським управлінням. Я маю ще двох сестер. Мій батько селянин. До школи я почав ходити в 1937 році. У 1939 році Західна Україна була визволена і об'єднана з Росією. Я ходив до школи до 1945 році і закінчив 7 класів.

Президент: Де зараз ваша родина?

Підсудний: Мої батьки живуть у Боровичах, у всякому разі вони були там до 1961 року.

Президент: Де ви продовжували своє навчання?

Підсудний: Закінчив десятирічку у Львові, а потім педінститут.

Президент: Як сталося, що ви почали працювати на КДБ?

Підсудний: Зі службою Державної безпеки я зіткнувся, коли зі Львова часто їздив додому (приблизно два рази на тиждень). У такому віці людина пробує, очевидно, заощадити гроші за квиток і їздити «зайцем». Під час однієї такої поїздки мене зловила залізнична поліція, завела до вартового будинку і списала там з мене мої персональні дані. Відпустили. А через кілька днів знову забрали на станцію. Зі мною розмовляв капітан Ситніковський.

Президент: З того часу співпрацювали з КДБ?

Підсудний: Так.

Президент: Під яким псевдо ви діяли?

Підсудний: «Олег», «Мороз», «Тарас».

Президент: Які акції ви здійснили?

Підсудний: 12 жовтня 1957 року я вбив доктора Роберта, а 15 жовтня 1959 року – Степана Попеля, тобто Степана Бандеру

Президент: Якою зброєю ви вчинили вбивство?

Підсудний: Це був шприц-пістолет, в якому знаходилась ампула з отрутою, сильною кислотою, яка діє миттєво.

Президент: Розкажіть детальніше про вбивство Степана Бандери.

Підсудний: Я побачив, що під'їжджає машина. У ній був тільки Степан Бандера. Охоронця не було. Я пройшов у під'їзд. Бандера підійшов до дверей, відчинив їх, ногою притримував двері, доки виймав ключ, у другій руці в нього був пакунок з помідорами. Я підійшов, взяв лівою рукою клямку. Він стояв коло мене, в цю хвилину вже вийняв ключ з дверей. Але він ще тримав його у руці, а торбинки – у правій руці. Так я там стояв і хотів зачинити двері за собою, а зброю тримав у правій руці, раптом я зробив рукою рух угору і вистрілів з обох цівок, негайно повернувся, зачинив за собою двері і пішов геть.

Президент: Яку нагороду одержали ви за скоєне вбивство?

Підсудний: У Москві мені вручили фотоапарат і орден Бойового Червоного Прапора.

Президент (читає вирок).

Підсудний з чутого доручення власноручно замордував двох людей, але він був при цьому лише інструментом в руках московських вбивць. Він це нарешті зрозумів і розкався, що вчинив злочин. Кара не повинна знищити підсудного. Наскільки це в межах людських можливостей, вона повинна допомогти йому спокутувати. Для спокути визначена загальна кара – вісім років каторжної в'язниці.

Студент: Так закінчився судовий процес над вбивцею С. Бандери Богданом Старшинським, московським найманцем.

Закінчився 15 жовтня 1962 року у Карльсруге, у третю річницю смерті Провідника ОУН. А тоді, 3 роки назад, зв'язав вбивство борця за волю України сколихнуло демократичні сили всього світу.

4. Із промов на похоронах Степана Бандери (розповіді студентів):

- із промови доктора **Йона Еміліяна**, представника румунів, над могилою Провідника: «Степан Бандера, хоробрий борець за свободу й захисник вільної, незалежної України, загинув. Але його ім'я перейде в легенду й перетриває століття, як це сталося з чудовими думами запорожців, з піснями про героїчні постаті – Тараса Бульбу чи Івана Мазепу»;
- слово представника Спілки об'єднаних хорватів полковника **Кольмана Біліча**: «Колись його ім'я буде записане в історію його Батьківщини, України, золотими літерами, бо він був відважним провідником своїх земляків, славних борців за волю, бандерівців, які поширили славу своєї країни у всьому світі»;
- генерал-полковник **Фаркаш де Кісбарнае**, голова Мадярського (Угорського) Визвольного Руху: «Наш великий друг С. Бандера буде завжди стояти перед нашими очима, як сяючий взірець незламного борця за державну незалежність України і за визволення поневолених народів».

5. Відгуки світової української преси на смерть С. Бандери:

- у місячнику «Вісті», органі Українського допомогового Комітету в Бельгії читаємо: «Мало є таких людей на світі, що ще за життя перетворюються в символ. Степан Бандера за свого життя став таким символом для українського народу. З ім'ям С. Бандери йшли в бій відділи УПА, велась ціла підпільно-революційна боротьба, йшли на шибениці, в в'язниці й заслання десятки тисяч найкращих синів і дочок України»;
- паризький незалежний тижневик «Українець» писав: «Від нас відійшов навіки той, хто все своє життя присвятив величній справі визволення Батьківщини, чие ім'я стало символом революційної боротьби української нації, чие ім'я з тривогою й страхом вимовляють вороги свободи і державності України і яке гарячою вірою в перемогу наповнює серця всіх українських патріотів. Більше: ім'я Степана Бандери зігрівас до боротьби всіх борців за волю на безкрай території московсько-большевицької тюрми народів»;
- Лондонський журнал «Визвольний шлях» стверджував: «С. Бандера протягом усього життя свого був завжди твердий, мов скеля. Не зламали його ні польські тюрми, ні німецькі концтабори, ні московські провокації і переслідування». У один з найстаріших українських часописів «Канадський фермер» підкреслив,

що: «Смерть Степана Бандери є ще одною болючою втратою для українського народу. Він був душею й духовним провідником сучасної визвольної боротьби, особливо від Другої світової війни».

6. Вірші про Степана Бандеру:

1. Незламному борцеві за волю України
2. Над могилою провідника.
3. На смерть провідника
4. На смерть С. Бандери.

Пісні:

1. Гімн українських націоналістів
2. Вислав Сталін свої діти
3. Гей же до зброї
4. Вже вечір вечоріє
5. Осінні квіти вже зісохли
6. Україно!

Педагог: Отаким був Степан Бандера. І ми повинні знати про нього все. Знати, пам'ятати і пишатися, що ми, як і він, діти великої прекрасної держави на ймення Україна.

Підготувала Мина Христина Михайлівна, м. Львів

2.11. БОРЦІ ЗА ВОЛЮ НЕСКОРЕНОГО НАРОДУ

Тут про ОУН – УПА розмова,
Про безпідставну гавкотню
Хто віднайде вагоме слово,
Щоб їхню визнати борню?

Вони ж були за Україну,
Не шкодували голови,
І боротьбу вели незмінну
Проти Берліна і Москви.

Було їм важко на одинці
Вести такий нерівний бій,
Але як справжні українці,
Своїй не зрадили добі.

**(Юрій Коломієць
«Неподобство», 2001 р.)**

Багатовікова історія українського народу була нелегкою. Розташований на межі двох континентів – Європи та Азії наш народ весь час терпів, від протиріч, пов'язаних з цим. Навалою татаро-монголів була зруйнована Київська Русь, майже повністю були обезлюднені степові райони нашої Вітчизни. На ослаблені залишки княжої держави Галицько-Волинського князівства нападали західні та південні сусіди. У ті давні часи український народ виробив особливу форму організованої збройної сили – козацтво. Та і тоді не судилось українцям закріпити цю державність, і вони знову попадають у залежність, тепер уже від північного сусіда.

Були колись на Січі козаки
Що землю українську захищали
Але діянням підлої руки
Їх просто по-зłodійськи розігнали.

Та козаки не втратили свій глузд.
І не пішли світ за очі по світу,

Бо кожний відчував – він справжній туз –
І що живе під знаком Заповіту.

Боронили козаченьки, Славу і Свободу
Не лишили безталанні після себе роду,
Полягли в боях завзяті, в полі, і на морі,
Прийшли ляхи з москалями,
Та й не стало Волі.

(Юрій Коломісць «Козаки», 1998р.)

Багато віршів про козаків писав наш Пророк Т. Шевченко, які стали потім народними піснями.
Ось окремі рядки з деяких віршів:

Було колись на Вкраїні –
Ревіли гармати;
Було колись – запорожці
Вміли панувати.

Панували, добували
І славу і волю –
Минулося : осталися
Могили по полю.

Б'ють пороги, гей, гей, місяць сходить,
Як і перше сходив...
Нема Січі, пропав і той,
Хто всім верховодив!

Нема Січі, гей, гей очерети
У Дніпра питають:
«Де то діти наші ділись,
Де вони гуляють?»

Початок ХХ сторіччя приніс нам надію та визволення, та знову не судилось. Страшний московський більшовизм і не менш людиноненависницький фашизм провели найстрашнішу битву на землях нашого народу. І він, не маючи держави, почав чинити збройний опір. Завдання боротьби за волю свого народу взяла на себе Організація Українських Націоналістів (ОУН). Почалася ця боротьба на західно-українських землях. Що характерно для жителів Західної України це те, що вони виховувалися в більш патріотичному дусі, хоча знаходилися під владою Польщі, Румунії, Чехословаччини.

ОУН виникла в наслідок об'єднання Української військової організації (УВО) та студентських націоналістичних спілок і заснована 3 лютого 1929 року у Відні. ОУН свою діяльність підпорядковувала антипольській боротьбі, духовному відродженню нації та її історичних традицій. ОУН здійснювала значний вплив на тогочасне економічне та політичне життя українців.

В цей непростий, буремний час
Хто ж остеронь стоїть ?
За все Господь питає нас –
Лови натхнення мить.

Не зволікай вперед іди
Нехай щезає страх.
І дух народу розбуди
На українських вітрах.

Для правди сили не жалій
І Бога не ганьби.
І з ворогом ніколи, друже мій
Не бійся боротьби
(Василь Щомак)

У 1938 році після вбивства провідника Євгена Коновальця, керівництво організацією взяв на себе Андрій Мельник, який на початку війни покладав певні надії на Німеччину. Більшість в ОУН була незадоволена курсом А. Мельника до прихильного ставлення до Німеччини. Цю частину очолив Степан Бандера, який у вересні 1939 року після вторгнення Німеччини у Польщу вийшов з польської тюрми, куди був ув'язнений ще у 1936 році.

Степан народився в побожній родині
З дитинства завзято служив Україні,
Всім серцем юнак Батьківщину любив
Відважно чиновників польських губив

І ось він втікає з в'язниці
Бо вже до Львова заходили німці
ОУН суперечки свої залишив
Державу соборну він проголосив.
(Інтернет)

Отже з осені 1942 року в Західній Україні почали діяти контрольна ОУН – Б Українська Повстанська армія, яка діяла на Волині і Поліссі.

Офіційною датою створення УПА вважається 14 жовтня (день Покрови Пресв'ятої Богородиці) 1942 р. Це св'ято було затверджено на III Надзвичайному зборі ОУН 1947 р.

Центром формування УПА Волинь і Полісся стали не випадково. Саме тут німці, поляки та радянська влада проводили жорстоку політику – палили села, нищили цивільне населення, проводили масові розстріли.

Правда завжди одна;
Ваші кати у нашім краї
Ми завжди бились за права,
Що ви в народі відбирали

Назад немає вороття,
Поки не звільнимо державу
Від рук Німеччини, Варшави і Кремля
О непокора, непокора
Ставайте браття всі до бою!
Вставайте за людські права.

(«Інтернет»-«Єней»)

Створення УПА було реакцією населення на німецький окупаційний терор, тому впродовж усього періоду німецької окупації вели активну антинімецьку боротьбу.

Недовго у лісах солов'ям
Довелось співати.
Коли німці почали
Народ катувати.

Піднялися солов'ї
У вирій полетіли.
В темнім лісі на Поліссі

Вже січ будували.

І загонами повстанці
По лісах стояли.
З села в село одні другим
Вже давали знати.

Щоб йшли хлопці за Вкраїну
Усі воювати.
Оживали ліси темні
Оживали бори.

Тихо-тихо в лісах темних
Люди гомоніли.
Зібралися славні хлопці
На велике діло.

Зібралися січовики
Волю боронити.
Поляків, німців, більшовиків
На Вкраїні бити.

Зібралися боротися
Хай Бог допомагає.
Нехай ще раз на Вкраїні
Вогонь запалає.

Може цей раз Україно,
Розірвеш кайдани,
Нехай ще раз твої діти
На ворога стануть.

(Бейзем Роман. Січовики (поема))

Ось що писав в щоденнику від 24.06.1945 року Семен Руднев, комісар партизанського з'єднання Сидора Ковпака: «Націоналісти – наші вороги, але вони б'ють німців. От і крутись тут, і думай, думай...»

У 1943-1944 роках тривало гостре протистояння проти польських сил, що намагалися відновити довоєнні кордони Польщі, тобто приєднати до неї землі Західної України.

Війна з німцями закінчилась. На територію Західної України прийшла радянська влада. За вказівками Москви були запровадженні ті ж порядки, що панували в Союзі: адміністрування, грубість, порушення законів і прав людини, штучне розмежування на «східняків» і «західняків».

У 1945-1950рр. виникла конфліктна ситуація у Західній Україні. Почалося переслідування місцевих жителів, які підтримували ОУН-УПА: тільки у березні 1946 р. було знищено 8360 українських націоналістів; 1946-1949 рр. – виселено 500 тис західних українців в Сибір, та багато було засуджено і відправлено в ГУЛАГ. Почалася тривала збройна боротьба ОУН-УПА проти існуючої влади. Більше 100 тисяч осіб брало участь. Степан Бандера за кордоном – в еміграції, здійснює загальне керівництво ОУН. Керівником УПА став Роман Шухевич.

Вставай до бою, любий брате!
Скажімо разом: «Ні брехні!»
У селах зруйновані всі хати
Волинь, Полісся у вогні.

Хто право дав їм нас топтати
Та руйнувати геть усе?
Здолаємо всім миром ката
Життя віддаймо за святе.

Вставайте всі до бою
За наші спалені оселі, храми.
За нашу рідну землю
За Україну і нашу волю.

Каральні служби СРСР з 1946 року зміцнили свої ряди кількісно. Перевага у цій боротьбі була на їх боці; псевдобойвки, випалювання лісів, спалення цілих сіл, хуторів, розправа над місцевим населенням за підтримку повстанців, Все це привело до зменшення руху опору в 1947 році. Починаючи з 1947 до 1951 почалася підпільна боротьба. Підпілля повстанців пішло в ліси, побудувавши ще раніш «криївки» на всій Західній Україні. Лесь Мартин, харківський журналіст, народився на Полтавщині, волею долі попав на Івано-Франківщину. Поступив до однієї з бойових УПА. Був зв'язковим та розвідником Руху опору. У 1952 році бойовка була змушена припинити боротьбу, переховувався в Казахстані. Лише у 1960 р. повернувся в Україну. Писав вірші. Ось один із них:

Проснули озброєні вуйки,
Всесвітні прослухавши вісті.
Раніше ховались від польської «двуйки»
Ховаються від енкаведистів,

Їх в скрони затиснула вдача
Мене привела сюди віра.
Душа моя скиглить і плаче
Нудоча каламутна і сіра.

У 1999 році вийшла з друку невеличка книжечка «Вони віддали життя за незалежну Україну». Автор цієї книги – Іван Васильович Веселовський, завідувач та професор кафедри загального землеробства Національного аграрного університету (нині НУБІП України).

Уроженець с. Луки Самбірського району. У 1942 році був прийнятий в юнацтво ОУН. Виконував різні доручення по підтриманню зв'язку. Він був очевидцем багатьох подій, які відбувалися в його рідному селі на початку 30-50-х років. Називає прізвище людей, які були організаторами підпільної організації націоналістів. Звертає увагу на те, що національний рух у їхньому селі підтримувала майже вся молодь. Хоча старше покоління орієнтувалось переважно на легітимні способи боротьби проти польської окупації: приймало участь у голосуваннях, сприяли справедливій торгівлі в кооперації, читали дозволена українську пресу – газети «Час», «Народна справа», «Діло» та інші. Була в селі читальня «Просвіта». Після того як німці прийшли в село стало ясно що німці не збиралися давати свободу українському народу. Діяльність націоналістичних груп в селах, в тім числі в їхньому, перейшли в підпілля: спочатку з німцями, а потім з енкаведистами.

Ось що пише Іван Васильович: «1947 року воювати з енкаведистами стало важче. Наші ряди поріділи, а енкаведистів, «яструбків» та сексотів ставало все більше і більше». На сторінках цієї книжки автор висвітлив ті реальні події, які відбувалися у його рідному селі до 1952 року. Зробив перелік родин, яких розстріляли, інших вислали на каторгу в табори Сибіру.

Шляхами курними, стежками кружили
По хащах яруг і дібров,
Крізь рамки похмурі, крізь ночі, крізь бурі,
Вкраїнський повстанець прийшов,

І долом й горою про мужність героя

Співали волинські ліси і поля
Неслись перегроми про Львів і Житомир,
До волі тяглася земля.

І в рідних просторах палкий та бадьорий,
овитий димами атак,
Стояв на сторожі, як пострах ворожий,
Незламний у битвах вояк.

(М. Верес)

Якщо у 1947-1951 роках була підпільна боротьба, то в 1951-1954 роках було згасання боротьби. Однак ідея самостійності не загинула. Її підхопили і розвинули інші покоління борців за вільну Україну у 1960-1990-х рр. На жаль, поінформованість українців про діяльності УПА була засекречена. Навіть уже в роки незалежності України поінформованість людей була дуже малою. Через це у багатьох українців, «дякуючи» деяким політикам та радянській пропаганді, склалося негативне враження про діяльність УПА.

З загарбниками воювала
Також і армія УПА,
Чому ж тоді вона діждала,
Лише ганебного стовпа?

Чому від тебе, Батьківщина,
Пока невдячність та хула?
Вона ж стояла до загину,
Щоб ти щасливою була.

Щоб ти соборна й незалежна
Жила – загинули вони!
Вшануй героїв як належно
Це ж твої дочки і сини!

Вільний доступ громадянам до документів КДБ, матеріалів про діяльність УПА Україна відкрила лише з 2015 року. За період незалежності України відношення до діяльності УПА різко змінилося. З'явилося чимало інформації в інформаційному полі: газети, журнали, книги. А скільки патріотичної поезії написано не тільки жителями Західної України, а й тими, хто народився на Донбасі, Запоріжжі та в інших східних, південних, центральних районах України.

Ось деякі з них.

Юрій Коломісць народився у 1936 році у степах України на Донеччині. Пройшов через жорсткі довоєнні, страхітливі, окупаційні та голодні повоєнні роки. Інженер за освітою, кандидат наук, працівник Національної телекомпанії України. Юрій Васильович у 2003 році видав збірку своїх віршів «Біль за Україну». У цій збірці багато віршів присвячених історії нашої України, українській мові. В окремих віршах автор пише про зради та знущення різних «заброд» над нашим народом. Ось що він пише у своєму вірші «Острах»

Ми 300 років скніли
Під валянком чужим,
Але завжди хотіли
Створити власний дім

Нам не давали ходу,
Згинали до землі.
Розбещені заброди,
Імперські холої...

Не обминає у своїй збірці шановний автор і воїнів УПА, які боролися за незалежність і соборність України.

Відтяти галузки

Як же визнати можуть УПА
Людожери найвищої проби,
Коли в їхніх макітрах лупа
І сліди нелюдської хвороби.

Вони бачили скрізь «ворогів»
Їх давили без слідства і суду,
Направляли на голови гнів,
У свідомість вбивали облуду.

Навіть пазурі хижих катів
Заповзали до кожної хати (!)...
На землі наших славних батьків
Не могли ми без остраху спати.

Бо людей забирали вночі,
З матюками жбурляли в машину...
По ганебних слідах стукачів
Вони ревно ішли без упину.

А УПА боронила усіх
Від нашествия московського ката,
Затуляла родинний поріг
Своїм відданим серцем завзято.

І боролась вона за свій край,
За нестриманий потяг до злуки,
За Свободу, весняний розмай,
За батьків, за дітей, за онуків.

(Юрій Коломісць, 2002 р.)

Ігор Калиниченко – молодий поет (народився у 1983 році в Запоріжжі) у 2008 році видав збірку патріотичних віршів «Зоряна дорога». Його вірші наповнені щирістю і любов'ю до українською історії, рідної мови, природи, до України в цілому. Є ряд віршів, які присвячені загиблим стрільцям, українським повстанцям.

Пам'яті українських повстанців

В тім краю, де все співає вранці,
І шумлять закохано ліси,
За Вкраїну билися повстанці –
Прометей волі і краси.

Боронили землю від фашистів,
Від поляків і більшовиків,
Щоб ніколи у селі і в місті
Не затиш народу вільний спів.

Та високі мрії не збулися,
І злетіть соколи не змогли.
Ворогам поганим не здалися,
І в холодні ями полягли.

Прийде час – нащадки їх прославлять,
Й полетять пісні, як журавлі.
Збережемо, браття, світлу пам'ять
Про героїв нашої землі!

(Ігор Калиниченко)

Кожна історична епоха залишила глибокий слід в українському фольклорі, але жодна із них не дала такого багатства пісенних творів, як боротьба ОУН-УПА за незалежність своїх етнічних земель у 1940-1960 рр.

Свідченням цього є багато повстанських пісень, поширених не тільки в регіонах масового визвольного руху, а й на всій Україні та за її межами.

Ось цій пісні було відведене особливе місце у повстанському середовищі.

Гей, там на горі Січ іде.
Гей, малиновий стяг несе,
А краска стягу – жовтий цвіт
На синім полі, як блакить.

Гей під блакитний прапор враз,
Ми всі вставай, бо вже час
Ми присягаєм, не спічнем,
Поки кайдани не порвем.

Гей, тоді встане Україна
З під більшовицького ярма,
Тоді нам ся доля усміхнеться
Як рідна Україна живе.

(слова і музика Кирила Трильовського)

Боротьба УПА

На вірність Україні вони присягали –
Народу, батьківській землі
І зброю у руки тому тільки взяли,
Щоб честь захистити її.

В холодних землянках минали їх ночі
В боях, у навчаннях йшли дні.
Із ворогом бились відважно охоче
І смерть не лякала в броні.

З німецьким фашистом і з енкаведистом
З поляками вели боротьбу –
Із кожним, хто волю у зашморгу тиснув
І націю нищив святу.

Багато земля наковталася крові,

Тому стала й вільна вона.
І хай про УПА нині різне говорять.
Найвища була в них мета.

(О. Крилата, 2012 рік)

А ось ця пісня закликає юнаків не баритися, а брати зброю, «яка дасть волю».

Машерують вже повстанці,
Як давно колись стрільці,
Сяє зброя їх на сонці,
Грає усміх на лиці.

Приспів:

Хто живий, хто живий,
В ряд вставай, в ряд вставай
Визволяти, здобувати
Рідний край.

Тільки зброя дасть нам волю!
Гей юначе, не барись!
В тихих водах ясні зорі
Знов засяють, як колись.

Приспів.

Вже не буде ворог лютий
Розпинати нам братів,
Не вливатиме отрути
В серця чисті юнаків.

Приспів.

Перед нами молодими
Простелився волі шлях,
Пісня лине в небо синє,
Переможно має стяг.

(Слова і музика Романа Купчинського)

Дмитро Павличко – український поет, громадсько-політичний діяч, один із засновників Руху у 2015 році написав вірш «Дикі груші»

Дикі груші в лісах на Волині
Повесні божевільно цвітуть.
Там рої злотокрилі бджолині
Медовину беруть і гудуть.

А долиною сони й бриндуші,
І ліщина, й грабина густа;
І горбок біля кожної груші
Наче просить молитви й хреста.

Там лежать курінні у корінні,
Там стрільці і сотенні лежать.
На волинській моїй Україні
Дикі груші, як свічі горять.

У газеті «Вільне життя плюс» від 17 жовтня 2014 року (№ 87) надрукований вірш *Несторович Юліани* «Воїнам УПА» (сміт Гусятин)

Я помолюсь за вас, брати і сестри,
За ваші душі люблячі, палкі
І за серця, що не боялись смерті,
За долі, що Україні віддали.

Вам не судилось вирок той почути,
Той грізний вирок вашим всім катам.
Не вдалось душі ваші їм проткнути.
Вони приходитимуть вічно в їхніх снах.

Питатимуть: за що? За що нас вбито?
За те, що неньку вкрили ми грудьми?!
За те, що рідним словом говорити
У вільнім краї мріяли сини?

За що? За що? За що? Яка провина?!
О, спокою не бачити тобі.
Тобі, істото, навіть не людино.
Тобі, тварюко, чуєш? Це тобі!

Ту кров повік, до смерті аж не змити.
Ти вбив дітей. Забрав у них весь світ...
Як ти, вони хотіли довго жити
Без воєн, крові, болю, кривди, бід.

Вони усі, усі – мої герої!
Герої краю, за який злягли.
Дитинство їхнє несло грізну зброю,
А юність несла в вічність хоругви.
На жилах їхніх виросла калина.
Із крові – пломеніє купина.
Я помолюсь за душу України,
В якій утілилась любов їхня свята.

Ось що пише **Левко Лук'яненко** в газеті «Вечірній Київ» від 17 червня 1998 року: *«Я заздрю воякам УПА. Вони воювали за свободу України проти німецьких окупантів, проти антиукраїнських сил, проти російських окупантів. Вони – справжні продовжувачі нашої славної Козаччини, їх не мобілізували до УПА силою. Вони самі йшли до неї, самі шукали собі зброю, присягали боротися супроти окупантів до загину й у разі безвиході воліли радше підірватися на гранаті, аніж здатися в полон. Вони – справжні лицарі й щирі сини України»*

І зараз коли на Сході йде війна з сепаратистами, яких підтримує Росія, наші хлопці захищають рідну Україну. Гинуть, але не здають позиції. Адже у них є з кого брати приклад – це героїчні повстанці, які захищали рідну землю від німецької, польської та енкаведиської навали.

І знову – бій ...
І знов снарядів град...
Вогонь – стіна.
І в груди б'є набат.

І знов солдати падають в сніги.
І знову скаженіють вороги.
І так, як в 41-м смертний бій...

Гібрид війни – хто свій, а хто – не свій?

Та захлинеться в полум'ї заграва
Той, хто на Україну меч підняв.
Хоч важко проти течії гребти,
Та з нами Бог! І нам перемогти!
(Ніна Гаврилюк, 2015 р.)

Список використаної літератури

1. Веселовський І. Вони віддали життя за незалежну Україну / І. Веселовський, А. Зілинський, Р. Заруба. – Київ-Лука, 1999. – 36 с.
2. Гаврилюк Ніна. Коло вічного вогню / Н. Гаврилюк. – Переяслав-Хмельницький : ПП «СКД», 2015. – С. 15.
3. Здоровило Тарас. Ще раз про УПА / Т. Здоровило // Україна молода. – 2017. – 28 лютого. – С. 3.
4. Коломієць Юрій. Біль за Україну / Ю. Коломієць. – К. : Віпол, ДК № 15, 2003. – 304 с.
5. Комаринська З. М. Історія України : навч. посіб. / З. М. Комаринська. – Львів : «Магнолія, 2006», 2011. – 451 с.
6. Косів Михайло. Від Бандери до Чорновола / М. Косів // Літературна Україна. – 2017. – № 6. (9 лютого). – С. 3.
7. Лук'яненко Левко. Маршал Жуков і українці у другій світовій війні / Л. Лук'яненко. – К. : Козаки, 2002. – 48 с.
8. Плавай, плавай лебедонько / упоряд. О. А. Правдюк. – К. : Музична Україна, 1993. – 140 с.

Автори: Л. Полозенко, О. Брагар.

2.12. ПЕЧАЛЬ ВІЙНИ У ПАМ'ЯТІ НЕ СТЕРТИ

(Сценарій до Дня Перемоги над нацизмом)

Звучить пісня «День победы»

Сл. В. Харитонова

Муз. Д. Тухманова

Ведуча:

День Перемоги зі сльозами на очах, дійсно, наше найважливіше й наймасовіше свято, коли за покликом серця і генетики пам'яті ми несемо квіти до обелісків, пам'ятників невідомому солдату.

Читець 1-й:

Всі, що пішли від рідного порога,
У вир війни-кривавий,
і страшний, –
Хоч полягли, та свято Перемоги
В травневий день стрічають щовесни.
І всупереч усім законам світу,
І всім смертям стократ наперекір –
Вогнем живим судилось їм згоріти
Над вічний плин, всіх термінів і мір.
Печать війни у пам'яті не стерти
Попри шістсот років чи сімдесят –
Для матерів сини не знають смерті,
Бо їм завжди Життя благословлять.

Ведучий:

1418 днів тривала Велика Вітчизняна війна: воєнний жах, спланований екзальтованим параноїком геноцид. Спалювання живцем в наспіх збудованих крематоріях, нелюдська праця в копальнях і заводах, вселенський стогін, біль мільйонів розтощених життів, свист куль, смерті в засніжених окопах.

Це залишилось в історії мого народу і в історії людства.

Читець 2-й:

Каштанів пишний цвіт, травневий ранок,
Пташині гімни линуць світлу і теплу
І саме в цей день збуднений світанок
Приніс всім мирну, радісну весну.
Страшна війна скінчилась в сорок п'ятім
Та пам'ять береже картини давніх днів:
Як степом зореним ідуть на фронт солдати
І чути стримання ридання матерів.
Ідуть на смертний бій відстояти кордони
Вчорашні хлопчаки, безвусі юнаки.
Не всі щасливо вернуться додому
Та подвиги їх житимуть віки!

Ведуча:

День Перемоги приходить до нас щовесни і, як сама весна, сповнений високого хвилювання і неповторності, ввібравши в себе подих минулого, барви оновленої землі і відродженого життя.

Звучить пісня – вальс

Весна сорок пятого года...
Так ждал тебя синий Дунай!
Народом Европы свободу
Принёс жаркий
солнечный май
На площади Вены спасённой
Собрался народ – стар и млад,
На старой, израненной в битве
гармони
Вальс русский играл наш солдат.

Припев: Помнит Вена,
помнят Альпы и Дунай
Тот цветущий
и поющий яркий май.
Вихри танцев
в русском вальсе сквозь года
Помнит сердце,
не забудет никогда!

Легко, вдохновенно и смело
Солдатский вальс тот звучал
И Вена кружилась и пела,
Как будто
сам Штраус играл
А парень с улыбкой счастливой
Гармонь свою к сердцу прижал
Как будто он волжские видел
разливы

Как будто Россию обнял.

Припев: Над Веной седой и прекрасной
Плыл Вальс, полон грёз и огня
Звучал он то нежно
то страстно,
И всех опьяняла весна.
Весна сорок пятого года...
Так долго
Дунай тебя ждал!
Вальс русский на площади
Вены свободной
Солдат на гармонии играл.

Ведущий:

Безсмертний подвиг переможців, які відстояли свободу і незалежність своєї Вітчизни, звільнили рідну землю від чужоземної навали, принесли волю народам Європи, не підвласний часу.

Читець 1-й:

Тріумф сорок п'ятого року
у дві тисячі сьомий прийшов.
У вальсі кружляє Європа,
Це дань ветеранам, любов.
Квітують святкові каштани
На славнім житті торжестві,
Душевні загоюють рани
весняні знов квіти живі.

Ведуча:

Ціна великого подвигу – це важкі 1418 дні і ночі Великої Вітчизняної, 20 мільонів навіки втрачених людських життів.

Читець 2-й:

Ти пройшов і проповз всю війну
до кінця,
Європейські проміряв дороги.
Ти лишився живим
Вперше келих вінця –
В світлий травень
Удень Перемоги.
Бо в боях не дарма віддавали життя,
Без вагання, принуд і спонуків,
За щасливе і світле нове майбуття
Для дітей для своїх і онуків.

Ведущий:

Ніякі високі й урочисті слова, якими ми славимо переможців, не спроможні передати істинну суть звершеного ними.

Читець 1-й:

Земля стогнала і греміла
На всіх фронтах із краю в край
Вода від вибухів кипіла,
Як брали Тису і Дунай
Могутні сили в Будапешті
Стягли фашисти з інших місць
Щоб зупинити тут нарешті

Стрімливий хід наших віськ.
Оборонялися шалено.
Що дім – фортеця до верхів
Безжальна смерть текла щоденно
З дверей, із вікон, із дахів
– Вперед! На штурм – звучить команда
І стелиться кривавий путь,
Де небо гріє кононада,
А танки з скреготами б'ють
Піхота йде, гудуть гармати
Смертельні точаться бої
Не знає, десь, солдата мати,
Як часто падають свої.

Ведуча:

Справжню ціну слову «Перемога» знають лише ті, хто пройшов пекло війни, перетерпів холод і голод, гіркоту поразок і втрат і нарешті відчув невимовне щастя повернення до мирного життя.

Читець 2-й:

Марширує солдат в орденах і медалях,
Бойові побратими крізь вічність ідуть,
Гартувалася віра в окопах, щоб далі
Мир і спокій назавжди землі повернуть.
І мовчать обеліски на далеких курганах,
Навіть висохли сльози – бо нема матерів...
Але кожна сторінка незабутньою стане,
Щоб вогонь, наче вічність, у серці горів.

Ведучий:

А скільки виплакано сліз матерями, дружинами, які не діждалися матері – синів, дружини – чоловіків.

Читець 1-й:

Загасив син війну
Кров'ю серця живого
– А кого ж обійму
Пригорнуся до кого
Мати землю йому
Зав'язала в хустинку
Як ішов на війну
Щоб бува не загинув
Червоніла земля
На грудях, у хустині
Не прийшов син здаля
Прахом ліг на чужині
А у ріднім селі –
Обеліск з граніту
Вічна пам'ять землі
Що сльозами зігріта
Ніжно гладиць, твердинь
Ненька в чорній знемозі
Я тебе любий сину
Віддала перемозі

Ведуча:

День Перемоги, це день, який ми і наші нащадки не повинні забувати.

Крім чоловіків цей день наближали і жінки-пілоти, кулеметниці, радистки, медичні працівники.

Читець 1-й:

Приходилося храброй казаться –
Перевязувать не спеша
(Так боялась с жизнью расстаться –
Опускалась в пятки душа)
Вся земля от разрывов дрожала,
Всё летело вниз головой,
Но я первой в кусты не бежала,
Тех, кто слаб, прикрывала собой.
А когда затихало сраженье,
Замирало всё в тишине
Было сказано с уважением
Что без женщин нельзя на войне.

Ведучий:

А скільки горя перенесли жінки і діти, які були на окупованій німцями землі?

І коли звільнили наші війська свою землю, всі від старого до малого кинулися обробляти землю: орати, сіяти, саджати.

Дуже важко було обробляти землю: в ярма впрягали корів та часто самі жінки тягали плуги, щоб тільки зорати землю, щоб виростити врожай.

Дитинство дітей війни пройшло під ридання матерів, що безуміли від горя над фронтовими похоронами і брело за ними скородити повоєнні поля, тяжко добуваючи хліб насущний.

Діти війни добре знають, що таке холод, коли сурові зими, а топити нічим, голод, коли немає хліба, а їсти ой как хочеться!

Читець 2-й:

Діти війни

Давно відгрімili воєнні негоди
І бачить Земля тихі й лагідні сни.
Та в наші-війна безперервно приходить:
Ми - діти війни
В садах солов'ї щовесни верховодять,
Чим збільшують нашу провину вони,
Що рано у безвість навічно відходять
Солдати і Діти війни.
Не згасне про них світла пам'ять, допоки
Живуть на землі їхні сини
Народження N-довоєнного року:
Ми – діти війни
Давно відгрімili воєнні негоди,
Та тільки з далекої все ж давнини
Нас досі дитинство постійно знаходить:
Ми – пам'ять війни
Ми – діти війни

Ведуча:

Роки пролетять, відійдуть за обрій солдати, які захищали рідну землю від фашистської навали, але людська пам'ять всупереч неблаганним законам часу, примхливим політичним вітрам, повинна берегти й передавати нащадкам велику правду про війну

Читець 1-й:

Віддаймо шану

Прийде час, а це вже дуже скоро

Вийде на трибуну в орденах старий
І скаже він своє прощальне слово,
Останній в Україні фронтовик
І стануть люди перед ним в поклони,
Слова його відлуняться в серцях,
Запам'ятають посивілі скроні,
І рани що одержані в боях
Країну захистив він від навали
І землю, й сонце – все зберіг для нас
Приніс Вітчизні спокій, мир і славу
І свято Перемоги – в добрий час
Молодим, можливо, здасться дивним, -
Вони ж не знають, що таке війна
Як помирать (і хто в цьому винен)
Коли іде тобі сімнадцята весна.
І зійде фронтовик з трибуни
В руках у нього квіти польові
Віддаймо шану всім, хто залишився
Поки вони іще живі.

Сценарій підготувала: Л. П. Полозенко

2.13. СКАРБНИЦЯ ВИХОВНИХ ЗАСОБІВ - УСНА НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ

Народна педагогіка являє собою вічне і невичерпне джерело педагогічної мудрості. Народна педагогіка використовує три форми організації виховання: індивідуальну, групову і фронтальну (або масову). До ідивідуальних форм організації виховання відносимо догляд дорослих за дитиною, до групових – виховання дітей у сім'ї, участь дітей і молоді в об'єднаннях ровесників, до фронтальних – участь дітей і молоді в праці, додержання народних традицій, свят і обрядів. Кожна з цих форм виховання по-різному може виявлятися в тому чи іншому випадку на кожному з етапів життя людини. Основним критерієм визначення рівня вихованості людини є її вчинки й поведінка [84, с. 113].

Народний погляд на красу репрезентує широту цієї і змісту масової практики естетичного виховання, спрямованого на формування підростаючого покоління, естетичного ставлення до життя – природи, праці громадської діяльності мистецтва, особистої поведінки. Народ споконвіків прагнув за допомогою художніх засобів одухотворити працю, прикрашати побут і облагороджувати взаємини між людьми. Цим зумовлено й основне кредо народної педагогіки в галузі естетичного виховання – навчити жити за законами краси і благородства. Народна педагогіка прагне навчити дитину відчувати і розуміти красу, де б вона не виявлялася, забезпечити єдність між естетичним розвитком дитини і її моральним, фізичним вихованням і трудовою підготовкою, збудити потяг до художньої творчості бажання вносити красу в навколишнє життя, працю, здатність ненавидіти зло і боротися з ним. З цією метою вона мобілізує всі можливі засоби і методи, на які має змогу спертися сім'я, щоб прилучити дітей до прекрасного. Жити без знань людина не може.

Життєва практика зумовлює постійну потребу в пізнанні навколишньої дійсності, відкритті нових факторів і законів розвитку об'єктивного світу, а водночас подбати, щоб кожне нове покоління через навчання оволоділо нагромадженими людством знаннями і досвідом. Інакше все здобуте як результат пізнання повисне в повітрі, не знайде свого продовження і практичного застосування. Так через цілком об'єктивні обставини в житті людей народилися і стали поряд два гіганти людського розуму – пізнання і навчання. Кожний вищий щабель розвитку суспільства, нові виробничі і духовні потреби – сходинка до нового ступеня пізнання, а отже і до нового рівня навчання. І так безперервно. Виховання дітей у нашій країні стало справою всього народу.

Шукаючи шляхів оптимізації нового процесу, слід взяти до уваги кращі здобутки народної педагогіки, зокрема досвід формування особистості. Народна педагогіка – педагогічні знання, ідеали і досвід народних мас у галузі навчання і виховання [11, 62]. Педагогічна культура народу знайшла своє відображення у фольклорі, народних виховних традиціях, етнографічних матеріалах, іграх та іграшках, народних звичаях, святах і обрядах, досвіді родинного виховання, трудовому і громадському житті, художній літературі.

Формування багатогранно розвиненої особистості здійснюється в основному через активну навчально-виховну діяльність школи, сім'ї, громадських організацій. Народна педагогіка охоплює два основних чинники впливу на особистість – народне виховання і народну дидактику. Основний принцип народної педагогіки – сприяти формуванню справжньої людини, наділеної найкращими людськими якостями: високоморальною, здоровою тілом і душею, сильною розумом.

Домашня обстановка, побут сім'ї, її культурний рівень здійснюють величезний вплив на естетичне сприйняття дитини, на формування її смаків та вподобань. Народна педагогіка в обов'язки батьків увела залучення дітей до прекрасного, орієнтуючи на застосування таких засобів естетичного виховання дітей у сім'ї: природа, праця, мистецтво, естетика побуту й поведінки, залучення до художньої творчості з кінцевою метою, привчити їх жити за законами краси, берегти й примножувати прекрасне [84, с. 23].

Народну педагогіку неможливо собі уявити без фізичного виховання. Віковічне прагнення людства мати фізично досконале здоров'я, життєрадісне покоління підготовлене до продуктивної праці й захисту рідної землі змушувало шукати подібних засобів фізичного загартування й розвитку дітей. Народна дидактика – народне розуміння освіти, навчання і розумового розвитку особистості, навчальна праця мільйонів трудящих над виробленням дійових організаційних форм і методів навчання, забезпеченням єдності навчання і виховання. Свій кінцевий результат народна дидактика, як і народне виховання, бачить у здійсненні найвищого педагогічного ідеалу людства – всебічного і гармонійного розвитку особистості.

У народній педагогіці яскраво виділяються дві закономірні тенденції: утвердження й розвиток якісно нових за формою і змістом виховних традицій і відродження на сучасній основі елементів давніх педагогічних традицій. Чарівний світ народної педагогіки має благотворний вплив, який відчуває кожен з нас щодня, щогодини, щохвилини від народження і до кінця свого життя. Народна педагогіка завжди з нами в щасті й біді, в радості й горі, в будень і у свято. Вона вчить нас жити і працювати, любити, думати і творити, боротися і перемагати, викорінювати зло й примножувати добро та щастя, бути справжніми людьми [117, с. 51].

Живі, конкретні приклади з педагогіки життя – народної педагогіки – завжди приваблюють своєю змістовністю, свіжістю, оригінальністю, цілеспрямованістю, емоційністю. Вони завжди хвилюють і кличуть до роздумів. В усіх народів світу існує повір'я, що той, хто забув звичаї свої батьків, карається людьми і Богом. Він блукає по світу, як блудний син, і ніде не може знайти собі притулку та пристанища, бо він загублений для свого народу. Наш час називають дефіцитним на добро, вихованість, культуру. Причин такого становища чимало. Не заглиблюючись у їх перелік, сьогодні треба конкретно і відверто говорити про те, що належить зробити кожному з нас, щоб відновити в людей почуття гордості за свою історію, культуру, за свій народ.

Очевидно вже, що чимале поле діяльності тут у педагогів. Саме вони прагнуть виховувати в учнів почуття національної гордості, пропагують українські народні традиції, свята, обряди, різні побутові звичаї. Патріотизм. Це почуття, мабуть, і народжується з уміння, здатності оцінити дитиною красу рідного куточка. Історія і література, живопис і скульптура, музика і ... життя. Усе це – нерозривні поняття, нерозуміння яких призводить до моральної інертності, духовної бідності, і навіть спустошення внутрішнього світу. А висновок для педагогів: навчити учнів відрізняти справжнє від уявного, озброїти якостями, які по суті є передвісниками потреби у внутрішній чистоті. Можливо, саме такий підхід допоможе сучасному учню сформулювати для себе моральну мету, реальне прагнення змінити життя на краще і самому стати чистішим, чеснішим і добрішим. Дефіцит добра й милосердя – ось проблема реального сьогодення. Тому, торкнувшись мистецтва, учні значною мірою усвідомлюють необхідність власної участі у допомозі ветеранам війни і праці, немічним і самотнім, дітям-сиротам [55, с. 38].

В умовах нової педагогічної ситуації надзвичайно зростає потреба вдосконалення змісту, форм і методів патріотичного виховання молоді, творчого пошуку нових підходів щодо поєднання загальнолюдського і класового інтересів у цій роботі. Значне місце у розв'язанні поставлених завдань відводиться народній педагогіці. Відновити і засвоїти кращі народні традиції, методи і прийоми виховання, навчитись поєднувати прогресивний досвід народу з педагогічною наукою, досвідом, нагромадженим педагогічними колективами країни, можна шукати і знаходити шляхи удосконалення навчально-виховного процесу.

Традиційні українські свята, ігри і розваги різні за своїм походженням. Вони порівняно об'єктивно відображають довгий історичний шлях, пройдений українським народом, що має неоціненне значення для виховання підростаючого покоління. Адже з дитинства мають формуватися такі почуття, як любов і повага до батьків, до старших, взаємодопомога і підтримка, працелюбність, любов до народної музики і пісні, рідної мови [111].

Нелегко з усього розмаїття зразків народної творчості обрати найкращі, найпотрібніші. До скарбів українського фольклору належать прислів'я, приказки, загадки та казки. Прислів'я та приказки – короткі влучні вислови, в яких виражено повчальний досвід народу. У вихованні молоді використовуються прислів'я для пояснення змісту та ілюстрування правил культурної поведінки. Вони всі тісно пов'язані зі щоденним життям і побутом людини:

- Яке коріння таке й насіння.
- Життя прожити – не поле перейти.
- На дерево дивись, як родить, а на людину – як робить [84].

Загадка, як вид народної творчості, має тисячолітню історію. Загадка – народний твір. З'явилися вони задовго до того, як люди навчилися писати, читати, друкувати. Століттями загадки поширювалися усно і тепер уже не можна встановити, хто ту чи іншу склав першим. Відгадування загадок розвиває кмітливість, уміння зіставляти, порівнювати предмети чи явища і знаходити в них схожість. У загадках предмети чи явища прямо не називаються, про них мовиться у прихованій формі. У загадках народ виявляє свою велику дотепність, вміння робити дуже цікаві, часом незвичайні порівняння чи зіставлення. Скажімо, небо у загадках – це голубе шатро, синя шуба, поле неміряне, море безкрає, комар – не звір і не птиця, ні рак, ні риба, летюче, маленьке, кусюче.

Загадки широко використовуються і в навчальній практиці. Наприклад, загадки у читанках розміщені за тематикою розділів. Кожна з них допомагає глибше зрозуміти головну думку твору, на їх основі можна провести виховну бесіду. Це і джерело пізнання, і засіб, що посилює уявлення дітей про дійсність, і форма співпереживання. Складаючи загадку, народ вживає найяскравіші, найважливіші ознаки речі. Так, гриб асоціюється з однією ногою, на яку накинута шапочка. Загадки вчать зіставляти предмети і явища, виділяти в них найістотніші ознаки, коротко та образно висловлюватися, розвивати кмітливість:

- Батько – хвалостун, мамка – лопатка, діти – круглятка (горох);
- Ішов дорогою, знайшов зло і зло злом зарубав (солдат, гадюка і шабля);
- Без дров, без огня, а світить і гріє щодня (сонце) [107, с. 249].

Тематика загадок різноманітна – про природу, людину та все, що з нею пов'язане в житті. Багато можливостей дає загадка для мовного розвитку дітей, для залучення їх до словесної художньої творчості. Створюючи загадку діти зосереджують увагу на конкретному предметі. Твори-загадки тим і корисні, що під час їх опрацювання дитина вчиться розглядати предмет, виявляти його ознаки. Педагоги розглядають загадку як корисну для розуму вправу:

1. Розстелений кожушок, на нім посіяний горошок (небо і зорі).
2. Водюю йде – не хлюпне, очеретом – не шелесне (промінь сонця або місяця).
3. Чорна корова весь світ поборолла (ніч).
4. Що коло тебе біжить, а не догониш? (тінь)
5. Скатертина біла – увесь світ накрила (сніг).
6. Старий дід мости помостив, молода прийшла мости рознесла (мороз і весна).
7. Що бе леза та без зуба розтина міцного дуба? (блискавка).
8. Сидить дід за подушками і стріляє галушками (град).

9. Рукавом махнув, дерева нагнув (вітер).
10. Чашечка медку закопана в льодку до нового гадку (озимина).
11. Має шкір сім, сльози витискає всім (цибуля).
12. Не розбивши горщика, не з'їси кашки (горіх).
13. В кого кам'яна сорочка? (в черепахи)
14. Колючий клубочок прибіг у садочок (їжак).
15. Що дістане зубами потилицю? (гребінець).
16. Летіло п'ять голубів, трьох мисливець убив, скільки залилося? (Три, бо двоє полетіло).
17. Де на землі віє тільки південний вітер? (На північному полюсі).
18. Чи може дощ іти два дні підряд? (Ні, бо між ними буде ніч).
19. Коли сьогодні о дванадцятій годині ночі йде дощ, то чи можна сподіватися, що через сімдесят дві години буде сонячна погода? (Ні, бо тоді буде теж ніч).
20. Було скількись горобців і скількись стовпців. Як сяде по два горобці на один стовпець – буде лишній стовпець, а як сяде по одному – буде лишній горобець. Скільки було стовпців і горобців? (Три стовпці та чотири горобці).
21. Коли небо нижче від землі? (Коли дивишся у воду).

Українські народні казки – популярний фольклорний жанр (фольклор – «народна мудрість»). Мудрість – це оповіді наших далеких предків, які відчували себе і все що їх оточує частиною природи. А природа у нашого краю багата, різнобарвна, пишна. Усе це багатство відбилося в оповідях – казках. Відобразився у казці і побут, звичаї, традиції, вірування народу. У народних казках передається з покоління в покоління мудрість народу, усе, що є вартим уваги нащадків, життєвий досвід, мрії народу, його почуття. У казках також знайшли відображення важливі історичні події. Одні казки виховували любов до рідної землі, рідної домівки, рідної матері, інші до народу і Батьківщини в цілому. Є також гумористичні і сатиричні твори, які не мають педагогічного характеру. Але незважаючи на те, що різні групи казок відрізняються темами і формою, ідеї у них подібні. Усі вони прославляють мудрих, хоробрих та кмітливих і засуджують зрадливих і ледачих.

Українська іграшка стала цінним надбанням не тільки національної, а й світової культури. Дзвінкоголосі свищики, веселі ляльки, фігурки тварин, птахів, музичні інструменти, знаряддя праці та чимало інших предметів, виготовлених з найрізноманітніших матеріалів, оздоблених розписом, рельєфним декором, приваблюють і дітей, і дорослих. Отже, наявність експонатів народної іграшки на виставках будь-якого напрямку, збагатить знання студента про національні забави та ігри.

Природне прагнення заслуговує на всіляку підтримку, оскільки участь у таких іграх сприяє розвитку винахідливості й витримки, загартовує організм, формує моральні якості, викликає інтерес до народної творчості. Педагог, підтримавши ініціативу вихованців, може скоригувати гру з урахуванням специфіки вікової групи й використовувати одну й ту саму з поступовим ускладненням. Навіть самою фразою: «Давайте пограємо у гру...», чи «А зараз я розповім вам казку...», педагоги максимально привернуть увагу студента для поглинання цінного, важливого, народного.

Велику роботу проводять навчальні заклади країни по вихованню поваги до народних традицій, пробудженню бажання вивчати і розвивати їх, оволодівати вмінням виготовляти традиційні українські вироби. Завдання сучасної виховної роботи – відшукати незамулені джерела народних традицій і прилучати до їхньої чистоти молодь. Сила етнопедагогіки саме в тому, що корінням своїм вона сягає у традиційні родинні зв'язки, скеровує життя людини в єдиний з природою біологічний ритм. Педагогічна культура українського народу знайшла своє відображення у фольклорі, народних виховних традиціях, етнографічних матеріалах, святах і обрядах, досвіді родинного виховання, у трудовому, побутовому й громадському житті і стала важливим виховним компонентом.

«Не цураймося ж своєї правічної культури! Мусимо знати й пам'ятати наш родовід, розумно користуватися тією мудрістю, яка жила в народі з давніх дівен» [54].

ДЕЗИДЕРАТА

(Цей текст, датований 1692 роком, знайдено у старій церкві в Балтиморі)

Крокуй спокійно серед гамору та поспіху – пам'ятай, який мир може бути у тиші. Наскільки це можливо, не зрікаючись себе, зберігай добрі стосунки з людьми.

Спокійно і ясно проголошуй свою правду, слухай також те, що кажуть інші, навіть якщо вони говорять не надто розумно, – бо й у цьому є якийсь сенс.

Якщо порівнюватимеш себе з іншими, можеш стати гордим або зневіреним, бо завжди були й будуть гірші і кращі від тебе.

Радій як із своїх успіхів, так і з своїх планів.

Якою б скромною не була твоя праця, виконуй її самовіддано і добросовісно. Повір: це справжня цінність проти мінливої долі.

Будь обережним у своїх починаннях, бо світ цей сповнений оман. Але нехай це не заступить тобі справжніх чеснот: багато людей прагнуть високих ідеалів, а життя усюди сповнене героїства.

Будь собою й не опирайся почуттям. Не будь цинічним у любові, бо серед черствості й розчарувань вона єдина вічна як трава.

Приймай спокійно все, що несуть зі собою літа, без гіркоти полишай те, що дарувала молодість. Зміцнюй силу духа, щоб у несподіваному нещасті стала для тебе щитом.

Лише не віддавай себе на поталу витворам уяви: багато-бо страхів породжують нудьга та самотність.

Дотримуйся необхідної дисципліни, але вмій бути лагідним до себе. Пам'ятай: ти – дитина Всесвіту і маєш право бути тут не менше, ніж зорі й дерева. І чи зрозуміло це тобі, чи ні – повір, що світ цей є таким, яким повинен бути.

Отож, будь у мирі з Богом, що б ти не думав про Його існування, чим би не займався і якими б не були твої прагнення. У вуличному гаморі, у метушні життя збережи спокій своєї душі.

З усіма своїми пастками, втомою і втраченими мріями цей світ усе ж чудовий.

Будь уважним і намагайся бути щасливим.

2.14. РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ

Марко Кропивницький «Дурисвітка»

Зимова ніч. Дівчата готуються до свята Калити

Наталя: Ой, дівчата, що як сьогодні, як торік заборонять нам справляти Калити?

Ярина: Ой, дівчата!

Химка: Торік таки ж кусали калити, це позаторік не довелось!

Думка: А пам'ятасте скільки реготу було, як Василь вбрався за діда.

Наталя: А всі хто реготав, кусаючи Калиту, віхтем мазав!

Ярина: Дівчата!

Всі: Що?

Ярина: А може новий старшина і дозволить?

Химка: А може новий старшина і дозволить!

Думка: Як ти думаєш, Хотино? Дозволить чи не дозволить?

Хотина: Ой, хоч дозволить, хоч не дозволить...

Вустя: Так і я умію вгадувать.

Наталя: І не кажи.

Химка: Що це ти сьогодні якась не така?

Хотина: Яка не така?

Химка: Мов у воду намочена.

Ярина: Може ти їсти хочеш?

Думка: Я вповала, що ти і сьогодні верховодитимеш на вечорницях.

Ярина: І весело буде!

Всі: Ага!

Химка: А то розквасила губи...

Хотина: Сум мене огортає. Журитися хочу.

Наталя: Тож, кажи від чого сум?

Думка: Либонь вигадуєш щось нове...

Хотина: Не вповала я що ти, щира подруго, та не йняла мені віри.

Думка: Ти справді журися?

Наталя: Справді ти журися?

Хотина схлипує.

Ярина: Не до вигадок їй, коли аж сльози на очах.

Химка: Хотиночко, що сталося, чого ти зажурена?

Вустя: Ой, чи не від цибулі ті сльози? Де ота цибулина що на вікні лежала? А?

Наталя: А й справді де цибулина?

Химка: Вусте, Вусте, чи не гріх тобі?

Вустя: А що таке?

Химка: Кажу – гріх!

Думка: А коли справді яке лихо, то ти нам розкажи.

Всі: Розкажи, сестричко, розкажи.

Хотина: Ой, заспівайте мені сестрички такої сумної...

Всі: Сумної?

Хотина: Сумної, щоб я вволю натужилася.

Ярина: Давайте, дівчата, тільки потихеньку.

Дівчата співають «Цвіте терен».

Хотина плаче.

Хотина: Отак кохають тебе кохають, а потім силою примусять іти за нелюба і мов навмисне втоплять.

Ярина: Ой, мамоньки мої.

Думка: Ти це проти чого таке кажеш?

Хотина: Ця пісня немов цілком зразок із мене. Ні я його ніколи не бачила, ні він мене. А тепер дівчата

Всі: Що?

Хотина: Беремось.

Вустя: Що? Чуєте, дівчата?

Всі: Чуємо.

Вустя: С ким же ти берешся?

Хотина: Та я й сама не знаю хто він і звідки.

Вустя: Заміж виходиш і не знаєш хто він і звідки?

Хотина: Ой, прощайте, сестрички.

Вустя: Прощавай, Хотино.

Хотина: Журися за мене, Вусте, та згадуй мене безталанночку.

Вустя: Прощавай, Хотино.

Хотина: Я ж вам нічого лихого не заподіяла. Оплачте мене.

Химка: Нічого не второпаю.

Наталя: Та розкажи толком як воно трапилось?

Хотина: Десь у ярмарку батьки змовилися. А оце уже й учора...

Всі: Що?

Хотина: Й парубок з'являвся.

Ярина: Уже з'являвся?

Думка: А як же ти йдеш за нього?

Наталка: Невже без суперек і ні крихти не вагаючись?

Хотина: Ніби мене обморочено чи зачаровано.

Химка: Я боюся.

Ярина: Як це?

Думка: Тихіше, Яринко, дай послухати.

Хотина: Так я ж і кажу, що ніби мене обморочено чи зачаровано. Як глянула я на нього, то немов одразу й забула про всіх і про все.

Наталя: Забула?

Думка: Наталко. Кажи, Хотино.

Хотина: Так я ж і кажу: забула я, дівчата, про всіх і про все. А парубок такий гарний з обличчя, і смирний, і приятний на розмову.

Химка: І заможний?

Всі: І заможний?

Хотина: Ніби багатий, бо був дуже багато одягнений.

Ярина: Щастя тобі, Хотино.

Вустя: Щастя тобі, Хотино.

Всі: Щастя тобі, Хотиночко.

Вустя: Ну, як же буде діло з твоїм Хвилимоном?

Ярина: Ой, дівчата, а з Хвилимоном як?

Думка: А він же налагодився оце після Різдва тебе сватати.

Хотина: Лагодився. Я знаю.

Вустя: А тепер розлагодиться.

Думка: І коха ж він тебе!

Наталя: Та ще й не аби як коха!

Хотина: Правда?

Наталя: А то ти не знаєш.

Хотина: Думаєш, я його не кохаю?

Вустя: Але ж тепер нама моди на кохання.

Ярина: І невже тобі не шкода Хвилимона?

Всі: Невже не шкода?

Хотина: Не знаю. Раз здається ніби шкода, Господи як шкода, а вдруге...

Всі: Що?

Хотина: А вдруге, ніби і байдуже.

Думка: То як же воно буде?

Ярина: Як же воно буде?

Хотина: І сама не втямлю.

Вустя: А буде так: ти вийдеш заміж у чужу сторону і забудеш про свого Хвилимона.

Хотина: Авжеж, забуду, розумно кажеш. Послухай, Вусте, а ти бери собі Хвилимона.

Вустя: Та він на мене і не дивиться.

Думка: Та він на неї і не дивиться.

Наталя: Та він на неї і не дивиться.

Химка: Та він на неї і не дивиться.

До хати вбігає сестра Хвилимона Марина.

Марина: Добри вечір, сестрички!

Всі: Добри вечір, Маринко.

Марина: А що, Хвилимона ще не було?

Хотина: Ой, невже він вернувся вже з городу?

Марина: Та оце надвечір прибіг... ну, не знаю, дівчата, чи хвалитися вам чи ні?

Всі: Хвалитися! Хвалитися!

Марина: Бо Хвилимон, мені Господи, як наказував щоб мовчала. Але як його вмовчиш. Тільки ж мовчить, не примовтєсь Хвилимонові.

Всі: Боже збав!

Марина: Чуєш, Хотино!

Хотина: Що?

Марина: Я підслухала, як Хвилимон радився з батьком і матір'ю...

Хотина: Радився?

Марина: Щоб благословили тебе сватати!

Хотина: Ой, сватати!

Думка: Отакої!

Хотина: А що ж батько і мати?

Марина: Та з дорогою душею раді, щоб ти була нам невісткою. А як вже я була б рада, той Господи. Тільки батько сказали, що тепера в них немає грошей на весілля. Щоб аж після Великодня, за рушниками.

Хотина: У-у-у! Після Великодня...

Марина: На Юрія продадуть у ярмарку телицю та кабанця. І буде за що весілля відбути.

Наталя: Шкода що спізниться Хвилимон.

Всі: Еге ж.

Хотина: Мовчить бо.

Марина: І закоханий же в тебе Хвилимон, Хотино!

Хотина: Правда?

Марина: Ой, а то ти не знаєш. Натє, вам сестрички пляшечку олії, мисочку пшеничного борошна, а осьдечки і мед.

Всі: Мед.

Марина: Давайте я допоможу вам вареники ліпити.

Ярина: Давай, Мариночко.

Наталя: Чуєш, Хотино, чи ти сьогодні признаєшся Хвилимонові?

Хотина: Ой, мабуть, сьогодні.

Марина: У чім? Ви щось приховуєте від мене.

Хотина: А може і не сьогодні.

Марина: Та в чім же?

Хотина: Та в тім, що я оце радилась з батьком і ненькою...

Вустя: І так вже порадились як найкраще.

Наталя: Тільки не про Хвили...

Хотина: Мовчить бо! Ви хочете, щоб я зараз додому втекла? То я втечу. Не кортить вам мабуть побачити як я привселюдно каятимусь!

Вустя: Як так – я потерплю.

Наталя: І я.

Химка: І я.

Всі: І я.

Марина: Та що ж там таке?

Хотина: Потерпи і ти, Мариночко. Потерпи, сестричко-голубочко.

Чути собак.

Ярино: Дівчата ідуть.

Хотина: А давайте їх налякаємо!

Всі: Давайте.

Наталя: Гасіть мерщій свічку.

Химка: Гасіть свічку.

Дівчата гасять свічку, ховаються. Заходять дівчата.

Марічка: Нікого немає.

Зоя: Може вони до криниці пішли?

Стеша: Чи балабушки вже печуть?

Приська: Ой, чи прийде Антон?

Із криками із схованок вискакують дівчата.

Хотина: А що ви тут робите?

Зоя: А-а-а, налякали. Добри вечір, дівчата.

Всі: Добри вечір.

Зоя: Ось картопля, олійка і капуста.

Марічка: А я підцупила у матері в скрині дві тарані і п'ять цибулин.

Приська: І в мене тараня і картоплі кульочок.

Дівчата: Добри вечір, дівчата! З калитою! Будьте здорові.

Четверо: І вас з Калитою.

Стеша: Натє шматок сала. І солоні огірки.

Ярина: Ой, ми такої Калити справимо, як давно не справляли!

Стеша: Чи балабушки вже печете? Глядіть щоб корж не перепікся.

Всі: Ой, корж, корж.

Химка: Та ні, все добре. Стешо, налякала.

Зоя: Дівчата, в мене ж є насіння. Хочете?

Всі: Хочемо. Спасибі *(плюють насіння)*.

Марічка: А чи приведуть хлопці музик? От би Мусія
привели – от грає на скрипці!

Приська: І не кажи!

Всі: І не кажи!

Наталя: По других селах може не забороняють справляти
калити, а в нас забороняють.

Ярина: Може й там справляють крадькома.

Всі: Може...

Вустя: Торік замість музик Варфаломей грав на качалці, а Лаврін у решето вибивав. А цього року
вони нам вже не компанія.

Наталя: Чого?

Вустя: Бо жонаті.

Всі: У-у-у.

Марина: Дівчата, а я вмію на гребені грати.

Стеша: Та невже.

Марина: Ей-ей, умію.

Стеша: Ану, заграй.

Всі: Заграй, Мариночко.

Марина: А хто в решето виб'є?

Приська: Може я потраплю?

Марина: Давайте гребеня.

Думка: Ось тримай.

Маринка грає, дівчата співають.

За городом козу пасла гой, ділі, бом
За городом козу пасла гоп та ті да трум-бум-бум
Назбирала горщик масла гой, ділі, бом
Назбирала горщик масла гоп та ті да тром-бом-бом

Стукають у двері

Стеша: Цитьте!

Наталя: Хтось запер у синах двері.

Ярина: Ой, я боюся.

Наталя: Цить, кажу. Хто запер?

Зоя: Либонь я.

Химка: Навіщо ти двері зачинила?

Зоя: Я звикла дома зачиняти, бо мене мати раз у раз била,
щоб не кидалась нижніх дверей. Я і тут заперла.

Вустя: А може це началство почуло що ми співаємо?

Всі: А-а-а!

Марічка: Та всіх нас у холодну посадять.

Всі: Ой, мамоньки!

Стеша: Цитьте, ховаймося.

Лукія: Дівчата, ану відкривайте двері.

Всі: Це ж тітонька Лукія. *(відкривають двері)*

Лукія: Добри вечір, дівчатка!

Всі: Добри вечір, тітонько!

Лукія: Ну, дівчатка, була я у волості. Такої смілості набралася, що доступилася до самісінького старшини.

Всі: До самісінького?

Лукія: До самісінького! А все це ти, небого, підцькувала мене – підіть та підіть.

Хотина: Ну, я ж думала, що дозволять.

Лукія: Послухала тебе і набралася клопоту. Еге, про що це я?

Всі: Про началство.

Лукія: Доступилась я до нього і кажу, так і так, ваша милість, чи дозволите у моїй хаті нашій молоднечі справляти Калити?

Всі: А вони що?

Лукія: Не лізьте поперед батька в пекло. А ще кажу, ваша милість, що й ви колись у тій самій хаті, ще за моєї покійної матері, царство їй небесне, зволили не раз кусати калиту.

Всі: Кусали?

Лукія: Кусали, кусали. А вони усміхнулись тай кажуть: точно, шо кусав, верно, пам'ятаю. Але то було колись. А тепер...

Всі: Що?

Лукія: Не по-ли-га-ється! Так що зробимо так, дівчатка, повечеряйте собі в гурті, та потихесеньку розходьтесь по хатах.

Стеша: Як це?

Лукія: Самі бачите, не полигається.

Ярина: Тіточко Лукія, а що воно означає оте не полигається?

Всі: Га?

Лукія: Розбери їх до тям – не полигається, та й годі. Полізу я на піч, щоб відпочити, бо настоялася я у волості, а все це ти, небого, підськувала мене, підіть та підіть, а воно бач як, не полигається.

Всі: ех, ой, у-у

Стеша: Пропав наш захід!

Думка: Стільки їстівного понаносили.

Химка: А що як парубки прийдуть?

Наталя: Ще й музик приведуть.

Приська: А-а, тіточко Лукія, ну тіточко Лукія.

Лукія: (з печі) Не полигається.

Всі: У-у-у.

Марічка: Я бачила Мусія, так він казав, що його кликало парубоцтво.

Хотина: Це його Хвилимон кликав. Знаю, що це він.

Думка: І як же воно буде?

Хотина: Я надіялась натанцюватись до нестями.

Наталя: Хоч наостанці...

Вустя: Ага!

Стеша: Як наостанці? Хіба вона кудись від'їздить чи в найми йде?

Хотина: Іду.

Стеша: З примхи чи з болячки?

Зоя: Добрі примхи.

Приська: Мабуть свій хліб обрид, та хочеться погодуватися чужим цвілим та черствим.

Наталя: Ні. Вона буде їсти булочки та медяники.

Химка: А може і канхвети.

Хотина: Годі, сестрички.

Ярина: Ой, дівчата, собаки лають.

Лають собаки, до хати заходить Хвилимон.

Хвилимон: Добрий вечір хатнім, а надвірнім прощайте!

Всі: Добри вечір!

Хвилимон: Чи всі ви тут?

Всі: Всі.

Лукія: Готуйте, дівчатка, вечерю, що в вас там є, готуйте та розходьтесь.

Хвилимон: Ну, це буде дуже скоро.

Лукія: А справляти Калити не полигається.

Хвилимон: Це ми вже чули. Якщо началство наскоче і розжене, тоді розійдемось.

Лукія: Еге, вам нічого не буде, а мене посадять у холодну.

Стеша: Не бійтеся, як посадять, то ми вам носитимо і обідати і снідати і вечеряти.

Думка: А я вам, тіточко і пиріжків, і вертути, і огірків солоних. Вам там добре буде! (дівчата сміються)

Хвилимон: Хотино!

Хотина: Що?

Хвилимон: Я хочу сказати тобі щось цікаве.

Марина: Це він про те, що я казала.

Вустя: Либонь Хотина тобі скаже щось цікавіше.

Хвилимон: Хіба?

Наталя: Признавайся, Хотино.

Хотина: Ні, не хочу.

Хвилимон: Що таке?

Хотина: Та то я так примовилась, а тепер...

Химка: Чи тепер, чи в четвер, а признаватись треба.

Наталя: Признавайся, авжеж не битиме.

Стеша і Зоя: Хто битиме?

Приська і Марічка: Де битиме?

Хвилимон: Та що вчинилося? Кажі швидше!

Хотина: Ой, не можу. Кажі ти, сестричко, чи ти, ну чи може ти.

Всі: Та кажі вже.

Вустя: Я скажу.

Наталя: Ні, краще я скажу.

Химка: Та я лучче розкажу... (загальний гомін)

Хвилимон: Тихо! Ану, не нудьте.

Вустя: Хотина виходить заміж

Дівчата, що знають: за чужестороннього.

Хвилимон: Як?

Дівчата, що не знають: Як?

Наталя: Батьки умовились на якомусь ярмарку.

Химка: А вчора вже і парубок приїздив.

Думка: Красивий та багатий.

Ярина: І приятний на розмову.

Хотина: Ой, неначе й досі бачу його перед своїми очима...

Хвилимон: Он що? Хотино, Хотино... Ех, ти...

Хотина: Боже, мій, Боже мій... Хвилимончику, не гнівайся. Чим же я винна?

Хвилимон: Бачте, люди добрі!

Всі: Бачимо, бачимо.

Хвилимон: Вона не винна!

Хотина: Та чим же я винна, чим же я винна? Коли мені таке нещастя...

Всі: Що?

Хотина: Виснилось!

Муз акцент.

Всі: Що?

Хвилимон: Ах, ти ж капосна! (загальний сміх та гомін)

Вустя: То це тобі все уві сні наснилось. То он ти яка?

Хотина: А хіба я колись була іншою? Ти ж казав на тім тижневі що я вже тебе зроду-звіку не обдурю

Хвилимон: Тю, казав та забув.

Хотина: Казав, що купиш півхвунта конхветів, як обдурю.

Всі: Казав?

Хвилимон: Та казав?

Хотина: Давай вже гроші я сама збігаю та куплю.

Хвилимон: На на цілий хвунт, аж четвертака за те, що так ловко обдурила (дає монету).

Хотина: Думко!

Думка: Що?

Хотина: А чи не казала я тобі сьогодні біля криниці що їстимеш конхветів?

Думка: Казала, а мені не втямки.

Вустя: Прощавайте, сестрички (гомін).

Хотина: Прощавай, Вусте.

Вустя: Мені мати казали не баритися. Я лише на хвилинку випросилась.

Хотина: Вустя залишайся, я й тобі конхветів дам.

Вустя: Їж сама свої конхвети.

Хотина: А ти думала я тобі Хвилимона віддам?

Вустя: Хай вам чорт обом!

Лукія: Свят, свят, свят... Ти що це проти вечора чорта згадуєш?

Хотина: Дівчата, побігли по конхвети.

Яринка: Дівчата, побігли.

(Кілька дівчат вибігають з хати за Хотиною)

Лукія: Ну і гостра ж у мене небога на вигадки.

Хвилимон: Прямо пошили мене в дурні.

Стеша: Так, Хотина в нас дурисвітка.

Приська: Ага, весела в тебе буде жінка.

Хвилимон: З такою не зажурися.

Вертається Хотина з пакетом і дівчатами.

Хотина: Нате вам, дівчата конхветів.

Марічка: І мені дай.

Зоя: І мені.

Хотина: Нате і вам, тіточко, конхветів. У вас зубів нема, то ви смокчіть *(гомін та сміх)*. Хвилимоне.

Хвилимон: Чого тобі?

Хотина: На і тобі конхвета.

Хвилимон: Я солодкого не люблю.

Хотина: А я кажу, їж.

Хвилимон: Не хочу.

Хотина: От бачите, люди добрі, яка в мене женишина.

Всі: Бачимо, бачимо.

Хотина: Бачите, як він мене шанує?

Всі: Бачимо, бачимо.

Хотина: Кажу тобі їж!

Хвилимон: Сказав – не хочу!

Хотина: Коли так, то гуляйте, сестрички без мене, а я піду додому, як Вустя.

Всі: Хотиночко, не йди *(гомін)*.

Хотина: Прощайте, сестрички. Прощайте, тітонько. Прощавай, Хвилимоне.

Хвилимон: Я піду з тобою.

Хотина: Ти підеш ліворуч, а я піду праворуч.

Хвилимон: Ой, ну давай вже канхвета.

Хотина: От так би й давніш. Годуйся мій соколику *(пошепки)*. Дівчата дивіться.

Хвилимон: А де ж канхвет?

Хотина: А канхвет я з'їла, а тобі папірець *(гомін та сміх)*.

Хвилимон: Та я в тебе його одніму.

Хотина: Дівчата, рятуйте...*(біганина та сміх)*.

Заходить Вустя.

Ярина: Ой, дівчата, Вустя.

Всі: Вустя прийшла!

Вустя: Парубки йдуть і музик веду-у-уть!

Наталя: І дід Мусій з ними!

Ярина: Такого Калити справимо, як давно не справляли!

До хати заходить дід Мусій з парубками.

Мусій: Добрий вечір! З Калитою! Будьте здорові!

Всі: Добровечір, діду!

Микола: Добрий вечір! Здоров, Хвилимоне.

Хвилимон: Здоров, Миколо.

Антін: Бувайте здорові, дівчата, і ви тітонько!

Дівчата: Добровечір, Антоне.

Іванко: Добрий вечір хатнім!

Мусій: А тепер покурим. Іванька подерж скрипку. На – кури.

Іванко: Та я ж не вмію, діду.

Мусій: А я тебе навчу.

Іванко: Ні, діду, я ще малий.

Думка: Ну, давайте ж виймати коржа та почнемо Калити кусати.

Стеша: А хто буде за діда?

Приська: Нехай Антон.

Хотина: Нехай буде, Хвилимон! Він уміє до ладу примовляти.

Хвилимон: Як я, то – я! Зараз причепурюсь і розпочнемо.

Хотина: Тітонько Лукія, дозвольте нашій молоднечі у вашій хаті Калити справляти.

Зоя: Дозвольте, тітонько, невже нам по ярам та по балкам ховатись?

Хлопці: Дозвольте, Лукія!

Всі вмовляють.

Лукія: Господи, ти все бачиш, ти все чуєш. Де ж нашим діточкам святкувати – по ровах та по кручах? Прости, Господи, мої согрешення! Діточки, благословляю вас на свято!

Всі: Дякуємо, тітонько!

Ірина: Починаємо свято!!!

Дівчата танцюють. Мажуть калиту медом та підвіщують.

Хвилимон: (нарядивши бороду) Слухайте ж умови!

Хто вкусить коржа і не засміється

Тому минеться!

Хто ж засміється, припасайте п'ятака на доход музикам!

Антон: За єто благодарим!

Іванко: За єто благодарим!

Хвилимон: Ну, хто перший поїде?

Наталя: Нехай Вустя!

Марічка: Нехай Мариночка... (загальний гомін та пропозиції)

Антон: Я перший поїду!

Приська: Нехай їде.

Всі: Нехай їде.

Антон: Сім бід – один отвіт. Діду, діду, я до тебе в гості їду!

Хвилимон: По яким ділам?

Антон: Зараз об'явлю вам – хочу Калиту кусать!

Хвилимон: А я буду вігтем писать.

Антон: Коли засміюсь – тоді писай!

Хвилимон: Ну-ну, кусай.

Антон намагається кусати Калити, Хвилимон заважає.

Ярина: Дівчата, вкусив.

Наталя: Еге, Хвилимон не хотів розсмішити Антона, бо вони приятелі.

Микола: То йди сама його розсміши.

Антон: Мене зроду-звіку ніхто не розсмішить.

Хотина: Хто наступний? (гомін)

Марина: Я поїду. Братику, ти ж мене не дуже маж.

Хвилимон: Давай.

Марина: Діду, діду, а вгадай, куди я їду!

Хвилимон: Може покосом в помийницю носом? (сміх)

Марина: Не смішіть, дівчата.

Хвилимон: А ти не спіши – їдь тихо, щоб не сталося лихо.

Марина: Ой кортить мене куснути.

Хвилимон: А мене кортить – писнути! (Марина намагається вкусити, та не достає - сміх)

Марина: Ой, не одкусю!

Хвилимон: За це портрет тобі спишу (малює Маринку)

Марина: Миколо, дай води хоч очі промити.

Микола: На – не жалко (допомагає Марині)

Хотина: Я поїду. Діду, діду, я їду!

Хвилимон: Куди?

Хотина: А до твоєї бороди (зриває з Хвилимона бороду).

Хвилимон: Віддай, віддай бороду! (біганина, сміх, Хотина тікає надвір, всі дивлять за ними)

Антон: Пора кусати калиту (всі по черзі кусають, примовляючи).

Приська: Та й смачна!

Ярина: Тітонька, нате і вам Калити.

Стеша: У вас зубів нема – то ви смокчіть! (сміх)

Хвилимон: (вертається) А де ж калита?

Марічка: Поминай як звали. Покуштуєш хіба на наступний рік.

Химка: А де ж Хотина?

Хвилимон: Та майнула додому.

Вустя: Хвилимон, ходім зі мною танцювати.

Хвилимон: Я не вмію танцювати.

Вустя: Діду, ану заграйте польку.

Всі: Польку, польку.

Мусій: Приготувались. Почали (тільки музики заграли, чути стукіт у двері, всі сполошилися та притихли).

Хотина: А що це за положеніє? Хіба гулять полигається?

Переполох, біганина – всі ховаються.

Стеша: Тушіть світло.

Думка: Тихіше.

Ярина: Я під стіл.

Марічка: А я за піч.

Хотина: Лукія, відчиняй мерщій двері!

Лукія: Кажіть, що мене немає.

Мусій: Іванька!

Іванко: Що, діду?

Мусій: Чого добро ще поб'ють скрипку – пішли в сіни. **Іванко:** Гайда, діду.

Хотина: Лукіє!

Антон: Її немає.

Хотина: А хто ж озивається?

Антон: І мене немає!

Хотина: Лукіє, кажу відчиняй двері!

Лукія: Ой, мамоньки! Чи йти, чи не йти?

Хотина: Лукіє, тобі у волості було сказано, що не полигається? (Лукія відчиняє, Хотина заходить).

Світи світло, а ви повзіть всі сюди (дівчата скіглять).

Ярина: Я боюся...

Химка: Нас тепер у холодну посадять.

Зоя: Мамоньки мої!

Марічка: Не наказуйте нас.

Стеша: Хотино!?

Наталя: Так це ж Хотина!

Хотина: Ато ж який біс?

Хвилимон: Диви на неї всіх подурила!

Хотина: Гуляймо безпечно, бо в мене в хаті все началство.

А я ще за десятником покликкала, ніби його батько кликали. У мене ж батько Андрій, так вони ще з вечора почали святкувати Андрія. І наше село цілком без началства. І нам гулять аж до самісінького ранку по-ли-гається!

Всі: Полигається!!!

Масове гуляння.

2.15. ДЕНЬ МАТЕРІ

(сценарій може використовуватися

на навчальній практиці студентів гуманітарно-педагогічного факультету)

Гарно прикрашений інтер'єр кімнат. Все навколо вказує на величне свято Матері. Починається танцем.

Ведуча.

Квітує травень, оспіваний у піснях, гаптований солов'їними розливами, у небесній блакиті дзвенить пташиний спів, травами і квітами замаїлася земля, а теплий весняний вітер приносить до нас Свято Матері. Мама, мамочка, матуся... Скільки ніжності, тепла і любові у цьому слові, що називає людину, яка для всіх найближча, найдорожча, найрідніша.

Ведучий.

Мама – основа всіх основ. Вона народжує і виховує дитину, плакає, оберігає від біди і горя. Мама турбується за її долю, проймається її болем на відстані. Тому, у цей світлий травневий день ми будемо прославляти і звеличувати найдорожчих нам усім матерів.

Учасники:

1. Хто життя нам дарував,
Хто часу не шкодував,
Хто навчив нас говорити,
Хто найкращий в цілм світі?
2. Хто пісні співав чудові,
солов'їні, барвінкові?
Перші кроки вчив робити?
Наймиліший хто у світі?
3. Хто, як ми, було, хворіли,
Цілі ніченьки не спав?
Все робив, як ми хотіли,
На руках нас колисав?
4. Хто завжди нам допоможе?
Хто все вміє і все може?
Хто все зробить, як годиться?
Хто ця мудра чарівниця?
5. В цілм світі найдобріша,
Найдорожча, найсміліша,
Лагідна і ніжна сама,
Ну звичайно, — наша мама!

Пісня «Овочі».

Ведуча.

Слово «мама» росте з нами тихо, як ростуть дерева, сходить сонце, розцвітає квітка, як тихо гладить дитину по голівці рідна рука. І так тихо воно приходить на уста — промінцем маминої усмішки і ласкавістю її очей, листочком вишні, пелюсткою квітки, радістю веселки.

Ведучий.

З букви краплинки і звука сльозинки народиться одного дня на світ слово мама, мовлене устами янголятка. І осяє хатину, як Дар Божий, тільки не дано нам запам'ятати цю мить, як не згадати того дня, коли над нашою колискою вперше нахилилась мати.

Ведуча.

Це мить і це вічність, бо мама завжди з нами, вона живе в нас і благословляє на добро. У найтяжчу нашу годину стогоном вирветься з грудей. Тільки одне слово — як остання надія на порятунок: «Мамо!». То подає голос наша душа, то мати захищає свою дитину, і виколисане нею перше слово немовляти, постає із-за зависі літ ангелом-охоронцем в образі Матері.

Не журися, мамо, що дихнула осінь,
Й восени приходить трепетна любов!
І гордливий місяць, і ранкові роси,
Як колись, як вчора, хай чарують знов!
Твоя радість світла дітям передається,
Озоветься співом в дорогих серцях,
Хай лиш справжнє щастя,
Тільки вірне щастя,
Прилетить у долю, як вродливий птах,
Будь здорова, мамо,
Будь прекрасна, мила!
Ніжність солов'їну я тобі несу.
Дякую, що вірності й святості навчила,
І тримати правди вічну висоту!
Не журися, мамо, що зустріла осінь,
В ній калина дивна, як весна, зорить,
І чарують зорі, і срібляться роси...
Кличуть тебе, рідна, довго-довго жить!

Пісня «Мамині руки».

Оповідь за Скуратівським «Щемне письмо».

Крізь дощі, крізь вітри і тумани,
Чи дороги снігом замете -
Приїжджайте частіше до мами,
Повертайтеся в дитинство своє,
Забувайте обов'язок, в тому,
Не марнуйте дрібницями дні.
Приїжджайте до рідного дому,
Розвесняйте в нім душі свої.
Там ростуть чорнобривці і м'ята,
Де пройшли ваші дні золоті.
Лиш не можуть вам вічними стати
Руки мамині — крила святі.
Щоб не мучила совість потому —
Не приносьте матусі печаль,
Бо для неї ви — сонячний промінь,
То ж не гасніть у рідних очах!
Бо неждано вдарять дзвони вдалі,
Тоді на все, на все знайдеться час.
Але не сльози, не вінок печалі —
Уже ніщо не виправдає нас.
Зане жаль у щедрім слові «Мама»!

І чайкою здригнеться синя вись.
Провідуймо і завжди пам'ятаймо,
Що можемо запізнитися колись.

Пісня «Посіяла жито...».

Учасники:

1. А тепер ми вам розкажем,
Як ми щиро любимо вас,
І які хороші, милі,
Гарні мамочки у нас!
 2. У моєї мами руки золоті,
Очі карі, вії довгі і густі!
 3. А моя матуся схожа на веселку,
Бо така чудова і така весела!
 4. А моя — як ніжний лісовий дзвіночок!
Ніжні в неї руки, ніжний голосочок!
 5. А моя матуся гарна, як калинка,
В неї гарні брови, губки, як малинка.
 6. Моя мамочка привітна,
Гарна, ніжна, як весна,
І ласкава, і тендітна,
Ніби пролісок, вона!
 7. Ваші мами гарні,
З вами згодна я,
Та найкраща мама —
Все ж таки моя!
- Усі.** І моя красуня!
8. Ніде правди діти,
Мабуть, тут зібрались
Всі красуні світу!

Пісня «Матуся».

Ведуча.

Кожен любить свою маму,
Бо вона найкраща сама,
Найдорожча нам людина —
Люба мамочка, єдина!

Ведучий.

І тому ми вам бажаєм,
Щоб, як квіти, ви цвіли,
Щоб завжди здорові, гарні
І щасливі ви були!

Пісня «Як би мені черевички» бандура).

Пісня «Хто кого злякав?» (бандура).

Ведуча.

На нашому святі присутні також бабусі, яких називали мамами ваші мами і тата. Тож привітаймо їх!

Ведучий.

Вклонімося бабусі своїй рідненькій,
Що як бджілка щодня устає раненько.
Пісня «Про маму».

Ведуча.

Дорогенькі матусі, любі бабусі сьогодні привітати вас прийшли майбутні віртуози фортепіано.
Просимо вас прослухати:

1. «Рок жаб'ячої лапки».

2. «Вальс собачок».

3. «Собачий вальс».

4. Ф. Рибицький «Зефір».

1. Кажуть, нашими устами завше істина глаголить.

Тож послухайте, матусі, наші радощі і болі.

2. Скажемо зараз відверто, вам, наші дорослі мами,
Коли вельми потурать нам, вам же згодом гірше буде!

3. Попереджую зарання, як зважать на наші примхи,
Завтра не оберетесь з нами безліч клопотів і лиха...

4. Не завжди нас варто пестить, не в усьому треба слухать,
Як розійдемося надто, можна й прикрутить нам вуха.

5. Добре гладить наші щічки, і долоньки цілувать,
Та коли розпустим руки, можна і по руцях дати!

6. Нас рятують від хвороби і від холодів суворих,
Вбережіть же нас від злоби, від вогню і поговорів.

7. Щоб росли ми чесні й чисті, як брати і сестри щирі,
Щоби світ оцей чудесний нами радувався в мирі.

Танець жартівливий.

Ведучий.

Усім нам безмежно дорога наша Мати-Україна. Ми пишаємося, що народилися і живемо на цій
щедрій землі.

Ведуча.

Добрий день, тобі, Україно моя!

Струмок серед гаю, як стрічечка.

На квітці метелик, мов свічечка.

Хвилюють, малюють, квітують поля —

Добридень тобі, Україно моя!

Ведучий.

І хоч би куди не закидала доля її дітей — їх душа залишається тут, «де тихі води і ясні зорі», де
чорнобривці викликають у пам'яті найдорожчий образ Матері.

Ведуча.

Ой, яка гарна співаночка мами,

Її не забуду ніколи.

Як йшла полями разом із нами,

Навкруг співало все поле.

Пісня «Як у нас на Україні».

Ведуча.

Імення матері як дух завжди кликало українців, зрослих на материнській любові, до молитви перед
образом Пречистої Матері Божої. І ми звертаємо свій зір на неї, заступницю нашу, яку змалечку кличемо:
«Мамо!», коли в нас щось заболить, бо знаходимо у святому материнстві Пречистої риси своїх матерів.

Боже, отче наш єдиний,

Нашу маму збережи!

Її кожна ти годину

У своїх руках держи.

В тяжкій праці повсякчасній

Все життя благословляй.

Дай їй, Боже, довгі роки,

Нас в цім світі направляй,
Щоб могли її високо
Все життя ми шанувати.
Дай, щоб люба наша ненька
Довгі роки прожила
І здорова, і весела
Всім на радість нам цвіла.

Пісня «Явір і яворина».

1. Дорогі наші рідні бабусі й матусі!
Хай в житті вам радість буде! Розквітає як той цвіт.
2. Хай роки ідуть, а коса не сивіє,
Онуки ростуть, а душа молодіє.
3. Хай щастям і сміхом повниться ваш дім.
За ласку й турботу низький вам уклін!
4. Живіть нам, рідненькі, живіть нам на світі –
І будемо ми всі любов'ю зігріті.

Пісня «Батьки мої».

Ведучий.

Дорогі наші матері! Низький уклін вам за сердечність, турботу і розуміння, якими сповнені ваші ніжні душі.

Ведуча.

Низький уклін вам, матері, хранительки нашого роду, щира вдячність за мудрість, і підтримку. Щиро бажаємо вам міцного здоров'я, добра, достатку, родинної злагоди та благополуччя, гідного продовження у найдорожчому своєму багатстві – дітях.

Ведучий.

На цьому наш концерт закінчено. Щастя Вам!

2.16. МАМО, ТОБІ НИЗЕСЕНЬКО ВКЛОНЮСЬ

(літературно-музичний сценарій)

На столі хліб, калиною уквітчаний, букет чорнобривців, ікона Божої Матері
Звучить пісня «До маминих очей» В. Крищенко

До маминих очей
У маминих очах
Неначе цвіт лілеї
І жар зорі –
Це бачила не раз.
Коли нам гірко –
Ми приходимо до неї,
І забуваємо
Її в солодкий час.

Приспів:

Мамо, тобі низесенько вклонюсь,
Мамо, на теплі руки нахилюсь,
Мамо, пробач мені пекучий гріх,
Мамо, ти найдорожча за усіх.
Мамо, тобі низесенько вклонюсь,
Мамо, за тебе Богу помолюсь,
Мамо, прийду я знов на твій поріг,

Мамо, ти найдорожча за усіх.

Цю праведну любов,
Яку беру в дорогу,
І доброту –
Від матері дано.
Куди б не йшла,
Тамуючи тривогу.
Для мене світить
Мамине вікно.
Приспів.

Мамо, матуся, ненька – чи не найдорожчий дарунок неба. Та, що малими носила на руках, раділа першому крокові, нашому першому слову. Та, у числі серці боляче відлунюють усі наші невдачі. Та, у коси якої срібною ниткою вклинюють всі наші успіхи і невдачі.

«Мама» – одне-єдине слово, але скільки воно важить для кожного з нас. Скільки в цьому слові ніжності, ласки, доброти.

Найдорожче в світі слово – мати
Хоча б де я не був, мій рідний краю
Уночі, як маю засипати
Матінку пригадаю
В хаті пахне свіжою травою
Ніч на небі зорі роззорилась,
Я лежу й здається: наді мною
Рідна мати знову нахилилась
Тихо шепче, гладячи волосся
Ніжною дбайливою рукою...
Мамо! Сниться сонячне волосся
На тім полі, де я йшов з тобою
(В. Діденко)

Мама – найдорожча у світі людина. Вона дарує нам дорогоцінний скарб - життя. Ця людина ніколи не зрадить, завжди вислухає, дасть мудру пораду, перекладе на себе всі наші невдачі і проблеми.

Материні очі... Мамині руки, які зігрівають і дарують спокій. У кожної людини вони назавжди вкарбовуються в пам'ять. Доброта, людяність, чуйність серед нашого немилосердного віку. Все це – мама.

О, яке прекрасне це слово – мама!
Все на світі від материнських рук.
Вона нас розуму, добра навчила
Оберігає нас від зла та від розлук

Материнство святе і прекрасне, оспіване поетами, увіччане художниками. Віршів – не перечитати, пісень – не переспівати.

У багатьох своїх творах Т. Г. Шевченко звертається до своєї матері, ось тільки деякі з них:

... Над чистим ставом край села
Мене там мати повила
І повиваючи, співала
Свою нудьгу переливала
В свою дитину...

В лиху годину
Якось не давно довелось
Мені заїхати в Україну,
У те найкращее село,

Мене там мати повивала
Мене малого, і вночі
На свічку Богу заробляла
Поклони тяжкій б'ючи
Пречистій ставила, молила
Щоб доля добрая любила
Її дитину...

(Т. Шевченко)

А ось, що пише Андрій Малишко:

«Колисала і бавила, мала щоночі мороку
У турботі, у забаві. Хто не згадає об тім?
Постаріла сама. Натрудилась за дні, за роки».

Його мати стала першим людським ідеалом, а любов сина до матері – найголовнішим джерелом його творчості. Ця любов була сенсом його схвильованості суттю його мислення. Любов до рідної матері давала поетові ніжність і благородство, пронизувала його свідомість променем доброти

Щоб ти знала, мамо, як це добре
Як це добре – ти повір мені,
Що піснями розквітає обрій,
Хмар важких не має вдалині

(Напишу листа...)

З глибинних джерел фольклору черпає Андрій Малишко барви для змалювання образу матері, яка проводить свого сина у далеку дорогу. В погляді її – тривога і смуток, надія на щасливе майбутнє сина. Мати вірить у його світлу долю. І ця доля втілюється поетом в образі вишитого рушника, що символізує життєву дорогу сина і материнське благословення.

Звучить «Пісня про рушник», сл. Малишка, муз. П. Майбороди.

Рідна мати моя, ти ночей не доспала
І водила мене у поля край села,
І в дорогу далеку ти мене проводжала,
І рушник вишиваний на щастя, на долю дала.
Хай на ньому цвіте росяниста доріжка
І зелені луки, і солов'їні гаї,
І твоя незрадлива материнська ласкава усмішка
І засмучені очі хороші твої.

А скільки тепла, поваги, доброти до рідної матері вкладено в пісню «Два кольори», яку створив композитор Олександр Білаш і поет Дмитро Павличко: мати вишила сину сорочку червоними і чорними нитками і де б не був її син для нього:

«Мене водило в безвісті життя,
Та я вертався на свої пороги,
Переплелись, як мамине життя,
Мої сумні і радісні дороги.
Мені війнула в очі сивина,
Та я нічого не везу додому,
Лиш згорточок старого полотна
І вишите моє життя на ньому».

А ось цікава історія написання пісні «Мамина вишня» - слова Дмитра Луценка, музика А. Пашкевича.

Не дивно, люди, які родилися в селі, зв'язані зі своєю землею набагато сильніше ніж міські. Поет Дмитро Луценко, уродженець села Березова Рудка на Полтавщині, написав багато пісень. Майже 20 варіантів тексту «Маминої вишні». Перший варіант родився під впливом розповіді Анатолія Пашкевича, те що його мати піде в інший світ тоді коли зацвітуть тюльпани.

Дмитру Луценку ніяк не вдавалась кінцівка цієї пісні. Допомогала йому рідна матуся, коли він пішов на її могилу. А там вишенька, як символ материнської любові, сама виросла і весною обсипала квітами могилу. Так і народились потрібні слова.

Звучить пісня «Мамина вишня»

Знову наснилось дитинство
Тепле, як рання весна
Вишня вдяглася в намисто,
Мама щаслива і сумна
Там за село проводжала
Долю свою молоду
Щедро мені щебетала
Мамина вишня в саду

Вдаль голубими вітрами
Весни за обрій пливли
Раннім туманом у мами
Коси, як дим зацвіли.

Мати в тривогах вінчала
Щастя жадане і біду...
Радо мене зустрічала
Мамина вишня в саду.
Здавна близька і сокровенне
Все там, аж терпне душа
Начебто й мама до мене
Стежкою в сад поспіша

Знов, як бувало, до столу
Кличе, лиш в хату зайду...
Ронить зацвіток додолу
Мамина вишня в саду

Пісня любові й дитинства
В серці бринить як струна
Наче священна молитва
З рідного краю луна.

Та не порадує літо
Душу мою молоду
Плаче тепер білим цвітом
Мамина вишня в саду.

Наш пісенний поет Вадим Крищенко багато написав віршів, які покладені на музику. Їх співали і співають наші народні та заслужені артисти Раїса Кириченко, Василь Зінкевич, Оксана Білозір, Алла Кудлай та інші. Серія його віршів за назвою «Мамо, за тебе Богу помолюсь» не залишила нікого байдужим.

Мати йде.

Я прошу всіх присутніх устати.
Тихо іде
У болючій своїй сивині
Сонцем пашисть

Слово ніжності й добрості «мати»
Світлом її
Усміхається поле весні
Материнська потреба
Ділить все пополам
Все солоне – для себе
Все солодке – синам.

Звучить пісня сл. Вадима Крищенка, муз. Михайла Брунського

Мамо, зоря вечорова
Починалися ми із святої любові,
Колисали всіх нас материнські слова
Нашу радість та сум,
наші дні світанкові
Материнське тепло, як весна, зігрива.

Приспів:
Момо, мамо
Зоря вечорова!
Мамо, мамо,
Теплить і пече
Я до тебе вертаюся знову,
Щоб схилитись тобі на плече.

На розлогих вітрах неспокійного світу
Хай несе нас вперед голосна течія
У тумані невдач серце мамине світить
І злітає із вуст: «Мамо, мамо рідна моя!».

У цій пісні поет звертається до нас усіх хто б ми не були – генерал, хлібороб чи поет. І коли приходить до нас біда, то:

... Знов на уста, прилітає, мов ластівка:

«Мамо» – гоїть наш біль, материнська цілюща вода»

У пісні «Мамі» Вадим Крищенко наголошує і закликає нас:

«Нам слово «мама» всюди світить,
Воно для святості дано.
Зберіть сонця на всьому світі,
Осяйте мамине вікно.
Зберіть привіти по одному
Зі всіх світанків та ночей
І у конверті весняному
Пошліть до маминих очей».

Мамо, – ні, не має ріднішого слова,
Мамо, – я до тебе вертаюся знову
Мамо, – на землі так ніхто не утішить
Мамо, – і стає світ неначе добрішим.

У пісні «Мамо, матусю» поет підкреслює, яку роль відіграє матуся в житті в кожній людини:

«Де мати посіє, там стелиться ласка,
Де мати посадить, там сходить добро.
Бо в мамі рука і легка, і прекрасна,

І серце глибоке, як сивий Дніпро.

Приспів:

Мамо, матусю – осінню вмига
Встала раненько, щоб діток навчить
Дітоньки, діти – сонячне жито,
Мамин посів у душі не топчить.

Запахнув чебрець з материнського поля,
Немов нагадати силується він,
Що мати дала нам і сонце і долю,
Дала, не забравши нічого взамін.

З далеких країв нашу душу тривожну
До рідної хати птах добрий несе,
Бо тільки матуся уміє і може
Порадить, утішить, пробачить усе.

У пісні «Дорога до матері» автор пише, що коли ми від'їжджаємо десь далеко то «маміне віконце цілу нічку світить, дивиться до ранку на пусту дорогу».

А тому потрібно:

«Під очима в мами павутинь чекання
Час спливає швидко, в двері стукає грізно...
Не баріться, діти, – матінка чекає,
Приїжджайте, діти, поки, ще не пізно».

І разом з тим в пісні «Пробач нам, мамо» Вадим Крищенко просить пробачення, що і ми повинні робити:

Пробач, пробач нам, мамо, за всі розлуки,
За довгий, довгий смуток і тихий плач,
Цілую ніжно материнські руки,
Пробач, матусенько, пробач.

Навіть ставши дорослими, хтось уже мами, бабусі, але найріднішою людиною на світі була і залишається наші матусі:

Мамина хустка

Я іду до тебе, мамо,
По квітучому саду
Я несу до тебе, мамо,
Радість і біду

Затріпоче пелюстками

Хустка в далині.

Тільки, добра моя мамо,

Вибачте мені.

На жаль і юні молоді роки ми не завжди розуміли і розуміємо, що материнське слово – саме мудре, щире, а її любов – міцна, біль – сама сильна, а руки найрідніші.

Є людина на світі цьому –
Одна для кожного й для всіх
Ніхто не заперечить тому,

Що найрідніша за усіх.

Ім'я їй вічне – Мати,
З давніх давен так звуть,
І кожен з нас має знати
Грішно її забудь

(Н. Мірошніченко, Харківщина)

«Що маємо, того не цінимо» – це прислів'я народне. І, мабуть, тоді коли мама жива не завжди хватає часу, щоб приїхати, або подзвонити і спитати:

«Як ти, там, мамо?». Адже вона чекає на наш приїзд, дзвінок. Так проходить її життя і лише коли стали дорослими, коли вже діти підросли, а ми переживши біль втрати, починаєш розуміти слова: поки жива мама – ми діти. І защемить серце так, що хочеться ридати. І мабуть тому на душу спливають такі рядки:

Багато років минуло, як Вас вже не стало, мамо,
А в мене до сих пір душа болить
Не все для Вас зробила, моя рідна мамо,
Щоб ви могли ще трішечки пожити.

(Л. Полозенко)

Мамо, мамо, у лютневу стужу
На могилку квіти з вдячністю несу
І щоразу серце і тріпоче й тужить
Водночас благає: сій добро й красу

(А. Малиновський)

Матері ніколи у вічність не зникають
Матері із нами в пам'яті живуть.
Їх любов і ласка душу зігрівають
Серцю зачерствіти в світі не дають

(Ю. Удод)

Підготувала сценарій: Л. П. Полозенко

2.17. ХЛІБ – УСЬОМУ ГОЛОВА

Уклоняюсь колосу на ниві,
Сонцю-короваю на столі,
Уклоняюсь хліборобській ниві,
Уклоняюсь матінці-землі.

Запрошені сидять за столами. У залу у пшеничних віночках, з колосками в руках входять під мелодію пісні «Ой, зелене жито, зеленее» учасники *(троє, одна з них з короваєм на рушнику)* тематичного заходу.

1.

Уклоняюсь колосу на ниві,
Дружним косам в росяній траві,
Уклоняюсь вам, шановні гості,
За ваші руки трудові.

2. *(дівчинка з короваєм)*

Всі слова на світі замалі,
Щоб як хліб дзвеніти з краю в край.
Як млинове колесо, на столі
Всенародно сяє коровай.

3.

Ми славим наше сонце-коровай –
За працю хліборобську нагороду.
Хліб наша міць і сила,
Хліб – світла доля українського народу.

2.

Прийміть, шановні трударі,
Цей пшеничний сонце-коровай,
Бо працювали зранку до зорі,
Щоб цвів достатком рідний край.

Ставлять коровай на столі і виходять

1. Шановна родино! Сьогодні ми зібралися, щоб поговорити про те, що завжди було турботою і радістю людини, чому вона віддавала свій труд і талант. Про те, що для кожного з нас звичне, як сонячне світло чи дихання. І таке ж необхідне. Про те, без чого не уявити ні степової долі, ні світанку, ні рідного дому – про хліб.

2. Хліб – усьому голова. Мабуть, ці слова ви вже чули багато разів, і вони стали звичними і буденними. Але хліб – це святиня людська. І скільки не проходить років і тисячоліть, а він залишається святом і величним завжди.

3.

Ти Вседержителю в небі, на морі і суші Хліба.
Єдиний для всіх поколінь і світів.
День мій грядущий, день проминулий і сущий
Благослови, і освіти, і освіти.

2.

Візьму я в руки хліб духмяний,
Він надзвичай, він святий,
Ввібрав і пісню й працю в себе
Цей хліб духмяний на столі
Йому до ніг вклонитись треба,
Він скарб найбільший на землі! *(Вклоняються)*

3. З давніх-давен, народ наш цінував над усе хліб, сіль і честь. Хліб – то багатство, сіль – то гостинність і щирість, а честь – то людська гідність, за яку предки наші стояли і нам спадкоємцям заповідали стояти на цьому, навіть не маючи шматка хліба ані дрібки солі.

1. Хліб! Як часто ми думаємо, говоримо і чуємо про нього. Тисячі людей в усіх кінцях нашої держави займаються то посівом, то доглядом, то збиранням. Майже ніколи слово «Хліб» не сходить зі сторінок газет. Уся країна слідкує за його врожаєм. Як же хліб прийшов до людей? Хто перший скуштував його? Маленький колосок розкаже про це.

Колосок:

Я тугий колосочок,
Славний польовий синочок,
Розкажу як хліб прийшов до людей
У щасливий, світлий день.
Розкажу, хто перший хліба скуштував
Людині ситість і здоров'я дав.

Було це дуже давно. Так давно, що ще не було на світі ні бабусь, ні дідусів, навіть і прабабусь, і прадідусів наших. Людям тоді жилося дуже важко. Вони ще не приручили тварин, не вирощували рослин, не виготовляли одягу. І щоб не померти з голоду, ходили по дрімучих лісах, галявинах у пошуках їстівних трав, коренів та плодів. На це вони витрачали багато часу, сил. Голод постійно мучив людей. І ось одного разу людина знайшла травичку з насінням. Вона кинула декілька зернят до рота і радісно закричала:

– О, яке диво!

Це насіння їй здалося дуже смачним. Виявляється, що це був дикий ячмінь. Так вперше на землі був відкритий колос, який за ситність був названий золотим.

Учасник: Притча «Про мудре зернятко пшениці»

Давно те було, так давно, що на землі ще й кордонів не існувало, і люди могли вільно ходити з краю в край. Жив тоді в Карпатах старий мудрець, такий старий, що й ніхто не знав скільки йому років.

Одної ночі в хатину до мудреця постукав запізнілий подорожній і попросив кусничок хліба. Рад би мудрець нагодувати гостя, але в самого – ні скоринки. Усе його багатство — єдина зернина, яка лежала на дні череп'яного горщика. А справжня щирість – поділитися з голодним і стражденим останнім, що маєш. Так мудрець учив людей, так і сам вчинив того вечора. Обережно він взяв зернину і поклав на долоню подорожньому: «Посади в землю, поливай, доглядай, щоб не засохло стебло – через рік колосок виросте. Збереш колосок, розітреш в долоні, зігрієш зернята – і знову посій у землю».

Не сказав мудрець тільки одного, що зернина та була всім його багатством.

Збігло кілька років, зашуміла колоссям уся земля, і в хату мудреця знову зайшов подорожній. Гарно одягнений, веселий, здоровий, а на дворі стояли вози, повні пшениці і всякого добра.

«Це все для тебе, славного мудреця, щоб ти много літ міг учити мудрості наш народ, як навчив мене», – і вклонився господареві.

Та мудрець узяв з усього багатства тільки одну зернину і обняв молодого хлібороба:

«Мені чоловіче дороге не багатство, пам'ять про мене. Радий урожаєві, а беру з нього тільки зернятко, бо пшеничне зерно мудре, воно несе в собі знак роду і народу і бере його навечно. А решту цих зерняток роздай людям, хай вони засіють усю землю і ти станеш найбагатшою людиною на землі. Бо тільки те твоє, що ти віддав людям»

Виконав молодий землероб заповіт свого вчителя. Люди обнесли довкола землі пшеничне зернятко, і виріс колос-богатир, і народилися з одного зернятка мільйони пшеничних зерен, і у всьому світі зашуміли поля.

Ведучий розповідає про те, як згодом люди навчилися вирощувати хлібні рослини, весь час удосконалювати обробіток ґрунту та збір урожаю.

(Про соху, серп, косу, ціп, млин, жорна)

Здавалося б жорна назавжди відійшли в історію. Але згадаймо тяжке лихоліття Другої світової війни. Вони знову з'явилися на людських обійстях. Майже по всій Україні торохтів цей нехитрий пристрій: він був не лише знаряддям помолу, а й символом людської незнищенності. Який вигляд мали жорна? Це були два круглих камені, влаштовані в дерев'яній коробці та пристрій, за допомогою якого приводили в дію жорна. Їх легко було транспортувати, улаштовувати будь-який помол, а при потребі й лагодити. То ж цілковиту рацію мав В. Симоненко, коли писав:

Народе мій! Титане непоборний,
Що небо підпирає голубе.
Твій гордий подвиг не принизять жорна –
Вони лиш возвеличують тебе...

Млинарство в Україні відоме з давніх-давен. Будівництво млинів було вельми складною справою. Водостоки регулювали греблю Для її зведення потрібно було чимало рук. Протягом віків народні майстри виробили навик і вміння регулювати подачу води до коліс млина, завчасно відвести небезпеку повені, улаштувати безперебійну роботу. Водяні млини і досі приносять велику користь господарям.

Пісня «Ой їхав я коло млина» (виконують дівчина і хлопець)

Хлопець:

Ой їхав я коло млина
Стоїть дівка як калина,
Я ж на неї задивився –
Віз у мене поломився.

Ой не жаль же б мені воза,
Коли б дівчина пригожа,

А то ж руда та погана –
Мені воза поламала.

Дівчина:

Хоч я руда та погана,
Та мій батько багач!
Сірі воли на оборі,
Ще й на шії дукач.

Хлопець:

Чорти тебе нехай знають
З твоїм батьком багачем
Воли твої поздиhaють, –
Ти ж погана й з дукачем..

Учасник: У давні часи кожен колосочок мали зібрати руки селянина, зросити потом. З часом на допомогу людині прийшла техніка – трактори, комбайни, машини, які допомагають збирати урожай.

Урожай:

Я – Урожай добірний,
Багатий, щедрий, вірний.
Хто доглядав мене ціле літо –
Зимуватиме смачно й сито.
(Кланяється)
Щастя, радості цій господі
Кажуть виріс я на городі,
І у полі, на ниві, в саду,
А господаря не знайду.

Скажіть мені, хто доглядав,
А скажіть мені, хто мене викохав?
Хто у спеку збирав, у комори засипав?

Учасники: Це – хлібороб

1. Він землю молоду, красиву
Тримає на своїх плечах
У нього руки мозолясті,
У нього серце як вогонь.
І сходить день у щасті
З його натруджених долонь.

3. Чи є більш щастя на землі
Як сіять хліб, виплескувать достаток!
У хлібі тім життя бере початок.

1. Важка праця хлібороба. Це і недоспані ночі, напружені дні, висушене сонцем обличчя і мокра від поту сорочка. Але краще про це розкаже хлібороб, проста людина з добрим серцем і золотими руками.
(Виступає хлібороб)

1. Нехай же з року в рік,

Із роду в рід –
Не буде хліборобам переводу.
Хай слава їхня вічно не заходить
Аж поки сонце ллє на землю світ!

2. Шануй же руки в мозолях
Вклонися мудрим і землистим,
Які щороку на полях
Пшеницю сіють золотисту.

Косарі:

1. Гей-но, хлопці, гей, соколи,
Виходіть-но дружно в поле.
Там стоїть пшениця
Усякая пашниця.
2. Цілий рік ми не гуляли —
Сіяли та доглядали.
Виросла нівроку,
Аби так щороку.

3. Господи Боже, допоможи легенько, добренько, щоб вижати пшеницю.

Під час виконання пісні «Вийшли в поле косарі» танець хлопців з косами.

Вийшли в поле косарі
Косить рано на зорі.
Гей нуте, косарі,
Бо не рано почали!
Так багато утали!

Танець дівчат з серпами під час виконання пісні «Гарно нам на полях».

Гарно нам на полях зорі стрічать
На сталених вороних сіять, орать.
Слався, земля урожайная.
Дружною сильная наша сім'я.

Колихне вітерець хліба моря.
Комбайнерів загін вийде в поля.
Вийде в поля роботящая
Щедрістю славная наша сім'я.

А збере на току вечір вогні,
Про героїв труда линуць пісні.
Слався земля, урожайная,
Щедрістю славная наша сім'я.

1. Гей, ставаймо в коло, дівчата! Будемо снопа прибирати!
Виходить хлопчик-сніп, дівчата прибирають калиною, стрічками.
Урожай: Оце сніп – так сніп: в ньому пшениці десять кіп.

2. Ой, снопе, снопе, снопе стеблистий,
Добре вродила пшениця чиста.
Будемо мати хліба доволі,

Бо працювали дружно на полі.

3. Ой снопе, снопе, вусатий,
Несеш достаток у кожна хату.
Несеш достаток кожній родині,
Славу велику нашій Україні.

Сніп: Ой додому, женчики, ходіте
Мене в стодолу візьміте.
Нехай же я в стодолі спочину,
А восени знову на поле вилину.

Бо вже я дрібного дощику напився,
Вже я буйних вітриків начувся,
Вже ж я до Соненька напівся,
Од ясного місяця засвітився,
На яснії зіроньки надивився! (виходять)

1. Закінчення збирання врожаю завжди було і лишається радісною подією. У нас, в Україні, традиційний звичай урочисто відзначати закінчення жнив відомий під назвою «обжинки», «ложинки», що походять від слів «обжинатися», «дожинати», тобто закінчувати жнива. Зміст народних обжників зводився до того, що жінці на закінчення жнив в'язали останній сніп і плели обжинковий вінок. Вибравши найкращу жницю, вони увінчували її обжинковим вінком та підносили останній сніп і всією громадою з обжинковими піснями рушали з поля в село. Процесія обходила всі двори, поздоровляючи господарів з новим урожаєм, бажаючи щастя, достатку. Гостинні селяни частували поздоровляючих, і всі разом веселилися з нагоди такої важливої події.

Танець.

2. На нашому святі присутні ще гості, які мають безпосереднє відношення до хліба.
Розповідь працівника заготзерна.
Розповідь працівниці пекарні про те, як випікають хліб та інші хлібобулочні вироби.

Жартівлива пісня «Ой, не стій під вікном»

Ой не стій під вікном,
Не махай рукою,
Бо не вийду і не стану
Говорить з тобою.

2

Ой рум, румая
Ой рум, румая
Рума, рума, румая,
Рума милая моя.

А дівчина не виходить, хату замітає,
Стоїть козак під вікном сльози утирає 2

Ой рум, румая
Ой рум, румая
Рума, рума, румая,
Рума милая моя.

Ой, не стій під вікном, заходи у хату,

Ми сьогодні хліба пекли, оближеш лопату 2

Ой рум, румая
Ой рум, румая
Рума, рума, румая,
Рума милая моя.

3. Шановні хлібороби! Дякуємо Вам за вашу самовіддану працю. Дякуємо за ваші золоті руки, які дні і ночі працювали на ланах, щоб виростити гарний урожай, щоб добре зберегти зібране зерно, щоб в кожній хаті хліба було вдосталь. Низький вам уклін і велика вдячність (*вручають квіти*).

Пісня «Шумить пшениця»
Вірш «Материна наука» Л. Кир'янова.

Задумаюсь – і я в літах дитячих,
І спогади уже пливуть струмком...
Виймає мати з печі хліб гарячий
І накриває чистим рушником.

І загорялись очі нам, хлоп'ятам:
–Хоч по скоринці, мамо, відломіть.
–Та подождіть, – відповідає мати.
–Хліб мусить в поле збігати на мить

І там низенько вклонившись лану,
І сонечку й хмарині дощовій.
І батькові, що уставав так рано,
І ми чекали, вірили: до ниви

Покотяться незримо буханці
Й повернуться... і вже ось мить щослива:
Окрайці смачно пахнуть у руці.
А мати знову лагідно, без крику:

Розкривши хліб, вважай, зробив ти гріх,
І може той осліпнути навіки,
Хто не побачить на підлозі крихт.
А як підняв, здмухни пилок і тричі

Її, крихтинку, поцілуй і ми
Завжди були слухняними дітьми
Й дивившись чесно матері у вічі,
Долоньки підставляли під окраєць...

З тих пір води багато утекло,
Мій вік дитячий сплив за виднокраї,
Прийшов достаток у моє село,
Та пам'ятаю матері науку...

І за яким би я столом не їв
Завжди під скибку

Підставляю руку
І вчу цього онуків-малюків.

1. Коли додолу падала скибочка хліба, люди неодмінно піднімали її, поцілувавши клали на стіл.
Хліб треба берегти. Недарма в народі кажуть: «Хліб – основа нашого життя», «Хліб – народна міра щедрот».

Сценка «Купець і селянин»

2. Давно це було. На Русі хазяйнували купці. Приїхав чоловік на ниву, став плуг налагоджувати, раптом на лихо вовки коня загризли. Засумував селянин – як тепер землю зорати? А тут нове лихо – річка вийшла з берегів, всі шляхи затопило, чоловікові вже не можна й додому повернутися.

(Заходить чоловік, почісуючи потилицю. Назустріч йде купець)

Купець: Не з наєш як у місто добратися?

Чоловік: Зачекай трохи. Спаде вода, тоді й підеш.

Купець: Ще чого! Хай інші чекають У мене чекати ніколи.

Чоловік: А чому ж це ніколи?

Купець: У мене грошей повні кишені (гримить грошима). У кого гроші, той і пан.

Чоловік: А от і ні! Пан у моїй торбі лежить.

Подивився купець на залатану чоловікову торбу, тільки рукою махнув.

Купець: Що з дурнем розмовляти – тільки час гаяти.

3. Пішов дорогу в місто шукати. Ходив купець день, другий – нема дороги – скрізь вода. А на третій день зголоднів. Скрізь ні гриба, ні ягоди – весна на дворі. Ще день пройшов, купець вже траву торішню їсть. Тут і згадав він про чоловіка. – Раптом у нього хліб з сіллю є.

(Чоловік сидить на пеньку і жує хліб з сіллю. З'являється купець)

Купець: Дай хліба за гроші!

Чоловік: За гроші не дам.

Купець: *(впав на коліна)* Невже мені з голод оду помирати?

Чоловік: Навіщо помирати. Хлібом з тобою поділюся. Тільки допоможи землю зорати.

Купець: Де ти, хамове плем'я, бачив, щоб купець на селянина працював?

Чоловік: Не хочеш – не треба. Іди ти зі своїми грішми.

Учасник: Поміркував купець, що грошима не наїсися, пропадеш без селянського хліба.

Чоловік: Час орати, а коня мого вовки з'їли. Впрягайся у плуг.

Учасник: Нема що робити купцю, прийшлося у плуг впрягатися. Купець знімає жупан, картуз та запрягається. Потягнув купчина плуг, ледве з місця зрушив.

Чоловік : Но! Но! Орати – не торгувати! Швидше!

Учасник: Зорав купець половину ниви, хотів було знову відпочити, а селянин знову командує.

Чоловік: Но! Но! Тягни, не лінився! Заживеш щасливо!

Учасник: Зорав купець до вечора смужку, втомився, ледве дихає. Сів. Селянин дає йому шматок хліба і сіль. Купець жадібно їсть.

Чоловік: Тепер бачив – сила не в золоті, в торбі селянській сила.

Купець: При чому тут твоя торбина?

Чоловік: При тому, що в ній хліб ношу, а хліб – усьому голова.

Притча про «Хліб і золото»

Коли ще в Галичині жив король Данило, він мав такого майстра, що робив йому гроші. Той майстер у золоті купався, але волі не мав. Король Данило сам відкривав ту касу, де працював той самий майстер, замикав його і випускав власноручно, коли треба було кудись майстрові вийти. Він лише один знав про все багатство короля.

Одного разу він каже королеві:

– Золото – цар.

А Данило поправляє його:

– Ні, чоловіче, хліб – усьому голова.

– Ні, золото й срібло! *(бо вже й сам добре розжився)*.

Так вони сперечалися, що король обернувся та й пішов геть з майстерні. А другого дня бачить король Данило золотий напис на стіні: «Хліб – болото, а всьому голова – срібло й золото».

Данило нічого не сказав. Але другого дня зранку привів майстра замкнути його, а тут вістові прилітають – ворог іде!

Данило зібрав дружину та й вирушив у похід. Поїхав, а про майстра забув, що замкнений. А король видав такий закон, який забороняв будь-кому підходити до каси – інакше смерть.

Минуло кілька місяців. Данило з військом повертається додому, чекає від майстра-золотаря дарунку за перемогу, а того нема. І тут згадав. Біжить до каси, відмикає, а накупі золота лише кістяк з майстра, а на стіні золотом написано: «Срібло-золото – то болото, а хліб – цар». Так майстра життя навчило цінувати хліб.

Жартівлива пісня: «Чи не той то Омелько»

Чи не той то Омелько, (тричі)

Що жне жито помаленьку?

Чи не той то Омелько,

Що жне жито помаленьку?

Цілу жменю до смерку (тричі)

Жне Омелько в холодку

Цілу жменю до смерку

Жне Омелько в холодку

Він нажав пів снопа, (тричі)

Та й хвалиться, що копа

Він нажав пів снопа, (тричі)

Та й хвалиться, що копа.

Він нажав цілий сніп (тричі)

Та й говорить – десять кіп

Він нажав цілий сніп

Та й говорить – десять кіп.

А як сяде за обід, (тричі)

Із Омелька ллється піт.

А як сяде за обід,

Із Омелька ллється піт.

Учасник: Хліб і вода – нема голода, – каже народна мудрість. А були часи і без крихти хліба. Це страшний голодомор в Україні 1932-1933 років. Від голоду помирали і дорослі і діти, промовляючи своє останнє слово в житті – «дайте хліба». Матері божеволіли, бо не могли порятувати своїх дітей від голодної смерті. Шматок хліба коштував стільки ж, як і саме життя. Коли млини зупинилися, в Україні загинуло 10 (за деякими даними від 13 до 16) мільйонів людей. І зараз кожен, хто пережив цей страшний голод ніколи до кінця своїх днів не кине шматок хліба не землю, бо перед ним завжди будуть очі тих, хто помер від голоду у ті страшні часи.

Пісня «Летіла зозуля»

Летіла зозуля та й стала кувати,

Ой, то не зозуля, а рідная мати (двічі)

Ой, то не зозуля, а рідная мати
Вона прилетіла дочку рятувати (двічі).

Мамо, моя мамо, яка в мене біда,
Було передати горобчиком хліба (двічі).

Горобчиком хліба, зозулею солі,
Ой, мамо, ой мамо, як тяжко в неволі (двічі).

Летіла зозуля та й стала кувати,
Ой, то не зозуля, а рідная мати (двічі).

Вірш «Про Хліб» Максима Рильського

— Не кидайсь хлібом, він святий! —
В суворості ласкавій,
Бувало каже дід старий
Малечі кучерявій.

— Не грайся хлібом, то ж бо гріх! —
Ідеш до немовляти,
Щасливий стримуючи сміх,
Бувало каже мати.

Бо красен труд, хоч рясен піт,
Бо жита дух медовий
Життя несе у людський світ
І людські ріднить мови.

Хто зерно сіє золоте
В землю палку невтомну,
Той сам пшеницею зросте
На полі вселюдському.

1. Хліб — частина історії і її майбутнього. Він дивний початок і окреме щастя життя. Раніше люди говорили про хліб, як про живу істоту. «Хліб-годувальник», «Хліб-батько» То чи ж заслуговує він такої величч?

— Так, заслуговує.

— Так, ви цілком праві. І ось перед вами лежать пам'ятки про хліб. Давайте їх прочитаємо, тільки у вашій пам'яті, а і в серці, у вашому ставленні до хліба назавжди.

Пам'ятка

Друже! Може ти поет, а може збираєшся ним стати. Можливо ти станеш трактористом, чи шахтарем? Та ким би ти не став, ти ніколи не зможеш обійтися без хліба.

Живи так, щоб хліб твій був завжди справедливий і чесний. Стався до нього так, щоб і для твоїх дітей і внуків він назавжди лишився прекрасним дивом, незрівняним витвором рук людських.

Запам'ятай і скажи всім: у хлібі душа твоєї землі, долі багатьох людей, їхня невтомна праця.

Не топчи хліба, не кидай окраєць, не гордуй ним. Пам'ятай: за хліб платять життям. А шматок хліба, поділений навпіл робить людей друзями.

Коли тобі скажуть, що є легкий хліб, то знай — це неправда. Є гіркий — прошений, є солодкий — зароблений, є чорний — позичений, є білий — дарований, є солоний — горьований. А легкого хліба нема.

Головним твоїм годувальником був завжди твій народ. Намагайся віддячити йому за хліб усім добром, на яке тільки здатен.

Про людину можна судити з того, як вона цінує хліб: тільки сильний духом вдячний за хліб!

Будьмо ж вдячні, друже!

Ведучий: Пам'ятайте ці слова завжди, кожного дня. Шануйте працю хлібороба!

Шануйте працю хлібороба! Шануйте хліб!

1.

У народі ж хліб, мов матір поважають,

Ця шана з плином часу не зникла.

І дорогих людей завжди стрічають

З хлібиною в барвистих рушниках.

Та хай же щедро наливає соком

І колоситься золотистий сніп!

І хай же родить більше з кожним роком

Його величність – годувальник хліб

Ведучий: Уклонімося хлібові, аби одвічно він був на нашому столі. Ставтеся до хліба з великою пошаною і любов'ю, бо він святий. Саме про хліб наш святий, насущний згадаємо в молитві «**Отче наш**».

Ось і закінчилося наше свято. Ми не кожного дня співаємо пісні про хліб, читаємо вірші про працю хлібороба. То ж давайте поважати працю інших і шанувати хліб.

Пісня «Ой, зелене жито, зеленее»

2.18 ХЛІБ – НАША ЛЮДСЬКА МУДРІСТЬ І НАША СИЛА

Святково прикрашена зала. На сцені в одному куточку стоїть сніп пшениці та жита. На столі: на вишитому рушнику в різнобарв'ї квітів лежить хліб і підпис: «Хліб-найцінніший на землі, наша людська мудрість і наша сила».

Ведуча:

У нього історія славна

Прадавня і вічно нова

Недаром говорять здавна

Що хліб-усьому голова

З ним добре в дорозі і вдома

Не страшно і в дні лихоліть,

Бо світ, як все зважить свідомо,

Споконвіку на хлібі стоїть

(М. Масло)

Ведучий:

Немає кращої квітки, як пшеничний, житній колосок, немає кращого саду за пшеничне, житне поле, немає кращого аромату, ніж запах свіжоспеченого хліба. Так говорить народна мудрість. І основним заняттям людей на землі стало вирощування хліба.

А українці з діда-прадіда набирались досвіду, вирощувати на своїй землі дорідний врожай хліба.

Читець:

Стоять хліба достиглі серед поля,

А полем котить хвиля нешвидка.

У жнивний час завзятий день поволі

Схиляється чолом до колоска.

Золотим промінням світить щедрий сніп,

Найдорожче серцю добре слово "хліб".

Хліборобській долі на її віку

Житнім сонцем сходить хліб на рушнику.

В турботі жнив земля озветься звуком,
Бо пісня й хліб поєднані давно.
Хвала, хвала вам, роботящі руки,
Які добром наповнили зерно.

З крутих доріг вертаєм в отчу хату,
Зорить вона віконцем до воріт,
Щоб мамин хліб святий поцілувати,
Що нас ростив, благословляв на світ.

Золотим промінням світить щедрий сніп,
Найдорожче серцю добре слово "хліб".
Хліборобській долі на її віку
Житнім сонцем сходить хліб на рушнику.
(«Хліб на рушнику» *Вадим Крищенко*)

Ведучий:

Ми знаємо, щоб мати на столі запашний коровай, для цього потрібно рано вставати і пізно лягати. І наша пам'ять зберегла і донесла до наших днів те високе шанування, тому напишемо його з великої літери – Хліб наш насущний.

Читець:

В народі ж хліб, мов матір поважають,
Ця шана з плином часу не зника.
І дорогих гостей завжди стрічають
З хлібиною в барвистих рушниках,
Хліб не звичайний, він святий,
Ввібрав і пісню й працю в себе,
Цей хліб духмяний на столі,
Йому до ніг вклонитись треба,
Він скарб найбільший на землі!

Ведучий:

Хліб і хліборобська важка праця – одвічні теми у творчості наших митців.

Згадаймо Тараса Шевченка:

А я стою похилившись,
Думаю, гадаю як то тяжко
Той насущний люди заробляють.

У прекрасній оді «Хліборобові» Б. Олійник назвав хліб найвищою, ні з чим незрівняною цінністю на Землі:

Й вседержителю в небі, на морі і суші –
Хлібе єдиний для всіх поколінь і світів.
День мій грядущий, день проминувший і сущий
Благослови. І освяти. І освіти.

Ведуча:

Хліб... Яке коротке слово. А скільки сили, праці, енергії треба для того, щоб виростити його. У ньому праця вченого, який створив новий сорт зерна, праця інженера, робітника – творців чудової техніки і праця сіяча, який кинув зерно у благодатну землю.

Читець:

Я навіть чую, як він дихає,
Зеленим зводиться лицем,

Щоб серце радувать не крихкою,
Не перецвілим сухарцем
І не закальцем із шкуринкою,
А поливає сік і цвіт,
Щоб золотистою стеблиною
Оповивати цілий світ.
Щасливим, радісним і змученим
Він є основою основ,
І караваєм на заручини
Благословляє він любов
На місяць, ніччю горобиною
Зійде людина в синій млі
І покладе його хлібиною,
Як дар від матері-землі
(«Хліб» А. Малишка)

Ведучий:

Сьогодні з відстані століть, оцінюючи своїх далеких пращурів, можна поставити запитання: чому у них була така свята шана до хліба. І відповідь дуже проста бо Хліб для них – саме життя.

І саме буття українця у цьому світі пов'язувалось саме з хлібом і тою землею, на якій народжувались, жили свій вік і відходили в світ інший.

І той, хто вирощував власними руками, достеменно знав йому ціну. І маючи лише коней та волів, українець на одній десятині вирощував до трьох сот пудів пшениці. А як же йому це вдавалося? А так, відбирав зерно, у якому не було не купілю, не половинок, не пліснявого, і клав його у випестувану землю. А коли дозрівало на такій землі Жито, господар міг кинути, широкополого бриля чи змочену потом сорочку на колосся, і одяг міг легко так гойдатися хоч цілий день.

Читець:

Праці, не принижуйте людської,
Не кажіть
Що пахне потом хліб
І живіть такою висотою
Звідки все видніше на землі.
На ланах співають ще не часто
І сьогодні в полі день важкий
Тільки не про труднощі –
Про щастя
Шепчуться дозрілі колоски.
Важко сіять.
Жнивувати потім...
Піт не в хлібі, друзі, -
На чолі!
Хліб-краса!
Краса не пахне потом
Славен хліб
На щедрому столі!

(«Краса земна» Леонід Талалай)

Ведуча:

З давен давен повага до хліба була велика, його не можна біло кидати, а впавшу хлібину чи кусочок потрібно було поцілувати і попросити пробачення.

Пікна, діта (діжка, де вчиняли тісто або, як казали, - народжували хліб) була однією із чотирьох речей – столу, печі, миснику, які відігравали найважливішу роль у селянській хаті. Для інших потреб її не

використовували. Завжди тримали в ідеальній чистоті, залишаючи на денці шматочок квасного тіста – «щоб хліб не переводився». Суворо заборонялося позичати будь-кому діту – «бо хліб переведеться»!

Читець:

Як пахне хліб

Як пахне хліб? Ви знаєте, як пахне хліб?
Диханням сіяча, вогнем безсонних діб,
Трудом і творчістю, людським гарячим потом,
Він пахне солодко, як пахнуть меду соти.
З труда важкого виросло зерно,
Із дум і помислів достаток, блага світу,
І хліб зійшов, як гімн весні і літу,
Запах в печі, як молоде вино.
Він пахне степом, сонцем у жнива,
Коли, мов князь, сповзає із лопати...
Вже хліб печуть, і дух життя багатий
Поволі завойовує права.
Чи капустяний лист, чи лист в печі пече,
Чи хліб на двох, чи на велике місто –
Та пахне він завжди єдиним змістом:
Трудом безсонних ранків і ночей.
Будь сіячем, і хай життя твоє
Насущний хліб, а не кукіль дає.
За хліб і сіль, що маєш від народу,
Віддаймо кров гарячу, а не воду!

Ведучий:

Звичайно, життя не стояло і не стоятиме на місці – ніхто не в змозі зупинити час. Час змінює світ, змінює нас-творців власного життя. Змінюється і технологія вирощування хліба. Та ще раз наголосимо, що саме ставлення до хліба на столі ось уже багато років не міняється. І не зміниться, до поки людина живе на землі.

Це той продукт, без якого не обходяться ані наш сніданок, обід, відбування будь якого свята. Свято без Хліба на столі – не свято!

Отже Хліб – це наше Життя, це наша Душа, наша Священність і саме тому, коли українці в урочисті хвилини зустрічають дорогих гостей, то на вишиваному рушникові підносять усе те, що в них є найдорожче – святий коровай, тобто – Хліб!

З хлібом у нас зустрічають гостей
Хліб на весіллях цвіте в короваї
І кращих не має на світі вістей
Ніж – хліб уродився у рідному краї

(Платон Воронько)

Читець:

Ода хлібові

Вічна опоро у небі, на морі і суші –
Хліб єдиний для всіх поколінь і світів,
День мій грядущий, день проминулий і сущий
Благослови. І освяти. І освіти.

Образу хліба вклонімося.
Сиріч - людині
Високочолому сіятелєві землі.

Істинно, люди: живемо не хлібом єдиним.

Істинно так... коли маємо хліб на столі

(Борис Олійник)

Ведучий:

А ось що пише в своєму вірші «Пшеничний колосок» Вадим Крищенко.

Читець:

Малий пшеничний колосок...

А скільки в нім снаги і сили –

Щоб і посіяли у строк,

І вчасно на полях скосили.

Кипить робота голосна,

За скибою кладеться скиба,

Щоб із бурштинного зерна

Зріс коровай пухкого хліба.

Посів... А там – чекань пора.

Рости наливано і живо

І колосися для добра,

Землі буденне і вічне диво.

Жнивує серпень. На ходу

Ковтне води із повних бочок...

Він з хліборобських рук і дум –

Отой пшеничний колосочок.

В зерні – життя. Це знане скрізь –

У вічність лине від людини.

Здається й планетарна вісь

З живої хлібної стеблини.

Ведуча:

Тож давайте всі, всім миром бережно відноситися до хліба і поважати працю тих трударів, які вирощують цей хліб.

РОЗДІЛ 3
ЗМІСТ І ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ
3.1. УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ ПІСНІ

Народна пісня

Народна пісня – як душа бездонна,
Людської долі вічна течія.
Із неї, наче з маминого лона,
Вже в котрий раз народжуюся я [28, с. 347].

ОЙ У ВИШНЕВОМУ САДУ

Ой у вишневому саду,
Там соловейко щебетав,
Додому я просилася,
А ти мене все не пускав.

Ой милий, мій, а я твоя,
Пусти мене, зійшла зоря,
Проснеться матінка моя,
Буде питать, де я була.

А ти їй дай такий отвiт,

Яка чудова майська ніч,
Весна iде красу несе,

А в тій красі радіє все.

Доню моя, не в тому річ,
Де ти гуляла цілу ніч,
Чому розплетена коса,
А на очах бринить сльоза?

Коса моя розплетена,
Її подруга розплела,
А на очах бринить сльоза,
Бо з милим я прощалася.

Мамо моя, ти вже стара,
А я щаслива й молода,

Я жити хочу, я люблю,
Мамо, не лай доню своєю.

ОЙ У ВИШНЕВОМУ САДУ

Скоро

Ой у виш-не - во - му са - ду, там со - ло - вей - ко
ще - бе - тав, до - до - му я про - си - ла - ся, а ти ме -
- не все не пус - кав, до - до - му я про - си - ла -
- ся, а ти ме - не все не пус - кав.

ВИКОНАВЦІ: Ніна Матвієнко, Наталія Бучинська, Діана Петриненко, Таїсія Повалій.

ТРИ ПОРАДИ

Край дороги не рубай тополю,
Може та тополя – твоя доля,
Твоя доля світла тополина,
Наче пісня журавлина.
Не рубай тополю, не рубай тополю,
Бо зустрінешся з бідною.
Не рубай тополю, не рубай тополю,
Краще принеси ти їй води!
Не ламай калину коло хати,
Бо вона заплаче, наче мати –
І впадуть на трави на шовкові
Серця сльози колискові...
Не ламай калину, не ламай калину,
Бо вона в житті єдина.

Не ламай калину, не ламай калину –
Краще їй онуків принеси.
Не стрілай у птаха на світанні, –
Може, він – любов твоя остання.
Може, то кохання білий лебідь,
Що крізь ніч летів до тебе.
Не стрілай у птаха, не ламай ти крила –
Твоє щастя прилетіло.
Не стрілай у птаха, не стрілай у птаха –
Краще з ним у небо полети.
Не рубай тополю, не ламай калину –
Світлу мрію журавлину.
Збережи назавжди, збережи назавжди,
Ти на все життя їх збережи!

Виконавці: Олександр Пономарьов, Юрій Гуляєв, Ліна Прохорова, Анастасія Багінська.

ЧОМ ТИ НЕ ПРИЙШОВ, ЯК МІСЯЦЬ ЗІЙШОВ?

Чом ти не прийшов, як місяць зійшов?

Я тебе чекала.

Чи коня не мав, чи стежки не знав, мати не пускала?

Чи коня не мав, чи стежки не знав, мати не пускала?

І коня я мав, і стежку я знав, і мати пускала.

Найменша сестра, бодай не зросла, сидільце сховала.

Найменша сестра, бодай не зросла, сидільце сховала.

А старша сестра сидільце знайшла, коня осідлала.

Поїдь, братику, до дівчиноньки, що тебе чекала.

Поїдь, братику, до дівчиноньки, що тебе чекала.

Тече річенька, невеличенька.

Скочу-перескочу.

Віддайте мене, моя матінко, за кого я схочу.

Віддайте мене, моя матінко, за кого я схочу.

Чом ти не прийшов?

Чом ти не прийшов?

Чом ти не прийшов?

ЧОМ, ЧОМ НЕ ПРИЙШОВ

Досить швидко

Виконавці: Тріо Маренич, Ані Лорак, Сергій Лазарєв, Олексій Горбунов.

ЦВІТЕ ТЕРЕН

Цвіте терен, цвіте терен,
А цвіт опадає.
Хто в любові не знається,
Той горя не знає.

А я молода дівчина,
Та й горя зазнала,
Вечороньки не доїла,
Нічки не доспала.

Вечороньки не доїла
Нічки не доспала
Через тебе мій миленький
Красу змарнувала.

Через тебе мій миленький,
Через твої очі
Не тре було приходити
До мене щоночі.

Не тре було приходити
Брати за рученьку
І все говорить до мене
«Ти ж моя миленька».

Ой візьму я кріселечко,
Сяду край віконця,
Іще очі не дрімали,
А вже сходить сонце.

Цвіте терен

Наспівно

mp
con ped.

mf
p

f

p

Хоч дрімайте, не дрімайте –
Не будете спати;
Деся поїхав мій миленький
Другої шукати.

Нехай їде, нехай їде,
Нехай не вернеться,
Не дасть йому

Господь щастя куди повернеться.

Очі мої, очі мої,
Що ви нарobili?

Кого люди обминали,
Того полюбили.

Виконавці: Хор Верьовкі, Таїсія Повалій, Тоня Матвієнко.

ВОЛОШКИ

Пригадай оці волошки, сині квіти
Як волосся тобі ніжно пестив вітер,
Як за обрій п'яну ніч тверезить ранок,
Все минуло, промайнуло, мов в тумані.

Все минуло, промайнуло і розлука,
З того часу, як сплелися наші руки,
Що сподобав собі іншу я не проти
То ж навіщо на весілля мене просиш?

Я прийду, мов не болять мене нітрошки
І врочисто принесу тобі волошки.
Дрібний цвіт твоїх очей і чисті сльози,
Вже між нами заметілі і морози.

Йдеш заплакана до шлюбу, віє вітер,
Він за мене ніжно сльози тобі витер.
А як будуть синьоокі в тебе діти –
Пригадай оці волошки й сині квіти.

ОЙ ВОЛОШКИ

Помірно

Ой во-лош-ки во-лош-ки си-ні ро-же-ві та
бі-лі ви у мо-є-му жит-ті
спо-жин чу-до-внй ли-ши-ли

The musical score is written on three staves in a single system. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one flat (B-flat), and a 3/8 time signature. The tempo marking 'Помірно' (Moderato) is placed above the first staff. The melody consists of eighth and sixteenth notes, with some measures containing beamed sixteenth notes. The lyrics are written below the notes, with hyphens indicating syllables that span across notes. The second staff continues the melody, and the third staff concludes the piece with a double bar line.

Виконавці: Тіна Кароль, Аліна Гросу, Наталія Май.

КОТИКУ СІРЕНЬКИЙ

Українська народна пісня

Котику сіренький,
Котику біленький,
Котку волохатий,
Не ходи по хаті!
Не ходи по хаті,
Не буди дитяти!

Дитя буде спати,
Котик воркотати.
Ой на kota воркота,
На дитину дрімота.
А-а, люлі!

КОТИКУ СІРЕНЬКИЙ

Andante

Ко_ти_ку сі_рень_кий, ко_ти_ку бі_лень_кий,
 кот_ку во_ло_ха_тий, не хо_ди по ха_ті,
 не хо_ди по ха_ті, не бу_ди ди_тя_ти,
 ди_тя бу_де спа_ти, ко_тик — вор_ко_та_ти.
 Ой на ко_та вор_ко_та, (х 1)
 на ди_ти_ну дрі_мо_та, А- а- а- а!

ХЛОПЦІ КУЧЕРЯВІ

Українська народна пісня

Хлопці кучеряві, не ходіть до нас,
 Бо вже поламали браму й перелаз.
 І не знає мати, як вас відігнать, |
 Бо їй до світанку не дає спати. | (2)

Через вас у мене голова болить,
 Через вас не буде Василько ходить.
 У очах у нього ранок голубий, (2)
 І такі цілунки, як вогонь палкий. (2)

Не ходіть до ранку край мого села —
 Не туди стежина ваша пролягла.
 На усіх не стане в мене теплих слів, (2)
 На усіх не буде в мене гарбузів. (2)

Хлопці кучеряві, не ходіть до нас,
 Бо вже поламали браму й перелаз.
 Як відчарувати, що мені робить? (2)
 Всіх вас поцілую, тільки не ходіть! (2).

Виконує: Алла Кудлай

Хлопці кучеряві

Слова А. Драгомирецького

Музика Р. Бабича

Музична партитура для пісні «Хлопці кучеряві». Партитура складається з двох систем. Перша система містить дві нотні лінії (голос і фортепіано) з акордами Dm, A7, Dm, B, C. Друга система також має дві нотні лінії з акордами F, Gm, A7, Dm, Gm, A7. В кінці є третя система з акордами Gm, A7, Dm, D7, Dm, A7, Dm. Під нотами наведено українські лірики.

Хлоп - ці ку - че - ря - ві, не хо - дить до нас,
бо вже по - ла - ма - ли бра - му й пе - ре - лаз.
І не зна - є ма - ти,
як вас ві - ді - гнать, бо їй до сві - тан - ку
не да - є - те спать. // не да - є - те спать.

БОГ ПРЕДВІЧНИЙ НАРОДИВСЯ

Українська колядка

Бог предвічний народився,
Прийшов днесь із небес,
Щоб спасти люд свій весь,
І утішився.

У Вифлеємі народився,
Месія, Христос наш,
І пан наш, для всіх нас,
Нам народився.
Ознайомив це Ангел Божий
Наперед пастирям,
А потім звіздарям
І земним звірям.

Діва Сина як породила,
Звізда ста, де Христа
Невіста Пречиста
Сина зродила.

Тріє царі несуть дари
До Вифлеєм-міста,
Де Діва Пречиста
Сина повила.

Звізда їм ся об'явила,
В дорозі о Бозі,
При волі, при ослі
Їм ознаймила.

«Тріє царі, де ідете?»
«Ми ідем в Вифлеєм,
Вінчуєм спокоєм
І повернемся».

Іншим путем повернули,
Погану, безстидну,
Безбожну Іроду
Не повідали.

Бог предвічний

1 *f* 2 3 4 < 5 6 > 7 *f* 8 9 10

Бог пред-віч - ний на - ро - див - ся Прий - шов днесь із не - бес

11 12 13 > 14 15 16 17

А би взрів люд свій весь І у - ті - шив - ся.

Йосифові Ангел мовить:
З Дитятком і з Матков,
З бидлятком, ослятком
Хай ся хорониить.

«Слава Богу!» – заспіваймо,
Чесць Сину Божому
Господеві нашому –
Поклін віддаймо.

Виконують: Глорія, Боян, Дударик

НІЧ ЯКА, ГОСПОДИ, МІСЯЧНА, ЗОРЯНА

(Ніч яка місячна)

Слова Михайла Старицького

Ніч яка Господи, місячна зоряна,
Видно, хоч голки збирай,
Вийди, кохана, працею зморена, (2)
Хоч на хвилиноньку в гай! (2)

Сядем укупочці тут під калиною,
І над панамі я пан!
Глянь, моя рибонько, срібною хвилею (2)
Стелиться в полі туман. (2)

Гай чарівний, ніби променем всипаний,
Чи загадався, чи спить:
Ген на стрункій та високій осичині (2)
Листя пестливо тремтить. (2)

Небо глибоке засіяне зорями, —
Що то за Божа краса!
Перлами ясними попід тополями (2)
Грає краплиста роса. (2)

Ти не лякайся, що ніженьки босії**
Вмочиш в холодну росу:
Я тебе, вірна, аж до хатиноньки (2)
Сам на руках однесу. (2)

Ти не лякайся, що змерзнеш, лебедонько,
Тепло — ні вітру, ні хмар...
Я пригорну тебе до свого серденька, |
А воно палке, як жар. (2)

Ти не лякайся, що можуть підслухати
Тиху розмову твою,
Нічка поклала всіх, соном окутала, (2)
Ані шелесне в гаю. (2)

Сплять вороги твої змуджені працею,
Нас не сполоха їх сміх.
Чи ж нам обкраденим долею нашою (2)

НІЧ ЯКА МІСЯЧНА. . .

Повірно

Обробка Ю. МЕЙТУСА

1. Ніч я ка мі сяч на, зо ря на, яс на я,
 4. Не бо га ми бо ве та, сі я не зо ри ми,

виз но, хоч гол ки зби рай;
 що то за бо жа кра са!

ви йди, чо ха на я,
 зір хи ом ми го тять

пря не ю змо ре на, хоч на хви ли поч ку в рай!
 ро під то по ла ми та на бн ка е ро са.

6470

Й хвиля кохання за гріх? (2)

Відміни (народний варіант):

* Ніч яка місячна, ясна, зоряна

** Ти не лякайся, що ніженьки білії

Виконують: Анатолій Слов'яненко, Квітка Цісик, Борис Гмиря

ПРИЛЕТІЛИ АНГЕЛЯТА

Українська народна пісня

Прилетіли Ангелята,
Як пташата з неба
І співали всі Дитятку
Весело, як треба:
«Гей же гей же! О Ісусе!
Гей же гей же! Слава!»
Та будили там пастирів
Всю нічку до рана.

Голосили, що на світі
Сталася новина:
Діва в яслах днесь на сні
Породила Сина,

Боже Дитя, всіх владику.
Пастирі, вставайте,
Біжіть скоро до вертепу,
Його привітайте!
Слава! Слава! – голосили
В час Твого приходу,
І мир людям, як відкрив Бог
Нам свою природу,
Він для людського спасіння
В тілі народився,
Творець світа, Давець скорбів
В яслах положився.

Прилетіли Ангелята

Помірковано 36. "Народні пісні з записів Івана Франка" 1981р.

При-ле-ті-ли Ан-ге-ля-та, як пта-ша-та з не-ба.
І спі-ва-ли всі ди-тят-ку ве-се-ло, як тре-ба.
"Гей же, гей же! О І-су-се! Гей же, гей же! Сла-ва!"
Та бу-ди-ли там пас-ти-рів всю ніч-ку до ра-на!

Поспішім ми до вертепу,
Поклін Му віддаймо
І весело: гей же гей же!
Йому заспіваймо.
Гей же гейже! О Ісусе

Гей же гей же! Слава!
За щасливу твою нічку
Вічна тобі хвала!

Виконує: Інеса Братущик

МИ КРИВОГО ТАНЦЮ ЙДЕМО

Ми кривого танцю йдемо,
Кінця йому не знайдемо.
Ані кінця, ані ладу –
Не пізнаєш, котра ззаду.
Треба його та й виводити,

Кінець йому та й знаходити.
Ой вінку мій, вінку,
Та й хрещатий барвінку.
Що я тебе сплела
Та й учора ізвечора.

Та й учора ізвечора,
 Та й темненької ночі.
 Та й темненької ночі,
 Ще й при ясній свічі.
 Повісила на кілочку,
 На шовковім шнурочку.
 А моя мати взнала

Та й миленькому дала.
 Ой коли б я була знала,
 Була б його краще вбрала!
 (А моя мати взнала
 Та й нелюбові дала.
 Ой коли б я була знала,
 була б його розірвала!)

Ми кривого танцю йдемо (веснянка)

Ходою
 ♩ = 105

Волинсь

Ми кри-во-го та-ню йде-мо, кі-нця йо-му не зна-йде-мо.

Ми кривого танцю йдемо,
 Кінця йому не знайдемо.

Та й темненької ночі,
 Ще й при ясній свічі,

Ані кінця, ані ладу –
 Не пізнаєш, котра ззаду.

Повісила на кілочку.
 На шовковім шнурочку.

Треба його та й виводити,
 Кінець йому та й знаходити.

А моя мати взнала
 Та й миленькому дала.

Ой вінку мій, вінку.
 Та й хрещатий барвінку.

Ой коли б я була знала.
 Була б його краще вбрала!

Що я тебе сплела
 Та й учора ізвечора.

(А моя мати взнала
 Та й нелюбові дала.

Та й учора ізвечора,
 Та й темненької ночі.

Ой коли б я була знала,
 була б його розірвала!)

Т. Б.

Ой ска-ка-ли ди-кі ко-зи та и по-під зе-ле-ні ло-зи.

Ой скакали дикі кози
 Та й попід зелені лози.

А за ними козенята –
 Поламали ноженята.

Приспів:
 То в гору, то в долину,
 То в рожу, то в калину.

Якби кізка не скакала,
 То б ніженки не зламала.
 Приспів.

С. А.

А ви, хло-пці, сти-да-йте-ся за-і во-чки не ба-вте-ся

А ви, хлопці, стидайтесь,
 Гаївочки не бавтесь.

Лиш косити, молотити
 Та сліпі діди водити.

Ви до того та й не зросли,
 Лиш до ціпа та до коси.

То в гору, то в долину,
 То в рожу, то в калину!

Вести кривий танець неважко. Всі учасники стають у ряд, взявшись за руки. Той, хто попереду – найчастіше дівчина – "виводить кривого танця", себто веде всіх за собою. Кожен має точно повторювати лінію ходи попереднього.

Добре, якщо дівчина, яка йде попереду, обирає шлях таким чином, щоб загальний малюнок танцю займав якомога меншу площу – так легше співати без ритмічних розходжень.

Інший варіант пісні – "А ми кривого танцю йдемо". Кривого танця водимо також і під інші веснянки, які за ритмом і характером нагадують до того – "Ой не рости, кропе", "Травко-муравко", "Хвалася береза", "Коло млина калина", "Ой чи спиш, чи чуси", "Перекладу кладку" та ін.

Виконують веснянку на Гаївках дівчата і хлопці, виводячи «кривий танець», переважно на Великодньому тижні.

ДВА ВЕСЕЛИХ ГУСЯ

Жили у бабусі два веселих гусі:

Один – сірий, другий – білий,
Два веселих гусі!

Один – сірий, другий – білий,
Два веселих гусі!

Мили гусі лапки десь біля
канавки,

Один – сірий, другий – білий,
Десь біля канавки!

Один – сірий, другий – білий,
Десь біля канавки!

Ой, кричить бабуся: «Ой,
пропали гусі!»

Один – сірий, другий – білий,
Гусі мої, гусі!

Один – сірий, другий – білий,
Гусі мої, гусі!

Вийшли, вийшли гусі –
кланялись бабусі!

Один – сірий, другий – білий,
Кланялись бабусі!

Один – сірий, другий – білий,
Кланялись бабусі!

Тішиться бабуся, що
знайшлися гусі,

Один – сірий, другий – білий,
Гусі її гусі!

Один – сірий, другий – білий,
Гусі її гусі!

ОЙ МАРІЧКО, ЧИЧЕРІ

Ой, Марічко, чічері,
чічері, чічері,
Розчеши ми кучері,
кучері, кучері (2).

Я би тобі чесала,
чесала, чесала,
Якби мамка не знала,
не знала, не знала (2).

Мамка буде дивити,
дивити, дивити.

Я ж ся буду ганьбити,
ганьбити, ганьбити (2)

Ой, Марічко, люблю тя,
люблю тя, люблю тя,
Заріж мені когутя,
когутя, когутя (2).

Як когут се запіє,
запіє, запіє,
Ставай горі Маріє,
Маріє, Маріє (2).

Ой, Іванко, пропав бись,
пропав бись, пропав бись,
Чи на цукор не дав бись,
не дав бись, не дав бись (2).

Волів би я пропити,
пропити, пропити,

Як ні цукор купити,
купити, купити (2).

Ой, Марічко, чічері,
чічері, чічері,
Розчеши ми кучері,
кучері, кучері (2).

ГОРІЛА СОСНА ПАЛАЛА

Горіла сосна, палала (2),
Під нею дівка стояла (2).
Під нею дівка стояла (2),
Русяву косу чесала (2).

— Ой коси, коси ви мої (2),
Довго служили ви мені (2).
Більше служить не будете (2),
Під білий вельон підете (2).

Більш не підете за дружку (2).
Під білий вельон, під хустку (2),
Більш не підете з хлопцями (2),
Під білий вельон з кінцями (2).

Горіла сосна, смерека (2),
Сподобавсь хлопець здалека (2).
Сподобавсь хлопець здалека, та й навік (2),
Тепер вже він мій чоловік (2).

252.

Стримано

Горіла сосна

ОЙ ПІДУ Я ДО МЛИНА

Ой піду я до млина,
До дірявого,
Чи не найду Василя
Кучерявого.

Ой піду я до млина,
До дрантвого,
Чи не найду Василя
Чорнобрового.

Борозенкою ішла,
Заросилася...
Вже я з своїм Василем
Посварилася.

За пустее, за пусте,
За пустесеньке,
Та й за тее яблучко

Червонесеньке.

Та й за яблучко,
Та й за грушечку...
Перепроси ти мене,
Моя душечко!

Та й за грушечку,

Та й за сливочку...
Перепроси ти мене,
Мій Василечку!

Та й за сливочку,
Та й за зернятку...
Поцілуй же ти мене,
Моє серденько!

Виконавці: Тріо «Лелія» – Ніна Стрельнікова (сопрано), Тетяна Красюк (альт I), Раїса Собко (альт II)

ДІВЧИНО-РИБЧИНО, ЗДОРОВА БУЛА!

«Дівчино-рибчино,
Здорова була!
Чи вже ж ти, серденько,
Мене забула?»
«Ні, не забула
І не забуду,

Любила, кохала,
Любити вік буду!»
«Дівчино-рибчино,
Серденько моє,
Якби ж ми з тобою
Жили обоє!

Ти б косив соломку,

Жили ми з тобою,
Вік вікували,
Горенька й нуждоньки
В світі б не знали!»
«Ти б строїв хатинку,
Я б помагала,

Я б загірбала!»
«Ти б шила та пряла,
Люба та мила,
Я б мотав пряженьку
На мотовила!»

Виконавці: Д. Гнатюк, Д. Мірошниченко

ГЕЙ, ВИДНО СЕЛО

Гей, видно село, широке село під горою,
Гей, там ідуть стрільці, січовії стрільці до бою.
Іде, іде військо крізь широке поле,
Хлопці ж бо то, хлопці, як соколи!
Приспів:
Ха-ха-ха-ха-ха-ха-ха-ха-га, гей!
Дівчино, рибчино, чорнобривко моя,

Вийди, вийди, подивися чим скоріше до вікна,
Хлопці ж бо то, хлопці, як соколи!
Гей, видно село, широке село під горою,
Гей, там ідуть наші січовії стрільці до бою.
Попереду славні старші отамани,
Хто охоту має, най іде з нами
Приспів:

Гей, видно село, широке село під горою,
Гей, там ідуть наші січовії стрільці до бою.

А хто піде з нами, буде славу мати,
Йдем за Україну воювати!

Виконавець: Левко Лепкий

ЛУГОМ ІДУ, КОНЯ ВЕДУ

«Лугом іду, коня веду,
Розвивайся, луже!
Сватай мене, козаченьку,
Люблю тебе дуже!»

Ой хоч сватай, хоч не сватай,
Хоч так присилайся,
Щоб та слава не пропала,
Що ти залицявся!»

розвивай_ ся, лу_ же! Сватай ме_ не, ко_зачень_ ку, люблю те_ бе

лу_ же! Сватай ме_ не, ко_зачень_ ку, люблю те_ бе лу_ же!

pp *f*

ff

«Ой коли б ти, дівчинонько,
Трошки багатенька,
Взяв би тебе за рученьку,
Повів до батенька!»

«Ой коли б я, козаченьку,
Була багатенька,
Наплювала б я на тебе

Й на твого батенька!
Цей покинув, другий буде,
Другий буде кращий,
А цей буде у болоті

Над чортами старший!
Ой у млині на камені
Кукіль не вродився...
Старий козак, як собака,
Й досі не женився!

Виконавці: Д. Мірошниченко, Д. Акімов

ОЙ БАЮ МІЙ, БАЮ

Ой баю мій, баю,
Котка заспіваю,
Щоб дитятко спало,
Горенька не знало.
А-а, а-а, а!
Щоб дитятко спало,
Щасливим зростало,
А-а, а-а, а!
Щоб дитятко спало,
Здоровим зростало,
А-а, а-а, а!
Ой мій баю, баю,
Котка заспіваю,
А-а, а-а, а!

Виконавці:
Д. Вокарчук, Д. Ярич

та, зо - зу - лень - ка на ка -

ли - ні то - бі ку - ва - ла ща - спи - ві лі -

1. та. Ми - ну - ло // -цай. При - йшла зи - // -цай.

2. Кінець.

ЧОРНІ БРОВИ, КАРІЇ ОЧІ

Чорні брови, карії очі,
Темні, як нічка, ясні, як день!

Ой очі, очі, очі дівочі,
Де ж ви навчились зводить людей?

Вас і немає, а ви мов тут,
Світите в душу, як дві зорі.
Чи в вас улита якась отрута,

Чи, може, справді ви знахарі?
Чорнії брови – стрічки шовкові,
Все б тільки вами я любувався,

Карії очі, очі дівочі,
Все б тільки я дивився на вас!

Чорнії брови, карії очі!
Страшно дивитись весь час на вас:
Не будеш спати ні вдень, ні вночі,
Все будеш думать, очі, про вас.

71.

Помалу

Чорнії брови, карії очі

Чор - ні - ї бро - ви. карі - ї о - чі,
том - ні, як нім - ко, як - ні, як дивя
Очі о - чі, о - чі, о - чі дів - очі,
де ж ви нав - чи - лись зво - дить лю - дей?

ЧОМ ТИ НЕ ПРИЙШОВ?

Чом ти не прийшов,
Як місяць зійшов?
Я тебе чекала.
Чи коня не мав,
Чи стежки не знав,
Мати не пускала?

І коня я мав,
І стежку я знав,
І мати пускала.
Найменша сестра,
Бодай не зросла,
Сідельце сховала.
А старша сестра

Сідельце знайшла,
Коня осідлала:
"Поїдь, братику,
До дівчиноньки,
Що тебе чекала".

Тече річенька
Невеличенька,
Схочу – перескочу.
Віддайте мене,
Моя матінко,
За кого я схочу.

Чом ти не прийшов? (3)

Помірно

"Чом ти не прий-шов, як мі-сяць зі-йшов? Я те-бе че-ка - ла..."

Чи ко-ня не мав, чи стеж-ки не знав, ма-ти не пус-ка - ла?"

ЧЕРЕМШИНА

Знов зозулі голос чути в лісі,
Ластівки гніздечко звили в стрісі.
А вівчар жене отару плаєм,
Тьохнув пісню соловей за гаєм.
Приспів:
Всюди буйно квітне черемшина,
Мов до шлюбу вбралася калина.
Вівчара в садочку,
В тихому куточку,
Жде дівчина, жде.
Йшла вона в садок повз осокири,
Задивилась на високі гори,

Де з беріз спадають чисті роси,
Цвіт калини приколола в коси.
Вже за обрій сонечко сідає,
З полонини їй вівчар співає:
— Я прийду до тебе, як отару
З водопоєю зажену в кошару.

Ось і вечір... Вівці біля броду
З Черемоша п'ють холодну воду,
У садочку вівчара стрічає
Дівчинонька, що його кохає.

Помірно

Знов зо - зу - лі го-лос чу-ти в лі-сі, лас-тів-ки гніз-деч-ко зви-ли

в стрі-сі. А вів-чар же-не о-та-ру пла-єм, тьох-нув піс-ню со-ло-вей за

га - єм. Всю - ди буй - но квіт - не че - рем - ши - на,

мов до шлю-бу вбра-ла - ся ка - ли - на. Вів - ча - ра в са-доч - ку,

в ти - хо - му ку - точ - ку, жде дів - чи - на, жде.

ТЕЧЕ ВОДА З-ПІД ЯВОРА

Тече вода з-під явора
Яром на долину,
Пишається над водою
Червона калина.
Пишається калинонька,
Явор молодіє,
А кругом їх верболози
Й лози зеленіють.
Тече вода із-за гаю
Та попід горою,
Хлюпошуться качаточка
Помеж осокою.
А качечка випливає
З качуром за ними,

Ловить ряску й розмовляє
З дітками своїми.

Тече вода край города.
Вода ставом стала.
Вийшло дівча воду брати,
Брало й заспівало.
Вийшли з хати батько й мати
В садок погуляти,
Порадитись, кого б то їм
Своїм зятем звати.

Тече вода з-під явора
Яром на долину...

РУШНИЧОК

Рідна мати моя, ти ночей не доспала,
Ти водила мене у поля край села,
І в дорогу далеку ти мене на зорі проважала,
І рушник вишиваний на щастя дала.
І в дорогу далеку ти мене на зорі проважала,
І рушник вишиваний на щастя, на долю дала.

Хай на ньому цвіте росяниста доріжка,
І зелені луки, солов'їні гаї,
І твоя незрадлива материнська ласкава
усмішка,
І засмучені очі блакитні твої.

І твоя незрадлива материнська ласкава
усмішка,
І засмучені очі, журливі блакитні твої.

Я візьму той рушник простелю наче долю,
В тиші шелесті трав, щебетанні дібров,
І на тім рушничкові оживе все знайоме до
болю,
І дитинство, й розлука, і вірна любов.
І на тім рушничкові оживе все знайоме до
болю,
І дитинство, й розлука, твоя материнська
любов.

Помірно

Рід-на ма-ти мо - я, ти но - чей не - дос - па - ла і во-ди - ла ме -

не у по - ля край се - ла, і в до-ро-гу да - ле - ку ти ме -

не на зо - рі про-во - джа - ла, і руш - ник ви - ши -

ва-ний на щас-тя да - ла, ник ви-ши-ва-ний на щас-тя, на до-лю да - ла.

ОЙ ЧИЙ ТО КІНЬ СТОЇТЬ

Ой, чий то кінь стоїть,
Що сива гривонька.
Сподобалась мені,
Сподобалась мені
Тая дівчинонька.
Сподобалась мені,
Сподобалась мені
Тая дівчинонька.

Не так та дівчина,
Як біле личенько.
Подай же дівчино,
Подай же гарная
На коня рученьку.
Подай же дівчино,
Подай же гарная
На коня рученьку.

Дівчина підійшла,
Рученьку подала.
Ой, краще б я була,
Ой, краще б я була,
Кохання не знала.
Ой, краще б я була,
Ой, краще б я була,
Кохання не знала.

Кохання-кохання
З вечора до рання.
Як сонечко зійде,
Як сонечко зійде,
Кохання відійде.
Як сонечко зійде,
Як сонечко зійде,
Кохання відійде.

Виконавці: Океан Ельзи, Мандри, Ot Vinta

Помірно

НІЧ ЯКА МІСЯЧНА

Ніч яка місячна, зоряна, ясная. Видно, хоч голки збирай.

Вийди, кохана, працю зморена, хоч на хвилиночку в гай.

Вийди, кохана, працю зморена, хоч на хвилиночку в гай.

Сядемо вкупочці тут під калиною — і над панами я пан!

Глянь, моя рибонько, — срібною хвилею стелеться полем туман.

Гай чарівний, ніби променем всипаний, чи загадвся, чи спить.

Он на стрункій та високій осичині листя пестливо тремтить.

Он на стрункій та високій осичині листя пестливо тремтить.

Небо незміряне, всипане зорями, — що то за Божа краса!

Перлами ясними, ген під тополями грає краплиста роса.

Ти не лякайся, що ніженьки босії вмочиш в холодну росу.

Я ж тебе, вірна, аж до хатиньки сам на руках однесу.

Ти не лякайся, що змерзнеш лебідонько.

Тепло — ні вітру, ні хмар.

Я пригорну тебе до свого серденька, а воно палке, як жар.

Я пригорну тебе до свого серденька, а воно палке, як жар.

Ти не лякайся, що можуть підслухати, тиху розмову твою.

Нічка поклала всіх, соном окутала, — ані шелесне в гаю.

Сплять вороги твої, знуджені працею, — нас не сполоха їх сміх.

Чи ж нам, окраденим долею нашою, й хвиля кохання за гріх.

Чи ж нам, окраденим долею нашою, й хвиля кохання за гріх.

НІЧ ЯКА МІСЯЧНА, ЗОРЯНА, ЯСНАЯ

Умеренно

Ніч я - ка мі - сяч - на, зо - ря - на,
яс - на - я, вид - но, хоч гол - ки зби - рай.
Вий - ди, ко - ха - на - я, пра - це - ю змо - ре - на,
хоч на хви - ли - ноч - ку в гай!

Виконавці: От Vinta, Віктор Павлік, Анна Рекер, Олександр Пономарьов, Олег Винник

ЇХАВ КОЗАК ЗА ДУНАЙ

Їхав козак за Дунай,
Сказав: «Дівчино, прощай!
Ти, конику вороненький,
Неси та гуляй!»
«Постій, постій, козаче,
Твоя дівчина плаче,
Як ти мене покидаєш, —
Тільки подумай!»

«Білих ручок не ламай,
Ясних очок не стирай,
Мене з війни зі славою
К собі очитай!»
«Не хочу я нічого,
Тільки тебе одного,
Ти будь здоров, мій миленький,
А все пропадай!»

Їхав козак за Дунай

Не швидко

Г - хав ко - зак за ду - най, ска - зав: "Див - чи - но, про - шай!

Ти, ко - нн - ку во - ро - ннн - кий, нн - си та гу - лай!

ТЮ - СІЯ. ПО - СІЯ, КО - ЗА - ЧО, ТРО - Я ДІВ - ЧИ - НЕ ПУД - ЧО.

ЯК ТИ МО - НО ПО - КИ - ДА - ЕШ. - ТУЛЬ - КИ ПО - ДУ - МАЙ."

Виконавці: Гайдамаки

ОЙ НА ГОРІ ДВА ДУБКИ

Ой на горі два дубки, (2)
Ой на горі два дубки, два дубки,
Та й схилились докупки.

Вітер дуба хитає, (2)
Вітер дуба хитає, хитає,
Козак дівку питає:

— Ой дівчино, чия ти, (2)
Ой дівчино, чия ти, чия ти,
Чи підеш ти гуляти?

— Не питайся, чия я, (2)

Не питайся, чия я, чия я,
Як підеш ти, піду я.

— А я собі батьків син, (2)
А я собі батьків син, батьків син,
До гуляння, хоч би з ким.

—А я донька мамчина, (2)
А я донька мамчина, мамчина,
Цілуватись навчена.

Ой на горі два дубки, (2)
Ой на горі два дубки, два дубки,
Та й схилились докупки.

ОЙ НА ГОРІ ДВА ДУБКИ

Помірно

Ой на го_рі два дуб_ки,

ой на го_рі два дуб_ки, ой на го_рі

два дуб_ки, два дуб_ки, та й ски_лились до куп_ки.

Виконавці: Тріо Маренич, Med Heads, Експрес

ЗОРЕ МОЯ ВЕЧІРННЯ

Зоре моя вечірняя,
Зійди над горою,
Поговорим тихесенько
В неволі з тобою.
Розкажи, як за горою
Сонечко сідає,
Як у Дніпра веселочка
Воду позичає.

Як широка сокорина
Віти розпустила...
А над самою водою
Верба похилилась -
Аж по воді розіслала
Зеленії віти,
А на вітах гойдаються
Нехрещені діти.

Зоре моя вечірняя

205.

Помалу

Зо-ря мо-я ве-чір-ня-я, зій-ди над го-ро-ю.

по-го-во-рим ти-хе-сень-ко в не-во-лі з то-бо-ю.

Роз-ка-жи, як за го-ро-ю со-неч-ко сі-да-є.

як у Дніп-ра ве-се-лоч-ка во-ду по-зи-ча-є.

Виконавці: Чумаки, Фата Моргана, Мустафєв Фемій Мансурович

ЧЕРВОНА РУТА

Ти признайся мені,
Звідки в тебе ті чари,
Я без тебе всі дні
У полоні печалі.
Може, десь у лісах
Ти чар-зілля шукала,
Сонце руту знайшла
І мене зчарувала?

Червону - руту
Не шукай вечорами, -
Ти у мене єдина,
Тільки ти, повір.
Бо твоя врода -
То є чистая вода,
То є бистрая вода
Синіх гір.
Червону руту
Не шукай вечорами, -
Ти у мене єдина,
Тільки ти, повір.

Бо твоя врода -
То є чистая вода,
То є бистрая вода

Синіх гір.
То є бистрая вода
Синіх гір.
То є бистрая вода
Синіх гір.

Бачу я тебе в снах,
У дібровах зелених,
По забутих стежках
Ти приходиш до мене.
І не треба нести
Мені квітку надії,
Бо давно уже ти
Увійшла в мої мрії.

Червону руту
Не шукай вечорами, -
Ти у мене єдина,
Тільки ти, повір.
Бо твоя врода -
То є чистая вода,
То є бистрая вода
Синіх гір.

Помірно

Ти при-знай-ся ме - ні, звід-ки в те-бе ті ча-ри?
 Я без те - бе всі дні у по-ло - ні пе - ча - лі.
 Мо-же, десь у лі - сах ти чар-зіл - ля шу - ка - ла,
 сон-це-ру - ту знай-шла і ме-не зча-ру - ва - ла?
 Чер - во-ну ру-ту не шу-кай ве-чо - ра-ми, — ти у ме - не є -
 ди-на, тіль-ки ти, по - вір. Бо тво-я вро да — то є
 чис - та - я во-да, то є би - стра-я во-да з си-ніх гір.

ОЙ ПІД СТАРИМ ДУБОМ

Ой, а під старим дубом

Сп. Анна Михта
с. Поляни

Рухливо

Ой, а під ста - рим ду - бом, ой тра - ва зе - ле - ні - є,
 а при не - доб - рім му - жі же - на ся по - ста - рі - є.

Ой а під старим дубом ой трава зеленіє,
 А при недобрім мужі жена ся постаріє.
 Ой під молодим дубом трава все зеленіцька,
 Ой тай при добрім мужі жена все молодіцька.
 Ой Боже мій, Боже мій, ой на мою мамичку,
 Ой же ня видавають, ой таку невеличку.

Українська народна пісня – унікальне явище світового обширу. Україна дзвенить піснями: *козацькими народними, зажинковими, жнивними, обжинковими, весільними, веснянками, гайками, коломийками, великодніми, купальськими, клечального понеділка, петрівчаними, щедрівками, колядками...* Поетична краса, поетичне і мелодійне багатство народних пісень сприяли їх довгому збереженню у народі. Господар тут іменується «соколонько», «соловейко», а

господиня – «голубочка», «пишна, як у саду вишня», «гожа, як у саду рожа», їх діти «як рожеві цвіти», господар з дітками як «місяць з зірками», хата – «золота брама і срібная призьба».

Величання поєднується з побажанням здоров'я, добробуту, гаразду в сім'ї... Пестливо-зменшувальна лексика, яскраві гіперболи, порівняння, загальний яскравий емоційний тон українських народних жнивварських пісень перегукується з величанням колядок і щедрівок... Найближче стоять обжинкові пісні до весільних окремими спільними мотивами й формою вірша: «ладкання» з досить вільною тактовою будовою, плетіння вінка та несення його «княгинєю» й «дружками», що нагадує весільні обряди. Тож можна припустити, що весільна обрядовість та пісенність народжувалися і формувалися у лоні календарно-побутової (аграрної) ланки народної творчості. Лише з часом виокремились у самостійну весільну народну творчість...

Пісня – душа народу. Вона супроводжувала людину від народження й до останнього подиху. Жодна подія у житті людини не обходила без пісні. Її співали скрізь і завжди. Кожне своє враження, кожне переживання людина вливала в пісні. Релігійні почування висловлювалися в лірницьких піснях; тяжка праця на своїм власнім полі – в обжинкових та косарських; ще тяжча праця на панських ланах – у кріпацьких піснях; мандрівки за заробітком – у чумацьких та бурлацьких; туга за ріднею та Батьківщиною на чужині – у рекрутських; щасливе або безнадійне кохання, суперництво, життя з нелюбом, підступність злої свекрухи, краса природи – у ліричних та родинно-побутових піснях [58, 171].

Веду русалку

Веду русалку із бору до бору,
Ой, рано, рано, із бору до бору.
Із бору до бору,
Сама, молода, вернуса додому,
Ой, рано, рано, вернуса додому.
Вернуса додому в свекрову комору,
Ой, рано, рано, в свекрову комору.

Дівочки-сестрички, дайте мні
спіднички,
Ой, рано, рано, дайте мні спіднички.
Хлопчики-браточки, дайте мні
сорочки,
Ой, рано, рано, дайте мні сорочки.

Чиє то сіно лежить на покосах

Ой чиє то сіно лежить на покосах?
Чия то дівчина розпустила коси?
(2)
Козакове сіно лежить на покосах,
Козакова дівчина розпустила коси.
(2)
Мети ж моя, мати, що маю діяти?
Вже й літа минають, а я не жонатий?
(2)

Вже й літа минають, а я не жонатий,
Насіяв пшениці – нема з ким збирати.
(2)
Насіяв пшениці – нема з ким збирати,
Прийде темна нічка – ні з ким
розмовляти. (2)

Коло млина, коло броду

Коло млина коло броду (2)
Два голуби пили воду.
Вони пили, вуркотіли, (2)
Ізнялися, полетіли.
Ізнялися, полинули, (2)
Крилечками стрепехнули.

Крилечками стрепехнули, (2)
Про кохання спом'янули.
Горе ж тому козакові (2)
Ще й сивому коникові.
Горе ж тому, хто кохає, (2)
З стремен ніжок не виймає.

Котився снопочок по полю

Котився снопочок по полю. (2)
Просився у женчиків додому. (2)
Візьміть мене, женчики, женчики, з собою. (2)
Занесіть мене в стодолу. (2)
Я у стодолонці погощу. (2)
Та й на нивоньку знов піду! (2)

Залишки давнини найбільше зберегли *пісні обрядового характеру*. Велика частина цих пісень пов'язана з порами року (*колядки, щедрівки, веснянки*). Дуже цікавими з обрядових пісень були русальні та купальські пісні, які супроводжувалися танками, ворожінням та іншими діями. Отже, пісенна культура українського народу надзвичайно багата [58, 171].

Особливу магічну силу мають *колискові пісні*. Вони надзвичайно образні, мелодійні, лагідні, щирі, задушевні. Передаючи їх немовляті, як і своє молоко, немляка переливає в його душу мудрість народу, виколісує з нього майбутню людину [57, с. 17]. Перша музична публікація колискової пісні пов'язана з ім'ям Марка Вовчка (1867), мелодії до колисанок з голосу Лесі Українки записав К. Квітка. Відомі фахівцям колискові в записах С. Гулака-Артемівського (1868), А. Рубця (1872), Є. Лінкової (1905), В. Щепотьєва (1915), також зустрічаються зібрані фольклористами-музикознавцями К.В. Квіткою, Ф.М. Колесою, М.П. Гайдаєм, В.Є. Харковим, Т.Ф. Онопою, Г.Г. Хоткевич та ін. [24, с. 23].

Коліскова пісня – благословенний світ високої поезії українського народу. Думи й почуття матері, її роздуми про власну долю передаються немовляті самою лише мелодією народжуваної колисаночки. Колихаючи маля своє, матуся досягає таких тонких нюансів, що й не запишеш на нотному стані. Реальні потреби життя дитини і родини визначають характер перших співаночок, які чує дитина [67].

Як засне дитятко, мати стиха промовляє і благословляє: слава родині, слава дитині, слава Богу святому, щоб спала дитина у тихому домі. А-а-а-а. Перші проблиски душевного почуття дитини починаються від перших уявлень про добро і зло [24].

Коліскові пісні чарують своєю простотою, безпосередністю, ніжністю. Головне призначення колискової – приспати дитя.

Ой, спи, дитя, в колисоньці

Ой, спи, дитя, в колисоньці,
Як горошок в билиноньці.
Буде вітер повівати
Та й горошком колихати.
Як горошок затуркоче,

А Ганнуса спати хоче.
А горошок як заgrimить,
Ганнусечку нашу приспить
[17, 69; 67].

Котику сіренький,
котику біленький

Котику сіренький,
Котику біленький,
Котку волохатий,
Не ходи по хаті!
Не ходи по хаті,

Не буди дитяти!
Дитя буде спати,
Котик воркотати.
Ой на kota воркота,
На дитину дрімота,
А-а, а-а,
Лю-лі! [17, 65; 67].

Про пісні та спів народ склав безліч прислів'їв і приказок:

Пісня складами славна.

Всяка пташка свої пісні співає.

Без голосу не співець, без грошей не купець.

Хто співає, той журбу проганяє [57, 256].

«Не цураймося ж своєї правічної культури! Мусимо знати й пам'ятати наш родовід, розумно користуватися тією мудрістю, яка жила в народі з давніх давен» [28, с. 73].

Подаємо невеликий перелік українських народних пісень.

БАНК УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ ТА ЇХ ВИКОНАВЦІ

1. Ой, у вишневому садочку (Ансамбль «Чарівна»).
2. Ой, у лузі червона калина (Державний український народний хор ім. Г. Верьовки).
3. Ой, чий то кінь стоїть (Квартет «Явір»).
4. Ой, у полі три тополі.
5. Ой, на горі два дубки (Раїса Кириченко).
6. Ой, дівчино, шумить гай (Людмила Маковецька, Олександр Трофимчук).
7. Ой, я, молода, на базар ходила (Лідія Кондрашевська).
8. Ой, чорна я си, чорна (Хор Новоазовського БК).
9. Ой, гай, мати (Хор ім. П. Майбороди НРКУ).
10. Ой, не світи, місяченьку (Наталя Безкоровайна).
11. Ой, за гаєм, гаєм (Ярослав Гнатюк).
12. Ой, у полі криниченька (Поліський народний хор «Льонок»).
13. Ой, не світи місяченьку (Наталя Безкоровайна).
14. Ой, дівчино, шумить гай (Людмила Маковецька, Олександр Трофимчук).
15. Ой, піду я до млина, до дирявого (Державний український народний хор ім. Г. Верьовки).
16. Ой, співаночки мої (Белла Руденко).
17. Ой, гай, мати (Хор ім. П. Майбороди НРКУ).
18. Ой, там за лісочком (Державний український народний хор ім. Г. Верьовки).
19. Ой, ти, місяцю (Державний український народний хор ім. Г. Верьовки).
20. Ой, піду я межі гори (Ірина Зябченко).
21. Ой, віє вітер, віє буйний (Квартет «Явір»).
22. Ой, гиля, гиля, гусоньки, на став (Державний український народний хор ім. Г. Верьовки).
23. Ой, на горі та женці жнуть (О. Юхименко, Є. Береза).
24. Ой, хмелю, мій хмелю.
25. Ой, мамцю моя, люблю Гриця коваля.
26. Зелененький барвіночку, стелися низенько (Наталя Миколаїшин).
27. Зелений листочок не гоїть.
28. Зелене жито, зелене (Державний український народний хор ім. Г. Верьовки).
29. Їхав козак за Дунай (Володимир Зарков, Олександр Таранець).
30. Розпрягайте, хлопці, коні (Державна заслужена капела бандуристів України).
31. Биля мене мати (Тріо сестер Книш).
32. Всюди буйно квітне черемшина (Дмитро Гнатюк).
33. Копав, копав криниченьку.
34. Місяць на небі (Світлана Криворучко, Володимир Миркотав).
35. Ти казала: «Прийди, прийди» (Державна заслужена капела бандуристів України).

36. Іванку, Іванку, з того боку ярку.
37. Чорні очка як терен.
38. Ніч яка місячна (Костянтин Огневий).
39. Туман яром (Державний український народний хор ім. Г. Верьовки).
40. Несе Галя воду (Тріо Маренич).
41. Вечір надворі (Микола Кондратюк).
42. Гандзя (Володимир Гришко).
43. Там, де Ятрань круто в'ється (Микола Шопша).
44. Ішло дівча лучками (Ніна Матвієнко).
45. Два кольори (Микола Гнатюк).
46. Грицю, Грицю, до роботи (Дмитро Гнатюк).
47. Ти до мене не ходи (Євгенія Мірошниченко).
48. Казав мені батько (Петро Топчий).
49. Із сиром пироги (Квартет «Явір»).
50. Чорнії брови, карії очі (Анатолій Солов'яненко).
51. Мав я раз дівчиноньку (Дмитро Гнатюк, Фемій Мустафасєв).
52. Взяв би я бандуру (Анатолій Кочерга).
53. Зере моя вечірняя (Діана Петриненко).
54. Гей, наливайте (Микола Шопша).
55. Іду я росами (Костянтин Огневий).
56. Сміються, плачуть солов'ї (Дмитро Гнатюк).
57. По садочку ходжу (Державна заслужена капела бандуристів України).
58. Взяв би бандуру (Анатолій Кочерга).
59. Заграй ми, цигане старий (Дмитро Гнатюк).
60. Одна, горо (Державна заслужена капела бандуристів України).
61. Казав мені мій батько (П. Топчий).
62. Дивлюсь я на небо (Дмитро Гнатюк).
63. Не щебечи, соловейку (Святослав Пікульський).
64. То в колисці, то – в коробці (Державна заслужена капела бандуристів України).
65. Гей, по синьому морю (Андрій Ботир).
66. Шумка (Державна заслужена капела бандуристів України).
67. Пісня про рушник (Дмитро Гнатюк).
68. Ясени (Микола Кондратюк).
69. Сніг на зеленому листі (Дмитро Гнатюк).
70. Будь моєю мрією (Державна заслужена капела бандуристів України).
71. Гагілка (Державний український народний хор ім. Г. Верьовки).
72. Засвистали козаченьки (Іван Козловський).
73. Летять ніби чайки (Дмитро Гнатюк).
74. Сонце низенько (Костянтин Столяр).
75. Сірії гуси гречку поїли (Державний український народний хор ім. Г. Верьовки).
76. Чуєш, брате мій (Дмитро Гнатюк).
77. Чотири воли пасу я (Євгенія Мірошниченко).
78. Стань зорею мені (Державна заслужена капела бандуристів України).
79. Чорнобривці (Дмитро Гнатюк).
80. Гуде вітер вельми в полі (Дмитро Гнатюк).
81. Як за дальнім небосхилом (Державна заслужена капела бандуристів України).
82. Повій, вітре буйнесенький (Фольклорний ансамбль «Божичі»).
83. Глибока кирниця, глибоко копана (Наталя Миколаїшин).
84. На вулиці скрипка грає (Наталя Миколаїшин).

85. Колись, дівчино мила (Степан Стéпан).
86. Сонце низенько, вечір близьенько (Володимир Гришко).
87. Був собі журавель та й журавочка.
88. Задумав дідошок женитися.
89. Садам, садом, кумасенько.
90. Занадився журавель, журавель.
91. Ішов козак потайком.
92. Коли б я був полтавським соцьким.
93. Підкручу я чорнії вуса.
94. Стояла м під грушкою.
95. Я щаслива зроду.

БАНК УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ КОЗАЦЬКИХ ПІСЕНЬ, ДУМ ТА ЇХ ВИКОНАВЦІ

1. Засвистали козаченьки (Державна заслужена капела бандуристів України, Іван Козловський).
2. Ой, віє вітер, віє буйний (Ансамбль «Хрещатий Яр»).
3. Ой, кряче, кряче да чорненький ворон (Костянтин Огнєвий).
4. Їхав, їхав козак містом (Ансамбль пісні і танцю Червоно-прапорного західного прикордонного округу).
5. По діброві вітер віє (Тріо «Золоті ключі»).
6. Байда (Ансамбль пісні і танцю «Червона калина»).
7. Гей, січ іде, красен мак цвіте (сл. Івана Франка, оркестр народних інструментів Українського радіо).
8. Чорна рілля ізорана (Чоловічий хор-капела «Кооператор»).
9. Ой, і не стелися, хрещатий барвінку (Співочий гурт «Чумаки»).
10. Дума про Федора безродного (Ф. Жарко).
11. Із-за гори сніжок летить (Державний заслужений хор-капела «Думка»).
12. Козака несуть (Державний заслужений хор-капела «Думка»).
13. Ой, із-за гір, з-за гір (Вокальне тріо Українського народного хору ім. Г. Верьовки).
14. На смерть козака-бандуриста (П. Супрун).
15. Ой, Боже, Боже, зглянься на нас (Старовинний козацький плач-молитва, гурт «Чумаки»).
16. Гей, по синьому морю (Андрій Ботир).
17. Як засядем, браття, коло чари (Співочий гурт «Чумаки»).
18. Ой, у полі верба (Квартет «Гетьман»).
19. Гей, там на горі січ ідем (Оркестр народних інструментів Українського радіо).
20. Як рушали козаченьки (Державна заслужена капела бандуристів України).
21. Гей, там на горі Січ іде (Степан Стéпан).

3.2. ПІСНІ КЛЕЧАЛЬНОГО ПОНЕДІЛКА

Зелене свято

Зелена нічка на зелене свято,
І пахне татариння і чебрець.
В цю ніч було любові так багато,
Що не вміщалося в келихи сердець.
Серця сплелися, ніби руки наші, –

Ми йшли, не оглядаючись назад...
То як же пийте терпку осінню чашу,
Коли любов зве до Зелених свят?
[75, с. 237]

На значному терені України на «кличаний понеділок» після відправи в церкві гуртом обходили поля – «щоб град не побив посіви та засуха не випалила збіжжя». Такий похід супроводжувався піснями світського характеру:

Із збором ідем, полон несем

– Виходжай, зборе, з села на поле,
А з поляночки до цариночки.
Наша цариночка вся поорана,
Сріблом-злотом вся засіяна,
Стожовим пірком заволочена.
Гей на Великдень, на слов'янський
день,

Садило дівча зелене вино,
Садило, садило, Богу ся молило:
– Спусти, Божойку, чорну хмаройку,
Чорну хмаройку, дрібного дощичку –
Не й би ся прив'яло зелене вино,
Гей, вино моє зеленейке!

Зразок полтавського варіанту трійчанських пісень:

Стояла тополя та посеред поля.
– Стій, тополенько, стій
Стій, не розвивайся!

А на тій тополі – чотири соколи.
Стій, тополенько, стій,
Стій, не розвивайся!

На Чернігівщині побутував інший варіант:

Сиділа русалка
На кривій березі,
Просила русалка –
В жіночок наміточок,
У дівочок сорочок:

– Жіночки-подружки,
Дайте мені наміточку.
Хоть вона худенька,
Та аби біленька.

Чи ще такий:

На граній, на граній Русалки сиділи,
Сорочок просили. Сорочок просили:
– Дай, дайте, дівочки,
Молодії молодички,
Дайте сорочку!
Старенький дідько
По садочку ходе
Він оре-скоробе,

Конопельки сіє.
Молодая молодка
По двору ходила,
Голубців манила:
– Шуги, шуги, голуби,
На дідові коноплі!
Да щоб мені їх не брать,
Білих рук не драть.

Полтавський варіант «Водити тополю» та чернігівський «Водити вербу» близькі до поліського «Водити куста».

3.3. УКРАЇНСЬКІ КОЛЯДКИ І ЩЕДРІВКИ

Від села до села, від громади до громади, від родини до родини упродовж століть вирушає гурт колядників, звітуючи про наближення різдвяного торжества, бажаючи Божої Благодаті, щастя, здоров'я, злагоди і достатку. Радість коляди, морозяне повітря, скрип снігу під ногами, веселий передзвін мальовничого вертепу, атмосфера святвечірнього торжества за вікнами осель – надовго запам'ятається кожному, хто веселою вертепною ватагою увійде у таємничий світ одного з найчарівніших предковічних українських звичаїв. Коріння Різдяного свята у сивій давнині. Це свято увібрало в себе все краще з календарних обрядів нашого народу, що знаменує собою народження нового

життя, оновлення людської душі, що повинна очиститися, виплекати в собі паростки надій на кращу будущину, освятитися благородними помислами і з'єднатися з почуваннями всього народу.

На тисячолітньому шляху святвечірні різдвяні обряди увібрали в себе все найкраще з нашої історії, побуту і природно увійшли в контакт з обрядами християнськими. Шедеври зимових свят – колядки та щедрівки супроводжують усіх, чий духовний світ відкритий для добра [69; 70].

Гостинність українців у світі викликала захоплення і вдячність. Початок Нового року – це священний культ хліба, возвеличення працьовитих господарів, здійснення заповітних сподівань, вияв щедрості, взаєморозуміння, милосердя.

Ми підібрали (для педагогів-наставників) знайомі та призабуті слова і мелодії для дітей та дорослих. Колядки принесуть радість, здоров'я, благополуччя цілим родинам і нашому народу.

Староукраїнські традиції увійшли у плоть і кров наших християнських звичаїв. Тепер ми собі не уявляємо Різдва без куті. Кутя – це символ урожаю, дідух – зв'язок з тими, хто відійшов у той кращий світ. У дохристиянські часи, у час, коли ми святкуємо Різдво Христове, припадало свято зимового повороту сонця. Це був час ворожіння на майбутній рік. Тому і тепер ми маємо цілий ряд елементів, що мали своїм призначенням накликати добрий урожай у наступнім році, багатство і добробут у дім господаря, щасливі лови для мисливця, весілля для дівчини та щасливу мандрівку для парубка – дружинника князя або й самого княжича. Про все це йдеться у колядках, які були відомі ще у дохристиянські часи. Всі стихійні сили природи умиряються та закликаються, щоб не діяли на шкоду природі, людям і худобі.

Польсько-український етнограф Еразм Ізопольський твердить, що вертеп в Україні виник і поширився у 1591-1639 роках. Писана згадка про вертеп датується під 1666 роком у матеріалах Львівського Ставропігійального братства. Отже, у XVII столітті виставляли на Різдво вертепну драму – загальновідомий в Україні поширений звичай. Проте тексти вертепної драми дійшли до нас лише з другої половини XVIII століття [28, с. 70].

Найкращий вертепний текст XIX століття (1860) – це вертеп Миколи Маркевича. Варто згадати текст Славутинського вертепу запису В. Мошкова 1897 року, Батуринський вертеп запису Ю. Жалковського 1899 року та вертеп Чалого, що був надрукований у 1889 році [29].

Етнограф Микола Маркевич подає: *«Наш вертеп є похідний будинок з двома поверхами. Зроблений він з тоненьких дощок і картону. Верхній поверх має балюстраду, за балюстрадою відбувається містерія: це Вифлеєм. На нижньому поверсі трон для царя Ірода; долівку обклеєно хутром для того, щоб не видно було цїлин, якими рухаються ляльки. Кожну ляльку прикріплено до дроту; під долівкою є кінець цього дроту; за цей кінець, придержуючи ляльку, вертепник вводить її в двері і водить в напрямку, який для неї необхідний. Розмова від імені ляльок відбувається поміж дячками, співаками і бурсаками то пискливим голосом, то басом – відповідно до потреби. Вся друга частина вистави відбувається на нижньому поверсі»* [29, с. 70-71].

Тексти вертепної драми – це цікаве поєднання книжних і народних елементів. Вертепна драма складається з двох частин: різдвяної драми і сатирично-побутової інтермедії. Перша частина більш стійка, проте друга – змінюється в залежності від місцевих умов, історичного періоду та від здібностей самого вертепника.

Крім колядок і вертепів, був звичай виголошувати вірші на Різдво Христове. Їх читали хлопці-школярі, які ходили невеликими гуртами по 2-3 особи. Деякі з них були частинами вертепних драм. Йшлося про пастушків, вояків царя Ірода, чорта та інших персонажів... Ще й досі в окремих місцевостях України різдвяні вірші називаються вертепами.

Прочитуємо кілька рідків з таких різдвяних віршів.

Будьте здорові та не лайте мене,

Чого я прийшов – питаєте мене,

Чого прийшов, яким дотепом?

Не сам прийшов я, а з вертепом,

Щоб вам його показати і про все чудо

розказати,

Що сам чув і що бачив;

Коли захочете питати, так цур, не

перебивати!

Як ми вчора пасли овець ватагу –
Та не дивуйтесь на відвагу:
Бо це було у теплому краю.
Корм придався зелененький,
Кошари були готовенькі –
Все, як на весні буває у маю,
Усе було гарно, нічого й казати.
Як стало вже смеркати,
Я дав раду: «Гоніть, хлопці, ватагу
Та варіть кругу кашу з салом,
А, наївшись каші, гоніть ватагу на баз
Та запирайте добре ураз,
Щоб який варяга не причвалав
Та й нашої ватаги не вкрав!»
Тільки що поснули, збунтувалась вся
ватага,
Вся від стіни: неначе від броварні
брага.
«Яцько, Опанас, і ти, Тарас! Беріть
добру дубину
Та спишіть варязі усю спину!»
Аж гульк: а вона сяє і крилами махає.
Яцько каже: «Це птах», а Панас: «Це
пряха».
А я кажу: «Тю, дурні! Це янгол
Божий,

Хіба ж ти не бачиш, який він
гожий?!»
І почав питати, щоб почути від нього
глас:
«Чого ти, Янгол Божий, прилетів до
нас?
Чи душі хочеш забрати,
Чи вівці у нас пооднімати?» –
«Я послан не за душами, а послан
небесами
Повідать вам радісну весть:
Бог з неба прийшов і на землі днесь!»
– «Ой, лихо! Чи не за гріхи карати?» –
«Про це нічого й помишляти:
Які і є, то він хоче на себе забрати» –
«Гей-гей, яка чудасія, це збулася та
професія,
Що дід Мусій колись казав!
Скажи ж нам, Янгол Божий, де той
дім пригожий?» –
Я рад би вас проводить, та треба на
небо летіть
І співать: «Діва Днесь».
Дивіться на цю зізду пильненько,
Вас доведе вона пряменько»....
[28, с. 75].

Українська минувшина, українська народна творчість наших староукраїнських народних вертепів збагатила українську звичаєву культуру. Цей *духовний скарб нашого народу* хочемо передати наступним поколінням для вшанування, використання і збереження у віках.

Давня колядка

Колись то було з початку світу;
Втоди не було неба не землі,
Неба ні землі, нем синє море,
А серед моря да два дубойки.
Сіли, впали два голубойці,
Два голубойці на два дубойки,
Почали собі раду радити,
Раду радити і гуркотати,
Як ми маємо світ основати?
Спустимо ми ся на дно до моря,

Винесемо си дрібного піску,
Дрібного піску, синього каменця;
Дрібний пісок посієме ми,
Синій камінець подунеме ми.
З дрібного піску – чорна землиця,
Студена водиця, зелена травиця;
З синього каменця – синєє небо,
Синєє небо, світле сонейко,
Світле сонейко, ясен місячок,
Ясен місячок і всі зіздойки.

Нова радість стала

Нова радість стала,
Яка не бувала:
Над Вертепом зізда ясна

Увесь світ осіяла. (2)
Де Христос родився,

З діви воплотився,
Як чоловік пеленами,
Убого оповився. (2)

Ангели співають,
Славу возвіщають,
Як на небі, так на землі
Мир проповідують. (2)

Пастушки з ягнятком
Перед Божим дитятком
На колінця припадають,
Христа Бога прославляють. (2)

Давид виграє,
В гуслі ударяє,
Мелодійно і предивно
Бога прославляє. (2)

І ми теж співаймо,
Христа прославляймо,
Від Марії рожденного

Смиренно благаймо. (2)

Ой, ти Царю, наш Царю,
Ти Небесний Владарю,
Даруй літа щасливії
Цьому дому господарю. (2)

Цьому господарю,
Ще й цій господині.
Даруй літа щасливії
І усій родині. (2)

Даруй господарю,
Його господині.
Даруй літа щасливії
Нашій неньці Україні. (2)

В мирі проводити,
Тобі угодити
І з Тобою в царстві Твоїм
На вік віків жити [28, с. 24].
(2)

Колись давно в Україні колядників було багато. Вони вирушали у подорож із найяснішою зіркою та срібними дзвониками. Зірочка світила їм, щоб вони не збилися з дороги. Маленькі колядники несли людям радісну звістку: Христос рождається! Славимо Його!

Добрий вечір тобі

Добрий вечір тобі,
Пане господарю.
Радуйся! Ой, радуйся, земле:
Син Божий народився!

Кладіть паляниці
З ярої пшениці.
Радуйся...

Бо прийдуть до тебе
Три празники в гості.
Радуйся...

А перший же празник –
Роздество Христове.
Радуйся...

А другий же празник –
Святого Василя.
Радуйся...
А третій же празник –

Святе Водохреща.
Радуйся...

А перший же празник –
Пошле тобі втіху.
Радуйся...

А другий же празник –
Пошле тобі щастя.
Радуйся...

А третій же празник –
Пошле всім нам долю.
Радуйся! Ой, радуйся, земле:
Син Божий народився!

Пошле всім нам долю,
Україні – волю!
Радуйся! Ой, радуйся, земле:
Син Божий народився! [69, с. 33; 70]

Пане господарю!

**Розставляй столи все тесовії,
Ой дай Боже!
Стели скатерки все купковії.
Ой дай Боже!**

**Клади колачі з ярої пшениці.
Ой дай Боже!
Будять же тебе аж троє гостей.
Ой дай Боже!**

**Що перший гостьо – ясен місяцю.
Ой дай Боже!**

А другий гостьо – красне сонечко,
Ой дай Боже!

А третій гостьо – дробен дощичу.
Ой дай Боже!
А за цим словом та бувай здоров.
Ой дай Боже!

Та не сам собою – з дітками, жоною.
Ой дай Боже!
З дітьми, жоною та з челядкою.
Ой дай Боже! [68, 29; 69]

Ой, гордопишний пане-господарю!

Ой маєш-бо ти над чим гордіти:
Ой дай Боже!
По твоїм дворі сам Господь ходить.
Ой дай Боже!

Сам господь ходить та все лагодить.
Ой дай Боже!
Ой маєш-бо ти три сади своїх:
Ой дай Боже!

А в першім саду винограджко.
Ой дай Боже!
А в другім саду ярі пчілоньки.
Ой дай Боже!
А в третім саду райські пташечки.
Ой дай Боже!
Ой десь ся взяли буйні вітрове.
Ой дай Боже!
Порозчіхмали винограджко.

Ой дай Боже!
Повивертали ярі пчілоньки.
Ой дай Боже!
Порозганяли райські пташечки.
Ой дай Боже!
Стій, господарю, та й не журися:
Ой дай Боже!
Винограджко порозростається.
Ой дай Боже!

Ярі пчілоньки попідносяться.
Ой дай Боже!
Райські пташечки позлітаються.
Ой дай Боже!

І за цим словом бувай же здоров!
Ой дай Боже! [68, 69]

Ой гула, гула крутая гора

Ой уродило зелене вино, – святий вечір!
Дівка Марійка вино стерегла, – святий вечір!
Вино стерегла, кріпко заснула, – святий вечір!
Налетіли пташки, вино подзьобали, – святий вечір!
«Шуги на луги, райські пташки!» – святий вечір! [69; 70] (2 р.)

Бог предвічний

Бог предвічний народився,
Прийшов днесь із небес,
Щоб спасти люд свій весь,

(2)
І утішився.

У Вифлєсмi народився
Мєсiя, Христос наш
І пан наш, для всiх нас
(2)
Нам народився.

Ознаймив се Ангел Божий
Наперед пастирям,
А вчєра звiздарям (2)
І земним звiрям.

Дiва Сина як породила,
Звiзда ста, де Христа
Невiста Пречиста (2)
Сина зродила.

Трiє цари йдуть со дари
До Вифлєсм-мiста,
Де Дiва Пречиста (2)
Сина повила.

Звiзда їм ся об'явила
В дорозi, о Бозi,

При волi, при ослi (2)
Їм ознаймила.

Трiє цари, де iдете?
Ми iдем у Вифлєсм
З желанєм, спокоем (2)
І повернемся.

Іншим путем повернули,
Погану, безстидну,
Безбожну Iроду (2)
Не повiдали.

Йосифовi Ангел мовить:
З Дитятком i з Матков,
З бидлятком, ослятком
(2)
Най ся хоронить.

«Слава Богу!» заспiваймо,
Чєсть Сину Божому
І Пану нашому – (2)
Поклiн вiддаймо [69, 70].

Колядники заходили до кожної хати, вони нікого не забували: ані старенької бабусі, яка живе на краю села, ані хворої дівчинки, яка мешкає на найвищому поверсі у великому місті. Вони приносили бабусі – радість, а дівчинці – здоров'я. Срібні дзвоники розганяли темряву і сповіщали світові: Христос рождається! Славимо Його!

Во Вифлєсмi нинi новина

Во Вифлєсмi нинi новина:
Пречиста Дiва зродила Сина.
В яслах сповитий, помiж бидляти,
Спочив на сiнi Бог необнятий.
(2)
Вже Хєрувими славу спiвають,
Ангельськi хори пана вiтають.
Пастир убогий несе, що може,
Щоб обдарити Дитятко Боже.
(2)
А ясна зоря свiту голосить:
Мєсiя радiсть, щастя приносить!
До Вифлєсма спiшiть всi нинi,
Бога звiтайте в бiднiй Дитинi!
(2)
За свiтлом зiрки дєсь аж зi сходу
Йдуть три владики княжого роду.
Золото, дари, кадило, миро

Враз з серцем чистим несуть в офiру.
(2)
Марiя Мати Сина лєлiє,
Йосиф старенький пєлєни грiє.
А Цар всєсвiта в зимнi i болю
Благословить нас на лiпшу долю.
(2)
Iсусє милий, ми не багатi,
Золота, дарiв не можем дати,
Но дар цiннiший несем вiд мира,
Сє вiра серця, сє любов щира.
(2)
Глянь оком щирим, о Божий Сину,
На нашу землю, на Украiну,
Зiшли їй з неба дар превеликий,
Щоб тє славила во вiчнi вiки
[69]. (2)

Ангели в небі

Ангели в небі пісню співають,
Що Христос родився всім
возвіщають.

Приспів:

Слава в вишніх Богу,
В вишніх Богу.

Пречиста Діва в яслях положила
Божого Сина, сіном притрусила.

Приспів:

Марія, Йосип Богу молились.

Пастушки з ягнятком Христу

Поклонились.

Приспів:

Волхви зі Сходу дари приносять,

Золото і ладан, смирну підносять.

Приспів: [69, 70]

Небо і земля нині торжествують

Небо і земля (2) нині торжествують,
Ангели, люди (2) весело празнують.
Христос родився, Бог воплотився,
Ангели співають, Царя вітають, (2)
Поклін віддають, пастиріє грають,
«Чудо, чудо!» – повідають!

Во Вифлеємі (2) весела новина:
Пречиста Діва (2) породила Сина!
Христос родився... (2)
Слово Отчеє (2) взяло на ся тіло:
В темностях земних (2) сонце засвітило.
Христос родився... (2)

Ангели служать (2) своєму Королю,
І во вертепі (2) творять Його волю.
Христос родився... (2)

Тріє царіє (2) од восток прийдоша,
Ливан і смирну (2), злато принесоша.
Христос родився... (2)
Царю і Богу (2) тоє офірують,
Пастиріє всім (2) людям се кажують.
Христос родився... (2)

І ми рожденну (2) Богу поклін даймо,
«Слава во вишніх» (2) Йому заспіваймо.
Христос родився... [26; 27, с. 18]. (2)

У Вифлеємі новина

У Вифлеємі новина,
Діва Сина породила,
Породила в благодаті
Непорочна Діва Мати (2)

Марія.

Положила на сні
У Вифлеємській яскині,

Йосиф Діву потішає,
Повивати помагає (2)
Марії.

Слава Божа і хвала
У вертепі настала:
З неба Ангели злітають,
З Сином Божим прославляють(2)
Марію!

Серед темної ночі
Дивне світло б'є в очі –
Ясна зоря засвітила, (2)
Де дитятко породила
Марія.

Недалеко пастирі
Пасли стадо в долині,

До вертепа прибігають
І з Дитятком тут вітають (2)
Марію.

На коліна падають,
Подарунки складають:
«Що убогий дати може,
Жертвуємо, Сину Божий, (2)
Марії»
Ще приходять три Царі
Аж зі сходу звідарі,
Для Ісуса ставлять щиро (2)
Марії.

І ми також поспішімо,
Богу дари принесімо,
У покорі прибігаймо,
З Сином Божим все благаймо (2)
Марію [69; 70]

Теменькая нічка

Теменькая нічка тьмою світ закрила, (2)
На небеснім полі зорі запалила.
Одна лиш зіронька понад все сіяє (2)
Та над Вифлеємом промені зливає.
А во Вифлєсмі нині мир явився, (2)
Люди, веселіться, сам Бог народився.
Народився нині з Марії Дівиці, (2)
З Пречистої славної тай Богородиці.
Вчули вівчароньки голос той із небак, (2)
Зібрались на раду, куди їм йти треба.
Пішли вони шляхом, тою дорогою, (2)
Куди ясність слалась, за тою звіздою.
І ми підєм з ними, поклін Йому даймо, (2)
Ту радісну пісню всі враз заспіваймо [69, с. 47; 70, с. 112].

Спи, Ісусе, спи

Спи, Ісусе, спи, спатоньки ходи,
Я Тебе му колисати,
Пісеньками присипляти: (2)
Люлі, серденько, люлі!
Спи, Лелійко, спи, голівку схили,
Ту на рученьки Марії,
Бач, Вона Тебе леліє: (2)
Люлі, серденько, люлі!
Спи, Убогий, спи, рученьки зложи,
Йосифа ще не видати,
Пісеньками присипляти: (2)

Люлі, серденько, люлі!
Спи, Терпіння, спи, очка зажмури,
Не питай, що колись буде, (2)
Що зготовлять ти хрест люди,
Люлі, серденько, люлі!
Спи, Ісусе, спи, а Серце втвори,
Най при Ньому спочиваю
Ту на землі і там в раю, (2)
Люлі, серденько, люлі!
[69, с. 50; 70, с. 92]

По всьому світу стала новина:

Діва Марія зродила Сина,
Сіном притрусила,
В яслах положила
Господнього Сина.
Діва Марія Бога просила:
«В що ж би я Сина свого повила?
Ти, небесний Царю,
Пришли свої дари
Цьому господарю».
Прийшли три царі з східної землі,

Принесли дари Діві Марії:
Покірно складають
І поклін віддають
Ісусові Христові.
Ой, засіяла зізда на небі,
Прийшли Ангели до Диви Марії,
Співають їй пісні,
Господній невісті,
І радість приносять
[69, с. 10; 70, с. 76].

Свята ніч

Свята ніч, тиха ніч!
Ясність б'є від зірниць,
Дитинонька Пресвята,
Така ясна, мов зоря, (2)
Спочиває в тихім сні.

Свята ніч, тиха ніч!
Гей, утри сльози з віч:
Бо Син Божий йде до нас,

Цілий світ любов'ю спас, (2)
Витай нам святе Дитя!

Свята ніч настає,
Ясний блиск з неба б'є,
В людським тілі Божий Син
Прийшов нині в Вифлєсєм, (2)
Щоб спасти цілий світ
[69, с. 60; 70, с. 108].

Що за радість

Що за радість для нас всіх настала,
Яка досі в світі не бувала,
Свят Бог народився,
Людям об'явився на землі.
(2)

Ангел вість сю пастирям голосить,
До Ісуса на поклін їх просить.
Свят Бог народився ... (2)

Вже й три царі прийшли аж зі сходу
І вітають Творця всего роду.
Свят Бог народився ... (2)
Ірод того не може збагнути,
Всіх питає чи се може бути?
Свят Бог народився... (2)

Казав діти дволітні стинати,
Щоб враз з ними й Христу життя
взяти,
Свят Бог народився ... (2)

Не пошкодить Христу злобне діло,
До Єгипту Він ся скрие ціло.
Свят Бог народився ... (2)

Прийде скоро Іроду заглада,
А нам в Бозі втіха і відрада.
Свят Бог народився ... (2)

Дай нам, Спасе, вік прожити,
Щирим серцем все Тебе хвалити:
Свят Бог народився ... (2)
[69, с. 56]

Колядка про створення Землі

Стояла сосна серед Дунаю, Дажбоже!
На тій сосноньці сив-Сокіл сидів, Дажбоже!
Крильцями стріпав, в Дунаєць упав, Дажбоже!

Вийшов він відтам третього року, Дажбоже!
Виніс він відтам трое насіння, Дажбоже!
Перше насіння – чорна земляця, Дажбоже!
Друге насіння – яра пшениця, Дажбоже!
Третє насіння – зелена трава, Дажбоже!
Чорна земляця, хліб ізродиться, Дажбоже!
Яра пшениця для коровайця, Дажбоже!
Зелена трава для корівоньки, Дажбоже!

Ой, дай Боже

Ой, дай Боже,
Святок діждати,
Підем до діда колядувати.
А в нашого діда
Є багато хліба:
Два стіжки жита,
А третій пшениці

На паляниці.
А четвертий гречки
На гречанички,
А п'ятий вівса –
Та й колядка вся!
Добривечір! [69]

Пісня різдвяна

Божич, Божич уступає,
Коло Свароже починає,
Несе пучечок золота,
Щоб позолотить ворота.

Коляда заходить до хати,
Будем Діда шанувати,

Вже на покуті кутиця,
Буде сонце веселиться!

Дай же, Боже, в полі роду,
В полі роду, в хаті згоду.
Бо велика в нас родина,
Славна ненька Україна!

Колядка подружжю

А у пана господаря умная жона.
Бог йому дав, Бог йому послав,
Умну жону до його двора.
На подвір'я вийшла, як зоря зійшла.
По воду пішла, як мед-вино внесла.
По дрова пішла – золото внесла.
В світлицю ввійшла – все панове
встало.

Всі панове встали, її привітали.
А перший пан каже: «То є царівна!».
А другий пан каже: «То – королівна!»
А третій пан каже: «То не царівна,
Не королівна,
То є жона пана (ім'я)!»
Бог йому дав, Бог йому послав,
Умну жону до його двора!

Колядка до господаря

Пане господарю, застеляй столи.
Святий вечор, добрий вечор!
Застеляй столи, клади пироги.
Бо до тебе їдуть милії гості.
Милії гості та три радості.

А що перша радість – світле Сонечко.
А що друга радість – ясен Місячик.
А що третя радість – Рання Зірниця.
Святий вечор, добрий вечор!
Добрим людям на здоров'я!

(Виконується і як щедрівка із приспівом: Щедрий вечор, добрий вечор!)

Напередодні Нового року – **Щедрий вечір**. Залишок стародавнього дохристиянського звичаю у народній традиції об'єднався з днем преподобної Меланії. Тепер ми маємо Щедрий вечір або свято Меланки.

«Ввечорі, як зоря засяє, мати, було запалять свічку перед образами, обкурять ладаном хату і поставлять череп'яну миску з пирогами на стіл (символ щедрості і багатства). Тато сидять на покутті і голову прихилять – ховаються за пирогами. А ми, діти, вдаємо, що не бачимо їх:

- Мамо, а де наші тато?
- А хіба ж ви мене не бачите, діти?
- Не бачимо, тату!
- Дай, Боже, щоб і на той рік ви так мене не бачили!

Оце так, було, батько скажуть, перехрестяться і запрошують всю сім'ю до столу, до «щедрої куті» – «щоб у достатках і спокої других свят дочекати!» [29, с. 81]. У той же час під вікнами лунають щедрівки.

Щедрий вечір, пане господарю,
Стережи, Боже, твого товару,
Твого товару, всякого статку,
Молім Бога за отця, за матку.
Добрий вечір!» [70, с. 178]

Як добре змеркне, «водять діти козу». Кому випаде бути козою, одягає обруч – щоб ріжки приходились на голову, а хвіст – за спину... Накидають кожуха вовною догори. «Коза» тримається за ломачку і трясє віхтиком – крутить хвостом. Крім «кози», є ще «кіт» з торбою на сало. Він нявчить – просить сала.

Нуте, панове,
Нуте, мурове,
Поставайте в ряду,
Я козу веду!

Наша козиця –
Вже стара птиця,
Недавно з Києва,
З довгими кісьми:
«Ногами стопчу,
Рогами сколю,
Хвостом замету!»
Що на горі вовк з вовчєнятами,
То в долині коза з козенятами.
Ой, де взявся вовк
Та козу натовк,
А вочєнята за козенята.
Де взявся заєць
Став козу лаять:
«Ой, ти, козиця,
Старая птиця
Діточкам та й не матиця.
Ухопила серпок,

Та й по полю: скок, скок!
Нажала сніпок
Та й змолотила,
Своїх діточок
Та й накармила!
Ой, не йди, коза,
У темні ліса,
Там стрільці-гонці
З острєва Хортиці!
Що перший стрілець –
Козак-молодець,
Ударить козу під правєє вухє,
З лівєго вуха потєкла брєуха!
Тиць, коза впала,
Хвіст свій задрала.
Хор: треба козиці три куски сала!

Кіт: Мяу...мяу... сала!
Щоб коза встала.
Хор: Ой, устань, козо,
Та й струсися!
По цьому дому,
По господарю

Ізвеселися!
Хор: Ой, слухай, козо,
Де труби гудуть,
Там млинці печуть
Та і нам дадуть!
Коза нюхає, хор:
Хозяїн іде, пожиток несе.
Перший пожиток:
Мірочка гречки
На варенички.
Другий пожиток:

Мірочка жита,
Щоб коза сита.
Третій пожиток:
Решето вівса,
Зверху ковбаса,
Та й щедрівка вся!
За ці щедрівочки –
Кварта горілки,
А за цеї мови
Бувайте здорові! [29, с. 84; 70, с. 180]

Щедрівка

Щедрий вечір всім нам
Щедрий вечір всім нам, щаслива
година,
Породила Діва предвічного Сина.
Приспів:
Ладо, Ладо, Ладо!
Всім на світі радо!
Щедрий вечір на землі

Пастирі убогі до стайні приходять,
На в'язочці сіна Господа знаходять
Приспів:

А на світлім сході зоря засвітила,
Трьох царів премудрих дуже
звеселила.
Приспів:

Не в пишних палатах Бога породила,
А в біднім вертепі Господа повила.
Приспів:

Золото і ладан, миро вони взяли,
І в Єрусалимі за Христом питали.
Приспів:

Не білі перини Богові стелила,
На в'язочці сіна Вічного зложила.
Приспів:

Найшли Христа Бога не в Єрусалимі,
А в убогій стайні в місті Вифлеємі.
Приспів:

Не поміж царями Господь нам явився,
А між вівчарями в яслах положився.
Приспів:
А небесні духи в синяві співають,
Пастерів убогих до стайні скликають.
Приспів:

Убогим вертепом царі не гордили,
Христові всі дари і поклін зложили.
Приспів:

І ми Христа Бога всі радо вітаймо,
Разом з пастирями весело співаймо.
Приспів. [70, с. 144]

Ой сів Христос та вечеряти

Ой сів Христос вечеряти.
Приспів (після кожного рядка):
Щедрий вечір, добрий вечір!

Прийшла до Його Божая Мати.
Одай, Сину, райській ключі

Одімкнути рай і пекло,
Випустити грішні душі.
Тільки не випустити однієї душі,
Що отця й матір та налаяла.
Не налаяла, а подумала [70, с. 147].

В полі, в полі плужок оре

В полі, в полі плужок оре
Приспів:
Щедрий вечір, добрий вечір,

Добрим людям на здоров'я!
За тим плужком Господь ходить

Приспів:
Святий Петро поганяє.

Та й посієм пшениченьку
Приспів:

Приспів:
Божа Мати їсти носить,
Приспів:

З колоссячка то жменьочка,
Приспів:

Їсти носить, Бога просить:
Приспів:
– Ори, Синку, цюю нивку,
Приспів:

А з другого жита много.
Приспів. [70, с. 152].

Ой сивая та і зозуленька

Ой сивая та і зозуленька
Приспів (після кожного рядка):
Щедрий вечір, добрий вечір
Добрим людям на здоров'я!

А в першому – ясен місяць,
А в другому – красне сонце,
А в третьому – дрібні зірки.
Ясен місяць – пан господар,
Красне сонце – жона його,
Дрібні зірки – то їх дітки [70, с. 154].

Усі сади та і облітала,
А в одному та і не бувала.
А в тім саду три тереми.

Павочка ходить

Павочка ходить, пір'ячко губить.
Приспів (після кожного рядка):
Добрий вечір добрим людям.

За нею ходить красна дівонька.

Пір'я збирає, в рукав ховає.
З рукава бере, на лавку кладе.
З лавоньки бере, віночки плете.
А звивши вінок, понесла в танок
[70, с. 158].

Коляд, коляд, колядниця

Коляд, коляд, колядниця,
Добра з медом паляниця,
А без меду не така,
Дайте, дядьку, п'ятака!
Як не даси п'ятака,
Возьму вола за рога,
Та виведу на моріг,

Та викручу правий ріг.
Буду рогом трубити,
А воликом робити.
Щедрівочка шедрувала,
До віконця припадала:
Що ти, тітко, напекла?
Неси швидко до вікна! [70, с. 172]

Щедрик-ведрик

Щедрик-ведрик,
Дайте вареник,
Грудочку масла,
Кільце ковбаски.
Дайте книш,

Бо пуцу в хату миш,
Дайте ковбасу,
Бо хату розтрясу,
Дайте ще кишку,
З'їм у затишку. [69, с. 174]

Щедрий вечір, добрий вечір

Щедрий вечір, добрий вечір,
Добрим людям на весь вечір!

Наша Меланка з Дністра була,

З Дністра воду ба й носила.

З Дністра воду ба й носила,
На камені ноги мила.

На камені ноги мила,
Тонкий фартух замочила.
Повій, вітре, буйнесенький,
Висуш фартух тонесенький.

Добрий вечір вам,
Чи ви раді нам,
Ми не самі йдемо,
Ми козу ведемо.

Дід козу веде,
А вона не йде.
Дід козу віжками,
А вона – ріжками.

Го-го-го, коза,
Го-го-го, сіра,
Го-го-го, біла,
Ой розходися,
Розвеселися
По сьому дому,
По веселому.

Де коза ходить,
Там жито родить,
А де не буває,
Жито вилягло.
Де коза ногами,
Там жито копами,
Де коза рогами,
Там жито стогами.
Де коза туп-туп,

Приспівка:
Наша Меланка як чотири дуби,
Пустить до хати – гуляти буде!
Наша Меланка як чотири дошки,
Пустить до хати погуляти трошки!
[70, с. 178]

Коза

Там жито сім куп,
Де коза хвостом,
Там жито кустом.

А в Михайлівці
Всі хлопці стрільці –
Встрелили козу
В правее ушко,
В правее ушко,
В саме сердушко.

Тут коза впала,
Нежива стала,
А міхоноша
Бере дудочку,
Надима козі
Та й у жилочку.

Уставай, коза,
Вставай, сірая,
Господиня йде,
Ковбасу несе,
Мірку гречечки
На варенички,
Та ще й голубець,
На цьому – кінець! [70, с. 180]

Щедрик, щедрик, щедрівочка

Щедрик, щедрик, щедрівочка,
Прилетіла ластівочка,

Стала собі щебетати,
Господаря викликати:

– Вийди, вийди, господарю,
Подивися на кошару:
Там овечки покотились,
А баранці народились.
А ягнички – клаповушки,
Скачуть собі кругом грушки.

А баранці – круторіжки,
Скачуть собі край доріжки.

В тебе товар весь хороший,
Будеш мати торбу грошей.

Хоч не гроші, то полова,
В тебе жінка чорноброва.

Щедрик, щедрик, щедрівочка,
Прилетіла ластівочка [70, с. 182].

Небо ясні зірки вкрили

Небо ясні зірки вкрили,
Нашу землю освітили.
Приспів:
Святий вечір, добрий вечір,
Усім людям на здоров'я.
Снігом білим спорошило
Нам дорогу помостило.
Приспів:
Добрий вечір господарю, —

Ми принесли Богу дари.
Приспів:
Наші пісні – гарні дари
Рожденному для похвали.
Приспів:
Боже, благий, Боже щирий,
Пошли же нам рік щасливий.
Приспів:

Я несу щедрівку у будинки

Я несу щедрівку у будинки,
Сію-вію житечка з торбинки.
Сію-вію зернята-зоренята,
Хай добром проміниться ваша хата.
Хай моя торбинка порожніє,
Та навколо радістю світ повніє.
Сію житом із долоні
По долівці, по ослоні.
Засіваю у вашій хаті,
Будьте дужі та багаті.
Щоб збулося все нівроку,

З Новим щастям, з Новим роком!
Сію, сію, посіваю
На всі штири боки,
Щоб були ви всі здорові
Іще довгі роки.
Сію, сію вам пшеницю,
Щоб родила вам пашниця.
Щоби вам було доволі
В хаті, в стайні і в коморі.
А по сій мові
Бувайте здорові! [29, с. 83-84]

Хлопці висміювали поганих господинь:

Наша Меланка – неробоча,
На ній сорочка парубоча...
Люди ідуть на жнива,
А Меланка – на пива!
Люди ідуть з серпами,
А Меланка – з шклянками!
Люди нажали на сім кіп,
А Меланка – один сніп!
Пішла Меланка на містечко,
Купила собі пасьминечко.

Пряла вона – від кур до кур,
Напряла починків – один гур!
Дала кицькам мотати,
Кицьки взяли – втікати!
Збіглися люди дзвонити,
Кицьку з починком ловити!
А ловили – не вловили,
Нашу Меланку похвалили...

[29, с. 86-87]

Водили «Меланку» і дівчата. Одягались у вінок, стрічки, багато намиста... З-поміж дівчат-дружок вибирали й Василя. Одягали в жупан, шапку, чоботи, шаровари... Дружки щедрували тільки під вікнами, до хати не заходили.

Ой, на річці, на Йордані

Ой, на річці, на Йордані,
Добрий вечір на Мелані.
Щедрий вечір, добрий вечір,
Добрим людям на сей вечір!
Наша Меланка, як біль, біла,
Нашу Меланку журба з'їла.

Васильчику-чічільчику,
Посію тебе на городчику,
Та буду тебе шанувати:
Тричі на день поливати!
Тричі на день поливати
І в неділю підгортати! [29, с. 88]

Ніч перед Новим Роком наповнена магічними діями, чарами. На Гуцульщині Новорічна ніч – свято печі. «Цілий рік вона робить службу, а на Василя йде в танець – вона ся віддає!» – так кажуть гуцули про піч [9, 90]. Ранком на Меланки газдині старанно змащують піч глиною – «аби

не кляла, що не мащена!»... Ніхто тої ночі не спить на печі, не сідає... Звечора на піч кладуть овес – «аби мала чим коня годувати, бо вона їде до міста на герць»...

Новорічна ніч для віруючих людей *«розкриває небо, і вони можуть просити у святих все, що їм забагнеться: «перетворення води на вино, каменя – на хліб, глини – на мід»* [29, с. 90].

На Гуцульщині газдиня бере хліб, коновку, на голову чоловічу шапку і виходить до води. Тричі там вона занурює хліб у воду і примовляє: «Не хліб ся купає у воді, але я – у здоров'ї і силі!» Набираючи води у коновку, вона промовляє: «Я не беру воду, але мід і вино!...» Повернувшись додому, вона тихесенько підходить до дітей, які міцно сплять, і, торкаючись мокрим хлібом їх голів, промовляє: «Абисьте були такі величні, як святий Василь Величний». У коновку газдиня кидає кілька срібних монет. Рано вранці вся родина вмивається тою водою і це «принесе щастя на гроші через увесь рік» [29, с. 90].

Ходить Ілля на Василя,
Носить пугу житяную,
Де замахне – жито росте,
Роди, Боже, жито, пшеницю,
Всяку пашницю;
У полі ядро, а в домі добро,
Дай, Боже! [29]

На Лівобережжі запрошували сідати на лаві, щоб у хаті добро сідало: кури, гуси, качки, рої та ... старости (коли були дівки).

Ніч перед Новим Роком наповнена магічними діями, чарами. Дівчата ворожать переважно так само, як і на Андрія ворожили (13 грудня): слухають попід вікна, запитують прохожих чоловіків як їх звати, перераховують кілки на плоті: «Удівець, молодець...», із зав'язаними очима перераховують кілля у плоті до дев'яти. Останній перев'язують хустинкою і вранці дивляться: рівний, гарний – наречений такий буде, а як кривий – «крива доля»...

Йорданські колядки

Гей у лузі, крузі	Три свіци палає, у дзвіночки грають.
Гей у лузі, крузі ясна зоря сяє,	У дзвіночки грають, щоби ся сходили,
Приспівка (після кожного рядка):	Щоби ся сходили, дитя мирували,
Гей на Йордан, на Йордан.	Дитя мирували, Ісусом назвали
Ясна зоря сяє, три свіци палає,	[70, с. 185]

Мати Божа сина мала

Мати Божа Сина мала, Сина мала	Від	престолу	відступила.
В пелени Його повивала	(2)		
(2)			
Як зійшлися всі святії, всі святії,	Дали Йому святий Павло, святий		
Взяли книги золотії	Павло,		
(2)	Буде Павла на Йордані.		
Та й почали тричитати, тричитати,	(2)		
Яке б Йому ім'я дати.	А Пречиста не злюбила, не злюбила,		
(2)	Від престолу відступила,		
Дали Йому святий Петро, святий	Вся ся земля засмутила.		
Петро,	(2)		
Буде Петра на Йордані (2).	Дали Йому Ісус Христос,		
А Пречиста не злюбила, не злюбила,	Буде Христа на Йордані.		
	(2)		

А Пречиста полюбила, полюбила,
До престолу приступила,

Вся ся земля звеселила [70, с. 186].

(2)

Хрестився Христос

Ой місті, місті, місті Вифлеємі
Приспів (після кожного рядка):
Хрестився Христос на Йордан.

Ой то пеленочки, та все китойочки.
Що повиваченьки та все шовковачі.
Ой та ізійшлися та усі святії.
Ой стали гадати, як би Му ймя дати
[70, с. 188].

Там Божая Мати Сина породила.
Сина породила, в пелени повила,

А у місті Русалимі

А у місті Русалимі, рано-рано на Йордан,
Сталось там три новини, рано-рано на Йордан.
Сталася там та новина –
Породила Діва Сина, рано-рано на Йордан.

Ой зійшлися всі святії, рано-рано на Йордан.
Всі святії небеснії, рано-рано на Йордан.
Стали вони раду мати,
Як дитятку ім'я дати, рано-рано на Йордан.

Довго вони міркували, рано-рано на Йордан.
І святим Павлом назвали, рано-рано на Йордан.
Та Пречиста не злюбила,
Під престолом положила, рано-рано на Йордан.

Знов думали-міркували, рано-рано на Йордан.
І святим Петром назвали, рано-рано на Йордан.
Та Пречиста не злюбила,
Під престолом положила, рано-рано на Йордан.
Аж в кінці святі згадали, рано-рано на Йордан.
Та ім'я Ісус надали, рано-рано на Йордан.
А Пречиста полюбила,
На престолі положила, рано-рано на Йордан.

І ми Його полюбили, рано-рано на Йордан.
До вертепу поспішили, рано-рано на Йордан.
Щоб послав нам кращу долю,
Україні знов дав волю, рано-рано на Йордан
[70, с. 190].

Молитви Богині Дани

Скаче вісник у Сварзі

Скаче вісник у Сварзі
На коні білому,
І той здвигнув меча
До небес –
І потекла Вода Жива
На нас!

А ми пиймо її,
Бо вона всяко від Сварога
До нас Життям тече,
І пиймо її як джерело
Життя Божеського
На Землі! (2) [17, с. 8]

Бережечок-батечко, водиця-матінка

Бережечок-батечко, водиця-матінка,	Але для здоров'я живота,
Володарка водяная з малими дітками,	Ради чесного зіцлення,
З приходящими гостями,	Ради вашого прославлення –
З усіма своїми князями та боярами,	Онуку Дажбожому (ім'я).
Благословіть водиці взяти!	Слава!
Не ради хитрощів, не ради лукавства,	

3.4. ЗАКЛИЧНІ ВЕСНЯНКИ

Весняні обрядові пісні й хороводи у Наддніпрянській Україні називаються **веснянками**, а в Галичині – **гаївками, ягівками або гагілками** [28, с. 166].

Ці обрядові пісні співалися від Благовіщення (7 квітня) аж до Зелених свят (дата змінна) або доки не вийдуть у поле полоти просо. У Західній Україні гаївки грають тільки на Великодньому тижні на майдані під церквою або на гробках. Переважно – це пісні дівочі.

А у кривого танця
Да не виведу конця.
Буде його да виводити,
Йому кінець да виводити [29, с. 232].

У Західній Україні *гагілки (веснянки)* на Великдень грали дівчата з давніх давен. «Коструб» – символізує похорон зими. Дівчата, взявшись за руки, утворюють велике коло. Одна стає у коло і голосно гукає:

– Христос Воскрес!
– Воістину Воскрес! – відповідає хор.
– Чи не бачили мого Коструба?
– Бачили, пішов у старости!

Після цього хор іде в коловий танець, співаючи:

Бідна моя голівонько,
Нещаслива годинонько!
Що я собі наробила,
Чом Коструба не злюбила?
Приїдь, приїдь, Кострубоньку,
Станем рано до шлюбоньку,
Рано, рано, пораноньку,
На білому камінейку [24, с. 157]

Іноді хлопці зводять свої ігри: *бігають навипередки, борються, «будують вежу», стаючи один на одного.*

На Поділлі «в'ють горошок». Дівчата і хлопці буруться за руки і водять хоровод навколо церкви:

Вийся, горошку в три стручечки,

В три стручки!	Не точили!
А роди, Боже, в чотири,	Щоб ся парубки женили,
В чотири!	Женили!
Щоб тебе черви не точили,	

А на Лівобережжі дівчата і хлопці, взявшись за руки, ходять повільним ритмічним кроком у великому колі і, притуючи ногами, співають:

Посіяв я горошок на зеленій нивці,
Купив же я черевички своїй чорнобривці;
Ще й горошок не зійшов, тільки лободочки, –
Витоптала черевички, тільки зап'яточки.

Ой, дівчино, чия ти? Чи вийдеш на вулицю гуляти?
Не питайся, чия я, коли вийдеш, вийду й я;
Коли ходиш, то ходи; коли любиш, то люби, –
Та не зводь мене з ума, коли думки нема [29]

А ще дівчата водять хоровод «Огірочки» – беруться за руки і творять довгу лаву, що в'ється «попід руки» або над головою – «як огіркове гудиння». Хор співає:

Ой, вийтеся, огірочки,
В землі пуп'яночки –
Тож ся в'ють.
А другі ся приглядають,
Чи хороше розвивають –
Тож цвітуть [29].

На Коломийщині огірочки завивають дівчата і молодіці разом. Тримаючись за кінці хусток, один кінець ряду йде попід руки останньої пари другого кінця, а потім попід руки передостанньої пари і т. д. Завиваючи огірочки, хор співає:

Любі наші огірочки, завивайтеся,
А молоді молодички – напивайтеся!
Огірочки наші любі завиваються,
А молоді молодички напиваються.
Огірочки, як изроде, мемо продавати,
А передна як измилить, мемо сі сміяти.
А не дивуй, товаришко, хоть би-м помилила.
Горілочка добра була, я сі понапила [29].

Коло, півколо або ключ творять дівчата і так рухаються під ритм веснянки. Дівчата заквітчують волосся або одягають вінки на голови та вбираються у білі вишиті сорочки.

В Україні завжди були **вікові, ритуальні, звичаєві, магічні вінки. Усього 77 видів**. Серед них: *лавровий вінок* (для переможців), *терновий* (символ страждання), *весільний, дівочий* (для весни і літа з живих квітів), *український* (символ молодості і кохання), *для дівчаток 3 років* (чорнобривці, незабудки, барвінок, ромашки), *для дівчаток 4 років* (доплітався безсмертник, листочки багна чи яблуні), *для 7-річних дівчаток* (вперше влітали квіт яблуні, у центрі – гроно калини – символ краси дівочої, незабудка, барвінок, любисток, чорно-бривці чи нагідки, безсмертник); *вінок Спаса* (зозулеві черевички та яблуні, вишневі листочки, стрічки: посередині жовтогаряча, далі голубі, сині, жовті, фіолетові – кольори Спаса, оранжевий – колір Сонця).

Дівчата-підлітки носили віночок з грициків. Дівчата 14-15 років носили вінок із фіалок (братки, брат і сестра, сирітки).

Дівчата на виданні носили вінки із лілій (символи непорочності і чистоти). У віночки в'язали стрічки: посередині – світлокоричнева (символ землі), обабіч жовті (символ Сонця), далі світло-зелені (символ краси і молодості), голубі, сині (символ неба й води), далі жовтогарячі (символ хліба), фіолетові (символ мудрості), малинові (символ душевності), рожеві (символ достатку), білу розшиту сріблом і золотом (невишита біла – символ пам'яті про померлих).

Віночки, які влітають дівчата – це *символи нескінченності життя* (Юрія, Зелені свята, Івана Купала). Їх виготовляли із *барвінку, калини, любистку, чорнобривців, маку, жита й пшениці, ружі, деревію, хмелю, цвіту яблуні та вишні, волошок, ромашок та безсмертника*. Вони *символізують вічність життя, дівочу вроду, кохання, відданість, любов до ближнього, дівочу чистоту, силу, честь, святість, віру, надію, любов, непереможність, силу, розум, гнучкість, материнську любов, здоров'я, доброту, ніжність, життя, здоров'я і довголіття*

Деякі з них символізують одні й ті ж чесноти. Так, наприклад, барвінок та безсмертник – символи життя; деревій, жито й пшениця – символи сили і могутності; калина, мак (коли його

вплітають у вінок) – ознаки дівочої вроди й чистоти; вишня та яблуня, ружа, мальви та півонія, любисток і волошка – символи земної любові; безсмертник і ромашка – символи здоров'я. Всі ці віночки із барвистими стрічками використовувалися дівчатами у багатьох українських обрядодійствах.

В українській традиції весна була часом, коли (як і в римлян, старогерманських народів тощо) починалися військові походи:

*А вже весна, а вже красна,
Із стріх вода капле,
Молодому козаченьку
Мандрівочка пахне.
Помандрував козаченько
У чистеє поле,
За ним іде молода дівчина:
«Вернися, соколе!»*

1. *Благослови, мати,
Весну закликати!
Весну закликати!
Зиму проводити!*

Весну закликати!
Зиму проводити!
Зимонька – в возочку,
Літечко – в човночку! [29, с. 193]

2. *Ой, уже весна, ой, уже красна,
Пора розставати,
Пора нашим парубкам
Селом мандрувати* [29, с. 194]

3. *З-під білого та каменя
Руда вода капле,
А нашому Василечку
Мандрівочка пахне.
Мандруй, мандруй та Василечку,
Од Лук до Прилуки!
За ним іде та Галиночка,
Ломле собі руки:
Вернись, вернись, та Василечку,
Батько вмирає.
Що Васильку колосочок,*

Купив поясочок;
Підперезав та Галочку,
Глядить на станочок.
Ой, і десь же ти, та Галочко,
З кудрявої м'яти,
З ким стояла, говорила –
Підківоньки знати?

(Михайло Коцюбинський
«Тіні забутих предків»)

4. *Текла річка, дзвеніла,
Аж до парубків у сіни,
Туди парубки збиралися
По золотому складалися.
«Та клади, хлопче, більше всіх,
Краща дівчина твоя всіх,
На ній прибору більше всіх,
І прибірний ворота,
І криниченька глибока».
Як повадилась дівчина рано*

по воду ходити,
Молодиця козака любити.
Як уледів же та козак:
«Ходи, дівчино ще раньше,
Мій тебе батенько полюбить,
І криниченьку обрубить,
І віасилечком обмете,
І барвіночком обплете,
І руточкою обтиче –
Собі дівчину прикличе» [29, с. 194]

5. *Прийди, прийди, весно красна!..
Звесели наш рідний край.*

Засвіти нам, сонце ясне,
З нами в гурті погуляй!

6. *Червена ружа горіла,*
Під ньов біла дівка сиділа;

7. *До нас, Ярило, до нас!*
Щоб було у нас гаразд!
І ти, Лада-мати,
Просимо до хати!
Гей, Ярило, гей!
Бери ключі золотії,
Веди коня вороного,

8. *Сонечко, Сонечко,*
Виглянь у віконечко,
Дітки гуляють,
Тебе виглядають!

9. *Ой, ти, соловейку,*
Ти ранній пташку,
Ой, чого так рано,
Із Вир'ячка вийшов?
Не сам же я вийшов,
Дажбог мене вислав
З правої рученьки,
І ключики видав.
З правої рученьки –

10. *Ти ж не мати – чорна гадина!*
З'їла сонце, з'їла місяць,
З'їж і зірочки, дрібні діточки.

(Темні зимові сили природи оспівані у веснянці)

11. *Топтати ряст*
Топчу, топчу ряст, ряст,
Бог здоров'я дасть, дасть!
І ще буду топтати,

12. *Ой на нашій та вулиці,*
Що парубки-хлопці,
Закопали горщик каші
В дубовій колодці.
Закопали горщик каші,
Ще й рака живого,
Щоб на нашій вулиці
Не було чужого!

І ще по горах

В решеті воду носила,
І червену ружу гасила.

Вийди у чисте поле,
Одімни сирую землю,
Пусти трави на всю Весну,
На всю Весну зеленую!
А на трави пусти роси,
Пусти роси медянії!
(Молитва Ярилу)

Вийди, вийди, Сонечко,
На дідове полечко,
На бабине зіллячко,
На наше подвір'ячко!

Літо відмикати,
З лівої рученьки –
Зиму замикати.

Дочко моя Рожечко!
Ой, як підеш у танець,
То не ставай край Туману:
Туман дитя зрадливе...

Щоб на той рік діждати!

Сніги лежали,
А по дорогах
Криги стояли...
А я тії сніги
Ніжками потопчу,
А я тії криги
Крильцями поб'ю,
І кубелечко я собі ізов'ю,
І в кубелечці діточок наведу.

Веснянки мали історичні, хліборобські, козацькі (військові), весільні мотиви. На Волині бавляться дівчата і у «*Просо*» – антифонний переспів двох хорів:

*А ми просо сіяли, сіяли,
Ой, дід Ладо, сіяли, сіяли.*

*А ми просо витопчем, витопчем
Ой, дід Ладо, витопчем, витопчем.*

*А чим же вам витоптять, витоптять.
Ой, дід Ладо, витоптять, витоптять?*

*А ми коні випустим, випустим,
Ой, дід Ладо, випустим, випустим.*

*А ми коні переймем, переймем,
Ой, дід Ладо, переймем, переймем.*

*Та чим же вам перейнять, перейнять,
Ой, дід Ладо, перейнять, перейнять?*

А шовковим неводом, неводом,

Ой, дід Ладо, неводом, неводом.

*А ми коні викупим, викупим,
Ой, дід Ладо, викупим, викупим.*

*А чим же вам викупить, викупить,
Ой, дід Ладо, викупить, викупить?*

*А ми дамо сто рублів, сто рублів,
Ой, дід Ладо, сто рублів, сто рублів.*

*Не треба нам тисячі, тисячі
Ой, дід Ладо, тисячі, тисячі.*

*А ми дамо дівчину, дівчину,
Ой, дід Ладо, дівчину, дівчину.*

*Ми дівчину візьмемо, візьмемо,
Ой, дід Ладо, візьмемо, візьмемо [29].*

Крайня дівчина перебігає до другого хору. Перший хор кричить: «Нашого полку убуде, убуде!» Другий відповідає: «Нашого полку прибуде, прибуде!» Гра починається наново.

Вербиця

Без верби і калини – нема України

1. Ой, вербо, вербо, вербиченько!
Гнучка та висока,
Де вродилась і зросла ти,
Сестро милоока?

На Вкраїні народилась
З Дніпра воду пила,
Людям нашим полюбила,
Шану заслужила.

2. *Будь великий, як верба,*
А здоровий, як вода,
А багатий, як земля!
3. Де верба, там і вода, де вода, там і верба.
4. Люди гнутья, як ті лози, куди вітер віє.
5. Якщо листя верби довго не опадає, то буде холодна зима.
6. Якщо по вербових гілках стікає сік, за день чекай дощу.
7. Плели з верби колиски і наспівували колискові:

«Повішу я колисочку та й на калиночку,
Буде вітер колисати мою дитиночку.
Буде вітер колисати, пташечка – співати
Буде моя дитиночка в колисочці спати.

8. А калина з ялиною
Та гнучкою лозою,

Мов, дівчатка, із гаю
Виходжаючи, співають.

9. Мені здається часом, що верба,
Ота стара, сухенька, то – матуся.

10. Не я б'ю, Верба б'є,
За тиждень – Великдень,
Десь недалечко – червоне яєчко.

11. Вербна молитва
Зверни, Свароже, погляд свій
На землю нашу Українську,
На Вербицю нашу святу,
Бо в нас Вербиця золота,
А на тій Вербиці золота кора,
А на тій корі по сімсот гілок,

Вона мене на зиму прийняла
І порохном м'якеньким устелила
ложе.

А на гілочках по сімсот квіток.
Ой, не стій, Вербице, розвивайся:
Розвий сімсот квіточок
Та для наших діточок,
Щоб всім хлопцям – по квіточці,
По хорошій дівочці.

3.5. ВЕЛИКОДНІ ПІСНІ. КУПАЛЬСЬКІ ПІСНІ ТА МОЛИТВИ

1. *Хваліте Господа з небес*
І славте безупинно!
Воскрес Христос! Христос воскрес!
І смерть поправ навіки!
Хваліте сомн безплотних сил
І ангельські обличчя:
З п'їтьми, суми і темних сил

2. *Ми кривого танцю йдемо,*
Кінця йому не знайдемо.
Ані кінця, ані ладу
Не пізнати котра ззаду.

3. *Ще повінчаємо Сварога і Землю*
І правимо весілля їм,
Де Творець є Сварог,
А навпроти нього –
Жона його.
І се празднество
Мали робити,
Як для мужа і жони,

1. *Це Бог Купайло*
Гряде до нас
І говорить нам,
Що повинні стати
Горді і чисті
Тілами і душами нашими

3. *Як отці наші маємо очиститися*
Мольбою в омовінні,

На світ прийшло прозріння!

Хваліте Господа з небес
Співайте неперервно:
Світ повниться Його чудес
І славою невпинно!

(Кривого танцю водили упродовж
Великоднього тижня,
починаючи з обливаного понеділка)

Бо ми – діти їхні.
І так речемо, щоб вони
Здорові і щасливі були,
І мали дітей багато,
І собою хвалилися,
І дивилися до вод,
Щоб були велеплодні.
[17, с. 30]

2. *І се є знамення,*
Як біля Дніпра
Розквітла лоза взимку.
І се Купайло
Покаже нам знамення
Про звиягу на ворогів
[17, с. 28].

І митися, мольби творячи,
За чисті душі наші і тіла,

Яко Сварог уставив
Ті омовіння і Купалища
І те вказав,
Що не сміємо те покинути.

І умиємо тіла, і умиємо душі свої

4. Купалися ластів'ята

Та в чару-водиці,
Щоб були ми білотілі
Та ще й білолиці.
Купалися ластів'ята
Та в чару-водиці,

**5. В гаю зелененькім соловейко
щебече,**

Соловейко щебече;
Там дівчина мила віночок пустила
З барвіночку, з барвіночку.
Плинь, плинь, віночку гарний, з
барвіночку
За миленьким, за миленьким...
Ой на Йвана, ой на Купала

6. Купала наша, Купала!

Заграло сонечко на Йвана!

7. Ходили дівочки коло Мареночки,

8. Посічи мене на дрібен мак

Та посій мене да на трьох грядочках.
Ай уродиться да трой-зіллячко:
Що перве зілля – то ж василечки,
А друге зілля – то ж барвіночок,

9. Утонула Мареночка, утонула,

Та наверх кісонька зринула!

10. Гори, гори ясно,

Щоби не погасло!
Гори, гори жарко!
Приїде боярко,
Сам на конячці,

11. Ой на Купала огонь горить,

А в наших хлопців живіт болять.
Нехай болять, нехай знають,
Нехай Купайла не шарпають!

(жарти навколо купальського
деревця:

В чистих водах живих,
І підемо трудитися,
Всяк день мольби творячи,
І суру п'ючи,
Як і предки раніше робили
[17, с. 26].

Щоб були ми чорноброві
Та ще й білолиці.
У любисточку купали,
Живу воду наливали,
Щоб здоров'я тіло мало,
Лиха-горенька не знало.

Красна дівчина зілля копала,
Квіти збирала, віночки плела,
Далі водою їх пускала.
– Плинь, віночку, по синій хвилі,
Поплинь, віночку, де живе мій
милий!..

[83]

Коло мого вудола (ідола) Купала;
Гратиме сонечко на Йвана.

А третє зілля – то ж любисточок!
Ой, везли ми деревце
Через наше селце,
А з того деревця
Рублена церковця.

Жінка на корівці,
Дітки на кицьках,
В красних черевичках!
(Пісня навколо вогнища)

хлопці намагалися поламати, а
дівчата не дозволяли)

**12. Піду я у садочок, нарву я
квіточок.**

Нарву я квіточок, сплету віночок.
Я свій вінок візьму, кину у ставочок.
Хто той вінок спійме, той мене

візьме.

(Гра «Ой, Іванку-Купайлочку»)

13. *Летіла сова із чужого села,*
Окропом очі завішала,
Соломою вуха затикала.
Та тому люди дивувалися.
Не дивуйтеся ж ви сьому, люди!
Бо я бачила ще й дивніше:
Що шука-риба сукно ткала.

Рак-неборак пінки сукав.
Муха-горюха їсти варила.
А комар пищить та у воду ташить.
На Івана Купала
Жаба в борщ упала.

(Гра «На Івана Купала»)

Петрівчана пісня

Минулася Петрівка,
Почались жнива.
Наробилася у полі,
Що тільки жива...

3.6. ЖНИВАРСЬКІ ПІСНІ

Українські *жниварські пісні* відносяться до врочистої та відповідальної пори у житті хлібороба – пори збирання врожаю. Вони є своєрідним апофеозом землеробської праці селянина-трударя, величним гімном природі й людині. Ці пісні такі ж давні, як і саме хліборобство, про що свідчить глибока спорідненість жниварських обрядів і пісенності всіх слов'янських народів.

Залежно від свого основного змісту, певного етапу жнив, характеру обряду ці пісні діляться на: зажинкові – співані на початку роботи, жнивні – виконувані під час збирання врожаю та обжинкові (або дожинкові), що супроводжували святковий комплекс закінчення праці на ниві.

1. *Ой, люблю та мило,*
Що добре вродило!
Пшениця, як гай...
Та вже недалеко,
Та вже небагато,

Та вже видно край.
Нуте, нуте до межі!
Варенички у діжі!
Ой, нуте робіть,
Себе не баріть!

2. *Господинько наша,*
Чи готова каша?
Чи готові пироги?
Бо вже в полі облоги!

Для правильного розуміння жниварської пісенності слід згадати основні обряди та звичаї, безпосередньо пов'язані з трудовою діяльністю хлібороба.

А в нашого господаря
Сивий кінь.
Ой, літає він по полю,
Як сокіл.
Ой, літає він по полю,
Літає,
Та й все своїх женчиків питає:
– Ой, женчики, женчики

Ви мої,
Чи дожали житечко
Ви мені?
– Ой, дожали житечко,
Дожали,
Щоб здорові на другий рік
Діждали.
(«А в нашого господаря»)

З піснею йшли в поле і поверталися додому, з піснею господар заводив женців на ниву, з піснею відпочивали й працювали, піснею урочисто вінчали успішне закінчення жнив:

Ой ниво наша, ниво,
Верни нам нашу силу!
Ми на тобі жили,
Силоньку положили.

Збирання врожаю починалося обрядом зажинання першого снопа – «воєводи», який мала нажати «в добрий час» постадниця – «легка на руку» жниця – обов'язково з середини ниви:

Мій сніп – воєвода
Ходить коло города,
Мій сніп – осталець
Поведе постадницю в танець.

Прикрашений стрічками й квітами сніп піднімали високо над головою. У зажинкових піснях бажали радісних і щасливих жнив, співали похвалу першому снопу, який урочисто ставили у світлиці на покуті [52, с. 6]. Та в деяких регіонах країни не перший, а останній сніп як символ вдячності тим, хто відійшов у той кращий світ ставили на покуті в день Святого Вечора. Останній на полі сніп, званий «осталець» або «дід», перев'язували червоною смужкою і урочисто з піснями несли в село. На полі залишали «Спасову бороду» або Волосову, а іноді «козу» чи «перепілку».

Пішли дівоньки в долину

По червону ю калину,
Калиноньку ламати, (2)
Бородоньку вбирати. (2)

Ми віночок несемо,
Не з золота, не з яриці, (2)
А з озимої пшениці. (2)

(«Пішли дівоньки в долину»)

Всім нам селом весело,

Колосся зв'язували до купи і заламували донизу на схід сонця, витрушували у зорану серпом землю зерно, клали між стеблин хлібину, дрібок солі, ставили воду, щоб у господі не переводився хліб. Танком жінці йшли навколо «бороди» і наспівували: «Оце тобі, борода, хліб, сіль і вода». Перші зрізані колоски, як і останні, вважалися наділеними особливими якостями, здатними впливати на майбутній урожай.

Од межі до межі
Та, Боже, нам поможи;
Недалеко край,
Боже, помагай!

Віддавна жнива провадилися толокою, коли кілька сімей об'єднувалося для спільної роботи на полі. Закінчувалася толока обідом у господаря, де дякували за обід, шанобливе ставлення до робітників, величали їх «пан» та «пані», навіть якщо вони були незаможними.

Чужі пани робочі

Держать людей до ночі,
Наш пан – соловейко
Пускає раненько.
Пускає на день молодих людей.
Як було рано,

Серденько пов'яло,
Як повечоріло,
Та й повеселіло,
Сонечко зійшло,
Серденько дійшло.

(«Чужі пани робочі»)

З пшеничних або житніх колосків дівчата сплітали вінок – символ щедрого врожаю і успішного завершення жнив. Деякі вчені вважають його емблемою сонця, інші – за доброго духа ланів. Закосичений маками, волошками, калиною, вінок прикрашав найкращу жницю – «княгиню», яка в оточенні хлопців, що несли останній сніп, йшла до двору хазяїна.

*Ой, на горі зацвіли ожинки,
В нашого господаря дожинки.
Ой, до межі женчики, до межі,
Розчинені пироженьки у діжі.*

– Ой, жніте, женчики, до краю,
На вечерю бохінчика розкраю.

(«Ой, на горі зацвіли ожинки»)

Перед двором хазяїна вінок клали на хлібину, щоб «заходив хліб за хліб, старий за новий», тобто, щоб не було безхлібиці. «Княгиня» передавала його до рук хазяїна, а молодь просила за нього викуп – «рубляки на таночок».

А вже сонце заходить (2)

А місяченько сходить (2)

Женці вже дожинають, (2)

Стигле жито кінчають. (2)

-Жніте, женчики, жниво, (2)

Буде горілка й пиво. (2)

Котився вінок з лану (2)

Попід самую браму. (2)

Віночок на стодолі, (2)

Дайте горілки доволі. (2)

(«А вже сонце заходить»)

Після викупу хазяїн запрошував женців на гостину, а обжинковий вінок вішав у хаті на стіні й зберігав до осені, щоб вилущеним з нього зерном розпочати сівбу озимини.

Після жнив відбували весілля:

Ой, жни, дівче, пшениченьку,

Та й не думай собі,

Буде тота пшениченька

На коровай тобі [52].

Коломийки

Прилетіла ластівочка з зеленого саду.

Рости, рости, дитиночко, мамці на пораду.

Закувала зозулиця у лісі у ямці,

Ой, я прошу здоров'ячка татові і мамці.

ВИСЛОВЛЮВАННЯ ВІДОМИХ ЛЮДЕЙ ПРО НАРОДНУ УКРАЇНСЬКУ ПІСНЮ

Наша дума, наша пісня

Не вмере, не загине.

От де, люди, наша Слава,

Слава України.

Без золота, без каменю,

Без хитрої мови,

А голосна і правдива,

Як Господа слово.

(*Тарас Шевченко*)

Моя радість, життя моє – пісні. Як я Вас люблю! Чого варті всі холодні літописи... перед цими, дзвінкими, живими літописами... я не можу жити без пісень... яка це мука.

Микола Гоголь

Дума і особливо пісні бандуристів співуче гарні. Коли б наш край не мав такого багатства пісень, я б ніколи не писав історії його, тому що я не мав би поняття про минуле пісні змусили читати всі літописи.

М. Максимович

Пісня – це саме життя

Микола Лисенко

Що за милозвучність та краса – ці українські пісні. Це джерело, з якого на здоров'я довго ще будуть пити нащадки.

П. Грабовський

Українська музика і пісня – найпишніша гілка на дереві світової народної творчості... українську пісню ставлять усі знавці на одне з перших місць серед пісень усіх народів.

А. Дуначарський

Яких тільки видозмін не мають пісні народні, окраса нашої поезії. Тут пісні ліричні і епічні, і історичні, і весільні, і баладні, і жартівливі.

М. Рильський

Пісня – щоденник українця, до якого він вносить усе, що думає, відчуває, робить. Образи в піснях відзначається природністю, невимушеністю, самотністю, витонченістю.

Й. Полянський

Українська пісня... Хто не був зачарований нею, хто не згадає її, як своє чисте дитинство. Який митець не був натхненний її багатючими мелодіями, її чарівною силою, що викликає в душі людській найтонші і найглибші почуття думки і прагнення. Українська пісня – геніальна поетична біографія українського народу. Безсмертна українська пісня – це бездонна душа України, її слава. Навряд чи десь по інших країнах співають так гарно і голосно, як у нас на Україні.

О. Довженко

Без пісні нема духовного життя народу. Вона народжується від невольного поруху людської душі... Ідучи в похід, воїн бере зброю, хліб і пісню. Зброя для бою, хліб для життя, пісню як душу народу.

А. Малишко

Наша народна пісня, як наша доля виростає на чорному хлібі історії. Нема такої значної події в житті народу, нема такого людського почуття, яке б не озвалось в українській пісні чи ніжністю струни, чи рокотом грому.

М. Стельмах

Ніякий інший народ не виявив себе в піснях так яскраво і гарно, як народ український.

О. Толстой (Росія)

Чарівна, ніжна й граціозна українська пісня, у ній є щось, що бере за серце, щось глибоко задушевне. Ця чарівність розлита в усьому.

М. Берг (Росія)

Я дуже люблю українські пісні. Немає в них зайвого слова, зайвої ноти. Це самородки, з яких завжди може черпати силу найвищий талант.

Л. Жемчужников (Росія)

Ні в якій іншій країні дерево народної поезії не дало величезних плодів так, як в українців

Боденштедт (Німеччина)

Українська пісня – свята скрижаль, котру народ оберігає як свою гартовану зброю. З цієї скрижалі кожне покоління знаходить необхідні для себе духовні цінності, які впродовж віків лягали в основу моралі.

А. Міцкевич (Польща)

Частіше згадуймо, пишаймося піснями свого народу, шануймо, оберігаймо їх і свою національну гідність.

Л. Нестругіна

3.7. СЦЕНАРІЙ ПРО УКРАЇНСЬКУ ПІСНЮ

3.7.1 УКРАЇНСЬКИЙ РОМАНС В ДУШІ КОЖНОГО З НАС

(сценарій)

Святково-прикрашена зала. Зліва і справа на стінах зали розташовані портрети відомих композиторів та поетів, які подарували людству багато чудових романсів.

На столі стоять канделябри із запаленими свічками.

Звучить тиха музика Лисенка.

Ведучий:

Український романс – ця тема дуже цікава і захоплююча.

Знайомлячись з українським романсом, навряд чи Ви почуєте твори тих композиторів, які були першими в цьому жанрі і все це стало належністю далекою історії.

Романс один із найшляхетніших жанрів музично-поетичного мистецтва.

Він прийшов до нас, як до німців, французів, росіян та інших європейських народів, з Іспанії.

Слово «романс» у давній Іспанії означало світські пісні, котрі виконувались рідною (романською) мовою на противагу співам на чужі й незрозумілі тексти.

З давніх давен людина прагнула відобразити в художній формі глибину своїх почуттів: ліричність, довірливість, драматичність, трагедійність.

Кожен народ шанує й популяризує свою романсову творчість.

В Австрії люблять романси Ф. Шуберта, в Німеччині – Р. Шумана, Й. Брамса, у Франції – Г. Берліоза, в Росії – М. Глінки, П. Чайковського та інших.

В історичних джерелах трактують появу українського романсу в різні періоди: одні – в другій половині XVII століття, інші в XIII столітті. Чи не першим із вітчизняних композиторів, термін романс був використаний Дмитром Степановичем Бортнянським (Народився в м. Глухові Сумської області). Відомий композитор, майстер хорових концертів, оперної, симфонічної та камерно-інструментальної музики, написав кілька романсів, що були надруковані у 1793 році.

Ведуча:

Український романс виник під впливом народної пісні та поезії. Романс-один із улюблених різновидів пісні, впродовж віків зберігає мелодійність. Його не співають на площах і народних гуляннях-звучить він у тісному колі, коли збираються близькі за духом і настроєм люди.

Найпопулярнішою з пісень-романсів XVIII ст. стала «Їхав козак за Дунай» Семена Климовського, який на завжди увійшов у народну скарбницю. Перші публікації його припадають на 1790-і роки і приваблюють своєю наспівністю. Теплий ліризм та відвертість у вираженні емоцій кохання наблизили пісню до романсу.

Їхав козак за Дунай,

Сказав: «Дівчино, прощай!

Ти, конику вороненький,

Неси та гуляй...»

Історія цього романсу дуже цікава. Автор цього романсу Семен Климовський був козак і жив у першій половині 18 століття. Дослідник української народної творчості Григорій Нудька назвав свою працю про нього «Козак, філософ, поет».

Важко назвати у світовій культурі пісню, котра так поширилась би і навіть сфольклоризувалася в етнічно різних народів. Вона була відома в Європі, її співали німецькою, французькою, чеською, болгарською мовами.

До Німеччини романс потрапив на початку XIX ст. через українських кріпаків, які прислужували своїм панам у курортному містечку Баден-Баден. Її мелодія сподобалася Л. Ван

Бетховену, який почув пісню, напевно, в родині російського посла у Відні Розумовського. У 1816 році композитор опрацював романс для голосу в супроводі фортепіано та флейти і назвав його «Козацька пісня».

(Звучить пісня-романс «Їхав козак за Дунай»)

Ведучий:

Великий внесок у розвиток національного письменства та вокальної музики зробив видатний філософ, поет та музикант Г.Сковорода. Ліричні романси «Стоит явор над водою», «Ой ты птичко желтобоко», «Ах поля, зелені» стали відомим ще за життя поета.

А філософсько-сатирична пісня-романс «Всякому городу нрав и права», що став найпоширенішим твором митця й увійшов до численних піснених збірок та був пізніше використаний І. Котляревським в опері «Наталка Полтавка».

(Звучить романс «Стоит явор над горою»).

Це твір лірично-філософського змісту, в якому спокій і велич природи протиставляються «суєтності світу» з його гонитвою за багатством.

Ведуча:

Мабуть, не знайдеться у нас людини в Україні, яка б не знала таких солоспівів як «Дивлюсь я на небо» та «Взяв би я бандуру» М. Петренка, « Ніч яка місячна» М. Старицького, «Повій вітре, на Вкраїну» С. Руданського, «Гуде вітер вельми в полі» та «Не щебечи, соловейку» В. Забіли.

Всі вони витримали випробування часом, бо є витворами живого, тремтливого почуття. Вслухаймося у їх неповторну чарівність:

(звучить романс «Дивлюсь я на небо» М. Петренка)

Дивлюсь я на небо та й думку гадаю:

Чому я не сокіл, чому не літаю?

Чому мені, боже, ти крила не дав?

Я б землю покинув і в небо злітав.

З покоління в покоління переходять такі шедеври романсової лірики, як «Вечір на дворі», «Ой ти дівчино, зарученая», «Там де Ятрань круто в'ється», «Місяць на небі». Їх автори давно забуті, а вони, безіменні пісні-романси, живуть у пам'яті народній і бентежать наші душі й сьогодні.

(Звучить романс «Місяць на небі»)

Місяць на небі

Зіроньки сяють

Тихо по морю човен пливе

В човні дівчина пісню співає

А козак чує серденько мре

Ведучий:

На ранньому етапі розвитку українського романсу (професійного) велику роль відіграв композитор і критик Петро Сакальський. Він обстоював музику, яка відгукувалась на хвилюючі події життя, несла б в собі народне начало. Перший український романс П. Сокальського «Не так правда, як думка сулила» на слова Л. Глібова, написаний 1861 р. приваблює саме відчуттям природи української пісні, знанням народної музики зі спокійним плином мелодії. Особливо привертають увагу його романси на тексти Т. Шевченка: «Утоптала стежечку», «Полюбила молодого козака дівчина» і «Дума».

Майже кожний романс має свою історію. Так і романс на вірші Руданського «Повій, вітре, на Вкраїну» має свою хвилюючу історію. Поет написав його, навчаючись у Петербурзькій медико-хірургічній академії й адресував своїй першій любові – Марії Княгиницькій, котра залишилася на далекому Поділлі. Це незрівнянний ліричний шедевр, щирий сплеск світлої музики серця за втраченим коханням. Вважається, що автором музики до нього, як і до поезії, Миколи

Петренка «Дивлюсь я на небо», є київський музикант XIX ст Владислав Заремба, хоча деякі джерела інформують, що музика Л. Олександрової.

(Звучить романс «Повій вітре на Вкраїну»).

Повій, вітре, на Вкраїну,
Де покинув я дівчину,
Де покинув карі очі,
Повій, вітре, опівночі.
Повій, вітре, тишком-нишком
Над рум'яним, білим личком,
Над тим личком нахилися
Чи спить мила подивися.
Скільки ніжності, теплоти і болю розлуки вложено в ці слова:
Чи спить мила, чи збудилась
Спитай її, з ким любила
З ким любила і кохалась
І любити присягалась

Ведуча:

Поетичні рядки покладені на музику перетворюються в прекрасні романси. Багато композиторів створили незабутні мелодії. Серед них і Микола Лисенко. Він написав багато романсів та тексти М. Старицького, І. Франка, Лесі Українки, Олександра Олеся, Дніпрової Чайки, В. Самійленка, а також на слова іншомовних авторів – Надсона, Гейне, Міцкевича.

(Виконується романс «Коли розлучаються двоє», сл. Г. Гейне, муз. М Лисенка, пер. Максима Стависького)

Коли розлучаються двоє
За руки беруться вони
І плачуть і тяжко зітхають
Без літу зітхають, смутні.

Композитори К. Стеценко, Я. Степовий, С. Людкевич, Ф. Наденко, Г. Майборода, Н. Мейтус, В. Кирейко та багато інших звертають до поезії Л. Українки.

Романси Кирила Стеценка на слова Л. Українки «Стояла я і слухала весну», «Дивлюсь я на яснії зорі», «Хотіла б я піснею стати» Я. Степового «Гетьмане, думи, ви, хмари осінні» викликають у людей світлі, чисті почуття.

(Звучить романс «Стояла я і слухала весну», сл. Л. Українки, муз. К Стеценка).

Стояла і слухала весну,
Весна мені багато говорила,
Співала пісню дзвінку, голосну,
То знов таємно-тихо шепотіла.
Вона мені співала про любов,
Про молодість, радість, надії,
Вона мені переспівала знов
Те, що давно мені співали мрії

Ведучий:

Романси 20-х років XX століття наповнюються безліччю нових інтонацій, створюючи єдину мистецьку цілісність і красу.

(Звучить романс «Сміються, плачуть солов'ї» на слова О. Олеся)

Сміються – плачуть солов'ї
І б'ють піснями в груди
Цілуй її, цілуй її,
Знов молодість не буде!
З тобою ми вдвох не зітхали.

Ніколи не плакали ми;
Той сум, оті тяжкі зітхання
Прийшли до нас згодом самі.

Слухаючи цей романс, одержуємо справжню естетичну насолоду і переконуєшся в тому, що романси Лисенка – це хвилююча розповідь про нерозділене кохання, зароджене у весняний день, про тяжкі хвилини розлуки.

Ведуча:

У 1868 році Микола Лисенко започаткував роботу над великим циклом «Музика до «Кобзаря Т. Шевченка», куди увійшло понад 50 романсів. Це розмаїтий світ людських почуттів-глибокої скорботи («Ой одна я, одна»), ніжності («Садок вишневий коло хати»), філософських роздумів («Минають дні») тощо.

Багато українських романсів створено на вірші Л. Українки. Зранена людськими й особистими болями душа поетеси, часом співала тужливу мелодію, хоча навіть в цих творах спалахували зблиски світлої мрії, надії на кращі часи. Вона писала:

Як умру, на світі запалає
Покинутий вогонь моїх пісень
І стримуваний промінь засіє
Вночі запалений, горітиме удень
(«Як я умру, на світі запалає»)
Ти не дивись, що буде там,
Чи забуття, чи зрада,
Весна іде назустріч нам
Весна в цей час нам рада.

Одним із найталановитіших творців сучасного українського романсу є композитор Юлій Мейтус. Крім шістнадцяти опер він створив близько трьохсот солоспівів і став одним з найкращих інтерпретаторів поезії В. Сосюри, А. Малишка, М. Бажана.

Так на слова М. Бажана написав романс «Любисток», на слова А. Малишка – цикл романсів «Мати». Драматизм, сценічність, національний колорит – яскраво звучать в цих творах.

(Звучить романс «Любисток» сл. М. Бажана, муз. Ю. Мейтуса)

Багато романсів написано на твори інших талановитих сучасних українських поетів: Дмитра Павличка, Миколи Луківа, Михайла Ткача, Вадима Крищенка.

(Звучить романс «Берег любові» сл. В. Крищенка, муз. Г. Татарченко)

Стрілися двоє, що долею схожі,
Може десь тут, або може десь там.
Дивляться в очі, чи вірити можна
Теплій руці і привітним словам?
Берег любові в далекім тумані,
А допливеш, коли тільки удвох,
А допливеш, коли спільне бажання,
Берег любові та хвилі тривоги.

А такі пісні-романси, як «Пісня про рушник» (сл. А. Малишка, муз. П. Майбороди), «Два кольори» (сл. Д. Павличко, муз. О. Білаша) та багато інших стали по справжньому народними.

Ведучий: Ось такий наш український романс: ніжний, ліричний, глибокий, щемливий, хвилюючий. Він впливає на почуття, повертає людину до думки про втрачене кохання, нагадує, що ним потрібно дорожити.

Ось що сказала про романс Ліна Костенко:

На голови, де, наче солов'ї
Своє гніздо щодня звивають будні,
Упав романс, як він любив її
і говорив слова їй незабутні.

Автор сценарію: Л. П. Положенко

3.7.2. УКРАЇНСЬКА ПІСНЯ – ДУША НАРОДУ

На сцені стіл, накритий вишитою скатертиною, стоїть ваза з квітами: мальви, чорнобривці, шовкова трава і м'ята, майорить прапор України

Виходять ведучі у вишиванках. Лунає музика гімну «Ще не вмерла України». В залі всі встають.

Ведучий:

Літній вечір...Гори в млі,
В золоті вершини
А під тими ллється десь
Пісня України.
Ніч давно... Заснуло все
Тільки море плине,
Та щебече понад ним
Пісня України
(Олександр Олесь)

І це дійсно, адже наші пісні – одні з найдавніших форм народної творчості. А зародились вони у далекі історичні часи, і коли люди прагнули відтворити у пісні свої враження, настрої, переживання, життєві ідеали, оцінку вчинків людей, серед яких жили, поняття про красу, добро і зло.

За твердженням фахівців, українці одна з найпісеніших у світі. Наша національна фольклорно-музична скарбниця налічує понад сто тисяч творів. Таким багатством не може похвалитися жоден народ у світі. Олександр Довженко писав «Українська пісня – це бездонна душа українського народу, це його слава»

Читець:

Понад ставом калина
Розпустила гілля
На стежині дівчина
Тихо пісню співа
Десь поїхав мій милий
У далекі краї
Бережіть Україну
Від тяжкої біди
Відцвітає калина
А милого нема,
На стежині дівчина
Тихо пісню співа
(«Тиха пісня» Іван Хоменко)

Ведуча:

М. В. Гоголь говорив, що народні пісні для України – все: і поезія, і історія, і батьківська могила; що пісні ці – народна історія, жива, яскрава, сповнена барв, істини; історія, яка розкриває все життя народу.

Читець:

У степу гуляють коні вороні,
Ідуть до походу хлопці молоді
Йде з нами разом батько-отаман,
Стелиться під ногами ковила-бур'ян

Просимо у Бога і щастя і долі,
Хай вітри гуляють у широких полі
Крешуть копитами коні вороні
І пісні лунають у рідній стороні

Ідуть до походу хлопці молоді,
Крешуть копитами коні вороні
За Україну-неньку станемо в ряди,
За нашу свободу, батьку, нас веди
(«За свободу» Іван Хоменко)

Ведучий:

Пісні нашого народу називають історичними, бо вони ні на мить не відриваються від життя і завжди відповідні часові і станові почуттів.

Найдавніші пісні долинули до нас із XV сторіччя, з часів турецько-татарського лихоліття, пожеж, руїн.

Про це співається в пісні «За річкою вогні горять»

За річкою вогні горять,
Там татарами полон ділять,
Село наше запалили
І багатство ограбили
Стару неньку зарубали
А миленьку в полон взяли
А в долині бубни гудуть
Бо на заріз людей ведуть...

Ведуча:

А от що співається в іншій історичній пісні, підкреслюють те, що творили татаро-монголи в нашій Україні:

Зажурилась Україна,
бо нічим прожити,
Витоптала орда кіньми
маленькі діти
Ой, маленьких витоптала,
великих забрала,
Назад руки пов'язала,
під хана погнала.

Ведучий:

Та Україна піднялася, утворила Українську нову державу – Українську козацьку республіку.

Козацтво – це феноменальне явище в історії України, яке здивувало світ своєю мужністю, а Запорізька Січ дала нам визначних українських полководців, гетьманів, отаманів.

Про відчайдушного Данила Нечая, завязаного Максима Кривоноса – героїв визвольної війни 1648-4654 рр. склали пісні їхні сподвижники, наскільки живо і яскраво вимальовуються їхні постаті. У вірші-пісні «Ой, з-за гори високої» співається про Данила Нечая.

Читець:

Ой, з-за гори високої,
З-під Чорного Гаю,
Ой, крикнули козаченьки:
-Утікай, Нечаю!
- Не бійтеся, не бійтеся,

Пани-отамани. –
Поставив я стороженьку
Усіма шляхами

Як я маю, козак Нечай,
Звідси утікати
Славу мою козацькою
Марно потерять?

Ой, як крикне козак Нечай
На хлопця малого:
- Сідлай, хлопче, сідлай, малий,
Коня вороного!

Сідлай мені вороного,
Собі буланого, -
Геть виріжем вражих ляхів,
Геть що до одного!

Ой кинувся козак Нечай
Від до дому до дому
Та зложив же ляхів тисяч
З коней, як солому.

Ведуча:

Хвилюються на пагорбах дозрілі жита, черкають серпами жінці, а розігнувши натомлені спина, бачать, як уся долина наче зацвіла червоними маками – то йде запорізьке військо; жінці ще з далеку впізнають Дорошенка, що веде народ; доброю посмішкою проводжають бувалого Сагайдачного, що йде собі, не поспішаючи, і розкурює свою знамениту люльку.

Звучить пісня

Ой, на горі жінці жнуть
А попід горою,
Попід зеленою
Козаки йдуть
Приспів:
Гей, долиною, гей широкою
Козаки йдуть
А попереду Дорошенко
Веде своє військо,
Військо запорізьке хорошеньке!
А позаду Сагайдачний
Що проміняв жінку
На тютюн та люльку
Необачний!
«Гей, вернися, Сагайдачний!
Візьми свою жінку,
Оддай мою люльку
Необачний!
Мені з жінкою не возиться;
А тютюн да люлька
Козаку в дорозі

Знадобиться!

Ведучий:

Українські пісні різнопланові: *історичні, родинно-побутові, обрядово-календарні (колядки, щедрівки, веснянки, весільні і т. д.), ліричні, жартівливі, сатиричні.*

А скільки пісень, які оспівують природу рідного краю, не перерахувати.

Тихо над річкою
В ніченьку темную
Спить зачарований гай
Ніжно шепоче він казку таємную
Сумно зітха верболіз
Нічка розсипала, зорі сріблястії
От вони в річці на дні
Плачуть берези по той бік кудрявії
Тихо лунають пісні.

Ведуча:

Багато років, навіть століть, минуло з тих часів, щоб можна було сказати, коли і хто складав пісні, але вони звучали і звучать і тепер, хоч не так часто.

Найбільше співали і співають народних пісень в селах, де з покоління в покоління передаються пісні, які любили наші дідусі та бабусі, та батьки. На жаль, зараз села переживають непрості часи. В багатьох селах молоді не має і не звучить вечорами на вулицях улюблені для села пісні.

Правда, ще є села, де в сільських клубах збирається старше покоління і створюють співучі гурти, куди запрошують і молодь села, яка залишилася вдома.

Співають не тільки народні пісні, але й пісні, які створили поети і композитори.

Читець:

Ми співаєм, ой, співаєм
Солов'ї вмовкають
День молитвою стрічаєм,
Хоч суми витають.
Наша пісня споконвіку
Протопче стежину в люди,
Зорі падають без ліку
На Україну всюди
Падають собі й не знають,
Що журба рає,
Що надії лиш злітають
А недоля – злує.
Наша ж віра не пропала,
Як голка у сіні,
Наша пісня не розтала,
Як туман із ріні
Ми йдемо, атож, співаєм
(Чом би й не співати?)
Долю, щастя сповиваєм,
Щоб біди не знати.

(«Серед сподівань», Іван Кірілов)

Ведучий:

Багато чудових пісень, як мовиться, не підвладні часові пісні, – забулися, «загубилися» і стали народними. Тепер відомо, що авторами десятків начебто народних українських пісень є Марина Гордіївна Чурай (1625-1653), більш відома як Маруся Чурай. Саме завдяки їй

композиторському і поетичному талантові з'явилися такі пісенні перлини «Віють вітри», «Ой, не ходи, Грицю, та й на вечорниці», «Грицю, Грицю, до роботи», «Засвіт встали козаченьки», «Котилися вози з гори»; «Ніч яка місячна» – відомий український тенор Мирослав Старицький (1909-1969). Навіть нібито циганський романс «Очи черные» у ХІХ ст. склали український поет Євген Гребінка (1812-1848 рр.) та французький (за деякими даними – німецький) композитор Флоріан Герман.

Звучить пісня «Засвіт встали козаченьки»

В похід з полуночі
Виплакала Марусенька
Свої ясні очі
Не плач, не плач, Марусенько,
Не плач, не журися
Та за свого миленького
Богу помолися.

Ведуча:

Багато пісень, які останні десятиліття співають народні хори, мають свою історію.

Одна з них «Степом, степом» народилася за одну ніч. Музику до вірша поета Миколи Негоди написав обдарований композитор, блискучий хормейстер Анатолій Пашкевич. У готелі, готуючись до чергового урочистого заходу зібралися музиканти, артисти Черкаської обласної філармонії.

На пропозицію Пашкевича «написати так, щоб за душу взяло» черкаський поет Микола Негода запропонував свій вірш «Степом, степом».

Автор пісні говорить, що ці слова пісні, вирвалися з душі, бо згадував свої Степанки, поле. Ось що він говорить: «Це воно зараз поділено лісосмугами на квадрати. А раніше аж ніби з горизонтом зливався широкий лан. Пам'ятаю, як відступали нескошеним житом наші бійці. Потім у цьому ж житті ми знаходили скошених кулями воїнів». Ці спогади й спонукали до написання вірша, який ліг в основу пісні. Прочитавши Пашкевичу рядки «Степом, степом падають солдати, а кругом шумлять жита». Він почувши їх сказав, що це те, що він шукав, але потрібно щоб були слова про матір.

І розповів як під час гастролів в одному із сіл хористам показували могилу, до якої щодня за всякої погоди приходять мати загиблого на війні сина. Рік у рік.

Отже, пісня «Степом, степом» в якій слова переплелися з мелодією так органічно, ніби душа з душею, й нині не залишає байдужих жодного слухача, торкаючись сердець людей різних поколінь.

Звучить пісня «Степом, степом»

Степом, степом йшли у бій солдати.
Степом, степом – даль заволокло.
Мати, мати стала коло хати,
А кругом в диму село.

Степом, степом розгулись гармати,
Степом, степом – клекіт нароста...
Степом, степом падають солдати,
А кругом шумлять жита.

Степом, степом поросли берізки,
Степом, степом сонце розлилось...
Степом, степом – встали обеліски,
А кругом розлив колось.

Степом, степом – людям жито жати,
Степом, степом даль махне крилом...
Мати, мати жде свого солдата,
А солдат спить вічним сном!

Ведучий:

Пісня «А льон цвіте» стала візитівкою Поліського державного академічного ансамблю пісні і танцю «Льоник». Ним керує понад 40 років народний артист України, композитор і поет, хоровий диригент Іван Сльота, який і написав цю пісню.

На написання пісні Івана Михайловича надихнула поїздка в село Сімаківка на Житомирщині. Тамтешні сині поля і розмова з місцевою льоняркою, яка не діждалася чоловіка. Саме з цієї розмови одразу і навіялось: «А льон цвіте синьо-синьо, а мати жде додому сина...». То був лише початок, а за всією піснею Іван Сльота поїхав у Київ до поета-пісняря Василя Юхимовича. Вже наступного дня були вірші, а до вечора і музика написана.

Справді, пісню люди дуже полюбили. Скільки б разів ви її не слухали б, щоразу знову і знову на очі навертаються сльози. А ще шкода, що на Житомирщині нині не має небесно-синьооких ланів на полях, про льони-довгунці нагадує пісня.

І хто б не переспівував цю пісню краще, правдивіше та душевніше за «Льоник» зробити не вдається.

Звучить пісня «А льон цвіте синьо-синьо ...».

Де льони-довгуни вилягали
І гордо вставали,
Рахували сини,
Скільки літ їм зозулі кували.

Приспів:

А льон цвіте синьо-синьо,
А мати жде додому сина.

Голубіли льони
Та здригнулось від грому Полісся,
По дорогах війни
Синьоокі сини розійшлися.
Приспів.

А льон цвіте синьо-синьо,
А мати жде з дороги сина.
Почорніли льони,
Не здавались в полон золотими,
Полягали сини
І вставали із пломеню-диму.

Приспів.
А льон цвіте синьо-синьо,
А мати жде, чекає сина.

Знов розквітли льони
У Поліським краю голубому.
Повертались сини,
Як герої до рідного дому.

Приспів.

А льон цвіте синьо-синьо,
А мати йде на зустріч сину.

Ведуча:

У 2014 році минуло 60 років з дня написання пісні «Марічка», яка стала народною. Сьогодні важко сказати скільки існує варіантів цієї пісні. Сам автор віршів Михайло Ткач колись нарахував чотири десятки. А її виконавців ще більше. Поет Михайло Ткач та композитор Степан Сабаш удостоїлись самої високої нагороди: їхня пісня стяла народною і претендує бути вписана в Книгу рекордів Гіннеса за тривалу популярність на українській естраді. А було це так. В 1954 році четвертокурсники Буковинського медінституту приїхали на практику в Путильську районну лікарню. Головний лікар гірського району, втішений такою професійною підмогою, оселив молодих колег у тій самій лікарні й дозволив харчуватися в їдальні, де вправною кухаркою була 16-річна симпатична гуцул очка Марійка. І щоб вона годувала їх краще, товариші попросили Михайла Ткача написати про дівчину вірш, який був прочитаний вперше на районному стадіоні «Карпати» у День врожаю. Пізніше вірш був надрукований в газеті «Радянська Буковина» і композитор Степан Сабадаш написав музику. Народний артист України буковинець Дмитро Гнатюк став першим солістом, який разом з гуцульським ансамблем із Івано-Франківська виконав цю пісню. Так вірші, присвячені путивльській дівчині-поварисі, покладені на чудову мелодію, вийшли на велику сцену. А Михайло Ткач став відомим поетом.

Звучить пісня.

В'ється, наче змійка, неспокійна річка
Тулиться близенько до підніжжя гір
А на тому боці там живе Марічка
В хаті, що сховалась у зелений бір.
Як із хати вийде, на порозі стане –
Аж блищить росою широчінь ріки.
А як усміхнеться, ще й спідлоба гляне:
Хоч скажи у воду, кажуть парубки...

На крутих поворотах долі нашої України пісня не раз рятувала нашу українську душу.

І маючи співочі таланти та багато пісень як народних, так і написаних поетами-піснярами. Хотілося би, щоб вони звучали не тільки в сільських клубах, а в центральних програмах українського телебачення.

Відмий поет-пісняр Вадим Крищенко в статті «Хто захистить українську пісню» пише: «Маючи творчий потенціал, маючи здібних композиторів і виконавців – чому наша пісня залишається безкрилою птахою? Чому в рідному домі вона має бути бідною прохачкою а не повновладною господинею».

Отож бо це варто знати і робити все, щоб зберегти нашу пісню, адже українська пісня – це наша душа.

Звучить пісня «Знов зозулі голос чути в лісі»

Знов зозулі голос чути в лісі
Ластівки звили гніздечко в стрісі
От вівчар жене отару
Тьохнув соловей на гаєм.
Всюди буйно квітне черемчиша
Мов до шлюбу вбралася калина
Вівчарка в садочку в темному куточку
Жде дівчина, жде.

Список літератури

1. Бондарчук Л. Слухайте пісню, люди! / Л. Бондарчук // Сільський час. – 2003. – № 91. – 28 листопада.

2. Ветріль О. А без пісні ми – не ми / О. Ветріль // Урядовий кур'єр. – 2013. – 5 квітня.
3. Джулай Л. Пісня над степом / Л. Джулай // Сільські вісті. – 2013. – 24 грудня.
4. Закувала зозуленька. Антологія української народної пісні [Упорядн., передм. та прим. Н. С. Шумади]. – К. : Веселка, 1989. – 606 с.
5. Кирей В. Пісня «Степом, степом» народилася за одну ніч / В. Кирей // Урядовий кур'єр. – 2013. - № 28. – 12 лютого.
6. Крищенко В. Хто захистить українську пісню / В. Крищенко // Сільський час. – 2003. – № 13. – 21 лютого.
7. Лебідь Л. Історія однієї пісні «А льон цвіте» / Л. Лебідь // Аграрний тиждень. – 2012. – № 42.
8. Фещук Н. «Члены худсовета посчитали, что «Марічка» – не та песня, которая нужна нашему народу» / Н. Фещук // Факты. – 2013. – 12 января.
9. Шпак В. Поет і пісняр Іван Сльота: «Доречно замислитись над причинами популярності блатного шансону» / В. Шпак // Урядовий кур'єр. – 2014. – № 20. – 1 лютого. (Про пісню «А льон цвіте»)

3.7.3. ПІСНІ-СИМВОЛИ НАШОЇ УКРАЇНИ

На сцені майорить державний прапор України, на столі застеленому вишитою скатертиною на вишитому рушникові лежить пальниця запашного хліба, завітчаного кетягом калини.

Виходять ведучі, звучить державний гімн України, всі встають.

Ще не вмерла України і слава і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля!
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці,
Запануємо і ми, браття, у своїй сторонці!

Душі і тіло ми положим
За свою свободу
І покажем, що ми, браття,
Козацького роду!

Ведучий:

Сьогоднішня зустріч наша з вами буде присвячена пісням-символам нашої України. Пісня – душа народу, а національний гімн – це найвищий вияв волелюбних прагнень, духовно-патріотичних устремлінь.

Кілька тисячоліть Україна не мала свого національного гімну, але було багато патріотичних пісень, часто регіонального характеру, які не охоплювали долі всього народу, розмежованого кордонами австро-угорської та російської монархій. І разом з тим, волелюбний дух українського народу, його прагнення до незалежності ніколи не зникали. Вони жили в історичних піснях і думах, у творчості Тараса Шевченка, Івана Франка, Михайла Старицького, Лесі Українки, Олександра Олеся.

Читець:

Стоїть в селі Суботові
На горі високій
Домовина України,
Широка, глибока.
Ото церков Богданова
Там-то він молився,
Щоб москаль добром и лихом

З козаком ділився
Так осміюються ж України
Сторонні люди!
Не смійтеся, чужі люде!
Церков-домовина
Розвалиться... і з під неї
Встане Україна
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольничі діти!..

(1845 «Стоїть в селі Суботіві» Т. Шевченко)

Ведуча:

Яскравим виявом патріотично-національних почуттів українців єдиної нашої землі стала поява вірша поета і етнографа Павла Чубинського «Ще не вмерла Україна» (1762 р.).

Цьому творові судилася велична і трагічна доля. Велична, бо в ньому втілена споконвічна мрія народу стати суверенним, здобути волю і стати незалежним.

Читець:

Ой, Богдане, Богдане, славний наш гетьмане
Нащо оддав Україну ворогам поганим?!
Щоб вернути її честь, ляжем головами
Наречемся України вірними синами!
Поєднаймося разом всі,
Братчики-слов'яни:
Нехай гинуть вороги,
Най воля настане!

(Т. Шевченко)

Ведучий:

Вірш «Ще не вмерла Україна» постав на хвилі патріотичної поезії Т. Г. Шевченка, який вірив у те, «що не вмирає душа наша, не вмирає воля». Нелегким був життєвий і науково-творчий шлях автора вірша «Ще не вмерла Україна». Павло Платонович Чубинський народився 27 січня 1839 року на хуторі поблизу Малої Олександрівки Бориспільського району. В Петербурзі здобув юридичну освіту (1861 р.) Свою науково-етнографічну діяльність пов'язав з географічним товариством, вивчав народний побут, збирав і досліджував український фольклор.

У середовищі патріотичної київської «Старої громади» до якої входили такі визначні діячі як Тадей Рильський, Володимир Антонович, Олександр Русів, Павло Чубинський, виник задум створити високопатріотичний вірш, який би насажував українців на боротьбу за волю і став би національним гімном.

Будучи на квартирі у київському домі купця Лазарева, Павло Чубинський збирав членів «Громади», серед яких були студенти-серби. Якось на вечірці вони співали сербські патріотичні пісні, серед них «Гей, слов'яни», а також хорову сербську пісню, в якій були слова: «серце б'є і кров ліє за свою свободу».

Читець:

Гей, слов'яни, наше слово
Піснею лунає,
І не стихне, поки серце
За народ страждає.
Наше слово дав Господь нам,
На те Його воля,

Хто примусить нашу пісню
Змовкнути у полі?
Дух слов'янський живе вічно,
В нас він не погасне,
Злої сили біснування
Проти нас завчасне.
Проти нас хоч світ повстане,
Але нам те марно
З нами Бог, а хто не з нами —
Згине той безславно.

Ведуча:

Павла Чубинського вразили ці пісні та їх мотив. Залишив компанію і повернувся з текстом, який починався словами «Ще не вмерла Україна». Всі присутні стали співати тут же, диригував сам Чубинський.

То було перше пісенне виконання твору. Пісня зринула світлою надією в затьмарене імператорським мороком небо і гуляти над Україною. Загуляли циркуляри по всіх повітових, губернаторських і Петербурзьких канцеляріях. Отож головною причиною стало заслання його в Архангельську губернію за «возмутительную песню».

Як же склалася доля вірша, якому судилося виконувати роль гімну.

З самого початку вірш Чубинського почав своє існування як патріотично-політичний твір і як пісня виконувався на мотив сербського гімну. В 1863 році вірш Чубинського за посередництвом учасника польського повстання (1863) Павлина Свенціцького нелегально дістається до Галичини і за підписом Т. Шевченка з'являється у львівському часописі *Мета* № 4, с. 271-272 поряд з Тарасовими віршами «Заповіт», «Н. Костомарову», «Мені однаково...». Чому саме за підписом Шевченка? Можливо тому, що не було точних відомостей, кому належить поетичний текст і мала точний текст.

Читець:

Ще не вмерла Україна,
І слава і воля!
Ще нам, браття-молодці
Усміхнеться доля
Згинуть наші вороги
Як роса на сонці
Запануєм, браття, й ми
У своїй сторонці

Приспів: Душу і тіло ми положим

За нашу свободу
І покажем, що ми, браття,
Козацького роду

Гей-гей, браття миле,
Нумо братися за діло!
Гей-гей, пора встати
Пора волю здобувати!
Наливайко, Залізник
І Тарас Трясило
Кличуть нас із-за могили
На святе діло
Ізгадаймо славу смерть

Лицарства-козацтва
Щоб не втратить марно нам
Свого юнацтва

Приспів: Наші браття Славяне

Вже за зброю взялися;
Не діжде ніхто, щоб ми
Позаду зістались
Поєднаймося разом всі,
Братчики-Славяне:
Нехай гинуть вороги,
Най воля настане!

Ведучий:

Цей часопис «Мета» потрапив до рук Михайла Вербицького – українського композитора, у селі Млини біля Перемишля. Отець Вербицький фанатично любив Шевченка, мріяв покласти на музику всі його вірші. Отримавши журнал, він через тиждень поклав на музику всі чотири вірші. А вже в грудні на зібрані громади Перемишльської семінарії пролунала вперше «Ще не вмерла Україна». Ректору сподобалась пісня, він рекомендував семінаристам поширювати її серед прочан. Вся Галичина вважала, що слова пісні написав Шевченко. Тому спочатку ця пісня стала гімном Західної України, а потім УНР. Довгий і складний час пройшов цей вірш, існують різні тексти – повніші і стислі і лише в 1888 році в одному із ранніх фольклорних видань Костянтина Панківського «Руському співанику» було зазначено автора слів П. Чубинського та композитора Вербицького.

15 січня 1992 року музичну редакцію Державного гімну затвердила Верховна Рада України. Проте тільки 6 березня 2003 року парламент ухвалив Закон про «Державний гімн України». Ним пропонувалось затвердити як державний гімн тільки слова першого куплету і приспіву «Ще не вмерла Україна» на музику Вербицького. А перша строфа пропонувалась у такому вигляді: «Ще не вмерла України і слава і воля». Закон підтримали 334 народні депутати з 433. Після цього стаття 20 Конституції України набула завершеного вигляду. Національний гімн отримав слова, затверджені законом.

У повній версії цей вірш має продовження.

Читець:

Станем, браття, в бій кровавий від
Сяну до Дону
В ріднім краю панувати не дамо нікому;
Чорне море ще всміхнеться, дід Дніпро зрадіє
Ще у нашій Україні доленька наспіє

Приспів:

Душу, тіло ми по ложем за нашу
Свободу
І покажем, що ми, браття, козацького роду

А завзяття, праця щира, свого ще докаже,
Ще ся волі в Україні піснь гучна розляже,
За Карпати відіб'ється, згомонить степами,
Україна слава стане поміж городами.

Приспів:

Душу, тіло ми по ложем за нашу

Свободу

І покажем, що ми, браття, козацького роду

Ведуча:

Пісня «Ще не вмерла України» - це поклик до боротьби за незалежність і свою роль вона виконала. Але мало хто знає, що для Павла Чубинського і його родини вона мала трагічні наслідки. Самого Чубинського за неї було заслано до Архангельської губернії, а його могилу на бориспільському кладовищі більшовики зруйнували.

У 1919 році денікінці розстріляли в селі онука Чубинського – Павла, студента університету Святого Володимира. «Сочинитель подлых песен» – кричав офіцер-деніківець. У полум'ї репресивної брежнєвської хвилі правнук Павла Чубинського – Володимир, який намагався відновити могилу свого вченого прадіда і домогся тільки встановити кусочки пам'ятника на іншому бориспільському цвинтарі.

Павло Кислий у своїй статті «Павло Чубинський і державний гімн України» (Вечірній Київ, 1996, 10 вересня) надрукував свій вірш, в якому органічно вклинилися слова пісні «Ще не вмерла Україна».

Читець:

Живи вічно, Україно!
Наша слава, воля
Щоб народові твоєму
Усміхалась доля!
Хай нам сяє синє небо,
Пшениця на сонці
Жити будемо щасливо
У своїй сторонці
Душу, тіло ми положим
За свою свободу
Пам'ятаймо, що ми, браття,
Козацького роду.
За державу, її честь
Ляжем головами
Будь, браття, України
Вірними синами!
Слався, слався, Україно!
Поки сонце сяє
Хто виборів свободоньку
Повік не вмирає
Душу, тіло ми положим
За свою свободу.
Пам'ятаймо, що ми, браття,
Козацького роду.

Ведучий:

Крім національного гімну «Ще не вмерла України», є ще один твір, який офіційно визнано духовним гімном України – це Молитва за Україну – музика Миколи Лисенка, слова Олександра Конинського. Написана в 1885 році.

Історію написання гімну досліджував професор Роман Кирчів. Галицький літератор і громадський діяч Павло Кирчіва, будучи студентом, познайомився з Олександром Конинським. Попросив його для видачі збірника народних та авторських пісень надіслати власні й Лисенкові твори. Це стало історичним поштовхом об'єднати творчий потенціал М. Лисенка і О. Конинського.

Звучить пісня

Боже великий, єдиний,
Нам Україну храни,
Волі і світу промінням
Ти її осіни.
Світлом науки і знання
Нас, дітей, просвіти,
В чистій любові до краю,
Ти нас, Боже, зрости.
Молимося, Боже єдиний,
Нам Україну храни,
Всі свої ласки-щедроти
Ти на люд наш зверни.
Дай йому волю, дай йому долю,
Дай доброго світу,
Щастя дай, Боже, народу
І многая, многая літа.

(Сл. Конинського, муз. М. Лисенка)

Ведуча:

У 1885 році «Молитва» набула широкої популярності в Галичині і поза нею. По смерті Лисенка з'являються нові хорові версії твору, іноді ще й із змінами тексту. М. Юрченко подає у виданні «Микола Лисенко. Релігійні твори» три з них, найвідоміші з різними текстовими варіантами. Ось ще один із них:

Читець:

Боже, Єдиний, Великий, Неньку-Вкраїну храни,
Волі та Правди промінням Ти її освіти.
Силою Знання Звичаю люд український зміцни.
В чистій любові до краю Ти нас, Боже, зрости.
Молимося, Боже, Єдиний, Неньку-Вкраїну храни,
Всі Свої ласки-щедроти Ти на неї зверни.
Дай людям Волю, дай людям Долю,
Дай Доброго Світа,
Щастя, дай, Боже, Здоров'я і многая, многая літа!

Ведучий:

До цих пісень, які прозвучали раніше, належить ще одна пісня «Господи помилуй нас», слова і музика українського поета, співака і композитора Тараса Петриненко, сина відомої співачки Діани Петриченко. Пісня «Господи помилуй нас» написана в 1998 році в зв'язку з референдумом і була присвячена незалежності України. Основним ідейним моментом твору є прохання до Бога зберегти Україну і помилувати її багатостраждальний народ.

Мета цієї пісні-молитви було – втілити в людей віру в те, що Україна попри всі негаразди, буде жити, зростати і розвиватися, бо українці – сильний, нездоланий народ, що зазнав багато лиха і горя, але з допомогою Господа все пережив і подолав.

Звучить пісня «Господи, помилуй, нас».

Навіть на останнім рубежі
Промінь віри в нас ще не погас,
Боже, Україну збережи,
Господи, помилуй нас.

Нам свою всемілість покажи
Правдою повсюди й повсякчас,
Боже, Україну збережи,

Господи, помилуй нас.

Помилуй Господи
Помилуй Господи
Господи помилуй нас.

В наших грудях кулі і ножі,
Нас розіп'ято й знищено не раз,
Боже, Україну збережи,
Господи, помилуй нас.
І з колін піднятих поможи
І благослови у добрий час
Боже, Україну збережи,
Господи, помилуй нас.

Наші душі нидіють в іржі,
Але промінь віри не погас,
Боже, Україну збережи,
Господи, помилуй нас.
Грішні діти – діти не чужі,
Отче наш, почуй їх щирий глас,
Боже, Україну збережи,
Господи, помилуй нас.

Відродились і воскресають національні традиції: її символіка, патріотичні і духовні гімни. Тисячі і тисячі вірних синів народу на устах з гімном «Ще не вмерла України» боролися за волю України, страждали у царських і сталінсько-беріївських тюрмах, ішли на заслання.

Зараз в нас на Україні знову неспокійно, знову чути брязкання зброї. І коли молоді-юні хлопці під дулами пістолетів стоять і співають гімн «Ще не вмерла України» відчуваєш гордість і повагу до нашого молодого покоління, яке любить свою країну і готове за нею боротися.

Звучить національний гімн «Ще не вмерли України ні слава, ні воля...».
Всі присутні вставши та приклавши руку до серця, співають.

Список використаної літератури

1. Кислий П. Павло Чубинський і державний гімн України / П. Кислий // Вечірній Київ. – 1996, 10 вересня.
2. Мельник О. Мелодія, що варта цілого життя / О. Мельник // Урядовий кур'єр. – 2014. - № 48, 15 березня.
3. Цимбалюк Є. Вірш, якому всміхнулася доля / Є. Цимбалюк // Голос України. – 2012, 22 грудня.
4. Чубинський П. Ще не вмерла Україна / П. Чубинський // Київ. АО «Обереги», 1991. – 16 с.

Підготувала сценарій: Л. П. Полозенко

3.7.4. ДЗВЕНИ, НАША ПІСНЯ, ДЗВЕНИ

(Літературно-музичний вечір до Дня української писемності та мови)

Українська пісня... Хто не зачаровувався, слухаючи її. Це незатьмарене джерело життя. Це диво дивне – народна пісня! І яку владну силу таїть вона в собі. Манлива подорож в пісні через віки й простори примусить тебе глибоко задуматись над історією рідного краю і призначенням

людини на землі, над такими вічними поняттями, як життя і смерть, вірність і зрада, любов і розлука, щастя і недоля.

Минають віки, змінюються суспільні устрої, потрясають світ нищівні війни, на зміну одним поколінням приходять інші – у кожного свої смаки, свої уподобання. А народна пісня залишається, через усілякі поневіряння проносить вона свій первісний дар, свою нев'янучу молодість.

Все так же у Царграді на риночку регоче над своїми ворогами Байда молоденький, а за славним козаком Морозенком вся Україна плаче і все попереду Дорошенко веде своє військо, військо запорізьке хорошенько... Це історичні пісні:

Ой на горі, та жінці жнуть (2)
А попід горою
Яром – долиною
Козаки йдуть...

Ми не знаємо, коли саме народжувались наші пісенні перлини. Лише деякі пов'язані з певними іменами та історичними подіями, можна більш-менш точно датувати. А календарні, обрядові і особливо ті, що розповідають про життя звірів, птахів, рослин, сягають певно, своїм корінням у часи Київської Русі або й ще глибше у сиву праслов'янську давнину.

Зароджувалась пісня у праці і в забавах, у календарних обрядах, та ритуальних діях наших далеких предків.

Іди, іди, дощику,
Зварю тобі борщику
В полив'янім горщику!

або ще:

Гей, нуте, косарі;
Бо нерано почали,
Хоч не рано почали,
Так багато утяли!

І щоліта – на морі хвиля, при долині роса, стороною дощик іде... Це календарні пісні. Ось одна з них:

А вже весна,
А вже красна,
Із стріх вода капле... (3 р)

або:

А ми просо сіяли, сіяли,
А ми просо витопчем...

Благослови мати, весну закликати,
Весну закликати, зиму проводити... і т. ін.

А оці хоч за розміром невеличкі, але які звучали під час зимових свят, під час чудових дійств обрядових і календарних – це колядки і щедрівки.

Щедрик, щедрик
Щедрівочка
Прилетіла ластівочка
Стала вона щебетати...

Коляд, коляд, колядниця
Добра з медом паляниця...

Можна наводити багато прикладів цих чудових фольклорних витворів, адже красу і силу народної пісні словами не передати, бо це школа мудрості і правди, жива історія народу, незрадлива і щира порадиця в житті.

Родинно-побутові пісні... Саме визначення говорить само за себе: це про відносини в сім'ї, побуті, про виховання дітей, колискові і т. ін.

1. Ой спи, дитя, колишу тя,
Доки не вснеш, не лишу тя,
Прикладу тя камінцями, (2 р.)
Сама піду за вівцями. (2 р.)
2. Їхали козаки із Дону додому...
3. Закувала зозуленька в сінцях на помості...
4. Чорноморець, матінко, чорноморець...
5. Та коло наших ворітець...
6. Скрипка би не грала...
7. Як поїхав мій миленький на базар до рідні...

та інші.

Весільні пісні... Їм треба надати чи не найбільше уваги серед родинно-побутових.

1. Журба за журбою,
Туга за тугою...
Дала мене мати
Заміж молододою...
2. Світилочка пишна
Як у саду вишня,
Вишенька да черешенька,
Світилочка молодесенька.
3. Старший боярин патлатий.
До стіни прип'ятий,
Гвоздиком прибитий,
Щоб не був сердитий.
4. Прилетіла пава,
На припічку впала,
Й у Піч заглядала:
Щоб щасливе місце
Коровайові сісти.

Пісня – це голос душі народу, поетичний вияв його працелюбної і співучої вдачі, образне втілення його історії, моралі, мрій, прагнень. Вона така ж нездоланна й безсмертна, як і той народ, що її народив.

І за гаєм зелененьким бере вдова льон дрібненький, і досі не вгамується той шум, що вчинив комар, який на мусі оженився, і досі два півники молотять свій горох і танцює риба з раком, а петрушка з пастернаком...

Безсмертні пісні про кохання, як і саме кохання, яке теплими крилами обійма закоханих.

Ось деякі з них:

1. Якби мені не тиночки
Та й не перелази,
Ходив би я до дівчини
По чотири рази
2. Розпрягайте, хлопці, коні...
3. На городі верба рясна...

Та хіба ж можна їх всі перерахувати! Їх чисельність чи не найбільша. Співав би й співав би!!! А ще жарти, сміх, що притаманний пісням. Це неперевершене мистецтво слова в пісенному вираженні. Ось хоч би такі приклади:

1. Од Києва до Лубен...
2. А до мене Яків приходив.

3. Ой під вишнею, під черешнею.
4. На городі буркун ягідок не родить...

А скільки пісень ще сховано у таємничих комірках мозку нашого старшого покоління! І скільки рядків ще напишеться з мільйонів молодих сердець, із кольорів неба і жита, із лугів і степів, річок і морів, з людських прагнень і сподівань, з мудрості й натхнення, з нашого життя...

Хочеться закінчити словами Тараса Шевченка, який з піснею пов'язував славу рідної землі:

Наша дума, наша пісня
Не вмере, не загине...
От де, люде, наша слава,
Слава України!

Підготувала сценарій: Л. П. Положенко

РОЗДІЛ 4

УКРАЇНСЬКІ ТРАДИЦІЇ, ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ

4.1. ТРАДИЦІЇ ТА ОБРЯДИ СВЯТОГО ВЕЧОРА

Дванадцять страв сьогодні на столі –
Святвечір розстеляє скатертину.
Разом зійшлись дорослі та малі,
Щоб нести коляду до Пресвятого
Сина.

Христос родився – славимо його!
Хай дух небес в житті нам допоможе,
І не згасає істини вогонь,
І не стихає в серці слово Боже
[76].

Святий вечір – особливий, незабутній час у році. Надвечір'я Різдва Христового сповнене урочистих церковних відправ, багатих народних обрядів і звичаїв. Чимало народних традицій, що сягають ще язичницьких часів, набули християнської символіки і несуть у собі християнські ідеали любові, прощення, щедрості, є яскравим свідченням української ментальності – працьовитості, гостинності, поваги до предків, відчуття святості родини, дбайливого господарювання.

Історія Різдва Христового сягає майже дві тисячі років тому. Сім з половиною кілометрів на південь від Єрусалима у маленькому містечку Віфліємі (Бейт-Лехем – «дім хліба» з єврейської) Діва Марія «породила свого Первенця Сина, і Його сповила, і до ясел поклала Його, бо в заїзді місця не стало для них» (Луки, 2,7). Чоловік Марії – Йосиф назвав хлопчика Ієшуа (грецька форма імені Ісус), що давньоєврейською означало «Спаситель». Бо ще задовго до появи дитини на світ сповіщав Йосифу ангел небесний: «І вродить вона сина, ти ж даси йому ймення Ісус, бо спасе він людей своїх від їхніх гріхів» (Матвія, I, 21) [9].

Богонемовля ще тихо спало собі на сіні в яслах убогого вертепу – печери для утримання худоби, а весь навколишній світ уже змінився. Нова яскрава зірка з'явилась на небі й повела трьох мудреців із Сходу до Ісуса. Ангел зійшов на поля віфлеємські, і зачудовані пастухи поспішили привітати дитятко Боже, бо почули: «Сьогодні в Давидовім місті народився для вас Спаситель, який є Христос Господь» (Луки, 2, 12) [9]. Світ змінився, бо просвітлилися серця людські, і була в цю мить радість на небі, «і на землі мир, у людях добра воля!» (Луки, 2,14) [9].

Так оповідає про народження Ісуса Христа Біблія [9]. Із найдавніших часів у пам'ять про цю подію 7 січня святкують християни Різдво Христове.

Вечір напередодні Різдва – «Свят-вечір», «вілія», «кутя» був магічним часом творення іншого, вимріяного буття. Звичні й буденні предмети, речі набували чарівної сили, а господар ставав домашнім жерцем. Урочисто вносив він до господи сніп, як правило, житній, і ставив його на покуті – на врожай і достаток. Це була коляда (а може, то втілення бога Коляди, чиє ім'я згадують літописи?) або ще «дідух», «дідочок». Із застромленим у нього серпом, граблями стояв він на покуті аж до Нового року, мирно сусідуючи з іконами – святинями інших часів.

А панувала у Свят-вечір кутя – головна обрядова страва. Як удасться кутя – буде крута ще й із «верхом» – то буде на урожай, а в оселі щастя. Поклавши в рукавицю гроші (щоб водились), несе кутю на покуть господаря, а діти під час цієї церемонії завзято мекають, мукають, іржуть, квочуть, крикають, щоб уся ця живність плодилася, щоб курчата й каченята водилися. І перша ложка куті була для бджіл – кидали її до стелі, щоб рої велися. Друга – для самого морозу, щоб отак задобрений, він не чинив збитків, не морозив посівів і городини [29; 55; 116].

Господиня готує:
Кутю з маком,
Солону рибу з червоним раком,
З олією вареники,
Картопляні печеники,

Тертяники, книдлі,
Чорнослив в повидлі,
Капусту, грибочки,
Смачні огірочки,
І підливу з часником,

Хрін з червоним буряком,
Голубці із перцем –
Та все з щирим серцем!

Ще салатів і приправ –
Ось і всі дванадцять страв
[103, с. 41]

На святковому столі – риба, просіл, пісний борщ, вареники, гречаники й пироги, пироги з капустою, грибами, квасолею, горохом, сливами, яблуками тощо. Зійшла вечірня зоря, й можна сідати вечеряти; починали із куті. Повечерявши, брав господар зі столу потроху кожної із страв і ніс до хліва худобі, щоб не скаржилася. Бо за повір'ям у ніч під Різдво дарує їй Бог мову за те, що колись у давнину спав у яслах маленький Христос.

Кутю давали курам, «щоб гарно неслися». Її несли на гостинець хрещеним батькам, бабі-повитусі, досвідчаній матері. Для предків, що в ці свята прийдуть у гості із того світу до живих, кутю залишали на столі на ніч. На Чернігівщині для них навіть значили ложку, перев'язуючи її жовтою стрічкою. Щоб встигнути приготувати страви на святочну вечерю, господиня вставала дуже рано, о першій чи другій годині ночі. Усі продукти, які мали бути використані при приготуванні вечері, вже були підготовлені, пшениця для куті обтовчена і замочена. Господиня розпалювала вогонь у печі, добуваючи живий вогонь при допомозі шматків дерева або кресала. В наш час цього вже не роблять, хіба що на Гуцульщині цей звичай зберігався найдовше [29]. У піч клала сім або дванадцять полін. Набирала досвітньої води, заливала нею пшеницю, сушені фрукти і ставила в піч варити дві головні страви – кутю та узвар.

Кутя, без якої ніхто не уявляв собі Святого Вечора, з'явилася ще в дохристиянську добу і з тих часів зберегла символізм поминальної страви. Як правило, кутю варили із пшениці та заправляли медом і маком. Але не всюди її готували із пшениці, так само не скрізь до неї додавали меду. Наприклад, на Лемківщині варили кутю із ячмінної крупи (панцак), оскільки пшеницю в горах не сіяли, а звичай варити пшеницю принесли із собою священики та вчителі з Галичини, однак цей звичай прижився не у всіх селах. Там, де варили пшеничну кутю, її подавали тільки з медом, без будь-яких домішок. На Чернігівщині кутю варили також з ячмінної крупи і заправляли узваром. Кутя також відрізнялася консистенцією – вона могла бути густою або ж рідкою, як юшка. Окрім того, ставили варити голубці, капустяк, затертий олією і пшоном, який на Вінничині називали «шупенею», горох, борщ пісний з карасями, кашу гречану, пшоняну, вареники з капустою, картоплею, смажили рибу, пекли млинці з кислого тіста (на Поділлі), варили страви з грибами. Голубці, як правило, робили з квашених головок і начинка була різною: з гречкою, картоплею, пшоном, пенцаком, кукурудзяною кашею, залежно від регіону. Традиційно вважали, що страв має бути 12 (дари городу, саду, лісу), але і їх кількість, і складники відрізнялися залежно від місцевості [29; 116].

Наприклад, Лемківщина відрізнялася своїми особливими стравами – «бобальками» («бубальками») – подовгастими, посередині потовщеними розкачаними в руках шматками тіста, що їх варили і мастили розтертим маком з медом та олією. Мак і мед вішували відвернення бід і солодке життя. Цікава страва – киселиця, яку варили лише на Лемківщині. Напередодні замочували мелений овес (вівсяну муку). Потім переціджували той заквас через сито, щоб відділити востюги, очищену густу рідину варили, постійно помішуючи, щоб не пригоріла. Заправляли кмином, часником та лляною олією. Також дуже цікава страва із «підбиваних сливок»: сушені сливки варили, добре розминали, додавали цукор і підбивали мукою. Страва була густа, як повидло, ситна і поживна. Таку ж страву готували і на Тернопільщині, і на Черкащині [96; 116].

Різдвяна ніч повнилася чудесами: із колодязя можна, згідно з повір'ям, напиться вина, потрібно було тільки втрапити до нього в цей час; вода із трьох криниць принесена в роті, вішувала дівчатам про заміжжя. Правда цієї ночі, як ніколи, гуляє нечиста й зла сила. Це проти неї клали на чотири краї столу зубці часнику, господар засікав сокирою пороги господарських будівель, примовляючи, при цьому: «Згинь, щезни, нечиста сило!»

Іде Ілля до Василя,
Несе курочку житняную,
Куди махне – жито росте.
Вроди, Боже, жито,
Пшеницю і всяку пашницю,

У полі – ядро, у домі – добро,
У полі – колосок, у домі – пиріжок.
Здрастуйте!
З Новим Роком! З Василем!
(З народного)

14 січня – свято на честь Василя (Василя) Великого (329–379) архієпископа Кесарії Кападокійської, що в Малій Азії. Церковні джерела характеризують його як аскета, богослова і вченого, автора кодексу чернечого життя.

14 січня за церковними святцями – свято Обрізання Господнє (саме тоді, згідно з церковними джерелами, відбулося обрізання Ісуса Христа за єврейським звичаєм).

14 січня – перший день Нового року за старим стилем.

Сієм, сієм, посіваєм,
З Новим Роком вас вітаєм!
Сієм зерном ваговитим
Добрим людям працюватим.
Не з сівалок, а з долоні –
По долівці, по ослоні,
Посіваєм в кожній хаті –

Будьте радісні й багаті.
Сієм густо перехресним –
На добробут людям чесним.
Промовляєм з кожним кроком:
З Новим щастям! З Новим Роком!
(З народного)

19 СІЧНЯ – ВОДОХРЕЩА

Суть Йордану

Йордан-Йордан вода студена,
Пречиста Діва воду брала,
Своє дитятко напувала [83, с. 61].

19 січня закінчувався дванадцятиденний період святкувань. Останній день цього періоду (християнське свято Святе Богоявлення, Хрещення Господа Бога і Спаса нашого Ісуса Христа, відоме в народі як Ордань, Ардан, Йордан, Відорошчі, Водохрещі) супроводжувався різними магичними діями та повір'ями.

Центральною подією дня 19 січня у народно-побутовому календарі українців середини XIX – початку XX ст. було водосвяття – звичай змішаного язичницько-християнського характеру. У цей період свято за традицією відбувалося на річці або біля струмка, в місцевостях бідних на водою збиралися біля криниці. Ще напередодні на льоду й снігу робили одне або кілька скульптурних зображень хреста, які нерідко обливали буряковим квасом, від чого вони набирали червоного кольору. Навколо Хрестів подекуди ставили ялинки чи інші вічнозелені дерева. На Йордань – так називалося місце, де проходила церемонія хрещення, – збирався великий, святково одягнений натовп, приїжджали й сходились з навколишніх сіл і хуторів селяни, у яких не було своєї церкви.

Освячену воду люди намагалися швидко набрати в посуд і рознести по домівках, вірячи, що у того, хто зробить це першим, худоба буде розмножуватись і господарство буде йти краще. Нерідко біля ополонки виникали сутички, які призводили до нещасних випадків. Християнський по своїй суті обряд водосвяття доповнювали народні звичаї, що характеризують побутове осмислення християнського свята народними масами. Йорданській воді приписувалися чудодійні лікувальні властивості. Відразу після освячення її пили. У деяких місцевостях дівчата вмивались свяченою водою, вкинувши попередньо в посудину калину або коралове намисто, а витиралися червоною тканиною, щоб мати гарний колір обличчя (імітативна магія).

Народні прикмети свідчили, що якщо на Водосвяття дерева вкриті інеем, то весною у відповідний день тижня – у п'ятницю, четвер і т. д. треба сіяти яріву пшеницю: «вродить як гай». Якщо в цей день ясно й сонячно, то хліба в цьому році будуть чисті, а якщо похмуро, то у хлібі буде багато «сажки».

14 ЛЮТОГО – ДЕНЬ СВЯТОГО ВАЛЕНТИНА

Це свято важко назвати релігійним, хоч Валентин був монахом, також важко назвати народним, незважаючи на те, що воно дуже популярне. Це свято закоханих. Кохання – найзагадковіше з усіх людських почуттів. Воно надихало поетів і художників, музикантів і скульпторів на створення безсмертних шедеврів. І, якби поставити собі за мету прочитати все, що написано про нього, людині не вистачило б цілого життя. Невипадково існує багато чарівних легенд, обрядів, ритуалів, заснованих на цьому прекрасному почутті.

День Святого Валентина не має глибокої релігійної основи, а пов'язане із зворушливою історією двох закоханих. У III столітті нової ери римський імператор Клавдій II видав наказ, котрий забороняв одруження. Він вважав, що шлюб утримує чоловіків удома, а їх призначення бути хорошими солдатами і відважно битися за Рим. Молодий католицький священик Валентин всупереч наказу таємно вінчав закоханих. Виявивши ці «антидержавні» шлюби, імператор звелів замкнути порушника у в'язниці і стратити.

СТРІТЕННЯ

Весна й зима зустрілись тихо,
Та ще зустрівся з ніччю день.
І рання всміхнена відлига
Вже засковзалась до людей.

Ми стрілись теж на цій дорозі,
Як та весна, як та зима...
Але сніжить ще і морозить –
У нас ще стрітєння нема [75, с. 212]

Стрітєння Господнє відзначають 15 лютого християни східного обряду. Діва Марія принесла до Єрусалимського Храму Ісуса Христа на 40-й день після його народження (згідно з Законом Божим, з часу визволення євреїв із єгипетського полону, кожне перше немовля чоловічої статі належало Богові і його треба було приносити до храму на 40-й день після народження).

Коли Діва Марія разом з Йосифом принесла Ісуса до храму, їх зустрів там сивий старий Симеон, який чекав зустрічі з Господом вже багато років. Згідно з Євангелієм від Луки, Симеон був праведником, але він таки не повірив у можливість народження Спасителя від Діви Марії. І тоді Дух Святий напрозорив йому, що він зможе вмерти лише тоді, як побачить народження Господа. Те й здійснилося – Симеон міг одержати тепер вічний спокій. Перед смертю старець Симеон сповістив, що Немовля, яке йому нарешті судилося побачити, вийде «на служіння спасіння людей». Звершивши все згідно з законом Господнім, Марія і Йосиф повернулися до Віфлеєму.

Походження свята. Стрітєння відзначають на 40-й день після дня народження Ісуса Христа. Урочисто відзначати його почали з кінця V століття. У народному побуті Стрітєння (Стрічення) здавна сприймається, як зустріч зими з весною. Кажуть, що «в цей день зима весну зустрічає, заморозити її хоче, та сама лиходійка від свого хотіння тільки потіє».

Селяни спостерігали цього дня чимало хліборобських прикмет:

- ясна і тиха погода віщує добрий урожай і роїння бджіл;
- вітер – погана ознака;
- відлига – чекай пізньої весни;
- як на Стрітєння півень нап'ється води з калюжі, то жди ще стужі («як нап'ється півень води, то набереться господар біди») та як «на Стрітєння півень води нап'ється, то на Юрія віл напасється».

У цей день ворожили, виставляючи тарілку з зерном на ніч на двір (якщо ранком роса – врожай, нема роси – погана ознака). У церквах цього дня святять воду і свічки. Такі свічки називають «громичними», бо їх ставили перед образами під час грози, щоб захистити людей і худобу від блискавки. Коли приходять із церкви в день Стрітєння, запалюють «громичну» свічку – «щоб весняна повінь не пошкодила посіви і щоб мороз дерева не побив». Від «громичної» свічки і саме свято Стрітєння називалось колись ще й «Громиця». Освячену цього дня у церкві воду

використовували проти «пристріту». Нею кропили тварин і людей у найвідповідальніші моменти життя.

Народні вірування. Освячення вогню трансформувалося з прийняттям християнства в освячення свічок, які називали громничними. Освячували їх у церкві після освячення води, там же запалювали і несли до хати. Протягом року зберігали такі свічки на покуті або ж вплітали у дідухи. Такі свічки, за повір'ями, мають виняткову силу й оберігають оселю від бурі, зливи чи смерчу, ниву – від буревію чи граду, а членів родини – від «злого ока» та хвороб. Коли приходять із церкви в день Стрітіння, запалюють «громичну» свічку – «щоби весняна повінь не пошкодила посіви і щоби мороз дерева не побив». Від «громичної» свічки і саме свято Стрітіння називалось колись ще й «Громиця».

Запалювали громничну свічку у таких випадках:

- коли над оселею гуляє страшна негода;
- коли виникали труднощі при пологах;
- коли у селі пожежа або катаклізм;
- коли людину схопить «чорна хвороба» (епілепсія);
- як людина помирала, запалювали свічку, аби спокійніше перейти їй у той кращий світ.

Також у цей день святять воду. Стрітенську воду збирали з бурульок і додавали до звичайної води, за повір'ями – така вода цілюща і лікує від багатьох нападів:

- лікує рани і внутрішні захворювання;
- рятує від «злого ока», відьми, вовкулаки, від «пристріту»;
- нею кропили вояків перед боєм та чумаків перед походом;
- пасічники окроплювали нею вулики на початку сезону;
- господарі окроплювали худобу під час першого вигону на пасовисько;
- окроплювали стайні та обори від відьом, щоб «не виссали з корови молока».

ВЕЛИКИЙ ПІСТ

Перший день Великого посту, що триватиме до Великодня, називається «жилавим понеділком». У народі цей день ще мав назву «полоскозуб»; за звичаєм, «щоб гадюка не вкусила» і щоб у роті не лишилось й крихти скоромного, його «заполіскували» горілкою. Господині «полошучи зуби», пили горілку не чаркою, а новою покришкою від того горщика, в якому варили кашу – «щоб на пшениці золи не було». До столу в понеділок подавалися тільки «жиляники» – тверді, пісні коржі, які їли з хроном та редькою. «Масляна, масляна, яка ти мала, якби тебе сім неділь, а посту одна» – дивись, та й зітхне хто-небудь скрушно того коржа кусаючи.

Була колись ще й третя назва цього дня – «чистий понеділок». Чистим тому називався, що господині обіду не варили і їх горщики залишалися чистими. На Черкащині побутує прикмета: «Якщо у чистий понеділок погода ясна, то й пшениця виродить рясна!»

Церковно-християнський календар включав протягом віків не лише свята, а й суворо регламентоване постування. Приписувалося поститися у Великий піст навесні перед Великоднем сім тижнів, влітку до шести тижнів припадало на Петрівський піст, два тижні тривав Спасівський і шість осінньо-зимових тижнів відводилося Пилипівському посту. Так вони й називалися в народі Великий піст, Петрівка, Спасівка й Пилипівка.

Отже, всього постували християни близько половини календарного року. Масляна (сирний тиждень, Масниця, Пущення або Сиропуст) – це останній тиждень перед Великим постом, – колись велике язичницьке свято проводів зими. І весь отой святковий розгул і гармидер – пісні й танці, катання на конях, частування варениками і круглими, мов сонце, млинцями, – мав на меті одне: наполохати, прогнати зиму. В понеділок на масляну заміжні жінки ще ходять по домівках, де є дорослі хлопці або дівчата, й прив'язують матерям «колодку» до ноги за те, що не одружили синів чи не повіддавали заміж дівчат упродовж року. Все це робиться із жартами, сміхом і горілкою. Адже від «колодки» (спочатку справжньої, а пізніше символічної – стрічки чи хустинки)

потрібно було відкупитись могоричем. У четвер на цьому тижні господині збираються компаніями й спеціально п'ють та гуляють – «щоб телята водились!» Вони ж і не прядуть на цьому тижні – «щоб масло не гіркло!». У п'ятницю – частування тещі. Під кінець тижня гуляння затихало. Подекуди в Україні, зокрема на Черкащині, наприкінці масляної спалювали опудало зими – Кострубонька. Великий, розкуданий вітром і від того кострубатий сніп, який ставили взимку на роздоріжжі, урочисто спалювали як уособлення зимових холодів, сніговіїв (щоб не вертались більше).

7 КВІТНЯ – БЛАГОВІЩЕННЯ

7 квітня вшановується свято Благовіщення Пресвятої Володарки нашої Богородиці й Пріснопіви Марії. В основі цього свята лежить євангельське свідчення про те, як Архангел Гавриїл приніс Діві Марії благу вість (добру, радісну звістку), що вона в недалекому майбутньому народить Сина Божого – Ісуса Христа.

Благовіщення вважається одним із дванадцяти найбільших християнських свят. Цього дня не можна працювати. У народі з цього приводу кажуть, що «в цей день навіть птах не в'є свого гнізда». «Зозуля тому й несе яйця у чуже гніздо, що колись робила кубло в день Благовіщення». «Все, що народиться в цей день – погано ростиме, бо від благовісного теляти добра не ждати». «Благовісне яйце під квочку не кладуть».

Бог благословляє в цей день рослини, й усе починає рости. Цвітуть перші весняні квіти: проліски, первоцвіт, ряст, сон-трава... Хто знайде в цей день ряст, то повинен його зірвати, кинути під ноги й промовляти: «Топчу, топчу ряст, дай Боже, діждати і на той рік топтати!» Звідси й вислови: «Топтати ряст» – значить жити, «не топтати» – значить померти. «Мабуть, йому вже рясту не топтати», – кажуть про кволого, хворого чоловіка, що має скоро померти. Те ж саме кажуть і про сон-траву. «Дай, Боже, діждати, сон-траву топтати!»

Якщо на Благовіщення, йдучи по воду, дівчина знайде квітку первоцвіту, то це знак, що цього літа вона вийде заміж. «Первоцвіт – вісник дівочого весілля».

4.2. ТРАДИЦІЇ ВЕЛИКОДНЯ

Кожна нація, кожен народ, навіть кожна соціальна група має свої звичаї, що виробилися протягом багатьох століть, освячені віками.

Але звичаї – це не відокремлене явище в житті народу, це – втілені в рухи і дію світовідчуття, світосприймання та взаємини між окремими людьми. А ці взаємини і світовідчуття безпосередньо впливають на духовну культуру даного народу, що у свою чергу впливає на процес постання народної творчості. Саме тому народна творчість нерозривно зв'язана з звичаями народу.

Звичаї народу – це ті прикмети, за якими розпізнається народ не тільки в сучасному, а і в його історичному минулому. Звичаї – це ті неписані закони, якими керуються в найменших щоденних і найбільших всенародних справах. Звичаї, а також мова – це ті найміцніші елементи, що об'єднують окремих людей в один народ, в одну націю. Звичаї, як і мова, виробилися протягом усього довгого життя і розвитку кожного народу [11].

В усіх народів світу існує повір'я, що той хто забув звичаї своїх батьків, карається людьми і Богом. Він блукає по світі як блудний син і ніде не може знайти собі притулку та пристановища, бо він загублений для свого народу. Наш великий поет Тарас Шевченко, звертаючись до України як до матері що вічно страждає питає:

Чи ти рано до схід-сонця
Богу не молилась?

Чи ти діточок непевних
Звичаю не вчила?

Ми, українці, нація дуже стара і свою духовну культуру наші пращури почали творити далеко до християнського періоду в Україні. Разом із християнством Візантія принесла нам свою культуру, але саме свою культуру, а не культуру взагалі. У нас в Україні вже була національна

культура і Володимир Великий тільки додав християнську культуру до своєї рідної, батьківської культури.

Зустріч Візантії з Україною – це не була зустріч бідного з багатим; це була зустріч якщо не рівних, то близьких за потугою, але різних характером культур. Ще й тепер ми маємо у своїх звичаях і народній усній творчості ознаки зустрічі, поєднання староукраїнської, дохристиянської культур. Але ми до цього вже так звикли, що іноді не можемо розпізнати, де закінчається в народних звичаях староукраїнське і де починається християнське. Бо староукраїнські традиції ввійшли у плоть і кров наших звичаїв, і тепер ми собі не уявляємо Різдва без куті, Великодня – без писанки, Святої Трійці – без клечання, навіть називемо це останнє свято «Зеленими Святами». Усі ми відзначаємо свято Купала, на «Введення» закликаємо щастя на майбутній рік, на «Катерини» кличемо долю, а на «Андрія» хто з нас не кусав калити (це великий корж із білого борошна) і яка дівчина не ворожила, чи вийде заміж цього року.

Все це – наша дохристиянська та християнська культура, наша найстаріша традиція. Великдень, Паска, Христове Воскресіння. Так називають свято, що відображає звершення найзаповітнішої мрії людства – подолання смерті. У словосполученні «Великий День» лунає відгомін міфів та вірувань давніх індусів, єгиптян, греків, римлян, слов'ян та інших народів, що втілювали ідею вічного життя в образах Вішну, Озіріса, Фенікса, бога Сонця... [95]

Вибраний Богом єврейський народ, з-поміж якого мав прийти Спаситель, найбільшим, встановленим пророком Мойсеєм, вважали святом Паску. Вона знаменувала перехід обраного людського племені з рабства у вільне життя на дарованій Всевишнім землі. Назва свята дійшла й до нас, однак наповнилась новим змістом. Ісус Христос через добровільну смерть і воскресіння звершив перехід для всього людства і кожної людини зокрема з рабства смерті до вічного життя. Тому Паска стала святом найбільшої буттєвої радості – відчуття єдності з усім світом і з Живим Богом.

Людство відзначає цей день уже тисячі років. Тож добрало чимало способів вшанування Воскреслого Христа, що сформувалися у традиції та звичаї. Багата на них і наша Україна.

ВЕЛИКДЕНЬ

У християнській релігії Великдень асоціюється з Воскресінням Христовим, звична форма вітання в цей день – «ХРИСТОС ВОСКРЕС», на що відповідають: «ВОІСТИНУ ВОСКРЕС»

Основна ознака українського Великодня – писанка, яка у своїй символіці поєднала давнину дохристиянських часів, наше сьогодення і віру у вічність. Тому, готуючись в часі Великого посту до гідної зустрічі Паски, українці протягом цілої чотиридесятниці (навіть і у святкові дні) пишуть писанки. Тоді ж люди вишивають рушники і серветки, якими згодом покривають великодні кошики.

Страстного тижня господині печуть особливий хліб – паску – на згадку про Христові слова: «Я є Хліб життя». Ці паски є найбільшою окрасою і основною поживою великоднього столу. За три дні до свята Живного (Страстного) четверга діти ходять «гріти діда», відвідуючи хресних батьків та інші господи, особливо ті, де є старенькі люди. Їх душі малеча зігріває окликами: «Грієм діда. Печіть паски. За три дні Великдень!». Діточкам віддячують за добру звістку спеціально спеченими булочками з хрестиками. В наші дні ще й пригощають солодощами.

А в Страсну п'ятницю – у день страдницької смерті розп'ятого Христа старі й малі ідуть до церкви, щоб вклонитися Святій Плащаниці. Саме час посидіти біля неї, як біля померлої людини, міркуючи про своє життя та слухаючи читання «Дій святих апостолів». Багато людей, особливо молодь, у храмі проводять нічні чування, що розпочинаються з «Хресної дороги». Жодної справи не повинна торкнутися рука в цей день скорботи, жодне зайве слово чи жарт не мають зірватися з язика.

У Пасхальну ніч храм буває переповненим молільниками. На цей час сюди приїзять і ті, хто живе у найвіддаленіших куточках і не завжди можуть бути на богослужіннях. Адже йдеться про момент особливого духовного пережиття величного Воскресіння.

«Христос воскрес!» – лунає на світанку. Під передзвін церковних дзвонів та спів пасхальних пісень освячуються паски із свічками, писанки (крашанки, шкрябанки, зернівки, мальованки, варені яйця тощо), м'ясо, ковбаси, масло, сир, хрін, сіль та все інше принесене у прикрашених кошиках і куклях. Люди христосуються і поспішають додому – до сім'ї, родини, особливо якщо вдома з нетерпінням чекають свяченого старенькі й хворі, найменші... І ось усі умиваються свяченою водою, в яку опущено писанку та хрестик, а лише тоді до святкового сніданку, щоб розговітися (говіти – постити, відвідувати церковні служби, готуючись до сповіді й причастя, сповідатися, причащатися) яйцем і паскою.

Великодній тиждень – Світлий тиждень. А закінчується він Провідною неділею або Антипасхою. Це день відвідин померлих. Мало не всі родичі тих, хто відійшов у вічність, збираються на цвинтарі, щоб згадати рідних і сповістити радість воскресіння: «...Христос воскрес із мертвих і смертю смерть поправ, тим, що в гробах, життя дарував!».

УКРАЇНСЬКІ ПИСАНКИ

Фарбовані яйця – неминуча ознака Великоднього розговіння. Особливо вони користуються повагою в Україні. У деяких слов'янських народностей, наприклад у гуцулів, існує справжній культ великодньої писанки, оточений старовинними легендами і безліччю особливих звичаїв. Великодні писанки не просто фарбуються: вони пишуться, тобто розмальовуються за допомогою особливих технічних прийомів писачками. Від цього і сама назва їх – писанки.

У деяких слов'янських народностей, наприклад у гуцулів, існує справжній культ великодньої писанки, оточений старовинними легендами і безліччю особливих звичаїв. Великодні писанки не просто фарбуються: вони пишуться, тобто розмальовуються за допомогою особливих технічних прийомів писачками. Від цього і сама назва їх – писанки.

Про походження великодніх писанок в народі існує *безліч легенд*. Згідно з однією з цих легенд, краплі крові Розп'ятого Ісуса Христа, упавши на землю, стали як курині яйця і зробилися твердими як каміння. Гарячі сльози Богоматері, котра плакала у підніжжя Хреста, упали на ці криваво-червоні яйця і залишили на них сліди на вигляд прекрасних узорів. Коли Христос був знятий з Хреста і покладений до гробу, віруючі зібрали Його сльози і поділили їх між собою. А коли пронеслася серед них радісна звістка про Воскресіння, вони вітали одне одного: «Христос воскрес» і при цьому передавали з рук в руки Христові сльози. Після Воскресіння звичай цей суворо зберігався у перших християн, і знамення великого чуда – сльози-яйця суворо зберігалися у них і були предметом радісного дару в день Світлого Воскресіння. Згодом, коли люди почали більше грішити, Христові сльози розтанули і зникли з потоками і річками в морі.

Інша *легенда* розповідає таке. Ісус Христос, коли ще був дитиною, любив курей, грався з ними і годував їх. І Богоматір, щоб зробити Йому задоволення, розмальовувала курячі яйця і дарувала їх Йому як іграшки. Коли розпочався над Христом суд, Матір Божа пішла до Пілата. Вона принесла йому в дарунок розмальовані з великим мистецтвом яйця. Коли впала перед Пілатом долі, прохаючи про Сина, яйця викотилися з фартуха і покотилися по всьому світу... З тих пір вони служать для нас спогадом про страждання Христові і Його воскресіння.

Зображення й узорі, що на писанках, дуже різноманітні і виникли ще в давнину. Цікаво те, що деякі з цих зображень й узорів характерні тільки тій чи іншій місцевості. Деякі розшифрувати є непростою справою. Турботи з виготовленнями писанок розпочинаються ще до Вербної неділі (до наших днів зберігся звичай бити свяченою вербою, приговорюючи: «Верба б'є, не я б'ю, за тиждень – Великдень, деś недалечко красне яєчко...»). Писанкарка шукає в селі принаймні три яйця, які були б знесені молодією куркою. У страшний понеділок вона розбиває до сходу сонця об

дерево ці яйця, відділяє жовток від білка і збирає жовток в чистий ще не бувший у використанні горщик. Цей жовток повинен закріпити фарби на яйці і надати йому особливого блиску і краси.

У той же день вона виготовляє особливий пристрій для малювання, що нагадує собою ручку для написання чорнилом (писачок). Вона бере шматочок латуні, розплющує його в тонкий лист і обгортає його навколо швейної голки так, щоб вийшла маленька трубка. Через неї вона протягує кінський волос; а потім вставляє трубку в дерев'яну ручку довжиною біля 10 сантиметрів і прив'язує трубку до ручки ниткою. Для того, щоб робота йшла без зупинки, таких ручок здебільшого виготовляється дві. Потім готуються фарби, створені за власними рецептами. Фарби розводяться тільки на «чистій» воді. Це означає, що вода повинна бути принесена із криниці до сходу сонця перш ніж до неї доторкнеться будь-яка «нечиста» жінка або тварина. Тільки за цієї умови писанки виходять дуже гарними.

Найголовніший момент у процедурі виготовлення писанок – їх розписування – починається в страсний четвер. Художниця-писанкарка обмиває кожне яйце в теплій воді, обтирає його і кладе на тепле місце. Потім розпускає на легенькому вогні в чистому горщику віск і коли він розпуститься, кладе в горщик обидві ручки, якими вона потім буде розмальовувати яйце. Попередньо приготуються фарби, в які добавляється вищезгаданий курячий жовток. Ось тоді й починається священне дійство.

Розмалюю писанку, розмалюю,
Коника гривастого намалюю.
Розмалюю писанку, розмалюю,
Соловейка-любчика намалюю.
Розмалюю писанку, розмалюю,

Різблену сопілочку намалюю.
А моя сопілочка буде грати,
Буде коник весело танцювати
[83, с. 107].

Помилково було б думати, що художниця буде малювати фарбами. За невеликими винятками, вона малює не фарбами, а воском. Віск відіграє в її мистецтві активну роль: створює узор і всю графіку писанки. Фарби ж діють пасивно: вони дають необхідний тон для малюнка. Після свята писанка перетворюється в окрасу помешкання чи подарунок найдорожчим людям.

Я – писанка-красуня,
Вся в рисках і квітках.
Красу митців несу я,
Їх славлячи в віках.
Мене кладуть на свято
На пишному столі,
Щоби моїм убранством
Втішалися малі.

Без мене наше свято
Не буде тим, чим є,
Бо писанка багато
Всім радості дає.
В цій писанці вкраїнській
Душевна глибина:
Хліба, блакить барвінку,
Й вода весни красна [83, с. 108].

Що стосується цікавих моментів, якими супроводжувалося написання писанки, то їх було досить багато. Перш за все, писанкарка мала бути «чистою» (відсутність «тепзішагію»). Окрім того, обов'язковим було приповідання різних молитов. Ганчірка, якою обтирали бджолиний віск (із щойно вийнятої з печі писанки), набувала магічних властивостей – одні писанкарки ховали її, аби розпалити вогонь напередодні наступного Великодня, інші «... нею відкурюють бешиху...».

Писанки дарувалися на знак побажання добробуту, удачі, радості. Вони символізували вияв загальної любові до братів і сестер у Христі взагалі, дарувалися друзям, родичам, знайомим. Писанка – це не просто сувенір чи народна мініатюра. Адже писанка несе в собі високий заряд енергетики. Її писали лише в доброму настрої та з добрими побажаннями, щоб подарувати іншим на щастя, на здоров'я, на багатство, вкладаючи в це душу.

Стародавні християни велике свято Великодня святили особливими справами благочестя, милості і благодетиріння. Наслідуючи Господа, Своїм Воскресінням, що звільнив нас від гріха і смерті, благочестиві царі відмикали в пасхальні дні темниці і прощали в'язнів (але не кримінальних злочинців). Прості християни в ці дні допомагали бідним, старим і убогим. Брашно

(тобто їжу), освячені до Великодня, роздавали бідним і тим робили їх учасниками радості у Світле свято. Стародавній святий звичай, що зберігається і нині благочестивими мирянами, полягає в тому, щоб впродовж всієї Світлої седмиці не пропускати жодного церковного Богослужіння.

ПИСАНКАРСТВО

Однією з прадавніх великодніх традицій у нашому краї є виготовлення писанок, крашанок, крапанок, зернівок, мальованок, шкрябанок тощо, орнаменти яких донесли до нас відгук уявлень пращурів про природу, небо і землю. Яйце уподоблюється Всесвіту: *«Скорлупа – як небо, Плівка – як хмари, Білок – як води, Жовток – як земля, А воєкїсть посеред яйця – Як у світі грїх»* [58, с. 174].

Звичай розписувати писанки у системі народної обрядовості є одним з найбільш яскравих і живучих. Навіть у часи занепаду чи заборон національної культури не згасав промінець генетичної пам'яті українців, які стійко дотримувались традицій. Маючи таке глибоке коріння, писанка у наш час отримала нове життя. Вона заграла всіма барвами веселки завдяки зусиллям писанкарів, мистецтвознавців, педагогів, популяризаторів народної культури. На писанках у символах-кодах – увесь світ: небесні світила, навколишня природа у різні пори року, тварини і квіти, знаряддя праці і храми, орачі за плугом і віруючі з пасхальними кошиками, великодні натюрморти й українська національна символіка тощо [67]. Тому сама писанка і писанкарство виступає потужним чинником виховного впливу на дітей та молодь.

У зв'язку з цим, педагоги повинні володіти цим засобом виховної діяльності. У цій творчій справі їм необхідно знати, що: 1) великодні писанки не просто фарбуються: вони пишуться, тобто розмальовуються за допомогою особливих технічних прийомів писачками. Від цього походить і сама їх назва – писанки; 2) зображення й узори, що є на писанках, дуже різноманітні і виникли ще в давнину. Цікаво те, що деякі з цих зображень й узорів властиві тільки тій чи іншій місцевості. Їх розшифрування є непростю справою; 3) турботи з виготовленнями писанок розпочиналися ще до Вербної неділі (до наших днів зберігся звичай бити свяченою вербою, приговорюючи: Верба б'є, не я б'ю, за тиждень – Великдень, деє недалечко красне яєчко...). За звичаєм, колись писанкарка брала в селі три яйця, які були знесені молодю куркою. У Страсний понеділок вона розбивала їх до сходу сонця об дерево, відділяла жовток від білка і збирала жовток в чистий, ще не використаний горщик. Цей жовток повинен був закріпити фарби на яйці і надати йому особливого блиску і краси; 4) виготовлявся особливий пристрій для малювання, що нагадував собою ручку для написання чорнилом (писачок). Брали шматочок латуні, розплющували його в тонкий лист і обгортали його навколо швейної голки так, щоб вийшла маленька трубка. Через неї протягувався кінський волос, а потім вставляли трубку в дерев'яну ручку довжиною біля 10 сантиметрів і прив'язували трубку до ручки ниткою. Для того, щоб робота йшла без зупинки, таких ручок здебільшого виготовляли дві; 5) потім за власними рецептами готували фарби. Вони розводилися тільки «чистою» водою. Це означає, що вода повинна бути принесена із криниці до сходу сонця (перш ніж до неї доторкнеться будь-яка жива істота). Тільки за цієї умови, на думку фахівців, писанки виходили дуже гарними; 6) найголовніший момент у процедурі виготовлення писанок – їх розписування. Колись це починалося в Страсний четвер перед Великоднем. Художниця-писанкарка обмивала кожне яйце в теплій воді, обтирала його і клала на тепле місце; 7) потім пом'якшувала на легенькому вогні в чистому горщику віск і коли він розплавлявся, клала в горщик обидва писачки, якими вона потім розмальовувала яйце; 8) попередньо готувалися фарби, в які добавлявся вищезгаданий курячий жовток. Ось тоді й починалося священне дійство; 9) помилково було б думати, що художниця малювала фарбами. За невеликими винятками, писанкарка малювала не фарбами, а воском. Віск відігравав в її мистецтві активну роль: створював узори і всю графіку писанки; 10) фарби ж діяли пасивно: вони давали необхідний тон для малюнка; 11) після свята писанки перетворювалися на окрасу помешкання чи подарунок найдорожчим людям.

Стосовно цікавих моментів, якими супроводжувалося написання писанки, то їх було досить багато. Обов'язковим було читання різних молитов. Тканина, якою обтирали бджолиний віск (із щойно вийнятої з печі писанки), набувала магичних властивостей – писанкарки ховали її, аби розпалити вогонь напередодні наступного Великодня).

Символи, які використовуються на писанках

	Сонце
	Коло, найдревніший знак сонця, оберіг
	Місяць
	Зоря
	Обереги
	Перунова стріла, активність
	Поєднання горизонтального жіночого і вертикального ^{чоловічого} утворює світло, життя
	Чотири сторони світу
	Свастика (сварга) — різновидність хреста • Сонце в русі
	Рух від матеріального до духовного, еволюція
	Рух від духовного до матеріального, інволюція
	Триквер, різновидність свастики. Повітря, вода, вогонь. Прабатько світу, народження, життя, смерть
	Вода, Праматір світу, пасивність
	Хмара-блискавка, дає дощ, молоко, запліднює землю
	Життєдайні груди рожаниці
	Небесне, духовне. Чоловіча енергія. Трикутник — земля, небо, вогонь
	Земне, природне. Жіноча енергія
	Поєднання двох енергій утворює дитину. Ромб
	Засіяне поле, вагітність. Чотири пори року
	Тризуб — тривимірність життєвого простору, триоснови буття. Мати, батько, син
	Безконечних, вічність, нейтралізатор зла, безконечний біг Сонця, води
	Праматір, Берегиня. В добу матриархату була головним божеством в різних іпостасях і в різних зображеннях.
	Світове дерево, дерево життя, чарівне дерево, вазон, Тризуб, Берегиня. Їхні зображення були близькі між собою, часто перепліталися.
	Двозуб. Символ землеробства — соха, трансформувалась у скотарство — бика.

Писанки дарувалися на знак побажання добробуту, удачі, радості. Вони символізували вияв загальної любові до друзів, родичів, знайомих. Писанка – це не просто сувенір чи народна мініатюра, адже вона несе в собі високий заряд енергетики. Її писали лише в доброму настрої та з добрими побажаннями, щоб подарувати іншим на щастя, на здоров'я, на багатство, вкладаючи в це душу. Стародавні християни велике свято Великодня святили особливими справами благочестя, милості і благодетворіння.

Педагоги, які навчатимуть охочих азам писанкарства, можуть скористатися наступними рекомендаціями і порадами: 1) використання хімічних фарб, а також експерименти з натуральними барвниками, які прийшли на зміну вохристій монохромності, створило поліфонію кольорів з чисельними пастельними відтінками. Проте наші пращури використовували лише натуральні барвники; 2) навчитися розписувати писанки може кожен; для цього потрібне бажання і відповідні матеріали; 3) спочатку потрібно придбати бджолиний віск, фарбу для яєць (можна скористатися сухим цибулевим лушпинням) та свічку; 4) потім виготовити найпростіший писачок (його можна й купити). Це може бути паличка зі встромленою в один кінець металевою шпилькою на кінці або металева лічечка, прикріплена до дерев'яного держачка. Зовсім юним писанкарям у цьому можуть допомогти дорослі; 5) перший тип писачка потребує постійно рідкого воску, а другий (традиційний для поліського краю) потрібно нагрівати над запаленою свічкою; 6) щоб візерунок був чітким, а колір тла – виразним і без плям, поверхню яйця (шкарлупу) бажано вибирати світлу, гладеньку і перед розписом протерти розчином води з оцтом; 7) віск лягає більш рівномірно на теплу поверхню, тому перед розписом яйце необхідно зігріти; 8) крапанка – найпростіший вид писанки. Цікавішою буде багатоколірна писанка. Спочатку ставлять крапочки воском по нефарбованій поверхні та опускають яйце у найсвітлішу (наприклад, жовту фарбу); 9) потім крапають воском на жовту поверхню і фарбують писанку у темніший (скажімо, зелений колір). І так аж до найтемнішого, який і стане тлом крапанки; 10) для завершення роботи над створенням крапанки віск розігрівають біля свічки (збоку, щоб не забруднити писанку кіптявою) і швидким рухом чистою тканиною витирають поверхню свого маленького шедеву; 11) писачком із шпилькою можна намалювати квіти і зорі, колоски і вербові гілочки; 12) писачок-лічечка допоможе створити складні рослинні та геометричні орнаменти; 13) для цього розділяють поверхню яйця прямими лініями, що проходять через вершини і перетинаються по вертикалі та горизонталі. Так отримують 2, 4, 8, 16 і більше полів, в яких і розташовують соснові гілочки, грабельки, пелюстки розет, лопасті вітряків, вусики, драбинки тощо. Ось приклад інтерпретації поліськими писанкарями давніх орнаментальних мотивів: «ялиночка», «сосонка», «хрест», «вітрячок», «восьмипелюсткова розета» (солярний знак), «гребінці», «лоза», «бочечки», «драбинки», «рілля», «вусики», «павучки» тощо. Писанка – це не тільки символ свята, а й потужний самодостатній напрям декоративного мистецтва [66]; 14) такі писанки теж можуть бути і монохромними і багатобарвними. Послідовність розпису і фарбування така ж, як і крапанки; 15) на майстер-класі із розписування писанок можна потрапити у краєзнавчих музеях, на виставках, в гуртках загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів тощо; 16) щоб заохотити писанкарів-початківців до створення власних мініатюрних шедеврів, варто розглянути світліни писанок, подивитися на писанки у музеях чи відвідати музей Писанки у Коломиї; 17) дитяча писанка – найкращий подарунок до свята Великодня рідним, приятелям родини чи друзям за давнім праукраїнським звичаєм.

Що ж стосується писанкарства, то зараз воно збереглося здебільшого у Західній Україні. Там існують визнані центри цього народного мистецтва, серед яких Космач на Івано-Франківщині, а в місті Коломия є навіть унікальний музей Писанки. Це єдиний у світі спеціально збудований музей для збереження й експонування саме творів писанкового розпису. Колекція містить понад 6000 експонатів, а сама будівля музею також виконана у формі яйця. Зберігаються писанки і в краєзнавчих та музеях декоративного мистецтва. При цьому найстаріші експонати – з кінця XIX ст., коли писанку почали сприймати як витвір народного мистецтва, а отже колекціонувати та

досліджувати. Останнім часом мистецтвознавці знову досить активно звернулись до вивчення цього явища. Скрізь в Україні створюються гуртки писанкарства, здебільшого при школах та позашкільних навчальних закладах. Соціальні педагоги мають знати звичаєву культуру Великодня, вміти використати ці знання на практиці, створюючи дозвіллі форми та плани роботи, які наповнені високим духовним змістом, властивим життю українського народу.

Останнім часом мистецтвознавці знову досить активно звернулись до вивчення цього явища. Скрізь в Україні створюються гуртки писанкарства, здебільшого ЗНЗ та позашкільних навчальних закладах. Молодь має знати звичаєву культуру Великодня, вміти використати ці знання на практиці, створюючи дозвіллі форми роботи, плани роботи, які наповнюються високим духовним змістом життя українського народу.

Методика виготовлення ляльки-мотанки на прикладі майстер-класу. Назва «лялька-мотанка» походить від українського – «мотати». Вважається, що в давнину ляльки-мотанки виконували функцію сакральних оберегів. Процес виготовлення називався «крутити ляльку».

На думку дослідників, ляльки-мотанки були пов'язані з обрядом плодючості й продовження роду. Очевидний зв'язок ляльки-мотанки з весільним обрядом – дівчата, виготовляючи ляльки, співали весільні пісні. До сьогодні зберігся звичай прикрашати лялькою капот першої машини весільного кортежу.

Упродовж XX ст. лялька-мотанка поступово втратила свої магічні функції. Її стали робити виключно для ігор дітей. Обличчя ляльки-мотанки діти вимальовували. Сьогодні, на щастя, улюбленцями по багатьох домівках із прабабусиних часів залишилися ляльки-мотанки: лялька-немовля, лялька-наречена, баба-берегиня. Вони і забава, і краса, і домашні обереги від неприємностей і бід.

Беручи до уваги специфіку роботи педагогів у сфері дозвілля з виготовлення ляльок-мотанок, подаємо деякі практичні рекомендації: 1) розпочинати мотати з добрими намірами, думками (найчастіше колись мотали з молитвою); 2) робили ляльки-мотанки переважно із тканини (часто називали її "вузликовою лялькою"); 3) можна брати качан кукурудзи чи щіпку дерева, тканину, нитки, монети; 4) процес виготовлення ляльки-мотанки називали "крутити куклу"; 5) ляльки-мотанки майстрували із домотканого полотна, пофарбованого соком буряка, бузини чи пасльону (натуральні фарби); 6) часом тканину або хустку, яку наповнювали тканиною, мотком ниток, крупною, сухою травою зав'язували так, щоб виходила кругла або циліндрична голова; 7) ляльки-мотанки не мали рук і ніг. Виразною була лише голова; 8) обличчя "пусте" або з хрестом, вишите кольоровими нитками (вертикальними – чоловіче начало, горизонтальними – жіноче) так, щоб утворювався посередині квадрат); 9) у вигляді мотанки також робилась "лялька-соска" для немовлят: завернутий у полотно хліб.

1 КВІТНЯ – ДЕНЬ СМІХУ

На думку деяких дослідників, традиція жартувати 1 квітня походить ще від античного фестивалю Деметрія, який відбувався на початку квітня і в основі якого лежала легенда про викрадення богом підземного світу Аїдом доньки богині Деметри – Прозерпіни. Пошуки доньки ні до чого не привели – адже її крики були лише обманною луною. Ще одна гіпотеза пов'язує святкування Дня сміху з весняним рівноденням за Григоріанським календарем.

Як припускають науковці, до нас це свято прийшло з Німеччини, імовірно, на початку XVIII століття. Його називали ще брехливим днем або Марією-брехухою – одним із народних прізвиськ Марії Єгипетської – святої VI століття, день вшанування якої за старим стилем збігається з 1 квітня.

ТРАДИЦІЇ ІВАНА КУПАЛА

...Та на Івана, та на Купала
Дівка Марина косу чесала,
Косу чесала, в квіти вбирала,

На добрий вечір долі казала [83, с. 127].

Одне з найпоетичніших свят українського обрядового календаря. Купальські вогні надихали на творчість не лише великого Миколу Гоголя, а й багатьох інших письменників та поетів. Церква цього дня відзначає Різдво Івана Хрестителя. Ще в дохристиянську добу слов'яни відзначали цієї пори свято Купайла, тобто Сонця. Шляхом злиття християнських та язичницьких традицій і утворилося свято Івана Купала.

Коло Купайла обметено,
Ще й барвінком обплетено,
Ще й василечком обтикано.

На на Купайла покликано [83, с. 139].

Івана Купала (Купайла) – традиційне свято, яке відзначається в ніч на 7 липня, тобто 24 червня за старим стилем. Історично цей день був фактично днем літнього сонцестояння і збігався з Різдва Івана Хрестителя. Ім'я ж святу дав Купало – поганський бог земних плодів. Колись йому приносили в жертву хліб. Головні атрибути свята – це Купало й Марена. Тому до цього свята молодь заздалегідь старанно готувалась: робили опудало, готували деревця (називали їх «Мареною» або «Купалом»), плели з живих квітів вінки, збирали хмиз, готували кулі соломи на вогнище. За звичаєм, Марена – це дві уквітчані гілки, подібні до людських фігур. Довкола опудал молодь водить таночки та співає ритуальні купальські пісні.

Ой, Іванку-Купайлочку,
Не гордись!

А із друзями своїми
Разом веселись (з народного).

Дівчата плетуть вінки з польових квітів й перед заходом сонця збираються на вигонах біля річок. Увечері чи вже пізньої ночі дівчата пускають на воду сплетені ними вінки з прилаштованими запаленими свічками. Існує прикмета: якщо вінок пливе добре і свічка горить, то дівчина впродовж року вийде заміж, а якщо крутиться на місці – доведеться їй ще трохи дівувати. Якщо вінок відпливе далеко та пристане до якогось берега, з тієї сторони й прийде наречений дівчини.

Часто хлопці намагаються зловити вінки дівчат. Двійко заздалегідь домовляються про те, яким буде вінок. Кожна дівчина плете його так, щоб можна було впізнати: вплітали яскраву стрічку або велику квітку. Якщо хлопцю вдається зловити вінок коханої, діставшись до нього вплав чи на човні, це вважається доброю прикметою для їх подальшої спільної долі. Ввечері, молодь збиралася на умовленому місці (здебільшого недалеко від річки, озера, на луках, узліссі чи в гаю) і навколо «Марени» починали водити хороводи. Основною темою цих хороводів є кохання. На відміну від весняного циклу хороводів на Купала їх виконують дівчата і хлопці разом. Обов'язково розкладається велике вогнище, через яке стрибають дівчата і хлопці поодиночки або в парі. Під час цього дійства співають пісню:

Ой, на горі, на горі,
Там горіли вогні.
То ж не вогні горять,
То дівчатоньки ходять Білу лозу ложать...
Ой, не стій, вербо, над водою,
Та не пускай зілля по Дунаю...
[83, с. 133]

Купальське вогнище згідно з переказами має велику міфічну силу. Через купальське вогнище стрибають усі, проходячи, таким чином, своєрідний ритуал очищення [95]. Так, вважалося, що коли дівчина і хлопець, які кохаються, узявшись за руки, стрибають у парі через вогнище і їх руки залишаються з'єднаними, то вони, побравшись, все життя проживуть разом.

Проте в цьому видовищі можна бачити й інший бік – спортивний. Кожний намагався стрибнути через вогнище якнайвище і якнайдалі, не забуваючи й про те, щоб стрибок був красивим.

Просимо до нашого козуба
Кинути жар, солом, тріски...
Спалимо його ми коло дуба
Ми йдемо до нього пішки.

Солом'яник запалає –
Про Івана нагадає.
Хто крізь полум'я пройде,
Своє щастя враз знайде [83, с. 133].

Існує повір'я про цвіт папороті (квітки щастя, чар-квітки), який з'являється у купальську ніч. За легендою, папороть цвіте лише одну коротку мить найкоротшої у році ночі під Івана Купала. Здобути цю квітку досить важко, оскільки її береже від людей нечиста сила. Існує повір'я, що зібрані в ніч на Івана Купала чи вранці з «іванівською» россою лікарські рослини мають особливу, надзвичайну силу. За народними легендами цілющі трави сіють русалки – потоплені дівчата, мавки – душі маленьких нехрещених дітей та інші духи природи. Вони ж доглядають за зіллям і знають, як і коли його вживати.

Сьогодні відроджуються традиції і звичаї Івана Купала. На берегах річок і озер відбуваються масові святкові дійства, які мають глибокі ще дохристиянські корені. Ці форми роботи у сфері дозвілля стають все популярнішими.

ПРЕОБРАЖЕННЯ (ЯБЛУЧНИЙ СПАС)

А русявочубий
Рум'яний серпень
Яблук приніс медових,
Аж губи терпли [83, с. 137].

Другий (Великий) Спас, Преображення Господнє (19 серпня). Одне з найбільших хліборобських свят. Його ще називали святом урожаю, в цей час відбувалося освячення яблук та інших фруктів. Кожен селянин вважав за святий обов'язок віднести до церкви на посвяту овочі, фрукти, гриби, мед у стільниках, обжинкові вінки чи жмут колосся жита й пшениці, хліб – щедрі дарунки природи.

Постій, літечко, постривай
Яблучка не роздавай,
Яблучка не роздавай,
Хай діти пізнають
Вкраїнський звичай [83, с. 141].

Майже всі жінки, в яких померли діти, не вживали до Спаса яблук. Існує повір'я, що в цей день мати Божа роздає діткам на тому світі золоті яблука, а ті, чиї батьки порушили обітницю, стоять збоку і плачуть, на що мати Божа відповідає: «Твоє яблуко свиня з'їла». Олекса Воропай стверджує, навіть, що правовірні селяни до цього дня не їли садовини, бо це вважалося гріхом. Повернувшись з церкви, родина, зазвичай, урочисто сідала за стіл і розговлялася: їли яблука з медом і запивали виноградним або яблучним вином, – «щоб садовина родила» [29].

Від Маковія (Медовий Спас – 14 серпня) і до Успіння Пресвятої Богородиці (28 серпня) є два тижні посту – «спасівка». Існує легенда, що спасівка – це продовження Великого посту. Бог призначив для Великого посту дев'ять тижнів, а святі отці почали просити Бога, щоб щось із тим зробив, бо для людей зтяжко витримати такий довгий піст. Тоді Бог розділив той піст на дві частини: сім тижнів весною перед Великоднем і два тижні в кінці літа перед Успінням Пресвятої Богородиці (першою Причистою – 28 серпня). Ось чому за народним віруванням у спасівку треба так само постити, як і у Великий піст.

Селяни до Спаса намагалися зібрати всі зернові. Знахарки востаннє заготовляли лікарські трави. «Діва Марія, – казали з цього приводу, – це зілля сіяла, а Спас поливав – нам на поміч давав». Гуцули остерігалися запалювати й виносити на вулицю вогонь, а закарпатці – навіть

позичати його. Спас – це день поминання мертвих родичів; за народною міфологією, це третій виступ мерців на світ у весняно-літньому сезоні: мерці з'являються у Страсний Четвер, на Зелени Свята і на Спаса [29; 83].

Приказки з нагоди Спаса

Прийшов Спас – бери рукавиці про запас.

Спас – усьому час.

До Спаса та й рукавиці до паса.

Прийшов Спас – пішло літо від нас.

Перший Спас час припас, Петро і Павло (12 липня) – два прибавив, Ілля-пророк (2 серпня) – три приволок.

Як прийде Спас, то комарам урветься бас, а як прийде Пречиста – забере їх нечиста.

Знання цих традицій організаторами дозволя, вміння передавати цю інформацію наступним поколінням, зберегти традиції наших пращурів – така суть заходів, пов'язаних з цими святами.

До наших днів збереглася традиція відзначати свято Врожаю в селах саме у ці дні, вшановувати хліборобів, комбайнерів, усіх жнивварів, які сушили, пересіювали, збирали в засіки й обори урожай, перевозили його до млинів і т. д. Це святкове дійство захоплювало ціле село.

ПОКРОВА ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ

Ще однією складовою сакрального дозвілля є свято Покрови Пресвятої Богородиці. Покрова Пресвятої Богородиці – християнське свято, відзначається церквами східного обряду 14 жовтня. За легендою, у цей день військо давніх русів на чолі з Аскольдом взяло в облогу центр православ'я – Константинополь, намагаючись захопити місто. Мешканці столиці Візантії у гарячій молитві звернулись до Богородиці з проханням про порятунок. І Богородиця, за оповіданнями, з'явилася перед людьми та вкрила їх своєю покровою (омофором). Після цього вороги вже не могли побачити цих людей.

Як вказують деякі джерела, вражений Аскольд та його дружинники прийняли святе хрещення та стали християнами. За іншою версією, натхненням для свята стало видіння Андрія юродивого під час облоги Константинополя військами агарян. Пресвята Богородиця з'явилася мешканцям міста у храмі та прийняла їх під свій захист – покров. Після цього війська противника відступили, а місто було врятовано [116].

Свято Покрови посідає почесне місце серед пошанованих свят в Україні. Що цікаво – шанується воно одночасно і християнами, і рідновірами України, тільки зміст свята, навіть за однакової назви, зовсім різний. Свято Покрови Матері Слави в Колодарі православних рідновірів ознаменовує засинання Природи та вкривання Землі на зиму. Справді, в жовтні перші дерева втрачають листя, всі плоди уже дозріли: «Прийшла Покрова – на дереві голо». Сивий Яр вступає в свою повну силу в першу п'ятницю, після дев'яти днів від осіннього рівнодення і ми вшановуємо Покрову Матері Слави. Це також свято вояцької честі та звитяги, на якому оборонці Матері-Землі показують свою вправність.

Незвичайна популярність та величність свята Покрови пояснюється дуже просто, хоч цього вперто не бажають визнавати і помічати представники християнства. Корені виникнення свята сягають сивої багатотисячолітньої давнини і пов'язані з космічним станом природи і, відповідно, особливим етапом у житті людини. Загальновідомою ознакою Покрови є те, що вона покриває Землю або листям, або снігом. До Покрови завершувався період сватань і приготування до весіль, який починався після Першої Причистої (28 серпня). До початку жовтня закінчуються усі найважливіші сільські роботи на Землі (в тому числі сівба озимих) – завершений хліборобський цикл робіт. Зібраний урожай (достаток) та більш-менш вільний час дають можливість для проведення весіль. Це найбагатіша пора для весільних гулянь, початку вечорниць. Звідси беруть свій початок весільні осінні тижні. Це свято – покровитель весіль,

початок сезону сватань та весіль, які закінчувались за два тижні до Пилипівського посту (до 27 листопада). Це вже пізніше, під впливом християнства, воно оформилося у те, що дівчата, котрі бажали взяти шлюб саме цього року, мали побувати на святі Покрови у церкві і помолитися: «Свята Покрівонько, покрий мені голівоньку», «Мати-Покрівонько, покрий Матір сиру Землю і мене молоду», «Свята мати, Покровонько, накрій мою головоньку, хоч ганчіркою, аби не зостатися дівкою» [116].

А на Поділлі дівчата казали: «Свята мати, Покровонько, завинь мою головоньку, чи в шматку чи в онучу – най ся дівкою не мучу!» Існувала навіть прикмета: якщо на Покрову сніг – буде багато весіль. Сніг дає привід порівнювати сніговий покрів з весільним покривалом, а оскільки в цей час свідомо призначене і свято Пресвятої Богородиці, то ці порівняння розповсюджуються і на неї.

У багатьох народів, зокрема і у слов'ян, покривало (фата) вважалося дуже важливою весільною оздобою, взагалі слугувало ознакою заміжжя. За описами арабського письменника XII століття, що якщо комусь подобалась дівчина, то він накидав їй на голову покривало і вона мусила стати його дружиною (точніше, мабуть, це була пропозиція до шлюбу). Та і зараз ми знаємо, що весільна фата ще широко представлена у весільному обряді. Як відомо, після одруження дівчина була вже молодницею і мала покривати голову наміткою чи хусткою. Намітка – це стародавнє вбрання заміжніх жінок, яке зав'язували навколо голови. Вже після просватання дівчини-нареченій покривали голову хусткою. Для дівчат Покрова – найбільше свято: у молоді починався сезон вечорниць, а у господарів – період весіль, і юнки залюбки брали участь у весільних обрядодійствах.

Інформативні матеріали про свято Покрови Пресвятої Богородиці, сезон весіль (весільний обряд) і вечорниць, весільне вбрання та стародавнє вбрання заміжніх жінок дозволять соціальним педагогам створити власні проекти заходів для організації дозвілля різних категорій клієнтів соціально-педагогічної роботи.

7 ГРУДНЯ – ДЕНЬ КАТЕРИНИ

Катерина по раю ходила,
Катерина в Господа просила:
Подай щастя молодій дівчині,
Що вгодила святій Катерині [83, с. 36].

Серед інших свят, які урізноманітнюють традиційний уклад життя українців (та й інших народів), виділяються день Катерини, Андрія, Святого Миколая. 7 грудня християнський світ відзначає день пам'яті великомучениці Катерини («чиста душею» – так перекладається її ім'я з грецької; наречена Христа). Розумна й освічена, ця жінка була страчена за віру близько 373 року. Через декілька років єгипетські християни знайшли останки мучениці й поховали їх у монастирі на Сінайській горі.

В Україні ставлення до Катерини, як і до інших святих великомучениць, було особливим: довірливим і житейським. Невипадково свято Катерини називали святом «дівочої долі». Сподіваючись на розуміння й допомогу святої, жіноцтво просило її про щасливий шлюб, злагоду в сім'ї. У багатьох регіонах України на Катерини дівчата за традицією зрізали гілки вишні, ставили їх у воду чи землю на покуті або на вікні у хаті. Якщо вони розцвітали до Різдва або Нового року, – це передвіщало скорий шлюб, а як ні ... Були ще й інші зимові ворожіння... У такий же спосіб ворожили про здоров'я або смерть в наступному році. Для цього у воду ставили гілочки по кількості членів сім'ї, позначаючи їх кольоровими нитками. Чия гілка розквітне – той довго житиме, чия всохне – захворіє або помре. Рослини, що розцвітали у найбільш суворий зимовий час, були зрозумілим народному світогляду символом нового відродження природи. Тому їм приписувалась особлива сила – магічним способом пов'язана з долею людей [95].

13 ГРУДНЯ – СВЯТО АНДРІЯ ПЕРВОЗВАНОВОГО

Андрію, Андрію
Конопельки сію,
Спідницею волочу,
Вийти заміж хочу [83, с. 37].

Великим зимовим святом, особливо важливим для молоді, був день Андрія. Це свято відзначається 13 грудня і вважається днем пам'яті мученицької смерті одного із дванадцяти апостолів Христових – Андрія Первозваного. За церковними легендами, святий проповідував християнство у Скіфії й дійшов аж до Києва, де на одному із пагорбів поставив хрест зі словами: «Чи бачите гори ці? Повірте мені, на них засяє благодать Божа».

В українській традиційній обрядовості із днем святого Андрія пов'язувався комплекс давніх, язичницького походження ритуалів, що мали переважно любовно-магічне та аграрно-магічне спрямування [29]. Наповнені дохристиянськими обрядами, веселощами і розвагами молоді андріївські, як і катерининські, вечорниці припадали на час Пилипівського посту і, отже, ніякою мірою не відповідали нормам християнської моралі. Спроби духовенства подолати цю народну позацерковну традицію, не дали бажаних наслідків. У дожовтневий період вечорниці на Катерини і Андрія, як і інші свята, все більше втрачали магічну функцію і перетворювались на своєрідну забаву, привід, щоб зібратися неодруженій молоді.

Одним із найбільш цікавих прийомів любовної магії приурочених до дня Андрія, було «засівання конопель». В образі засівання конопель до початку XX століття зберігалися деякі архаїчні риси. Так, у багатьох місцевостях дівчата сіяли коноплі роздягненими. Шлюбні мотиви вродження простежувалися і в ритуальному рахуванні (дрова в оберемку, які дівчина заносила до хати – парне число – одруження, кілля на певному відрізьку плоту, супроводжуючи дії словесною формулою – «вдовець–молодець»). У цей вечір намагалися побачити свого обранця в дзеркалі [29; 95].

СВЯТИЙ МИКОЛАЙ

Святий отче Миколаю,
Ось я спатоньки лягаю
І, закривши міцно очка,
Перед сном тебе благаю.
Як удосвіта до хати
За плечима у торбинці
Роздаватимеш гостинці,
Не забудь мене згадати.
Дуже прошу: під подушку

Поклади солодку грушку.
У грудневу холоднечу
Хай поласує малеча.
Дай здоров'я любій нені,
Радості їй повні жмені,
Дай здоров'я всій родині
Й щастя любій Україні.
(З народного)

Так як пощастило святому Миколаєві, здається, не пощастило жодному іншому святому. Цей чоловік, який народився ще в III столітті, не залишає світ живих і досі. Його пам'ятають. До іконописних зображень Ніколауса – єпископа в малоазійській провінції Римської імперії Лікія (тепер турецька провінція Мугла), до лику Миколая Чудотворця звертаються з молитвами дорослі. А діти люблять його практично як казкового персонажа, котрий, однак, цілком реально приносить їм однієї чарівної зимової ночі дарунки.

У ніч з 18 на 19 грудня в оселі, де живуть діти, нечутно приходить Миколай і кладе переважно під подушки, а іноді у черевички сплячої малечі жадані дарунки. І що характерно – саме ті дарунки, які собі наміряли слухняні хлопчики й дівчатка. Напередодні чарівної ночі належить написати лист-прохання до святого, покласти записку на вікно і сподіватися на здійснення мрії: чи то Ангел, чи то яка пташка-невидашка той лист забере. І Миколай точно

знатиме, чого від нього сподіваються. Але якщо малюк ще не письменний, то святий і так здогадається.

Значну роль у релігійно-побутових традиціях українського дожовтневого села відігравав культ святителя, чудотворця, архієпископа Марлікійського Миколи: 19 грудня – «зимовий» (день смерті, помер у 343 р.) та 22 травня – «весняний» (перенесення останків із Мір Лікійських (Мала Азія) у Бар (Італія) 1087 р.).

Култ святого був надзвичайно поширений в Україні. Архієпископ, рукоположений апостолами на служіння бідним, святий Микола завжди вважався заступником простого люду (до речі, його ім'я в перекладі із грецької означає «перемога народу»). Миколі молилися, вирушаючи в путь і потерпаючи на морі, під час хвороби чи пожежі.

До дати Миколи – зимового приурочені деякі приповідки про погоду й прогнози на майбутній урожай. Так, на Херсонщині, якщо на Миколи йшов сніг, говорили: «Миколай бороною трусить», «дорогу стеле», а на Харківщині загадували: «Як на Миколи іній – буде овес». Свято Миколи мало переважно церковний характер, хоча в окремих місцевостях України в цей день виконувались і народні звичаї, близькі за значенням до різдвяно-новорічної звичаєвості. У Куп'янському повіті на Харківщині 17, 18, 19 грудня справляли так звані Миколині святки. У ці дні варили кутю та узвар, щоб наступного року був урожай на плоди й на ячмінь. Над Збручем у день Миколи відбувався другий «полаз». В околицях Києва ще наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. влаштовувались обходи на честь Миколи, схожі на різдвяні колядування. Група парубків обходила двори, співаючи пісню: «Ішов Микола лужком, бережком, святий Миколай, лужком, бережком...»

Під впливом сусідніх угорців, чехів та словаків серед певної частини українського населення Закарпаття й інших західних областей на початку ХХ ст. влаштовувались обходи ряджених напередодні 19 грудня. Очолювана переодягнутим Миколаєм група парубків обходила двори, роздаючи подарунки дітям: цукерки, фрукти, горіхи тощо, а неслухняним залишали палицю як пересторогу на майбутнє. Через Миколая нерідко хлопець передавав подарунки коханій дівчині і навпаки. Від Миколи вже починали готуватись до Різдва: кололи свиней, скуповувалися на базарі.

Із давніх-давен День св. Миколая відзначали весело. Є така пісенька, якою можна заслужити милість святого: «Ой, хто, хто Миколая любить, ой, хто, хто Миколаю служить, тому святий Миколай у всі часи помагай». Завчасно готували маленькі даруночки, пекли печиво, варили пиво, запрошували музик, скликали гостей. І, звичайно, ж чекали найголовнішого нічного гостя – Миколу-Чудотворця, запалювали свічки, читали молитви...

Кажуть, Миколай увесь день напередодні свята працює, він випікає зірочки в дарунок дітям. Однак ці зірочки, потрапляючи до лантуха Миколи, перетворюються, стають схожими на свого майстра. Тож печиво, яке діти знаходять під подушкою вранці – звуть миколайчиками [29].

Ще у народних легендах та переказах, святий Миколай виступає як покровитель рибалок, хронитель від стихійних лих та опікун диких звірів [116].

Однак усе встигнути один він не може, йому повсякчас допомагають добрі ангели. Де лихо чи халепа, має линути молитва до Миколая-Чудотворця. Він і допоможе у скрутну годину...

ПРИКМЕТИ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ НА СВЯТА

1. Скільки на Введення води, стільки й на Юрія (6 травня) трави.
2. Введенські морози ще зими не роблять.
3. Якщо цього дня (на Андрія) не випав сніг – зима буде теплою, а як з'явився – довгою і холодною.
4. Після Миколи пшениця вкріє поле.
5. Варвара постелить, Сава погладить, а Микола стукне.
6. На багату кутю зоряне небо – кури добре нестимуться та вродить горох.

7. На Святвечір з кубельця витягували сінину; якщо довга, то рік буде врожайним, а коротка – на недорід.
8. Не дивниця, що на Різдво метелиця.
9. На Різдво йде сніг – заврожається озимина.
10. Зелене Різдво – білий Великдень.
11. В який день випало Різдво, в такий треба починати жнива.
12. На Щедрий Вечір небо в зірках – врожай на гриби й горох.
13. На Щедрий вечір багато пухнастого інею на деревах – до врожаю зернових і доброго медозбору.
14. На Новий рік дня прибавляється на заячий стрибок.
15. Коли на Водохрища риба табунами ходить – на рої добре. Йде лапатий сніг – на врожай.
16. Як на Стрітіння зі стріх капас, ще велика буде зима. Як на дахах довгі бурульки – стільки ще випаде снігу.
17. Пролив Улас (24 лютого) олії на дороги – пора зимі вбирати ноги.
18. У Явдохи сила (14 березня) – весь поділ замочила.
19. У цей день (Сорок Святих) рахували на селі лисих чоловіків, скільки нарахують, стільки ще буде морозів.
20. Яка погода на Благовіщення, така й на Великдень.
21. Дме вербич – кожуха тербич.
22. Коли туман на Миколи Чудотворця (22 травня) – на мокре літо.
23. Хто в Петрівку сіна не косить, той і в собак їсти просить.
24. До Івана Купала дітки просять дощу, а після Купала він і сам ітиме.
25. Після Купала не треба жупана. Дощовий день – на неврожай.
26. Купальська ніч зоряна – вродять гриби.
27. Соловей співає до Різдва.
28. Прийшов Спас – пішло літо від нас.
29. Як прийде Спас, то комарам урветься бас, а як прийде Пречиста – забере їх нечиста.
30. Хто не обсіявся до Чесного Хреста (Воздвиження), той не варт собачого хвоста.
31. Хто лежить до Покрови, той продасть усі корови.
32. Покрова вкриває усю землю або листям, або снігом.
33. Хто сіє по Покрові, тому нема, що дати корові.

4.3. НАРОДНІ ВІТАННЯ: ЇХ ЕВОЛЮЦІЯ І ПЕДАГОГІЧНА РОЛЬ

З РІЗДВОМ ХРИСТОВИМ

1. Будьте здорові з Різдвяними святами, З Колядою! Дай, Боже, в щасті, здоров'ї й радості ці Свята провести:

Від Коляди до Великодня,	З отцем, ненькою,
Від Великодня до Купайла,	З сестрами, братами,
Від Купайла до Обжинок,	З приятелями,
Від Обжинок до ста літ –	Із милим Богом,
Доки Бог призначив вік;	Із усім родом!
Та не самі з собою,	

Щоб у Вас було всього доволі і у хаті, і на полі, на подвір'ї, і в коморі, як води в морі! Щоб Вам вівці окотились і корови отелились! Щоб молодим вродились дочки, як ластівочки і синочки, як дубочки!.. Бажаємо: малим діткам – рости міцними, як кленочки, молодня-там – паруватися, як голубочки, батькам – дітей здорових і розумних виростити, та й онуків-правнуків в щасті й злагоді дочекатись! Щоб дав Вам Бог з неба стільки, скільки Вам треба!!!

2. Усе, що Ви задумали,
Нехай Вам удасться,
Усе, що Ви посіяли,
Щоб Вам уродилося!
Дай, Боже, Вам ці свята

3. Яскрава Зірочка зійшла,
Свята вечеря підійшла:
Кутя, вареники, грибочки,
Квасоля, риба, огірочки...
Нехай лунає в хаті сміх
З Різдвом Христовим Вас усіх!

5. Хай Різдвяна добра казка
Подарує тепло й ласку!
Хай Різдвяні світлі Зорі
Знищать смуток весь і горе!
Щастя, радість і добро
Хай несе до Вас Різдво!

7. Незабаром Новий Рік
Переступить Ваш поріг!
Хай до Вас він завітає
З тим, що серце забажає!

8. На дворі сніжок упав
На столі – дванадцять страв!
А в душі святе добро –
Це буває на Різдво!
Хай смачна кутя удасться,
Хай в сім'ї панує щастя,

9. Під ногами сніг рипучий,
Вітер стріхи обміта.
Нині день ясний, блискучий –
День народження Христа!

Дніпро обняв дзвінкі
10. На столі свята вечеря,
Вся родина за столом.
Відчиняє Ангел двері
Позолочени крилом!

Пахне сіном і кутею,

11. Нехай солодкою буде кутя!
Хай рівною буде стежка життя!
Хай ласка Господня Вас не мине!

В мирі, в радості,
В щасті, здоров'ї
У добробуті зустріти,
І нових дочекатись!

4. Нехай Різдво у вишиванці
Розбудить Вас щасливо вранці.
І принесе у Вашу хату
Тепло та радощів багато!
Розбудить пристрасні надії,
Зерном і щастям Вас засіє
З Різдвом Христовим і Новим Роком!

6. Різдвяна ніч, Зоря і тиха свічка.
Святковий стіл, колядка й дідух.
Нехай любов Вас зігріває вічна,
Добро і мир до хати увійдуть!
Христос рождається!
Славимо Христа (Його)!

Хай рікою щастя летиться,
Хай добро в сім'ї ведеться!
Хай між Вами згода буде!
Хай Ісус Вас не забуде!

Щоб весела коляда –
Мир Вам в хату принесла!
Щоб співали рано півні,
Щоб велися в хаті гривні,
Щоб весело і багато
Провели Різдвяні свята!

Карпати,
А в хаті вже кутя, узвар і сіно!
Дозвольте заколядувати,
З Різдвом Христовим
привітати.
І побажать Веселих свят!
Сяє Зірка, сніг скрипить,
А колядка над землею
Білим Ангелом летить!
Христос рождається!
Славимо Христа (Його)!

Кожен вершину свою досягне!

Нехай варенички парують у сметані!

Воркують жіночки кохані!
Багата буде рідная земля
І кожному небесна зірка засія!

Христос рождається!
Славимо Христа (Його)!

12. Хай чисте світло Віфлеємське
У день народження Христа
Дарує Вам життя Едемське
На дуже довгії літа!
З Різдвом Христовим!

Зігріє Вам серце
Різдвяним теплом!
Хай радість кохання
Наповнить Ваш дім,
Оселиться щастя
Та спокій у нім!
Веселого Різдва!

13. Хай Ангел торкнеться
Вас ніжним крилом,

Хай у добрі проживає
Вся ваша родина!
Колядуйте, веселіться –
Бо весела днина!
Христос Рождається!

14. Бажаю Вам добра
Від Різдва і до Різдва!
Щоб здоров'ям, щастям в хаті
Ви були завжди багаті!
Спокій в домі, сонце ясне –
Хай ніколи не погасне!

І боговійно.
Щоб цілий світ, браття,
Не міг вийти з дива,
Щоб зродила на Вкраїні
Раз єдність правдива.

15. Дай Вам, Боже,
Всього, що гоже,
В пасіці рійно,
В полі надійно,
А в хаті мирно

17. Дай, Боже, Вам любові і тепла,
Добра в сім'ї і затишку в оселі!
Щоб щастям світла музика текла
В Різдвяні свята щедрі і веселі!
Хай здійснює бажання Новий Рік!
Хай вся родина Ваша процвітає!
З чудовим святом радості і мрій
Я щиро і сердечно Вас вітаю!

16. Щоб коляда свята до хати
завітала,
І запашна кутя Вам смакувала.
Достатку й наснаги у Вашій родині.
Хай збудуться всі найзаповітніші
мрії!
Хай в кожному ділі Вам Бог помагає,
А зло і невдача хай боком минає!

19. З Різдвом Христовим!
З Новим Роком!
Нехай щастить Вам із кожним
кроком!
Хай у вашій хаті радість вікує,
Христос рожденний мир Вам дарує!
Христос родився!

18. У Році Новому – році надій
Бажаю кохання і гарних подій!
Здійснення задумів, планів і мрій!
Щастя безмежного, злетів найвищих,
Шляхів до мети – легких і
найближчих!
З Новим Роком і Різдвом Христовим!

З ВОСКРЕСІННЯМ ХРИСТОВИМ

1. Горять свічки, блищать ікони.
Земля в молитві до небес –
Христос Воскрес! –

Лунають дзвони.
І чують спів:
– Воістину Воскрес!

2. Із Христовим Воскресінням
Вас вітаю!
Жити в радості й любові –
Від душі бажаю!
Запашною нехай буде

3. Звістка радісна лунає,
Світ Ісуса величає
Великоднім дзвоном, співом,
Чистим серцем –
Повним віри!
Ясних, добрих сподівань,

4. Христос Воскрес!
Нехай Ваші душі
Будуть багаті на добро,
Як святковий стіл,
Чисті, як Великодній рушник,
І веселі, як українські писанки.

5. Великдень – чудо із чудес,
Радіємо – Христос Воскрес!
В цей день вітаємо зі святом,
Здоров'я зичимо багато.
Хай щастя в серце завітає,
Добром Господь благословляє!

7. Хай в кошик Вам ляжуть
Баранчик і Паска,
Шматочок сальця, запашная ковбаска
І писанок пару з корінчиком хрону,
Хай плине достаток до Вашого дому!

8. Заграли дзвони Великодні
Звістили чудо всіх чудес,
То ж хай панує радість в домі
Христос Воскрес!
– Воістину Воскрес!

10. Хай мир у серці Вашому панує!
Хай ангел Божий щастя Вам дарує.
Ісус Христос здоров'я шле з небес!
Христос Воскрес!
– Воістину Воскрес!

Великодня Паска
І довіку з Вами буде
Світла Божя ласка!
Христос Воскрес!
– Воістину Воскрес!

Здійснення усіх бажань,
Щастя, злагоди в родині,
Благословення із небес
Хай лине скрізь по Україні:
Христос Воскрес!
– Воістину Воскрес!

Хай малинові дзвони Великодня
Принесуть у Вашу оселю радість,
Віру, надію і любов!
Христос Воскрес!
Воістину Воскрес!

6. Свяченого яєчка, доброї Паски
І Сонця окрайчика – з Божої ласки!
У мирі та щасті,
Добрі та любові святкуйте
Великдень в родинному колі
Христос Воскрес!
– Воістину Воскрес!

Ще можна поставити меду горнятко,
Щоб справи у Вас цілий рік
Ішли гладко!
Христос Воскрес!
– Воістину Воскрес!

9. Хай у душі панує свято,
Хай успіхів буде багато!
Хай завжди й усім щастить,
Хай Вас Бог благословить
Христос Воскрес!
– Воістину Воскрес!

4.4. ІГРИ І ЗАБАВИ НАШОГО НАРОДУ

4.4.1. АНДРІЙВСЬКІ ВЕЧОРНИЦІ

(Сценарій вечорниць)

Ведуча: З давніх-давен славилася Україна таким звичаєм, як ворожіння у ніч на Андрія. Ця давня традиція – прекрасний витвір людської фантазії, призабутий сьогодні. Ми хочемо повернути йому життя. Нехай оживе одне із сторінок молодості наших матерів і бабусь.

Господиня: Уже й вечір, а ні дівчат, ні хлопців немає. Як подумати, що коли це ми діували, зачуєш де-небудь вечорниці, то аж тини тріщать... Зовсім не те, що тепер. От скоро вже треті півні заспівають, а вечорниці ще й не починалися. Ой – ой – йой! Куди все поділося?

(Чути сміх ... Господиня схилюється. Заходять дівчата)

1 дівчина : Добрий вечір вашій хаті,
Уклін господині,
Чи веселі вечорниці в нашій Україні.
Добрий вечір, господине, славна молодице.
Чули, що у цій хатині будуть вечорниці.

2 дівчина : Аби щастя було в хаті,
Щоб усі були багаті,
Аби було любо, мило,
Аби всі були щасливі.

3 дівчина: Будем з вами добрі, щирі,
То і будем жити в мирі.
Тоді всім нам допоможе
Матір світу – Мати Божа.

Господиня: Добрий вечір, добрий вечір, любі гості!
Просимо, просимо.
Поспішайте, дівчатонька,
Все приготувати,
Бо пора вже вечорниці
Всім нам починати.
Зваримо вареників
Біленьких, смачненьких,
Та й запросим до нас в гості,
Хлопчиків гарненьких,
Щоб вони разом із нами
Дружно працювали,
Андріївські вечорниці
Піснею стрічали.

(Дівчата співають пісню)

Господиня: Вмоцуйтеся зручніше. Будьте як вдома. Сьогодні вечір, у який мають здійснитися ваші надії.
Хочете знати свою долю, дівчата?

Дівчата: Хочемо!

Господиня: Бач, які швидкі й розумні. Гарзд! Хай вже буде по-вашому. То може і я помолодію біля вас.

Господиня: Колись, щоб знати, котра з нас швидше заміж вийде, ми складали чоботи до порога. Чий перший на поріг стане – та і заміж швидше вийде. Ану, дівчата, спробуйте і перевірте. Роззувайтесь! Ти, Оксано, перша, і так капчик за капчиком. Потім перший знову переставляє вперед і так аж до порога.

Дівчата, сміючись, міряють чобітьми підлогу. Поки вітають першу і другу «відданицю», хлопці крадуть з порога перший капець.

4 дівчина: О! Доворожилася! Боса додому піду. Хто забрав чобіг? (Виглядає за двері, а там хлопці, заходять у хату).

1 дівчина: Відразу наречений об'явився. Прошу віддати, а то ноги замерзли.

1 хлопець: Може, ще й взути?

4 дівчина: Це я вже сама вмію. Бач, заміж першою збираюсь!

2 хлопець: А чого ж то нас ніхто не кличе? Зірка перша вже зійшла!

5 дівчина: Ходіть, ходіть воровжити будемо.

Хлопці, заходять і співають пісню «Як ішов я з Доброчина».

3 хлопець: Добрий вечір, добрим людям!

Господиня: А я вже думала, що вечорниці без парубків будуть.

4 хлопець: Добрий вечір вам, а то дівчата слова не дадуть сказати.

6 дівчина: А тепер найголосистішому співаку дамо смоктунця, щоб бульки не пускав і ще голосніше співав.

5 хлопець: А давайте, хлопці, небилиць розкажемо, тільки не перебивайте і не кажіть «брешеш».

6 хлопець: В раю річка сметани тече. Над річкою дерева, замість листя – гречані вареники: пухкі та свіжі, ніби щойно з печі. Під тими деревами люди лежать, і як тільки котрий їсти захоче – рота роззявив, а вареник з дерева та в сметану – бовть! Винирнув, перевернувся, а тоді прямисінько в рот, тільки встигай жувати. Вирішив я і собі пристати до них. Підходжу до крайнього – таке розпаслось, що й дихати йому важко, питаюсь: «Чи не можна, пане-брате, й мені коло вас тут прилягти?»

А він – луп очима та й каже: «А ти хто такий, твій батько чим займався?»

– Та звісно, хлібороб. А він як визвірився на мене: «Іди звідси, тут самі нероби лежать».

7 хлопець: Це ти про рай розказував, а ось послухайте про пекло! Іду я, іду, дійшов до самісінького пекла. Дивлюсь: скрізь темно і смола ніс забиває. Давлюся: сидять чоловіки і смола в них із носа, і з рота тече. Я питаю, що це з вами. А один каже: «Це через те, що на тім світі абак куриє і полюбляв сміятися». Я скоріше від них, а далі ще гірше. Тут людей стільки, та всі в казанах зі смолою варяться, а сморід такий іде, що аж в носі крутить. «За що вам така кара?» – питаю. «А через те, що колись брехали, уроки в школі пропускали, людей старших не поважали». Я як злякався, так одразу і прокинувся, та скоріш до вас, на вечорниці.

5 хлопець: Ми так замучилися, проголодалися, може нам би чого з'їсти?

Пісня «Наші хлопці вареників хочуть»

Господиня: Милі гості, просим сісти,

1 дівчина: Вареники будем їсти.

2 дівчина: Вареники непогані,

3 дівчина: Вареники у сметані.

4 дівчина: Вас чекають у макітрі

5 дівчина: Вареники дуже ситні.

6 дівчина: Білобокі, круглолиці,

7 дівчина: З української пшениці.

8 дівчина: Їжте, їжте, просим щиро

9 дівчина: Вареники наші з сиром

10 дівчина: Вареники непогані

11 дівчина: Вареники у сметані.

Господиня: Дівчата, почастуйте хлопців.

12 дівчина: Вареники мої великомученики!

Велику муку терпіли,

В гарячій воді кипіли.

Сиром були понапихані,

Маслом очі позаливані.

Як є сметана, то вмочайте,

А як нема – вибачайте!

Бере тиріг і підходить до хлопця

З'їж , Андрійку, пиріжок,

Він дуже смачненький,

А у нього всередині

Сирочок дрібненький.

5хлопець: *(кусає тиріг і кривиться)*

Чи ти, дівча, з роду-віку

Пирогів не їла,

Що ти свої пироги

Ключчям начинила?

Нехай тебе лихий знає

З цими пирогами,

Ти би краще розкидала їх помежи псами.

12 дівчина: Чи я не хазяйка, чи не господиня,

Сім днів в хаті не мела, печі не топила.

Сватай мене, хлопче, премудрую швачку.

Рушник на кілочку, сміттячко в куточку.

Туди – хить, сюди – хить, за сміттячко вісім кіп.

А дев'ята кіпка, щоб вимела тітка.

Ідуть люди з міста та й з мене сміються,

Що на моїх подушках ворони несуться!

Не смійтеся, люди, якось воно буде,

Обскубаю вороння, ще й перина буде.

Пісня–частівка

Ой кувала зозуленька,

Та й сіла на дубі.

Були б ви дівчата файні,

Як мали б всі зуби.

Ой кувала зозуленька

В селі Вороняки.

Є у всіх нас файні зуби,

Ну, а вам подяка.

Ви хлоп'ята гонорові,

файно виводили.

Все одно наше буде зверху,

Щоб ви не робили.

7 хлопець: Та нехай же ваше буде зверху!

Голос з коридору « Хлопці, допоможіть мені!» Відчиняються двері і на порозі стоїть з великим гарбузом в руках Роман. В'язанка бубликів у нього на шиї.

8 хлопець (Роман) : От і клята та дівка Уляна, я ж до неї і так, і сяк, і бубликом хотів пригостити, а вона все брикається та глузує. Я думав, що вже домовився з нею про весільну сукню, а вона мені – гарбуз. Та нічого, мабуть, багато насіння з нього буде, та й кашу гарбузову я люблю.

7 дівчина: Не сумуй, Ромцю!

8 хлопець (Роман) : Я і не сумую, та батько буде бити! До кого ж тепер поведуть мене свататись. Я вже чисто замучився.

Чи я, тату, не доріс,
Чи я, тату, переріс,
Чи не рублена хата,
Чом не люблять дівчата?

8 дівчина: Ой , Ромцю, любиш ти гарбузову кашу, а не Уляну.

9 дівчина: Ти нам нагадуєш слова із пісні, де козак любив пироги, а не дівчину.

10 дівчина: А давайте заспіваємо.

Пісня «Із сиром пироги»

Господиня: А зараз всім – до праці. Ось борошно, ось тарілка кожній. Зараз дівчата біжать до джерела, набирають повен рот води, прибігають сюди беруть тарілки з борошном і місять паляничку. Кожна свою позначає. Замісите покладете на бляшку і будете випікати. Біжіть дівчата до джерела.

Дівчата вибігають

Господиня: А я піду калиту допікати.

9 хлопець: Тітко Віро! А для чого оті паляниці позначати?

Господиня: Щоб кожна дівчина свою впізнала...

10 хлопець: А що буде як паляниці спечуться?

Господиня: Ми їх покладемо в рядок і приведемо собаку. Чию паляницю собака найшвидше з'їсть, та дівчина найшвидше заміж піде.

11 хлопець: Ото цікаво! Я пішов по собаку (Пішов).

(Бігають по черзі дівчата, місять тісто, виробляють паляниці: деякі змушені повернутися назад за водою, бо випустили з рота воду, хлопці їх смішать).

Господиня: У кого паляничка готова, кладіть на бляшку.

– Галино, а йди-но сюди! Віднеси пекти ці паляниці.

Галина виходить

12 хлопець: Ви б нам тітко розказали, звідки пішов отой звичай – гадати на Андрія.

Господиня: Розкажу, як від старих людей чула.

Андрій – один з апостолів Ісуса Христа. Його ще називають Первозванним, бо саме його та його брата Симона-Петра Ісус зробив своїми першими учнями. Обидва були рибалками, обидва без вагань прийняли вчення Христа і були наділені даром цілителів. В апостолів вірили, бачили їхні надзвичайні вміння цілювати хворих, калік, незрячих, кволих. Кволі після зустрічі з ними ставали здоровими. З роками народ став звертатися до Андрія Первозванного, як до свого цілителя. Люди вірили, що саме в ніч народження апостола можуть збутися ті бажання, які омріяв кожен. Особливо дівчата. І ще старі люди кажуть, що все загадане збудеться тільки тоді, коли в нього віриш. Без віри гадання не буде мати ніякої сили. От так, мої любі!

Господиня: Дівчата, а ходіть глянемо чи паляниці готові!

Ведуча: 13 грудня – одне з трьох важливих свят передріздвяного посту. Перше – Введення у храм Пресвятої Богородиці (4 грудня), друге – Андрія Первозванного (13 грудня) і третє – Миколи Чудотворця (19 грудня). Ці свята ніби регулюють поведінку людини і певною мірою мають дидактичне значення: Саме від Пилипа починається піст. У цей час молодь навчають різних ремесел, співаючи чи ведучи розмови. Розповідають казки та легенди повчального характеру. В них засуджуються брехня, глум, лінь, гординя, зрада, розпуста...

Входить господиня

Господиня: А ось і паляниці готові!

Дівчата підбігають і забирають кожна свою. Складають їх на дошку по черзі.

Господиня: А де ж наш собака!

Хлопець приводить собаку.

II хлопець: Цікаво, чи захоче ще їх їсти!

Дівчата і хлопці заглядають, чию паляницю взяв собака. Жарту, сміх.

Господиня: Ну, що, дівчата, цікава гра?

Дівчата: Цікава!

Господиня: А зараз ворожіння для хлопців. Оце вам макітри, а це вам і перстені. Наливайте воду і губами дістаньте перстень з макітри. Хто швидше! Поки вони будуть бавитися, ви дівчата ідіть і принесіть дров.

Дівчата приносять дрова

А тепер порахуйте кожна по скільки принесли? Через стільки років і заміж підете (*Сміх*).

II дівчина: Я принесла ось це зілля. Бабця казала, що вони колись спілітали з нього віночок і підкидали вгору в гурті дівчат. На кого віночок впаде, той заміж перший піде.

12 дівчина: Поки плестимуть віночок, давайте підготуємо стіл до ворожіння.

(Обкладають стіл волочком, з одного боку рушника ставлять різні предмети. Кожна дівчина загадує на предметі імена хлопців, кожна своїй. Пускають перстень, до якого предмета перстень покотиться – так буде називатися її суджений).

13 дівчина: А давайте-но до ворожіння пісню заспіваємо!

Дівчата співають
Ой, Андрію, Андрієчку,
Даруй мені надієчку.
Скажи мені, Андрієчку,
Ой, чи любить Василечко,
Ой чи любить, чи кохає,
Чи давно вже другу має.
Чи давно вже іншу має,
Мене, бідну, забуває.
Покотись лишень, колечко,

Скажи мені, Андрісчку,
Чи Василь, чи Миколечко,
Чи Степан, чи Михайлечко.

Дівчата по черзі пускають колючку. Сміються і підштовхують одна другу.

11 дівчина: Вінок готовий! Ану, всі до гурту!

Підкидають вінок догори. Сміх, голоси дівчат

13 хлопець: А тепер давайте паляницю ділити.

Підвищують калиту на зріст людини, коли підходить хлопець – калиту піднімають, а потім опускають...

14 хлопець: А хто ж буде Калитинський ?

1 хлопець: Хай Андрій буде вартовий , а Василь – писар.

2 хлопець: Добрий вечір, пане Калитинський!

3 хлопець: Добрий вечір, пане Коцюбинський!

2 хлопець: Я приїхав калиту їсти!

3 хлопець: Їж.

2 хлопець: Я кусну.

4 хлопець: А я мазну.

Всі хлопці беруть участь у кусанні калити. Паляницю одержують ті, хто вкусить і не засміється.

Всіх, хто засміється, мажуть сажею. Дівчата смішать хлопців, щоб вимазати їх сажею.

Господиня: А ми, дівчата, ворожили ще ось як: натягували стрічку. Кожна дівчина прив'язувала до неї свою нитку. Чия нитка швидше згорить – та дівчина першою заміж вийде.

13 дівчина: А давайте й ми так поворожимо!

Ворожать

14 дівчина: Дівчата, а давайте погадаємо ще на тарілках. Мені бабця розказувала: під тарілку кладеться лялька, перстень, ключ та інші предмети.

13 дівчина: Давайте, я це все під тарілку покладу, а ви не підглядайте. А тепер йдіть і вгадуйте свою долю.

Мірт – це походиш в дівчатах, лялька – зрадить милий, ключ – бути тобі господинею, перстень – скоро весілля.

Господиня: Хлопці, дівчата, заколядуймо. Сьогодні вже й колядувати годиться.

Колядують «Добрий вечір тобі, пане господарю» та « Небо і земля»

6 хлопець: Дякуємо господині за теплу хату, молодим дівчатам за стіл багатий.

Нехай на свята у вашій хаті буде гостей багато.

Дівчата: Ми гуляли, веселились,

Усім весело було.

Вечорниці завершилися

І здається все пройшло.

Хлопці: Ні, так просто не проходить,

В серці струночка бринить.

Про шкільні ці вечорниці

Спомин в серці буде жить.

Ведуча: Ось і ожили перед нами ігри і забави нашого народу. Тепер головне, щоб вони і надалі не пішли у забуття. Міцний наш рід, жива у ньому пам'ять про минуле. Тож бережіть цю прекрасну, невичерпну скарбницю. У ній розум, кмітливість, гумор, надія і світло завтрашнього дня. Хай у вас завжди живим вогником світяться обереги пам'яті!

4.4.2. УКРАЇНСЬКІ ВЕЧОРНИЦІ

Дійові особи:

Господар

Господиня

Внучка

Внук

Перша ватага щедрувальників

Друга ватага щедрувальників – дівчата

Дівчатка-янголятка

Маланка (хлопець переодягнений у дівчинку)

Коза (хлопець у вивернутому кожусі, на голові маска кози)

Циган

Декорація хати. На столі макітра з макогоном, глечики, глиняні миски. Виходить господиня з кошиком і ставить його посеред хати.

Господин: Ну, аж втомилася, поки магазини обійшла, базар. І треба було ж до останнього тягти з отими гостинцями. Та нічого, зате все купила. Тут і горішки, і яблука й цукерки. Буде чим малечу пригощати.

(Співає і танцює)

На базарі походила,

Усі гроші розпустила

Хоч всі гроші розпустила

Зате всього накупила.

Ой дана – дана – дана.

Усі гроші розпустила

Усі гроші розпустила

Зате всього накупила.

У кінці танцю входить господар.

Господар: Танцюй, танцюй, Парасю. Хата не прибрана, а колядники вже на нашій вулиці.

Господиня: Ох, як ти мене налякав. Щоб тобі добро! Так чого ж ти стоїш, нещастя ти моє? Підмети хату, а я ще мак витру до куті (Сідає на долівку, тре мак)

Господар: Мабуть переодягнуся. Не личить старечному господарю отак гостей приймати.

Господиня: А певно, що не личить, переодягнися. Але спочатку хату підмети. (Встає, облизує макогон і ставить макітру біля печі, виймає зі скрині скатертину застеляє стіл).

Господар (тихо): Добрі господині вже все приготували.

Господиня (ставить страви на стіл): Що ти там воркочиш? Замітай та переодягайся, а то застануть колядники таке почупало.

Господар: Якщо я почупало, то мети сама. (Кидає віник)

Господиня: Та хто ж роботу незакінчену під Новий Рік лишає! Отакий цілий рік і буде, що до кінця нічого не доведеш.

Господар (замітає): Сама нарядилася.

Господиня: Не бурчи.

Господар: Не бурчи, не бурчи. (Змітає сміття і виносить надвір)

Господиня: Ти куди сміття виніс?

Господар: Надвір.

Господиня: Та хто ж під Новий Рік сміття з хати виносить? У піч треба кинути, щоб згоріло.

Господар: Та вже не піду збирати.

Господиня: Ой, нещастя ти моє! Йди вдягайся. (Ставить усе на стіл)

Хоч би чого не забути. А пиріжки які гарні вдалися! *(Пробує один їсти)*. Ще квасу з медом поставлю.

Виходить господар:

Парасю! Зав'яжи мені пояс.

Господиня: Ой, почупало ти моє, який ти гарний! Дай но я тебе поцілую, щоб цілий рік жили в злагоді і любові.

Співає і обоє татцюють

А мій милий гарно вбрався
Гарно зачесався
Штани білі, жупан білий
Усім сподобався.
Ой дана-дана-дана
Усім сподобався

До хати входить Христинка і її старший брат, вносячи дідух. Ставить його збоку і звертається до сестри:

Христинко! Скоро вечір, колядники прийдуть.

Христинка:

Дідусю, вечоріє, скоро колядники підуть по хатах.

Господар:

Ой справді, треба гостей зустрівати.

Господиня (оглянувши все, задоволено):

Гарно все наготували, може б тепер посідали, та дідуся попрохали, щоб про Різдво розказали.

Онук: Розкажіть, дідусю!

Господар (*прокашлюється*): Гм, кха-кхи.

Зірка із Віфлеєму ясна
Звістила радість трьом царям,
Що на соломі у простих яслах
Вродився Месія всім краям.
І воплотилося Боже слово,
І вічна Правда, і Любов,
Які робудять серце знову
І зрушать душу до основ.
Різдво онучки, весела днина,
Кожний радий, мов дитина.
А найбільш веселі діти-
Личка сяють, мов ті квіти.
Як перша зіронька засвітить –
Почнуть тоді колядувати,
Яка це втіха, любі діти,
Що годі навіть описати!
На стіл ставлять дідух вусатий,
А у кутку стоїть ялинка.
І всім здається – ось до хати
Зійде з небес Ісус- дитинка...
Колядка тут і там колядка.
Горить, мов зірка, в хаті свічка,
І тихим раєм стає хатка,
І ясным днем – Різдвяна нічка...

З віршів Романа Купчинського

Онук: Коли ж до нас колядники прийдуть? Чи не замело їм путь?

Внучка: Може заспіваємо, Іванку, пісні. Що нас бабуся навчила, поки прийдуть колядники?

Співають пісню «Ісусова сорочка»

В Назареті Мати Божа тяженько зітхає,

Бо Ісусик, дитя любе, сорочки не має.

І Йосиф старенький журбою прибитий,

Ніде заробити, ні за що купити.

Вийшла в поле Мати Божа

В зимову годину:
«Поможи, Небесний Отче,
Вдягнути дитину!»
І тую молитву Бог благословляє,
З небес його голос отак промовляє:
«Павучки мої дрібненькі,
Снуйте павутинку,
Нехай з неї Син мій має
Красну сорочку. Будиш, Божа Мати,
Полотенце ткати,
Буде син твій любий
Сорочечку мати».
Послухали свого Творця
Павучки маленькі:
Понад полем заснували
Ниточки тоненькі.
Мати Божа пряла,
Полоте ткала,
Сорочечку шила,
Ісуса вдягала.
Господиня підспівує.

Господар (*втирає сльозу від розчулення*): Ой гарно співали, дякую, онучки!

З-за дверей чути голоси, брязкання дзвіночків. Співаючи «Ой чи є пан господар», до хати входять колядники.

І. Хлопець: Добрий вечір, дядьку Микито! Дозвольте колядувати?

Господар: Заходьте, колядуйте. А як же ми на вас чекали.

І. Хлопець: Хлопці, заходьте.

Чи дома, дома, пан господар?

Щедрий вечір! Добрий вечір

Добрим людям на здоров'я

А я знаю, що він дома

Сидить же він в кінці стола

А на ньому шуба люта

А на шубі поясочок

А на поясочку калиточка.

А в тій калиточці сім шеляжечків

Сьому, тому по-шеляжечку.

Хлопці заходять співаючи:

Коляд, коляд-колядниця, -

Добра з маком паляниця

Добрій вечір, щедрий вечір,

Добра з медом паляниця

А без меду не така.

Дайте, дядьку, п'ятака.

Добрий вечір, щедрий вечір.

Давайте, дядьку, п'ятака.

2. Хлопець (*весело*):

Дайте коляду, бо вам хату завалю!

3. Хлопець:

Дайте книш, бо Вам пуцу до хати миш!

4. Хлопець: Дайте пиріг, бо потягнем хату за ріг!

5. Хлопець (сіє зерном):

Сієм, вієм, повіаєм,

З Новим Роком Вас вітаєм!

З Новим Роком Вас вітаєм,

Щастя, радості бажаєм.

Бодай на вас добра година,

І грошей вам повна торбина!

А до того ж дітвори

Сотні півтори.

З Новим Роком!

З новим щастям!

Добрим людям на здоров'я!

Сіємо вам пшеницю,

Щоб завжди на столі була паляниця,

Сіємо вам квасоллю,

Щоб була добра до вас ваша доля.

Господар: Дякуємо.

Господиня (до Господаря): Давай п'ятака за таку коляду.

Господар (шукає по кишенях): Де ж ті гроші?

Господиня (зі страхом): Може загубив?

Господар шукає, хлопці пильно дивляться.

3. Хлопець: Ви напевно не в ті штани поклали.

Господар: А точно, точно в старих штанях (Б'є себе по лобі) І як я забув.

Іди, Парасю, принеси...

Господиня (дає гроші, тихо): Цілий рік будеш все забувати.

В той час, як господиня шукає гроші, заходять співаючі дівчата.

1. Дівчина: Добрий вечір, дядьку Микито!

2. Дівчина: З Новим роком Вас!

3. Дівчина: От щастя буде. Аж дві ватаги щедрувальників в одній хаті. Дозвольте щедрувати?

Дівчата співають пісню «Ой сивая тая зозуленька»

Ой сивая тая зозуленька

Приспів (після кожного рядка):

Щедрий вечір, добрий вечір,

Добрим людям на здоров'я!

Усі сади та і облітала,

А в одному та і не бувала.

А в тім саду три тереми.

А в першому – красне сонце,

А в другому – ясен місяць,

А в третьому – дрібні зірки.

Ясен місяць – пан господар,

Красне сонце – жона його,

Дрібні зірки – його дітки.

Наперед виходять 3 дівчинки-ангелятка:

1.

Ми –дівчатка-ангелятка
Несем щастя в кожну хату.
Із Різдвом вітаємо,
Здоров'я бажаємо.

2.

Заспіваємо, янголята,
Ген під небом угорі,
Породила Божа Матір
Ісусика на землі!

3.

Нова радість стала,
Яка не бувала:
Зірка Різдва в Віфлеємі
Ясно засіяла!

Всі колядують «Нова радість стала».

Господар: Почекайте, хай з колядниками розрахуюся. А хто з вас гроші збирає?

1. Хлопець: Маланя.

2. Хлопець: Іди Маланко, і подякуй господарю за коляду.

Маланя: Дякую вам, щедрий господарю, за коляду.

Циган: А дайте, пане господарю, ще монету золоту, то я вам приведу до хати козу.

1. Дівчина: Козу треба привести обов'язково. Бо де коза ходить, там пшениця родить.

2. Дівчина: А де коза пасеться, там худоба ведеться.

Господиня: Приведи, цигане, козу. Хай пшениця родить, хай худоба ведеться. А ви дівчата, щедруйте.

Щедрик, щедрик, щедрівочка
Прилетіла ластівочка
Стала собі щебетати,
Господаря викликати:
— Вийди, вийди, господарю,
Подивися на кошару,
Там овечки покотились,
А ягнички народились.
В тебе товар весь хороший,
Будеш мати мірку грошей.
Хоч не гроші, то полова,
В тебе жінка чорноброва.
Щедрик, щедрик, щедрівочка,
Прилетіла ластівочка.

Циган (вводить козу):

Станьте до ряду,
Я Козу веду.
Де Коза ходить,-
Там жито родить.
Де Коза рогом,-
Там жито стогом.

Коза наставляє роги на дітей, лякає їх.

Коза. Ой, як тупну я ногою
Та наставлю гострий ріг!
Де мій кошик з колядою?
Я візьму собі пиріг.

Коза танцює, діти плескають в долоні, дають їй сіна, пиріг, жито.

Діти: Як у нашої Кізки

Та й чотири ніжки,

Як у нашої Кізки

Золотії ріжки,

Гоп-гоп, Козуля,

Гоп-гоп, біленька,

Гоп-гоп, сіренька!

Коза падає додолю, діти підбігають і піднімають її.

Гоп-гоп, Коза,

Гоп-гоп, сіренька,

Гоп-гоп, біленька,

Ой, розходилася, розвеселилася,

Вставай, біленька,

Вставай, маленька.

Господарі дають дарунки дітям. Вони кладуть їх у мішок.

Дівчат: Дякуємо. Ходімо, дівчата!

1. Хлопець: А ми чого чекаємо? Йдемо і ми.

1. Дівчина: Підемо. Хай господарі святкують щасливо!

Господар: Почекайте, затанцюйте!

Господиня: Затанцюйте. Щоб цілий рік було весело.

Гурт танцює народний танець «Швець»

Усі співають.

1. Добрий вечір тобі, пане господарю,

Радуйся! Ой, радуйся, земле,

Рік Новий народився!

Застеляйте столи, та все килимами

Радуйся! Ой, радуйся, земле,

Рік Новий народився!

Кладіть, паляницю з ярої пшениці,

Радуйся! Ой, радуйся, земле,

Рік Новий народився!

Щоб була щаслива вся наша країна

Радуйся! Ой, радуйся, земле,

Рік Новий народився!

Колядники прощаються.

А з сими словами –

У дзвіночки дзвоним

І всім ся клоним (*вклоняються*).

Ісуса прославляєм,

Господарі: Прощавайте, в добрий час.

Через рік чекаєм вас!

Всі співають «І в вас, і в нас хай буде гаразд».

Автор сценарію: А. М. Ткаченко

4.4.3. Народне весілля (Творчий проект студента)

Весілля – це епопея селянського життя

(І. Франко)

Звучить народна пісня.

Ой зелене жито, зелене,
Хороші гості у мене.
Зелене жито за селом,
Хороші гості за столом.
Ой зелене жито, зелене,
Хороші гості у мене.
А все ж те жито женці жнуть,
Хороші гості вино п'ють

Українське весілля ... його досліджують, ним захоплюються, з нього черпають народну мудрість, повагу до двох молодих людей, які бажають поєднати свої долі, свої серця. З давніх-давен одруження завжди було однією з найурочистіших, найбільш хвилюючих подій у житті людини.

Спливав час, падали імперії, утворювались нові держави, але молоді душі завжди прагнули до з'єднання, до створення міцної сім'ї.

Традиційно українське весілля поділяється на три цикли: *передвесільний, весільний і післявесільний*.

Сьогодні ми покажемо тільки частини цього обряду: сватання і весілля.

Починається весілля сватанням.

Одарка: Прокопе, Прокопе! Либонь старости йдуть.

Прокіп: До кого?

Одарка: Та до нас, до нас, от уже в двері. Сідай швидше на лаву, а ти, Улясю, біжи хутко в кімнату та вбирайся.

(Стукають палицею у двері)

Одарка: Господи милосердний! Дай моїй дочечці доброго чоловіка, не за мої гріхи, а за добрість пошли їй щастя.

(Стукають тричі вдруге)

Виходять, хліб на покуті, засвітили свічки перед Богом, сіли на лаву.

(Стукають втретє)

Батьки перехрестилися й мовлять:

Прокіп(поважно): Коли добрі люди, та з добрим словом, то просимо до господи, а коли так собі, то вибачайте.

Увійшли двоє старостів, поясами підперезані, з паличками, у старшого старости хліб у руках. За ними увійшов Грицько

Свати: Доброго здоров'я, добрі люди! Добрий вечір у вашій господі.

Прокіп (поважно): Що ви за люди й звідкіля, і за чим вас Бог приніс?

Свати: Перш за все, дозвольте вам поклонитись і добрим словом прислухатись. Коли ж наше слово буде не в лад, та ми підемо назад. А що ми люди чесні і без худої науки, то от вам хліб святий у руки.

Прокіп бере хліб, цілує і, поклавши на стіл край свого хліба, говорить

— Хліб святий приймаємо, а вас послухаємо. Сідайте, люди добрі. До чого ще дійде, а ви своїх ніг не турбуйте, може, і так здалеку йшли. А з якого царства, з якого государства?

Сват: Ми люди німецькі, ідемо з землі турецької.

Ідемо здалеку.

Прокіп: Може, ви охотники, а, може, вольнії козаки? Де були, що видали, розкажіть, щоб і ми знали?

Свати: Раз у нашій землі випала пороша. Я й кажу своєму товаришу: що нам дивитись на погоду, ходім, лишень, шукати звіриноного лову.

От і пішли. Ходили, ходили і нічого не знайшли. Аж — гульк! Назустріч іде наш князь, піднімає вгору плечі і говорить нам такі речі: "Гей ви, хлопці, добрі охотники! Будьте

ласкаві, покажіть нам дружбу. Трапилась мені куниця, красна дівиця. Не їм, не сплю од того часу, та все думаю, як її достали? Поможіть мені впіймати".

2-й сват: От ми і пішли по слідах, по всіх городах, а все куниці не знайшли. От як у це село ввійшли, тут знову випала пороша: ми вранці встали і таки на слід напали. Вірно, що звір наш та пішов у двір ваш, а з двору у кімнату. Тут і мусимо його впіймати. Тут застряла наша куниця, красна дівиця"

1-й сват: Оце нашому слову кінець, а ви дайте ділу вінець: оддасте нашому князю куницю – вашу красну дівицю.

Дівчина колує під

Прокіп: Доню, чи згодна ти бути нареченою цьому парубку. Так ось, що ми зробимо: доброго слова не цураємось, а за те, щоб ви нас не лякали, що ми передержуємо. Чи так, жінко?

Одарка: (весело і ласкаво). Роби, як знаєш. Ти батько і нам усім голова: як скажеш, так і буде.

Прокіп: Чуєш, Уляно? Годі тобі під колупати – давай чим оцих молодців пов'язати.

Одарка: (підходить до Уляни). Іди ж, іди. Може, нічого не придбала та вже і соромиться. Не вміла матері слухати, не вчилася прясти, то в'яжи хоч мотузкою.

Молода виносить рушники і перев'язує старостів через праве плече. Молодому затикає за пояс хустку, потім дають сватам хліб

Свати: Спасибі, батьку й матері, що своє дитя рано будили і доброму ділу вчили. Спасибі й молодій, що рано вставала, тонко пряла й хороші рушники придбала.

Звучать пісні: «Горіла сосна й палала», «Ой у вишневому садочку», «Очі синії, сині», «Цвіте терен».

Заходять дружки, кланяються батькові.

Дружки: Чи вдома, чи вдома хазяїн дома?

Прокіп: Заходьте, дівчата, та сідайте, щоб і у вас свати сідали.

Дружки: А де ж тая діва, що бажала вінка?

Мати виводить молоду

Уляна: Спасибі вам, мамо і тато, за хліб-сіль, за те, що мене ростили і добру навчили.

Кланяється батькам

Дружки: Раді послужити тобі, Уляно!

Дружки: А чи не пора нам розплітати молоду?

Дружки: Пане старосто, благословіть цьому дитяті русу косу розплітати?

Прокіп: Бог благословить.

Молоду саджають на стілець, покритий вивернутим кожухом

Дружка 1: Ходи, ходи, Уляно, до хати,

Хоче тебе рідна мати вбрати.

Дружка 2: Дай мені, моя мати, масла,

Ба я тобі корівоньку пасла,

Русу косу помостити,

Щоб віночок примостити.

Дружка 3: Надворі терен тешуть,

А у хаті косу чешуть.

Дружка 4: Ой стань, ой стань, рідна мати, на стільчик,

Та іздійми із полиці золотий вінчик.

Дружка 5: Не рік, не два рідна мати чекала,

Щоб віночок на голову наклала.

Дружка 1: А в перший раз та в добрий час, благословіть, батько-мати, своєму дитяті вінок одягати.

Одарка: Благословляю тебе, доню, щастям, здоров'ям, добою долею.

(Дружки вдягли молоду. Виходить дружка з короєм, на ньому вінок)

Дружка 2: А тепер, мамо, просимо одягти дочці вінок.

Мати одягає вінок, дружка бере молоду і виводить, а дівчата намагаються сісти на стілець нареченої

Дружка 3: Ой, Галя перша встигла сісти.

Дружка 4: Готов рушники та зустрічай сватів.

Дружка 5: Значить ти, Галю, перша з нас заміж підеш.

Дружка 3: А ось на твоєму весіллі обов'язково буду першою.

Одарка: А чому це молодий забарився? Що це його досі не видно?

Чути звуки музики. Попереду сват несе гілце. Всі співають «Раз, два, три, калина»

Свати: Дозвольте нам, козакам-молодцям, до хати завітати?

Прокіп: А що вам у нас робити?

Дружок: Вашу дочку до шлюбу запросити.

Прокіп: А вона це в згоді?

Дружок: Запитуйте у неї при всьому народі.

Прокіп: Ну якщо так, то заходьте.

Усі заходять

Дружка 1: Ми думали, що ви приїхали,

А ви пішки прийшли,

Молодого в мішку принесли.

Дружка: Свашку в торбині,

Щоб не з'їли свині

Дружка 3: Світилку в холоші,

Щоб не з'їли воші.

Дружка 4: Молодий хоче Уляну вхопити

І нічого не платити.

Дружка 5: Е ні, задарма не віддамо. А ну, братко, сторгуйся за сестрицю.

(Брат із завітчаною полицею стає біля молодої. Молоду накривають вишитою скатертиною, а поруч накривають пугало).

Молодий: Продайте нам куницю, красную дівицю.

Брат: За цю дівицю ми хочемо тисячу гривень і теплицю.

Молодий: Та й дорога! Ви хоч покажіть, яка вона!

Свашки: Може, вона й беззуба?

Брат: Як купите, тоді й побачите. А зараз – зась!

Молодий: А, може, віддаси сестру, я вже з нею домовився.

Брат: Ні, не віддам!

Молодий: Та чому?

Брат: А тому, що я пас за неї корів, коли вона на гульки ходила. Підмітав двір, щоб хлопці частіше заходили до хати. Змащував двері, щоб вони не рипіли, як пізно верталася з танців. Стеріг сестру, щоб не вкрали хлопці з чужого двора. Втратився багато, а тому – не віддам.

Сват: А що ж ти хочеш за неї?

Брат: Небагато, п'ятак, а, як не жалко, то два.

(віддає гроші)

Брат: Ну, шукай, де вона.

Молодий розкриває пугало і жахається. Розкриває молоду і цілує її. Молодий сідає поруч.

Біля них горять свічки, поставлені в жито

Свати: Ми побачили молоду, прийміть і хліб святий, та сватів перев'яжіть рушниками.

Свати: А тепер вже час до церкви обвінчатися. Треба в дорогу вирушати.

Молоді виходять з хати. Мати обсипає молодих житом, цукерками, дрібними грошима. Усі співають

Брат молодих заводить до хати. А на порозі їх зустрічають батько і мати з хлібом-сіллю.

Прокіп: Благословляю вас на подружнє життя. Будьте багаті, як наша земля, веселі, як сонце, щедрі, як осінь, здорові і сильні, як вода в ріках.

Батько тричі хрестить і цілує молодих

Свати: А зараз, шановні молодята, на вас чекають випробування: чи готові ви до сімейного життя.

Дружка: З давніх-давен відомо, що жінка – це перш за все мати, покликання якої – продовжувати рід людський. Тому зараз і перевіримо, чи готова ти до подружнього життя, чи навчилась сповивати немовля.

Молода сповиває дитину

Свати: Вважається, що жінка – добра господиня. Вона вмє шити, вишивати, прясти. Чи навчилась наша Уляна цьому ремеслу?

Уляна виносить рушники і сорочку для молодого

Свати: Молодець, Уляно, вмєш і шити, і прясти, і чоловіка любити. Добра буде з тебе господиня.

Прокіп: А тепер подивимось, що вмє майбутній господар? Адже треба дім будувати. Чи вмє він хоч цвяшка забити?

Молодий збиває дві дошки

Свати: Добрий буде господар. А зараз, молодята, перед вами вузенька кладочка. Вам разом потрібно перейти її. А чи зумієте пройти разом і не впасти?

Молодий бере молоду на руки і переносить через простелений вишитий рушник

Свати: От, молодці, добра сім'я народилася.

Дружки: Дорогі свати, а чи не настав той час, коли нашу Уляну треба хусткою пов'язати.

Усі: Настав, настав.

Молодий підводить молоду до своєї матері, знімає вінок. Молоду садять на стілець, застелений кожухом, молодий підходить, виймає за коси стрічки і забирає собі. Дві свашки стають коло молодої, кожна тримає хліб під пахвою. Вони розчісують молодій волосся, потім одна з них бере гребінь і розчісує ним молодого, а далі молоду. Свашки чешуть так по черзі, тричі обмінюючись хлібом, заплітають волосся молодій. Підходить мати пов'язує хустку. Під час покривання дружки співають «Ой у вишневому садку»

Молодий: Тато й мамо! Благословіть мене з Уляною.

Прокіп: Благословляю тебе, Уляно, і тебе, Грицько. Богом благословляю.

Одарка: Благословляю вас, діти.

Батько: А тепер просимо молодих до столу.

Свати і батьки запрошують всіх гостей до столу. «Зеленє жито, зелене»

Дружок: Старости-пани, благословіть цей чесний хліб внести.

Свати: Бог благословить.

Під музику свати виносять коровай перев'язаний червоною стрічкою. Розрізає на шматочки.

Сват: А тепер, родину, і любі гості, даруйте молодим на щастя, на здоров'я.

Прошу, мати.

Мати: Дарую мішок гречки,

Щоб між моїми дітьми

Ніколи не було суперечки.

Молоді: Дякуємо, мамо.

Батько: Дарую пару волів, щоб ходили і до нас, і до сватів.

Молоді: Добре, батьку, добре.

1 гість: А я дарую мішок синиць,

Щоб Степан не любив чужих молодичь.

2 гість: А я дарую рушничок,

Щоб було сім дочок і Омелько,

Щоб їм дали побільше земельки.

3 гість: А я дарую мішок горобців,

Щоб Уляна не любила чужих молодців.

4 гість: А я дарую мірку цибулі,

Щоб не давала свекрусі дулі.

5 гість: А я ще дарую мішок пшениці і мішок проса,
Щоб не ходила молода боса.

6 гість: Дарую качан пшінки,
Щоб не ходив до чужої жінки.

7 гість: Дарую дві чашки, Щоб було два Сашка і дві Наташки

8 гість: А я дарую бричку макухи,
Щоб ти, Грицько, брав своє господарство в руки.

9 гість: А я дарую кухоль меду,
Щоб невістка не бігла свекрусі попереду.

10 гість: А я дарую мішок жита,
Щоб ніколи Уляна не була бита.

Молоді: Дякую, гості, за подарунки.
Батьки благословляють дітей.

Батько: Бажаємо вам жити,
Не плакати, тужити,
До золотого весілля
Щасливо дожити.

Мати: Викотили, викотили
Та медову бочку,
Видурили, видурили
В пана-свата дочку
Та поклали її милу
На постелю білу.

Батьки: На добраніч, на добраніч,
І не на одну годину, і не на всю ніч.

Мати: І не на всю ніч, і не на весь рік,
І не на весь рік, а на весь вік.
Усі йдуть, співаючи пісню.

Сценарій підготував: В. В. Мельниченко, студент гуманітарно-педагогічного факультету, напряму підготовки «Соціальна педагогіка» ОС «Бакалавр».

4.4.4. ПРО ТУ КАЛИНУ ЗА ВІКНОМ

(сценарій може використовуватися на навчальній практиці)

Мета: ознайомити дітей із народною символікою, її значенням; виховувати інтерес і повагу до національних традицій, любов до праці на землі, до України.

Обладнання: записи з піснями, вишиті рушники, кетяги калини, малюнки дітей, портрет Т. Г. Шевченка. На столі, засланому вишитою скатертиною, стоїть дерев'яна тарілка, оздоблена народним розписом, а на ній – хліб і калина, поруч стоїть глечик із гілочками калини.

Лунає пісня «Калинова зоря» на муз. Я. Борути та слова М. Сингаївського.

Калина полум'яна при долині,	Така краса лише на Україні,
Ти грієш мене подихом своїм.	Така краса — в цвітінні польовім.

Ведучий: Майже у всіх народів є улюблені рослини-символи. У канадців – клен, у росіян – берізка. У нас в Україні – це верба і калина.

Ведуча: Без верби і калини – нема України.

Читець 1:

Калино, безсмертна калино,	Україно, моя Батьківщино,
Ти в галицькім краю зросла.	Ти символ калини й добра.

Читець 1:

Вишита колоссям і калиною,
Вигойдана співом солов'я,

Лунає пісня «Ой, у лузі калина стояла»

Ой, у лузі калина стояла, (двічі)
Ягідками усіх частувала.
До калини малята ходили, (двічі)

Ведучий: Наш народ із давніх-давен шанував цю рослину. Немає хати, біля якої не пишається красуня-калина. Коли зацвітає калина білим пишним цвітом, дівчата прикрашають ним коси. «Ой, калино, листячко зелене, цвіте твоє личко для мене», - говорили вони.

Читець:

Ось калина при долині
Віти стелить при землі.

Учні виконують хоровод на вірші М. Познанської та музику А. Рябчуна

Ой, підемо в садок на долину,
Пострічаєм червону калину.
Станем, станем гарненько в рядочок,
Та зав'ємо круг неї віночок.
Круг калини віночок звиваєм!
Всіх до себе на свято скликаєм!

Звешся веселково Україною,
Нене зачарована моя.

Хороводи круг неї водили.
Ой, у лузі калина стояла, (двічі)
Всіх дітей біля себе збирала.

Намистечко в неї червонясте
Розцвітає, як вогні.

Ой приходьте, малята, на свято,
У калини наміста багато!
Нахили нам, калинонько, віти,
Просять в тебе намистечка діти.
Дай наміста червоний разочок,
Ми в намісті підемо в таночок.

Ведуча: Поруч із барвінком калина широко використовувалась у народній обрядовості. Батьків приходили привітати із народженням дитини. Приносили хліб як символ достатку, корінь життя; гроші – як символ багатства і обов'язково калину – як символ краси, здоров'я, нев'янучості. Кетягами калини прикрашали весільний коровай, калиновим цвітом чи ягодами оздоблювали гілечку.

Читець 2:

Посадіть калину... на городі,
Щоб завітнула земля!

Із роси – пречиста врода,
З неба – почерк журавля.

Читець 3:

Посадіть калину... коло хати,
Щоб на всеньке на життя!

Стане кожен ранок святом,
Дітям буде вороття.

Читець 4:

Посадіть калину... коло тину,
Щоби злагода цвіла!

Буде щедрою родина —
Буде честь їй і хвала.

Читець 5:

Посадіть калину... коло школи,
Щоб на цілий білий світ

Усміхалась щиро доля,
Материнський ніжний цвіт.

Читець 6:

Посадіть калину... в чистім полі,
Хай вона освятить час.
Рід наш дуже любить волю —
Хай же воля любить нас!

А щоб цвіт її не стерся,
Не зів'янув в спориші,
Посадіте коло серця,
Щоб цвіла вона в душі.

Ведучий: Калина постає в українському фольклорі одним із найулюбленіших поетичних образів. Її завжди супроводжує епітет червона, що символізує жіночу красу, дівочу цноту. Червона калина є символом отчого краю, усієї неньки України, її вишивали на рушниках, сорочках, скатертинах.

Коли козак вирушав на чужину, мати частувала його калиновим чаєм та давала йому на дорогу хліб із калини. Наречена прикріплювала до коня гілочку, щоб постійно нагадувала йому про домівку, матір кохану, його рідну мову.

Читець 7:

Біля хати, біля тину
Зустрічаємо калину,

Часто просимо в господу
Посидіти біля роду:

На весіллі, на хрестинах,

Читець 8:

Солов'ї на калині,

На калині зозуля,

Читець 9:

Мова в ній колискова,

Дерева сонячна гілка,

Читець 10:

І мости калинові

До братів, до народів,

Ведуча: Із замилюванням писав Т. Г. Шевченко:

Зацвіла в долині

Червона калина,

Читець 11:

Сонце гріє, вітер віє

З поля на долину.

Читець 12:

Тече вода з-під явора

Яром на долину,

Читець 13:

Три явори посадила

Сестра при долині,

Ведучий: Наш народ з давніх-давен опоетизував цей куш, оспівав у піснях, легендах, переказах.

Читець 14:

А калина біля броду

Білі квіти розпускає.

На свою чарівну вроду

А також на іменинах.

Через гори й долини

Лине пісня з Посулля.

Серця тиха розмова,

Калинова сопілка.

В сім'ї вольній і новій

Всьому світу на подив.

Ніби засміялась

Дівчина-дитина...

Над водою гне з вербою

Червону калину...

Пишається над водою

Червона калина.

А дівчина заручена –

Червону калину.

Задивляється у воду,

Соловейка виглядає.

Лунає пісня «Ой є в лузі калина»

Ведуча:

Є багато загадок про калину.

У вінку зеленолистім, у червоному намисті,

Видивляється у воду

На свою хорошу вроду.

І не дівчина, а червоні стрічки має.

У лісі на горісі червона плахта висить.

Сидить півень над водою з червоною головою.

Ведучий: Колись із калини та верби робили сопілки. Існувало навіть повір'я: якщо із калини зробити сопілку, то неодмінно в сім'ї народиться син – продовжувач роду.

Читець 2:

На калині зрізав гілку,

Змайстрував собі сопілку,

А сопілка грає, грає,

Бо веселий голос має.

Лунає пісня «Біля калиноньки» на слова та музику Ю. Михайленка

Осінь знов до нас прийшла

У село і в місто,

І калина одяглась

В червоне намисто.

Приспів. Ми біля калиноньки

В дружнім колі стали, пісеньку осінню

Ніжно заспівали.

Вже не гріє сонечко,

Спів пташок не лине,

Тільки усміхаються

Ягідки калини.

Приспів

З золотого листячка

Сплетемо віночок,

Та й біля калиноньки

Почнемо таночок.

Приспів

Ведуча: Про калину є чимало й прислів'їв: Щоки червоні, як кетяги калинові. Убралася в біле плаття, як калина в білий цвіт. Калина хвалилась, що з медом солодка. Посадиш біля хати калину – будеш мати долю щасливу. Стоїть у дворі дівонька, як над ставом калинонька.

Ведучий: Калина символізує не лише радість. Схилена над водою калина нагадує про смуток і журбу.

Червона калинонька
На яр-воду схилилася...
Там дівчина журилася.

Як і багато інших рослин, калина поєднує в собі „красиве і корисне” (М. Рильський). Калинові ягоди, кора, цвіт – випробувані ліки в народній медицині.

Читець 3:

Як нездужає людина,	Для цілющого напою.
Їй на поміч йде калина	В неї хисту є чимало,
І поступиться красою	Для здоров'я прибувало

Ведуча: Правду каже прислів'я: «Любуйся калиною, коли цвіте, а дитиною, коли росте».

Матері співали таку колискову пісню:

Ой повішу колисочку,	Калину хитати,
Та й на калиночку,	Дрібний дощик буде іти,
Буде вітер колихати	Дитя напувати.
Любу дитиночку.	Пташки будуть прилітати,
Буде вітер повівати,	Дитині співати.

Ведучий: Коли підростав син у матері, вона, благословляючи його в дорогу, нагадувала не забувати калину:

Підеш ти, сину, по Україні,	А як зустрінеш у лузі калину,
То не журись.	То пригорнись,
А як зустрінеш у лузі калину,	Бо я любила, моя дитино,
То прихились.	Її колись.

Ведуча: А чому калина має таку назву? Є така легенда Галини Демченко:

То давним-давно було. В одному селі жила привітна й чарівна дівчинка. Звали її Калинкою. Люди любили її за добре й щире серце. Навесні Калинка, як завжди, пішла в ліс. Довгий, курний шлях пролягав до нього. «Дай, – думає Калинка, – посаджу край шляху щось, нехай росте». Так і зробила. Викопала Калинка в гущавині лісу тонюсіньке стебло й посадила його край шляху. А щоб воно прийнялося, Калинка аж від своєї хати носила воду з криниці та поливала. І почав розростатися великий кущ...

Іде якомсь шляхом подорожній. Стомився та й сів під кущем перепочити. Усміхнувся: «Спасибі тим роботящим рукам, що кущ посадили!»

Тут увесь кущ, немов від сну, стрепенувся. Гульк – і враз кущ укrywся білим-білим цвітом. Дивиться подорожній: що ж воно далі буде? І дивно – в кожній ягідці заховане зернятко, схоже на маленьке серце...

Прийшла Калинка до свого улюбленця і здивувалася зерняткам, а кущ нахилився до неї і шепоче: «Це на згадку про твоє добре серце. А щоб люди тебе не забули, подаруй мені своє ім'я, Калинко». Відтоді цей кущ називають калиною».

Ведучий: Кожен має посадити цей кущ біля своєї оселі. Та слід пам'ятати, що у злих, недобрих людей калина не росте, а тільки у щирих, добрих. Тож будьте добрими і чуйними. Хай цей диво-кущ прикрасить ваше подвір'я, хай у куші калини соловейко зів'є своє гніздечко і співає вам. З калини зробить сопілочку, бо калина співуча, як наша Україна.

Читець 4:

Ой, вербо, вербо зелена,	На червону калину,
Спусти гіллячко додолу,	Де соловейко гніздечка в'є,
На зелену діброву,	А сивая зозуленька воркує.

Читець 5:

Бецман по садочку гуляє,
Зелені деревця чіпає.
Не пущу, бецмане,

Калину ламати.
На калині зозуля
Буде кувати.

Читець 6:

Куй, куй, зозулице, на листячку,
Накуй калині червоного намистечка.

Ведуча: Калина – це образ мами, батька, родини, цілого роду нашого красного. Тож «не пураймося, признаваймося, бо багацько ж нас є». А ще пам'ятайте, що ламати, зневажати калину – великий гріх. Бо калина – жива душа того, хто посадив її, душа народу нашого.

Читець 7:

В душі нашого народу
Калинонька жила зроду.

Це ж бо кетяги калини –
Символ нашої країни.

Ведучий: Калина – це наша Україна. Любімо її, шануймо, посадимо на своєму обійсті – на щастя, на добро, на звеличення України.

Читець 8:

Хай ізнов калина
Червоніє, досягає,
Всьому світу заявляє:

Я – країна Україна –
На горі калина!

Читець 9:

Зацвітає калина,
Зеленіє ліщина,
Степом котиться диво-луна.
Це моя Україна,

Це моя Батьківщина,
Що, як тато і мама,
Одна!

Читець 10:

Колишися, моя калинонько, колишися,
Зеленими листочками розпишися.
Сонячними промінцями розмалойся,
Ще й з тим вітром буйнесеньким розцілуйся.
Ще й срібною россою вмийся чисто, –
Надінь свої ягідочки, як намистечко.
Буде тобі, калинонько, та й весело,
Як поглянеш в чисту річку, як в глядило (Марія Підгорянка «Калина»)

Лунає в запису пісня у виконанні Софії Ротару «Одна калина».

Мирослава Грабінська. Про ту калину за вікном / Мирослава Грабінська // Шкільний Світ, 2004 вересень, № 36 (260). С.14-16.

4.4.5. БЕЗ ВЕРБИ І КАЛИНИ НЕМА УКРАЇНИ

Ведуча: Кожний народ, кожна країна має свої символи. У росіян – це струнка весела берізка, у канадців – кленове листя, в Україні ж – калина та верба. Та й прислів'я закріпило за нашою Батьківщиною ці рослини: «Без верби та калини нема України».

Звучить пісня муз. народна; сл. С. Черницького

Ой, у лузі червона калина похилилася,
Чогось наша славна Україна зажурилася.

А ми тую червону калину підіймемо,
А ми нашу славну Україну, гей, гей розвеселимо.

Ведучий: А ось слова з пісні у виконанні Наталі Бучинської:

Є на світі моя країна,
Де червона цвіте калина.
Гори, ріки і полонина –
Це моя Україна.

Ведуча: Одна із легенд про відому усім нам калину, поширену в Україні, розповідає:

Жили в давні часи на Русі дві сестри Мирослава і Олена. Мали вони на диво веселу вдачу та рідкісну дівочу красу. Золотоординська навала посунула на Русь. Палала земля, горів рідний край, струмками текла кров у ріки. Не минуло те лихоліття і сестер. Упала порубана мати, ворожа стріла проткнула батька, потоптано кіньми меншого братика. Тяжкий, пекучий біль очорнив їхні серця. І поклялися сестри помститись кривавим песиголовцям за муки народні, за горе нечуване. Не один татарський загін знайшов свою погибель в лісових хащах та непрохідних болотах, куди заводили їх відважні дівчата. Та не минули лиха і героїні. Якимось завели вони чужинців у драговину, але й самі були порубані чужинцями.

Уже понад шість віків ходить по світу повір'я, ніби краплі дівочої крові, що бризкали з під ворожого меча, підхопив вітер, розніс по лісах і долах, по берегах рік і озер. І де падали ці краплини, там виростали кущі червоної калини. А на місці порубаних дівочих тіл вирости найкращі кущі калини – «гордовини» з червоними та чорними, мов запечені краплини крові, ягодами.

З тих часів і ростуть кущі калини то над водою, то під лісом, то десь над яром, а то і біля чиєїсь могили примостяться, навіваючи журбу, спогади.

Така вона, одна з легенд про відому усім нам калину, таку поширену в Україні. Вона навічно увійшла в народні поезії, легенди і є однією з найулюбленіших рослин слов'янського народу.

Читець 1-й:

«Не хилися, червона калина
Масш білий цвіт
Не журися, славна Україна
Масш добрий рід»

«Тече вода з-під явора
Яром на долину,
Пишається над водою
Червона калина.
Пишається калинонька
Явір молодіє,
А кругом їх верболози
Й лози зеленіють.

Ведучий: Калина в Україні має кілька символів і щодо їх цвіту, і щодо ягід та гілок, та й самого куща. Настав час відцвітати, опадати цвіту калини – це символ печалі, туги за молодістю, красою, яка відцвітає. Червоні кетяги калини – то достаток у сім'ї, здоров'я і сила, то зрілість дівчини. Калиновий кущ хитається без вітру – це туга молодої дівчини за коханим.

Читець 2-й:

Не сон-трава
Вночі процвітає,
То дівчина з калиною
Плаче, розмовляє:
Широкая, високая,
Калино моя,
Не водою до схід сонця
Тебе поливала.

Тихоплинна Сула
в водах зорі купа,
Яблуневі квітують сади,
А калина розквічені віти свої
Нахилиє в журбі до води.
Чом сумуєш калино, признайся мені?
Ти чарівна у білім вінку?
А під цвітом твоїм чорнобривий юнак
Пригощає дівчину струнку!
Клен зелений, поглянь, над тобою схиливсь
Ніжно квіти цілує твої
Сяють перлами в місячнім сяйві вони
І співають всю ніч солов'ї.

Звучить пісня

Ой на горі калина,
під горою малина.
Калина-малина,
Чубарики-чубчики, малина.
Там дівчина ходила,
Ходила, ходила,
Чубарики-чубчики ходила
Цвіт-калину ламала,
Ламала, ламала,
Чубарики-чубчики, ламала.
У пучечки в'язала,
В'язала, в'язала
Чубарики-чубчики, в'язала.
На доріжку кидала,
Кидала, кидала,
Чубарики-чубчики, кидала.
Та й на хлопців моргала
Моргала, моргала,
Чубарики-чубчики, моргала.

Ведучий: Калина в Україні символізує духовний потяг до свого рідного краю, до рідної землі.

Читець 1-й:

Засинає під вечір червона калина,
А над нею лине пісня солов'їна.
Прозора краплина променя шукає,
А він десь в густій імлі тихенько дрімає
Та проходить літо: солодко у пісні
Вже стоять в золотім намисті
Тай досі буяє пишністю калина,
Бо вона – це наша рідна Україна!

Ведуча: З калиною порівнюють все найкраще, називаючи її «дивом калиновим». Жоден сімейний обряд не обходився без калини. Весільний каравай неодмінно прикрашали ягідками

калини. Калиновим цвітом прикрашали й весільне вільце молодої. Біля кожної оселі в Україні обов'язково ріс кущ калини, її червоні кетяги прикрашали хату; вони висіли під стріхою, їх клали між рамами вікон на зиму. А якщо траплялось криницю копати біля хати, то й тут без калини не можна було обійтись, її висаджували поряд – «щоб вода солодкою була».

Верба

Ведучий: Верба – ніжне дерево, миле й дороге серцю українця, тісно зв'язане з його життям і побутом. У часи язичництва наші пращури вірили, що вона охороняє людей і їх житло від злих духів і пожеж, береже худобу від нечистої сили. У слов'ян ця порода символізувала щасливе сімейне життя. У давні часи наречених обов'язково водили навколо верби.

Як стверджує релігія, саме вербові гілки кидала під ноги Ісусу Христу, коли він останній раз ішов у Єрусалим. В ознаменування цієї події християнська церква встановила напередодні паски свято – Вербний тиждень. У кінці цього тижня віруючі несуть у церкву вербову гілку, де її освячують і потім саджають на садибі або біля річки. Православна церква відзначає також свято Трійці, запозичене нею у слов'ян-язичників. В цей день наші пращури урочисто відзначали свято літа, яке не обходилося без верби, її гілками, а також зіллям прикрашали житло, а долівку вистеляли запашними травами.

Верба вважалася у слов'ян священним деревом, символом безперервності і постійності життя. Саме верба символізувала древньослов'янського язичницького бога сонця Ярила, який ошчасливив людей, дарувавши їм вогонь. До наших днів зберігся народний звичай влаштовувати свято на честь життєдайного Ярила та його прекрасних дітей – квітів. Це свято влаштовується в ніч на Івана Купала. Це, мабуть, найцікавіше і найвеселіше народне свято на Україні. Центральна подія святкового вечора – парубки приносять і у найбільш людному місці ставлять вербу, а дівчата прикрашають її квітами, вінками, запалюють на ній свічки.

Шанували вербу не лише слов'яни, а й древні греки та римляни. Греки присвячували її Гері – дружині головного олімпійського бога-громовержця Зевса. У Стародавньому Римі, за свідченням Вергілія, плакуча верба була символом смутку і горя.

Ведуча: З давніх часів український народ шанував вербу і оспівував її у чудових ліричних піснях, багатирських поемах-билинах, предивно чарівних героїчних думах. З усіх деревних порід, які ростуть в Україні, мабуть, після калини найбільше пісень складено про вербу.

«...В кінці греблі шумлять верби,

Що я посадила.

Нема мого миленького,

Що я полюбила...»

Верба тут символ самої України, її чарівної природи і трагічної долі. З особливою шаною і теплотою оспівував вербу і великий син українського народу Т. Г. Шевченко. У далекому казахському степу вона нагадувала йому рідну Україну.

«...Рече та стогне Дніпр широкий,

Сердитий вітер завива,

Додолу верби гне високі.

Горами хвилі підійма...»

Великий Кобзар, відбуваючи заслання, направлявся з Орської кріпості у Ново-Петрівське укріплення. По дорозі на пристані у м. Гур'єві Тарас Григорович знайшов гілку верби і взяв її з собою. Прибувши за призначенням, він посадив її у безводному казахському степу на півострові Мангишлак. Вона прийнялася і за сотню з лишком років, всупереч спекотному диханню пустині, перетворилася у могутнє дерево.

Там, де колись було Ново-Петрівське укріплення, тепер розкинулося місто, яке носить ім'я Тараса Григоровича. В центральному парку міста височить верба посаджена Т.Г. Шевченком.

Туристи з України, які тут бувають, везуть з собою гілки цього дерева, зламані шквальними вітрами і висаджують у парках та скверах. Тепер у містах і селах республіки чимало росте нащадків цієї унікальної верби.

Багато натхнених рядків присвятили цій породі такі видатні українські письменники і поети, як Л. І. Глібов, Б. Д. Грінченко, І. С. Нечуй-Левицький та інші.

Ведучий: Чим же пояснюється така популярність верби? Очевидно, її красою, великою користю, яку приносить вона людям, невибагливістю до ґрунту і кліматичних умов, легкістю розведення. Вирубай кілок, ввіткни у землю – і виросте нове дерево. Підмиють весняні води берег, впаде стара верба на землю або у воду і відразу ж випустить сотню корінчиків. Замість одного дерева піднявся цілий гай. Весною під час повені і льодоходу крига б'є об стовбури верби, здирає з них кору, інколи ламає стовбури, а вона, як важко поранений у бою солдат, стоїть, не гине, демонструючи торжество життя, і несе свою службу.

Звідкіля ж у верби стільки життєлюбства? Зламалася гілочка від вітру, упала на сиру землю і через кілька років з неї виросло нове дерево. У народних піснях часто називають вербу плакучою і журливою. Проте, як бачимо, зовсім вона не плаксива, а чудовий життєлюб, порода невибаглива до клімату. Живучості і аскетизму вербі можна позаздрити.

Берізка

Ведуча:

Улюблене дерево – берізка. Як її оспівують, опоетизовують поети й художники! А вона чарує своєю красою, а то й загадковістю...

Мабуть, кожен із нас, маючи в дворі берізку, спостерігав приліт до берізок на весні метеликів. За кольором і формою крилець вони нагадували ніжно-зелене листячко берізок.

Існує **казкова версія** появи берізок на землі:

У сиву-пресиву давнину сперечались за владу на землею цар Льодовик і цар Вогонь. Він розтоплював товщу льоду. Лід танув, випаровувався, утворювалися озера, річки. Цар Вогонь дмухав усе сильніше й сильніше. Часом його подих спричиняв пожежі, спопеляючи живих істот, рослини.

Коли берези були заморожені, їхня кора відбілилася під дією морозу, замерзлої води й речовин, що в ній були. Вогонь своїм полум'ям залишив на них чорні опіки. От відтоді берізки мають білі стовбури з чорними плямами.

Читець 2-й:

... Ніжні віти униз опустила,
Тихі трелі виводить шпачок
Як довкола все любо та мило –
Мимоволі сповільною крок.
Кожна мить неповторна в природі.
П'ю очима небес синяву,
А душа летіти ввись хоче
І співає до сонця «Люблю».

Читець 1-й:

Як наречені – в білому вбранні!
Вітають день, сережки надівають,
Хоч ще бувають прохолодні дні.
Зима бурчить, потроху відступає,
Бо вже під снігом проліски ростуть
Пташки радіють, весноньку вітають,
На верболозі «котики» цвітуть.

Бузок

Провісник вісник-бузок

Ведучий: З бузком у нас пов'язали спогади про весну, чудесний місяць травень, коли оновлена природа постає в усій красі. Кущі й дерева одяглися в пахучу зелень, на луки вибігли яскраві квіти, у лісі щебечуть пташки, трипочуть крильцями метелики – люди, дихається легко, хочеться жити й жити.

Читець 1-й:

Коли у веснянім розмаю
Цвіте бузок і тішиться душа,
Стою перед весною і благаю:
Не полишай мене... Не полишай!

Обтяжений великими гронами білих та лілових квітів, бузок о цій порі-окраса наших садів. Його дивовижний запах чути далеко і рука мимоволі тягнеться до нього.

Ведуча: Легенда про нього дуже цікава. Був квітень місяць, земля нетерпляче очікувала небесних дарів: побачити на кущах і деревах пташинні гнізда, а на луках перші квіти, богиня весни заходилася будити сонце. Почувши цей поклик, сонце негайно встало й за кілька хвилин у супроводі богині весни та своєї вірної супутниці Кірис (веселики) спустилося на землю.

Тоді богиня весни, поєднуючи яскраве проміння сонця з барвистою веселкою, почали пригощами сипати їх на поля, на луки, на гілки дерев, гірські ущелини. І повсюду виростали рожеві, червоні, блідо-голубі й темно-сині, золотисті й сніжно-білі, смугасті й строкаті квіти, утворюючи то зірочки, то парасольки, то дзвіночки, то колоски.

Так сонце невтомно протягом багатьох днів творило свою добру справу, облагороджуючи землю, й разом із богинею весни та веселкою сягнуло її крайніх меж – Скандинавії, де воно, зазвичай, спить по кілька місяців поспіль, де квітів обмаль.

Тут натомлене сонце хотіло припинити роботу, але богиня весни, як жінка, чуйна до дужих страждань, побачивши цю бідну на рослинність країну, змилостивилась і звернулась до сонця з проханням дозволити їй одягнути у квіти ці холодні краї. Так як веселка втратила всі свої барви, але лишилось ще чимало лілових.

І богиня весни, набираючи повні пригорщі лілового проміння сонячного спектра, почала сипати ним на кущі, на поля Скандинавії. Там де вони падали, одразу ж виростали сотнями й тисячами чудесні грона бузку.

Ось чому бузок починає розпускатися з перших же теплих весняних днів і ніде так щедро розкішно не цвіте, як у Швеції, а також у Норвегії – країні, що вражає увесь світ своєю дивовижною фізичною і моральною силою...

У Європі бузок – чужоземець. У наших краях він уперше з'явився у Відні в 1562 році. Існує повір'я: хто знайде п'яти-шести пелюсткові суцвіття серед звичайних чотиріпелюсткових і з'їсть – буде щасливий.

Читець 2-й:

Пам'ятаєш, як весною
В день ясний, мов образок,
Обривала ми с тобою
П'ярко пахнучий бузок.
Ти шукала білосніжних
П'ять щасливих пелюсток,
І схвилювано і ніжно
Так бринів твій голосок:
«Все не бачу я п'яти,
Мабуть, щастя в цьому світі
Мені, бідній, не знайти».
З того часу, як дізнаюсь
Що в саду цвіте бузок –

Згадую й благословляю
День ясний, мов образок.

Ведучий: Одне слово, бузок постійна окраса наших садів – завжди близька й рідна для нас рослина. І зустрівши десь на чужині розквітлий куш, мимоволі линуць думки на батьківщину.

Читець 1-й:

Розчинив я вікно...
І в обличчя диханням бузку
Ніч війнула з весняного саду...
Не змагаючи тугу в'язку
Про вітчизну згадав я далеку,
Соловейко та пісню-розраду
Цілу ніч – до знемоги, до складу
Над квітучим бузком розливає.

Хто пам'ятає чарівну картину Полекова «Бабусин сад»: квітучий бузок, старенька бабуся, тупцює, спираючись з одного боку на паличку, а з другого – на руку юної дівчини. І мабуть старенька згадує перше освідчення в коханні.

Читець 2-й:

Спустілий сад старий, де зустріч нас єднала...
Все вимів час, і лише любі тіні
З минулого, мов сон, у спогадають...

Тополя

Ведуча: Отчий край! Все тут дороге, рідне і незабутнє! Легенди, перекази, ймовірні й неймовірні історії... Оповідають, що в Сухій Долині відбувся останній бій Данила Нечая. Тут героя скосила вража куля і прийняла тіло на вічний спочинок рідна земля.

Могилу Данила Нечая насипало козацьке військо шапками. Поряд з нею посадили дві красуні-тополі. Росли тополі, сотні літ росли, набиралися сили та снаги.

До наших днів дожили до 50-років. Три століття вистояли над землею, за майбуття якої загинув відважний Нечай.

Читець 1-й:

Рости, рости тополенька
Все в гору, та в гору.
Рости тонка та висока
До самої хмари.

А скільки пісень, віршів складено про тополя. Т. Шевченко часто в своїх віршах звертався до тополі.

Звучить пісня «По діброві вітер віє»

По діброві вітер віє,
Гуляє по полю,
Край дороги гне тополя
До самого долу.
Стан високий, лист широкий –
Нащо зеленіє?
Кругом поле, як те море,
Широке, синіє.
Чумак іде подивиться
Та й голову схилить:
Чабан вранці з сопілкою

Сяде на могилі.
Подивиться – серце ние:
Кругом ні билини!
Одна, одна, як сирота!
На чужині, гине!

Ведучий: У нас в Україні тополю саджали на садибах навколо ставків, по берегах річок і вздовж доріг.

Читець 2-й:

Дві тополі

Стоїть тополя серед поля
Сама-здається іздала.
Та біля неї, гляньте, кволе
Росте маленьке тополя.

Стара тополя серцем рветься,
Щоби малятко захистить,
А вітер дметься і сміється –
Зламать маля він може вмить.

Ти, вітре, буйну силу маєш,
Та так сердито не свисти
Хоч все на світі ти ламаєш,
А це малятко захисти.
Ти буревій з грозовим блиском
Сюди накликай не спіши,
Зроби із променів колиску –
І тополя заколиши.

Воно в колиці задрімає
Й тополею зросте в теплі,
А ти колись, як загуляєш, –
Спочинеш у її гіллі.

І сталося. І рознеслася
По всьому краю новина:
Мала тополька розрослася –
Й стара тополя не одна.

Ведуча: Тополя на Україні – символ жіночої долі, незрадливого та, на жаль, нещасливого дівочого кохання.

Звучить пісня

Ой у полі дві тополеньки
Одна одну перехитують,
А в козака дві дівчиноньки –
Одна одну перепитує.

З давніх давен плекають тополю в Україні, хоча батьківщина тополі Афганістан. Колись існував звичай, згідно з яким батько при народженні сина саджав тополі. У віці 20-25 років тополі досягали віку стиглості і коли син женився, їх вирубали і будували з них нову хату.

Читець 1-й:

На чужині

Ой чого ти тополенько,
Не цвітеш,
Чом пожовклу головоньку
Хилеш-гнеш?

Чом з вітрами-парубками
Не шумиш?
А засмучена-засмучена,
Мов з шлюбом заручена,
Все мовчиш,

Тільки часом до хмароньки
Скажеш ти:
«Ой хмаронько, ой гаронько,
Не лети

Зірви з мене це листячко,
Це листячко-намистечко
Без краси
У рідную родиноньку,
На милую Україноньку
Віднеси»

Дуб

Бедучий: Знаєте, що було у світі коли не було й самого світу? Якщо вірити стародавній сербській пісні, то два дуби, що коренями цупко трималися за твань, з якої згодом утворилися земля і небо.

Читець 1-й:

Дуби прийшли із сивого століття,
Схилились у діброві за селом
Як побратими, обнялись віттям
Під небокраєм голубим крилом.
Дуби – неначе лірники й неначе
Із кобзами осліплі кобзарі...
Берези мовчки слухають і плачуть
У присмерках вечірньої зорі...

В Україні дуб шанують за довголіття, мудрість, вологостійкість.

Читець 2-й:

І дуб – філософ, дуб-оракул
І дуб-пустельник у лісах
І ластівок готичні знаки
У праслав'янських небесах.

1871 року на острові Хортиця було зрубано дуб, вік якого – так твердять історики – сягав двох тисяч років: дружини київських князів відпочивали у його затінку.

У селищі Верхня Хортиця росте дуб: йому понад вісімсот років – понад шість метрів у діаметрі, висота тридцять шість метрів, діаметр крони – сорок три метри, кожна з основних гілок може бути великим деревом.

Кілька зелених велетнів у нас пов'язані з іменами Григорія Сковороди, Івана Франка, Лесі Українки, а найбільше – Тараса Шевченка. Дуб, під яким Кобзар розмовляв із селянами, вам покажуть і в Звенигородці, і в селі Мар'янському на Полтавщині, в селі Березова Рудка біля міста Пирятина.

Звучить пісня «Ой у полі два дубки»

Ой у полі два дубки
Схилюся до купки
Вітер дуба хитає, хитає,
Козак дівку питає.

Підготувала:

Полозенко Л. П. – зав. інформаційно-бібліографічним відділом наукової бібліотеки НУБіП України

4.4.6. СВІТ КАЛИНОВОГО УЗОРУ

(присвячено українському рушникові)

Святково прикрашена зала вишитими рушниками. Стіл, на ньому лежить на вишитому рушникові хліб. Виходять ведучі у вишиванках. Тихо лине пісня.

І на тім рушничкові оживе все
Все знайоме до болю:
І дитинство, і розлука, і вірна
материнська любов
(сл. А. Малишка, муз. П. Майбороди)

Ведуча:

Край, де світять зорі дитинства, є близьким і зрозумілим кожному. Це – його епіцентр Всесвіту, але в кожного своя доля і світ широкий. Українці, чи не єдиний народ у світі, котрий завжди і скрізь доводить свою самобутність. Впродовж століть, не маючи власної держави, ми зберегли ідентичність.

Постає питання: завдяки чому в український народ не зник, не злився з масою своїх сусідів і недругів. Що об'єднувало і тримало разом українців в особливо важкі моменти історії? Відповідь дуже проста – оригінальна і глибока культура, система знань і уявлень про себе, світогляд, формування якого сягає у глибину тисячоліть задовго до приходу на цю землю християнства. Ми творили своє, тільки нам важливе духовне середовище, наповнюючи його своєрідними обрядами, ритуалами, звичаями.

Вишивали, гаптували
По білому полю
З вечора до ранку
Ніби свою долю
Хрестики лягали
На сині волошки –
Ніби зірки впали
І всміхнулись трошки

І маки червоні –
То любов і доля
Листочки зелені –
Стежечка край поля
(Л. Ментух Харківщина)

Ведучий:

На жаль, сьогодні ніхто не дасть відповіді на питання: хто та перша жінка, що кісточкою рибини і стеблинкою ромашки вишила перший стібок. Створила перший візерунок? Але з точністю можна сказати, що жінка, яка народилась коло землі, в селі. Бо ж село – то колиска України, а вишиваний рушник – його символ, його оберіг, його історична мить, що називається пам'яттю. Одним із давніх українських звичаїв є вишиваний рушник на стіні в сільській хаті. Не було ні одної хатини в селі, щоб на покуті над на образами не висів вишитий рушник.

Хата без рушників, казали в народі, що родина без дітей.

У нашого народу є традиція: вишитий рушник переходить від матері до доньки і стає сімейною реліквією.

Дивлюсь я мовчки на рушник,
Що мама вишивала.
І чую: гуси зняли крик,
зозуля закувала
Знов чорнобривці зацвіли,
запахла рута-м'ята.
Десь тихо бджоли загули,
всміхнулась рідна мати.
І біль із серця раптом зник, так
тепло-тепло стало.
Цілую мовчки той рушник, що
мама вишивала...

Звучить пісня «Мамин рушник», муз. Л. Шумилової, сл. Н. Діваль

Від сивої давнини і до наших днів, в радості і горі рушники є невід'ємна частина нашого побуту. Вишитий рушник був і є оберіг роду і народу.

Рушник – благословення Боже,
Рушник – то є наш оберіг
І передати ним ми можемо
Добро за батьківський поріг.

Рушник нитками промовляє
Їх тільки треба вміти читати
У нім – любов землі свята
Її в нитки вкладали мати.

«Оберіг роду і народу» В. Врублевська, м. Київ

Хлібом і сіллю на вишитому рушнику зустрічають рідних і гостей, приходять до породіллі, ушановують появу немовляти в родині, з ним виряджають у далеку дорогу батька, сина.

І в далеку дорогу ти мене на зорі
проводжала.
І рушник вишиваний на щастя
на долю дала

Звучить «Пісня про рушник» А. Малишка, муз. П. Майбороди

Ведуча:

Хліб-сіль на вишитому рушнику є високою ознакою гостинності українського народу.

Без рушників не обходиться весілля. Вишитими рушниками зустрічала молода дівчина сватів. У давнину як виряджали молоду до молодого, мати виносила гарний рушник і клала на ярмо, а коли їхали кіньми, то на дишло.

Рушник, на який ставили молодят був запорукою вірності. Рушником зв'язували руки молодим, бажаючи їм щасливої міцної сім'ї.

Почуємо, побачимо, що нам люди скажуть
Вишитими рушниками рученьки зв'яжуть
Коли б мені, Боже, неділі діждати
Щоб нам із коханим на рушничок стати.

Рушники були своєрідною осв'ятою початку справи чи її закінчення. Так при зведенні хати рушниками застелялися підвалини.

Коли хату будували
Підвалини рушниками застеляли
Свалок на рушниках піднімали
Потім майстрам дарували.

Хлібом-сіллю на рушнику освячувався початок жнив. В Україні вишивають скрізь, але кожен регіон – то свій орнамент, свої улюблені кольори, свої особливо вишивання, за ними можна зрозуміти, з якого куточка України той чи інший рушник.

Найпопулярніші в Україні рушники вишиті червоними і чорними нитками. За давніми переказами і легендами, чорна гама символізувала жіночу тугу за своїми вірними охоронцями, а ще як казали старі люди, що горе з радістю переплітаються

Цвітуть на полотні троянди й виноград
Розмай калиновий там грас,
І дивні птахи щебетять
Навік з'єдналось чорне і червоне
Мого краю гордість і краса
Душа народу – малинові дзвони,
Його веселка і його сльоза
Звучить пісня «Два кольори» на сл. Д. Павличко, муз. О. Білана

Ведучий:

У різних областях України існують свої особливості вишивання.

Якщо для Київщини властивий орнамент з гронами винограду, *кольором хмелю чи восьми пелюстковими розетками і кольором коралово-червоним та відтінками чорного*, то для Чернігівщини – *білі нитки із украленням червоного і чорного*.

На Поділлі кольори – *чорний, червоний, синій, жовтий, зелений*.

На Полтавщині – *білі, голубі, червоні, сірі*.

На Гуцульщині – *червоний, жовтий, зелений*.

Волинь вишиває свої рушники *червоною ниткою на біло-сірій полотніні*.

Ведуча:

Крім кольорів кожна вишивка на рушнику має свою **мову, свій символ**.

Ще сто років тому, відомий дослідник вишивки Володимир Стасов зазначав: «У народів давнього світу орнамент ніколи не містив у собі жодної зайвої лінії, кожна рисочка мала тут своє певне значення... Це – складна мова, послідовна мелодія, що має свою основну причину і призначена не лише для очей, а й для розуму й почуттів».

Символів та рушників дуже багато. Ось деякі з них:

Калина – символ надзвичайної сили і безсмертної краси. Колись калину пов'язували з народженням Всесвіту та вогняної трійці: Сонця, Місяця і Зорі, а її назва походить від давньоукраїнської назви Сонця – «Коло».

Калина – це символ, що пам'ять людську береже, нагадуючи про милі серцю краї, рідну хату, отчий край.

Білий цвіт калини – радість України

А вогняні грона – наша кров червона

Зоряна калина – і краса, і врода

Нашої країни, нашого народу.

Виноград – святість, сад-виноград – це життєва нива, на якій чоловік є сіячем, а жінка повинна рости і плекати дерево їхнього роду.

Зозуля – один із найміфічніших птахів. Зозуля – ворожка сповіщає про весну і пропонує людині, як довго вона буде жити.

Ой, зозулі – зозуленьки,

Вишивала день при дні,

Нехай же ці зозуленьки

Накують сто літ мені

На рушниках зозулю найчастіше вишивають на гілці калини, що символізує продовження роду.

Берегиня – поширений символ української вишивки, що зображує материнську силу жінки, уособлює суть вічного оновлення та гармонію життя.

Берегиня символізує Дерево життя (часом воно зображувалося у вигляді букета чи вазона), яке є поєднання трьох світів і символом гармонії.

Світове дерево означає також нескінченність життя, безперервність роду, кожна його нова гілка це зародження нової сім'ї.

Це і Мати – природа, що несе в світи вічне оновлення та гармонію життя і жінка – Мати, яка дарує світові сина.

Птахи – символ людських душ. Різні птахи виспівують на весільних рушниках.

Соловей і зозуля люблять дівочі рушники:

«Соловей щебече,

Собі пару кличе

До Петра зозулі кувать та кувать

До осені дівчині гулять та гулять».

Ведучий:

Пави – поважно розсідаються на весільних рушниках і часто мають над собою вінок – Боже благословення. Це птах сімейного щастя.

Шлюбну пару символізують соколи, лебеді, голуби, півні. Птахи повернуті один до одного голівками – характерна ознака весільних рушників. Вони або тримають у дзьобику ягідку калини, або ж сидять під деревом – символ нової сім'ї.

Ластівка є вірною супутницею людської оселі, вона завжди несе добру звістку. Існує повір'я: там де ластівка зав'є гніздо, буде щастя, бо вона символізує достаток та добробут.

Звучить пісня «Прилетіла ластівка голубою ласкою до моєї хати, до свого гнізда»

Мак – символ святості та чистоти. Зерна маку святять і ним обсівають людей і худобу, адже вірять, що він має чарівну силу, яка захищає від усякого зла.

Троянда – улюблена квітка українців, її дбайливо вирощували під вікнами хати і вишивали на сорочках та рушниках. Червона рута (старовинна назва троянди) – символ дівочої краси і чистоти.

Хміль – символ хоробрості, відваги, гнучкості та розуму.

Рушники

Володимир Бровченко

Рушники –

В добрій батьківській хаті,

А думки –

На рушниковому святі.

Дивні коні з багряними гривами,

Перед ними зайці – плигучі.
Над ріллею рахманными нивами
Голуби злопотіли за тучі.
Стихне все опівночі. Спомином
Рушники утішатимуть хату.
Щоб наслухатись їх, за комином
До світанку не будуть спати.
Як мої рушниченьки балакали!
Вже ніколи не вернуться роки ті.
І сміялись вони і плакали,
Розмаїтим цвітінням на покуті.

Зачарований диво-розмовами,
Я летів у країну казкову.
Огортався крильми рушниковими,
Щоб навчитися їхньої мови.
Моя пам'ять
Тими рушниками завітчана,
Моя доля
На їхньому святі звеличена.

Ведуча:

Наші прабабусі, бабусі та мами залишали нам у піснях і традиціях своє високе естетичне чуття, невичерпну талановитість і гострий розум. Залишали з надією, що майбутні покоління продовжать примножувати і збагачувати духовну спадщину українського народу. Вишитий рушник наш національний літопис. Тому давайте виправдаємо сподівання наших предків.

«Рушник із давнини»

Запрошуємо ласкаво до світлиці,
Де рушники мовчазну пісню тчуть
Де предків дух живе у цій світлиці
І заповіді для нащадків тут живуть
Тут твоя молитва і колиска,
І пісня крила аж до неба підійма.
Вклонися, друже, та й низенько-низько
Всьому тому, без чого нас нема.

(Ольга Сидоренко)

Підготувала:

Полозенко Л.П. – зав. інформаційно-бібліографічним відділом наукової бібліотеки НУБіП України.

4.5. КОРОТКІ ВИХОВНІ ІСТОРІЇ

ВИХОВАННЯ

(за Бруно Ферреро)

«Коли я вже підріс, – розповідав один чоловік своєму приятелеві, – мій батько застерігав мене перед певними речами у місті. Він сказав мені:

«Ніколи не ходи на дискотеки, сину».

«Чому, тату?» – спитав я.

«Бо побачиш там те, чого бачити не варто».

Звичайно, це підіграло мою цікавість. При першій же нагоді я пішов на дискотеку».

«І знайшов там щось такого?» – спитав приятель.

«Так, – відповів чоловік. – Я побачив там свого батька».

Дитина, стоячи на ліжку в червоній піжамці, скеровує вказівний палець на маму і гордо заявляє: «Я не хочу бути чемним. Не хочу бути вихованим. Я хочу бути таким, як татко!»

Приклад не є одним із багатьох методів виховання. Це – єдиний метод [119, с. 31].

ПОДЯКА

(за Бруно Ферреро)

Один учитель сказав учням намалювати те, за що вони хотіли б подякувати Богові. Він гадав, що у цих дітей – вихідців із бідних родин – насправді не так багато причин відчувати вдячність. Він був переконаний, що всі радше намалюють купи солодощів, столи, що вгинаються від наїдків.

Малюнок, який подав йому Михайлик, вразив вчителя: на ньому хлопчина зобразив руку.

Але чия це рука?

Клас зацікавився цим зображенням.

«Для мене це рука Бога, що дає нам хліб насущний», – висловилася одна дитина.

«Це рука селянина. Він годує курей», – сказала інша.

Поки діти ще малювали, вчитель нахилився над партою Михайлика і спитав його, чия то рука.

«Це Ваша рука», – прошепотів хлопчик.

І тоді вчитель пригадав, як щовечора брав Михайлика за руку, бо він був найменшенький, і проводжав до виходу. Вчитель так само обходився і з іншими дітьми, але для Михайлика це мало справді велике значення.

Чи ти колись замислювався, яку велику силу можуть мати твої руки?

Нам усім потрібно навчитися виконувати «накази господні».

«Якщо спиш на ньому – застели.

Якщо носиш його – повісь.

Якщо поїв – помий посуд.

Якщо ходиш по ньому – витріпай.

Якщо відкриваєш його – закрій.

Якщо спорожнив – наповни.

Якщо дзвонить – зніми слухавку.

Якщо м'явкає – нагодуй» [119, с. 22-23].

МУР

(за Бруно Ферреро)

У суворій кам'янистій пустелі жили два пустельники. Вони займали два гроти – один навпроти одного.

Після довгих років молитов і суворої аскези один із пустельників дійшов переконання, що досяг досконалості.

Інший також був чоловіком вельми побожним та відзначався ще добротою і розумінням. Він розмовляв із поодинокими прочанами, потішав тих, котрі збилися з дороги, надавав у себе прихисток утікачам.

«Скільки часу вкрадено у молитви й роздумів», – мислив перший пустельник, засуджуючи ці маленькі хиби другого.

Бажаючи якось дати йому зрозуміти, як далеко ще перебуває той від святості, перший монах вирішив ставити камінь на вході до свого гроту кожного разу, коли його брат припускався чергової помилки.

За кілька місяців перед гротом виріс похмурий сірий камінний мур. Перший пустельник цілком замурував себе у своєму гроті.

Часом навколо серця зводимо мури з маленьких камінчиків щоденної байдужості, помсти, мовчання, невирішених справ, претензій. Найважливішим нашим завданням є не допустити, аби довкола серця утворилася глуха стіна [119, с. 24].

ДЗИГАР З МАЯТНИКОМ

(за Бруно Ферреро)

Один учений мав у своїй робітні великий стінний дзигар. Дзигар вибивав години врочисто, повільно і дуже голосно.

«Це Вам не заважає?» – запитав студент.

«Ні, – відповів учений, – бо я весь час ставлю собі запитання, що зробив за годину, яка оце минула».

А що зробив за минулу годину ти? [119, с. 8].

РОЗДІЛ 5

ЕКОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ ВИХОВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

5.1. ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЗАСОБАМИ НАРОДОЗНАВСТВА

Екологічні загрози існуванню людства відносяться до найгостріших проблем сьогодення. Вони виникли не сьогодні й не вчора. Як свідчать стародавні літописи, ще близько 4 тис. років тому вавилонський цар Хаммурані, а пізніше китайські та монгольські імператори вже дбали про збереження природи й видавали накази про охорону лісів, трав'яного покриву степів, водних джерел. Українська козацька старшина також уболівала за збереження довкілля, видавала накази і документи про охорону придніпровських лісів і лук, заборону спалювання лісів, браконьєрства, хижацького винищення звірів та риби.

Першу глобальну екологічну кризу людство пережило ще в неоліті, коли винайшло лук, інші знаряддя вбивства й дуже швидко, можливо, за кілька тисячоліть знищило мамонтів та інших великих тварин. Кінець XX ст. знаменується розвитком другої глобальної екологічної кризи, коли завдяки зростанню народонаселення та його активної виробничої діяльності в умовах надзвичайно низької екологічної свідомості запаси природних ресурсів наближаються до межі вичерпання, а можливості біосфери самовідновлюватися і самоочищатися катастрофічно зменшуються.

У XXI ст. людство вступило як могутня техногенна і геопо-літична сила, яка змінила і продовжує докорінно трансформувати стан екосфери всієї планети. Історично вплив людини на ландшафти, як і на окремі їх компоненти, майже завжди зумовлював негативні наслідки для біосфери Землі. Їх масштабність великою мірою залежала від ставлення народів до довкілля, екологічної культури регіональних етносів.

Відношення наших предків до окремих компонентів природи можна простежити в традиціях, звичаях та обрядах українського народу, які в своїй першооснові базувалися на релігійному світогляді. Люди вірили, що за їх допомогою можна досягти бажаного результату: забезпечити родючість ґрунту, підвищити плодючість худоби, збільшити свій достаток, позбавитися нечистої сили, зберегти врожай тощо. Усі етнокультурні традиції українського народу можна поділити на загальноукраїнські, регіональні і місцеві [76]. Найяскравіше традиції виявляються у ставленні людей до компонентів довкілля: землі, води, рослин, тварин.

«Держімося землі, бо земля держить нас» – ця стародавня українська приповідка йде з часів, коли людина з'явилася на Землі. З прадавніх часів земля в українського етносу має чин Святої, Божої і Праведної. У старовину люди каялися Святій землі. Земля буває найвірнішим свідком, тому в Україні ще й тепер при найвищій клятві, на доказ правди, їдять або цілують землю: земля свята і не подарує тому, хто не дотримає слова [76]. Тому й приповідка існує: «Хоч ти землю їж, не повірю!» В разі кривди земля може розступитися й поглинути злого чи грішника, як поглинула вона Корея, Дафана й Авірона [9].

Українці вважали, що від Введення (4 грудня) до Благовіщення (7 квітня) землі треба дати спокій, бо вона набирається сил, в ці дні Бог благословляє її. Після Благовіщення вже вільно поратися біля землі. Ось як поетично розповідає про цю традицію П. Чубинський:

«Дмитро землю замикає,
Юрій землю одмикає,
Петро жито зажинає,
Ілля в копи складає...»

Свята земля, святе й усе, що вона родить. «Доглядай землю плідну, як матір рідну», «землі частіше кланяйся – хліба більше буде», – мовиться в українських приповідках. Всяка їжа в Україні високо цінується і зветься Даром Божим. Земля багата не тільки тим, що родиться на ній, але й тим, що в її глибинах сховано. До найціннішого дару відносять воду. Звідси приповідка: «Будь багатим, як земля, а здоровим, як вода !»

Крім релігійних обрядів, існує й державна традиція – відзначення Дня Землі (22 квітня) та Всесвітнього дня охорони навколишнього середовища (5 червня). До цих дат готують природоохоронні, екоосвітні, культурологічні програми і заходи, які реалізуються зусиллями учнів різних класів, клубів, громадських організацій. Їх відзначення переслідує важливе завдання – збереження і примноження скарбів духовності нашого народу, пробудження національної свідомості, прищеплення любові до нашої землі-годувальниці, до природи рідного краю, до свого народу, який має тільки йому властиві народні традиції, звичаї та обряди.

Вода була другим обожнюваним компонентом природи. Море, озеро, річка, копанка, джерело, криничка, колодязь – все шанувалося, оберігалось, одухотворювалося, олюднювалося. Тому ми повинні виховувати наших дітей засобами народознавства, щоб не обміліли наші джерела, а в річках текли чисті кришталеві води. «Зіпсував воду, не буде честі твоєму роду», «не брудни криниці, бо схочеш водиці», – говориться в українських приповідках.

Річка, взагалі вода – «дунай» (від перського *dhuni*, *don* – річка) є невід’ємним компонентом світу і життя. Вода була вже з початку світу. В одній колядці розповідається:

«Що ж там було з світа початку?

Не було нічого, – одна водонька» [38].

Старші люди завжди п’ють воду з непокритою головою, а перед питтям перехрестяться. Земна вода поєднується з небесною, тому очищає наші тіла і душі від гріхів.

У слов’ян було широко відоме водопоклоніння. Вони вклонялися і приносили жертви річкам, озерам, болотам, колодязям, потокам, джерелам і т.д. [90].

Найважливішим святом вшанування води було свято Богоявлення (Водосвяття, Водохрещі, Ордан, Йордан, Ардан), яке завершувало різдвяно-новорічний цикл свят в Україні [7]. За давньою традицією освячення води відбувалося просто неба на берегах річок, ставків, озер після урочистого ранкового бого-служіння. Місце водосвяття прикрашали ялинками. Тут попередньо прорубували ополонки і ставили з криги хрест. Як тільки священик занурював хрест у воду, присутні поспішали зачерпнути йорданської води, бо вона завжди цілюща [116]. Нею окроплюють хату, худобу, обійстя, город, пасіку та зберігають круглий рік аж до наступного Йордану.

До нашого часу збереглося дохристиянське освячення води. Звечора перед Введенням береться вода звідти, де сходяться три річки (потоки). Цю воду проливають через полум’я в підставлену миску. Вона має велику цілющу силу на хвороби та вроки. Взагалі вода очищає людину від зла [29]. Набув великого пошанування і дощ. У давній міфології дощ – наслідок єднання неба і землі, а тому й тепер дощ у день шлюбу є доброю ознакою, яка вказує, що подружжя буде щасливе й плодюче.

Коли хто помре, на вікні ставиться склянка свяченої води, щоб душа могла омитися і чистою прийти до Бога. Вода починає людське земне життя, має магічну силу впродовж всього перебування на землі і завершує смертний шлях переходу до вічності.

Обряди купання, обливання, збирання роси, качання на Юрія (6 травня) по росяній траві дуже старі та різноманітні. Обливання на другий день Великодніх свят відоме здавна. На світлому тижні молодь обливає один одного, особливо дівчат, коли ті повертаються з церкви.

Вода має також і віщу силу: по ній і на ній гадають, особливо на свята Катерини, Андрія, Івана Купала. Дівчата дивляться у воду і бачать свого судженого. На Катерини (7 грудня) варили пшоняну кашу. Потім брали жменю каші, вибігали на подвір’я, кидали кашу на дах і кликали свого судженого вечеряти. На Андрія (13 грудня) дівчата сіяли коноплі на подвір’ї, примовляючи:

«Я, святий Андрію,

Конопельки сію,

Дай, Боже, знати

З ким весілля грати...» (народна пісня)

На Купала пускали по два віночки (іноді з свічками) на воду і спостерігали й куди вінок попливе, в ту сторону дівчина вийде заміж, коли ж не попливе – заміж не піде, а коли вінок потоне – дівчина може померти.

«Хто віночка пойме
Той дівоньку возьме,
Хто вінка дістане,
То той моїм стане» (народна пісня).

Вода мала велику силу в дохристиянських віруваннях українського народу і християнство взяло воду під велику свою опіку, бо нечиста сила сильно боїться свяченої води: «Боїться, як чорт свяченої води», «Не боїться чорт кадила, але кропила» (приповідки).

У стародавній грецькій Богоявленській Молитві подано всі народні вірування про воду: «Вчини Йорданську воду джерелом нетління, Даром Освячення, відпустом гріхів, зціленням недугів, на демонів згубною, для супротивних сил неприступною, ангольської сили наповненою. Щоб усі, що черпають її й причащаються, мали її на очищення душ і тілес, на зцілення пристрастей, на Освячення домів і на всяку користь вибраною» [90, с. 48].

Крім поклоніння воді, відоме здавна і деревопоклоніння. Дуб, бук і липа вважалися незвичайними, гаї та дерева були священними. Священні дерева знані вже в семітів [9, гл.13.16-17]. «Немає ліпшої краси, ніж гаї та ліси» – в цій приповідці виражене відношення наших пращурів до рослин. Коли дерево перестає родити, його на Різдво чи на Новий рік направляють – ритуально: перев'язують перевеслом або клоччям, роблять на ньому хреста тістом. Крім цього, неродючому дереву на Новий рік погрожують зрубати. Часто таке дерево починає знову родити. Мають свою символіку й інші рослини чи виготовлені з них речі.

Віночки, які виплітають дівчата – це символи нескінченності життя (Юрія, Зелені свята, Івана Купала). Їх виготовляли із барвінку, калини, любистку, чорнобривців, маку, жита й пшениці, ружі, деревію, хмелю, цвіту яблуні та вишні, волошок, ромашок та безсмертника. Вони символізують вічність життя, дівочу вроду, кохання, відданість, любов до ближнього, дівочу чистоту, силу, честь, святість, віру, надію, любов, непереможність, силу, розум, гнучкість, материнську любов, здоров'я, доброту, ніжність, життя, здоров'я і довголіття. Всі ці культурні і дикоростучі рослини поєдналися нашим народом у великому обрядодійстві багатьох свят, бо «рослина – землі окраса» (українська приповідка). Деякі з них символізують одні й ті ж чесноти. Так, наприклад, барвінок та безсмертник – символи життя; деревій, жито й пшениця – символи сили і могутності; калина, мак (коли йде на вінок) – ознаки дівочої вроди й чистоти; вишня та яблуня, ружа, мальви та півонія, любисток і волошка – символи земної любові; безсмертник і ромашка – символи здоров'я.

Через свою невибагливість завжди шанувалася в нас верба. Вона разом з калиною стала символом України. Відомий звичай биття вербою «Верба б'є, не я б'ю, за тиждень Великдень, десь недалечко красне яєчко» – це магічне прогнання нечистої сили від людини. У неділю, яку називали «Вербною», «Квітною», «Бечковою», «Шутковою» [116] святити вербові гілки і зберігали за образами до наступної Вербної неділі. Їх ніколи не викидали, а спалювали в печі, коли пекли великодні паски. Ними виганяли весною на пасовисько худобу, вживали як лікувальний засіб чи для відвернення грози.

Світле свято Воскресіння Христового асоціюється в нас з пробудженням від зимової сплячки. Тому основними атрибутами пасхальної флористики є вінок, корзина, піраміда, пасхальне дерево. В український глечик з піском встромлюють палицю, прикрашену сухим різнотрав'ям, барвистими стрічками, писанками. Яйце уподоблюється Всесвіту:

«Скорлупа, як небо,
плівка – як хмари,
білок – як води,
жовток – як земля,
а вогкість посеред яйця –
як у світі гріх» [90].

Цікаве вшанування представників рослинного світу відбувається на Зелені свята, коли домівки і подвір'я прикрашаються вітами липи, берези, клена або ясена, а долівки встеляються

лепехою, материнкою і чебрецем, а стріхи – полином тощо. Серед різнотрав'я багато є такого, що шанувалося в глибоку давнину як цілюще або взагалі допоміжне, хоч багато людей цього не знали.

Романтичним є обрядодійство свята Івана Купала. В цей день палили солом'яника, прикрашали купальське деревце, водили хоровод навколо нього і топили його. Купальське деревце – «купайлиця», «купайло», «гільце», «вільце», «марена», «марина» – прикрашали квітами і стрічками, запалювали берестяні чи воскові свічки, навколо нього водили хороводи [116]. Потім дівчата боронили його, а хлопці намагалися вхопити хоч гілочку. Кожна вихоплена гілочка купальського деревця розкидалася по грядках (щоб городина родила) або клалася дівчатами під подушки (щоб суджений наснився). Те, що залишалося від деревця, спалювали в купальському вогнищі, або топили в річці. Фіналом свята було ворожіння на вінках. Зеленими гілками ліщини чи верби обтирали грядку чи ниву, щоб буря їх обминала. Найбільш чарівну силу приписували в народі цвіту папороті. Кому поталанить зірвати цю квітку, тому найбільше щаститиме в житті. Він розумітиме мову рослин і тварин, перед ним розкриватимуться зачаровані скарби. Але не всім під силу цього досягти.

Часто вшанування тих чи інших рослин приводить до варварського знищення гектарів лісів і гаїв. Так, в Україні щороку зрізають 5 млн. ялинок і сосен на Новорічні свята. Клецання осель на Зелені свята забирає сотні тисяч молодих листяних дерев або гілок вже більших дерев; збирання лікарських трав веде до зниження багатьох видів рослин: 10% рослинного світу і 11% тваринного занесені до Червоної книги. Ми повинні працювати над тим, щоб, зберігаючи наші українські традиції, звичаї та обряди, виховувати бережливе ставлення до компонентів природи. В багатьох випадках ялинку можна замінити різдвяними композиціями або штучними ялинками, великі гілки і дерева на Зелені свята – маленькими гілочками тощо.

Зауважимо, що використання ідей народознавства і традицій етнонаціональної педагогіки в еколого-натуралістичному вихованні різних верств населення розвиває національну свідомість та формує високу екологічну культуру. Шанування тварин, особливо великих і сильних, розпочалося з глибокої давнини. Усі звірі й птахи говорять, тільки мови їхньої людина не знає. Вважають, що на Святий вечір, під Новий Рік або Йордан вся домашня худоба говорить, особливо воли, корови та коні. Коли господар добрий і прислухається, то може почути й оповідання про себе та про свою долю. Досі зберігся звичай годувати худобу 6 січня Святвечірніми стравами. Більшість свійських тварин мають певну символіку. Так, ягня і теля виконували роль полазника впродовж багатьох століть на Введення, Різдво, Новий Рік.

Структура традиційних карнавальних образів українців, пов'язаних з Новорічними святами, є багатопланою. Насамперед, вони багаті масками тварин –кози, ведмеда, журавля, бика, коня тощо [76], які символізують єдність живої природи на землі. Коза в українців виступає насамперед символом врожаю.

«Де коза туп-туп,
Там жита сім куп,
Де коза рогом,
Там жито стогом,
Де коза хвостом,
Там жито кустом» [90]

Здавна козла самого або з ведмедем водили на Різдвяні Свята по хатах і бавили гостей. Від вшанування вепра залишився в нас звичай колоти його на Різдво й мати свинячі ковбаси та кишки як жертвні. Правда, пізніше свиня стала символом нерозбірливості, а то й нерозуму, нечистою твариною, на якій їздять дияволи або перетворюються в неї. А звідси й приповідка: «Знав добре Біг, що не дав свині ріг». У Літописі від 1074 р. розповідається, що один старець «виді біса єдиного сідаюча на свині, а другия тянуща около его» [105].

Пошанування Землі.

4 грудня – *Введення у храм Пресвятої Богородиці*. Народна традиція: земля відпочиває і набирається сил до Благовіщення.

6 січня – **Святвечір, Різдво**. Народна традиція: вшанування дарів землі і продуктів хліборобської праці.

7 квітня – **Благовіщення**. Народна традиція: земля до свята набирається божественної сили та енергії і її не чіпають.

6 травня – **Юрія**. «Святий Юрій землю одмикає...» (Чубинський).

Народна традиція: від Благовіщення до Юрія – найкращий період для весняних робіт.

12 липня – **Петра і Павла**. «Святий Петро жито зажинає, Святий Ілля (2 серпня) у копи складає» (Чубинський). Народна традиція: від Петра починали зажинати жито і справляли «зажинки». Перший сніп ставили у світлиці, де стояв до кінця жнив (його звали «воєводою», «зажинком»).

Свято врожаю (кінець серпня, вересень). Приурочене до завершення збору врожаю. Підготовка землі до посіву озимих, турбота про забезпечення родючості полів.

27 вересня – **Воздвиження Чесного Хреста**. Народне повір'я: в цей день земля «здвигнеться» до зими.

Пошанування Води

7 січня – **Різдво Христове**. Традиція: ставиться свята вода у склянці на столі.

19 січня: **Водохрестя (Йордан)**. Традиція: освячення води, вмивання, покроплення один одного свяченою водою.

15 лютого – **Стрітання**. Традиція: освячення води і громничних свічок.

Чистий четвер (перед Великоднем). Звичай: купали дітей, вмивалися самі до схід сонця там, де сходяться три потоки. Обливаний понеділок (в другий день Великодніх свят).

6 травня – Юрія. Звичай: виганяти худобу, обливати пастуха, обдаровувати його. Усі качаються по росній траві – запорука здоров'я.

7 липня – **Івана Купала**. Народний звичай: купальське деревце, очищення душі і тіла водою і вогнем (стрибали через вогнище прямо у воду); на воду пускали по два віночки (іноді із свічками, топили купальське деревце).

2 серпня – **Ілля**. Звичай: від Іллі заборонялося купатися.

14 серпня – **Маковія**. Звичай: освячення криниць, маковійчиків, меду.

19 серпня – Спас. Звичай: освячення води, фруктів, лікарських рослин, маку.

Пошанування рослинного світу

13 грудня – **Андрія**. Традиція: вшанування конопель. «Андрію, Андрію, На тобі коноплі сію. Дай боже знати з ким буду шлюб брати» (народна пісня). Вечорниці, ворожіння.

6 січня – **Святвечір**. Звичай: ставити ялинку в оселю. Традиція: сіно на столі, солома під столом, дідух на покуті, часник по краях столу, 12 страв з дарів землі; звичай палити соломі на дворі, щоб краще родилася пшениця.

14 січня – **Новий рік, Василя**. Традиція: щедрування «Сію, сію, посіваю з Новим роком всіх вітаю». Ялинка.

19 січня – **Йордан**. Місце водосвяття прикрашали ялинками.

Вербна неділя (дата змінна). Освячення верби. У цей день кажуть: «Не я б'ю – верба б'є, за тиждень Великдень».

Великдень (дата змінна). Звичай: робили пасхальне дерево з писанками, сухоцвітами та різнотрав'ям. Традиція: освячувати великодні кошики.

6 травня – **Юрія** (покровитель хліборобства). Звичай: початок випасання худоби на сіножатях.

Зелені свята (дата змінна) – через 7 тижнів після Великодня. Традиція: клечання домівок (житла) липою, березою, кленом, ясенем, лепехою, материнкою, чебрецем, полином, підготовка до жнив.

7 липня – **Івана Купала (Різдво Івана Предтечі)** Традиція: збирання цілющих трав. Купальська обрядовість: плетіння вінків, пускання на воду, підперізування зеленими вінками,

прикрашання купальського деревця, приготування солом'яника для купальського вогнища. На стінах – чорнобиль, лопух, під стріхою – кропива, на грядках – ліщина і верба.

14 серпня – **Перший Спас**. Спас на воді, Маковія (за народним календарем – осіння обрядовість). *Звичай*: освячення квітів, трав, маку, перев'язаних житнім чи пшеничним вінком («маковійчиків»).

19 серпня – **Другий Спас**. Освячення яблук і груш, калачиків, яблунчиків, зілля, маку.

28 серпня – **Успіння Пресвятої Богородиці**.

Звичай: освячення обжинкових вінків жита, пшениці, льону, конопель.

Пошанування тваринного світу

4 грудня – **Введення...** Традиція: введення до хати худоби – полазника (теля, ягня).

7-9 січня – **Різдво**. Традиція: введення полазника до хати; годування худоби свят-вечірніми стравами, обсівання свяченим маком, обкурювання свяченим зіллям.

14 січня – **Новий рік**. Традиція: введення полазника до хати

9 березня – **Обертіння** (віднайдення голови Івана Хрестителя). *Прикмета*: початок весни, коли «перелітні птахи починають повертати голови додому». Першими прилітають жайворонки.

22 березня – **Сорок святих мучеників**. *Звичай*: пекли 40 «жайворонків» або «коциків» і роздавали дітям, зустрічали птахів.

6 травня – **Юрія**. *Звичай* виганяти худобу на найкраще пасовище у віночках на рогах.

7 липня – **Івана Купала**. *Звичай*: поважні члени громад влаштовували гостину – подяку за приплід худоби та ріст злаків і трав.

Вересень, жовтень – час повернення худоби з літніх пасовищ (полонин), (догляд за нею, турбота про збільшення приплоду свійських тварин).

27 вересня – **Воздвиження Чесного Хреста**. *Звичай*: заборонялося йти до лісу чи в поле, бо плазуни ховаються на зиму до Благовіщення.

Із сивої давнини пес був символом вірності, відданості своєму господареві. Коли пес вис, а голову держить угору, то віщує пожежу. А коли голова опущена до землі – то це на нещастя, або на покійника. «Одної темної ночі на дворі завилала собака, за нею друга... І зараз же почався пожар!» [73, т. 5, с. 226]. Великою несподіванкою відбивається кончина звірини в лісі. Всяка звірина на смерть ховається в гушавину, щоб бути самотньою. Звідси приповідка: «Щось велике в лісі здохло!» Взагалі тварини можуть віщувати певні події; наприклад, коли кіт третється біля ніг або вмивається, то треба чекати гостей. Якщо курка заспіває півнем, то є небезпека нещастя: «Ох, лишечко, лишечко! Не дурно ж у мене зозуляста курка півнем співала: оце ж воно й сталося!.. Я так і вгадувала, що буде нещастя: або пошесть, або голод, або війна...» [35, с. 550].

Якщо зла людина або нечиста сила хоче нашкодити господареві, завжди починає зі шкоди його худобі. Для тварин, особливо корів, здавна дуже помічна сіль і її додають ще й тепер до їжі. Серед українців добрий господар вважає гріхом мучити свою худобину. Ніколи не буде їхати на перевантаженій фірі, коли може йти пішки і т.д. У народних українських віруваннях чільне місце належить легендам про диких звірів і птахів, які мають певну символіку. Дуже поважаються *орел та сокіл* – символи сили. Ластівка й лелека оселяються не на кожному обійсті. Вони обирають спокійну й побожну родину. Займати *чорногозу* (*буга, буга*) не можна, бо він хату спалить, а де покладе своє гніздо, тій родині буде щастити. Лелеки завжди пильно бережуть свою оселю, на якій вони живуть. Тому на клуню в нас часто кладуть старе колесо, щоб лелеки кубло клали, бо це збереже клуню від пожежі. На весну лелеки неодмінно повертаються на своє попереднє кубло. Цвіркун приносить щастя і спокій в дім. Тому він завжди був у великій пошані. Щиру, ніжну і вічну любов символізують *голуби*. Вони завжди шанувалися в українській традиції, бо, за легендою, захистили Ісуса Христа, коли він мучився на хресті. «Умер, умер!», – сказав голуб, а горобці кричали: «Жив, жив!», коли воїни ходили і розглядали хто ще живий на Голгофі, бо хотіли поперебивати гомілки. Саме через це голуби є у великій людській пошані, а *горобці* мусять по смітниках шукати собі поживи. До *яструба, ворони, галки, сороки, сови, сича, пугача, летючої*

миші українці завжди ставилися з пересторогою. З ними асоціювалася небезпека, біда, лихо, нещастя, щось недобре, або навіть попередження про смерть.

Весною, 9 березня, на Обертіння (Віднайдення голови Івана Хрестителя) перелітні птахи починають повертати голови додому. Першими прилітають *жайворонки*. 22 березня на Сорок Святих Мучеників, влаштовували зустріч птахів. «Грак на горі – весна на дворі» – так говорить приповідка. Був старий звичай пекти 40 «жайворонків» або «коциків» і роздавати їх дітям. Таким чином, змалечку діти зустрічали птахів з вирію весною, а в кінці літа на початку осені проводжали перелітних птахів сумними поглядами у вирій. Українські діти знали, що «зруйнував гніздо пташине не буде в тебе ні дітей, ні родини». Від малого до старого ніхто не ходив до лісу 27 вересня на Воздвиження Чесного Хреста, бо плазуни ховаються на зиму аж до Благовіщення і їх не можна було турбувати. Турбота про свійських тварин і велика шана до диких давали свої плоди, слугувала запорукою для збереження біорізноманіття Землі.

Таким чином, багатющі традиції українського етносу у сфері бережливого ставлення до об'єктів живої природи (свійських і дикоростучих рослин, свійських і диких тварин, води, землі (грунту), Сонця, Місяця тощо) є тим невичерпним джерелом, з якого необхідно черпати ідеї виховання у молоді любові до рідного краю, охорони та раціонального використання природних ресурсів, збереження біорізноманіття, підвищення екологічної культури і свідомості різних верств населення – від малят і школярів до студентів і дорослих.

5.2. ПОЕЗІЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ТЕМАТИКИ

(для практичного застосування у студентській групі)

1. До вас, мої рідні, звертаюся я –
Найменший у нашій сім'ї:
Стоїть на узліссі ялинка моя –
Не зрубайте її!
На озері плаває пташка моя –
Не убийте її!

Яскравіє на небі зірка моя –
Не згасіте її!
Світ-казку будеє мрія моя –
Не спиняйте її!
(Д. Павличко)

2. Щебечуть птиці, вітер лине,
Немов дитинства дальні дні,
І кожна квітка, і стеблина
До тебе тягнуться в півсні.
А ти ідеш. На небокраї

Яка краса огнів сія!
Й разом з природою співає
Душа закохана твоя.
(В. Сосюра)

3. І земля – наречена в молочнім цвіту
Яблуново-рожевих садів –
Мліє солодко в сонячно-яснім меду

В першій, росній красі пелюстків.
(Є. Маланюк)

4. Верни до мене, пам'яте моя,
Нехай на серце ляже вагатою
Моя земля з рахманною журбою.
Хай сходить співом горло солов'я.

В маю, червонобокі, виснуть сни.
Нехай Дніпра уроча течія
Бодай у сні у маячні струмує,
І я гукну. І край мене почує.
Верни до мене, пам'яте моя.

В гаю нічному. Пам'яте, верни
Із чебреця, із липня жаротою.
Хай яблука останнього достою

(Василь Стус із табору смерті...)

5. Що місяцю зіроньки кажуть
ясненькі?
Що шепчуть квітки уночі над рікою?
Про що зітха вітер? Що чують
тумани,
Коли гай зелений цілують-милують?

Хотів би я знати, про що той
струмочок
У мріях своїх гомонить між травою?
Що листячко шепче, мов дише, в
садочку?
Про що очерет пісню сумную
дзвонить?

6. Ще в дитинстві я ходив у трави,
В гомінливі трепетні ліси,
Де дуби мовчали величаво
У краплинках ранньої роси.

...Ті пісні мене найперше вчили
Поважати труд людський і піт,
Шанувать Вітчизну мою милу,
Бо вона одна на цілий світ.

Бо вона одна за всіх нас дбає,
Нам дає і мрії, і слова,
Силою своєю напуває,
Ласкою своєю зігріває.

З нею я ділити завжди буду
Радощі, турботи і жалі
Бо у мене стукотить у грудях,

7. Не знаю я, що буде після нас,
В які природа убереться шати.
Єдиний, хто не втомлюється – час.
А ми живі, нам треба поспішати.

Зробити щось, лишити по собі,
А ми, нічого, – пройдемо, як тіні,
Щоб тільки неба очі голубі
Цю землю завжди бачили в цвітінні.

Щоб ці ліси не вимерли, як тур,

8. Вона дивиться, дивиться в душу.
Вона палить очима до дна.
А я все це дотерпіти мушу,

Скриплять і ридують дерева під
вітром...
Чого? Болить серце чи доля їх гірка?
Чи давлять важкі, понурії хмари?
І плаче травиця сама при дорозі...

Що бачить у сні став глибокий,
таємний?
Кому усміхаються рожі червоні?
А роси! Хто скаже, чиї вони сльози,
Такі дивні, чисті, мов перли
коштовні!

(П. Тичина)

Грудочка любимої землі.

...Я чую у ночі осінні,
Я марю крізь синій сніг:
Вростає туге коріння
У землю глевку із ніг.

Стають мої руки віттям,
Верхів'ям чоло стає,
Розкрилося ніжним суцвіттям
Збентежене серце моє.
Вростаю у небо високе,
Де зорі – жовті джмелі,
І чую: пульсують соки
У тіло моє із землі...

(В. Симоненко «Грудочка землі»)

Щоб ці слова не вичахли, як руди.
Життя іде і все без коректур,
І як напишеш, так уже і буде.

Але не бійся прикрого рядка
Прозрінь, не бійся, бо вони як ліки.
Не бійся правди, хоч яка гірка,
Не бійся смутків, хоч вони як ріки.
Людині бійся душу ошукать,
Бо в цьому схибиш – то уже навіки.
(Ліна Костенко)

Бо в душі не душа, а вина.

Ну чого ти, чого ти, чого ти,

Одкараскайся геть, відійди!
Вона ж стала затято навпроти
І пильнує очима біди...

Вона йде вже, прямує до тебе,
Одчинила вже двері – й тобі
Нахилиє це атомне небо
У своїй потойбічній журбі.

Крапля совісті є ще на денці?
Вона вірить і в краплю твою:
У твоєму житті – одноденці
Я нікчемність свою впізнаю.
Над тобою схилилась, політик.
Чи впізнав ти цю матір-вдову?

9. Куди ж ти дививсь, коли діти твоєї
надії,
Руйнуючи спокій іще
праслов'янських пісків,
Заклали реактор, як міну повільної
дії,
Під саму колиску твоїх однокровних
братів?

Невже ти хотів ошукати природу
закляттям,
Що в нас, пак, і смерті ласкавіші, як
за бугром?

10. Що писати про природу? –
Вся померкла.
Україна моя рідна
Напівмертва.

Річечки мої, озера –
Краплі-сльози,
Верби, кущики калини
При дорозі,
Качечки мої,

11. Не шапки лісу майорять мрійливо,
Не схилив над Дніпром святі пороги,
То вирросло від катастрофи диво.
То «монумент» її перестороги...
Стоять дерева голі, непривітні.

12. Що ж це сталося з нами, люди?

Із мільярдом поганьблених діток
Вона долю несе світову.

Чи впізнав ти її, енергетик,
Атоммашна Величносте, ти,
Що з твоїх скороспілих абеток
Людську мову ніяк не знайти...

... Хто ж там, сиву, посміє займати?
Сіль пізнання – це плід каяття...
Несе сива чорнобильська мати
Цю планету... це хворе дитя!

(Іван Драч: із поеми
«Чорнобильська мадонна»)

Отямся ж, нарешті! Нещадний
однаково атом,
Що в них над Гудзоном,
Що в нас над билинним Дніпром!...

Був чоловік... і – нема,
Як же це, вічний світе?
Вернеться осінь... Зима.
Прийдуть весна і літо.
А чоловіка – нема...
Як же це, клятий світе?!

(Борис Олійник: із поеми «Сім»)

Замучені ставочки.

Не питайте, де білитиму
Сорочки,
Не дивіться.
Яку я питиму водицю,
В яку землю зерно вкину
Для годиться...
(К. Дужа)

Трава росте покручена, в дірках
І височить, мов пам'ятник століття.
Як мур, багатотонний саркофаг.

(Г. Гуржій)

Це ж як так, то нічого не буде.

Ні річок, ні гаїв, ні криниць.
Ні комах, ані звірів, ні птиць.

Ані квітів, ні трав, ні повітря,
Ні людей!!! Хоч тепер вже –
повірте...
Зупинімося – останній є шанс,
Оглянімося – благаємо вас.

Все задумано мудро в природі.
Жити всьому у мирі і в згоді.
Річка хай, куди хоче, тече.
Пташеняті підставмо плече.

13. Народе мій рідний, моя Україно,
Не раз пошматоване серце твоє.
Не будеш ти більше стояти на
колінах,

14. Прапор Руси повіває
Синьо-жовтим золотом тканий.
А на нім завіт сіяє
Мономахом ще нам даний.
Гей! Єднайтесь рідні діти,

Як зрубаємо дерево – то не через
калину.

Джерельце – хай не знає зупину.
Полюбімо природу палко.
Не топчимо ногами фіалку...

Як розоримо світ оцей вщерть –
Вирок нам без війни буде: смерть.
Зупинімося – останній є шанс.
Ця планета не тільки для нас...

(3. Кучерява)

Бо мужність і сила ще є!

(Наталя Земна)

Бо в єдності наша сила –
Єдність може лиш злучити,
Що незгода розлучила.

(Мстислав Рус «Наш прапор»)

5.3. СМЕРЕКОВА ХАТА – БАТЬКІВСЬКИЙ ПОРІГ

(сценарій)

Святково прикрашена сцена. На сцені в куточку портрет Т.Г. Шевченка, обрамлений вишитим рушником.

Лине тихо пісня «Смеркова хата» (муз. П. Дворського, сл. М. Бакая)

Смеркова хата – батьківський поріг.
Смеркова хата – на крутій горі
Як прийду до неї – коліном припаду,
Грудочку землі святої до уст прикладу.

З чого починається дорога в життя? Звичайно, з батьківської хати. Саме там ми починали перші кроки й через роки линемо саме туди, де все до болю знайоме, де кожна стежина пам'ятає наші кроки, де небо здається чистішим, бездонним і голубим-голубим.

Хоч би де ми були, незалежно від відстані, з особливими почуттями згадуємо тепло рідної домівки.

Іду додому завжди, як на прощу,
Несу в душі свої земні гріхи...
Якби ви знали, як я в світі хочу
Під мамині хрещаті рушники.

Ще б ніч одну в тім затишку поспати,
Ще б день один там перераювати
Дитинство розцвіло побіля хати
І манить у казкову благодать...

Вертаюся сюди з любові й болю,

З усіх доріг миліша лиш одна –
До хати, де стаю завжди собою
Де заметіль вишнева край вікна...

(*Литовець – Гайдаш*, Полтавщина)

Давня українська хата. Високий поріг, на стінах та вікнах вишиті рушники, розмальована піч, скриня. Українська хата в минулому мала нерухомі меблі, котрі майстрували одночасно з нею: лави, полиці для посуду, жердки. Рухомих речей було небагато – стіл, ослони, скриня, дитяча колиска. В одних регіонах стіни хати білили, в рублених оселях їх мили водою. Четверту частину займала піч. Побутує багато прикмет, пов'язаних з нею. Якщо запалений вперше вогонь горів ясно то життя буде в хаті щасливе, якщо тьмяно то не минути сварки.

Одним із хатніх оберегів була долівка. До середини XX століття в переважній більшості селянських жителів домінувала земляна долівка, її збивали з червоної глини. Як відомо, цей колір вважався магічним, очисним, оскільки це барви вогню. Білі стіни хати мають біополе, уподібнене до людського – так створювався в хаті природний мікроклімат. Якщо внутрішні стіни обмазували два рази на рік, то піч і долівку – майже щотижня.

Старенька біла хата
Приходить часто у сні,
Де я родилась і росла
Так дорога вона мені.

У пам'яті зринає
Долівка земляна:
Снопом пшениці, жита
Холодної зими
Застелена вона.
А літечко приходить
В свята долівка міняє свій наряд
Трава зелена з м'ятою
Під нашими ногами
Тихенько шелестять.

І це дійсно так. Згадаймо, як наші прабабусі прихорошували долівку на Зелені святаки: посипали запашним татарським зіллям та м'ятою, чебрецем, а на передодні Різдва вносили нові снопи жита і застеляли долівку. Можна було б навести чимало обрядів і повір'їв, безпосередньо пов'язаних з долівкою. Земля та долівка виконувала важливі захисні функції. Якщо хтось у сім'ї лаявся чи вживав «круті вирази», такому нагадували: «в хаті й земля чує».

Крім того у кожній хаті найсвятішим місцем вважався покуть (червоний кут), де висіли ікони Ісуса Христа та Матері Божої. А постійним місцем столу – біля покуття, де збиралася вся родина снідати, обідати, вечеряти.

На покуті під образами
Стояв великий стіл
Ісус Христос та Матір Божя
Оберігали весь наш рід.

Збирав той стіл у свята
Усю родину нашу.
Співали мама й тато
Та ще й мої три брата.

Багато письменників, поетів і простих людей, які родились і виросли в селі багато пишуть віршів, оповідань про рідне село, свою хату, своє дворище. О. П. Довженко в оповіданні «Хата» ось як писав про оселю та вікна: «... і добра щедра піч твоя пахла стравами, печеним хлібом,

печеними і сушеними яблуками і сухим насінням, зіллям, корінням.... У твої маленькі вікна так приязно заглядало сонце, і соняшник і всякі інші квіти, і зілля всякі пахучі».

Хата, моя хата,
Щедрістю багата.
А навколо хати
Плине запах м'яти.

Українська хата
Мов душа народу
Долею крилата
І гостинна зроду...

(Юрій Удод, Київ)

Вибілена, усміхнена, завітчана. Вона – наша берегиня і вічна фортеця, яка захищала від будь-яких холодів і невдач нашу душу. Немає на світі святішого місця, ніж рідна хата.

Немає нічого милішого, ніж вузька стежка, що веде до неї...
А тому пишуться ось такі вірші, на які складаються пісні.

Ось і одна з них, яку виконує народний артист України Іво Бобул:

Немає краще, як удома,
Після доріг після розлук,
Там забувається утом
І сила тулиться до рук
І серця березнева пташка
Весну садовить на крило
І пересилить вже не важко
Те, що важким таким було
Приспів
Рідна хата – весняний лелека,
Ти близенько і дуже далеко.
Я від тебе – за край неба,
Щоб весь вік вертатися до тебе.

(сл. В. Крищенко муз. О. Мороза)

Біла хата, під вікнами – шовкова трава, м'ята, барвінок плететься, віддзеркалюючи голубими кольорами. Кинеш оком на подвір'я, поросле споришем, і душа радіє.

Двір старий, як рідна хата
Притягає до воріт
Не потрібно срібла, злата
Щоб ступити на поріг.

Серце часто дорікає:
Що було, чого нема
І про теє пам'ятає,
Де жила колись сім'я.

Я дивлюсь на рідні вікна
Не сприймаю плину час
Як любима мами пісня
Не байдужа поміж нас?

(«Двір старий» Юрій Удод)

Раніше в кожному дворі ріс любисток – запашна рослина. Його сушили, ним мили дівчата коси, які ставали шовковистими. І в кожній хаті відчувався його запах.

Рідна хата

Пахне любисток в матусиній хаті,
М'ята і липовий цвіт.
З цього порога на мріях крилатих
Я полетіла у світ.
Де б не кружляло життя мою долю –
Линула думка сюди –
В тихий куточок – рідну оселю,
Де так чекають завжди.
Кущик бузку і п'яного жасмину
Дивляться ніжно в вікно.
Снами, думками сюди знову лину
У наймиліше село.

Хто виріс у селі і поїхав десь далеко, часто згадує свою батьківську оселю, в подумках поринає до неї.

Не стріне батько,
Не заплаче мати,
І не розквітне радість за столом.
Лиш ти одненька, ветховерха хато,
Зігрієш душу, сонячним теплом.
Я довго буду під вікном стояти
У самотині, у сумній імлі
Кого обнять? Кого поцілувати?
З ким розділити радості й жалі?
Нема нікого. Думко, згинь проклята!
Плекаю в серці іншу залюбки.
Мене терпляче жде вітцівська хата
І свята земля, де сплять мої батьки.

І зараз коли на карті України зникають хутора, села, а з ними звичаї, традиції тощо. Болісно це усвідомлювати.

Лишилась хатина сиротою,
Одним-одна, як мати посивіла,
І простягла скоцюблені долоні
Розлога яблуня, колись рожево-біла.

Вже заросла стежина споришами,
Риплять старезні липи на подвір'ї
І куш калини у гіркій печалі
До когось простягає руки-гілля.

У хаті цій колись лунала пісня
Й на стінах розквітали рушники,
Всміхалося малятко у колиці,
Й рум'янились до свята пиріжки.

Прости мене, моя старенька хато,
За те, що залишила в самотині.
Прости мене, бо ти мені, як мати,

На цьому світі лиш одна-єдина.

Де б не була, до тебе серцем лину,

Вертаючись, як із вирію лелека.

Прости мене, що замітають зими.

Тихо лине пісня «Смерекова хата» у виконанні Павла Дворського.

Підготувала:

Полозенко Л.П. – зав. інформаційно-бібліографічним відділом наукової бібліотеки НУБіП України.

5.4. КАЛИНОВА ЗОРЯ

Мета: ознайомити дітей із народною символікою, її значенням; виховувати інтерес і повагу до національних традицій, любов до праці на землі, до України.

Обладнання: записи з піснями, вишиті рушники, кетяги калини, малюнки дітей, портрет Т. Г. Шевченка. На столі, засланому вишитою скатертиною, стоїть дерев'яна тарілка, оздоблена народним розписом, а на ній – хліб і калина, поруч стоїть глечик із гілочками калини.

Лунає пісня «Калинова зоря» на муз. Я. Борути та слова М. Сингаївського.

Калина полум'яна при долині,

Ти грієш мене подихом своїм.

Така краса лише на Україні,

Така краса – в цвітінні польовім.

Ведучий: Майже у всіх народів є улюблені рослини-символи. У канадців – клен, у росіян – берізка. У нас в Україні – це верба і калина.

Ведуча: Без верби і калини – нема України.

Читець 1:

Калино, безсмертна калино,

Ти в галицькій краю зроста.

Україно, моя Батьківщино,

Ти символ калини й добра.

Читець 2:

Вишита колоссям і калиною,

Вигойдана співом солов'я,

Звешся веселково Україною,

Нене зачарована моя.

(Лунає пісня «Ой, у лузі калина стояла»)

Ой, у лузі калина стояла, (двічі)

Ягідками усіх частувала.

До калини малята ходили, (двічі)

Хороводи круг неї водили.

Ой, у лузі калина стояла, (двічі)

Всіх дітей біля себе збирала.

Ведучий: Наш народ із давніх-давен шанував цю рослину. Немає хати, біля якої не пишається красуня-калина. Коли зацвітає калина білим пишним цвітом, дівчата прикрашають ним коси. «Ой, калино, листячко зелене, цвіте твоє личко для мене», – говорили вони.

Читець 3:

Ось калина при долині

Віти стелить при землі.

Намистечко в неї червонясте

Розцвітає, як вогні.

Учні виконують хоровод на вірші М. Познанської та музику А. Рябчуна

Ой, підемо в садок на долину,

Пострічаєм червону калину.

Станем, станем гарненько в рядочок,

Та зав'ємо круг неї віночок.

Круг калини віночок звиваєм!

Всіх до себе на свято скликаєм!

Ой приходьте, малята, на свято,

У калини намиста багато!

Нахили нам, калинонько, віти,

Просять в тебе намистечка діти.

Дай намиста червоний разочок,

Ми в намисті підемо в таночок.

Ведуча: Поруч із барвінком калина широко використовувалась у народній обрядовості. Батьків приходили привітати із народженням дитини. Приносили хліб як символ достатку, корінь життя; гроші – як символ багатства і обов'язково калину – як символ краси, здоров'я, нев'янучості. Кетягами калини прикрашали весільний коровай, калиновим цвітом чи ягодами оздоблювали гілечку.

Читець 4:

Посадіть калину... на городі,

Щоб завітнула земля!

Із роси – пречиста врода,

З неба – почерк журавля.

Читець 5:

Посадіть калину... коло хати,

Щоб на всеньке на життя!

Стане кожен ранок святом,

Дітям буде вороття.

Читець 6:

Посадіть калину... коло тину,

Щоби злагода цвіла!

Буде щедрою родина –

Буде честь їй і хвала.

Читець 7:

Посадіть калину... коло школи,

Щоб на цілий білий світ

Усміхалась щиро доля,

Материнський ніжний цвіт.

Читець 8:

Посадіть калину... в чистім полі,

Хай вона освятить час.

Рід наш дуже любить волю –

Хай же воля любить нас!

А щоб цвіт її не стерся,

Не зів'янув в спориші,

Посадіте коло серця,

Щоб цвіла вона в душі.

Ведучий: Калина постає в українському фольклорі одним із найулюбленіших поетичних образів. Її завжди супроводжує епітет червона, що символізує жіночу красу, дівочу цноту. Червона калина є символом отчого краю, усієї неньки України, її вишивали на рушниках, сорочках, скатертинах.

Коли козак вирушав на чужину, мати частувала його калиновим чаєм та давала йому на дорогу хліб із калини. Наречена прикріплювала до коня гілочку, щоб постійно нагадувала йому про домівку, матір кохану, його рідну мову.

Читець 9:

Біля хати, біля тину
Зустрічаємо калину,
Часто просимо в господу
Посидіти біля роду:
На весіллі, на хрестинах,
А також на іменинах.

Читець 10:

Солов'ї на калині,
На калині зозуля,
Через гори й долини
Лине пісня з Посулля.

Читець 11:

Мова в ній колискова,
Дерева сонячна гілка,
Серця тиха розмова,
Калинова сопілка.

Читець 12:

І мости калинові
До братів, до народів,
В сім'ї вольній і новій
Всьому світу на подив.

Ведуча: Із замилюванням писав Т. Г. Шевченко:

Зацвіла в долині
Червона калина,
Ніби засміялась
Дівчина-дитина...

Читець 13:

Сонце гріє, вітер віє
З поля на долину.
Над водою гне з вербою
Червону калину...

Читець 14:

Тече вода з-під явора
Яром на долину,
Пишається над водою
Червона калина.

Читець 15:

Три явори посадила
Сестра при долині,
А дівчина заручена –

Червону калину.

Ведучий: Наш народ з давніх-давен опоетизував цей кущ, оспівав у піснях, легендах, переказах.

Читець 1:

А калина біля броду
Білі квіти розпускає.
На свою чарівну вроду
Задивляється у воду,
Соловейка виглядає.

(Лунає пісня «Ой є в лузі калина»)

Ведуча: Є багато загадок про калину.
У вінку зеленолистім, у червоному намисті,
Видивляється у воду
На свою хорошу вроду.
І не дівчина, а червоні стрічки має.
У лісі на горісі червона плахта висить.
Сидить півень над водою з червоною головою.

Ведучий: Колись із калини та верби робили сопілки. Існувало навіть повір'я: якщо із калини зробити сопілку, то неодмінно в сім'ї народиться син – продовжувач роду.

Читець 2:

На калині зрізав гілку,
Змайстрував собі сопілку,
А сопілка грає, грає,
Бо веселий голос має.

Лунає пісня «Біля калиноньки» на слова та музику Ю. Михайленка

Осінь знов до нас прийшла
У село і в місто,
І калина одяглась
В червоне намисто.

Приспів

Ми біля калиноньки
В дружнім колі стали,
Пісеньку осінню
Ніжно заспівали.
Вже не гріє сонечко,
Спів пташок не лине,
Тільки усміхаються
Ягідки калини.

Приспів

З золотого листячка
Сплетемо віночок,
Та й біля калиноньки
Почнемо таночок.

Приспів

Ведуча: Про калину є чимало й прислів'їв: Щоби червоні, як кетяги калинові. Убралася в біле плаття, як калина в білий цвіт. Калина хвалилась, що з медом солодка. Посадиш біля хати калину – будеш мати долю щасливу. Стоїть у дворі дівонька, як над ставом калинонька.

Ведучий: Калина символізує не лише радість. Схилена над водою калина нагадує про смуток і журбу.

Червона калинонька
На яр-воду схилилася...
Там дівчина журилася.

Як і багато інших рослин, калина поєднує в собі «красиве і корисне» (М. Рильський). Калинові ягоди, кора, цвіт – випробувані ліки в народній медицині.

Читець 3:

Як нездужає людина,
Їй на поміч йде калина
І поступиться красою
Для цілющого напою.
В неї хисту є чимало,
Для здоров'я прибувало

Ведуча: Правду каже прислів'я: «Любуйся калиною, коли цвіте, а дитиною, коли росте». Матері співали таку колискову пісню:

Ой повішу колисочку,
Та й на калиночку,
Буде вітер колихати
Любу дитиночку.
Буде вітер повівати,
Калину хитати,
Дрібний дощик буде іти,
Дитя напувати.
Пташки будуть прилітати,
Дитині співати.

Ведучий: Коли підростав син у матері, вона, благословляючи його в дорогу, нагадувала не забувати калину:

Підеш ти, сину, по Україні,
То не журись.
А як зустрінеш у лузі калину,
То прихились.
А як зустрінеш у лузі калину,
То пригорнись,
Бо я любила, моя дитино,
Її колись.

Ведуча: А чому калина має таку назву? Є така легенда Галини Демченко:

То давним-давно було. В одному селі жила привітна й чарівна дівчинка. Звали її Калинкою. Люди любили її за добре й щире серце. Навесні Калинка, як завжди, пішла в ліс. Довгий, курний шлях пролягав до нього. «Дай, – думає Калинка, – посаджу край шляху щось, нехай росте». Так і зробила. Вкопала Калинка в гушавині лісу тонюсіньке стебло й посадила його край шляху. А щоб воно прийнялося, Калинка аж від своєї хати носила воду з криниці та поливала. І почав розростатися великий кущ...

Іде якимсь шляхом подорожній. Стомився та й сів під кущем перепочити. Усміхнувся: «Спасибі тим роботящим рукам, що кущ посадили!»

Тут увесь куш, немов від сну, стрепенувся. Гульк – і враз куш укритися білим-білим цвітом. Дивиться подорожній: що ж воно далі буде? І дивно – в кожній ягідці заховане зернятко, схоже на маленьке серце..

Прийшла Калинка до свого улюбленця і здивувалася зерняткам, а куш нахилився до неї і шепоче: «Це на згадку про твоє добре серце. А щоб люди тебе не забули, подаруй мені своє ім'я, Калинко». Відтоді цей куш називають калиною».

Ведучий: Кожен має посадити цей куш біля своєї оселі. Та слід пам'ятати, що у злих, недобрих людей калина не росте, а тільки у щирих, добрих. Тож будьте добрими і чуйними. Хай цей диво-куш прикрасить ваше подвір'я, хай у кущі калини соловейко зів'є своє гніздечко і співає вам. З калини зробить сопілочку, бо калина співуча, як наша Україна.

Читець 4:

Ой, вербо, вербо зелена,
Спусти гіллячко додолу,
На зелену діброву,
На червону калину,
Де соловейко гніздечка в'є,
А сивая зозуленька воркує.

Читець 5:

Бецман по садочку гуляє,
Зелені деревця чіпає.
Не пущу, бецмане,
Калину ламати.
На калині зозуля
Буде кувати.

Читець 6:

Куй, куй, зозулице, на листячку,
Накуй калині червоного намистечка.

Ведуча: Калина – це образ мами, батька, родини, цілого роду нашого красного. Тож «не цураймося, признаваймося, бо багатько ж нас є». А ще пам'ятайте, що ламати, зневажати калину – великий гріх. Бо калина – жива душа того, хто посадив її, душа народу нашого.

Читець 7:

В душі нашого народу
Калинонька жила зроду.
Це ж бо кетяги калини –
Символ нашої країни.

Ведучий: Калина – це наша Україна. Любімо її, шануймо, посадімо на своєму обійсті – на щастя, на добро, на звеличення України.

Читець 8:

Хай ізнов калина
Червоніє, досягає,
Всьому світу заявляє:
Я – країна Україна –
На горі калина!

Читець 9:

Зацвітає калина,
Зеленіє ліщина,
Степом котиться диво-луна.
Це моя Україна,
Це моя Батьківщина,
Що, як тато і мама,

Одна!

Читець 10:

Колишися, моя калинонько, колишися,
Зеленими листочками розпишися.
Сонячними промінцями розмалюйся,
Ще й з тим вітром буйнесеньким розцілуйся.

Ще й срібною росою вмийся чисто, –
Надінь свої ягідочки, як намистечко.
Буде тобі, калинонько, та й весело,
Як поглянеш в чисту річку, як в глядило.

(Марія Підгорянка «Калина»).

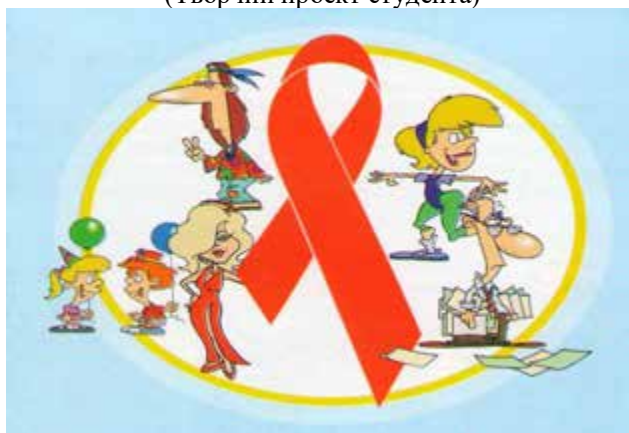
Лунає в запису пісня у виконанні Софії Ротару «Одна калина».

Підготувала **Мирослава Грабінська**, м. Львів

5.5. Усний журнал

«СНІД: знати, щоб жити»

(Творчий проект студента)

Мета: Сформувати у студентів поняття про походження СНІДу; дати відповіді на найпоширеніші запитання, які стосуються захворювання на СНІД; вказати на шляхи профілактики СНІДу; пропагувати здоровий спосіб життя та високоморальну поведінку людини в суспільстві.

Форма проведення: Усний журнал

Місце проведення : аудиторія №...

Обладнання: фліп-чарт, картки з кольорового паперу, відео-фільми, слайди, схеми, газети, журнали, анкети, свічки, стрічка.

Технічні засоби: мультимедійний проектор

Сторінки журналу:

1-а сторінка журналу: «СНІД та гіпотези його походження»

1. Вступне слово викладача
2. Історія виявлення хвороби
3. СНІД та гіпотези його походження
4. Що таке ВІЛ та СНІД

2-а сторінка журналу: «Шляхи передачі ВІЛ»

5. Перегляд відеофільму
6. Мозковий штурм «Які шляхи передачі вірусу вам відомі»?
7. Вправа «Шляхи передачі ВІЛ»
8. Перегляд слайду «Шляхи передачі ВІЛ/СНІДу у світі та в Україні»

3-я сторінка журналу: «Україна на вістрі голки»

9. Україна на вістрі голки

10. Хронологія боротьби зі СНІДом
11. Симптоми СНІДу
12. Як запобігти ВІЛ – інфікуванню
- 4–а сторінка журналу: «Життя з тавром ВІЛ/СНІДу»
13. Життя з тавром ВІЛ/СНІДу
14. Перегляд слайду «Питома вага тих, хто не хотів би мати сусідом хворого на СНІД».
15. Перегляд слайду «КВІЛТ».
16. Студенти запалюють свічки та вшановують пам'ять померлих від СНІДу
17. Перегляд слайдів «Принцип доміно: ВІЛ/СНІ»
18. Заключне слово ведучого.

Вступне слово педагога:

День добрий усім, хто зібрався в цій залі.

«Хто попереджений, той захищений», – саме так говорить французьке прислів'я. Сьогоднішня акція – це попередження всіх про болючу рану суспільства – СНІД.

Фреді Меркурі, талановитий співак і композитор, пішов із життя в 1991 році. Смерть налетіла, як вихор, й ім'я їй було – СНІД. Молодий красень став інвалідом, а потім – помер.

Талановитий, заможний і знаменитий соліст балету Росії, Великобританії, Парижу Рудольф Нурієв помер від СНІДу. І ще десятки, сотні, тисячі і навіть мільйони смертей...

Як відомо, СНІД одна з найважливіших проблем, з якою зіткнулося людство у XX столітті і з якою ми ввійшли у XXI століття.

Стрімко зростає кількість інфікованих і померлих від СНІДу людей. Багато про СНІД вже відомо, але кожного дня з'являється нова інформація. Водночас накопичено певний багаж знань, використання яких зробить можливим якщо не припинення поширення хвороби, то хоча б сповільнення цього процесу.

Перше грудня – Всесвітній день боротьби з ВІЛ/СНІДом. У цей день величезна кількість людей на всій планеті приколюють до одягу червону стрічку. Як символ усвідомлення важливості проблеми СНІДу. Як символ протесту проти дискримінації у відношенні до ВІЛ-позитивних людей. Як символ надії на те, що людство обов'язково переможе цю хворобу.

1-а сторінка журналу: «СНІД та гіпотези його походження»

Студент:

Історія виявлення хвороби

У 1976 році в США, де порівняно добре розвинута медицина, уважні лікарі виявили доти не відому хворобу. Без видимої на той час причини хворі втрачали природний захист проти мікробів – імунітет. Мікроби, які відносно мирно співіснують на здоровому тілі, буквально підточували цих хворих. Ніякі антибіотики не допомагали.

Перші виявлені хворі дещо відрізнялися своєю поведінкою: вони були гомосексуалами та кололи в вену наркотики. Тож спершу вирішили, що ці нещасні догралися – їх Бог покарав, та й заспокоїлися горді чистотою власної моралі.

Однак пізніше виявили нову хворобу в людей, яким переливали кров (із різних причин). У них також з'являлось нездужання, набрякали лімфатичні вузли на шії, під руками, в паху, утворювалися виразки в роті. Трималась підвищена температура. Надмірно потіли навіть від найменшого зусилля, особливо вночі. Хвороба могла на деякий час відступити, але невдовзі починались різні інфекційні ускладнення: тривалий розлад кишківника, запалення внутрішніх органів. Особливо несприятливо протікали простудні хвороби верхніх дихальних шляхів, швидко починалось запалення легень. Хворі катастрофічно втрачали вагу. Досить часто на шкірі ніг та в інших місцях розвивались специфічні червонувато-сині пухлини – саркома Капоші. І ніяке лікування не допомагало.

Допитливі вчені під керівництвом Галло та Монтаньє у крові хворих виявили антитіла проти невідомого інфекційного збудника. Незабаром під електронним мікроскопом (який

збільшує, образно кажучи, сантиметр до кілометра) розгледіли вірус, який має прямо-таки жахливі властивості. З кров'яної клітини, яка в нормі вбиває мікроби (лімфоцит), цей вірус робить потвору, що розмножує такі ж віруси за зразком свого вбивці. Новонароджені віруси швидко знищують усі захисні клітини. Кров нікому рятувати від мікробів. Це і є імунodefіцит – найстрашніший з усіх дефіцитів.

Студент:

СНІД та гіпотези його походження

Із моменту виявлення першого в світі хворого СНІДом у 1981 році в науковому світі не вщухають суперечки з приводу того, як же виникла ця хвороба.

Однозначної відповіді на це питання, на жаль, немає. Є лише гіпотези. Кожна з них має своє обґрунтування, але в науковому світі всі вони залишаються лише припущеннями – можливими і для когось досить суперечливими версіями того, що відбулося.

Найперша версія походження ВІЛ пов'язана з мавпами. Її висловив більше 20-ти років тому американський дослідник Б. Корбетт. На думку цього науковця, ВІЛ вперше потрапив у кров людини в 30-х роках минулого сторіччя від шимпанзе – можливо, через укуси тварини або у процесі розділення людиною туші. У цієї версії є серйозні аргументи. Один із них – у крові шимпанзе знайдено вірус, який, потрапивши в людський організм, може спричинити виникнення захворювання, що схоже на СНІД.

На думку іншого дослідника, професора Р. Гері, СНІД є набагато старшим: його історія налічує від 100 до 1000 років. Один із найсерйозніших аргументів на користь цієї гіпотези – саркома Капоші, описана на початку ХХ сторіччя угорським лікарем Капоші як "рідкісна форма злоякісного новоутворення", свідчила про наявність у хворого вірусу імунodefіциту.

Багато науковців вважають батьківщиною СНІДу Центральну Африку. Ця гіпотеза в свою чергу поділяється на дві версії. Згідно з першою, ВІЛ давно існував в ізолюваних від зовнішнього світу районах, наприклад у племінних поселеннях, у джунглях. Із часом, коли міграція населення зросла, вірус вирвався «назовні» і почав швидко поширюватися. Друга версія полягає в тому, що вірус є наслідком впливу на організм людини підвищеного радіоактивного фону, який зареєстрований у деяких районах Африки, які багаті на поклади урану.

Порівняно нещодавно виникла ще одна гіпотеза, автором якої є Е. Хупеору: вірус з'явився на початку 50-х років минулого сторіччя, як наслідок помилки науковців, які працювали над створенням вакцини від поліомієліту. Помилка була в тому, що для виробництва вакцини використовувалися клітини печінки шимпанзе, які, ймовірно, містили вірус, аналогічний ВІЛ. Одним із найвагоміших аргументів на користь гіпотези є той факт, що вакцину тестували саме в тих районах Африки, де на сьогодні найвищий рівень інфікування вірусом імунodefіциту.

І, нарешті, остання з відомих версій, не доведених, але й не спростованих, – ВІЛ був створений в результаті генно-інженерних маніпуляцій, у процесі розробки чергового типу зброї.

Ведучий:

Що таке ВІЛ та СНІД?

Дійсно, багато хто дотепер не знає, що таке СНІД і ВІЛ, і плутають ці поняття.

Що ж означають ці незрозумілі і загадкові слова?

Далі пропонується визначити поняття, які будуть використовуватися: «Як розшифровуються скорочення ВІЛ і СНІД?» і занотовує за групою на дошці:

«ВІЛ» :

«СНІД»:

«В» – вірус;

«С» – синдром;

«І» – імунodefіциту;

«Н» – набутого;

«Л» – людини.

«Д» – імунного;

«Д» – дефіциту.

Після того, як усі букви розшифровані і записані на дошці, ведучий послідовно пояснює, що означають поняття «вірус» (збудник захворювань), «імунodefіциту» (відсутність захисної

реакції системи організму, яка має забезпечувати захист від мікроорганізмів, що спричиняють хвороби), «синдром» (ряд ознак (симптомів), які вказують на наявність певної хвороби чи стану), «набутого» (такого, що з'явився протягом життя, а не від народження), «імунного» (стосується імунної системи, яка забезпечує захист людини від мікроорганізмів, що спричиняють хвороби), «дефіциту» (брак чогось, у даному випадку – захисної реакції імунної системи людини на наявність в організмі шкідливих вірусів і мікробів).

Що таке взагалі «вірус»? Вірус – це дрібний мікроорганізм, який можна розглянути тільки під дуже сильним мікроскопом. Віруси живуть усередині живих клітин, з яких складаються всі тканини організму людини. У нашому організмі нараховуються мільярди таких клітин. Вони об'єднані у групи і виконують різні функції.

ВІЛ не стійкий у зовнішньому середовищі. Він інактивується за температури 56°C протягом 30 хв., за температури 70-80°C гине через 10 хвилин, під час кип'ятіння – через 1 хвилину. Вірус через 1 хвилину гине під впливом 70% етилового спирту, 0,5% гіпохлориту натрію, ефіру, швидко інактивується під час обробки звичайними дезінфекційними засобами. Стійкий до висушування й заморожування за температури – 70°C, відносно стійкий до іонізуючої радіації, ультрафіолетового опромінення.

Ведучий:

2-а сторінка журналу: «Шляхи передачі ВІЛ»

Переглянемо відеофільм

Мозковий штурм «Які шляхи передачі вірусу вам відомі?»

«Які шляхи передачі вірусу вам відомі?» Всі варіанти відповідей занотовуються на великому аркуші паперу. Після цього ведучий продовжує висвітлювати тему.

Існують ТРИ основні шляхи передачі ВІЛ від однієї людини до іншої:

1. Під час статевого контакту з ВІЛ-інфікованою людиною, коли сперма чи вагінальні виділення інфікованої людини потрапляють на слизові оболонки вагіни, пеніса, ротової порожнини або прямої кишки іншої людини, з яких вірус проникає в кров;

2. Коли цілісність шкірних покривів порушується гострим предметом (голкою, бритвою або інструментом для нанесення татуювання), яким перед цим користувалась інфікована людина і кров якої залишилась на цьому предметі. Ризик інфікування ВІЛ найбільший при повторному використанні шприца чи голки для введення ліків або наркотиків після вірусоносія, а також при переливанні крові, що містить ВІЛ.

3. ВІЛ також може передаватися плоду від інфікованої матері під час вагітності і пологів або після народження дитини через молоко матері.

Після цього ведучий пропонує студентам продовжити твердження: «Вірус імунодефіциту людини НЕ ПЕРЕДАЄТЬСЯ через...».

Усі варіанти відповідей занотовуються на дошці.

Вірус імунодефіциту людини НЕ ПЕРЕДАЄТЬСЯ через: спільне з ВІЛ-інфікованим користування верхнім одягом; рукостискання; спільне користування фонтанчиком для питної води; посуд, їжу; домашніх тварин; туалети (унітази); чхання та кашель; контакти в громадському транспорті (наприклад, в «години пік»); обійми; монети та паперові гроші; постільну та натільну білизну; рушники, мило, мочалку; укуси комарів та інших комах; плавання в басейні; дверні ручки та спортивне знаряддя; дружні поцілунки.

Ведучий:

Виконаймо вправу «Шляхи передачі ВІЛ»

Ведучий зачитує питання анкети про шляхи передачі ВІЛ. Учасники піднімають картку з відповіддю, яку вважають правильною. У разі виникнення суперечностей ведучий повертається до відповідного моменту інформаційного повідомлення.

Вірус імунодефіциту людини (ВІЛ) передається через:		Відповідь	
		Так	Ні
1.	Рукоштовання		
2.	Спільне з ВІЛ-інфікованим користування верхнім одягом		
3.	Обійми		
4.	Спільне користування фонтанчиком для питної води		
5.	Спільне користування голками та шприцами для ін'єкцій		
6.	Чхання та кашель		
7.	Плавання в басейні		
8.	Рушники, мило, мочалку		
9.	Статеві зносини без використання презерватива		
10.	Домашніх тварин		
11.	Посуд, їжу		
12.	Туалети (унітази)		
13.	Статеві зносини з використанням презерватива		
14.	Спільне користування голками для проколювання вух		
15.	Монети та паперові гроші		
16.	Постільну та натільну білизну		
17.	Переливання крові		
18.	Дверні ручки та спортивні знаряддя		
19.	Поцілунки		
20.	Комарів та інших комах		
21.	Годування немовляти грудьми ВІЛ-інфікованою матір'ю		
22.	Народження від ВІЛ-інфікованої матері		

Ведучий:

Перегляд слайду «Шляхи передачі ВІЛ/СНІДу у світі та в Україні»

Щоденно ВІЛ діагностують майже у 60 українців. Голова парламентського комітету з питань охорони здоров'я Тетяна Бахтєєва заявила, що в Україні на наркологічному обліку знаходиться близько 120 тисяч людей, які споживають наркотики і психотропні речовини, а також людей хворих наркоманією.

Показники смертності серед ВІЛ-інфікованих за 6 місяців 2011р.:

- 14,4 на 100 тисяч населення (186 людей), в тому числі від ВІЛ – 6,2 на 100 тисяч населення (80 людей);
- за перше півріччя 2011 року від ВІЛ-інфікованих матерів народилось 89 дітей;
- за 6 місяців 2011 року 78,6 % випадків – через незахищені статеві контакти, 18,9% – через парантеральне вживання наркотиків;
- діти інфіковані під час пернатального контакту складають 2,5 %.

Ведучий:

3-я сторінка журналу: «Україна на вістрі голки»

Студент:

Україна на вістрі голки

Якщо у найближчі 10 років не знайдуть ефективний та недорогий засіб лікування СНІДу, половина населення України середнього віку (30-50 років) вимре. Така думка деяких експертів. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), Україна за темпами розповсюдження СНІДу випереджає всі країни колишньої Східної Європи, у тому числі і СНД. Кількість ВІЛ-інфікованих в Україні зростає у геометричній прогресії. І міжнародні, і вітчизняні експерти називають найчастіше, три причини: наркотики, Чорнобиль, зубожіння нації. А за наркотиками прийшов СНІД. Саме на наркоманів припадає 70% випадків зараження СНІДом. 29% – це

зараження під час статевих контактів, і 1% – у процесі проведення медичних маніпуляцій. За даними ВООЗ в Україні за 1998 рік зареєстровано 110 000 ВІЛ-інфікованих. У 1988 хворих на СНІД в Україні було всього два, обидва померли у 1988-му році.

За накопичувальним підсумком, з 1987 р. до 01.01.2009 р. в Україні офіційно зареєстровано 141 277 ВІЛ-інфікованих громадян України, у т.ч. 26 804 хворих на СНІД. Померло від захворювань, зумовлених СНІДом, 15 200 хворих. На 01.01.2009 р. під диспансерним наглядом в Україні перебувало 91 717 ВІЛ-інфікованих осіб, у т.ч. 10 410 хворих на СНІД.

2014 року загальна кількість ВІЛ-інфікованих становитиме 479 тис. осіб за оптимістичним сценарієм, який передбачає доступність антиретровірусної терапії для 50% тих, хто її потребує, а також за умови успішного виконання Національної програми протидії ВІЛ/СНІД.

У той же час за песимістичним сценарієм, антиретровірусна терапія буде доступна лише для 5% тих, хто потребує. За прогнозами, 2014 року це дасть 820 тис. ВІЛ-інфікованих, що становитиме 3,5% дорослого населення.

Щорічні витрати на лікування СНІД можуть досягнути в 2014 р. 630 млн грн (за найгіршим сценарієм).

Студент:

Хронологія боротьби зі СНІДом

1978 – у хворих чоловіків-гомосексуалістів в США, Швеції та на Гаїті було зареєстровано схожі захворювання, які в подальшому назвуть СНІД.

1985 – в США розроблено перший тест на наявність антитіл до ВІЛ, що дало змогу перевіряти донорську кров на наявність ВІЛ. Також були встановлені шляхи інфікування вірусом СНІД: кров, статевий шлях та від матері до дитини. У США цього року зареєстровано 6972 випадки смерті від СНІДу.

1987 – на сесії Генеральної Асамблеї ООН Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ) прийнято глобальну стратегію боротьби зі СНІДом. Офіційно зареєстрований перший препарат проти ВІЛ-інфекції – АЗТ (ретровір). В Україні зареєстровані перші 6 випадків ВІЛ-інфікування серед громадян країни та 75 випадків серед іноземців. В Україні створено мережу кабінетів довіри з обстеження і консультування на ВІЛ/СНІД.

1988 – 1 грудня оголошено Всесвітнім днем боротьби зі СНІДом. Зареєстровано першу смерть від СНІДу в Україні.

1989 – в Росії ВІЛ-інфіковано 270 дітей внаслідок непрофесійних дій медперсоналу.

1991 – в Україні прийнято перший Закон "Про запобігання захворюванню на СНІД та соціальний захист населення".

1992 – в Україні прийнято першу програму профілактики ВІЛ-інфекції СНІД.

1987-1994 – в Україні офіційно зареєстровано 183 випадки ВІЛ-інфекції.

1995 – в Україні поширення ВІЛ-інфекції/СНІД набуло епідемічного характеру, зареєстровано 1490 випадків інфікування за рік; прийнята друга програма з профілактики ВІЛ-інфекції/СНІД.

Студент:

Симптоми СНІДу

Симптоми СНІДу найчастіше виявляються через збільшення лімфатичних вузлів.

Симптоми СНІДу:

- лихоманка нез'ясованої етіології тривалістю більше 1 місяця;
- надокучливий сухий кашель;
- збільшення лімфовузлів 2-х і більше груп (крім пахових) понад 1 місяця;
- різке і безпричинне зниження ваги;
- тривала діарея (більше 1-2-х місяців);
- частий головний біль;
- загальна слабкість, зниження пам'яті та працездатності;

- запалення слизової оболонки порожнини рота, білуватий наліт, виразки;
- нез'ясоване зниження зору і сліпота;
- пневмонія, стійка до стандартної терапії;
- пітливість вночі;
- бронхіальний і легеневий кандидоз;
- постійний кашель понад 1 місяць;
- недоумство у раніше здорових людей;
- лімфома головного мозку;
- інші, більш важкі хвороби.

Перші ознаки СНІДу – це хвороби, які у здорових людей проходять самі чи легко виліковуються. Які можливі інфекції та хвороби супроводжують СНІД? Їх багато. Можна схопити одну чи кілька хвороб, або майже усі разом.

Ось великий, але не повний перелік можливих хвороб:

- саркома Капоші – це рак шкіри, що розповсюджується і на внутрішні органи людини;
- пневмонія, що збуджується пневмоцистами Карінії (форма пневмонії, при якій у легенях з'являються цисти). Хвороба забрала чимало людей з імуно-дефіцитом, бо цисти перешкоджають легеням нормально функціонувати.
- цитомегаловірус – інфекція, яка призводить до сліпоти, може уразити центральну нервову систему, інфікувати печінку та легені;
- менінгіт – ушкодження зовнішньої оболонки мозку;
- енцефаліт – ушкодження речовини мозку;
- кандидоз ротовий – грибокве ураження ротової порожнини, шлунка та стравоходу (грибок, який має форму цвітної капусти, затруднює ковтання).

Ведучий.

Як запобігти ВІЛ-інфікуванню

Як уже зазначалося, причиною розвитку синдрому набутого імунодефіциту людини (СНІД) є ВІЛ. Для того, щоб запобігти інфікуванню, слід пам'ятати про шляхи передачі ВІЛ (статевий, через кров і від інфікованої матері – дитині) та завжди дотримуватись таких правил:

- мати статеві зносини лише з однією людиною, яка, у свою чергу, повинна мати ці зносини лише з вами;
- при статевих контактах завжди використовувати презервативи;
- запобігати потраплянню сперми чи вагінальних виділень іншої людини на слизові оболонки вашої ротової порожнини, шлунка або прямої кишки, з яких вірус може проникнути в кров;

Пам'ятайте, що ризик ВІЛ-інфікування є найбільшим у разі повторного користування шприцом чи голкою для введення ліків або наркотиків після вірусоносія, а також під час переливання крові, що містить ВІЛ. У разі потреби зробити маніпуляцію, пов'язану з порушенням цілісності шкірних покривів (проколювання вух, ін'єкція, гоління і т. п.), завжди слід користуватися стерильним (а ще краще разовим) інструментарієм.

Якщо жінка під час вагітності дізналася, що вона ВІЛ-інфікована або хво-ра на СНІД, для попередження передачі ВІЛ плоду вона обов'язково повинна пройти призначений лікарем курс профілактичного лікування та після пологів годувати немовля лише штучними сумішами, а не грудним молоком.

Ведучий:

4-а сторінка журналу: «Життя з тавром ВІЛ/СНІДу»

Життя з тавром ВІЛ/СНІДу

Коли статус ВІЛ-позитивних осіб стає офіційним, перед ними постає проблема

дискримінації з боку громадськості:

- ізоляція та страх з боку сім'ї і друзів;
- звільнення з роботи або створення таких умов, що змушують людину залишити роботу;
- дискримінація з боку сусідів, включаючи навіть вимоги змінити адресу.

Найгіршим є те, що презирливе ставлення суспільства є, мабуть, важливим фактором як низької кількості офіційно зареєстрованих випадків захворювання на ВІЛ/СНІД, так і недостатнього використання медичних закладів, таких, як державні центри боротьби зі СНІДом. Упереджене ставлення частково є наслідком неправильної поінформованості громадськості про ВІЛ/СНІД. Однак ще більше хвилює дискримінація з боку працівників галузі охорони здоров'я. Не дотримуючись як професійної етики, так і закону України, медичні працівники часто порушують конфіденційність та анонімність інформації про хворих на ВІЛ/СНІД. Деякі з них навіть відмовляються надавати ВІЛ-інфікованим пацієнтам будь-які медичні послуги, незалежно від того, пов'язані вони з ВІЛ чи ні. У більшості випадків громадська думка не розрізняє ВІЛ-позитивних дітей та дітей ВІЛ-позитивних батьків. Такі батьки часто змушені забрати свою дитину з дитсадка чи школи і виховувати її вдома або перевести до іншого закладу лише для того, щоб уникнути конфронтації та надати дитині змогу вчитися у більш сприятливих умовах.

Перегляд слайду «Питома вага тих, хто не хотів би мати сусідом хворого на СНІД»

Ведучий: Перегляд слайду «КВІЛТ»

Студент:

КВІЛТ – кольорова пам'ять про тих, кого уже немає з нами.

КВІЛТ – «клаптикова ковдра». Принцип виготовлення квілтів – квілтинг має багату історію і багато причин – як радісних, так і сумних, коли квілти ви-шивають в пам'ять померлих. Пам'ятні квілти. У 1987 році американець Клів Джонс пошив пам'ятне полотно своєму найкращому другу Марку Фелдману, померлому від СНІДу. З тих пір квілт вважають пам'ятним полотном на честь тих, хто помер від СНІДу. Десятки тисяч людей в усьому світі шиють пам'ятні полотна друзям, коханим, сестрам і братам, батькам і дітям, яких забрав у них СНІД, а також інші невиліковні хвороби і непередбачувані стихійні лиха. Вони не хочуть, щоб імена їхніх рідних назавжди зникли за цифрами статистики....

Студенти запалюють свічки та вшановують пам'ять померлих від СНІДу.

Ведучий:

Символом боротьби зі СНІДом являється червона стрічка, жодна акція не обходиться без неї. Ця стрічка як символ боротьби зі СНІДом була задумана весною 1991 року. Її ідея належить художнику Франку Муру, який помер від СНІДу у 2002 році.

Перегляд слайдів «Принцип доміно : ВІЛ/СНІД»

Заключне слово ведучого.

Бережіть себе для тих, кого ви кохаете! І запам'ятайте: найкраща профілактика від СНІДу – це голова на плечах. Заражаються – по-різному, а помирають – однаково! Задумайтесь над цим! Зробіть правильний вибір!

Список використаної літератури

1. Ворник Б. М. Модуль «Прояви турботу та обачливість» / Б. М. Ворник, О. А. Голоцван, В. П. Коломієць, К. О. Талалаєв // Навчально-методичний посібник. – Київ : Навчальна книга, 2002. – 152 с.
2. Пономаренко В. С. В75 Проект «Школа проти СНІДу»: Інформаційний буклет / В. С. Пономаренко, Т. В. Воронцова – К : Алатон, 2004. – 16 с.
3. ЗМІ.

Автор: **Кур'ян Ю. А.**, студентка гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України.

**5.6. АЛКОГОЛЬ. НАРКОТИК. ЦИГАРКА.
ДАВАЙТЕ ОБЕРЕМО ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ**
(сценарій)

Ведучі (зміна ведучих).

– Осінь, закінчення збору врожаю. Для багатьох народів це свято. Одним з них було свято на честь Вакха бога виноробства і врожаю. У грецькій міфології – Діоніса.

Тема свят-вакханалій була однією з найпопулярніших у багатьох майстрів поезії і живопису. На багатьох добре відомих картинах Тіціана, Рубенса, Пруссена напівголені німфи, вакханки кружляють у шаленому танці з напівлюдьми-козлоногими, довгошерстними сатирами.

– Оперезаний виноградною лозою, обвиті зміями всі ці напівреальні істоти перебувають у стані якогось екстазу, трансу, неприродної веселості. Усюди ллється вино. Танці чоловіків-козлоногих істот і напівреальних жінок, просякнуті еротикою.

– Так уявляли собі люди середньовіччя ідеал радості буття. Так вони уявляли можливість спілкування з природними силами, ідеальний спосіб втекти від повсякденних життєвих турбот, неприємностей і труднощів, намагалися отримати незалежність хоча б на деякий час.

– Але не тільки вино Діоніса. Фруктові і овочеві соки, що перебродили; такі рослини, як кат, конопля, листя коки, мак, тютюн були для багатьох людей засобом, який дозволяв їм втекти від дійсності, випробувати щось нове, відчувати транс, ейфорію.

– Діоніса прославляли як «визволителя». І далеко не відразу люди зрозуміли, що кучерявий Вакх вже не «визволитель», підступний ловець душ, що заблукали.

Чаша веселощів і насолоди перетворилася в чашу смертельної отрути!

– От і сьогодні ми з вами помандруємо в країну Діоніса, поблище познайомимося з його слугами.

– Ми нікого не хочемо повчати, адже ви дорослі люди: і кожен сам обирає свою долю. Але слухайте, аналізуйте, запам'ятовуйте, бо чим більше ви будете знати, тим легше вам буде прийняти розумне рішення.

– Отож вирушаймо. Хоч далеко ходити й не треба.

Поглянь... Нас вже зустрічають слуги Діоніса...

– Вони такі веселі безтурботні.

– Цікаво, чи залишаться вони такими до кінця нашої зустрічі?

– Побачимо.

Виходять «Шкідливі звички»: Алкоголь, Цигарка, Наркотик. Співають пісню на мелодію до мультфільму «Родина Адамсів».

Цигарка:

Ми три хороші звички

Живем у всьому світі,

Алкоголь:

Ми маєм гарні клички

люблять нас усі.

Наркотик:

На нас витратять гроші,

Тому що ми хороші,

Всі разом:

Тому що разом з нами,

Пізнаєте життя.

Алкоголь:

Втопити своє горе

Вам можна в алкоголі.

Наркотик:

А щоб було «кльовіше»,
Наркотик ви прийміть.
Алк + Нарк Тоді буде «кайфово»,
Усім вам буде «кльово».

Цигарка:

А щоб було смачніше –
Цигарку закуріть.

Алкоголь і Цигарка сідають, а Наркотик говорить:

Алкоголь, наркотики, нікотин – речовини відомі людям з давніх-давен. Багато тисячоліть ми крокуємо поряд з людством. Ось запросіть Історію і її вчених, хай розкажуть про нас.

Ведучий:

Давайте, давайте і ми також послухаємо звідки ви взялися на наші голови.

Виходять 5-ть істориків

Історики (зміню істориків)

– Найбільш відома, поширена і найстаріша є алкогольна наркоманія. Про п'янки властивості спиртних напоїв люди дізналися не менш як за 8000 років до н. е. – з появою керамічного посуду, в якому відбувалося бродіння і виготовлялися алкогольні напої з меду, плодів соків, молока.

Вперше чистий спирт одержали в VI – VII ст. араби і назвали його «ап-коголь», що означає «одурманюючий». Першу пляшку горілки виготовив араб Рагу у 860 році.

– За часів середньовіччя у Західній Європі також навчилися добувати міцні спиртні напої. Існує легенда, що уперше цю операцію здійснив італійський чернець алхімік Вапентіус. Випробувавши новодобутий продукт і дуже сп'янівши, алхімік заявив, що він відкрив чудодійний еліксир, який старого робить молодим, стомленого – бадьорим, зажуреного – веселим.

– Для мешканців старого Світу тютюн відкрився разом з відкриттям Америки Христофором Колумбом. Коли в пошуках золота Колумб прибув 27 грудня 1492 року до Куби, місцеві мешканці зустрічали прибульців із смолоскипами в руках і травою, яку вживали для куріння. Трава називалася «сігаро». Дим цієї трави вони «пили», затягували і випускали через ніс, – як писав Колумб.

Назву ця рослина отримала від імені провінції Тагабо острова Гаїті. Після 1496 року насіння тютюну було завезено в Іспанію, а потім і в інші європейські країни.

У середині 30-х років XVIII століття знаменитий Карп Лінней присвоїв тютюну родову назву «нікотин» в честь Жана Ніко, який першим почав купувати тютюн в Європі.

– Жан Ніко у 1559 році подарував французькій королеві Катерині Медичі сухі листки тютюну з рекомендацією нюхати їх при головних болях, які часто турбували королеву. Нюхання тютюну стало популярним серед придворних, а за Франціста II-го стало своєрідною модою. Тютюн курили у вигляді звернутих з його листя трубочок (сигар), а також у спеціально виготовлених для куріння трубках – глиняних, фарфорових, дерев'яних. У середині XIX ст. з'явилися папіроси, а з другої половини XX ст. широко розповсюдились сигарети.

– У Європі використання опіуму, як засобу для задоволення, затрималося на декілька століть. Рятуючи роль відіграла середньовічна церква. До XIV століття вона надійно оберігала європейців від всіх яких-небудь серйозних досягнень медицини, примушуючи більше звертатися до Бога. Опіум користувався дурною репутацією відьмового зілля. Мак у католиків вважався нечистою рослиною.

– Народження опіуму в європейській медицині пов'язане з іменем знаменитого лікаря Парацельса (1493-1541). Лише перед смертю він продикував рецепт ворожбитського напою, який назвав лаум-даум.

У XVII ст. опіумні напої почали використовуватись скрізь. На кінець XIX ст. в європейських столицях в моду ввійшли опіум-салони.

– А чи відомі вам інші наркотичні речовини і яка їх історія?

– Звичайно. Наприклад, морфін, який вперше одержав на початку XIX ст. німецький хімік Зертюнер. Він вважав його нешкідливим замінником опіуму і добрим снодійним, тому назвав своє дитя в честь бога сну Морфея: морфіум. Наслідки такого лікування були успішними і далеко не відразу з'ясувалося, що морфін викликає ще сильнішу пристрасть.

– Ця історія повторилася у нашому столітті, коли отримали героїн. Спочатку його рекомендували як найкращий замінник морфіну і активно використовували для лікування морфінізму. Але коли розкрили його дійсні властивості, засіб був знятий з медичного вживання. В багатьох країнах повністю заборонено його виготовляти.

– Подорожуючи по Латинській Америці, я помітив, що місцеві індіанці періодично виявляють надзвичайну витривалість. Йдучи з важкою ношею в гори, вони, ніби не мають втоми, хоча вигляд в них був поганий. Через деякий час я виявив причину цього: вони жували листя куща коки. Так робили їх предки. Але живуть ці індіанці недовго, жування коки вбиває їх на третьому десятилітті.

– Зрозуміло, в наш час створено і створюється все більше нових препаратів, які діють на центральну нервову систему і формують наркотичну залежність.

– Напевно, історія наркотиків і наркоманії так нічому людей не навчила.

Ведучий:

Розкажіть, а як у минулому боролися з цими злочинцями? Невже не боролись? Наприклад, з алкоголізмом.

Історик:

– Так-так боротьба з алкоголізмом має таку ж давню історію як і спиртні напої. В Греції заборонялося вживати вино на весіллях. В Римі алкоголь дозволяли пити тільки після тридцяти років.

– У Росії і в Україні до початку XX століття в селах існувало неписане правило, яке забороняло молоді вживати міцні алкогольні напої до того часу, поки в них не з'явиться сім'я і не народяться діти.

– Людей, які зловживали алкоголем публічно висміювали, били, до них застосовували тортури. У стародавньому Китаї п'яниць навіть страчували.

Ось уривок із давньоєгипетського листа. Батько пише своєму синові

– «... Чую, що кинув книжки і віддався пагубним звичкам? Ногами никаєш вулицями і запах спирту відганяє перехожих від тебе. Бачили, як перелазив через паркан і вдерся в чужий дім. Викликаєш огиду в людей...»

Мабуть батько цього молодика і гадки не мав, що слова його прозвучать по-сучасному і через кілька тисячоліть.

– Палити було категорично заборонено за царя Івана Грозного.

Курильщиків прилюдно сікли на майданах і навічно засилали до Сибіру.

Захист наркотику.

Наркотик:

Я хочу кілька слів сказати про себе, який я потрібний і корисний.

Наркотичні речовини дуже широко застосовуються в медицині як снодійні. І обезболюючі речовини. Застосовують їх і в хірургічній практиці. Складність керування станом наркозу вимагала розробки цілого вчення про наркоз і обезболювання. Виникла особлива галузь медицини – анестезіологія.

Ці речовини викликають приємний стан – ейфорію, їх можна споживати для підняття настрою. Наркотичні речовини вкрай необхідні і без них обійтись не можна.

Потрібно тільки з ними розумно поводитись.

Ведучий:

Ой не знаю, не знаю.

Ви тут щось багато розповідаєте про медицину, а мені здається, що це така галузь науки, яка з вами найбільше бореться. І ви її найгірші вороги.

Послухаємо медиків.

Медики: (зміна медиків: 2 хлопці, дві дівчини)

– Про шкідливий вплив апкоголю, нікотину, наркотиків можна говорити дуже довго. Тому ми вам дуже стисло розкажемо про швидкі і віддалені наслідки їх шкідливого впливу.

– А детальніше ви про це прочитаете у чудових газетах, що ми випустили.

Медики:

Отже починаємо:

Короткострокові негативні наслідки паління: посилення серцевого ритму; підвищення крвов'яного тиску; подразнення тканин гортані; попадання чадного газу в кров і з'єднання його з гемоглобіном; негайне попадання канцерогенів до легенів; забруднення повітря; зниження температури тіла; прискорення виникнення зморшок на обличчі; виникнення жовтих плям на зубах.

Швидкі наслідки впливу алкоголю на організм людини:

- уповільнення реакції на зовнішні подразники;
- уповільнення рефлексів;

Медики продовжують:

- послаблення почуття координації;

Ведучі:

Все це веде до величезної кількості катастроф і аварій на транспорті. За даними німецьких вчених у 80% випадків правила вуличного руху порушували п'яні.

70% нещасних випадків і аварій на транспорті трапляється з вини нетверезих водіїв.

Останнім часом у Бельгії з'явився дорожній знак:

Автомобіль + чарка = катафалка

Запам'ятайте! Після випитих 100 г горілки водії ще 6-8 годин не відновлюють попередньої швидкої реакції.

Медики продовжують:

- позбавлена здатність ясно мислити;
- погіршення пам'яті;
- блювота;
- затьмарення зору;
- підвищення ризику нещасних випадків;
- важко ходити або стояти;
- втрата свідомості;
- коматозний стан;
- смерть.

Довгострокові негативні наслідки паління:

- рак легенів;
- ротової порожнини;
- стравоходу;
- гортані;
- підшлункової залози та жовчного міхура;
- захворювання серця;
- виразка;
- судинні захворювання та удари;
- емфізема;
- хронічний бронхіт.

Віддалені наслідки впливу апкоголю:

- захворювання алкоголізмом;

- цироз печінки (переродження, при якому гинуть зорові тканини і замість них залишаються жирова тканина і рубці);
- пошкодження головного мозку і нервової системи;
- серцеві захворювання;
- погіршення травлення (гастрит, виразка шлунку, дванадцятипалої кишки);
- скорочення тривалості життя;
- смерть від нещасних випадків.

Медики ідуть зі сцени, на зміну їм виходять троє учнів (1 хл., 2 дівч.)

Наркотичні речовини виявляють специфічну дію на центральну нервову систему, пов'язану із зміненням співвідношення процесів збудження гальмування у різних її відділах.

Ці речовини проявляють обезболюючий і снодійний ефект, діючих на центральну нервову систему викликають особливий стан – ейфорію. Він ніби-то приємний, бо людина відчуває свою значимість, необмежені можливості, особливу душевну рівновагу. Шкідливість цього в тому, що людина відключається від дійсності, обдурює психіку хімічними речовинами.

Хлопець: Та я, та ні...

Дівчина 1: А це хто з тобою?

Хлопець: Та це...

Дівчина: О, Рома!

І ти не один! Чудово, що ти з Цигаркою, вона так потрібна в компанії.

Дівчина 1: Рома, Я не зрозуміла, ти ж обіцяв нам.

Роман : Взагалі, я це думаю.

Аргументи за і проти паління (з двох сторін стоять групи, які по черзі висувують аргументи за і проти).

За Проти

– Що тут думати, адже кожна цигарка містить 15 різних речовин, що спричиняють рак.

– Багато твоїх друзів палить, а ти що «біла ворона»?

Не забувай про друзів, адже сигаретний дим шкідливий для всіх, хто його вдихає, у тому числі і для некурців, що знаходяться у накуреному приміщенні.

– Не слід відрікатися від своїх звичок, адже ми звикли до тебе такого.

Дівчина:

– Не кидай палити, це мені так подобається у тобі.

– Легені людини, що випалює пачку сигарет на день протягом цілого року, містить один літр осадженої смоли.

– Закури, адже це завжди тебе розслаблює. Ти надто скутий.

– Кожна випалена сигарета може скоротити життя курців на 8 хвилин.

Дівчина:

– Подивись як елегантно я виглядаю з цигаркою, а ти вже не будеш мати такого шикарного вигляду як раніше.

Ведучі: Увага! Наступна інформація для дівчат, що палять.

– Щоб випити, є для цього приводи:

Хрестини, свято, зустріч, проводи.

Мороз, відлига, Рік Новий,

Веселий настрій і сумний,

Розлуки, поминки, весілля,

Одруження і новосілля,

На службі успіх, новий чин

І так, пияцтво – без причин.

Обмежене і епізодичне вживання алкоголю підвищує настрій і пом'якшує неспокій, тривогу, напруженість, робить людину більш товариською. Напевно вам відомі особи, які вживають чарку до обіду, задля підвищення апетиту, для хоробрості, для профілактики простудних захворювань. Фармацевтична промисловість не обходиться без етилового спирту. За його участю виготовляють величезну кількість настоянок, різних натирань. Це прекрасна дезинфікуюча речовина. Навіть духи і одеколон мають спиртову основу. Отже, ця речовина вкрай необхідна. І без неї обійтися не можна.

— І взагалі я надихав і надихаю багатьох поетів, письменників, музикантів. Ви ж, напевно, чули скільки з них люблять мене. А рок музику, вважають, взагалі неможливо написати без мене і мого брата наркотика.

— Я чув, що і у вашій школі є юна поетеса, яка присвячує мені свої вірші.

Її здається звуть Мирося Солук.

Мирося! Ти тут? Вийди на сцену.

Горіліада

Іван – мужчина був моторний

І сильний, хоч куди козак.

Удавсь на все село проворний

Найкраще танцював гопак.

Був в нього сват і жінка й вуйко,

І теща і маленьких двійко.

Мав добру хату край села

І був Івась в тім голова.

Але якось ті кляті бізнесмени

Завезли самогону й біляші.

Не витерпів і наш стійкий Іван

Рукою ловить за стакан

І наливає й попиває,

Сподобалось, вже 5-ий келих наливає

Знов п'є і п'є – йому все мало.

Три по 100 грам, аж потім сало.

Так кожен день він цідить – божевілья.

П'янка до вечора, зранку – похмілля.

Пропив вже все:

Спочатку тещу й вуйка,

Потім і жінку, хату й дітей двійко.

Лишив жупана і труси на зміну.

Ватовані штани сорочку по коліна.

Хазяйство все порозпускав:

Худобу, стайню – все, що мав.

Ох, що ж накоїв він – йому байдуже.

«Давай горілку та закуску, друже!»

І вже так спився, аж запух

Вже чуть не випускає дух

Зігнувся гаком, як той ліс заріс

На файку схожий його ніс –

Увесь посинів, очі закотив

І сам до себе говорить:

«Алкан, ось хто я.

Як же тупа моя башка,

Що наробив я, все пропив

Сім'ю і тещу погубив,
Залишився в сорочці і трусах.
О, Боже, що на небесах
Пробач ти синові своєму алкану
Допоможи мені! І я кажу,
Якщо ще раз хоч вип'ю я сто грам,
Нехай загупає мене Вандам.
А того, хто горілку буде пити,
Я проучатиму і буду бити».
Отож, нарешті, зрозумів Івась –
Мужчинам до горілки – зась.

І не мужчина той уже повірте,
Хто просто жить не може без горілки.

Ми запрошуємо представників *Педіатрії і Акушерства*, які виступлять від імені дітей, які не народилися через вас, або якщо й народилися, то все життя приречені страждати і спричиняти страждання своїм батькам.

1. Це період утвердження Діоніса. Вино губить потомство наркотики висушують. Такі думки відбилися навіть у міфах. Так богиня Юнона народила від п'яного Юпітера, який брав участь у черговій вакханалії кульгавого Вулкана.
2. Гіппократ вважав, що винними в появі дітей з епілепсією, ідіотизмом, іншими відхиленнями психіки є батьки, які вживають вино в день зачаття. Став прислів'ям вислів Плутарха «Пияки народжують пияків».
3. А тепер перенесемося у наше століття. Ось що показало багаторічне дослідження французького лікаря Деме. У десяти сім'ях алкоголіків протягом 28 років народилося 57 дітей, 25 з них померли у віці до одного року. Із 32 дітей, що залишилися живими, 5 хворіли на епілепсію, 5 страждали водяною головною мозку, 12 росли ідіотами і лише 10 були відносно здоровими.
4. Доведено, що через 40-50 хвилин, після того, як вагітна жінка вживала алкоголь, його концентрація у крові плоду буде такою самою, як концентрація у крові матері.
5. Якщо під час вагітності мати п'є, відразу після народження немовлят спостерігається дрижання, підсилена напруженість м'язів, розлади сну, загальне ослаблення, плаксивість, в'ялість при смоктанні. Наслідки ведуть до затримки росту, слабкість концентрації уваги або сповільнення реакцій у дітей.
6. Найтяжче ускладнення вживання алкоголю є синдром алко-гольного плоду. Він характеризується низькою вагою новонародженого, деформацією суглобів, вадами обличчя, вродженим слабоумством.
7. Спостереження свідчать, що у жінок, які зловживають спиртним, синдром спостерігається у 50% пологів. Подібні прояви синдрому алкогольного плоду має і для наркотичних речовин таких як барбітурати, ЛСД, маріхуана (анаша, гашиш).
8. Жінки, що палять, маю схильність народжувати менших за вагою дітей, що становить головну причину дитячої смертності.
9. Новонароджені діти батьків, що палять, мають в 2 рази більше шансів захворіти упродовж першого року свого життя.
10. Під час вагітності на ранніх етапах нікотин може викликати порушення прикріплення ембріона до стінки матки, а в результаті відбувається припинення вагітності, або викидень.
11. У жінок, які палять у 2-3 роки частіше бувають викидні. Так, наприклад, у США щороку реєструють 50 тисяч випадків викиднів, пов'язаних із палінням під час вагітності. У таких жінок у 2 рази частіше бувають передчасні пологи. У них збільшується кількість ускладнень під час пологів. Наприклад, у двічі частіше виникають кровотечі, на 25-35% більше порушень у плаценті, а маса плаценти, знижується на 20%.

12. Випалювання навіть однієї сигарети веде до помітного збільшення у крові рівня адреналіну, катехоламінів. А вони разом з ніотином порушують регуляцію скорочення маткових труб.
13. Лише кількох сигарет достатньо, щоб перша вагітність виявилась позаматковою, і, можливо, – останньою!
14. Особливо чутливий до ніотину плід жіночої статі. Вже внутрішньоутробно сповільнюється розвиток статевої і ендокринної системи майбутньої дівчинки, а як наслідок – безпліддя у майбутньому сімейному житті.
15. Спостереження за людським плодом, якому більше 4-х місяців виявили, що майбутня дитина настільки не переносить паління, що навіть тоді, коли мати подумав, чи не затягнутись їй цигаркою, серце плоду починає прискорено битися. Це відбувається тому, що в результаті паління плід утримує менше кисню, що викликає у нього хворобливі судоми.

А от звідки він може знати про бажання матері?

А причина в тому, що бажання отримати дозу ніотину порушує гормональну систему матері. Подумайте над цими фактами, адже ви майбутні батьки.

Ведучі:

А як тісно пов'язані алкоголізм і наркоманія із злочинністю?

Ви вже чули, що 70% нещасних випадків і аварій на транспорті трапляється з вини нетверезих водіїв. Але це ще не все.

96% осіб, які засуджені за хуліганство, були п'яні.

У нетверезому стані скоюються найважчі злочини: 67% навмисних вбивств, 57% нанесення тілесних пошкоджень, розбійні напади, пограбування. А наркоманія – це суцільна злочинність! Злочинці ті, хто вирощує наркотики, злочинці – хто їх транспортує, злочинці ті, хто продає. А на які злочини йдуть люди, щоб придбати чергову дозу.

Цигарка: Ой, браття, щось вас так завантажили! І Моє щастя, що мені хоч криміналу ще не «пришили». Мене люблять люди, пройдіться вулицями великих міст і усюди ви побачите чудову, різнокольорову рекламу. Я ж така красуня!

Цигарка Захист цигарки І

Протягом віків люди вірили в цигарку, знаходили в мені свого друга і розрадику. І таких людей у нашій країні багато. Палять у нас усі – десятирічні хлопчики і дівчатка, підлітки, молоді чоловіки у розквіті сил і статечні дами бальзаківського віку, юні матері і сиві ветерани. На сьогоднішній день Я затягнула в свої тенета 60% чоловіків і 20% жінок, тобто 40% всього населення Землі. В Україні цей показник дорівнює 25%. Тобто палить кожний четвертий. А у віці 20-29 років – ще більше, – це 60,5% чоловіків і 32% жінок. І зверніть увагу, роблять вони це свідомо, добровільно і ніхто з них, повірте, не вважає себе ворогом власного здоров'я.

Я, Цигарка, у наш важкий стресовий стан заглушую не тільки голод, а й тривогу, душевний біль. Для молоді я стала просто необхідною. Не всім тепер доступні спортивні зали, басейни, нестачу спілкування та уваги з боку дорослих. Використовуючи порожні пачки з-під цигарок, діти мають можливість розвивати свої творчі і розумові здібності, конструюючи різноманітних роботів. Дехто може колекціонувати пачки. Прибутки від виробництва і продажу цигарок складають мільйони доларів. А тисячі людей зайняті у тютюновому бізнесі мають змогу регулярно отримувати зарплату, щоб годувати свої сім'ї.

Ведучий: Щось ти тут дуже все гарно розмалював, а до нас завітали з екологічної поліції.

Виступ екологічної поліції:

Через паління відбувається забруднення навколишнього середовища. Щорічно в атмосферу виділяється:

- 500 тис. тонн чадного газу;
- 720 тонн синильної кислоти;
- 108 тис. тонн ніотину;
- 384 тис. тонн дьогтю.

Маса недопалків кинутих де попало досягає 2 520 000 тонн.

Кожна людина, яка випалює в день 20 цигарок, за рік перетворює у попіл і дим 417 тис. кв. см паперу. А на цьому папері можна б було надрукувати книжку обсягом 300 сторінок – 18% загальної кількості нищівних пожеж трапляються у результаті паління.

Ведучий: А ось приклад, як паління може впливати на сімейний бюджет. Канадський фермер Мартін Пістолькорє, якого друзі за звичку палити назвали «паровоз», підрахував, що за роки куріння (почав у 9 років, а зараз йому 43) випущено в дим стільки, що на ці гроші можна б було купити два автомобілі супер класу або чотири трактори Тепер «паровоз» уже не палить, кинув.

Цигарка в сторону

Міняю тактику, тебе натиснути не жалість, може пошкодують?

Захист цигарки II

Я хочу вам дещо розповісти. Колись у давнину, коли мого батька Тютюна тільки привезли у Європу, нам віддали найкращі землі, добро доглядали і продавали тільки обраним особистостям. Але одного разу, як розповідає легенда, по полю йшли Бог і святий Петро. Всі квіти вклонялися їм, а ми, зберігаючи власну гідність, не зробили цього. Бог розгнівався і покарав батька і всіх його нащадків, прийнявши суворе рішення: «Довічно вас люди будуть палити» Пошкодуйте мене. Ми і так помираємо в страшних муках, згоряючи дотла.

І Цигарка заплакала. Із зали виходить глядач.

Глядач: Ти знаєш, цигарко, я вже майже кинув палити, але послухавши тебе, я передумав. Ти така корисна і нещасна, що я вирішив запросити тебе на вечірку до своїх друзів, щоб розважитись.

Ведучий 1: Що тепер буде? От один і потрапив у тенета. Для чого ми їх запрошували в цю країну Діоніса?

Ведучий 2: На турбуйся, адже він пішов на вечірку до друзів, а друзі бувають різні.

Дівчина 1: О, Рома, привіт, як добре, що ти вже прийшов. Я чула, що ти кинув палити, молодець!

І ми сподмаємось, що ви дотримуватиметеся здорового способу життя. Ви зробіть свій обов'язково правильний вибір. А поки що послухайте поезію:

На світі все зникає, мов пісок.

Лиш там – на небі, бачать кожен крок.

На світі все зникає наче тінь.

Помилки лиш печуть. Це гострий біль.

Ти сам собі володар, керуєш сам життям.

Сам створюєш проблеми і накази почуттям.

Та інколи лиш пляшка руйнує мрії всі.

І зневажають друзі, а друзі ці – твої.

І голка ворог лютий.

А цигарка, друже, теж.

Стаєш в думках ти скутий.

Немає цьому меж.

Колись, можливо, схочеш ти вмить кинуть усе.

Але уже не зможеш, тебе у вир несе.

А вир – це ті проблеми, які несуть нам ЗЛО.

Яка життя емблема? Чи смерть, а чи добро?

Подумай: через пляшку

Не варто все втрачати.

Але, й хоч буде важко,

Ти спробуй знов почати,

Живи, як усі люди,

Кохай, працюй, учись!

Повір, все добре буде,

Лиш за життя борись!

Соціологи провели анонімну анкету серед дівчат московських шкіл. На питання: «Чому ви курите?» 60% відповіли:

– Це модно, це гарно.

А 40% курить тому, що хочуть подобатися хлопцям. Потім опитали 256 юнаків.

На питання: «Як ти ставишся до того, що в твоїй компанії дівчата палять?» 41% відповіли : «позитивно», 41,6% – «негативно», 17,6% – «байдуже».

На питання: «Як ти ставишся до того, що дівчина, з якою ти дружиш, палить?» 1% юнаків відповіли: «позитивно», 04% – «негативно», 15% – «байдуже».

На питання: «Чи хотів би ти, щоб твоя дружина палила?» з 256 осіб тільки двоє відповіли: – «мені все одно», решта – категорично заперечили. Ось такі результати опитування. Запам'ятайте це дівчата. Недарма російський письменник Антон Чехов сказав: «Поцілувати дівчину, яка палить – це все одно, ніби поцілувати попільничку».

Аргументи *За*

Проти

– Цікаво, як ти будеш здавати екзамени, адже сигарета тебе завжди заспокоювала?

– Протягом одного року серце курця мусить зробити на 5-10 мільйонів ударів більше ніж некурця.

– Чого ти боїшся? Ти завжди зможеш кинути палити, коли захочеш.

– Ти помиляєшся. Паління може бути як фізичним, так і психологічним наркотиком.

– Твій батько хіба не палить? То чому ти не повинен палити?

– 85% курців визнають те, що вони хотіли б покинути палити.

– Не позбавляй себе найприємнішої розваги.

– Жінки, чоловіки яких багато палять, мають у 4-й рази вищі шанси померти від раку легенів, ніж ті, чоловіки яких не мають такої звички.

– З сигаретою ти маєш можливість виглядати дорослішим, відчувати себе самостійнішим

– Шанси померти з різних причин у курців на 70% вищі, ніж у некурців.

Стоп! Зупинимось. Ми не знаємо як закінчиться для нас ця подорож у країну Діоніса. Кожен з нас робить свій вибір. І він правильний. І, залежно від нього, в кожного з нас буде своє життя, здоров'я і свій шлях широкий...

5.7. ПОДИХ РІДНОЇ ЗЕМЛІ

(літературно-музичний сценарій)

Святково прикрашена зала, на столі лежить паляниця запашиного хліба. Стоїть сніп пшениці, прев'язаний золотим перевеслом)

Звучить мелодія пісні «Земля – народу сила»

Сл. Л. Федорчука, муз. О. Заширія, Т. Піскарьової

У нашого народу одвічно священне ставлення до землі. Її нагороджували найвеличнішими епітетами: свята, Божа, праведна, ненька-мати. Згадаймо такі вислови: «Держімося землі, бо земля держить нас», «Земля кормить людей, як мати дітей», «Землю поважай, вона дасть урожай». Українці споконвіку хлібороби, а звідси і така шана до своєї годовальниці.

Звучить пісня «Земле моя»

«Земле моя!»

Куди не кинеш оком – безмежнії поля!

Розкинулась широко свята моя Земля!

Як стокрилий сокіл,

Як в травні журавлі,
Я чую спів Землі,
Криничний спів Землі,
Священний спів Землі.

Приспів:

Хто мене в літа ранкові
Вчив добру і вчив любові? –
Ти, Земле моя!

Хто мене в юнацькі роки
Дав дорогу в світ широкий? –
Ти, Земле моя!

Хто мені дав чисту воду
Із джерел мого народу? –
Ти, Земле моя!

Хто мені дав сонце Миру
І в майбутнє світлу віру? –
Ти, Земле моя!

Муз. О. Осадчого, сл. Ю. Рибчинського

На зорі своєї історії люди поклонялися сонцю і вітру, небу і землі, наділяли незрозумілі для них природні явища божественної силою. Ці давні звичаї вкоренились в традиційні українців. Земля для селянина була немовби живою істотою. Вона плодovита багата і живий свідок.

Я дякую, Земле, за те, що зростила
Під зоряним небом, під сонцем ясным
З бідом боротись дала мені сили
Крізь сльози сміятись, дивитись крізь дим
Хай вітер голубить калину у лузі,
І листя скидає струнка тополя.
Я дякую долі, що є в мене друзі –
Велика, хороша, селянська родина

(Ф. Мороз, Черкащина)

Старші люди, наділяли землю ознаками живої істоти, остерігалися бити по ній палицею – «бо їй болять». Свята земля має і свої іменини – Духів день. Земля позначалась свіжістю і недоторканістю. Їй не дозволялося ображати, сварити, проклинати, бити людиною, топтати ногою. Говорили «Не бий землю – не дасть хліба».

Земля – не камінь і не мертва площа
Це організм живий, необозримий,
Дарована нам Богом, створена вона
Як вічний дар, для тих, хто одержимий
Вона не терпить зраду і обман
Для самовідданих найвище
Їй не потрібен зиск, несмілий чистоган
Це не ристалище і не ігрище
Їй Богом вділена одна мета –
Ростити хліб – щоб було до нього
Ця місія одвічна, досить непроста
Заради цього поступу святого
Вона тепер з тривоною до нас:
Ви не торгуйте, не гендлюйте мною
Це гріх великий – гріє час
Позбутись вірності святої

(М. Хорунжий)

Що таке земля для сільського трудівника? Це хліб його, його теперішнє та майбутнє, його твердь земна й вселенська, його молитва свята і ікона.

Земля, що сяє килимами,
Лісами, ріками, степами,
Та все оте, що поряд є,
То все найкраще, то моє.

Вода святая, наче криця,
На сонці радісно іскриться
Хита тополі вітерець

Та подих рідної землі
Щоранку у тонкій імлі
Це моя доля, це земля
Це Україна, бо це я

Нема країни, як моя
Де медом дихає земля

(І. Марійко)

Звучить пісня «Край, мій рідний край» Сл. і муз. М. Мозгового.

Вирушаючи у далеку і довгу дорогу, люди брали з собою найсвятіший амулет – грудочку рідної землі. Грудочка землі була як оберегова пам'ять про рідний край – це наш давній і добрий символ. Ця грудочка землі, як найдорожчий скарб, була цінною для того, хто був далеко-далеко від рідного краю. Це точно відтворив геніальний Шевченко. Перебуваючи у засланні він уклінно прохав мінливу долю:

Або хоч крихітку землі
Із-за Дніпра мого святого
Святії вітри принесли,
Та й більш нічого...

У землі чисте серце і світлі наміри – дати життя і берегти нас. Але для цього ми повинні відповідати їй тим самим. Земля – це свічадо, яка повертає кожному його власне обличчя

І тому, мабуть, не випадково поети-піснярі складають вірші, пісні.

Звучить пісня:

Чом, чом, чом земле моя
Так люба ти мені?
Чом, чом, чом земле моя,
Чарує так мене
Краса твоя

Сл. К. Малика, муз. Д. Січинського

Земля моя, земля найкраща в світі!
Я твій маленький, тонкий пагінець.
Без тебе я ніде не зможу жити,
Для мене ти і ненька, і мудрець.
Земля моя, мій милий рідний краю,
Тебе я в щасті й горі пізнаю.
Твою красу всім серденьком вбираю
І хочу знати історію твою.

Я хочу знати всі твої джерела
І рідну мову, щирості слова.
Бо ще жива культура, ще не вмерла,
Бо Україна — вічна і жива!
Земля моя, земля найкраща в світі,
Ось тут моє коріння і рідня.
Бо тут мого дитинства сонце світить,
Я тут расту і тут живу щодня.
Земля моя, прекрасна Україно,
Твоєю піснею я серденьком живлю.
Для мене ти і вічна, і єдина,
І я тебе всім серденьком люблю!

«Патріарх» наукового землеробства І. О. Стебук писав: «Земля – то наша Батьківщина. Обробляти землю – значить служити Батьківщині» Земля – це й середовище та всесвіт наш, наш клаптик і ціла планета! Це наша влада земна, основа, лоно, оселя й світло в ній.

Свята земля завжди у нас в душі
В холодну зиму, і весною й літом,
Одвічно сонце світить теплом.
Хай всюди будуть люди ним зігріті,
Земля завжди хай щедриться теплом!

Звучить пісня:

Є земля солов'їна на світі,
Де купуються маки у житі
Де кує людям щастя зозуля
І добром засівають поля
Є найкраща у світі країна –
Це моя золота Україна,
Дорога прадідівська земля

Приспів:

Ти, Україно, дала мені крила,
Душу пісенну, долю щасливу
Ти моє сонечко, ти моє небо.
Як би я жив, Україно, без тебе

«Земля солов'їна» Сл. і муз. О. Лазарєва

А тому треба землю берегти і боронити її – свою землю, для себе, для своїх дітей, внуків і правнуків – нащадків наших.

Великий Довженко заповідав: «Любіть землю, любіть працю на землі, бо без цього не буде щастя нам і дітям нашим ні на якій планеті! Любіть її! Любіть землю і труд! Любіть Україну!»

І нам всім потрібно пам'ятати, що це наша земля – і іншої не буде!

Автор сценарію: Л. П. Положенко

5.8. БЕРЕЖІТЬ ПЛАНЕТУ ЗЕМЛЯ – ВОНА У НАС ОДНА

Святково-прибрана зала. Сцену прикрашає велика картина: тече річка, над нею схилилися верболази, в далині поля на яких колоситься пшениця, видніється лісок. На столі стоїть глобус.

Ведучий:

Планета Земля є однією із великих планет Сонячної системи, третя за віддалю від Сонця.

Більшу частину землі займає Світовий океан-понад 361 млн км² (71%), суходолом зайнято 149 млн км² (29%) земної поверхні.

Земля єдина планета, де досі відоме життя: людина, рослина, тварина. Земля — наш дім, годівниця, захист. Планета Земля — це все те що, оточує нас завжди, де б ми не були і щоб не робили. На ній ми родимся і в неї входим, являємося чим-то в роді складової її самої. Ми земляни — яка б національність не була проставлена в нашому паспорті.

Значить в першу чергу, треба знати Землю. Треба бути з нею воєдино, берегти її, як вона береже нас. Треба не боротися з нею і її природою, а старатися бути до неї як можна ближче.

Ось що писав російський історик, літературознавець Д.С. Лихачов: «Природа творила людину мільйони років. Поважаймо цю роботу, живімо гідно, підтримуючи все створене і чинячи опір усьому руйнівному в житті».

Читець 1-й:

Надивляюсь на сонце і квіти,
Ніби вперше прийшов у цей світ
Намагаючись усе зрозуміти
З висоти вже пройдених літ.
Я горнусь до живої природи,
Уклоняюсь кущу й деревцю
Більш не треба мені нагороди,
Як відчути спорідненість цю.

Родичаюсь із гаєм і полем
Розмовляю до бджіл в квітнику,
Захищаю створіннячко кволе —
Раз дається життя на віку.

Поки днина, погожа в зеніті
Тільки жити, як Бог повелів
Дивуватись усьому на світі,
Розуміти природу без слів
Цінувати усе те, що маєм
Кожен день, що коротший за мить
Поки сонце і крона в розмаї,
Й день останній іще не сурмить

(Іван Складний, м. Київ)

Ведуча:

Мабуть, найбільшу насолоду і радість, найпалкішу любов до рідного краю, до життя викликає природа. Вона завжди чарувала й хвилювала людину. Шепіт голубої води, зелених дібров, спів дзвінкоголосих пташок, аромати розмаїття квітів — усе це дорога серцю, ні з ким незрівняна природа рідного краю.

Читець 2-й:

Відчуй себе частиною Природи
В єднанні з нею завжди будь
І в дні ясні, і в дні негоди
І й віддати шану не забудь
Поклонишся вітру в полі
Сонцю в небі посміхнись
на волі
І душею до Природи пригорнись!
Роздивився Всесвіт у малому —
В сніжинці, в крапельці води
Не дивуйсь жорсткому і злому

І до гармонії з Природою іди.

(І. Нагорний, м.Київ)

Ведучий:

З розвитком цивілізації вплив людей на природу стає щодалі потужнішим і сьогодні набув катастрофічного характеру, бо природі самій уже не подолати завданих їй ран.

На планеті немає жодної частинки землі чи моря, де б не було слідів діяльності людини.

Адже природа нашої планети Земля, багата на рослинний і тваринний світ. Але на жаль меншає рослин і тварин, зникають річки та озера. За необережне, а то й зневажливе ставлення до природи – комори наших скарбів, людству доводилося неодноразово розраховуватися.

Природа мстива і перемоги над нею небезпечні. Обачне ставлення до довкілля – це відповідальність перед майбутнім.

Ще в далеку давнину на одній із найбільших єгипетській піраміді Хеопса був вибитий ієрогліфічний напис: «Люди загинуть від невміння користуватися силами природи і від незнання істинного світу».

Читець 1-й:

Зелений паросток планети,
Тебе я хочу вберегти
Бо розумію що ракети
Життя не можуть нам спасти.
Від них іржі багато, пилу
В природі – все ж бо навпаки:
Побачиш першу квітку милу
Й душа співає залюбки

(С. Лазаренко, Харківщина)

Ведуча:

Цікаве спостереження зробив біолог М.П. Шилов – чим багатша, красивіша природа, тим добріше, гостинніше населення. І це дійсно так.

Природа України – найкрасивіша у світі, багата, щедра, різноманітна. Люди – працьовиті, терплячі, талановиті. Віковічна непроста історія залишила свої відбитки на природних ландшафтах, ріках, морях, лісах і полях, у душах, характері людей, традиціях і життєвих цінностей українського етносу. Поклоніння матері – Природі, пошуку у неї захисту і засобів життя, а в окремі періоди – і виживання, генетично заковдані попередніми поколіннями у більшості із нас.

Читець 2-й:

Шепочуть над Десною верболози
Немов у вічність вода протіка,
Із історії мого народу сльози
Все несе й несе вона в віка
Нам би цю святую і рідну воду
Не скаламутити, не огорчити,
І для майбутнього нашого роду
В гармонії з'єднати, поріднити
І я хотів би кожної весни
Коли усе в природі оживає,
Поклонитись берегам Десни,
Що чарівний край нам омиває.

(І. Нагорний, м.Київ)

Читець 1-й:

Іду садами я з Дніпра.
Свіжий вітер, птаство всюди.
Весняна чарівна пора зве на схили.

Спішать люди,
Щоб вдихнути зелень трав
І вклонитися природі,
Соловейко не вгавав,
Чистота його мелодій
Лилася і серце наповняла.
Таємничою красою,
Ліщина, щось вербі шептала
Навік обнявшись під горою.

(Іван Макарчук, м.Київ)

Ведучий:

Рослини –це легені нашої планети, джерело кисню. Без них життя на землі було б неможливе. Але люди завдають шкоди рослинам: вирубають ліси, забруднюють землю, воду. Приблизно 10 тисяч років тому на земній кулі шуміли дрімучі ліси. Їхня площа становила понад 60 млн кв. км.. Внаслідок невмілого втручання жителів планети наступило поступове знищення лісів. На усіх континентах планети зникло майже 20 млн. кв. км лісів. Значення лісу на планеті величезне. Ліс природний цех, який очищає повітря, віддаючи кисень і поглинаючи вуглекислий газ. Ліс насичує повітря водою, без чого не можливе життя. Сьогодні лісі вирубають з різних причин, ліси горять, ліси перетворюються в болота, висихають, гинуть. Можна багато говорити про кризовий стан лісу, піднімати проблему охорони лісу, але вихід один. Нам необхідно навчитись жити в гармонії з лісом і всім, що оточує ліс.

Читець 2-й:

Прошу я всіх, прошу не сам
Давайте вклонимось лісам.
За те, що в світі гарне є,
За те тепло, що він дає.
Тепло від проміння він має
Бо з Сонцем щиро розмовляє.
Бере енергію від нього
І зберігає в собі надовго
Він біомасу продукує
Свою крамницю ліс пакує.
Є в нього все: харчі і ліки,
Не перелічить, хтозна скільки
Людина лісові вклонись
І поцікався як колись
Первісних він людей зустрів,
Нагодував, теплом зігрів
Зігрів тоді і нині гріє,
Страждав не раз, сказати не вміє
Віками мудрий ліс зростав,
Людей від лиха захищав.
Цивілізацію він спас,
Ліс завжди поряд, любить нас
Відновний він ресурс Природи
Не задавайте йому шкоди
Людина лісові вклонись
Він допоможе, лиш звернись,
Рай на Землі побудувати.
За те нам вдячна буде Мати, Природа, Бог!

Людина Богові вклонись
За те творіння – дивний Ліс!
(Володимир Малуга, м.Київ)

Ведуча:

Вода для людини і для всього живого на землі є найважливішим екологічним чинником. Від води залежить стан всього живого на землі. Ще в давні часи люди поставили собі за мету – досягти свого розвитку за будь яку ціну. Вони не вміло використовували водні ресурси, не дбаючи про наслідки. Сьогодні існує екологічна катастрофа з водою в багатьох країнах – це перш за все нестача прісної води. Через забрудненість і нестачу води гинуть тварини, організми.

Велику небезпеку приносять стічні води заводів, підприємств, тваринницьких ферм, агрохімікатів, які містять отруйні речовини. Очисні споруди, на жаль, не завжди очищають воду як належить. Вживання такої води негативно впливає на здоров'я людей, тварин і розвиток рослин. Ось чому необхідно охороняти наші джерела від різноманітних забруднень, щоб людина могла без побоювання використовувати такий дар природи, як річки, водоймища, озера і моря, не зашкоджуючи своєму здоров'ю.

Читець 1-й:

Пам'ятайте, люди, назавжди:
Неможливо жити без води.
Це – життя колиска, це – дощі,
Це – роса і квітка на межі,
Це – тумани, ріки і моря,
Джерело у спеку, це життя,
Це – кришталь озер і джерело,
Це – хмарки у небі, це – село.
У тополях й вербах над ставком,
Це – криниця, квітка від вікном,
Шурхіт хвиль і шторму дикий рев,
Це – струмок у травах між дерев,
Зелень трав, веселки кольори...
Пам'ятайте, люди назавжди!

(Наталія Кіндратчук, Сумщина)

Читець 2-й:

Назад до природи
Назад до природи! – кричать городи
Огірки без міндобрив отакої породи!
Час нам душі породить і колобродить –
Назад до природи!
Назад до природи – природа вже просить!
Досить синтетики –
Досить неправди – правди не досить!
Назад до природи!

(Іван Драч м. Київ)

Ведуча:

Людина і природа, природа й суспільство – це тема пронизує всю поезію Драча і живе в ній постійно, болісно і складно. З одного боку – тривожне відчуття глобальних суперечностей, які загострилися в сучасну епоху. З другого – перші пошуки гармонії і злагоди між природою й машинною цивілізацією.

У своєму вірші «Людиноптахи, птахолюди – ми» Іван Драч відображає фантазію-утопію про те, як заради потреби небес («Всім на світі треба неба, людству й птаству, треба всім небес»)

відбулася благодійна еволюція: ... у людях крила розкрились, а у птахів олюднилися душі – ми були єдиним птахолюдством». Поет в різних формах поетичного вислову твердить: ідеал майбутньої свободи й щастя людства – в його принципово, розумному і братньому єднанні з природою. Оця вільна поетична варіація на тему відомих ідей В.Вернадського та інших науковців про неосферу.

Ведучий і ведуча:

Ось що заповідав нам великий Олександр Довженко:

«Любіть землю, любіть працю на землі, бо без цього не буде щастя нам і дітям нашим ні на якій планеті!

Любіть її!

Любіть землю і природу!

Любіть Україну!

Пам'ятайте це ваша земля – іншої не буде!»

Отже природа – це наш дім, наша земля в якому проходить наше повсякденне життя. Тільки від нас самих залежить стан нашого спільного дому, в якому жити нашим дітям, онукам, правнукам.

Автор сценарію: Л. П. Положенко

5.9. ТРЕНІНГ «ЗБЕРЕЖЕМО ДОВКІЛЛЯ РАЗОМ»

(творче дозвілля)

Мета: Усвідомлення студентами екологічних проблем, характерних для сільської та міської місцевості, формування в них досвіду спілкування у пошуках шляхів вирішення цих проблем, актуалізація особистісної значущості екологічних проблем.

Правила тренінгу:

1. Не відмовлятися від участі у виконанні тренінгових завдань.
2. Допомогати іншим учасникам у процесі виконання завдання.
3. Не переходити на особистісні оцінки.
4. Не користуватися шпаргалками.
5. Єдина форма спілкування між учасниками на «ти» та на ім'я.
6. Персоніфікація висловлювань. Говорити від свого імені: «Я так думаю...», «Я так вважаю...», «Мені здається...», «Моє ставлення до цього...».
7. Взаємоповага.
8. Прояв щирості і відвертості.
9. Бути активним.
10. Використовувати правило «піднятої руки».
11. Оцінювання: максимум 10 балів.

Вправа I

Ведучий: Поділіться на дві групи: «Мешканці села» та «Мешканці міста».

Кожна група має виявляти екологічні проблеми, характерні для їхньої місцевості та проаналізувати, якої шкоди вони завдають природі. Тривалість виконання завдання – 10 хвилин. Про результати повідомляють представники від груп. Після виступу кожного представника груп ведучий ставить запитання: «Які з названих протилежною групою екологічних проблем не зашкоджують вашій місцевості?» (*Студенти відповідають*).

Примітка. У разі потреби, ведучий указує на конкретні вияви інших екологічних проблем, але натякаючи, щоб студенти самі їх назвали.

Екологічні проблеми села

- скорочення кількості населення в сільській місцевості зменшує можливість соціальних контактів, поінформованість сільських жителів щодо екологічних проблем;
- застосування в сільському господарстві хімічних добрив і пестицидів забруднює

грунти, стічні води та водойми, що згубно позначається на життєдіяльності живих організмів, здоров'ї людей;

- машинна обробка ґрунтів, вирубування лісосууг загрожують загибеллю дикої флори і фауни даної місцевості;
- вирубування лісів призводить до нагромадження в атмосфері вуглекислого газу, що затримує сонячне тепло та спричиняє парниковий ефект;
- лісові пожежі, внаслідок яких в атмосферу потрапляє велика кількість сажі та сполук вуглецю, сприяють парниковому ефекту, знищують лісові ландшафти та їх мешканців, порушують природний екологічний баланс цих територій.

Екологічні проблеми міста

- забудова земельних ділянок у містах спричинює знищення зелених насаджень;
- масовий приплив людей у пошуку робочих місць, можливості навчання є однією з причин погіршення екологічного стану міст;
- шумове забруднення середовища значно впливає на нервову систему, психіку, сприяє емоційним стресам, розвитку агресивності, погіршує слух людини тощо;
- збільшення кількості транспорту призводить до забруднення повітря сполуками свинцю, вуглекислим газом та іншими токсичними речовинами, що нагромаджуються в організмі людини і згубно впливають на головний мозок, органи дихання, також забруднюють ґрунти, зашкоджуючи таким чином життя рослинного та тваринного світу;
- збільшення кількості виробничих та побутових відходів ускладнює проблему їх утилізації.

Спільні екологічні проблеми

- вирубування дерев порушує природну регуляцію вмісту в повітрі сполук вуглецю та водяної пари, спричинює ерозію ґрунтів, загибель живих організмів;
- збільшення шкідливих викидів електростанцій та автотранспорту, таких як двоокис сірки та оксид азоту, спричинює кислотні дощі, що зашкоджують водоймам, сільському господарству, будівлям, рослинному та тваринному світові, здоров'ю людей;
- використання в аерозольних балончиках хлорфторвуглеводнів призвело до часткового руйнування озонового шару атмосфери. Порушилася природна регуляція надходження до поверхні Землі шкідливого для життя ультрафіолетового випромінювання, збільшилася кількість захворювань людей на рак шкіри. В Антарктиді, наприклад, над якою утворилася найбільша озонова діра, навіть осліпли деякі тварини;
- промислові та побутові хімічні відходи отруюють ґрунти та водойми, порушують їх екологічний баланс, згубно впливають на тваринний та рослинний світ;
- спалювання великої кількості вугілля, нафти, газу, спалювання сміття, опалого листя, паління тощо зумовлюють парниковий ефект (розігрівання атмосфери), призводять до кліматичних змін, що негативно впливають на світ природи;
- дезактивація, транспортування, переробка та захоронення радіоактивних відходів АЕС викликає забруднення довкілля радіоактивними відходами.

Вправа II

Ведучий: Поділіться на п'ять груп. Я називатиму екологічну проблему, а ви по черзі відповідатимете наступним чином:

- перша група – трагічно;
- друга група – суперечливо;
- третя група – зворушливо;
- четверта група – адміністративно;
- п'ята група – байдуже.

Примітка. Потрібно називати екологічні проблеми, перераховані у попередній вправі. Достатньо двох-трьох проблем, щоб не затягувати процедуру тренінгу й утримувати увагу

студентів.

Тренінги забезпечують закріплення студентами інформації щодо екологічних проблем та шляхів їх вирішення, порівняння різного ставлення людей до цих проблем, усвідомлення нерозривної єдності та взаємозалежності екологічних проблем міста та села, розуміння трансграничного забруднення Землі, розвиток глобального екологічного мислення.

У ході тренінгу у студентів формується *творче відношення до справи, уміння проектувати, спостережливість (перцептивні якості), відповідальність, вимогливість, ініціативність, працездатність, самоорганізованість (організаторські якості), уважність, чуйність, тактовність, привітність, простота (комунікативні якості), ентузіазм, оптимізм, витримка, почуття гумору, емоційна сприйнятливність (експресивні якості), уява, пам'ять, увага (психологічні властивості), дикція, міміка, пластика (зовнішні дані), тощо.*

5.10. ТРЕНІНГ «ОРГАНІЗАЦІЯ СТУДЕНТСЬКОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ»

Мета: спонукати слухачів до творчого мислення, допомогти знайти нові шляхи вирішення ряду проблем організації студентського самоврядування та інформаційного центру.

I. Робота в групах

Група I

Створення макету газетної сторінки (шпальти) з наявних матеріалів.

Група II

Аналіз випуску газети «Сьогодні» і визначення:

- сторінки з найоригінальнішим дизайном;
- найцікавішої фотографії або малюнка;
- найцікавішої назви статті або замітки.

Пояснення свого вибору.

Група III

Перелік потенційних читачів студентської газети (для кого ви її будете випускати?)

Не менше ніж п'ятнадцять пунктів.

Група IV

Визначення структурного складу редакції студентської газети (хто за що буде відповідати).

Група V

Продумування мети створення студентської газети (для чого ви її започатковуєте?)

Приблизно десять пунктів.

Група VI

Підготовка макету газетної шпальти (формат А-4), де необхідно розмістити:

- колонтитул;
- назву рубрики;
- одну статтю;
- два вірші;
- два малюнки;
- дві світлини;
- одну інформаційну замітку.

*Уявіть саме розміщення, не придумуючи назви. Спробуйте продумати скільки речень має бути в такому випадку у статті, у повідомленні, скільки рядків у віршах.

Група VII

Підготовка тем постійних рубрик студентської газети, їх назви (не менше десяти).

II. Мозковий штурм

1. Чим можуть допомогти в організації студентського самоврядування інформаційні центри?
 2. Чому потрібна студентська преса?
 3. Чи необхідне педагогічне керівництво студентськими друкованими виданнями?
- III. Підведення підсумків

РОЗДІЛ 6

РІДНА МОВА – ОСНОВА НАЦІЇ

Ввібрав її, як сонце, в себе
Із надвечір'я і світань...
У ній дніпровське синє небо,
І дим пісень, і гук повстань,
І миротворне жито жате,
І ніжна єдність двох сердець,
І мій усміхнений початок,
І мій задумливий кінець [75, с. 62].

Мова – то не тільки засіб спілкування, а голос Землі і Космосу, ритм колиски з якої починається шлях людини у світ, це пам'ять і поклик предків, закодований у слові, пісня матері для немовляти і батьківська настанова для сина, це і пісня закоханих, і плач осиротілих, щебет солов'я і каркання ворони. Це і критерій справжності людини, і її голос у Всесвіті. Т. Шевченко мав досить підстав твердити, що мова – від Бога.

Тож говорити про мову – це розмірковувати про універсальну єдність минулого, сучасного і майбутнього, здійснену завдяки мові. Людина не може ні пізнати себе, ні сформуватися, ні реалізуватися без мови. Як і без Батьківщини. Отож, без української мови не залишиться на землі нашого з вами знаку.

Мова – це універсальний чинник пам'яті: матері-батька, природи, історії, життя державного і суспільного. І разом з тим – осмислення того, що є. Ось чому мова несе в собі все, що дають історія, природа, рід, нація [85, с. 33]. Мовою формується думка, вона закодована в людській свідомості.

Усе з часом минає. Зникають могутні фортеці і будівлі, людина спроможна створити нові матеріальні цінності. Але не мову. Ось як казав видатний український педагог Костянтин Ушинський: «Навіть нову батьківщину може створити народ, але мови – ніколи: вимерла мова в устах народу, вимер і народ».

Наукою доведено: майбутня людина формується в основному до семи років. Саме тоді закладаються і основи духовності. Якщо в цей час дитина не чула рідної мови, то потім хоч і зможе її вивчити, але ніколи не вбере у свою душу. У людей, які не розмовляють рідною мовою відбувається внутрішній надлам, про чинники якого вони можуть і не підозрювати. Мова має колосальне значення для нас і навіть для тих, хто її відцурався! За словами Вадима Крищенка багато «чужих серед своїх». Сьогодні питання стоїть так: або ми повернемося до своїх джерел, або виростемо бур'яном. І скаржитися уже не має на кого – Україна незалежна держава.

Мова ніколи не буде знищеною. Вона пройшла горнило імперського винищення, проте живе і розвивається. Володимир Маяковський у своєму творі «Долг Украине» писав:

А что мы знаем о лице Украины?
Знаний груз у русского тощ. –
Тем, кто рядом, почета мало.
Знают вот украинский борщ,
Знают вот украинское сало.
И с культуры поснимали пенку:
Кроме двух прославленных Тарасов –
Бульбы и известного Шевченка, –
Ничего не выжмешь, сколько ни старайся.
А если прижмут – зардеется розой
И выдвинет аргумент новый:

Возьмет и расскажет пару курьезов –
Анекдотов украинской мовы.
Говорю себе: товарищ москаль,
На Украину шуток не скаль!
Разучите эту мову на знаменах-лексиконах алых,
Эта мова величава и проста:
«Чуешь, сурмы заграли, час расплаты настав...»

Письменник і совість російської нації Олександр Солженіцин якось написав: «У моєму сердечному відчутті немає місця для російсько-українського конфлікту, і якщо, спаси нас Бог, дійшло б до краю, можу сказати: ніколи ні за яких обставин ні сам я не піду, ні синів своїх не пушу на російсько-українську сутичку, – як би не тягнули нас до неї божевільні голови.»

«Руки прочь от моей державы!
Руки прочь от моей страны!
Хуже нет диктатора славы,
Ведь диктаторы – все равны!
Я сейчас понимаю чеченца,
Я сейчас поняла Литву,
Это хуже, чем иноверцы,
Мир не любит вашу страну!» («Путлеру», Лілія Завойська)

Наші історики, письменники, поети, працівники культури, науки і освіти – духовна та інтелектуальна еліта України – повинні зробити все, щоб відродити в серцях сьогоднішніх молодих українців той патріотичний дух, який панував серед лицарів запорізького козацтва і всього нашого народу. Треба якомога швидше допомогти молоді усвідомити, що сама нація була, є й буде головним чинником всесвітньо-історичного прогресу. Українська національна ідея є провідною об'єднавчою силою у формуванні української держави, української культури і мови.

Віками народ плекав цю мову, витворив її, одну з найбагатших мов слов'янства, **п'ятсот тисяч пісень** склала Україна цією мовою, дала світові геніальних поетів, зазнало українське слово шани й визнання серед народів близьких і далеких.

У Лілії Завойської «Мова солов'їна лине над полями,
Над високим містом, вежами, церквами.
Високого злету кожному, хто з нами,
Недарма ми з віку звемось бунтарями.
З українським жартом нас родила мати,
Українським співом свідчимось кохати,
То ж коли всі разом станемо співати –
Навчимося щастя своє будувати...»

«Діамантом золотим» назвав мову Володимир Самійленко, а Дмитро Білоус – «дивом калиновим»:

«Купана-цілована хвилями Дніпровими,
Люблена-голублена сивими дібровами,
З колоска пахучого, з кореня цілющого,
Із усмішки і сльози, сонця, вітру і грози
Наша мова».

І дійсно, рідне слово – це найдорожчий скарб людини, тому воно зворушує її душу. «Рідна мова дорога людині, як саме життя», – говориться в народному прислів'ї.

Французький письменник Вольтер зазначав, що за шість років можна вивчити всі європейські мови, але треба вчити все життя рідну мову, бо то невичерпна глибочінь.

Українська мова надзвичайно багата словниковим складом, вона *поетична, мелодійна, красива і співуча*. Доречно тут нагадати результати всесвітнього конкурсу мов, який був проведений у Парижі у 1928 році. На ньому визначалося, яка з мов *наймилозвучніша*. Зачитувалися

тексти різними мовами світу. Звучали там і вірші Т. Шевченка. Слід підкреслити, що членами журі була належним чином оцінена *виразність і милозвучність* українського слова. Серед чотирьох переможниць конкурсу українська мова посідала ***третє місце, поступаючись французькій та італійській, залишивши після себе перську мову.***

Про багатство нашої мови прекрасно написав поет:

«Ой яка чудова українська мова!

Де береться все це, звідкіля і як?...

Є в ній ліс-лісок-лісочок, пуша, гай, діброва,

Бір, перелісок, чорноліс. Є ще й байрак.

І така ж розкішна і гнучка, як мрія.

Можна «звідкіля» і «звідки», можна і «звідкіль».

Є в ній хурделиця, віхола, завія,

Завірюха, хуртовина, хуга, заметіль».

У нашій мові багато слів і словосполучень, які самі собою дуже поетичні, наприклад: Марічка, веселка, перлина, черемшина, серпанок, світлиця, смерічка [68].

В українській мові багато пестливих, ніжних, сердечних слів: ясочко, зіронько, квітонько, серденько. Пригадаймо, скільки ніжних, пестливих слів витворив наш народ на означення найдорожчого слова «мати»: *матінка, матіночка, матуся, мамуся, матусенька, матусечка, мамонька, мамуня, матуня* тощо. Нашу мову плідно збагачували українські письменники.

Я радий, що в тобі луна

Франків вогонь і дух Тарасів,

Що мужність чисту, як весна,

Знайшла ти в Лесиній окрасі...

Що від Довженка твій порив,

А від Сосюри мрійність юна;

Що розум Рильського бринить

В тобі, немов мотив світання;

Що до прийдешніх ти століть

Несеш всі наші поривання.

Сьогодні українська мова – державна. Проте проблем у її розвитку немало. І лише всією спільнотою ми можемо їх подолати, коли берегтимемо скарби, полишені предками, коли примножуватимемо, збагачуватимемо її теперішній розвиток.

Отож любімо і шануймо рідну мову – наш найдорожчий скарб. І не забуваймо заповіту великого Кобзаря:

«І чужому навчайтесь,

Й свого не цурайтесь».

6.1. ВИСЛОВЛЮВАННЯ ВІДОМИХ ЛЮДЕЙ ПРО РІДНУ МОВУ

Шануй рідну мову ти скрізь і у всьому,

Та істину кропить морозяний душ...

Ой, мамину мову схопили із дому

Й поклали за грати сполоханих душ [75, с. 161]

Усі головні європейські мови можна вивчити за шість років – свою треба вчити все життя.

Ф. Вольтер

Якщо людина не знає мови народу, на землі якого проживає, то вона є або гостем, або окупантом, або не має розуму.

Бернар Шоу

Немає людини, яка б не робила помилок, але той, хто виправляє свої помилки, – мудрець.

Китайська мудрість

Як про духовну зрілість окремої особи, так і про зрілість цілого народу судять найперше з культури його літературної мови.

І. Огієнко

Виховувати в собі повагу до мови, якою розмовляємо, – це, передусім, шанувати себе, виявляти повагу до народу, його історії, культури... Це – дисциплінувати мислення і волю, тренувати пам'ять. Високої мовної довершеності досягає, як правило, та людина, яка багато працює над мовою, прагне правильно говорити, виявляти у мовленні – усному та писемному – свою індивідуальність, усвідомлюючи, що «Я є мова».

О. Сербенська [108]

Мова – неоціненний скарб народу, найповніший літопис його духовного життя, у її глибинах – філософський розум, витончений естетичний смак, багато справді поетичного чуття, слід праці дуже зосередженої думки, сила надзвичайної чутливості до найтонших переливів у явищах природи, багато найсуворішої логіки, високих духовних злетів.

О. Сербенська [108]

Рідна мова – це найважливіша основа, що на ній зростає духовно й культурно кожний народ, ... рідна мова – то сила культури, а культура – сила народу, ... тільки рідна мова приносить людині найбільше і найглибше особисте щастя, а державі – найсильніші патріотичні характери. Без добре виробленої рідної мови нема всенародної свідомості, без такої свідомості нема нації, а без свідомої нації – нема державности, як найвищої громадської організації, в якій вона отримує найповнішу змогу свого всебічного розвитку і виявлення.

І. Огієнко [99]

Мова є універсальним засобом спілкування, засобом людського мислення – творення, оформлення і вираження думки, засобом обміну інформацією в усіх суспільно важливих сферах: освіті, науці, культурі, політиці, економіці, діловій сфері тощо. Формою її існування є мовлення – конкретний, практичний її вияв в усіх сферах життєдіяльності.

М. Голубець [33]

«Мова – найважливіше знаряддя соціалізації людини..., вона є найдосконалішим, незамінним засобом етнічної (національної) єдності» (В. Чапленко), «найголовнішим і найміцнішим цементом, що об'єднує етнографічний народ і перетворює його на свідому націю» (І. Огієнко). У ній виявляється генотип нації, досвід її буття, закладено код нації, її ментальність. Мова – найважливіша ознака нації і спосіб репрезентації її у світі.

З. Мацюк і Н. Станкевич [87]

Рідна мова – то найголовніший наріжний камінь існування народу як окремої нації: без окремої мови – нема самостійного народу.

І. Огієнко [99]

Під впливом царських указів, валуєвських циркулярів, системних лінгвоцидів, під тиском політики «злиття націй», формування «єдиного радянського народу» і поширенні «зрозумілої

всім» великодержавної одномовності українсько-російський суржик, люмпенізація (зубожіння) й вульгаризація продовжують нівечити наше мовлення.

М. Голубець [33]

Великоруський язык не сам дійшов до границі імперії, а його допхали туди сотні тисяч російського війська, тюрми та Сибір... Російська мова є засобом досягнення ворожих для українства політичних завдань.

Іван Нечуй-Левицький

Нова русифікація України набагато страшніша... Вона не накинута нам ззовні, вона є виплодом хахла, манкурта, яничара, одержимого ненавистю до свого національного походження.

Д. Павличко

Маємо велике чудо Господнє, що дарована українцям мова – попри царські цинічні заборони й радянські витончено-облудні методи руйнації – вижила, живе і ще й нині не перестає дивувати й захоплювати своїм багатством та красою навіть чужинців, які нею цікавляться. Але зважмо: йдеться про мову – безперечно, не про мовлення... Подумаймо разом, що і як робити, щоб ця найчарівніша квітка не опинилася під важким брудним чоботом. Не треба ворогів – самі топчемо її, святу... Навіть із трибуни парламенту антиукраїнські сили дозволяють собі послуговуватися мовою сусідньої держави і цим ігнорувати українську мову, одверто демонструючи зневагу до неї – можливо, власну інтелектуальну недолугість, яка обмежує розумові потенції до єдиної мови...

О. Захарків [53]

Українська мова винятковий приклад блюзнірського втручання... в її історію (сотні заборон та обмежень з боку різної окупаційної влади – Польщі, Московії, Румунії, Угорщини, Австрії) та унікального більшовицько-московського винаходу: втручання у фонетику та лексико-граматичну матрицю мови. Коли вже неможливо було заперечити українську мову як самодостатню систему, що автоматично породжувала націю і державу, у 30-х XX століття виникла ідея уподібнити її до російської мови. Політичним інструментом такої зміни стали урядові постанови та рішення, а звідси – задіяні внутрішньомовні чинники: зміна мовної норми.

І. Фарион [118]

Усунути деформацію мови, очистити її від спотворення, повернути нашій мові справжню народну красу – це справа честі усіх нас, і старших, і молодших, це природний обов'язок кожного перед незалежною, вільною Україною. Адже і мовою нації визначається моральне здоров'я народу, його розвиненість, культурність.

Олесь Гончар

Знебарвлення, спрощення, примітивне калькування російських лексичних, граматичних і навіть фонетичних структур – ось тенденції сучасного українського мовлення. Однією з причин цієї недуги також, на наш погляд, є брак національної гідності. Кожному публічному мовцеві – педагогам, політикам, журналістам, священикам – треба працювати над індивідуальним мовленням, щоб було воно добірним, повнокровним.

О. Захарків [53]

Мова перемагає своїх суперників не завдяки якимось внутрішнім якостям, а тому, що її носії є войовничіші, фанатичніші, культурніші, завзятіші.

А. Мартінс

Ніяку ідею не можна зрозуміти без її історії.

Огюст Конт

6.2. СВЯТО РІДНОЇ МОВИ

(сценарій може використовуватися під час навчальних практик)

Мета: формувати в учнів шанобливе ставлення до рідної мови. Виховувати гордість за її багатство, любов до нашої Батьківщини-України.

Обладнання: прикрашені українськими рушниками портрети Тараса Шевченка, Лесі Українки, Івана Франка.

Ведуча: Гостинно просимо вас, любі гості, на свято рідної української мови.

Ведучий: 9 листопада – День писемності, а мови – 21 лютого. Це свято вшановує наша держава. Ми зібрались, щоб вшанувати нашу рідну мову, бо мова – дивний скарб.

1. Вона, як ніжна пісня колискова.

Це мова, наче пташка світанкова,

Що гордо лине в свій стрімкий політ.

2. О, мово, ти – як дивная сопілка,

То звеселяєш, то хвилюєш нас.

Тобі вклонялись Леся Українка

Й благословенний батько наш Тарас.

3. Від інших мов ти не гірша,

Для українців – наймиліша,

Пісенна, ніжна і дзвінка

Мова Шевченка і Франка.

Діти кладуть квіти до портретів Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки. Звучить пісня «Звучи, рідна мово», музика О. Семенова, слова А. Демиденка.

Мово рідна, світи в ріднім домі.

Крізь зболений час і духовні руїни

Вертайсь, рідна мово, у серце народу,

У душу України.

Приспів

Якого ж ми будемо племені роду,

Якщо буде в устах наша мова зростать?

Чи будемо з вами тоді ми народом

Як стихне вона в голосах?

Звучи, рідна мово.

На землі рідній лийся по вінця,

Мово моя українська,

Мово моя материнська!

Мово рідна, квітуй і шануйся,

Любов'ю воздай всім народам і мовам.

З тобою я плачу, з тобою сміюся,

О, ріднеє слово!

Приспів

Мово рідна, живи в ріднім домі.
Крізь зболений час і духовні руїни
Вертайсь, рідна мово,
У серце народу, у душу Вкраїни.
4. Наша мова калинова і ласкава, і медова,
І багата, і небідна – от, що мова наша рідна.
5. Мово рідна! Колискова! Материнська рідна мово!
Мово сили й красоти – гей, яка ж прекрасна ти!
6. Ти постаєш в ясній обнові, як пісня лине, рідне слово,
Ти наше диво калинове, кохана, материнська мово.

Ведучий:

О місячне сяйво і спів солов'я,
Півонії, мальви, жоржини!
Моря бриліантів – це мова моя,
Це мова моєї Вкраїни.

Ведуча:

Мово, моя мово – мовонько шовкова.
У вінку біленькім – світла і легка.
Ти для мене завжди багата і святкова.
І мене без тебе на землі нема...
7. Велична, щедра і прекрасна мова,
Прозора й чиста, як гірська вода, –
То України мова
барвінкова, –
Така багата й вічно молода.
Звучить пісня «Наша мова», музика Миколи Ведмедері, слова Володимира Кленця.
Тепла, як сонячна днина, добра, неначе весна,
Мова віків України, казка її чарівна (двічі)
Мова – усміхнена квітка, радість весело – дзвінка.
Гарна, як небо улітку, ніжна, як пісня струмка (двічі).
Мова – джерельна криниця, райдужно – сонячний цвіт.
Це українська зірниця, що зачаровує світ.
8. Мужай, прекрасна наша мово
Серед прекрасних братніх мов.
Цвіти над ними веселково,
Як мир, як щастя, як любов!
9. Друзі шановні, матусі і тата
Вдячні ми всім хто прийшов на це свято!
Ми – українці – велика родина.
Мова і пісня у нас – солов'їна.
Зріє в садочках червона калина
Рідна земля для нас всіх – Україна.

Ведуча: Про калину складено багато пісень. Заспіваймо хоч одну, діти.

Звучить пісня «Біля калиноньки» на слова та музику Ю. Михайленка

Осінь знов до нас прийшла у село і в місто,
І калина одяглась в червоне намисто.
Приспів: Ми біля калиноньки в дружнім колі стали,
Пісеньку осінню ніжно заспівали.
Вже не гріє сонечко. Спів пташок не лине,

Тільки усміхаються ягідки калини.

Приспів

З золотого листячка сплетемо віночок,

Та й біля калиноньки почнемо таночок.

10. Солов'ї на калині, на калині зозуля,

Через гори й долини лине пісня з Посулля.

11. Мова в ній колискова дерева сонячна гілка,

Серця тиха розмова, калинова сопілка.

12. Вона голосок тоненький має,

Всіх дітей сьогодні звеселяє.

13. Люби, шануй, піднось до зір України її пісні і мову.

Нема солодшої повір, за неї, пречудову.

14. Мово українська, мово моя мила!

Ти уся із співу, весняних дібров.

Ясна – як усмішка, чиста – як сльозинка.

Ти моє найбільше щастя і любов.

15. Я до тебе, мово, так горнуся щиро.

У слова вслухаюсь різні і прості.

Мово моя, мово – найдивніше диво.

Матінка, схилившись над моїм чолом.

Ведуча: Любов до рідного краю, мови починається з колиски, з маминої пісні. Народні колискові пісні зачаровують надзвичайною ніжністю і простотою нас. У них – материнська ласка і любов, світ добра, краси і справедливості.

Ведучий:

Тут мамина пісня лунає і нині,

Її підхопили поля і гаї,

Її вечорами по всій Україні

Співають в садочках у нас солов'ї.

І я припадаю до неї устами.

І серцем вбираю, мов спраглий води.

Без рідної мови, без пісні, без мами

Збідніє, збідніє земля назавжди.

Звучить пісня «Коліскова» на слова Лесі Українки

Місяць ясененький

Промінь тихесенький

Кинув до нас.

Спи ж, мій малесенький,

Пізній бо час.

Любо ти спатимеш,

Поки не знатимеш,

Що то печаль;

Хутко прийматимеш

Лихо та жаль.

Тяжка годинонько!

Гірка хвилинонько!

Лихо не спить...

Леле, дитинонько!

Жить – сльози лить.

Сором хилитися,

Долі коритися;

Час твій прийде
З долею битися –
Сон пропаде.

Місяць яснасенький
промінь тихесенький
Кинув до нас...

Спи ж ти, малесенький,
Поки є час.

16. Ми пам'ятаємо про козаків – дуже сміливих, бойових захисників Січі.

Сяяли на сонці шаблі запорожців,
Як вони на конях гнали ворогів.
Козацькому роду нема переводу.
Лине про них слава з далеких віків.

Звучить пісня «Гей, шуми, великий луже!» на слова П. Ребро та музику Є. Пасічника

Гей, шуми, Великий луже, мати Хортиця, співай,
Щоб воскресла наша слава, наша пісня і душа.
Запорожців плем'я дуже повернулось в рідний край.
Земляки, вставайте в лави запорізького коша.

Приспів:

Наша мова солов'їна піде з нами у віки.
Доти буде Україна, поки будуть козаки.
То не вітер лине з поля в придніпровській стороні,
То летить козацька воля на буланому коні.

Приспів

Сходить сонце, золотиться, мов козацька булава.
Ще не висохла криниця – Запорізька Січ жива.

17. Мій отчий дім! Ти дав усе мені.

Моя Вкраїно, піснею багата,
Ввійшла у серце співом голосним
Як та любов, яку дарує мені моя мати.

Звучить пісня «Мова барвиста» на слова Варвари Гринько та музику Миколи Вермедері

Сію дитині в серденьку ласку,
Сійся-родися ніжне «Будь-ласка» (двічі).
Вдячне «Спасибі», «Виbach тремтливе –
Слово у серці, зернятко в ниві» (двічі).
«Доброго ранку», «Світлої днини» –
Щедро даруй ти людям, дитино (двічі).
Мова барвиста, мова багата,
Рідна і тепла батьківська хата.

18. Одна Батьківщина і більш не буває.

Місця, де родилися, – завжди святі,
Хто рідну оселю свою забуває,
Той долі не знайде в житті.

Звучить пісня «Чом, чом, чом, земле моя» на слова Віри Лебедєвої та музику Дениса

Січинського

Чом, чом, чом, земле моя,
Так люба ти мені, так люба ти мені,
Чом, чом, чом, земле моя,

Чарує так мене краса твоя?
Чим, чим, чим манить мене
Пташні твоєї спів, пахучий цвіт лісів,
Чим, чим, чим манить мене
Вода річок твоїх, що тут пливе?
Тим, тим, тим, дитино, знай,
Що тут ти вперше світ уздріла з юних літ,
Тим, тим, тим, дитино, знай,
Що води і ліси – твій рідний край.

Ведуча: Колись відомий український письменник Панас Мирний сказав дуже гарні слова про рідну мову: «Найбільше і найдорожче добро в кожного народу – це його мова, ота жива схованка людського духу, його багата скарбниця, в яку народ вкладає і своє давнє життя, і свої сподівання, розум, досвід, почування».

Ведучий: М. Рильський писав:
«Як парость виноградної лози,
Плекайте мову, пильно й ненастанно
Політь бур'ян. Чистіша від сльози.
Вона хай буде. Вільно і слухняно
Нехай щоразу служить нам».

Ведуча: В. Сосюра писав:
«Вивчайте, любіть свою мову,
Як світлу Вітчизну любіть,
Як стягів красу калинову,
Як рідного неба блакить».

19. Земле Шевченка, земле Франкова,
Ниво, засіяна щастям-добром,
Вічна твоя соловейкова мова,
Вічна розмова Дніпра із Дністром.
(Звучить пісня «Україно»
на слова і музику Т. Петриненко (С. 20))

20. Я – дитина українська, українського роду.
Українці – то є назва славного народу.

21. Україна – то край славний
Аж по Чорне море,
Україна – то лан пишний,
І степи, і гори.

22. І як мені України щиро не кохати?
Мене ненька по-українські вчила розмовляти.

23. І як мені України щиро не любити?
Мене вчили по-українські господа молити.
За свій рідний край і нарід я Господа молю:
Зішли, Боже, Україні і щастя, і долю!
Звучить пісня «Все це – дари Божі» на музику М. Шалайкевич
Знай, дитино, що земля та і все, що нам треба

І вода, і гай, і поле – все нам дане з неба.
Сині гори, темні бори і левади гожі,
Весь прекрасний край наш рідний – все це дари Божі.
І душа, і серце наше, і сила й спромога,
І талант, і здібність наша дані нам від Бога.

Приспів:

Полюбімо, що красне й добре,
Усе, що від Бога.
Це до щастя й добробуту – найкраща дорога.

24. Вивчайте, любіть свою мову,
Як світлу Вітчизну любіть,
Як степу красу малинову,
Як рідного неба блакить.

25. Не цурайтесь мови, люди, рідного джерельця,
Хай вона струмочком буде, хай дійде до серця.
26. Хай вона в піснях лунає кожен день і в свято,
Соловейком хай співає в українській хаті.

27. Бо вона така багата – українська мова!
Неповторна і крилата і така чудова.

28. Її незміряно багату, дзвінку, і ніжну, і завзяту.
Як день сьогоднішній чудовий,
Люблю, люблю вкраїнську мову.

29. Рідна мово материнська,
Ти душа мого народу,
Будь від роду і до роду
Рідна мово материнська.

Ведучий:

Мужай, прекрасна наша мово,
Серед прекрасних братніх мов.
Цвіти над ними веселково,
Як мир, як щастя, як любов!

Ведуча:

Хай пісня твоя, Україно,
Злітає, як птах у блакить.
А мова твоя солов'їна
У кожній оселі звучить.

Звучить пісня «Україні» на слова Романа Гнатюка та музику Миколи Ведмедері

Гей, моя країно, рідна Україно!
Я твоя дитина, крапелька твоя!
З крапельок – потічки, із потічків – річка!
Річки синя стрічка, золоті поля.

Приспів:

Це моя країна – рідна Україна,
На якій з'явився і співаю я.

РОЗДІЛ 7

ХРИСТІЯНСЬКИЙ АСПЕКТ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

7.1. ФОРМУВАННЯ ХРИСТІЯНСЬКИХ ЧЕСНОТ

У різні часи Заповіді Божі сприймалися по-різному. Порушення їх доводить до морального й фізичного занепаду. Оскільки, коли хвора душа – страждає й тіло. Тоді порушується гармонія життя на всіх рівнях: духовному, матеріальному, особистому, суспільному, часовому і вічному. Закон Божий – це Закон любові і гармонії у людині, у світі, у вічному Всесвіті, якого ніхто не зможе змінити чи оминути, бо є його частинкою.

Як сказав М. Куаст: «Людина хоче керувати всесвітом, а не вміє більше керувати своєю особою». Ісус Христос дав нам пересторогу: «Що людині з того, як здобуде цілий світ, якщо занапастить свою душу?» Дух є первинним і головним у сутності людській. Проте серце людини прив'язане до матеріальних речей... Ми слабкі й безсилі... Варто зміцнювати силу волі, щоб у несподіваному нещасті стала для нас щитом...

Уся християнська досконалість є у зберіганні Заповідей Божих. Хто береже Заповіді Божі, той буде добрим батьком чи матір'ю, сином чи дочкою; той цінуватиме і охоронятиме власне життя і життя ближніх; той плекатиме чистоту серця; шануватиме чужу власність і добре ім'я, уникатиме гріхів (порушення цих Заповідей).

Незмінно вічні Заповіді Божі є моральною основою життя людини, яка врегульовує життя і стосунки в родині, суспільстві, особистому виборі. Поняття «Заповідь» означає певний закон, який вимагає обов'язку його точного дотримання. «Істинно бо кажу вам: Доки перейде небо й земля, ні одна йота, ні одна риска з Закону не перейде, поки все не здійсниться. Хто, отже, порушить одну з цих найменших заповідей і навчить інших так робити, той буде найменшим у Небеснім Царстві. А хто виконає їх і навчить, той буде великим у Небеснім Царстві...» (Мт. 5, 18-19) [9].

Тому Заповіді Божі завжди були і будуть актуальними для всіх людей, поки існуватиме світ, бо вони досконалі й вічні, як Сам Бог.

Заповідь: *«Я – Господь, Бог твій. Нехай не буде в тебе інших богів, крім Мене»* – стоїть на сторожі правдивої релігії, забороняє ідолопоклонство, марновірство і забобони.

Заповідь: *«Не роби собі ніякого кумира»* – застерігає від марнослів'я і гордості.

Заповідь: *«Не взивай надаремно імені Господа, Бога твого»* – вказує на велич і святість Божу, забороняє зневагу Божого імені.

Заповідь: *«Пам'ятай день святий святкувати»* – зобов'язує людину віддавати пошесть Богові, шанувати батьківські традиції, звичаї і обряди, берегти українську звичаєву культуру.

Заповідь: *«Шануй батька й матір свою, щоб тобі було добре і щоб ти довго прожив на землі»* – вимагає пошани до Бога і до батьків, за що обіцяно Боже благословення.

Де згода в сімействі,
Там мир і тишина –
Щасливі там люди,
Блаженна сторона.
Їм Бог допомагає,
Добро їм посилає

І з ними вік живе.
Де згоди немає
І де мир не царить,
Там Господь не витає,
Добро їм не дарить.
Добро все і всі позитки,

Багатства їх і діти,
(І. Котляревський)

Зникає, мов той дим.

Заповідь: «**Не вбивай**» – забороняє завдавати фізичну і моральну шкоду неоціненному дару людини – життю, а зобов'язує дбати про нього.

Заповідь: «**Не чини перелюбу**», – стоїть на сторожі чистоти душі, тіла і святості подружжя. «Хіба не знаєте, що Ваше тіло – Храм Святого Духа, який живе у вас?» – каже апостол Павло (1 Кор. 6, 19) [9].

Заповідь: «**Не кради**», – береже наше майно і власність.

Заповідь: «**Не свідчи неправдиво на твого ближнього**» – каже завжди говорити правду.

Заповідь: «**Не пожадай жінки твого ближнього**», «**Не пожадай нічого того, що є власністю твого ближнього**» – стоїть на сторожі бажань серця, застерігає людину від заздрості та стосується (торкається) внутрішнього світу людини.

У кожній Заповіді любов до людини. «Любов – довготерпелива, любов – лагідна, вона не заздрить, любов не чваниться, на надимається, не бешкетує, не шукає свого, не поривається до гніву, не задумує зла; не тішиться, коли хтось чинить кривду, радіє правдою; все зносить, в усе вірить, усього надіється, все перетерпить. Любов ніколи не перемінає.» (1 Кор. 13, 4-8) [9].

Ми всі християни, але про Заповіді забуваємо, не задумуємось над ними, або ще гірше – зовсім їх не знаємо. В Євангелії від Івана (Ів. 15, 9) читаємо: «*Перебувайте в моїй любові, – каже Христос, – а в моїй любові будете перебувати, коли Заповіді Мої будете зберігати, як і Я зберіг Заповіді Мого Отця й в Його любові перебуваю...*» [9]. У любові, якій перебував сам Святий Августин: «*Коли мовчиш – мовчи з любові. Коли говориш – говори з любові. Коли виправляєш – виправляй з любові. Коли вибачаєш – вибачай з любові. Май завжди в глибині серця корінь любові. З того кореня виростуть тільки добрі справи*» Знати мало, потрібно виконувати Заповіді і жити згідно з ними. Заповіді Божі настільки досконалі, що неможливо там нічого забрати чи додати. З ними ми можемо прямувати і виховувати наших дітей. Добре було б сьогодні взяти гасло: «Повернення до Заповідей Божих!».

Заповіді торкаються всіх справ нашого особистого, родинного, суспільного життя. Щоб виконувати якусь із Заповідей, не обов'язково шукати чи чекати певної нагоди. Ними є кожна хвилина нашого життя – праця, відпочинок, дозвілля, молитва... Бути християнином треба скрізь і завжди: і в дрідницях, і в серйозних справах, які є однаково важливими сьогодні.

Ніякі матеріальні цінності не є вагомими у вічності, лише духовні. Вибір – за кожним із нас. Що посіємо тут, на землі, – те й зберемо колись у вічності. Вчимо дітей жити так, щоб змогли відповісти як той хлопець на запитання Ісуса Христа, чи зберігає він Божі Заповіді: «Все це я зберіг змалку» (Мт. 19, 20) [9].

За матеріалами Антоніни Калашиник

7.2. ВІРА ВІДОМИХ ЛЮДЕЙ

Великі і славні люди завжди вірили в Бога. Т. Шевченко, Л. Українка, І. Франко, О. Пчілка, В. Барка, В. Щурат були глибоко віруючими, постійно читали Біблію, роздумували над нею, і брали з неї натхнення для своєї творчості. Славні науковці, вчені світу мали глибоку віру в Бога. Німецький астроном Й. Кеплер зажди славив безконечну мудрість Божу. Великий англійський астроном, математик і фізик І. Ньютон з пошаною здіймав капелюха, скільки разів вимовляв чи

почув ім'я «Бог». Фізики О. Вольта і А. Ампер відзначалися щирою релігійністю. Винахідник електричної лампи Т. Едісон, математики К. Гаус та А. Коші, бактеріолог Л. Пастер, фізики Б. Паскаль, А. Енштейн та інші вірили в Бога і дотримувались у житті Його Заповідей. Відомий хімік Д. Менделєєв, славні лікарі І. Мечніков, М. Пирогов були глибоко віруючими. Великий український фізик І. Пулюй свою щирю віру в Бога виявив у тому, що дбав про духовне відродження українського народу, перекладаючи Біблію на українську мову і друкуючи українські молитовники. Славний український педагог Г. Ващенко всі свої твори писав у глибоко релігійному дусі, прищеплюючи молоді любов до Бога, Батьківщини і народу. Ш. Амонашвілі – великий грузинський педагог і психолог сучасності живе і працює з вірою в душі і творчості.

Дмитро Павличко з великою любов'ю висловлюється про вчителя:

Учителю, стою перед Тобою
Малий, вчарований до німоти.
Ти нас бентежиш, кличеш до мети,
Будиш могутнім словом.
Поет *Р. Хоркавий* звертається:

Пам'ятай святий день святкувати.
Не працюй у цей день, а святкуй.
Поклади і перо, і сокиру.
І лопату, і пензель в кутку.
Поклади – і подайся до церкви.

Т. Г. Шевченко закликає:

1. Моліться Богові одному,
Моліться правді на землі,
А більше на землі нікому
Не поклоніться.

2. Любіться, брати мої,
Україну любіте
І за неї, безталанну,
Господа моліте.

3. Свою Україну любіть!
Любіть її... во время люте,
В останню, тяжкую минуту
За неї Господа моліть!

Вадим Крищенко «Прошу у Господа»

Прошу у Господа за сина,
Прошу у Господа за брата,
Бо доля в них якась щербата,
Бо їм потрібна Божа сила.

Хай слово віще їх зігріє,
Розступиться життєва хмара.

Хай буде меншою покара,
Хай буде більшою надія.

Здіймаю очі я до Бога...
І ніби голос серед тиші
Мене бажає щиро втішити,
Бо є молитися за кого [75, с. 161].

7.3. ПРИТЧІ

ПРИТЧА ПРО БЛУДНОГО СИНА

В одного чоловіка було два сини. І сказав молодший з них батькові:

– Батьку! Дай мені частину майна, що належить мені.

І батько розділив майно між синами. Через кілька днів молодший син, зібравши все, пішов у далекий край і там розтратив все своє майно, живучи розпутно. У тих краях настав великий голод і він почав бідувати. В одного чоловіка він почав пасти свиней. Він радий був наситися ріжками, що їли свині, але ніхто не давав йому.

– Скільки наймитів у мого батька мають надлишок хліба, а я помираю від голоду! Піду до батька мого і скажу: «Батьку, согрішив я проти неба і перед тобою і вже недостойний називатися сином твоїм, прийми мене, як одного з наймитів твоїх.

Встав і пішов до батька свого. Побачивши сина, батько переповнився жалем і побіг обняти й поцілувати його.

Молодший син сказав йому:

– Батьку! Согрішив я проти неба і перед тобою і вже недостойний називатися сином твоїм.

А батько сказав рабам своїм:

– Принесіть найкращий одяг і взуття і дайте перстень на руку його. І приведіть годоване теля і заколіть його: будемо їсти і веселитися! Бо син мій був мертвий і ожив, пропав був і знайшовся.

І почали веселитися. А старший син був у полі. Коли, повертаючись, наблизився до дому, почув співи та радість. Покликавши одного із слуг, запитав:

– Що це таке?

Той сказав йому:

– Брат твій прийшов. Батько заколов годоване теля, бо зустрів його здоровим.

Старший брат розгнівався і не хотів увійти. Батько ж його, вийшовши, кликав його. Але він сказав у відповідь батькові:

– Ось я стільки років служу тобі, ніколи не переступав наказів твоїх, але ти ніколи не дав мені навіть козляти, щоб мені повеселитися з друзями моїми. Коли син твій, що змарнував добро своє з блудницями, прийшов, ти заколов для нього годоване теля.

Батько ж сказав йому:

– Сину мій! Ти завжди зі мною. І все моє – твоє! А з того належить радіти і веселитися, що брат твій був мертвий і ожив, пропав був і знайшовся.

Євангеліє від Луки 15.11-32 [92, 93-94]

ПРИТЧА ПРО МИТАРЯ І ФАРИСЕЯ

Два чоловіки прийшли до храму помолитися: один фарисей, а другий – митар. Фарисей*, ставши, молився:

– Боже! Дякую Тобі, що я не такий, як інші люди, грабіжники, кривдники, перелюбники, або як цей митар**. Пощу двічі на тиждень, даю десятину частину з усього, що придбаю.

А митар, стоячи здалеку, не смів і очей звести до неба. Б'ючи себе в груди, говорив:

– Боже, будь милостивий до мене, грішного!

Кажу вам, що цей пішов додому свого оправданий більше, ніж той: бо всякий, хто підносить сам себе, принижений буде, а хто принижує себе, піднесеться.

Євангеліє від Луки 18.9-14 [92, 102-103].

*Фарисеї – релігійна громада, яка вважала себе справжніми хранителями всіх цінностей юдейського народу. Фарисеї ревно дотримувалися усіх релігійних приписів. Більшість із них були вченими, багато досліджували Святе Письмо. Їх релігійність породжувала лицемірство, гординю, зневагу до неосвічених людей. Прості рибалки – апостоли зрозуміли, що Ісус Христос є Месія, про прихід якого сповіщали пророки, а фарисеї не змогли впізнати втіленого Бога і віддали Його на розп'яття. Однак треба сказати, що серед найближчих учнів Христа був Юда – зрадник, а серед фарисеїв були справжні друзі Спасителя – Йосип з Никодимом, які не зреклися і не злякалися у найтяжчу годину та поховали тіло Ісуса Христа.

Фарисейство, яке не приносить плоду смирення та любові, не може бути спасительним шляхом до Царства Божого [92, с. 103].

**Митарі – це люди, які займалися збором податків. Дуже часто вони накладали на людей непомірно важкі тягарі, а через це викликали загальну ненависть у населення Палестини. Грішник, язичник та митар були зневажені серед євреїв свого часу. Але багатол митарів не залишалися глухими до проповіді Христової. Один з них, Матфей, був навіть серед апостолів, які покинули все і пішли за Спасителем.

7.4. БЛАГОСЛОВИ, ДУШЕ МОЯ, ГОСПОДА
(сценарій може використовуватися на навчальній практиці)

Миколаївська церква, 1755 рік, Шевченківський гай, Львів

Дзвіночки дзвонять, дзвіночки дзвонять
До зеленої утрні.
Побожно голівки додолу клонять
Порхавки напудрені.

«Іже єси на небесі і на землі...»
У ранковій росі гугнявлять джмелі,
Крізь золоті врата сяють їхні ризи!
Немов янголята, моляться берези.

Ромашковий хор під зеленою стіною.
Зклопотаний мухомор мурашиною суєтою...
«День-дзелень, дзень-дзелень!»
Шарпнув павук за волоконце.
На сосновий пені виходить сонце!
Всі учасники виконують «Отче наш»
«Хліб наш насущний дай нам сьогодні...»
Глас вопіючий нині голодний
Кличе до Бога,
Та чи повірить, що допомога
Завше від міри праці, любові
Тут і в чужині,
А не у слові, що у гордині
Світ оскверняє, граючи німбом...
Манна спадає тим,
Хто був хлібом.

Вся наша історія, наша культура, наша свідомість пов'язана з іменем Христа. Наша писемність приходить і шириться разом з поширенням Євангелія. Саме віра єднала людей, давала їм спільні цінності, спільну мову і спільні поняття про життя. Завдяки цьому народ зберіг свою душу під тисками чужинців. Релігія тісно пов'язана з культурою, а християнська культура має справу з індивідуальністю, яка несе в собі образ і подобу Божу. Ця культура не потребує розбивання лоба в поклонах і формальностей посту, а тихої осанни Богові – що заповідав жити в любові і радості. Наша душа за природою своєю християнка. Вона і на волі, і в неволі говорить голосом Василя Стуса:

Як тихо на землі, як тихо
І як нестерпно без небес...
О, ці високі небеса!

Сльозою з них впаде роса,
Напоїть спраглу конюшину,
Осипле сріблом цвіт калини.

І щось в природі тонко зрушить...
А хто мою врятує душу.
Які високі небеса.

Що значу в світі я
Лише краплинка.
Та і без мене, мізеринки,
У світі щось було б не так.

Звучить пісня «Краплинка»

З води краплинок – океан,
З краплинок часу – вічність.
Коли душа порожній жбан,
Засипле снігом січень.
З краплинок і добро, і гріх;
Життя – з краплинок болю.
Коли воно в руках Твоїх,
У січні – як весною.

Ідея Миросердя і Богопізнання – основна ідея Біблії. Це шлях до спасіння, шлях до щастя, шлях до Царства небесного. «І погине народ мій за те, що не має знання». Брак знання, недовіра до Слова Божого, небажання пізнати Його волю і жити згідно з цією волею – ось причина усіх наших проблем. Проблем політичних, економічних і релігійних. Лукавство і лицемірство правлять світом. Ми не знаємо як вирватись з тенет нещастя – і відвертаємо обличчя своє від Істини. Ми чекаємо від оточуючих розуміння й добра – і скрегочемо зубами від злості. Воістину найреальніше пекло – це наш Світ, це ми з вами, це наші запеклі в безбожності серця, де темрява незнання Бога, де тільки плач і скрегіт зубів.

«Всякому городу нрав і права» Музика М. Лисенка, слова Г. Сковороди

Згідно з Божим планом спасіння людства, кожній людині буде за життя суджено зустріч із ним віч-на-віч, серце до серця надано можливість почути Його Слово, пізнати Його заповіді, розмовляти з ним у молитві, щоб кожен міг зробити доленосний добровільний духовний вибір: що є Істина? Як мені жити? За якими моральними законами?

З усіх наук найвища і найважливіша є та наука, котру оголосив людям сам Господь Бог.

«Я є шлях, істина і життя», – читаємо у Святому Письмі.

Споконвіку було слово,
Було Слово в Бога.
Й було Богом Святе Слово, –
Все постало з нього.
Помагай же Слову, Боже,
Із пільмою у герці,
Щоб жило правдиве й гоже,
У людському серці.

Бог сотворив світ своїм Словом. Слово це – Син Божий Ісус Христос. Саме через Сина свого явив Бог Отець Свою Істоту людям. І тільки через Сина, який є дверима, воротами в небо, пролягає шлях до Отця. І як людина посилає до небес своє слово, істинно так і на землі через Слово вона виявляє свою любов, свій талант, свою сутність.

Як ладан тягнеться угору
Душа – бо в ній живе Христос.
Бо він – тепло, а не мороз.
Як ладан, тягнуся я угору –
В святиню вічну, неозору
Де ні сум'яття, ні загроз
Як ладан, тягнеться угору
Душа – бо в ній живе Христос.

Хор виконує пісню «Тобі, Ісусе» Музика Є. Заставного (Біблія, Євангеліє від Івана гл.10, в. 14 і 15)

Особистість Ісуса Христа своєрідна і неповторна серед усіх видатних особистостей минулого і сьогодення. Він не будував теорії про можливий шлях розвитку світу, але сам став шляхом, що веде до миру. Він не проголошував пишних промов про істину, але сам став Істиною. Він не виступав з доповідями про сенс життя, а пожертвував ним, щоб дати можливість нам жити. У нього нічого не було. Із самого народження він задовольнявся тим, що давали йому інші: яслами у хліві, у яких пеленала його мати; дахом над головою в будинках друзів; чужою гробницею, в яку його поклали після розп'яття на хресті... Ісус пройшов через усі людські випробування, незгоди. В дитячі роки він став вимушеним переселенцем, живучи в Єгипті, а в зрілому віці в нього не було навіть власного дому. І от після всього цього він ще йде на жертву заради «Своїх овець».

Одна з найжертівніших християнок у світі, Мати Тереза, так сказала: «Для мене Ісус – чаша води, щоб напоїти спраглого; шматок хліба, щоб нагодувати голодного; рука допомоги, простягнута тим, хто у відчаї; надія, дарована хворому. Ось хто для мене Ісус».

Гляньмо, діти, в Божі очі, –
В них лиш день, немає ночі.
Гляньмо, діти, в серце Боже, –
В нім любов, що переможе.
Гляньмо на розбиті ноги...
Не забули їх дороги...
Кожен гріх – це рана свіжа.
Хтось учений, хтось невіжа,
Хтось схитнувся, випадково –
Для усіх Месійне Слово.
Так земний у нього шлях.
Божі руки – в мозолях.

Дві Речі, що єдину мають суть,
Матуся нас молитися навчала:
– Ось три пальчики, – мовляв, дивись

(великий, вказівний і середульший брала) –
Отак у пучечку склади й молись.

У школі перша вчителька, як мати,
Ті ж самі вчила пальчики складать
І тою ж ручкою перо тримати
Й писать слова, яка це благодать.
Так об'єдналися єдиним рухом

Дві речі, що єдину мають суть:
Молитва і письмо,
Натхненні духом,
І почуття святі в собі несуть.
У виконанні хору пісня «Се наша хата»

Все в житті починається з Абетки

«Азбука» В. А. Моцарт та у виконанні ансамблю сопілкарів

Геніальний Моцарт написав цю прекрасну жартівливу музичну «Азбуку», а ми пропонуємо
вам не менш цікаві духовно-поетичні «Алфавітні таврограми» отця Василя Мендруня:

У мудрості навчаймося:
Чекання – то містерія,
Без нього ми признаймося,
Як без душі матерія.
Нехай це кожен знає:
Сам Бог його чекає!

Закон Божий записаний на скрижалях душ наших, відтак людина сама прагне, щоб у її житті
було добро. І воно буде, якщо духовні цінності вона ставитиме над матеріальними. Виправляючись,
людина викорінює свої гріхи.

Що таке духовне життя? Це співдія Бога і людини. Бог впливає своєю силою, людина виявляє
добру волю. У творенні цієї гармонії відбувається спасіння людини від себе грішної. Та якщо
людина не хоче жити відповідно до Божих заповідей – бути доброю, справедливою, чесною,
порядною, коли вона егоїстична, корислива, злостива, то Божа сила на неї не впливатиме. Бог себе не
нав'язує, не змушує людину ні до чого, а тільки закликає не робити нічого супроти власної волі.

Нема людини на святій землі,
Яка би не хотіла щастя мати:
Багаті й бідні, молоді й старі
Бажають в ньому вічно пробувати.

Проблема в тому, що загал людей
Шукає щастя, де його немає.
Шукає він серед земних речей,
Забувши Бога, щастя він шукає.

Не знають люди, що єдиний Бог
Нам щастя помагає відшукати
У заповідях даних десятьох,
Які ми мусим добре пам'ятати.

Ось перша заповідь навчає:
Щоби ми в одного Бога вірили й любили
Бо часто зустрічаємось з людьми,

Які Богів десятки натворили.

А Бог сказав людині: *«Ти не знай
Інших Богів, крім мене, чоловіче,
Фальшивій вірі ти не потурай,
Бо на землі не житимеш ти двічі.»*

По Божій волі ти на світ прийшов,
По Божій волі ти його покинеш,
Йому одному віддавай любов,
А якщо зрадиш – у пільмі загинеш.

Ось друга заповідь, що просить:
*«Не взивай надармо ім'я Господа твогого,
Під ноги Боже слово не кидай,
Не насміхайся ти над ім'ям Бога.*

Діла Господні ти не зневажай,
З погордою не говори про Бога.
Фальшивої присяги не давай,
З прокльоном, гнівом не роби нічого.

А третя заповідь, ця каже:
«Пам'ятай Святий день завше треба святкувати»,
На службу Божу в церкву поспішай,
Щоб шану сотворителю віддати.

Важкої праці в день цей не роби,
Бо день цей Господь дав для відпочинку.
Вшануєм Бога – збудешся журби,
І стане день – хвилинка-веселинка.

Четверта заповідь, ця просить:
«Пошануй свого отця і матір» скільки можеш,
І добре тобі буде, їх пильнуй,
І довго на землі ти жити зможеш.

Бо батько й мати заступають нам
Святого Бога на землі щоденно,
Вони земне життя дарують нам,
Вони для нас земна наша вселенна.

Бо без батьків – життя як не життя,
Бо без батьків – нещасна є дитина.
Їх втрадиш – буде мука каяття,
Життя стане сумне, як домовина.

Тому шануймо їх усе життя,
Бог нам зішле своє благословення.
І буде в нас щасливе майбуття,

І буде в нас щасливе сьогодніня.

А п'ята заповідь, ця каже:

«Не вбивай» людське життя – дарунок даний Богом,
Воно належить Богові – і край,
Тобі до нього зась. Не вбивай нікого.

До злих поступків ти не закликай,
Бо душу ти вбиваєш у людині.
Душа безсмертна – ти запам'ятай,
І виправ, якщо можеш, шкоду нині.

В житті лиш добрий приклад подавай,
Про душу свою дбай і своє тіло,
Із ближніми у згоді проживай.
Щоб їм до тебе все прийти кортіло.

А шоста заповідь й дев'ята:

«Пам'ятай, не чужолож», бо це робить не можна,
І жінки свого ближнього не пожадай,
Бо в рай хоче іти людина кожна.

Бо ж людське тіло – то є Божий Храм
Святого Духа, що живе в людині,
І гріх в думках нечистих лізти там,
Коли б не було вчора, а чи нині.

Сьома й десята заповіді вчать:

«Не красти і чужого не жадати»
Щоб свого ближнього не ошукать,
Що не твоє – того не можна брати.

Що не твоє – ніколи не бери,
Чужим в житті ніхто не доробився,
Своєю працею собі добро твори,
За крадіж не один вже поплатився.

А восьма заповідь нам каже:

«Не свідчи на ближнього свого ніколи ложно»
Говори правду в вічі, не кажи того,
Чого казати і не можна.

Брехнею, люди кажуть, світ пройдеши,
Але назад не буде вже дороги,
Подумай добре, перед тим, як йдеши,
Якщо підеш – навіки втратиш Бога.

До неба в нас дорога є одна:

Її позначки – заповіді Божі.
Не виконаєм їх – нам гріш – ціна,

Ніхто допомогти нам вже не зможе.

То що ж таке духовність? Які якості має її джерело – Святий Дух? Насамперед – це дар Любові. Над людиною, що «духом ходить», не мають влади «пожадливості тіла». А плід Святого Духа – це «любов, радість, мир, довготерпеливість, лагідність, доброта, вірність, тихість, стриманість».

А яка вона справжня любов?

В одній із казкових історій розповідається про велику любов між собакою і конем. Таку любов можна було б назвати справжньою. Обидва завжди старалися зробити один одному щось приємне. Дуже часто вони обмінювалися подарунками. Собака збирав для коня найкращі кісточки, а кінь приносив йому найсвіжіше сіно. Так вони намагалися догодити один одному, але завжди були голодні. То що ж таке справжня любов? Це здатність розуміти бажання і почуття іншого. Здатність бачити навколишній світ очима коханої людини, адже не все, що подобається мені, обов'язково подобається їй. Любити – означає брати на себе скорботу й турботи коханої людини. Один мудрець сказав якось: «Якщо Бог захоче довідатись як сильно я люблю його, то про це він запитає не мене, а мого ближнього».

Танець

Шукає Бог в тобі любов.

У ній – буття есенція.

Якщо знайде – не пропаде

Життя твого каденція.

«Істинно кажу вам: те чого ви не зробили одному з моїх братів найменших – мені також ви не зробили» (Біблія, Євангеліє від Матфія. Гл. 25, в. 4, 5) [9].

Іспанський поет Кальдерон якось написав повчальну історію про пекло. Сталося так, що воно було переповненим, але перед входом усе ще стояла довга черга. Нарешті вийшов сам диявол і повідомив, що залишилося лише одне вільне місце, яке дістанеться найбільшому грішникові. Розпитавши всіх про їхні гріхи, він підійшов до одного чоловіка. Чоловік цей хапливо доповів йому, що знаходиться тут цілком випадково, бо за життя він був дуже доброю людиною. І додав: «Я бачив як злі люди переслідували своїх побратимів. Я бачив, як голодних дітей продавали у рабство і як принижували німеччин. Дійсно, жахливі речі творилися у мене на очах. Але я завжди стояв осторонь і ніколи чогось побіжного не робив».

Диявол задумливо похитав головою і запитав: «Ти справді ніколи нічого не вчинив?» На це запитання чоловік відповів негативно. Тоді диявол заявив: «Заходь, синку. Це останнє місце, що залишилося, належить саме тобі». Існує гріх байдужості. Якщо ви не зробили нічого доброго іншим, ви не зробили цього Ісусу. Кожний, хто байдуже спостерігає за стражданнями іншого – грішить. Кожний, хто заплющує очі на неправду, що чиниться навколо – теж винен у ній

Шукає Бог в тобі любов,

У ній – життя есенція.

Якщо знайде – не пропаде

Життя твого каденція.

Приклади високої духовності – повчальні і невмирущі. Недаремно ж людська пам'ять, яка завжди вибіркова, зберігає для нащадків імена не тих, хто процвітав на царині споживання, а тих хто вмів любити й віддавати, жертвувати собою і втішати.

Промчатися життям – не гоже,

Бо стільки спраги на шляху.

Сповни мене любов'ю, Боже,

Хай скроплю землянку суху.

У XVIII ст. в Петербурзі жив лікар Гааз, німець за походженням. Своє величезне багатство він поклав на те, щоб поліпшити умови життя засуджених до каторги: це завдяки Гаазу під кандали

почали класти повстані прокладки, а раніш їх вдягали на голе тіло, що завдавало нещасним великих страждань. Траплялось цьому доброму чоловікові казали:

– Навіщо ви витрачаєте на тих, кого вже й людьми не можна назвати?

Він відповів:

– Може, вони й не люди, зате людина я. Ще й християнин до того ж. Справді, один з чудових парадоксів християнства в тому, що воно, ставлячи високі вимоги до своїх прибічників, водночас злочинця не позбавляє шансу на порятунок, вчить і в ньому шанувати образ Божий. Як ми знаємо, Христос ототожнював себе не тільки з тим, хто хворий, а й з тим, хто у в'язниці.

Одного разу сам архієпископ зауважив Гаазу, що всі засуджені – пропащі, невинних серед них не може бути.

– Ви забули про Ісуса Христа, – вигукнув Гааз. Присутні при цій бесіді були шоковані: так розмовляти з найвищим церковним чином не можна... Але архієпископ опустил голову і мовив:

– Простіть мене... Це Ісус Христос забув про мене...

Збереглась старовинна гравюра, де зображено Гааза, котрий уклінно просить царя помилувати 80-літнього вбивцю.

Хтось скаже:

– Ну для чого усі ці прадавні історії, посилання на якісь легендарні долі? Все одно це не вирішить наших проблем. Але допоможуть знайти точку опори, вистояти, зберегти себе, не марнуючи життя на даремні нарікання. А то й озлоблення

До Господа – благання молитовне –

Вчини мене зняряддям Твого миру –

Де є ненависть – хай би ніс любов я,

Де є образа – прощення приносив,

Де є незгода – щоб приніс я єдність,

Де сумніви – хай би приніс я віру,

Де помилка – щоб істину приніс,

Де відчай – щоб туди приніс надію,

Туди, де смуток, хай би ніс я радість,

Де темрява – туди приніс би світло.

Не бути втішеним – а потішати,

Не бути пізнаним – лише збагнути,

Не бути любленим – лише любити.

Бо ж знаючи – отримує людина,

Прощаючи – всепрощення знаходить,

Вмираючи – тим самим воскрешає

До вічного життя.

Усі ми, християни, на шляху до небесних хоромів віднаходимо Матір Ісуса Христа – Пресвяту Богородицю. З її поміччю ми краще, швидше і повніше зблизимось з Сином Божим і віднайдемо в ньому дорогу до правди і життя.

«Молитва до Пресвятої Богородиці»

Як і колись, люди звертаються до Цариці Небесної з благаннями про зцілення, а ще – йдуть до неї з надією знайти відповіді на важкі питання, які годі розв'язати розумом, але цілком можливо – духом, у глибокій вірі. Прислухайтесь серцем до її відповіді – і ви обов'язково знайдете свій шлях.

«Під твою милість»

Ти – як зоря на видноколі

І одяг твій – небесний колір.

Скажи, Пречиста Діво-Мати,

Чи може хтось подібне мати?
Без тебе світ сліпий, як грати,
Як арфа, що не вміє грати.
Спізнали ми знегод доволі,
Ти наш народ вела до волі,

Ти – повна ласки, благодаті
Спішиш стражденним благо дати,
Бо поруч ти – Христова Мати.

«AVE MARIA» Каччині; «AVE MARIA» Й.С. Баха

Помолюся... За того, хто в горі, –
Хай розвіється сум їх і страх,
Хай одужують кволі і хворі
І тернистим не буде їх шлях.

Помолюся за грішних у зраді, –
Хай простяться гріхи їм усі,
Хай ніхто і ніколи не пада,
Хай в любові живуть і красі.

Помолюся за тих, хто в безвір'ї,
Мов незрячий, у світі живе.
Хто не знає любові й надії
Хто ще шляхом неправедних йде.

Хай молитва моя між зірками
За всіх нас, як спокута, летить.
Та найперше за батька і маму
Буду щедро я Бога молити.

Дай їм щастя! І дай їм здоров'я!
Дай всього, що бажаю й собі.
Хай всім розумом, серцем, любов'ю,
І душею належать тобі.

«Молитва за Україну» (виконують всі учасники)

Молитва, як сонце, сяє у небі, будить землю, зігріває душу і наповнює її саявом віри. І святості її не потьмарити, як не згасити німба довкола голови Святого.

Воздаймо ж Богові за всі дорогоцінні дари, що гріють душу теплим спомином. І живімо далі – щедро й розкуто, намагаючись частіше радіти, ніж зітхати. Більше дбаймо про духовні скарби, ніж про нагромадження матеріальних. Бо, йдучи свого часу у Вічність, що візьмемо з собою, крім власної душі? Нехай же вона буде незаплямованою й чистою, щедрою й світлою. Як прозоре джерело після скреслої криги, вранішнє сонце на небосхилі. Як усі барви пробудженої природи.

Молімося, як діти, неможними устами і молитва наша буде прийнята й у праведній молитві народиться віра і постане вона зі слова.

«Господи, помилуй нас» (виконують всі учасники) Слова і музика Т. Петриненко.

Згоряла свічка, як життя,
Так просто, віддано, без звуку.
Спасибі їй, якби то я

Узяв до серця ту науку.

Підготувала сценарій: **Мазуркевич О. М.** (Львівська школа-інтернат №2).

7.5. ТРИ МАТУСИ

(сценарій може використовуватися на навчальній практиці студентів)

Фігура Пресвятої Богородиці у Львові

Мета: виховувати любов і шанобливе ставлення до Божої Матері, рідної матері, до неньки-України, розширювати духовний світ дітей, вчити виявляти увагу до рідних, ознайомлювати дітей з народними звичаями, традиціями й обрядами.

Обладнання: образ Божої Матері, українські вишиті рушники, свічка; на стінах висять картини з краєвидами України, конкурсні малюнки дітей.

Звучить пісня «Мамин день» на слова В. Соломійної, музика С. Петросяна

1. Наступає мамин день,
Наступає свято,
В цей травневий світлий день
Радості багато.
Ніжно яблуні цвітуть,
І пташки співають

Де не глянеш, там і тут
Всі матусь вітають.
Приспів: В мамин день, в мамин день
Стільки радісних пісень,
Стільки чарівних пісень
Ми співаєм в мамин день
Ось струмочок забринів,
Джерельце хитнулось,
Хор дзвіночків задзвенів,
Серце посміхнулось.
Приспів.

2. цей весняний теплий день
Все живе співає,
Вся природа ожива,
Матінку вітає.

Ведуча: Дорогі наші діти, шановні гості! В усьому світі День Матері святкували і святкують у другу неділю травня. Чи є якісь інші кращі кохані слова в усіх мовах світу, ніж слова Мама, Божа Матір, Мати-Батьківщина, рідна ненька – три матері, що освячують наше життя? В образі матері осягаємо розумом своїм рідну вишневу Україну, оспівану тисячами жіночих, материнських сердець.

Звучить пісня «Україно», сл. і муз. Т. Петриненко

Дороги іншої не треба,
Поки горить Чумацький Шлях.
Я йду від тебе і до тебе
По золотих твоїх стежках.
Мені не можна не любити,
Тобі не можна не цвісти
Лиш доти варто в світі жити,

Поки живеш і квітнеш ти!
Приспів:
Україно, Україно, після далечі доріг
Вірне серце твого сина я кладу тобі до ніг!
Бо ми кохаєм до нестями
І ще не скоро наш кінець,
Ще, може, нашими серцями

Розпалим тисячі сердець.
Ще свічка наша не згоріла,
Ще наша молодість при нас,
Ведучий:

Мама – найдорожче слово в світі.
Де б не був ти, що б ти не робив,
Вона назавжди твій шлях освітить
1.Є немало мам у світі,
Мами добрі, мами світлі,
Та одна є наймиліша.

2.Я прокидаюся рано
І зразу, хоч ще не встаю,

3.Мати – досвітня пташина,
З досвітку вік не зімкне,
Ходить по хаті навшпиньки,
Щоб не збудити мене.

4.Мати — то сонечко рідне,
Сонечко ясне, земне,
Слово її заповітне
Гріє й тривожить мене.

8.Не раз біля хати сяде моя мати
Про славне минуле мені розказати.
І слухаю радо довгенькі години
Про князів, гетьманів, вождів України

1. Вітаймо! Ми квітів нарвали для вас.
Сьогодні святкують День Матері в нас! *(Дарують мамам квіти)*
Учениця читає вірш.

Мамо, люба, глянь, як сяють
Ясні зорі золоті!
Кажуть люди: то не зорі,
Сяють душі то святі.
Кажуть: хто у нас на світі
Вік свій праведно прожив,
Хто умів людей любити,
Зла нікому не робив,—

(Борис Грінченко)

Ведучий: Мати – родовідниця, котра заступництвом Матері Божої привела на світ кожного з нас, котра зі своїм молоком, зі своєю журливою колисковою влила в наші душі прекрасне чуття українського роду.

Звучить колискова пісня.

Місяць яснесенький
Промінь тихесенький
Кинув до нас.

А те, чи варте наше діло,
То скажуть люди й скаже час.

Серцем ніжним, відданим тобі.
У дні важкі і дні, на щастя щедрі,
Мама завжди з тобою.
Хто така? Скажу вам я –
Рідна матінка моя.

Тільки спросоння погляну –
Бачу матусю свою.

5.Я свою матусю щиро так кохаю,
Що і розказати не вмію, не знаю.

6.Нема в цілім світі — всім вам присягнуся —
Кращої матусі, ніж моя матуся.

7.Мені все говорить щовечора ненька,
Що я українка, мов квітка пишненька.

І про тих героїв, що за її волю
Голови поклали у широкім полі.

Входять двоє хлопчиків з квітами

Зорі
Бог послав того на небо
Ясно зіркою сяють...
Правда, мамо, – то все душі,
А не зорі там горять?
Так навчи ж мене, голубко,
Щоб і я так прожила,
Щоб добро робити вміла
І робить не вміла зла.

Спи ж, мій малесенький,
Пізній бо час.
Любо ти спатимеш,

Поки не знатимеш,
Що то печаль,
Хутко прийматимеш
Лихо та жаль.
Лихо не спить...
Леле, дитинонько,
Жить – сльози лить.
Сором хилитися,
Долі коритися;

Час твій прийде
З долею битися —
Сон пропаде.
Місяць ясененький
Промінь тихесенький
Кинув до нас...
Спи ж ти, малесенький,
Поки є час.

2. А ми ось віночок сплели за хвилинку,
Щоб нам уквітчати Матір-Українку. *(Діти прикрашають віночками зал).*

Ведучий: Мати – це перше слово, яке з радістю, з усмішкою промовляє дитина. Мати – це слово, яке найчастіше повторює людина у хвилини страждання і горя. Мати любить свою дитину, завжди розуміє її, подасть руку допомоги їй, розділить її радість і смуток.

Звучить пісня «Наша мама, слова О. Фадєєва, музика В. Іванникова.

Колисанки вечорами
Нам співали наші мами,
А тепер пора і нам
Заспівать про наших мам.
Приспів: Ми зростем великі,
Мамі станем зміною,
Гордимосся мамою,
Мамою єдиною.
Десь далеко за віконцем

Знову спати ляже сонце.
Ти вже спиш в цю ніч ясну,
Тільки мамі не до сну.
Приспів.
Як зростем – самі ми станем
Турбуватися про маму.
Ми співаємо для них –
Мам єдиних, дорогих.

Ведуча: А зараз послухайте молитву за свою матусю, з якою дівчатка щовечора звертаються до Божої Матері.

3. Є у мене найкраща матуся,
За неї до Тебе, Пречиста, молюся.

4. Молюся устами, молюся серденьком,
До Тебе, небесна Ісусова ненько.

Благаю у Тебе дрібними словами
Опіки та ласки для любої мами.
Пошли їй не скарби, а щастя і долю,

Щоб дні їй минали без смутку, без болю.

5. Рятуй від недуги матусеньку милу,
Даруй їй здоров'я, рукам подай силу,
Щоб вивела діток у світ той, у люди,

Щоб ними раділа – пишалась усюди.
За це я складаю в молитві долоні
До тебе, Царице, на сонячнім троні.

Діти прикрашають образ Божої Матері квітами. Входять двоє дівчаток у білому одязі, на голові віночки, у руках свічки, прямують до образу Божої Матері, складають руки у молитві.

6. Мати Божа! Мати Божа!
Дай здоров'я нашій нені!
А тобі ми назбираєм
Ярих квітів повні жмені.

Зберем дзвінки лелійові,
Що найкращі у діброві,
Нарвемо волошок у полі.
Мамочці дай щастя, долі.

7. На землі одна лиш мати,
Ти нам мати, там, у небі.
Ти рятуй нашу матусю
В небезпеці і потребі.

Серця наші, наші квіти
Віддамо Тобі в любові.
Захищай матусю нашу
Під святим своїм покровом.

8. О, Мати Божа, наша єдина,
Ти – мати в мене, я – твоя дитина.

Щирою любов'ю буду тя любити,
Гріхом не засмучу, доки буду жити.

Пресвятая Діво, світла зорице.
Ми тебе просим, наша царице,
Ми до Тебе прибігаєм і серця приносим,
І у Тебе заступництва молимо і просим..
Прости гріхи усім нині, мати наша, ненько,
Щоб ми були чисті серцем і любили неньку,
Щоб ми були чисті серцем, як лілія біла,
І служили на добро і користь Вкраїні.

Ми тя взиваєм і руки зносим:
Спасай, спасай нас, усердно просим.

Звучить пісня «Виростеш ти, сину», слова В. Симоненка, музика А. Шашкевича

Виростеш ти, сину, вирушиш в дорогу,
Виростуть з тобою приспані тривоги.
За тобою завше будуть мандрувати
Очі материнські і білява хата. (Двічі)
А якщо впадеш ти на чужому полі,
Прийдуть з України верби і тополі,
Стануть над тобою, листям затріпочуть,
Тугою прощання душу залоскочуть (Двічі)
Можна вибрати друга і по духу брата,
Та не можна рідну матір вибирати.
Можна все на світі вибирати, сину,
Вибрати не можна тільки Батьківщин (Двічі)

Ведучий: Народились і виросли ми на чудовій, багатій, мальовничій землі – в нашій славній Україні.

Ведуча: Тут жили наші прадіди, тут живуть наші батьки, тут корінь роду нашого українського, що сягає давнини. Де б ми не були, скрізь відчуваємо поклик рідної землі, хвилюємося аж до сліз, зачувши рідне слово.

1. Ми є діти
українські –
Хлопці і дівчата.

Рідний край наш –Україна,
Красна і багата.

Українець я маленький,
Україна – край рідненький,
Дівчинка:
Українка я маленька,
Україна – моя ненька.
В неї щира я дитина,
Добра, люба та єдина.
Вірна я дочка народу,
Славна, з козацького роду.

Вірний син я свого роду,
Українського народу.

Щиро я свій рід кохаю,
Роду іншого не знаю.
Так я завжди буду жити,
Рідний край буду любити,
Українцям помагати,
Бо Вкраїна – наша мати!

Разом: Присягаєм край наш рідний над усе любити,
Рідний нарід шанувати і для нього жити.

Звучить пісня «Боже, врятуй Україну» Б. Гірського

Ведуча: В образі матері осягаємо розумом рідну Україну, мальовничу і прекрасну, страдницьку, але невмирущу Україну – край смутку і краси, радості і печалі; Україну – розкішний вінок з ружі і барвінку – з її милозвучною мовою, задушевною піснею, чарівним вишиванням.

Мати: Вам, діточки мої любі, ще й треба знати,
Що крім мене, другу маму мусите кохати.
Бо та друга – всім нам мати, вона нас ростила,
Хлібом, сіллю і водою вона нас кормила.

А то мати – Україна. Любіть її, діти,
Прикрасіть її собою, як красиві квіти.

Дівчинка:

Хоч маленькі ми ще діти,
Мов весняні дрібні квіти,
Величаєм у цю днину
Нашу матір – Україну.
Присягаєм тобі, мати,
Рідний нарід свій кохати

10. Україна – в давній славі,

В козацьких пригодах,
11. Україна – в рідній мові,
У пісні прекрасній.

12. Україна – в ясних зорях,
В сонці, що над нами,

Звучить пісня Б. Гірського «Україна моя»

Україна моя, рідний краю,
Кобзарі тобі пісню співають.
Приспів: Відродися, моя Україно,
Свою мову плекай солов'їну.
Доля-доленька в тебе, як круча,

13. Зацвітає калина, зеленіє ліщина,

Степом котиться диво-луна.
Це – моя Україна, це – моя Батьківщина,
Що, як мама, як тато, – одна.
14. Світи, сонце, світи ясне,
На міста та села,

Звучить пісня Б. Гірського «Вкраїнонько мила»

Який треба голос, Вкраїнонько, мати,
Щоб нивоньки колос мені оспівати.
Приспів: Безмежнеє поле, гаї солов'їні,
Далеке те море і обрії сині.
Як треба любити, Вкраїно, тебе,

15. Мій отчий дім! Ти дав усе мені.

Моя Вкраїна, піснею багата,
Ввійшла у серце співом голосним,

16. Приїжджайте частіше додому
Приїжджайте частіше додому,
Щоб не мучила совість потому.
Ні грошей не привозьте, ні слави,
Будьте з рідними ніжні й ласкаві.
Пригадайте дитинства стежини,
Поцілуйте батьківські сивини,
Зачерпніте водиці з джерельця,

17. Матусю рідненька – зоре ранкова.
Як вечір ляже на тихі шати,

І служити до загину
Спільній неньці – Україні.
Ми до тебе прибігаєм,
Щирий наш привіт складаєм.
За турботи і за труди
Нехай неньці слава буде.
На завітчаних левадах,
В рідних синіх водах.
Україна – в рідній школі,
Майбутності ясній.
І в очах добрячих, ясних
Рідненької мами.

Слава-славонька в тебе співуча.
Волю-воленьку сій в рідній хаті
Тим віночком традицій багатих.
Приспів.

Щоб наша Україна
Все була весела

Аби не згубити усе, що цвіте.
Приспів. А що тобі дати, Вкраїнонько мила,
Чи сонце дістати, щоб була щаслива?
Приспів.

Як та ллюбов, яку дарує мати.

Прихиліться серцем до серця.
Бо не вічні ні батько, ні мати,
Завтра можете їх не застати.
Щоб не мучила совість потому,
Приїжджайте частіше додому.
(Л. Височинська)

То буде мати мені співати.
Від серця пісня, як сон, щаслива.
Дитинством пахне хатина синя.

Звучить пісня «Мамина вишня», слова Д. Луценка, музика А. Шашкевича

Знову наснилося дитинство,
Тепле, як гарна весна.
Вишня вдяглася в намисто,
Мама щаслива й сумна.
Вдаль голубими вітрами
Весни за обрій пливли.
Раннім туманом у мами
Коси, мов дим зацвіли.
Мати в тривогах вінчала
Щастя жадане й біду...
Радо мене зустрічала
Мамина вишня в саду.

Здавна близьке й сокровенне
Все там, аж терпне душа..
Начебто й мама до мене
Стежкою в сад поспіша.
Знов, як бувало, до столу
Кличе, лиш в хату зайду...
Ронить зацвіток додолу
Мамина вишня в саду.
Пісня любові й дитинства
В серці бринить, як струна,
Наче священна молитва,
З рідного краю луна.

Хлопчик:

Мама вишила мені квітами сорочку.
Квіти гарні, весняні — на вдягай, синочку.
В нитці — сонце золоте, пелюстки червоні.
Ласка мамина цвіте в тому вишиванні.
Вишиваночку візьму, швидко одягнуся.
Підійду і обійму я свою матусю.

Звучить пісня Марії Підгірянки «Моя мама»

Снилось мені ясне сонце, що в хаті світило,
А то лише так моя мама дивилася мило.
Приснивсь мені легкий вітрик, що пестив колосся,
А то мені моя мама гладила волосся.
Снилась мені ягідочка, як мед солоденька,
А то мене цілувала мама дорогенька.
Снились мені ангелики, що в рай мене несли,
А то мене мами ручки до серця притисли.

18. Пам'ятаймо, любі діти, пам'ятаймо завжди з вами,
Що для нас у всьому світі найдорожчі — наші мами.

19. Нам, маленьким і дорослим, все дають вони з любов'ю:
Ніжне серце, світлий розум, силу нашому здоров'ю.

20. Як ставали ми на ноги, перший крок наш був до мами!
Радість нас чи тривогу — серце мами завжди з нами.

21. Де сини її та дочки, завжди там вона думками.
Пишем в класі ми на дошці наше перше слово — мама.

Звучить «Пісня про рушник», слова А. Малишка, музика П. Майбороди

Рідна мати моя, ти ночей не доспала,
І водила мене у поля край села,
І в дорогу далеку ти мене на зорі проводжала,
І рушник вишиваний на щастя дала.
І в дорогу далеку ти мене на зорі проводжала,
І рушник вишиваний на щастя, на долю дала.
Хай на ньому цвіте росяниста доріжка,
І зелені луги й солов'їні гаї,

І твоя незрадлива материнська ласкава усмішка,
І засмучені очі хороші твої.
І твоя незрадлива материнська ласкава усмішка
І засмучені очі хороші, блакитні твої.
Я візьму той рушник, простелю, наче долю,
В тихім шелесті трав, в щебетанні дібров,
І на тім рушникові оживе все знайоме до болю:
І дитинство, й розлука, і вірна любов.
І на тім рушникові оживе все знайоме до болю:
І дитинство, й розлука, й твоя материнська любов.

Ведучий: Мати – берегиня роду, домашнього вогника вашого.

Ведуча: Діти, коли станете дорослими, то не забувайте своїх матерів, які вас народили. Любіть Батьківщину, обороняйте її. Будьте патріотами нашої рідної України. Хай вічно у вашому серці живе й допомагає вам Матір Божа

Три матусі

Є у кожної дитини матінка єдина,
Та, що любить нас і дбає, розуму навчає.
Є у кожної дитини, навіть сиротини,
Наша мати солов'їна – рідна Україна.

І у кожному серденьку є і буде жити
Божа Мати – наша Ненька, Мати всьому світу.
(Л. Полтава)

Учитель: Дорогі, любі наші матері! Бажаю вам доброго здоров'я, щастя. Хай біда і горе обминає ваші родини. Нехай охороняє вас Мати Божа!

22.

Поклін тобі, кохана ненько,
За золоте твоє серденько,

Що все віддало б влюбім зриві,
Щоб тільки ми були щасливі.

23.

Дарунків, золота не маєм,
Щоб до ніг тобі зложити,
Однак всі разом присягаєм,
Що, доки тільки будем жити,

Любов сердець своїх маленьких
Тобі дамо, кохана ненько,
Щоб діти всі цілого світу
Тобі співали «Многая літа!»

Дівчинка: Мамо рідна, хай святиться твоє ім'я,
Україно, я – краплинка маленька твоя.
Всі квіти обидвом вам складаю до ніг.
Хай скроні не сріблить печаль і журба
І «многими» будуть щасливі літа!

(Мирослава Грабінська. Ранок «День матері» / Мирослава Грабінська. // «Початкове навчання та виховання». Видавнича група «Основа», № 2-3 (78-79), січень 2006. – С. 58-61)

7.6. ЗБЕРЕЖЕНІ ХРАМИ: ВОНИ РЯТУЮТЬ НАШІ ДУШІ ДУХОВНІ СКАРБИ НАШОГО НАРОДУ

*Лиш храм збудуй,
а люди в нього прийдуть*

Ліна Костенко

Багато храмів по всій Україні – невеликі в селах, відновлені духовні святині в невеличких і великих містах, новозбудовані величні і всі вони пов'язані з непростю історією нашої України.

Відвідини храму – це свято для кожної віруючої людини. Протягом багатьох століть кожна віруюча людина, незалежно від віросповідання (католик, греко-католик, християнин) йшла до храму з чистою душею, з добрими думками.

З деякими храмами, які є у нас на Україні я вас і познайомлю.

1. Мамона О. Настоятельница Одеського Свято-Архангело-Михайлівського жіночого монастиря ігумена Серафима (Шевчик): «Завжди радійте і будьте молоді душею» / О. Мамона // Пенсія. – 2010. – № 2-3. – С. 36-38.

У цій статті настоятельница вищезгаданого монастиря ігумена Серафима розповідає про історію заснування. Монастир був заснований у середині XVIII в графом Михайлом Воронцовим, тим самим купцем, меценатом, якого Пушкін так не позитивно оспівав.

Почався будуватися храм ще в 1828 р., але не закінчили через Російсько-Турецьку війну.

У 1841 були збудовані корпуси для черниць і училище для дівчаток-сиріт. У цьому училищі, до речі, викладали Антоніна Нежданова, Петро Катаєв, його брат. Ми знаємо, що в сім'ї Катаєвих вийшли двоє знаменитих письменників – Євгеній Петров і Валентин Катаєв.

У роки революції монастир закрили і черниці розбрелися хто куди. Тільки в 90-ті роки монастир відкрили. Настоятельница жіночого монастиря ігумена Серафима в цій статті висвітлює своє відношення щодо жінки і її статусу в житті, про бібліотеку, про книги в її житті. Вона сама пише книги, спираючись на сотні джерел: архіви, мемуари.

Зараз працює над історією Києво-Печерської лаври. Цей монастир опікується Будинком милосердя, безкоштовною амбулаторією, трапезної для бідних.

Закінчуючи свою розповідь настоятельница Свято – Архангело – Михайлівського монастиря говорить: «... наші три наріжні камені – віра, надія, яка завжди допомагає і звичайно ж любов. Коли людина, пройшовши нелегкий шлях, не залишила на серці карбів, усім пробачила, тоді просвітлено дивиться на життя, знаходить у собі сили не тільки долати перешкоди на життєвому шляху, але й радіти всьому в будь-якому віці. Завжди радійте, як пише Апостол Павел, і будьте молоді душею!»

2. Володимирський собор у Києві. Короткий путівник і правильник поведінки. – К., 2009. – 78 с.

Стоїть він на узвишші, побіч зелених тополь бульвару Шевченка, навпроти університетського ботанічного саду. Радусь всіх віруючих: такий неповторний, сяючи золотом хрестів, милуючи слух мелодій – кістю своїх дзвонів.

Володимирський собор у Києві – головна православна церква після Софії Київської нашої Української держави. Історія побудови собору сягає середини минулого століття.

Кошти на будівництво в сумі 290 тисяч карбованців відпустило міністерство внутрішніх справ. Керував роботами архітектор Володимир Ніколаєв. Будівельний комітет очолював віце-губернатор С. Рудим – Левкович. Представники роду Капністів, в їх жилах текла українська і грецька кров були великими патріотами, давали великі пожертвування на будівництво та реставрацію Володимирського собору.

Після побудови собору 1885 р. розпочалися оздоблювальні роботи. Керівником внутрішнього оздоблення став Андріян Прахов. Він автор чисельних праць і публікацій з реставрації стародавніх храмів. Це він відкрив талант Михайла Врубеля.

Для внутрішніх розписів храму Прахов запросив кращих художників Москви, Петербурга, Києва, а також з Італії Віктора Васнецова, Михайла Нестерова, Павла Сведомського та інших знаних художників того часу.

Віктор Васнецов був представником візантійської школи. Йому було доручено розмальовувати всю частину собору. Будучи глибоко релігійною людиною, він ще більш зміцнів у вірі в Господа, коли розмальовуючи вгорі стіну і цілком віддавшись творчості, він захопився так, що оступився і впав з риштувань. Боже провидіння врятувало великого митця – він відбувся кількома синцями.

Його розписи вражають наближеністю до Божественної сили, глибиною релігійного і людського почуття. Загалом Васнецов розмалював 4000 кв. метрів, 15 сцен і 300 прямих постатей. Йому належать такі стінописи, як «Хрещення св. кн. Володимира», «Хрещення киян», образи на іконостасі св. князя Володимира та св. княгині Ольги, образи пророків у верхньому ярусі вівтаря: а в нижньому ярусі вівтаря – Євхаристія (Христос і 12 апостолів), образи євангелістів тощо.

Але найкращий його твір, найбільше диво, яке вражає, щойно ми входимо до собору – це образ Божої Матері, зображеної на запрестольній увігнутій стіні – консі. На легких хмарах, освітлених зорею, велично йде небесна цариця і земна Мати Бога, несе грішному світові Сина свого єдинородного. Десять шестикрилих серафимів оточують її. Вона пристрасно притискає до себе немовля, цим висловлюючи своє велике материнське почуття.

Васнецов писав Стасову: «...Тільки хвора і погана людина не цінує свого дитинства і юності. – Поганий народ, який не пам'ятає, не цінує і не любить своєї історії».

Багато цікавого можна дізнатися у цьому путівнику, а побувавши у цьому соборі побачити його величність, в ньому все дихає святістю. І кожен хто заходить у цей храм подумки звертається до Господа з тим чи іншим проханням.

3. *Збудуй мені святиню: Зарваниця 1240 – 1995. – Львів : Свічадо. – 3 с.*

3 а. *Сабрига М. Зарваниця. – Путівник. – 2002. – 25 с.*

У цих путівниках досить широко висвітлюється історія церкви та чоловічого монастиря у Зарваниці – острова Божої любові. В історичних джерелах Зарваниця вперше згадується у 1458 р. Село отримало свою сучасну назву у 1240 р. з появою чудотворної ікони Божої Матері. Це були роки татаро-монгольської навали, коли було знищено Десятинну Церкву і багато монастирів. Уціліли монахи пробирались у Галичину. Один з київських монахів, стомлений дорогою і болем ран, заночував у лісі. Уві сні з'явилась йому Пречиста Діва Марія, благословила його. Прокинувшись побачив диво – надприродний блиск посеред долини. Перемагаючи біль ран, він підійшов до джерела, в якому побачив ікону Матері Божої з Дитятком Ісусом на руках.

Її віддзеркалення світилось у повітрі над долиною. Монах впав на коліна і став щиро молитися, омиваючи свої рани водою з джерела. Повернулись сили вийняв ікону з води, збудував келію в одній із печер, примістив туди ікону. А місце, де його зарвав сон, назвав Зарваницею. Сюди почувши про чудо, почали приходити люди. З роками у затишному місці вирости церква і чоловічий монастир.

У часи турецьких набігів на Україну (1683-1704 рр.) Зарваниця була знищена, церква і монастир спалені. Але люди знову відбудували церкву і монастир. Багато горя бачила Зарваниця на своєму віку.

Ікона Зарваницької Матері Божої – одна із найдавніших в Україні. Вона дійшла до наших днів із тринадцятого – чотирнадцятого століття крізь смерчі спустошень і пожежі лихоліть. Хто хоч раз побував у Зарваниці набереться сили, терпіння, знайде сили і віру жити за Божими заповідями і відчує себе невід'ємною частинкою своєї країни.

4. *Мстиславів храм може зрівнятись із самою Софією / Урядовий кур'єр. – 2010. – 18 травня. – № 88.*

У Володимирі-Волинському пройшли урочистості з нагоди 850-річчя Успенського кафедрального собору. Це єдиний храм на території Волині, який дійшов до нас із часів Київської Русі. Вся його історія тісно пов'язана з розвитком християнства в Україні. Це була друга митрополія (992 р. заснування) після Київської митрополії, яка була відкрита у 988-му році.

Будувати її почали після того, як великий князь київський Володимир передав уділ сину Всеволоду майбутній форпост на західному кордоні своїх володінь. Відомо, що першим у Володимирі був храм, освячений Стефаном – болгариним на Федорівці, нині це місце називають «Старою катедрою».

Собор Успія Пресвятої Богоматері побудовано в 1156-1160 роках князем Мстислав Ізяславичем – правнуком Володимира Мономаха.

Був розорений полчищами Батия і знову відновлений. І знову II століття простояв руйною. Наприкінці XIX століття розпочалася відбудова святині. І в 1990-му храм, що дивував прочан, упродовж минулих століть, знову засяяв у всій красі.

5. *Свято-Троїцький Дерманський женський монастир. – Дермань-2. – 2006. – 21 с.*

Історія Свято-Троїцького Дерманського жіночого монастиря – яскравий приклад духовних взлетів і трагедій нашого народу. Його історія губиться в глибокій давнині. Свій початок цей

монастир зі своїми підземеллями бере з середини XV століття, а поклав початок один із роду князів Острожських, князь Василь.

У 1575-76 роках управителем Дерманського монастиря був первопечатник Іван Федорів, який заклав першооснови підготовки до друку Острожської біблії. За п'ять століть існування монастир пережив багато змін: політичних, військових, економічних, морально-духовних. І лише в 2004 році новонароджений храм був освячений в честь преподобного Федора, князя Острожського.

Головними святинями, які знаходяться на території монастиря є: ікона преподобного Федора князя Острожського, ікона святого великомученика і цілителя Пантелеймона з частинкою мощей, чудотворна ікона казанської Божої Матері, ікона Богородиці «Троєручица».

Зараз Дерманський монастир – добротне господарство, де є все необхідне для нормального життя його сестер. Має 10 гектарів землі, корови, коні, працює своя пекарня. Побувавши тут кожен із відвідувачів захоплюється тими зеленими насадженнями та квітами, які ростуть на території монастиря.

6. Путеводитель про храмах Києва / Комсомольская правда на Украине. – 2010. – № 133. – 17 июня.

Київ по праву рахують другим Ієрусалимом. Зелені горби нашої столиці важко представити без великої кількості куполів церковів, храмів та монастирів, які давно вже зачаровують паломників з усього світу.

У цьому путівнику надрукована коротенька історія кожного храму, монастиря: коли збудовано, ким, до якої конфесії належить. Також є адреса де розташовані ці київські святині.

7. Пам'ятки України: науково-популярний ілюстрований журнал. – 1992. – № 2-3. – 128 с.

У цьому журналі розповідається про церкви, храми, які були збудовані в Україні, починаючи з Софії Київської в Києві. Тут в цьому журналі можна дізнатися про зовсім невеличкі храми нашої України, але досить цікаві:

- церква в селі Микитинцях на Івано-Франківщині, як її рятували, яка збудована в 1764 р.;
- це церква св. Миколая – Чудотворця в селі Гребенному, збудована в 1697 р., на Львівщині;
- церква фортечного типу св. Матері Параскеви в Радруті (Польща), збудована в 1580 р.

Іван Харитоненко і його сім'я увійшла в історію як одна із засновником наймогутнішої у тодішній Російській імперії династії цукропромисловців.

Але крім цього це були меценати – творці мистецького добра.

Благодійництво Харитоненка – старшого було спрямоване на в порядкування і розбудову рідних Сум.

Реальне та духовне училища, хлоп'яча та дівоча гімназії, дитяча лікарня св. Зінаїди, гуртожитки для студентів а також Троїцька церква в Сумах – були збудовані на кошти Харитоненків (батька і сина).

Хто хоч раз побував у Полтаві і зацікавився її історією не обмине своєю увагою Хрестовоздвиженський монастир, який споруджено в 1650 році поблизу міста на мальовничій, порослій віковими деревами горі, де впадає у Ворсклу річечка Полтавка, знана більш між людьми під назвою Тарапунька.

А засновано було цю обитель з ініціативи й на кошти полтавського полковника Мартина Пушкаря, Івана Іскри та іншої козацької старшини.

Чимало зазнав на своєму віку Хрестовоздвиженський монастир:

- в 1960 р. спустошили кримські татари,
- в 1709 р. – монастир розорили шведи.

Дуже потерпів монастир у роки громадянської війни. У 1923 році монастир закрили, а у 1950 році було відбудовано. Проте у 1958 році ліквідували монастир, а його приміщення передали для педагогічного інституту під гуртожиток.

І все ж таки в 1990 році будівлі Полтавського Хрестово-здвиженського монастиря, які на той час були в користуванні Полтавської організації «Медтехніка», передані Полтавському єпархіальному управлінню для відновлення діяльності жіночого монастиря. І зараз монастир функціонує і радує своєю красою всіх хто живе тут і тих хто приїздить.

8. *Обитель над Сулою: Путеводитель, Полтава – 2008. – 54 с.*

Мгарський Спасо-Преобратенський храм заснований в 1619 році, на кошти Раїни Вишневецької, двоюрідної сестри Петра Могили, засновника Києво-Могилянської академії, відомого українського церковного і культурного діяча.

Цей храм являється одним із кращих творців українського бароко. Від самого свого заснування Мгарський монастир відіграв велику роль в духовному житті України, завжди залишаючись твердиню Православ'я.

9. *Спасо-Преображенська церква в с. В. Сорочинці: Буклет. – 2008. – СПДФО. – 17 с.*

Цей буклет присвячений одній із видатних пам'яток української архітектури та мистецтва початку XVIII ст. – Спасо-Преображенській церкві, що у В. Сорочинцях на Полтавщині. Побудована вона на замовлення і кошти гетьмана Лівобережної України Данила Апостола.

У 1728 році було розпочато будівництво цього храму. Зачаровує у цьому храмі чудовий а на сьогоднішній день унікальний іконостас, розмір 22 x 17 м, вирізьблений з липи та була покритий позолотою, яка на сьогодні, на жаль, не збереглась. Але збереглися майже всі ікони, а їх налічується більше ста. Відомий цей храм тим що тут: «Хрестився Гоголь тут малий,

А став відомий він, як геній світовий».

Отож-бо шануймо і бережімо те, що колись було збудовано нашими пращурами, щоб це побачили наші нащадки і змогли сповна відчувати гордість за землю на якій живуть.

Підготувала:

Полозенко Л. П. – зав. інформаційно-бібліографічним відділом наукової бібліотеки НУБіП України.

ДУХОВНИЙ ЗАПОВІТ МАТЕРІ ТЕРЕЗИ

Життя – це можливість,
Скористайся нею.
Життя – це краса,
Милуйся нею.

Життя – це мрія,
Здійсни її.
Життя – це виклик,
Прийми його.

Життя – це повинність
Твоя насущна,
Виконай її.

Життя – це гра,
Стань гравцем.

Життя – це багатство,

Не розтрать його.

Життя – це кохання,
Насолоджуйся ним сповна.

Життя – це таємниця,
Пізнай її.

Життя – король лиха,
Побори все.

Життя – це пісня,
Доспівай її до кінця.

Життя – це боротьба,
Стань борцем.

Життя – це прірва невідомого,

Ступи в неї не боячись.

Життя – фортуна,
Шукай цю мить.

Життя таке чудове,
Не згуби його.

Це твоє життя,
Борись за нього.

ЧАСТИНА II

РОЗДІЛ 8

З ДОСВІДУ ВИХОВНОЇ РОБОТИ У СТУДЕНТСЬКІЙ ГРУПІ СП-1501

Виховна робота наставника у студентській групі надзвичайно складна. Планом і звітом тут не обійтися. У студентській групі важливо створити атмосферу довіри, взаєморозуміння, взаємоповаги, взаємодопомоги і співпраці. Намагатися не пропустити жодної важливої події у житті студентів, особливо важкої чи трагічної. Капля до каплі формуватиметься довіра і взаємоповага. Бажано планувати виховну роботу спільно, використовуючи «мозкову атаку» у групі чи «круглий стіл» за участю активу групи.

У планах виховної роботи є розділи: культурно-масової роботи, спортивної (спортивно-масової), формування здорового способу життя, профілактики девіантної поведінки, виховної роботи у гуртожитках (контролю за поселенням та виселенням студентів, контролю за проживанням студентів у гуртожитках), розвитку студентського самоврядування та лідерських якостей студентів, організаційної роботи, профорієнтаційної роботи.

Виховні заходи мають цікавити студентів. Вся робота мала б розкривати красназавчу, історичну, патріотичну її складові. Вивчати країну, в якій ми живемо і яку з любов'ю називаємо Україною. Вивчати все, що робить нас українцями, донести до студентів думку про те, що крім територіальної є ще історична, культурологічна та мовна складові, які для українців є неповторними і справді характерними тільки для нашої нації. Знати країну, в якій комфортно живеться румуну, угорцю, росіянину, кримському татарину, білорусу, поляку, грузину, вірменину, молдавану... і просто кожному туристу. Українці гостинні і грічні, працьовиті і миролюбиві, вміють прощати... «Хоч чужинець, я почував себе в Україні як дома», – писав Павло Халепський.

Сало, борщ, пампушки із часником, вишиваний рушник на покутті, чорнобривці під маминими вікнами, щоденні та обрядові страви... Не хлібом єдиним... Слід прагнути розбудити у студента національну свідомість та гордість за свою країну, пишатися тим, що ми українці – сини і доньки славних козаків! Слово «Україна» означає: земля, виокремлена для нас від решти, тобто – наша власна земля, – одне із багатьох тлумачень назви нашої держави. На думку канадського історика Ореста Субтельного, ця назва є дуже влучною для країни, що розташована на південно-східному кордоні Європи, на порозі Азії, з обох боків колись важливого кордону між лісом, де ховалися від небезпеки, і відкритим безкраїм причорноморським степом. 603 тис. км квадратних і сьогодні не припиняють зазіхань варварів, загарбників, зайд і пройдисвітів. Сьогодні на захист рідної землі проти загребущого російського агресора стають пліч-о-пліч з українцями білоруси, грузини, росіяни, вірмени, молдавани... Ми обов'язково переможемо. Цей день настане. Бо українці не уявляють свого життя без свободи і незалежності.

Подаємо деякі матеріали із досвіду виховної роботи у студентській групі СП-1501 гуманітарно-педагогічного факультету НУБіП України.

8.1. ТРЕНІНГОВІ ЗАНЯТТЯ НА ПЕРШОМУ КУРСІ

5 листопада 2015 року відбувся тренінг на гуманітарно-педагогічному факультеті зі студентами академічних груп СП-1501 та СП-1502. Куратори груп ставили за мету допомогти студенту-першокурснику в адаптації до нових умов життя і навчання, прислухатися і пізнавати один одного, згуртувати студентські групи, спробувати об'єднати їх задля спільної мети – успішного навчання, вміння працювати у групі і розвитку організаторських здібностей вихованців. До роботи у тренінговому занятті запросили студента 4 курсу, напряму підготовки 6.010106 «Соціальна педагогіка» Вегеру Родіона, який зумів зацікавити, захопити студентів упродовж усього заняття. Вчилися працювати разом, приймати спільні рішення, доповідати від підгрупи, робити висновки із побачених відеоматеріалів, будувати спільний дім...

У дружньому колі

Жвава, доброзичлива атмосфера під час тренінгу спонукала його учасників до поетичного відображення цієї події:

*У гурті легше приймати рішення
На дворі жовте листя закружляло,
Дівчатам й хлопцям любо стало.
Їх осінь закрутила в почуття,
Але студенти прагнуть навчання.*

У стінах аудиторії «46» корпусу 1
Студенти виклали свій хист.
Харизма, креатив, передчуття,
Після знайомства – всі до навчання.

За круглий стіл ми сіли залюбки,
Де кожний висловив свої думки.

За щось ми – за!

За інше – проти!

Дискусія, тривога, не зійшлись –
Думки студентів розійшлись.

Та все ж дійшли одної згоди,
Намалювали ми природу,
Дім, гуртожиток і погоду,
Розфарбували олівцем.

Та навели яскраве Сонце,
Щоб кожному світило у віконце.
А на закінчення мультфільм,
Про розвиток усіх умінь
Щоб мали змогу розуміти,
Як навчатись та що уміти.

А педагоги та колеги раді,
За вмілий тренінговий час.
Ми дякуємо за допомогу у навчанні
В цей непростий для усіх час!

*(вірш Колумбет Анни Сергіївни, студентки групи СП-1501
гуманітарно-педагогічного факультету)*

Вегера Родіон із студентами-першокурсниками після плідної праці

<http://www.nubip.edu.ua/node/3399>

<https://nubip.edu.ua/node/1621>

<https://nubip.edu.ua/node/17558>

8.2. ДУХОВНЕ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

СКАРБИ САКРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ: ЗАМОК-МУЗЕЙ РАДОМИСЛЬ

20 вересня напередодні Різдва Пресвятої Богородиці відбулася екскурсія у мальовничий край Полісся – місто Радомисль, де українська історія і культура розвивалися у контексті світових культур. Цьому місту судилося стати всесвітньо відомим. Адже доля обрала це місце, щоб воно засяяло яскравим духовним діамантом замку-музею Радомисль на найдавнішому європейському Шляху Королів Via Regia – великому культурному шляху Ради Європи, який йшов через вісім європейських країн – Іспанію, Францію, Нідерланди, Німеччину, Польщу, Литву, Білорусь і Україну.

Замок Радомисль – єдиний у світі музей української домашньої ікони «Душа України» - було створено для людей Ольгою Богомолець. Нащадок давнього дворянського роду Богомольців, який ще у XIV столітті був нобілітований гербом Богорія, а у XVII столітті – гербом Помян, Заслужений лікар України, професор, директор Інституту дерматології та косметології, відома співачка та авторка українських романсів, меценат і колекціонер, ініціатор благодійних соціальних та освітніх проектів, лікар і душа Майдану, сьогодні Радник Президента України з питань охорони здоров'я, у 2007 році почала реконструкцію старого млина у місті Радомишлі з метою створення музею і вже у 2011 році історико-культурний комплекс, замок-музей Радомисль, відчинив свої двері для відвідувачів. «Я мріяла створити живий музей, щоб він став і новою домівкою для тисяч осиротілих ікон, і щоб люди могли доторкнутися до історії своїх родин, і свого народу, пишатися нею і не повторювати помилок минулих поколінь», – писала засновниця музею.

Екскурсії музеєм починаються із зали понівечених ікон: порубані на дошки та обезголовлені образи XVIII століття, віконниці, зроблені з розпиляного образу Святого Миколая, скатертина-ікона, витягнуті з полум'я, прострілені над німбом з револьвера ікони та скриня, зроблена з порубаних на дошки ікон. Побиті, поламані, прострелені, пропалені, понівечені ікони у часи доби радянської духовної руїни з Божою поміччю знайшли своє возвеличення у музеї української домашньої ікони. Перша ікона була піднята з багнюки... і освячена на довге життя.

Сьогодні в експозиціях музею розміщено понад тисячу домашніх ікон, ще чотири тисячі чекають на своє нове пришествя. Воістину слава і хвала берегині української домашньої ікони Ользі Богомолець за друге життя нашої унікальної сакральної спадщини. У замку-музеї Радомисль проводяться екскурсії для дітей молодшого шкільного віку («Побут і традиції українського народу»), підліткам («Замки і таємниці будівництва фортифікаційних споруд»), старшокласникам («Історія релігій і технології виготовлення паперу»), дорослим («Особливості домашньої і народної ікони», яка слугувала оберегом українського народу).

У замку-музеї представлені домашні іконостаси на полотні, народні ікони, козацькі ковчежні ікони, гуцульські іконостаси-складні, ікони на склі, дереві та металі, подорожні та обрядові образи, написані у XVII-XX ст. народними та професійними майстрами-іконописцями. У написанні домашніх ікон задіявалися унікальні технології з використанням природних матеріалів, тканин, кераміки, каменю, різноманітних натуральних фарб, технік тиснення, вишивання, різьблення, плетіння, гаптування та лиття.

У музеї можемо доторкнутися до історії, культури, сакрального мистецтва та долі українського народу. Тут зупиняється плин часу... Ступаєш тихо, як у храмі... Тут дух народу й душі української. Проїтися залами замку-музею, як проходилися найшанованіші гості (кардинал Любомир Гузар, Предстоятель Української греко-католицької церкви Блаженніший Святослав Шевчук, Святійший Патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет, Предстоятель Української Православної Церкви Блаженніший Митрополит Київський і всієї України Володимир (Сабодан), який у 2009 році освятив пам'ятник архімандритові Києво-Печерської Лаври Єлисею Плетенецькому на території ландшафтного парку, посли Польщі, Чехії, Німеччини,

Великобританії, Аргентини, Мексики, іконописці з Канади, Австралії, Америки, Греції та Росії), зупинитися на мить, доторкнутися серцем і відчувати душею енергетику українських домашніх ікон, які перебували на покуті, накриті вишитими рушниками у багатьох домівках наших пращурів... У них свій розмір, фон, об'ємність, точність у відображенні дрібних деталей, виразність, оклади (або їх відсутність), характер, орнамент, колористика, прикраси, емоційна насиченість. А деякі лики святих навіть усміхаються. Тут особлива аура всіх областей України. Перед ними тисячі матерів вимолювали долі своїм дітям. «Пречистій ставила, молила, щоб доля добрая любила її дитину...» (Т. Г. Шевченко).

В експозиції музею понад 100 унікальних образів, присвячених Пресвятій Богородиці. Навчання Діви Марії, де Пресвята Анна тримає на колінах книгу, а маленька Діва Марія вчиться читати, маленький Ісус на колінах Діви Марії тримає в руках яблуко, унікальні образи Успіння і Коронування в Обрядовій залі, образ Богородиці «Годувальниці» на полотні у залі іконостасів та інші, які сповіщають про моменти зачаття Діви Марії Пресвятою Анною до Успіння Богородиці, її Вознесіння і Коронування. У замку-музеї представлені і такі Богородичні ікони: Богородиця Утамує мої печалі, Неопалима Купина Старозавітна, Богородиця Нев'янучий цвіт, Богородиця Всецариця (Панахранта), Ікона Божої Матері Ченстоховської, Богородиця Охтирська – святиня Східної України, Козельщанська Богоматір – святиня Полтавщини, Богородиця Бердичівська – найбільша католицька святиня України, Богородиця Озерянська – святиня Харківщини, Богородиця Володимир-Волинська – святиня Волині, Володимирська (Вишгородська) Божа Матір – святиня Росії, Богородиця Печерська, Богородиця Іллінська-Чернігівська – святиня Чернігівщини й Північної України, Богородиця Чернігівська-Єлецька й багато інших унікальних образів Пресвятої Богородиці.

В експозиції музею представлена унікальна колекція гуцульських-складнів XVIII і XIX ст. У центрі іконостаса-складня у ковчезі вміщувався, як правило, образ Діви Марії. У колекції музею поряд знаходяться образи Діви Марії православні, греко-католицькі, римо-католицькі, старообрядні й ті, які шануються усіма конфесіями.

Домашні ікони були своєрідними ознаками не тільки духовності, а й заможності родини. Деякі з них сягали кількох метрів і розміщувалися між вікнами. Іконостаси завжди були багатосюжетними. На особливу увагу заслуговують «мірні» ікони – своєрідні амулети українців. За розміром новонародженого вирізалася дошка, на якій після хрещення дитини замовляли іконописцю образ святого покровителя немовляти. Цей образ батьки клали дитині в колиску. З цим образом-оберегом життя дитини продовжувалося у мирі, доброму здоров'ї і в гармонії з навколишнім світом.

Унікальним є експонат колекції – ікона, на якій три покоління сповивальниць перерізали пуповини немовлятам, освячуючи їх прихід у цей світ. Надзвичайно цікавими є образи на всяку потребу: щоб у серці не оселився гнів, щоб дівчина росла цнотливою, щоб повернути дітей на розум, щоб пологи пройшли легко, щоб зуби не боліли, щоб хата не згоріла, щоб худоба не хворіла...

На особливу увагу заслуговують подорожні ікони-складні – мініатюрні іконостаси гуцулів. Вони маленькі за розміром, часто кишенькові, виготовлені з деревини чи металу. Найчастіше на подорожніх іконах писали лики Пресвятої Богородиці, Святого Миколая чи святих покровителів імені власника.

Неперевершеними є у музеї колекції старожитностей. Тут дитячі колиски, скрині різьблені, ковані, мальовані, каретні з явора, дуба, ялини, сосни, груші, іноді бука – домашні реліквії, які передавалися з покоління в покоління; колекція старовинних прасок; стародавні інструменти, начиння, кінська зброя (вудила, стремена, підкови кількох типів, наконечники дротиків) та зброя над головою в Трапезній; серпи, коси-горбуші, льодоруби, різці, тесла, сокири, ковальські обценьки, лемеші від дерев'яних плугів; дерев'яні жорна, бортні – вулики для диких бджіл, товчачки, дерев'яні ступи, грузила; колекція плетених амфор, які застосовувалися у германців, кельтів, слов'ян для зберігання зерна, води, олії, вина; колекція старовинних дитячих забавок –

возики на колесах, санчата, коники і півники; колекція старовинних люстр; колекція антикварних меблів – старовинні секретери з великою кількістю маленьких скриньочок і шухлядок для листів, паперу, чорнила, пера для письма, комоди, бюро, столи, стільці, дзеркала у залах музею й гостьових кімнатах з Франції, Нідерландів, Англії, Німеччини; колекція канделябрів; колекція дерев'яних скульптур тощо.

Варто згадати фортифікаційні споруди замку, які запам'ятовуються як дорослим, так і малечі. Колись головні башти фортець і замків (донжони) служили водночас і цитаделлю, і житлом, і арсеналом, і місцем для передачі сигналу тривоги – запалювали смолоскипи або били у дзвін. Згодом у вежах розташовували домові церкви або каплички. У вежі замку-музею розташована капличка унікальної ікони Пресвятої Богородиці з Веселкою. Веселка завжди сповіщала людям про диво. Тут моляться і ставлять свічки... А ще тут вежа «Дзвін бажань» 35 метрів заввишки, де возвеличені православні й католицькі ікони архангела Михаїла і святого Миколая-Чудотворця літнього і зимового. Увінчує вежу дзвіниця зі старовинним дзвоном, торкнувшись якого, можна загадати бажання.

Ми стояли перед музейними експонатами та образами, які виглядають таємниче, кованими лавами біля замку, любовалися водограями і парком-музеєм із старовинними скульптурами, були свідками виробничого дійства – майстер-класу у папірні з виготовлення черпаного паперу з кропиви, льону та конопель, на якому чітко виділяється водяний знак у вигляді храму.

У замку-музеї Радомисль є трапезна, де можна посмакувати смачними українськими стравами, камінна зала для проведення перемовин, семінарів, тренінгів, конференцій, обрядова зала, де під старовинними іконами відбувається реєстрація шлюбу, яка передуює вінчанню у церкві Святого Миколая - одному із таїнств родинного життя.

Концертна (Камінна) зала на 120 місць за результатами акустичної експертизи відповідає найвищим європейським стандартам для виконання класичних акустичних творів. Це єдина концертна зала у світі, в якій б'є живе джерело. З цього джерела, у випадку облоги, жителі замку-фортеці могли мати питну воду. У Камінній залі можна послухати народну, середньовічну, камерну музику, романси, авторську пісню і джаз, подивитись театральні постановки. Камінна зала наповнювалася українськими романсами відомої співачки, засновниці замку-музею Радомисль Ольги Богомолець.

Незважаючи на те, що нам не судилося побачити 60 різних сортів ірисів – від сніжно-білого кольору, через усі відтінки жовтого і бузкового до майже чорного, які цвітуть навесні, а також білі, рожеві й жовті водяні лілії, які доповнюють образ парку-музею Замку Радомисль, ми понесемо здобуту енергетику українських домашніх ікон, неймовірні спогади, знання про історію й культуру сакрального мистецтва, а через них і долю українського народу у студентські аудиторії. Адже відродження духовності народу, становлення особистості на засадах істини, добра і краси, християнських цінностей, національної самобутності, української ідентичності, підвищення національної свідомості – основне завдання професорсько-викладацького складу університету і студентства. Одним із засобів вирішення цих завдань є відвідування національних святинь та освоєння їхніх скарбів.

8.3. ДОРОГАМИ ДУХОВНИХ СВЯТИНЬ

Знайомство з духовними перлинами України розпочалося з Свято-Троїцького Іонинського монастиря, що знаходиться на дніпровській кручі, розташований на південній окраїні Києво-Печерської Лаври. Отець Олександр – людина величезної духовної сили і євангельської простоти, упродовж п'яти годин ознайомлював нас спочатку із наземними, а потім і підземними святинями Звіринеця.

Децо про ретроспективу Свято-Троїцького Іонинського монастиря.

Сину із простої родини із Кременчука, послушнику преподобного Серафима Саровського було наказано самою Пресвятою Богородицею йти у Київ і заснувати там, де вона покаже, монастир, в якому «в останні часи врятується багато». Цим місцем став Звіринець. Свою назву ця місцина одержала від княжих «звіриних ловів» в місцевих густих заростях, повних дичини. У ХІІ ст. тут розміщувався замський княжий двір Всеволода Ярославовича. А на північному схилі пагорба – печерний чоловічий монастир, за переказами, заснований митрополитом Київським Михайлом. Наземна частина монастиря згодом розмістилася на східному схилі пагорба й одержала назву **Видубицького монастиря**.

Студенти гуманітарно-педагогічного факультету (група СП-1501)

У 1864 році, трошки вище, отцем Іоною був побудований двоповерховий дерев'яний дім з церквою. Навколо був сад і кілька келій. У 1871 році був збудований кам'яний Свято-Троїцький храм, а в кінці ХІХ ст. монастир нараховував 500 поселенців. Він розкинувся на значну територію і повністю забезпечував свою життєдіяльність. При монастирі було чотири будинки, притулок і школа для хлопчиків-сиріт, майстерні (кустарні ремесла: мистецькі, переплітна, швейна, столярна, взуттєва, свічний завод). Монастир проіснував до 1934 року. Після його закриття тут розмістилася дитяча колонія, після війни заснований Ботанічний сад НАН України.

У 1992 році знову загорілася лампадка у храмі, а у 2010 році сюди була повернута ікона Божої Матері «Троєручиця», написана ще за життя прп. Іони. З величезним трепетом ми спускалися поклонитися мощам цього подвижника.

Завдяки розповідям отця Олександра, перед нашими очима пройшла хроніка життя всіх подвижників **Свято-Троїцького Іонинського монастиря й Архангело-Михайлівського Звіринецького монастиря**. У XIX ст. в різних частинах Звіринецького схилу були знайдені провали і кілька печерних галерей з багатьма печерними монашими похованнями. У 1912 році біля двох напівзавалених печерних входів на схилі пагорба було знайдено більше 200 монаших поховань XI-XIII ст., кілька келій з написами імен древніх подвижників, алтар печерного храму Архангела Михаїла з унікальним хрестом-«голгофою» над престолом і навіть кілька ікон.

У 1913 році був побудований Надпечерний храм з келіями і Звіринецькі печери стали скитом Лаври. У 1934 році Звіринецький скит занепадає, монахів було репресовано, храм зруйновано, майно розграбовано, а велика частина знахідок із печер безслідно пропала.

У 1997 році разом з постійними Службами Божими почалося відродження Звіринецького монастиря. У квітні 2009 року було встановлено місцеве святкування Собору преподобних отців Звіринецьких у 5-у неділю Великого посту, а у липні цього ж року Звіринецький скит одержав статус **Архангело-Михайлівського Звіринецького монастиря**. В обителі зберігається іконописна копія Звіринецької ікони Божої Матері в дорогоцінному окладі, знайдена в одній із келій у 1913 році.

У листопаді 2009 року був принесений дар монастиря Дохіар – точна копія афонської чудотворної ікони «Скоропослушниця», а у квітні 2010 року був повернений храмовий образ Богородиці «Всіх скорботних Радість».

Що думалося майбутнім соціальним педагогам у храмі на честь Божої Матері «Всіх скорботних Радість», у храмі на честь Всіх преподобних отців Звіринецьких, у Свято-Троїцькому Іонинському монастирі біля вищезгаданих святих ікон, на Вівтарній печерній вулиці, біля вівтаря печерного храму Артистратиґа Михаїла, біля входу в келію прп. Климента ігумена Звіринецького? Чи побачивши Звіринецький хрест, що означає «перемагай силою хреста Христового» диявола, гріх і смерть, мироточиві моці звіринецьких подвижників, вони переосмислювали своє буття? Чи їх духовне становлення збагатилося? Чи ближчою стала їх дорога до Бога? Важко однозначно сказати... Можемо лише констатувати, що ніхто не хотів прощатися з отцями цих святинь, життя яких тісно переплетене з подвижництвом їх попередників.

Нам з Оксаною Лапою прикро було за руїну радянського часу... Чи навчимося колись зберігати святині власного народу?

<http://www.nubip.edu.ua/node/3399>

<https://nubip.edu.ua/node/1621>

<https://nubip.edu.ua/node/32051>

8.4. ЗАЛЮБЛЕНА В ЛЯЛЬКУ-МОТАНКУ...

Не так багато в Україні людей, які володіють техніками мотати ляльку. Мені поталанило бачити щодня таку непересічну особистість. Це – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті гуманітарно-педагогічного факультету Лапа Оксана Вікторівна. Вона знає про ляльку-мотанку здається все: історію виникнення, символіку, структуру, значення, оберегові, сакральні й естетичні цінності, родинні традиції її передачі. Для педагога важливою складовою навчального процесу є передача цих неоціненних народознавчих скарбів студентству. Лапа О. В. ділиться своїми знаннями з студентами-філологами і соціальними педагогами.

Мотанка – це й іграшка, й оберег. У дохристиянські часи мотанки робили з найпростішого природного матеріалу – сіна, клаптиків тканини, ниток, стрічок. Люди знали, лялька не може бути на когось подібною. Мати, створюючи донці іграшку, ніколи б не наважилась намалювати очі, ніс або губи. Замість людських рис у неї на обличчі хрест – символ Сонця.

Лялька-мотанка – це маленький витвір мистецтва. Назва такої ляльки походить від технологічних особливостей її виготовлення. Всі деталі міцно примотуються ниткою, вузлики не зав'язують.

Лялька-мотанка втілює ідею оберегу-захисту від злих сил. Народна лялька зроблена власноруч сповнена позитивної енергії, любові і тепла...

Лялька-мотанка

Мати з дитиною

Лялька буває різної форми – великою й маленькою. Вважають, що лялька є посередником між живими й тими, кого на цьому світі вже нема чи ще не народилися. Обличчя ляльки досить символічне. Вважається, що лялька-мотанка повинна бути безлика, а та, яка служить берегинею – ще й з хрестом замість обличчя. Не можна малювати обличчя ляльці, щоб не завдати шкоди. Лялька-мотанка не повинна бути красивою. Скоріше внутрішньо змістовною, образною, такою,

яка б з'єднувала рід та природу, історію та сучасність. Українці вірили, що створивши ляльку, можна просити у Вищих Сил дощу, гарної днини чи добрих новин. Коли нездужала дитина, батьки мотали ляльку і клали їй під подушку або прикріплювали до хворого місця, сподіваючись, що мотанка перебере на себе недугу.

Лялька-багаторучиця свою назву отримала за наявність великої кількості рук (п'ять пар рук). Таку ляльку полюбляли господині, її підвішували над пральною чи піччю для того, щоб встигати робити всю хатню роботу. А лялька допомагала їй у цій справі.

Берегиню зображують із руками, піднятими вгору в молитовному жесті або з опущеними вниз. Коли руки підняті вгору – Богиня закликає небо допомогти засіяти ниву, зачати нове життя на землі. Коли руки опущені вниз – Богиня благословляє землю на народження, принесення плодів, дарів.

Лялька-багаторучиця

Берегиня

На спідниці ляльки-берегині вишитий мотив безконечника.

Лялька з діточками нагадує іконописний образ Богородиці. Її дарують новоствореним сім'ям. Ганчіркову ляльку-берегиню, вироблену власними руками, мати дарувала донечці перед весіллям, благословляючи, таким чином, на щасливе заміжжя. Гості теж дарували ляльок з побажаннями, добра, щастя, здоров'я майбутнім діточкам.

Ляльки-нерозлучники

У деяких регіонах України обрядову вузлову ляльку дарували молодим під час весілля з побажаннями любові та злагоди, а ще, звичайно, щоб молоді завжди були в парі і міцно тримались один одного все своє життя. У тому місці, де з'єднуються дві ручки, примотаний зроблений з

ниток кугасик (переважно червоного кольору), який символізує кохання молодят та їхню майбутню дитину.

*Лялька Людмили Тесленко-Пономаренко Лялька Ольга Костюченко
Весільні ляльки-мотанки*

Найретельніше готували ляльку для нареченої та напередодні народження дитини. Таку мотанку вбирали дуже гарно. Іноді українці вірили, якщо дітки у великій родині довгий час бавляться мотанкою, треба чекати лелеку...

До шлюбу ляльки виготовлялися дуже ретельно. Ляльку вбирали в український стрій, як молоду, робили великий віночок, чи корону, на голову також до ляльки-молодої обов'язково робили пару – молодого. Дівчата часто разом з рушниками та сорочками в скриню робили ляльки.

Коли ж дівчина виходила заміж, то в родині чоловіка дозволялось, гратись лялькою – здоровішими будуть діти. А коли вже народжувалась дитвора, то, звісно, лялька віддавалась їй. Потужну захисну силу мають ляльки, виготовлені з натурального конопляного полотна – це універсальний родинний оберіг від нещастя і хвороб.

Оксана Вікторівна з радістю розповідала студентству (осіб 70 зібралося!) про особливості мотання ляльки у кожному регіоні, вибір натуральних матеріалів, етнонаціональну вишивку на одязі того чи іншого регіону тощо. Затамувавши подих, студенти слухали, а потім підходили до виставки і просили доторкнутися до Віри, Надії, Любові і матері їх Софії.

Моя колега переконана, що насправді ляльку-мотанку може зробити кожен. Для цього необхідно лише трішечки часу, фантазії та мінімальні знання вишивки свого регіону. Лялька, зроблена власними руками, значно тепліша й добріша, ніж куплена-пластмасова, адже вона наша, українська, лялька-мотанка!

Куратори студентських груп СП-1501 і СП-1502 Ковальчук Т. І. і Васюк О. В. висловлюють глибоку вдячність к. пед. н., старшому викладачеві Лапі Оксані Вікторівні за неповторні, яскраві, неперевершені хвилини майстер-класу з виготовлення Ангелів Різдва та презентації власних шедеврів ляльок-мотанок. З роси і води Вам, дорога колего!

Євгенія Мірошніченко і Софія Дзюбинська з виготовленими власноруч Ангелами Різдва

8.5. КРАСА І ПРАЦЯ

8.5.1. БОТАНІЧНИЙ САД ПОТРЕБУЄ ЛЮБОВІ

28 березня 2016 року студенти першого курсу групи СП-1501 (куратор Т. І. Ковальчук) працювали у Ботанічному саду НУБіП України. Зелена толока – справа із нелегких. Тут і гімнастика, і присідання, і у заповільненому стані старти, і до фінішу довгий шлях...

Були і витівки, жарти, дотепи, а вечором спина боліли... Та й не тільки спина... Проте скільки радості на обличчях, коли бачиш як з'являється з-під сухого листа маленька гортензія! Тут уже не тільки віники, граблі і лопати потрібні, а наша любов. Дівчата бережно відкривали руками маленькі пагінці – і любувалися новим життям. Як тут не хотіти стати ботаніком, щоб знати геть усе про рослини, першоцвіти садові, які біло-синьо-бузково вітали нас своїми голівками. Більше ніж рук потребував сад любові. Напевно, такої любові він потребує щодня від тих, хто тут працює, просто проходить чи як ми – влаштовує Зелені толоки... Дуже потрібна справа для Ботанічного

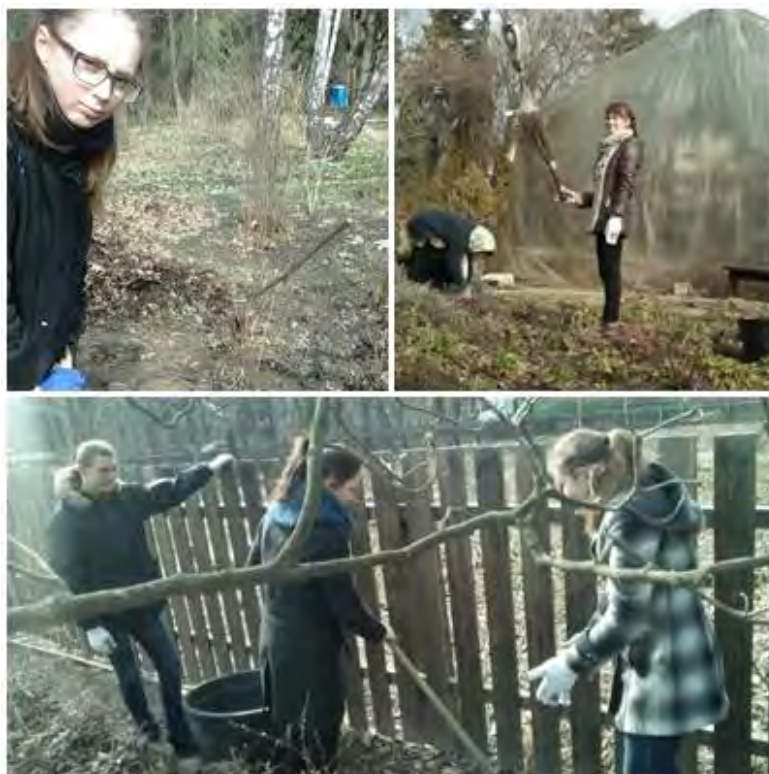

саду, природи, а найбільше для нас.

Бо настав час для очищення не тільки природи... Якимось тепло стає на душі. У природі людина змінюється.

І змінюється у кращу сторону... І хочеться знову сюди прийти... Щоб відчути себе єдиним цілим з цим райським куточком... Правда поки що куточком, що потребує наших рук... і безмежної любові.

<http://www.nubip.edu.ua/node/3399>

<https://nubip.edu.ua/node/1621>

<https://nubip.edu.ua/node/21237>

8.5.2. ТРОЯНДОВА ТОЛОКА У ПЕРШОКУРСНИКІВ

Кольори і запахи... Висота стебла і листочки... А основне – розмір самої квітки у поєднанні з кольором і запахом зачаровує кожну людину, а надто – жінку. Такі різні за запахом, кольором і розміром троянди колись виростуть і милуватимуть нас не раз, коли проходимемо повз... Троянди посаджені нашими руками біля 15, 10 і 4 корпусів, на Алеї Слави.

Погода чудова. А вчора падав дощ. Здається, що природа сама сприяє цьому процесу. Саджанці ніжні, тендітні. Їх обережно переносимо у ґрунт.

Потім любуємося своєю роботою. Думки приходять квіткові, незвичайні. Хочеться випити чашечку кави з тістечком. Напевно і сни будуть кольорові. Можливо райдужні. Зупиняємося на хвилинку. Розпитуємо у працівників саду про квіти, що чекають наших рук. І знову беремося за роботу.

А ще ми сапали і прополювали багаторічні квіти, розпушували ґрунт біля самих стебел. Упродовж року тут цвістимуть різні квіти, а найбільше – півники: сонячні і небесні, можливо, фіолкові.

Ниють спини і болять руки, але ця втома приємна. Ще раз споглядаємо результати своєї праці. Наші троянди вже ростуть на Алеї Слави і біля корпусів. Сюди не раз приходитимемо. Або якось бігтимемо на пару... Краще, ніж поглядом зупинимося на неперевершеній красі королеви всіх квітів – троянді, посадженій власними руками... Лише миттєвість – неповторна, яскрава, осяйна... Наша пам'ять збагатиться чудовими трояндовими миттєвостями й ароматами!

<http://www.nubip.edu.ua/node/3399>

<https://nubip.edu.ua/node/1621>

<https://nubip.edu.ua/node/21849>

8.5.3. БОТАНІЧНИЙ САД ЗАЧАРОВУЄ

Весняного прохолодного ранку 14 березня 2017 року студенти другого курсу гуманітарно-педагогічного факультету поспішали до центрального входу Ботанічного саду НУБіП України. Там їх уже очікували куратори груп і працівники Ботанічного саду. Спочатку був інструктаж. Із запропонованого обсягу кожний обрав той, який йому ближче до душі – роботу на клумбах, в теплицях, на тротуарах.

Всі намагалися допомогти природі прокинутись після зимового сну: згрібали листя, гілочки, колішки, щоб молоді пагони могли пробитися на волю. Дівчата вправно працювали на клумбах, щоб влітку вони засяяли всіма барвами веселки. Хлопці очищували алеї після зимового бруду.

Теплиці приваблювали не тільки тих, хто працював там, а й тих, які мали інші завдання, проте хоч краєчком ока любувалися цим біорізноманіттям. У маленькі горщечки висаджували канни. Незадовго навколо третього корпусу милуватимуть очі високі червоні квіти, посаджені нашими руками.

Дорога навколо Ботанічного саду теж потребувала очищення. Трактор полегшував фізичну працю студентів. Хлопці завантажували зібране сміття з тротуару і краю дороги. Дівчатка змітали – і робота кипіла. Потік студентів після пар проходив по чистому тротуару, а дівчатка-другокурсниці зашарілися від виявленої уваги хлопців. Приємно дивитися на плоди власних рук.

Робота, що приносить задоволення

Найбільше запам'ятається нам те, що після виконання всіх робіт нам люб'язно показали неймовірні рослини, які вирощують в теплицях Ботанічного саду. Нашому здивуванню не було меж, адже ми побачили і височенні фікуси, і кактуси, і сочевиці, і пальми, і ніжні тюльпани... Всіх видів рослин не перерахувати.

Покидали сад вражені екзотичною красою різноманітних рослин. Цей день був для нас незабутнім. Боліли спина і руки. Але почуття виконаного обов'язку, чисті доріжки, клумби, на

У теплиці насолоджуємося буянням різнотрав'я

яких скоро виростатимуть квіти, посаджені квіти у теплицях – все це додавало сил і енергії, окрилювало... Завтра буде новий день – сонячний, ясний, яскравіший, вражаючий барвами тендітних пелюсток квітів, що посаджені нашими руками. Адже життя вимірюється не кількістю подихів, а кількістю миттєвостей, коли перехоплює подих...

<http://www.nubip.edu.ua/node/3399>

<https://nubip.edu.ua/node/1621>

8.6. НА МІЖНАРОДНІЙ ВИСТАВЦІ «ІНТЕРАГРО КОМПЛЕКС 2015»

Студенти гуманітарно-педагогічного факультету на Міжнародній виставці інноваційного агровиробництва та комплексного розвитку аграрного бізнесу «ІнтерАГРО»

27 жовтня студенти першого курсу гуманітарно-педагогічного факультету напряму підготовки «Соціальна педагогіка» (куратори О. В. Васюк, Т. І. Ковальчук) відвідали виставку. У 2015 році Міжнародна виставка «ІнтерАГРО» проходить в більш розширеному форматі та має назву «ІнтерАгро Комплекс». Увагу учасників та відвідувачів акцентовано на питаннях підвищення економічної ефективності агробізнесу за рахунок широкого впровадження інноваційних технологій ведення агропромислового виробництва. «ІнтерАгро Комплекс» - це Міжнародна виставка інноваційного агровиробництва та комплексного розвитку аграрного бізнесу.

Студенти першого курсу гуманітарно-педагогічного факультету напряму підготовки 6.010106 «Соціальна педагогіка» знайомляться з новою технікою

На виставці «ІнтерАгро Комплекс» запропоновані комплексні рішення, впровадження яких дозволить розвивати аграрне господарство та отримувати більш вагомі прибутки в умовах, які склалися сьогодні у країні.

Тематичні розділи виставки:

- сільськогосподарська техніка та технології;
- агропереробка;
- інфраструктура агробізнесу;
- альтернативна енергетика та біоенергетика.

Головний принцип організації проекту та його експозиції – наповнення інтелектуальним змістом комплексу технологічних рішень в усьому ланцюзі агропромислового виробництва від обробітку ґрунту до зберігання і переробки продукції.

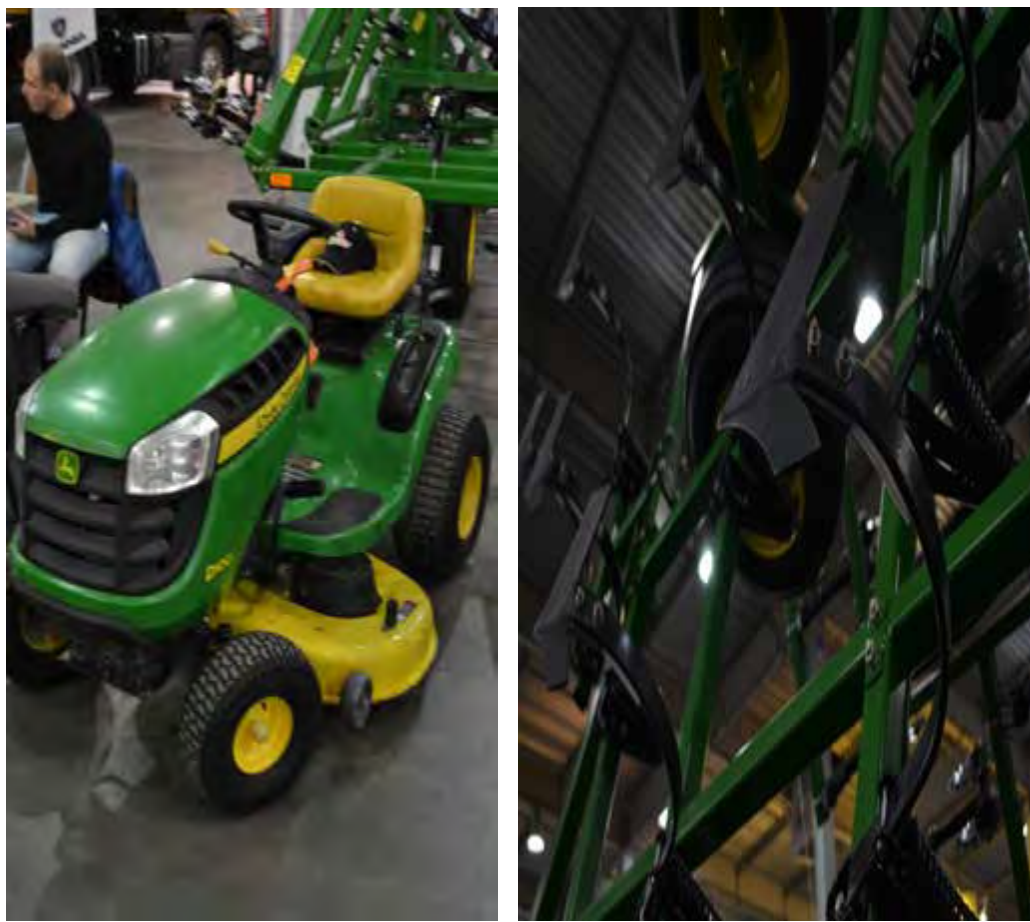

Пропагуємо «Солодке аграрне життя»

Пропонується приєднатись до вирішення завдань, які можуть реально вже в недалекому майбутньому збільшити віддачу від наявних матеріально-технічних ресурсів, а саме:

- збільшення врожайності;
- зменшення витрат на одиницю продукції;
- адаптування якості продукції до міжнародних стандартів.

Розглядаючи експозиції у залах виставки, мимоволі задумуєшся над побаченим і почутим. «Засоби захисту рослин», «нові засоби та технології захисту рослин – як не помилитися при виборі», «альтернативна енергетика», «сервіс та обслуговування» – це і багато іншого наводить на думку про збереження природи, особливо одного із її компонентів – землі. Екологічні загрози існуванню людства відносяться до найгостріших проблем сьогодення. Вони виникли не сьогодні й не вчора. Як свідчать стародавні літописи, ще близько 4 тис. років тому вавілонський цар Хаммурані, а пізніше китайські та монгольські імператори вже дбали про збереження природи й видавали накази про охорону лісів, трав'яного покриття степів, водних джерел. Українська козацька старшина також уболівала за збереження довкілля, видавала накази і документи про охорону придніпровських лісів і лук, заборону спалювання лісів, браконьєрства, хижацького винищення звірів та риби.

Цікавинки очима студентів...

Першу глобальну екологічну кризу людство пережило ще в неоліті, коли винайшло лук, інші знаряддя вбивства й дуже швидко, можливо, за кілька тисячоліть знищило мамонтів та інших великих тварин.

Кінець XX ст. знаменується розвитком другої глобальної екологічної кризи, коли завдяки зростанню народонаселення та його активної виробничої діяльності в умовах надзвичайно низької екологічної свідомості запаси природних ресурсів наближаються до межі вичерпання, а можливості біосфери самовідновлюватися і самоочищатися катастрофічно зменшуються.

У XXI ст. людство вступило як могутня техногенна і геополітична сила, яка змінила і продовжує докорінно трансформувати стан екосфери всієї планети.

Історично вплив людини на ландшафти, як і на окремі їх компоненти, майже завжди зумовлював негативні наслідки для біосфери Землі. Їх масштабність великою мірою залежала від ставлення народів до довкілля, екологічної культури регіональних етносів.

Відношення наших предків до окремих компонентів природи можна простежити в традиціях, звичаях та обрядах українського народу, які в своїй першооснові базувалися на релігійному світогляді. Усі етнокультурні традиції українського народу у ставленні людей до компонентів довкілля: землі, води, рослин, тварин.

«Держімося землі, бо земля держить нас» – ця стародавня українська приповідка йде з часів, коли людина з'явилася на Землі. З прадавніх часів земля в українського етносу має чин Святої, Божої і Праведної. У старовину

Чарівний капелюшок з виставки...

люди каялися Святій землі. Земля буває найвірнішим свідком, тому в Україні ще й тепер при найвищій клятві, на доказ правди, їдять або цілують землю: земля свята і не подарує тому, хто не дотримає слова. Тому й приповідка існує: «Хоч ти землю їж, не повірю!» У разі кривди земля може розступитися й поглинути злого чи грішника, як поглинула вона Корея, Дафана й Авірона.

Українці вважали, що від Введення (4 грудня) до Благовіщення (7 квітня) землі треба дати спокій, бо вона набирається сил, в ці дні Бог благословляє її. Після Благовіщення вже вільно поратися біля землі. Ось як поетично розповідає про цю традицію П. Чубинський:

«Дмитро землю замикає,
Юрій землю одмикає,
Петро жито зажинає,
Ілля в копи складає...»

Свята земля, святе й усе, що вона родить. «Доглядай землю плідну, як матір рідну», «Землі частіше кланяйся – хліба більше буде», – мовиться в українських приповідках. Всяка їжа в Україні високо цінується і зветься Даром Божим. Земля багата не тільки тим, що родиться на ній, але й тим, що в її глибинах сховано. До найціннішого дару відносять воду. Звідси приповідка: «Будь багатим, як земля, а здоровим, як вода !»

Крім релігійних обрядів, існує й державна традиція – відзначення Дня Землі (22 квітня) та Всесвітнього дня охорони навколишнього середовища (5 червня). Їх відзначення переслідує важливе завдання – збереження і примноження скарбів духовності нашого народу, пробудження національної свідомості, прищеплення любові до нашої землі-годувальниці, до природи рідного краю, до свого народу, який має тільки йому властиві народні традиції, звичаї та обряди. Дуже хочеться, щоб студенти гуманітарно-педагогічного факультету не забували праотчих традицій, берегли і примножували їх на Богом даній нам землі.

Тут можна розважитись і навіть щось виграти...

В очікуванні церемонії нагородження переможців конкурсу «Кращий молодий агроном»

<http://www.nubip.edu.ua/node/3399>

<https://nubip.edu.ua/node/1621>

<https://nubip.edu.ua/node/17410>

8.7. НЕЗАБУТНІЙ ЛЬВІВ

Кожне місто славиться своїми відомими особистостями. Львів – це не тільки історична столиця галицької землі, але й європейське місто з великими культурними традиціями, зокрема, – літературно-мистецькими. Львів став об'єктом захоплення і натхнення до творчості видатних митців світу. Леопольд фон Захер-Мазох, Станіслав Єжи Лец народилися і вирости у Львові. Тут жили, творили і знайшли свій останній спочинок Габріеля Запольська, Марія Конопницька... Северин Гоцинський – польський поет-романтик, представник «української школи» польської поезії, автор творів «Канівський замок», «Собутка», «Король старого замку» жив і творив у Львові, знайшов вічний спочинок на Личаківському цвинтарі. Були і такі, які недовго перебували у Львові, але назавжди залишили спогади про місто у своїй творчості (Шолом-Алейхем, Генріх Сенкевич, Етель Ліліан Войнич та багато-багато інших).

Літературний Львів славиться польськими, французькими, австрійськими, єврейськими романістами, повістярами, фантастами, драматургами, поетами... Александр Фредро – відомий польський письменник, драматург – частина галицької історії. Його п'єси «Дами і гусари», «Помста», «Муж і жона» та інші увійшли в репертуар театрів Європи. В. Залеський – польський драматург, фольклорист, укладач збірки «Пісні польські та українські галицького люду». Всесвітньо відомий Оноре де Бальзак двічі відвідав Львів (1847-1848, 1849-1850 рр.). Образ А. Міцкевича назавжди закарбовано у Львівському камені. У його баладах «Рибка» і «Чати» – українські мотиви. Ян Парандовський – відомий польський письменник, перекладач міфів та легенд Стародавньої Греції польською та українською мовами, автор книги «Міфологія» – львів'янин. Павлін Свенцицький – львівський літературознавець і перекладач творів У. Шекспіра. Микола Рей – засновник польської літературної мови народився на Львівщині (автор відомих творів «Життя Йосифа», «Купець», зб. «Звіринець», трактату «Зерцало»). Видатний майстер афоризмів Станіслав Єжи Лец – львів'янин.

Біля пам'ятника королю Данилу

Львівська ратуша

А ще цими вулицями ходили Іван Франко, Михайло Коцюбинський, Ірина Вільде, Михайло Грушевський, Соломія Крушельницька, Марія Заньковецька, Марія Вольська, Лесь Курбас, Михайло Бойчук, Іван Труш, Станіслав Людкевич, Богдан Ступка, Роман Федорів, Ростислав Братунь, Дмитро Павличко, Роман Горак, Кость Левицький, Андрей Шептицький, Йосип Сліпий, Володимир Івасюк, Ігор Білозір... Львівськими вулицями пройшлися і викладачі (куратори: О. В. Васюк, Т. І. Ковальчук, Л. М. Маценко, В. А. Кручек, О. В. Лапа) та студенти гуманітарно-педагогічного факультету НУБіП України. І всюди нас супроводжувала, знайомила з історією, архітектурою, культурою і мистецтвом міста велика ентузіастка, патріотка, залюбована у Львів й Україну, істинна християнка і дочка українського народу Калашник Антоніна Кирилівна. На одному диханні, як пісню, як казку слухали ми ці оповіді від середньовічного Львова – до сучасного європейського.

Архітектурний Львів (центр міста в історичній спадщині ЮНЕСКО) захопив, здивував і замилював нас Нептуном, Артемідою (Діаною), Амфітритою, Адонісом, які охороняють «серце» Львова – Львівську ратушу. Кам'яні леви – обабіч входу до ратуші, згадка про яку датується 1381 р. Архітектори Й. Маркля та Ф. Трешер звели вежу заввишки 65 м. (350 сходинок). Піднімаючись на оглядову площадку, можна спостерігати за дією механізму годинника, що працює з 1851 року.

Ратуша розташована на перлині міста – площі Ринок (історія сягає XIV ст.) із старовинними будинками (44 кам'яниці) та чудом сонячного освітлення, де чотири рази на добу сходить сонце. Щоразу інший бік площі з її трьохвіконними «кам'яницями» осяюється і розквітає... Від кожного кута площі, розміром 142 на 129 м, відходять по дві вулиці. Антоніна Кирилівна про них знає геть усе: їх історію, перейменування; сакральні, історичні, мистецькі, архітектурні шедеври. Ми пройшлися площею не один раз, зайшли в її музеї, піднялися на оглядову площадку ратуші, дегустували смаколики «Криївки», погмоніли з паном Миколою у її дверях... Окрасою площі

Ринок є кам'яниця Бандіnellі (1593), «Чорна кам'яниця» (1588) є найціннішою спорудою будівництва епохи Ренесансу. З 1929 року в кам'яниці розмістився Історичний музей Львова. Нікого не залишає байдужим «Королівська кам'яниця» (1580), збудована архітектором Петром Барбоном для львівського купця Костянтина Корнякта. Зовсім поруч – каплиця Боїмів, з іншої сторони – Вежа Корнякта. І сьогодні три чорні кам'яниці дивують гостей і жителів

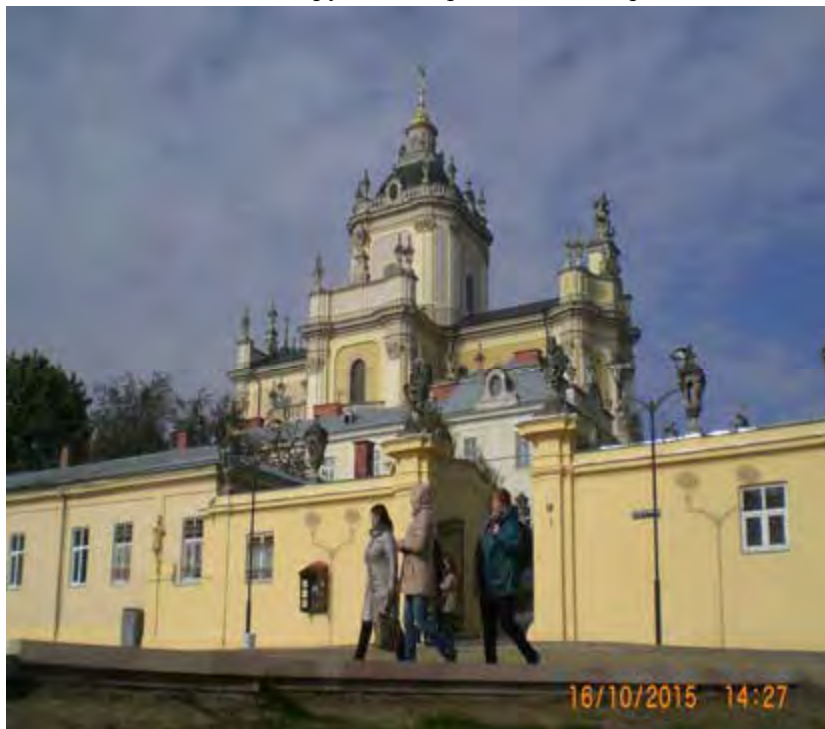
міста.

Нептун на площі Ринок

Вчимося захищати Батьківщину (Криївка)

Одним із семи чудес Львова є Будинок учених на вулиці Листопадового Чину, 6. Це краща необарокова споруда. Елегантність її інтер'єрів поза конкуренцією у Львові. Ця кам'яниця ніби випромінює неспокійну енергію, що контрастно пульсує у заглибленнях аркадної лоджії та у фігурах ефектно напружених атлантів обабіч порталів. Динамічний рух продовжується в інтер'єрі – у вирі ліній різьбленої в дереві сходової галереї, завершеної скляним перекриттям. Сьогодні Будинок учених доступний загалові лише в особливо урочисті для Львова дні. Трохи вище, на Святоюрській горі – Собор Святого Юра (1744). Собор будувався упродовж 20 років коштом єпископів Атаназія та Льва Шептицьких. Інтер'єр оздоблював К. Фесінгер, стінні розписи та ікони виконали Л. Долинський та Ю. Радивилівський, зовнішнє оздоблення та браму з алегоричними фігурами – М. Філевич; аттик собору увінчує статуя Св. Юрія Змієборця, вирізьблена Іоаном Пінзелем. Поруч із Собором Святого Юра – пам'ятник Андрію Шептицькому.

На Святоюрській горі

На площі Митній

У Будинку вчених

Будинок вчених

Міфи і легенди стародавньої Греції та Риму можна почути і побачити в архітектурі і живописі Львова. Особливо багато міфічних героїв у будинку Оперного театру ім. С. Крушельницької, збудованого у 1895-1900 рр. за проектом архітектора З. Горголевського. Перспективний вид на театр від площі А. Міцкевича – один з найпривабливіших у львівському урбаністичному ландшафті. Будинок театру є імпозантно пишним у своїй ренесансно-бароковій образності, він інтригує скульптурно-живописною насиченістю. Фронтон театру вінчає скульптурна композиція, виконана П. Війтовичем. Це алегоричні фігури: «Слава з пальмовою гілкою», «Геній драми і

В Оперному театрі імені Соломії Крушельницької

комедії», «Геній музики». Під час прем'єрних вистав сцену закриває парадна завіса «Парнас», виконана Г. Семирадським. Чотирирусна зала має форму ліри і вміщує 1000 глядачів. Стіни цієї зали пам'ятають голоси С. Крушельницької, М. Менцинського, А. Дідюра, М. Баттістіні. Інтер'єр театру оздоблений різнокольоровим мармуром, позолотою, декоративними розписами і скульптурою. Архітектура і мистецтво тут вдало поєднано.

Біля скульптури С. Крушельницької в Оперному театрі

Сакральний Львів зачарував наших студентів не менше. Монастирський костюл Божого Тіла чину домініканців, де поталанило побачити вінчання молодих львів'ян, має еліптичний купол, який підтримують вісім пар колон. У пишні барокові шати вбраний інтер'єр храму. Під куполом стоять вісімнадцять дерев'яних скульптур святих домініканського чину... Вірменський собор, Преображенська церква, костюл єзуїтів, Латинський Катедральний собор, Каплиця Кампанів, каплиця Боїмів, Бернардинський костюл і монастир, Успенська церква, Каплиця Трьох Святителів, костюл францисканок, церква Стрітіння, церква Святого Миколая, храм Св. Івана Хрестителя, церква Св. Онуфрія, церква Св. Параскеви П'ятниці, колишній костюл Св. Марії Магдалини, де нині діє Будинок органної та камерної музики, костюл Св. Єлизавети (з 1990 року

– греко-католицька церква Святих Ольги та Єлисавети), церква Св. Анни, церква Апостола Андрія, костел Св. Миколая, церква Св. Софії, церква Петра і Павла, церква Св. Георгія, костел Св. Антонія, церква Вознесіння Господнього, церква Покрови, колишній костел сакраменток (нині церква Св. Трійці), церква Христа-Спасителя, церква Різдва Пресвятої Богородиці, церква Св. Андрія Первозванного на вул. Варшавській, церква Св. Йосафата (колись костел Св. Франциска Ассізьського), церква Св. Дмитрія – ось далеко неповний перелік святинь міста Львова. Недаремно вчитель на уроці про Київщину схаактеризував Львів так: «У неділю і свята подружжя бере дітей за руки і веде у святий храм...».

Львів неповторний у різні пори року і за будь-якої погоди. Дощик у суботу не зіпсував нашого враження про це неповторне місто. Це місто-музей і місто музеїв. Ми побували у музеї львівської сакральної барокової скульптури XVIII століття «Творчість Іоана Георгія Пінзеля», що на площі Митній, 2, у Музеї-аптеці на площі Ринок, в Етнографічному музеї, Музеї зброї (1430). В експозиції цього унікального музею – близько 5000 одиниць старовинної зброї: кинджалів, мечів, гармат, мортир, аркебуз, мушкетів та ін.

Шоколадний Львів постав перед нами у вигляді фестивалю шоколаду на подвір'ї палацу Потоцьких на вул. Коперника, 15 (1889) і Палацу мистецтв. Палац графів Потоцьких за огорожею з орнаментальною металевою брамою, здається, ніби перенесений з берегів Луари чи Сени. Інтер'єри, прикрашені ліпниною, рельєфами, настінним живописом, вітражами. Існує Львів пива, пампушок, борщу, солодощів, сиру та вина... А ще – Львів книги і Форуму видавців.

Ми не могли не поклонитися Тарасові Шевченку (1992-1995) та Фігурі Богоматері (1904), які дуже шановані львів'янами. Зліва від фігури Кобзаря – «Хвиля національного відродження», 12-метрова символічна стела з фігурними рельєфами.

Ще надовго нам вистачить вражень про високу духовність, гідність і шляхетність львів'ян, їх бережне ставлення до своєї архітектури і шанобливе до культури і мистецтва. Львів – це натхнення, захоплення, краса і безмежна любов...

Ніколи не забудемо слова Калашник Антоніни Кирилівни: «Поклоніться від мене і львів'ян нашій столиці...».

<https://nubip.edu.ua/node/21849>

<https://nubip.edu.ua/node/17410>

<https://nubip.edu.ua/node/17409>

22 квітня 2016 р. на гуманітарно-педагогічному факультеті відбулася зустріч із київською поетесою, авторкою творів рідкісної як на наш час епічно-героїчної спрямованості **Лідією Буцькою**.

Лідія Буцька за професією лікар, кандидат медичних наук, доцент, медичний реабілітолог, спортивний лікар, фізіотерапевт. У 1997 р. вона заснувала і очолила Волонтерський Рух України при ГО «Екологія та здоров'я». У 2014 р. була лікарем Майдану у шпиталях у Жовтневому палаці, на Прорізній, 2; відкрила курси підготовки з екстремальної медицини в КМДА. З 2014 р. – завідувач реабілітаційного центру на Прорізній, 2 та у Шпиталі Майдану, гість та ведуча в патріотичному проєкті Валентина

Щербачева «Майдан ТБ», співорганізатор та організатор місць порятунку для біженців – санаторій Тетерів в м. Коростишів; складу для біженців на Трьосвятительській, 7; складу для біженців та постраждалих у «Дрімтаун-2»; Координаційного Волонтерського центру та складу для АТО за адресою: Борщагівська, 154, ТЦ «Мармелад». Окрім того, що пані Лідія є автором більше як 120 наукових робіт, у 2009 р. вона випустила диск авторських пісень «Я з тобою говорю», 2010 – збірку текстів пісень, есе та віршів – Українські героїчні марші та гімни «Вогняне зачаття»; 2011 – збірку віршованих творів та ессе: «Досліди чуттєвої жінки або Життя як воно є».

Лідія Буцька не лише розповідала студентам про події на Майдані у лютому 2014 р., а й читала свої поезії, присвячені їм.

На зустрічі із поетесою жоден не залишився байдужим. Пані Лідія у своїй розповіді торкалася таких тем як: духовні цінності українського народу, хто ми є український народ, українська нація; подій, що відбуваються в нашій країні. На зустрічі був Олег Павлишин – львів'янин, хранитель українського бойового мистецтва. Бойовий гопак – це українське бойове мистецтво, відтворене на основі елементів традиційного козацького бою, що збереглися в народних танцях та власного досвіду дослідника бойових мистецтв львів'янина Володимира Пилата. Була дуже чудова зустріч. Наші студенти захотіли поділитися своїми враженнями від неї:

Світлана Каюченко: «22 квітня ми зустрілися з поетесою Лідією Буцькою та тренером з бойового гопака Олегом Павлишином. Під час виступу пані Лідії я відчувала те, що витримала ця тендітна жінка, якого горя вона побачила, під час революції на Майдані. І величезне спасибі за правдиві вірші, які нам зачитувала. У цих віршах багато болю, журби, адже ці вірші були написані після того як вона допомагала пораненим на Майдані. Лідія Буцька великий патріот своєї країни

та щира українка. Слухаючи її вірші, мені навіювало жакливі спогади минулого, я розуміла як було важко пані Лідії розповідати. Її вірші – це душа нашої України, яка молить нас про допомогу.

Бойовий гопак – це українське бойове мистецтво, відтворене на основі елементів традиційного козацького бою, що збереглися в народних танцях та власного досвіду дослідника бойових мистецтв львів'янина Володимира Пилата. Олег Павлишин запрошує всіх охочих прийти на тренування. Був дуже чудовий день з неймовірними людьми».

Уляна Яненко: «22 квітня 2016 завдяки нашому куратору до нас завітала талановита та надзвичайно патріотично налаштована Лідія Буцька. Ми з величезним захопленням слухали її історії з життя, які доторкнулися до струн нашої душі. Коли вона починала нам читати вірші, перехоплювало дух та просто підходили сльози. Мені б хотілось, щоб у нас більше було таких відчайдушних та сильних людей, які яро готові захищати та відстоювати свою Батьківщину – це заслуговує великої пошани. Вірші поетеси дають змогу переосмислити все та запалити вогонь у серцях. Також ми почули її безумовно чудові художні вірші і навіть російською мовою. Це говорить про те, що ми, українці, ніколи не ставили мовні бар'єри. Зустріч з цікавою особистістю була дуже гарним досвідом та залишила неймовірні емоції».

з бойового гопака Олегом Павлишином. Під час виступу пані Лідії я відчувала те, що витримала ця тендітна жінка, якого горя вона побачила, під час революції на Майдані. І величезне спасибі за правдиві вірші, які нам зачитувала. У цих віршах багато болю, журби, адже ці вірші були написані після того як вона допомагала пораненим на Майдані. Лідія Буцька великий патріот своєї країни та щира українка. Слухаючи її вірші, мені навіювало жакливі спогади минулого, я розуміла як було важко пані Лідії розповідати. Її вірші – це душа нашої України, яка молить нас про допомогу.

Бойовий гопак – це українське бойове мистецтво, відтворене на основі елементів традиційного козацького бою, що збереглися в народних танцях та власного досвіду дослідника бойових мистецтв львів'янина Володимира Пилата. Олег Павлишин запрошує всіх охочих прийти на тренування. Був дуже чудовий день з неймовірними людьми».

Юлія Мельник: «Нещодавно 22 квітня гуманітарно-педагогічний факультет НУБіП України мав нагоду зустрітись з прекрасною особистістю, поетесою, лікарем Майдану, лікарем-спеціалістом зі спортивної медицини, фізіотерапії, та козачкою в сьомому поколінні, киянкою – Лідією Буцькою. Навіть її прізвище нагадує про те, що вона козачка, щира українка, патріотка. Чесно кажучи, від її розповідей про Майдан, вбивства, які там відбувалися, наворачуються на очі сльози. Ця тендітна жінка в такі тяжкі і складні хвилини не лише допомагала пораненим, а й писала вірші, які пронизують душу, закликають до боротьби. Найбільше мені запам'ятався вірш «З Цербера зірвано кайдани!». Там є такі рядки, які нагадують нам про героїв майдану.

*....Та кров Героїв не згорить –
Вона життям новим заграє,
Жовтоблакиттю заструмить
Весь Світ від ясного видіння.
Вам Україну не спинить!
Все буде - злагода і вміння!*

Пані Лідія не зупиняється на цьому, вона продовжує творити. Вона сіє зерно правди, патріотизму в наших серцях.

На зустріч вона прийшла з не менш цікавою людиною – Олегом Павлишином. Він працює інструктором бойового гопака. **Бойовий гопак** — українське бойове мистецтво, відтворене на основі елементів традиційного козацького бою, що збереглися в народних танцях та власного досвіду дослідника бойових мистецтв львів'янина Володимира Пилата.

У нас навіть виникло декілька бажаючих записатись на цей вид бойового мистецтва. Загалом зустріч пройшла дуже тепло та цікаво. На завершення нашої зустрічі група СП-1501 та СП-1502, зробила пані Лідії невеличкий подарунок – білу орхідею, таку ж ніжну як ця жінка.

Хочеться подякувати за такі зустрічі, які проходять в рідному університеті, адже вони дають нам щось нове, розвивають нас як особистостей, завдяки таким людям як Лідія Буцька та Олег Павлишин ми бачимо, що справжні патріоти існують, і що кожен з нас може бути патріотом і любити свою державу».

Зарובה Тахмина: «Нещодавно ми зустрілися з Лідією Буцькою. Прекрасна поетеса, лікар Майдану, спеціаліст зі спортивної медицини та козачкою в сьомому поколінні. Навіть прізвище Буцька нагадує про те, що вона щира українка та козачка. Ми мали нагоду послухати її вірші... Це були не прості вірші, а крик нашої Батьківщини! Від її розповідей про вбивства на Майдані, пробігали мурашки по шкірі, адже Лідія Буцька з першого дня і до завершення повстання була там разом зі всіма людьми, які відстоювали честь України. У важкі хвилини вона не тільки допомагала пораненим, але й писала вірші, які пронизують серце, і ти відчуваєш ті важкі часи горя та смутку, неможливо стримувати сльози...

Пані Лідія розповідала про те, як важко переживала, коли її син потрапив під обстріл. І вірш, який вона посвятила своєму синові – це материнська молитва. Я дуже вражена від цієї людини, від того, яка вона сильна духом та чуттєва.

Не менш цікаво було послухати інструктора бойового гопака – Олега Павлишина. Бойовий гопак – це українське бойове мистецтво, відтворене на основі елементів традиційного козацького бою, що збереглися в народних танцях та власного досвіду дослідника бойових мистецтв львів'янина Володимира Пилата. Він розповідав, що діти дуже люблять займатися бойовим гопаком та запрошував нас відвідати тренування. Всі були дуже зацікавлені, а деякі охоче записувалися. Дуже дякую організаторам за чудову зустріч з патріотами України».

Сподіваємося, що у всіх студентів у залі Лідія Буцька і Олег Павлишин залишили теплий спомин про українську культуру і бойове мистецтво, вселили тверду віру у нашу перемогу бо:

«Ми є Народ-Герой, а не народ споживач.

Ми є Народ-Митець, а не народ виконувач.

Ми є Народ-Пастир, а не народ-вівця», – саме ці три тези, на думку Лідії Буцької, і є смисловим відображенням нашої планетарної місії, джерелом нашого самоусвідомлення, нашого натхнення і нашої подальшої еволюції.

<http://www.nubip.edu.ua/node/3399>

<https://nubip.edu.ua/node/1621>

<https://nubip.edu.ua/node/22303>

8.9. ВОЛОНТЕРСЬКА РОБОТА У СТУДЕНТСЬКІЙ ГРУПІ РАЗОМ МИ СИЛА

19 лютого 2016 року студенти першого курсу гуманітарно-педагогічного факультету груп СП-1501 і СП-1502 ознайомилися з роботою однієї з волонтерських організацій країни – «Кухарської Сотні» – «Разом – сила». Майбутні соціальні педагоги, які починають здобувати теоретичні (а надалі й практичні) знання, вміння й навички, оволодівати основами однієї з найгуманніших професій у світі, тут відкрили для себе надпотужну силу людського єднання, братерства, силу духу окремих людей, яка множитья у стократ, перетворюючись на непереможний згусток енергії, що всіх захоплює, дає впевненість у перемозі добра над злом, правди над брехнею...

У дні другої річниці пам'яті Героїв Небесної Сотні хотілося долучити майбутніх соціальних педагогів до небаченого людського подвигу в тилу. У с. Новосілки молодь і люди поважного віку ось уже другий рік пліч-о-пліч об'єдналися разом у своєму небаченому трудовому щоденному поступі до нашої омріяної перемоги над ворогом, який окупував Крим і частину Донбасу... І вона настане, бо є такі подвижники, з якими нам довелося познайомитися і ті – десятки і сотні, які разом роблять спільну справу задля очікуваної спільної перемоги.

Проте, варто сказати кілька слів про загальний волонтерський рух в Україні, який започаткувся в часи Революції Гідності, в якому є місце *громадській «Кухарській Сотні» – «Разом – сила»*. Війна на сході держави стала причиною створення громадських організацій та розвитку небаченого волонтерського руху. *Від початку листопада 2014 року в Україні* діє громадська організація *«Асоціація народних волонтерів»*, до якої увійшли волонтерські організації, що регулярно надають допомогу військовим і цивільним особам у зоні АТО, а також ветеранам АТО та їх сім'ям. На початку створення тут об'єдналися близько 30 найдієвіших волонтерських організацій. У системі Міністерства оборони створена Рада волонтерів. Представники волонтерських організацій залучені до речового, харчового та медичного забезпечення і по два представники працюють у кожному з департаментів МО України, які відповідають за постачання Збройних сил України.

Групою тернопільських волонтерів, яку очолив редактор Любомир Крупницький, за фінансової підтримки українців Донецька, Лондона, Львова, Нью-Йорка, Слов'янська, Тернополя і Цюріха видано альманах-довідник *«Волонтер»*. Наклад – 50 тисяч примірників, розповсюджується безкоштовно на всій території України серед волонтерів, військових, громадських організацій. У виданні вміщено матеріали на допомогу волонтерам, інформаційні дописи про способи та інструменти допомоги, розповіді про досвід волонтерської діяльності, адреси і телефони волонтерів, волонтерських груп та організацій, що діють в Україні, контакти військових госпіталів, реабілітаційних центрів та інших служб допомоги пораненим. Також є описи з життя волонтерів та військовиків, їх дописи в соцмережах, уривки з дитячих листів.

Українська волонтерська організація *«Крила Фенікса»* (засновником і лідером є Юрій Бірюков – бізнесмен, волонтер, медик та радник Президента України) займається забезпеченням армії засобами особистого захисту, технікою, обладнанням, лікуванням поранених, ремонтом будівель військових частин, закупівлею індивідуальних аптек. Ведеться активна робота із забезпечення української армії безпілотною розвідувальною авіацією. На забезпеченні волонтерів цієї групи перебувають кільканадцять військових підрозділів. Допомога приймається у вигляді грошових переказів або безпосередньо речами у штаб групи – місто Київ, вулиця Гончара, 52.

Волонтерами групи *«Крила Фенікса»* був відремонтований з аварійного стану АН-26 «Везунчик» 15-ої Бориспільської бригади транспортної авіації, виконана діагностика всього обладнання, зроблений ремонт двигунів, ремонт шасі, закупівля нових шин, ремонт гвинтів, встановлення нового обладнання. Літак отримав бортове ім'я «Фенікс», він виконує транспортні завдання в зоні АТО.

Армія SOS під керівництвом Юрія Касьянова є однією з найбільших волонтерських груп України. Членами організації є громадяни України, Великобританії, США, Канади та Литви.

Немає певної специфікації або спеціалізації на конкретних потребах армії – надають різнопланову допомогу, використовують адресний метод допомоги, у виборі допомоги керуються запитами командирів військових частин. Доставляють ресурси у військові частини або одразу на фронт. Список забезпечуваних ними військових підрозділів постійно змінюється, в залежності від потреб армійців. Армія SOS нагороджена грамотами, подяками багатьох підрозділів та військових частин: 1-ої Окремої гвардійської танкової бригади; Військової частини 2260; Батальйону Азов; Військової частини п/п В4252; 169 навчального центру; Оперативно-бойового підрозділу СБУ; Військової частини А2622; Полку спеціального призначення № 8; СБУ Кіровоградської області. Допомога приймається у вигляді електронних пожертв та безпосередньо речами у штабі фонду – місто Київ, вул. Василя Яна, 3/5. Додамо, що організація має представництво у Дніпропетровську та Одесі, налаштована можливість отримання допомоги з Великобританії, США та Канади.

Волонтерська Сотня заснована депутатом України, громадською діячкою Оленою Масоріною. На початку заснування Волонтерська Сотня діяла на Євромайдані, зокрема, надавала допомогу пораненим, нині – допомогу бійцям АТО. Під опікою групи перебувають переважно добровольчі батальйони – більше 30. Основними завданнями фонду є допомога підрозділам ЗСУ та МВС нелетальними системами захисту, технічна, медична та продовольча допомога. Організація надає допомогу пораненим, займається госпіталізацією, допомогою в лікуванні, залученням іноземних фахівців, реабілітацією під час та після одужання, допомагає військовим госпіталям зони АТО. Також організовує благодійні культурні заходи, спрямовані на допомогу українським бійцям – концерти, виступи, фестивалі, ярмарки тощо. Штаб організації розташовується в місті Києві, вул. Московська, 41/8.

ФОНД Діани Макарової – ініціативна група активістів з надання допомоги армії та Національній гвардії України, пораненим та біженцям, сім'ям військовослужбовців. Ф.О.Н.Д (Фонд оперативної національної допомоги) поповнюється за рахунок добровільних внесків небайдужих громадян різних країн. Фонд існує з 21 січня 2014 року та починав з постачання необхідних речей активістам Майдану, в тому числі виробляв бронежилети. Надалі організація займається адресною допомогою військовим, які перебувають в зоні проведення АТО. Перевізники Ф.О.Н.Д.у доставляють посилки, замовлені бійцями, одразу на позиції. Голова Ф.О.Н.Д.у Діана Макарова нагороджена орденом княгині Ольги III ступеня.

«Повернись живим» – одна з перших волонтерських організацій, очолювана Віталієм Дейнегою. Саме з його ініціативи почалася акція «Повернись живим» – відправлення бійцям у зону АТО необхідного обладнання та захисту. Фонд допомагає переважно 95-ій аеромобільній бригаді, оскільки вважає її елітою армії, без якої всі інші підрозділи не зможуть діяти ефективно проти добре підготовленого супротивника.

Локальні волонтерські організації діють в усіх великих містах України (крім підконтрольних терористам та російським військам), у сотні інших населених пунктів.

До громадських та релігійних об'єднань України, які займаються волонтерством, належать:

- автомайдани в обласних центрах та інших містах;

- самооборона Майдану обласних центрів та інших міст;

- «Допомога армії України» – спільна ініціатива громадських організацій «Швидка медична допомога майдану», ГФ «Самооборона Львівського Євромайдану», ГО «Варта 700», ГО «Всеукраїнська спілка захисту інвалідів збройних сил», ГО «Підрозділ по боротьбі з організованою злочинністю та корупцією», ГО «Комітет екологічного порядку України», ГО «Слава нації», ГО «Нескорені», ГО «Вектор Європейського розвитку «ВАРТО», ГО «Автомайдан Оновлений», Автомобільний Клуб «Львів 4x4»;

- «Центри забезпечення військових»;

- Всеукраїнська мережа благодійної організації Карітас України УГКЦ;

- «Повернись живим».

У Києві створені:

- благодійний фонд «Підтримай армію України»;

- ГО «Громадська Варта Подолу» (вул. Полкова 57В);
- Зігрій солдата – склад за адресою вул. Васильківська, 1;
- громадська організація «Народний Тил»;
- благодійний фонд «Рятуємо життя разом» (голова правління Ярова Богдана Едуардівна);
- АвтоМайдан Київ;
- ГО «Сприяння Збройним Силам України «БУЛАТ»;
- «Допоможемо разом» – допомога 12-ому батальйону територіальної оборони «Київ», 30-ій окремій механізованій бригаді (Новоград-Волинський);
- Центр допомоги пораненим – допомога пораненим та київському Головному військовому клінічному госпіталю;
- Громадянський рух «Відсіч» – допомога 95-й ОАЕМБ, 128-й бригаді та іншим; у минулому – 1-му та 2-му батальйонам оперативного призначення Національної гвардії України, переформованим пізніше в батальйон імені Кульчицького;
- ГО «АвтоГромада» – допомога 30-ій Окремій механізованій бригаді, 128-й бригаді та іншим, склад за адресою Олександра Кошиця, 11;
- Благодійний Фонд Марини Шеремет – допомога ліками та речами підрозділам Нацгвардії, ЗСУ та Добровольчим загонам у зоні АТО. Допомога продуктами та речами багатодітним сім'ям, дітям-сиротам, які постраждали в зоні АТО (Вуглегірськ, Авдіївка, Золоте);
- ГО «Надійний тил»;
- «Кухарська сотня столиці» – «Разом – сила» – підготовка продуктів довготривалого зберігання (сухі борщі, супи, солодощі з горіхів, меду, цукатів та сухофруктів, сухпайки для бійців АТО (с. Новосілки Києво-Святошинського району).

У великому морі людського оптимізму «Кухарської Сотні», впевненості у нашій перемозі, внутрішніх поривів без натяків на тривогу і песимізм відчувається захищенням, відступає сумнів, роздратування владними військовими діями, манерою керівництва АТО, роботою паркетних генералів... Тут багато що відходить на задній план.

У Трапезній Церкві Різдва Пресвятої Богородиці отець Олександр Тимошенко зібрав відданих Богу й Україні прихожан, які зуміли залучити до доброї справи Васильків, Оболонь, Теремки, Борщагівку, Голосієво та інші мікрорайони столиці. Із самого початку працюють (без жодної винагороди) Кабанова Софія Миколаївна, Бабак Катерина Олексіївна, Чернова Олена Миколаївна, Тітаренко Надія Миколаївна, Авраменко Любов Юхимівна, Криворученко Марія Іванівна, Хитрич Людмила Миколаївна, Венглевська Валентина Миколаївна, Тищенко Ольга Миколаївна, Шумейко Лідія Іванівна, Горенко Ніна Іванівна, Снітко Тетяна Василівна та багато інших патріотів України. І все ж таки отримують неоціненну винагороду: грамоти, подяки, світлини, листи з фронту, людське спілкування. Всі ці раритети з любов'ю зібрані і представлені на стендах «Кухарської Сотні». У Сотню ходять працювати сім'ями. Їх знають як Надію, Михайла і їх сина Андріана, куратора Тетяну Васильченко, волонтерів, які по суботах з'їжджаються з усіх усюд пакувати продукти харчування, одяг (шкарпетки, балаклави, подушки, килимки для сидіння на броні й у бліндажах), консервування тощо. Є тут люди (колектив «Епіцентру» та інші), які допомагають фінансами. Без цього аж ніяк...

Активна волонтерка Надія Тітаренко у районному будинку культури організувала виставку продукції, яку виготовляє «Кухарська Сотня»: на застелених столах білими скатертинами та вишитими власними руками рушниками розкладені борщові та супові набори, пакетики смаколиків, узварові та чайові набори, різні солодощі (цукати з гарбуза і цитрусових, печиво), подушки, балаклави, шапки, килимки для сидіння, в'язані шкарпетки... Волонтерська робота надихає на поезію. Надія Тітаренко присвятила вірші бійцям АТО та волонтерам. Дякуємо Вам, дорога Надіє Миколаївно, за борщі, супи, виставки і поезію!

Воїнам-героям присвячується

Шановні, віддані Україні воїни-герої!

Ми знаєм, що Ви завжди готові до бою.
Де взялося на Вас теє АТО?
Краще, щоб його не знав ніхто!

Знайте, що ніхто Вас не забуває.
Хоч краплинку своєї душі укладає,
Хто чим може Вам допомагає,
Хтось вірші для Вас складає...

Дітки малюють для Вас малюнки,
А також готують Вам подарунки.
Хочем, щоб вернулись додому живими –
Ми будемо чекати Вас кожної днини.

З молитвами хтось готує для Вас борщі!
Щоб повернулись скоріше всі наші мужі!
Щоб синочки вернулись довгождані
Бо чекають на Вас Ваші мами!

Щоб ангели над Вами літали,
А Матінка Божа Вас оберігала!
Ми знаєм, що перемога буде за нами,
Бо Господь і вся Україна з Вами!

Дякуємо Вам, що охороняєте країну,
Де квітнуть сади й червона калина,
Яка є символом нашої України.
Бажаю здоров'я Вам, спокою і віри!
Слава Україні!

Невтомна праця двох сестер – Людмили Хитрич та Валентини Венглевської – спонукає до
подвижницької праці кожного, хто переступає поріг «Кухарської Сотні».

Приготовлені волонтерами продуктові припаси для бійців

За період існування Сотні було придбано дві потужні сушилки для овочів і фруктів (8 і 11 тисяч гривень за кожну), пристрій для вакуумного пакування сушених овочів і фруктів та інші необхідні технічні й електричні пристрої. У Трапезній безліч відер із сушеними овочами та фруктами (морквою, капустою, буряками, цибулею, часником, зеленню, гарбузою, яка перетворюється на цукати, з кавунами, яблуками, грушами, сливами...). Волонтери готують домашнє печиво дома, кишенькові у пакетиках смаколики із цукатів, горішків, сухофруктів тощо.

Катерина Бабак знайомить студентів з бійцями та волонтерами «Кухарської сотні» на стенді організації

Першокурсники мали можливість дегустувати цю сушену продукцію, яку люб'язно їм надала Кабанова Софія Миколаївна – волонтерка з першого дня заснування «Кухарської Сотні». «Тут я відпочиваю серцем і душею, спілкуюся з людьми, всі разом чекаємо перемоги... Дуже хочемо, щоб цей час настав швидко ...», – ділиться своїми думками з нами пані Софія. Катерина Олексіївна Бабак кілька годин розповідала нам про історію створення Сотні, неймовірний її людський потенціал, підбір і технології приготування перших страв, кишенькових смаколиків тощо. Доземний уклін Вам, дорогі волонтерки!

Із десяти кілограмів сирової продукції виходить лише один, готовий до відправлення до бійців АТО. Пакет готували шляхом проб і дегустацій на березі озера у Новосілках. Кожна господиня давала свої поради. Рішення приймали спільно. Один вакуумний пакет вояки заливають 10 л води, додають тушонку – одержують смачний домашній борщ. Відвозять у різні

«Ось із таких клапчиків тканини ми виробляємо подушки, килимки для сидіння на броні й у бліндажах»

місця на всій протяжності фронту Луганської і Донецької областей. А ще періодами готують по 200 кг олів'є і вінегретів, вареників... перекручують сало з часником. Хлопці чекають домашньої їжі. Тоді у них настає справжнє свято. Воістину титанічна праця наших співвітчизників! Такий народ – народ-титан, миролюбивий, з козацьким духом – перемогти неможливо!

Зроблені з людів'ю подушки знадобляться бійцям

Ось уже майже два роки учні Новосілківської ЗОШ І-ІІІ ст. щодня плетуть маскувальні сітки для захисників України на Донбасі. Їх батьки

Маскувальні сітки руками дітей...

фарбують тканину зеленкою та цибулинням. Взимку сітки були білими, весною змінюють кольори з додаванням зелені, що появляється у довікллі. Батьки, діти й учителі єдині у своїх помислах і діях. Вони стали надійним тилом для фронту на сході країни. Сітка-оберіг, бо зроблена руками дітей... І всі разом чекають закінчення війни...

Стенд волонтерської організації «Разом – сила»

Для Ніни Іванівни Горенко робота у школі і в «Кухарській Сотні» стала звичною. Ніна Іванівна – вчителька цієї школи, активна волонтерка, єднає учнів і волонтерів. Варто додати, що свою відпустку присвятила роботі в «Кухарській Сотні». Учні школи привезли сюди пакети з овочами: по п'ять цибулин, морквин, буряків, картоплин... Скільки було б овочів, якби всі

студенти Національного університету біоресурсів і природокористування України привезли у Сотню по п'ять цибулин, морквин та інших овочів!

На радість кураторам наші першокурсники відразу взялися допомагати розрізати тканину для подушок. Так захопилися цією справою, що без ентузіазму передавали один одному кілька пар ножиць. А ще взяли додому і в гуртожиток пакети з тканиною для роботи.

Були й такі, що приносили капусту, моркву, буряки, картоплю. Зголосилися принести горіхи... Нас, кураторів, потішили такі наміри наших студентів.

Завершилося наше знайомство з Новосілівськими волонтерами. Кожен покидав волонтерську організацію із своїми думками. Ось деякі з них.

Юлія Мельник: «Хочу поділитись своїми враженнями від сьогоднішньої зустрічі з волонтерами «Разом – сила». Вражень дуже багато. Насамперед, я дякую нашим кураторам Ковальчук Тамарі Іванівні та Васюк Оксані Вікторівні за цю зустріч. Ми навіть не здогадувались, що так близько біля нас є місце, де робляться патріотичні справи, відбувається допомога війнам АТО. Там працюють жінки старшого віку, але на їх обличчях завжди видно посмішку та доброзичливість. Я вважаю, що завдяки сьогоднішній зустрічі кожен долучиться до допомоги, або хоча б на мить задумається, що разом ми і справді сила. Лише об'єднавшись, ми зможемо перемогти будь-якого ворога, подолати найважчі перешкоди».

Кучеровська Тоня: «У цьому святому місці (волонтерський центр розташований у Трапезній церкві) посилюється зв'язок із бійцями, які вдень і вночі захищають нашу Вітчизну. І хоч увесь час про це пам'ятаєш, тут відчуваєш себе в безпеці, спокої. На кухні панує дух праці та відданості своїй справі. Побачивши підготовлені харчі, скуштувавши «смаколиків», я спіймала себе на думці про те, яку корисну і водночас важливу справу роблять ці працелюбні люди, що ця праця і є проявом турботи та посильним внеском у загальну справу перемоги. Я гадаю, домашня, смачна, корисна страва, приготовлена на цій кухні руками волонтерів, надасть сили, здоров'я нашим хлопцям та підбадьорить їх у найскрутніший час жорстоких випробувань. Ми усвідомили усю відповідальність, що лежить на плечах волонтерів і зрозуміли, що не маємо права бути пасивними. Тож закликаю усіх до спільної праці та волонтерства. Дякую за можливість познайомитись із людьми, що не стоять осторонь, а є активними у боротьбі за мир і спокій в нашій країні. Сподіваюсь, наша група долучиться до благодійної роботи. Слава Україні! Героям Слава!»

Ірина Магей: «Нещодавно мені трапилась нагода відвідати «Кухарську Сотню» у с. Новосілки. Ця організація підтримує і допомагає солдатам, які знаходяться в зоні АТО. Ці патріоти намагаються хоча б трохи покращити умови, в яких перебувають наші солдати. У центрі ведеться активне приготування їжі, певної одежі, подушок та іншого. Мене дуже вразило те, що там намагаються не просто полегшити життя солдат, а надають нереально важливу моральну підтримку. Вона надається через продукти, які необхідні молодим захисникам Вітчизни. У «Кухарській Сотні» намагаються готувати таку їжу, яка надасть солдатам не тільки фізичну енергію, а й духовну. Вони сушать овочі і роблять вакуумні пакети для борщу, який заливається кип'яченою водою в польових умовах. Гадаю, кожен українець вбачає в цій страві щось більше, ніж просто їжу. Для української душі борщ – це ніби відголосок неньки України, це те, що зігріє душу... До того ж, у «Кухарській Сотні» готують різноманітні смаколики (сушені фрукти), що є також спробою зігріти серця солдат. Адже солодке нагадує дитинство, а дитинство – це батьківський дім. Такі прості на перший погляд речі здатні підсилити або повернути надію, зробити віру в перемогу сталевую і непохитною. Мої враження досить складно передати словами. Висловлюю повагу до людей, які працюють в різноманітних волонтерських центрах. Відвідання «Кухарської сотні» дало зрозуміти, що час розплющувати очі...».

Уляна Яненко: «Сьогодні нам пощастило відвідати волонтерську групу «Разом – Сила» в Новосілках. Ми прийшли до церковної трапезної, де на нас чекали цікаві історії та добрі люди. Сказати, що я була зворушена тим, що вони роблять, – це нічого не сказати. Слухаючи історії про те, як готувалися 200 кг олів'є, 700 вареників руками Софії Кабанової, Надії Тітаренко, Марії Криворученко та ін. і наскільки солдати, наші герої, були щасливими від отримання домашньої

їжі... Слів немає... Ця організація робить життя на фронті трішки кращим, точніше терпимішим, якщо можна так сказати. Вони висушують овочі для супів, фрукти, роблять подушки та шийють балаклави. Я думаю, що вони роблять благородну справу і нашим солдатам це надає сил, бо вони знають, що і ми стоїмо за ними і віддамо все та допоможемо всім, чим зможемо. Я пишаюсь та захоплююсь такими людьми! Дякую, що Ви є, Слава Україні!»

Братчиков Вадим: «У п'ятницю наша група побувала у храмі Різдва Пресвятої Богородиці в Новосілках, де знаходиться волонтерська організація, що займається приготуванням продуктів для бійців АТО. Там я довідався, що повинно бути в раціоні бійця: різні види варення, енергетичні батончики, сушені фрукти. Тут роблять смачні сюрпризи в пайках, скажімо, цукерки. Нам навіть дали посмакувати деякі домашні батончики. Це справді смачно! Саме завдяки таким організаціям з'являється віра і надія на те, що наші бійці можуть добре харчуватися... І, звісно, надійно нас захищати! У цьому храмі (й дома) в'яжуть шкарпетки, балаклави, термобілизну. Я сподіваюся, що в Україні не один такий храм, де народжується надія на світле майбутнє і нашу перемогу! Також не можу не сказати, що поїздка в Новосілки до якоїсь міри повернула мені віру в людяність, братерство і єдність нашого народу. Я вдячний цим людям. Вважаю, що зараз – у цей важкий час для нашої країни вони просто незамінні, на них тримається більша частина АТО! Доземний уклін і величезна повага таким організаціям! Сподіваюся, що наші студенти долучаться до волонтерської роботи думками і конкретними справами. Слава Україні! Героям Слава!»

Наше ознайомлення з роботою волонтерів «Разом – сила» дозволяє констатувати:

1) студентам гуманітарно-педагогічного факультету зі спеціальності «Соціальна педагогіка» варто ознайомитися з роботою волонтерських організацій (зокрема, **«Кухарською Сотнею столиці»**);

2) НПП та кураторам груп гуманітарно-педагогічного факультету та інших підрозділів НУБіП України необхідно вести виховну роботу з залучення студентів до волонтерського руху, який допомагає бійцям АТО.

<http://www.nubip.edu.ua/node/3399>

<https://nubip.edu.ua/node/1621>

8.9.1. ВОЛОНТЕРСТВО ЗАХОПЛЮЄ НЕБАЙДУЖИХ

Пройшло не так багато часу від зустрічі у «Кухарській Сотні», а студентки першого курсу груп СП-1501, СП-1502 Юлія Леончук, Вікторія Линник, Анастасія Шевченко і Ганна Гризунова вже зробили своїми руками подушки для бійців АТО. Незважаючи на зайнятість на першому курсі (а це займає достатньо багато часу!), дівчата за тиждень зуміли пошити п'ять подушок.

Зворушили волонтери 19 лютого 2016 року студентські серця! Своєю відданістю справі, великою жертівністю, альтруїзмом, єдністю думок і справ, великим братерством... помислами про нашу перемогу! Багато було передумано, переосмислено... і у суботу 27 лютого відбулася друга зустріч у «Кухарській Сотні». Зустрілися як старі добрі знайомі. Раділи всі: молодь і сивочола Кабанова Софія Миколаївна. Тут їх чекали з варениками. Згадали маму, її обіди, борщі і вареники...

На серці стало тепло... Йшли і думали про патріотизм наших співвітчизників, а потрапили у сімейне коло небайдужих і вже майже рідних людей... Вихідний день студенти провели, як ніколи, з користю для ближніх... для тих, хто ще більше сподівається на перемогу, життя під мирним небом, разом з дружинами, матерями і дітьми... На таку ще далеку перемогу... але яка обов'язково до всіх прийде...

На порозі Волонтерської організації «Кухарська Сотня» Юлія Леончук і Вікторія Линник

Гостинність «Кухарської сотні»

*Софія Миколаївна з молоддю: і радіє душа,
і надіється, і сподівається на перемогу...*

*Юлія Леончук і Софія Кабанова біля подушок,
зроблених руками студентів*

*Стенд «Кухарської Сотні» «Разом - сила», над яким бойовий прапор
бійців АТО...*

<http://www.nubip.edu.ua/node/3399>

<https://nubip.edu.ua/node/1621>

8.9.2. ВОЛОНТЕРСТВО – СХОДИНКА

ДО МАЙБУТНЬОГО ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ

Ірина Магей, студентка гуманітарно-педагогічного факультету (староста групи СП-1501) – волонтер на фестивалі «Сімейна риболовля як адаптація до мирного життя». 9 вересня 2017 року на території риболовної бази «Ізумрудна» («Смарагдова») відбувся соціокультурний адаптаційний захід «Фестиваль спортивної сімейної рибної ловлі» для демобілізованих учасників АТО та членів їх родин.

Організаторами цього річного заходу стали Київський міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді за підтримки БФ «Мобілізація добра», за фінансової підтримки Департаменту соціальної політики КМДА. Партнерами заходу стали компанія «WormExpert», проект «Карта рибака», торгова марка «Brain», а меценатом кампанія – YouTube.

У спортивній риболовлі взяли участь 50 родин демобілізованих учасників АТО. «Цей захід для нас, по-перше, воз'єднання сім'ї. Це дуже важливо в адаптаційний період до мирного життя, – зауважує Алла Керімова, дружина Алі Керімова, який у 2015 році повернувся пораненим з під Дебальцевого. Це і зустріч з побратимами, і можливість познайомитися з новими сім'ями району. Та і дитині тут подобається», – з посмішкою зазначає жінка, споглядаючи, як 6-річна Аліса вперто намагається розплутати снасті.

Але змагання є змаганням. Риболовна вдача посміхнулася в цей день родині Нитченків з Деснянського району (3 місце), сім'ї Козенкових з Печерська (2 місце) та Віталію Ткаченку з Подолу, який здобув перемогу. А родина Моревих зі Святошино посіла 4 місце та зловила найбільшу рибу (170 г). Всі переможці отримали цінні подарунки, а учасники змагань дипломи.

На Фестиваль завітав начальник Служби у справах дітей та сім'ї м. Києва [Valerii Tantsiura](#), який заохочував сім'ї до перемоги та показав себе як вправний рибалка. Також до акції доєднався і [Леонид Лебедев](#) – голова фонду «Зміни одне життя» України, прийомний батько, який поділився планами спільної організації фестивалю спортивної рибної ловлі для прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу. Наприкінці усі частувалися смачним обідом та ділилися враженнями. Організатори ж зазначили, що під час риболовлі був встановлений рекорд за декілька років проведення риболовлі – зловлено майже 5 кг риби.

За потребою бажаючі могли отримати консультацію соціальних працівників мережі центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді столиці. Організація проведення змістовного дозвілля – одна зі складових частин комплексної системної допомоги у процесі соціальної адаптації та реабілітації для учасників АТО та їх родин.

Ірина Магей – активна волонтерка фестивалю «Сімейна риболовля як адаптація до мирного життя»

8.10. ПРОФОРІЄНТАЦІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ ГРУПИ СП-1501

ПРОФОРІЄНТАЦІЙНА РОБОТА НА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНОМУ ФАКУЛЬТЕТІ

На кафедрі соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті гуманітарно-педагогічного факультету профорієнтаційна робота ведеться постійно, упродовж цілого року. У листопаді 2015 року вона проходила під гаслом «Університет чекає на Вас» і запрошувала майбутніх абітурієнтів на День відкритих дверей НУБіП України, який відбувся 28 листопада 2015 року.

Упродовж двох останніх місяців 13 студентів-першокурсників групи СП-1501 (куратор Т. І. Ковальчук) гуманітарно-педагогічного факультету ОС «Бакалавр», спеціальності «Соціальна педагогіка» проводили профорієнтаційну роботу у своїх рідних школах. Сесія дещо призупинила цей надзвичайно важливий для нашого університету і для кожного студента педагогічний почин, через який наші студенти починають усвідомлювати себе педагогами. На канікулах профорієнтація продовжується – п'ятеро студентів мають завдання завітати у свої ЗНЗ з новими буклетами про університет, факультет і кафедру, відеоматеріалами та презентаціями. Нещодавно *Каюченко Світлана та Зарובה Тахмина* побували в Маршалівській загальноосвітній школі I-III ступенів Васильківського району Київської області. Розповіли про історію університету, гуманітарно-педагогічний факультет, навчання на ньому, культмасові заходи, які тут відбуваються, поділилися своїми враженнями про навчання і дозволля.

Буклетами про факультет й університет цікавляться як хлопці, так і дівчата III ступенів Іваньківської загальноосвітньої школи I-III ступенів Липовецького району Вінницької області – рідної школи Діани Балюк

Тонха Тетяна у Прогресівській ЗОШ I-Козелецького району Чернігівської області

Отже, важливою складовою профорієнтаційної роботи кафедри є залучення до неї наших студентів. Від того, наскільки подобається їм навчання, наскільки вони зацікавлені у здобутті майбутньої професії, наскільки почуваються комфортно на гуманітарно-педагогічному факультеті великою мірою залежить їхня профорієнтаційна діяльність, а отже і набір майбутніх студентів. Тому окрім педагогів нашої кафедри, студенти факультету є одними з головних дійових осіб профорієнтаційної роботи. Кожен студент, який веде профорієнтаційну роботу у своїй рідній школі, має презентацію про університет, відеоматеріали про гуманітарно-педагогічний факультет та буклети, що роздаються кожному майбутньому абітурієнтові.

Анна Колумбет та Леончук Юлія
у Гореницькій ЗОШ І-ІІІ ступенів Києво-
Святошинського району

Вадим Братчиков у Великій Димерці
Вроварського району

Мельник Юлія з учнями ІІ класу НВК
«Школа І ступеня-гімназія»,
що знаходиться у мальовничому селі
Великомежирицьк на Рівненщині

Марина Іваненко у Пшениченському НВК
І-ІІІ ступенів Васильківського району
Київської області

Створені на нашому факультеті буклети знайомлять учнів з соціально-педагогічною практикою на факультеті – важливою складовою навчально-виховного процесу, в ході якої відбувається поєднання і реалізація отриманих студентами теоретичних знань, а також з базами практичного навчання. Наш факультет дає можливість отримати якісні знання і набути вмінь проводити соціальну роботу з різними верствами населення, проявити свої таланти, брати участь у роботі студентської організації НУБіП України. «Якщо ти щирий, гуманний, доброзичливий, комунікабельний, відвертий, оптимістичний, толерантний, відповідальний, тактовний, креативний і вмєш слухати, то професія соціального педагога – твоє покликання», – під таким гаслом працюють студенти групи СП-1501.

Серед заходів із організації профорієнтаційної роботи важливою є підготовка друкованої продукції та закріплення інтересу студентів (а через них і учнів) до майбутньої професії. Над цим працюють всі наші НПП. На пошуковому етапі професійної орієнтації учнів у школі візити студентів-інформаторів дуже важливі. Така професійна консультація передбачає надання допомоги конкретній особистості при виборі професії з урахуванням індивідуальних особливостей особистості на основі знань про її інтереси і нахили, уявлень про професії. Студенти групи СП-1501 гуманітарно-педагогічного факультету намагалися сформувати у старшокласників своїх рідних шкіл вміння зіставляти особистісні якості, властивості і характеристики з вимогами професії соціального педагога. Для них це перший практичний педагогічний досвід роботи з учнями. Першокурсники дуже відповідально віднесли до поставленого деканатом завдання.

Вони хотіли кожному учневі, майбутньому абітурієнтові, донести всю інформацію про наш університет, факультет і кафедру, про те, яку користь суспільству і їм як працівникам соціальної сфери приносить у майбутньому їхня професійна діяльність. Варто зауважити, що найбільше

цікавить учнів інформація про творчі колективи та спортивно-масову роботу в університеті. І це не дивно. Адже крім рутинної навчальної діяльності молодь цікавлять можливості проведення свого вільного часу і те, яким буде їхнє університетське дозвілля. Не зайвим буде сказати, що абітурієнтів цікавили іспити ЗНО, які необхідно здати та прохідні бали для вступу на бюджет. Неодноразово лунали запитання про можливість практики за кордоном.

Як майбутніх студентів, учнів хвилювали особливості переходу від шкільного життя до студентського, складнощі адаптації до навчального процесу в університеті. Звичайно, їх цікавили й особливості студентського життя не лише на парах, а й у позааудиторний час та умови проживання в гуртожитку.

Дідушко Наталія та Яненко Уляна у Софіївсько-Борщагівському навчально-виховному комплексі І-ІІІ ст. Києво-Святошинського р-ну були першими ластівками великого почину групи СП-1501

Розмови велися про важливі знання, вміння оцінювати свої здібності, вміння зіставляти особистісні якості з вимогами професії соціального педагога. «Хочу. Можу. Треба.» – професія соціального педагога цікава і приваблива, доступна і посильна, має попит на ринку праці. Обговорювалося 19 посад, що обиратиме майбутній соціальний педагог. Адже дуже важливою є попередня поінформованість учня про перспективи обраної професії, яка користується попитом на ринку праці й існує вірогідність працевлаштування після отримання професійної освіти.

Формування ціннісних орієнтацій молоді у професійному самовизначенні вустами студентів, які вчора були такими ж учнями – один із найефективніших шляхів реалізації завдань профорієнтаційної роботи.

Були плідні розмови про перехід від учнівської до студентської лави, про важливі і дріб'язкові хвилювання упродовж вступної кампанії, проблеми адаптації в університеті, неперевершені творчі колективи та спортивні секції, які функціонують у нашому університеті... Навряд чи зміг би науково-педагогічний працівник так відверто і чесно поговорити про недавно пережите і набуте, застерегти від відомих тільки абітурієнтам огріхів, яких можна було б уникнути...

Всіх потішили і здивували презентація про університет, відеоматеріали про факультет, наші буклети, які для когось можуть стати чудовим дороговказом у майбутнє...

Учні старших класів всіх загальноосвітніх навчальних закладів, де побували студенти-першокурсники, були задоволені та зацікавлені новою інформацією.

Грузонова Ганна у загальноосвітній спеціалізованій школі I-III ступенів № 4 з поглибленим вивченням іноземних мов у м. Кривий Ріг

Мірошниченко Євгенія у Прилуцькій загальноосвітній школі I-III ступенів № 2 Чернігівської області

Отже, профорієнтація – це робота, яка має вестися впродовж року. Маємо сподівання на відверте і результативне спілкування студентів й учнів упродовж зимових канікул. Очікуємо на його плідний результат – набір студентів на навчання за напрямом підготовки «Соціальна педагогіка», «Філологія», «Переклад», «Педагогіка вищої школи», «Управління навчальними закладами» влітку 2016. Майбутні соціальні педагоги роблять велику справу, запрошуючи на навчання за всіма напрямками та спеціальностями гуманітарно-педагогічного факультету і рідного університету. Учні цікавилися факультетами та спеціальностями, які є в університеті, можливостями, які він надає. Враховуючи всю географію, де була проведена профорієнтаційна робота (Київщина, Рівненщина, Вінничина, Чернігівщина, Черкащина, Дніпропетровщина), можна сміливо сказати, що наш університет – один з найкращих в Україні – в цьому році поповниться абітурієнтами з усіх куточків нашої держави.

Першокурсники висловлюють глибоку вдячність деканові гуманітарно-педагогічного факультету – професору Шинкаруку Василю Дмитровичу за підтримку і надану можливість побувати у рідному домі і школі.

<http://www.nubip.edu.ua/node/3399>

<https://nubip.edu.ua/node/17814>

<https://nubip.edu.ua/node/27089>

8.10.1. Свідомий вибір: профорієнтація на Житомирщині

Початок навчання у ВНЗ першокурсників, радість батьків і родини... Хвилювання позаду, інші тривоги попереду, проте найбільші на сесії..., а до неї кілька місяців навчання. Сумлінного і відповідального... Все це у майбутньому. А що сьогодні? Неоціненний власний досвід пережитого вступу, літа перемог і поразок, проб і прорахунків... Врешті-решт – студентський квиток...

Чи можемо ми не поділитися цим досвідом з майбутніми абітурієнтами? Не підказати, не підтримати, не застерегти... Ми мусимо, робимо і вже маємо чим пишатися. На першому курсі студенти нашої групи (СП-1501) тринадцять разів проводили профорієнтаційну роботу у своїх рідних школах, на другому – дев'ять, на третьому курсі естафету передано Аліні Муляр.

Приємно усвідомлювати, що ця студентська праця принесла результат, якого всі очікували, на який розраховували і – отримали. Капля камінь точить. Наша систематична робота привела до університету шістьох студентів: **Юлію Маршак** (міжнародні відносини), **Євгена Бавіна** (ветеринарний факультет), **Назара Воловоденка** (економічний факультет), **Євгенія Пилипенка** (автоматизація і комп'ютерно-інтегровані технології), **Ізабелу Вержук** (економічний факультет), **Дениса Видолоба** (за скороченим терміном навчання відразу на другий курс). Особлива заслуга тут **Уляни Яненко і Наталії Дідушко**. Вітаємо Вас, дівчата, з цією перемогою на благо рідного університету!

Незабаром знову розпочнеться хвиля переживань, хвилювань для випускників шкіл. Ми, студенти маємо допомогти молодшому поколінню підійти правильно до свого вибору професії.

З власного досвіду знаємо, як це перейматися проблемою вибору спеціальності до початку подачі документів до вищих навчальних закладів, як не помилитися у власному виборі і зробити дійсно свідомий, правильний вибір професії, який принесе моральне задоволення, позитивну самооцінку, високу продуктивність праці, адже це важливий крок у житті кожної людини. Ми знаємо наскільки важлива і відповідальна місія проведення профорієнтації майбутнім абітурієнтам. Завдяки нашому декану, професору В. Д. Шинкаруку, завідувачу кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті, професору Л. В. Вікторовій вдалося побувати у двох ЗНЗ Житомирщини: у селі **Краснопіль та Носівки**.

Хотілося б кожному учневі, майбутньому абітурієнтові, донести чітку інформацію про наш навчальний заклад, умови вступу, про життя університету, про те, наскільки наша діяльність в майбутньому принесе користі державі. Сподіваємося, що нам це вдалося.

У першу чергу ознайомили учнів з інформацією про наявні спеціальності та спеціалізації, за якими університет проводить навчання студентів, з перевагами навчання у НУБіП України в цілому, термінами вступної кампанії, переліком необхідних сертифікатів ЗНО. Крім того, йшлося про культурно-масові й освітні заходи, до яких залучаються студенти упродовж навчання в НУБіП України.

Учні з захопленням переглянули демонстраційні матеріали: буклети та відеоролики про університет та факультет. Відчувалася зацікавленість у подальшому навчанні в НУБіП України. Майбутні абітурієнти цікавилися правилами електронного подання документів для вступу, особливостями навчального процесу та можливістю проходження виробничої практики за

кордоном, навчанням за подвійними дипломами, подальшим працевлаштуванням, умовами проживання у гуртожитках.

Гостинно запросили майбутніх абітурієнтів вступати до нашого університету на гуманітарно-педагогічний факультет, але попросили їх зробити свій вибір вищого навчального закладу не за віртуальними рекламними банерами в Інтернеті, а особисто завітати до нас на День відкритих дверей на нашому факультеті і зробити свій вибір за покликом серця. Ми маємо що показати і чим пишатися.

<https://nubip.edu.ua/node/37730>

8.11. ГОЛОСІЇВСЬКА ВЕСНА–2016 НА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНОМУ

Навесні, коли усе на світі
Стало зацвітати,
І рідний факультет
Уже почав співати.

Тепла ніч і свіжий ранок,
білі вишні у цвіту.
Пелюстки летять на ганок,
А я на репетицію біжу.

Кожний хоче заспівати,
станцювати щось своє,
Та от часу небагато,
І програма в нас вже є.

Атмосфера тут чудова.
Відчуття неначе дома.
І не дивлячись на втому,
Починаємо все знову.

Цілий день звучала «Кукарачча».

Танцювали всі флеш-моб.
Ми хотіли, щоб до нас прийшла удача,
А не просто той фортунний топ.

Намагались ми почути
Той дзвінкий весняний спів.
Первоцвіту відчуттів
Та кульбабових вінків!

Час ішов та й дні минали.
Для концерту день настав.
Гості в залі вже чекали...
Оклик «Браво!» пролунав...

Запросили ми й декана
Подивитись на зірок.
Сяє усмішка у нього –
Бо це наш найперший крок.

Вміло грали всі актори.
Сценка вийшла на «ура».
Скільки сил ми тут доклали,
Та вже знали – не дарма!

Цілий зал ми підірвали,
Гучні оплески лунали...
І одне ми добре знали,
Що в сім'ю ми тут з'єднались.

Анна Колумбет, група СП-1501, гуманітарно-педагогічний факультет

<http://www.nubip.edu.ua/node/3399>

<https://nubip.edu.ua/node/1621>

<https://nubip.edu.ua/node/22076>

8.12. СЕРЦЕ КАНІВСЬКИХ ГІР

Напередодні Дня Святої Трійці (П'ятдесятниці) та Дня Святого Духа вирушили за натхненням до Канева та Золотоноші. Того дня відбувалося клечання всіх храмів, в яких нам довелося перебувати: Успенського собору в Каневі; Покровської церкви Божої Матері, Спасо-Преображенського собору, Свято-Покровської церкви, храму Іоанна Богослова (Іоанно-Богословський скит) Свято-Покровського Красногірського жіночого монастиря XVII століття, що розкинувся поблизу міста Золотоноші. Всюди пахло липовим цвітом, айром, квітами, листям берези та клена. Напевно, сходження Святого Духа почалося тоді, коли ми ступили на «святую святих» – Чернечу гору, де похований Тарас Григорович Шевченко.

Герої Тарасових творів очима сучасних скульпторів на Шевченковій алеї

«То дивний геній вибрав собі це місце, може одне з найкращих у світі. Це почує кожний, хто стояв на Шевченковій могилі і дивився на широку Дніпрову рівнину, на дивні завіси гір і на сизу далеч вище Канева, цю третю найчудовішу картину. Повік не забуде цього дивного місця, хто бачив його хоч раз на віку» (І. Нечуй-Левицький).

Біля підніжжя Тарасової гори нас зустрічають 19 скульптур Шевченкових персонажів. Це – Шевченкова алея. Ми в серці України – на могилі Кобзаря. Ми заспівали з таким піднесенням... «Реве та стогне Дніпр широкий». Іноземці біля підніжжя зачудовано вслухаються у спів Шевченкового слова, сивий Дніпро-Славутич підхоплює мелодію і несе вниз за течією... Нинішня пісня, Чернеча гора, її енергетика запалює негасимий вогонь любові до незабутнього співця України, Шевченкового краю, нашої Батьківщини... Ці відвідини Тарасової могили будуть ясним і світлим променем до наших останніх днів... Тут, на горі, легко дихається і думається, хочеться вклонитися безсмертному поетові, постояти, подумати, помріяти, відчутти ту неповторну енергетику, поспівати пісень на слова поета, повести розмову про його долю і долю України біля підніжжя могили... Тут – витoki духовності української. Ми матимемо майбутнє своєї нації, коли все частіше черпатимемо наснагу в минулому – в духовному світі Тараса... Хотілося мати хатинку між мальвами над Дніпром, план і проект якої виконав сам, а дістав вічний спочинок і народну пам'ять...

Я тільки хаточку в тім раї
Благав і досі ще благаю,
Щоб хоч умерти на Дніпрі,
Хоч на малесенькій горі...

Не судилося збудувати хатинку... Як мовить народний переказ, Тарас Шевченко, який мав у той час одружитися, замовив у Кролевці, що здавна славився ткацтвом, червоно-білі весільні рушники з півнями майстрові Демидові Кошуку. Кошук виткав рушники і чекав поетового приїзду за ними, але виткані з любов'ю рушники майстер вже поклав на домовину Тараса Шевченка... Ця хвилююча легенда живе серед кролевчан і донині [6].

Помер поет у Петербурзі і був похований на Смоленському кладовищі. Останні слова («До Канева») були дороговказом для його друзів. Вони домоглися перепоховання і 22 травня 1861 року було виконано останню волю поета. Незважаючи на намагання поховати поета на Аскольдовій могилі в Києві, на цвинтарі Видубицького монастиря чи на горі Щекавиці, де вже навіть викопали могилу, найкращий друг Шевченка художник Григорій Честахівський наполягав везти домовину до Канева, бо такою була його остання воля. Поховано було Т. Г. Шевченка на Чернечій горі у Каневі, яку згодом прочани нарекли Тарасовою.

Краєвид із Тарасової гори

Сучасного вигляду Шевченківський меморіал набув 1939 року, коли 18 червня на могилі Кобзаря було відкрито пам'ятник (скульптор М. Манізер, архітектор Є. Левінсон) і літературно-меморіальний музей (архітектори В. Кричевський, П. Костирко).

Проте це відкриття має свою історію... Тарасу Шевченку не дали спочинку навіть через 125 років від дня народження. Мало хто і неохоче згадує події 1939 року. На могилі мали встановити монумент, який височіє донині. Все робили поспіхом, як завжди перед ювілеями. Тодішня могила була високим курганом, дощі розмивали землю, люди підсипали могилу, і ніхто не знав напевне, де саме лежить домовина з тілом Шевченка. Вирішили розкопати курган і знайти склеп з труною. Спеціально створена урядова комісія, до якої входили партійні діячі, наркоми, енкаведисти, місцева влада (навіть більшовичка Надія Цвинтарна, яка тоді очолювала МТС) мала конкретну мету – знайти могилу. Коли кирка наткнулася на склеп з жовтої цегли, який вимурували 22 травня 1861 року, членам комісії закортіло подивитися, що всередині. А далі – самодіяльність... наруга над могилою... Ніхто не мав права виймати і відкривати труну, але відкрили. Шевченко лежав у трьох домовинах (дубовій, свинцевій і сосновій). Вийняли одну домовину, потім з другої зірвали замок, вийняли третю і не встояли перед спокусою глянути на прах поета. Коли відкрили домовину, то побачили, що навіть через 78 років після смерті Тарас Шевченко лежав у труні, як... живий! Перехрестилися навіть партійні діячі! Перелякані члени комісії, швидко закрили труну, замурували три домовини у склепі, склали таємно акт перепоховання і домовилися мовчати про побачене [4]. Але серед людей поповзли чутки про те, що Шевченко Святий...

Лише наприкінці 1970-х років одна з членів спецкомісії, Надія Цвинтарна, орденоносна більшовичка, яка тоді очолювала МТС, наважилася розповісти про феномен Шевченка. Згадала і про те, що поряд з тілом Тараса Шевченка лежав незотлілий «Кобзар», кілька сухих гілочок і майже неушкоджена релігійна стрічка. Нетлінність останків Т. Шевченка є свідченням обраності Богом та й Чернеча гора має особливу ауру, сприятливе біомагнетичне поле. Недарма ченці обирали ці місця для своєї обителі, а козаки тут поховали Івана Підкову та отамана Івана Сірка.

«...історія Шевченкової могили – це ціла глава, кінцева глава в історії його життя... велична, як епілог, як сказання про пам'ятник-могилу, що впродовж кількох десятиліть була єдиним скарбом України, не стертим з лиця землі всезнищуючим самодержавством, а тепер є живим символом зростаючих творчих сил, національною святинею» (Всеволод Чаговець, 1928).

На думку Павла Мовчана, «все життя Шевченка було подвигом. Нічого дивного в тому, що побачили члени комісії у 1939 році немає. І я переконаний, що згодом, не за нашого з вами буття, Церква канонізує Тараса Григоровича як святого...» [4].

З наукового погляду цей факт поясненню не підлягає (а не вірити їм таки не можна – все ж таки урядова комісія!), то інакше як дивом цей випадок назвати не можна. Все це не піддається розумінню, осмисленню, але це не значить, що такого не було.

Отець Олександр Двинятин, настоятель Святовоскресенської церкви, секретар єпархіального управління Православної Церкви Київського патріархату, вважає, що такі випадки Церкві відомі. У такий чудесний спосіб ми дістаємо доказ того, що людина жила праведним життям і такі ознаки нетлінності Церква трактує як святість. Хоча й це неоднозначно: тіло може бути зітлілим, а людину визнають святою. Або навпаки – тіло нетлінне, але померлого не називають святим [4].

Народна цілителька Марія-Стефанія гадає, що такі люди, як Шевченко, ведуть добродетельний спосіб життя і не розтрачують дарованої їм енергії. Після смерті ця енергія може зберігатися у тілі, в кістках і якщо вона дуже потужна, то зберігає тіло нетлінним до ста і більше років [4].

Якими б не були різними думки про феномен Шевченка в земному житті й у вічності – не міліє потік відвідувачів Тарасової гори, що стала центром єднання навколо ідеї Соборності України. Кожного дня йдуть вклонитися Кобзареві його шанувальники з різних куточків України, з багатьох країн світу.

Сюди прийшов й Олекса Гірник у 1978 році, але, на жаль, не тільки з метою пошанування великого поета... Біля могили Т. Шевченка вночі 21 січня 1978 року, на знак протесту проти тогочасного режиму, пішов у вічність калушанин Олекса Гірник. На цьому місці встановлено пам'ятний знак. Недалеко від нього – меморіальна плита на могилі І. О. Ядловського – доглядача могили Т. Г. Шевченка та пам'ятник-хрест 1884 року, який замінили у 1923 році на пам'ятник скульптора К. Терещенка.

Крім могили Кобзаря і музею, на горі є Тарасова світлиця (збудована на народні кошти 1884 року, відтворена у 1991) – перший народний музей, тихий, затишний, наповнений духом українським з його берегами куточок, який кожного повертає до наших першоджерел. Ця маленька хатина під солом'яним дахом випромінює велике світло любові до Кобзаря. Першим експонатом у цьому музеї став «Кобзар» Тараса Шевченка, якого сюди приніс Василь Степанович Гнилосиров. У 1897 році з'являється книга вражень, яку розпочато словами із послання «І мертвим, і живим...»:

...І всі мови
Слов'янського люду –
Всі знаєте. А свої
Дастьбі... Колись будем
І по-своєму глаголять,
Як німець покаже.
Та до того й історію
Нашу нам розкаже.
Отоді ми заходимось!...
Чи так, батьку отамане?
Чи правду співаю? [6, 7]

Першим, хто поставив свій підпис у книзі вражень 5 червня 1897 року, був великий український композитор, основоположник української класичної музики Микола Лисенко. І пишуть цю книгу ось уже 115 років.

«Я знову з тобою, Тарасе. Тиха, сердечна розмова, і вже впродовж 22 літ першими вітає велета Духа «Червона калина» зі Львова. Низький уклін кожній людині, яка оберігає нашу святиню» – записала заслужена артистка України Марія Сорока 22 травня 2008 року до книги вражень [6, 38]. У 70 томах книги вражень «Тарасової світлиці» є запис В'ячеслава Чорновола – земляка Т. Г. Шевченка - 22 травня 1993 року: «Це – хата мого дитинства... Така самісінька була у моєї бабусі. У таких хатах виростала, боролася, страждала і відроджувалася Україна. Слава нашому народові, що витримав, що вистояв і, що завжди буде!» [6, 40].

Записи ведуть академіки і художники, письменники і поети, актори і співаки, відомі і маловідомі люди, чиновники і щирі українці з діаспори... Тут була Леся Українка, яка разом з Маргаритою Комаровою вишила рушник на портрет Т. Г. Шевченка; у 1889 році тут була і Катерина Білокур, що прийшла за порадою «про те святеє малювання». А ще Іван Нечуй-Левицький у 1880 році, Михайло Коцюбинський у 1890 році, Олена Пчілка у 1909 році, М. Вороний у 1914 році...

«Коли ми входимо вперше в незнаний ще храм або наближаємось до святого місця, то ступаємо обережно із затасною цікавістю розглядаємось кругом. В ту хвилину всю нашу істоту переймає побожний настрій і почуття пошани до Генія. Те саме відчуваємо ми, переступаючи поріг Тарасової світлиці. Почувається, що в цій просторій кімнаті, чепурно прибраній рушниками і плахтами, прикрашеній великими портретами поета, витає дух нашого національного Генія. Боязко сполохати урочисту тишу, обмінюємось кількома короткими фразами впівголоса або пошепки...» [2].

Речі, що зберігаються в Тарасовій світлиці, дихають атмосферою того часу, коли жив доглядач Шевченкової могили – Іван Олексійович Ядловський з родиною, для якого могила поета була «святая святых». Він мав трьох доньок і шістьох синів, був неабияким майстром: вирізував з

дерева ковганки, дерев'яні ложки, рублі для прасування білизни, а також шив взуття. «У світлиці тій, не дуже великій, вздовж стін стоять широкі ослони, застелені різнобарвними, дуже красними килимами місцевого виробу... Проти вхідних дверей стоїть стіл простої роботи, застелений білою скатеркою, а на столі лежить красно оправлений «Кобзар». На стіні, проти стола, висить великий портрет Т. Шевченка, хорошої роботи олійними фарбами... З обох боків портрета висять кінці багато вишиваного рушника...», – так писав М. Коцюбинський [3, 40].

Тут стіл і мисник, лави, у кутку біля лав – ікона «Образ Різдва Христового», покрита вишитим рушником. Це найпочесніше місце в хаті. На Святий вечір на покуті ставили кутю, прикрашеного Дідуха, сідала вся родина. А ще багато трав на долівці, чебрець і м'ята, на стінах – віночки з польових квітів. Тут Шевченків дух і пахощі України!

«Світличка чепурненька, вбрана плахами та рушниками, що висять на образах та на портреті. Є там, між іншим, гарні шовкові рушники, що вишивала дочка Михайла Комарова вкупі з Лесею Українкою... На столі лежить книжка творів Шевченкових і книжка для записів гостей. Отже, й записують там гості свої вражіння, все, що прокинеться в серці в сьому величному куточку» [5].

Тарасова світлиця і Чернеча гора – святе для України місце, і той, хто сюди приїздить – це відчуває. Якось восени журавлиний клин пролітав над курганом у вирій. Птахи ж ніколи не змінюють свого порядку, але над могилою Шевченка немов збилися з курсу: тричі ламали свій клин, жалібно курликали і, тричі облетівши навколо могили, полетіли далі. Це для нас – незбагненне! Як і незбагненне трагічно-святе життя Великого Шевченка!

Висока духовність Тараса Григоровича Шевченка, яка властива подвижникам, його вірші з голосом Божим до людей (таких людей називають «глеками Божими»), неперевершені картини, добродесний спосіб життя, найвищі моральні критерії надихали багатьох відомих людей його часу на розуміння, підтримку, повагу, захоплення, намагання звільнити його з кріпацтва. Більше від усіх борців він причинився до визволення кріпаків, проте до того моменту не дожив. Хіба можливий всенародний поступ тоді, коли весь народ закований в пута темоти, неграмотності, економічної залежності?

Канівські Гори понад Дніпром

«Физиономия не крепостная», – зауважив Карл Брюллов. Такі люди, як Т. Г. Шевченко, народжуються один раз на століття – вони обрані Богом. Він був щирим християнином, через поезію наставляв своїх земляків, підводив з колін, боровся з нечестивими, закликав любити Україну всім серцем:

Свою Україну любіть,
Любіть її во время лютє,
В остатню тяжкую минуту
За неї Господа моліть [7, 20].

Доторкнутись душею до образу Тараса Шевченка, до його першого народного музею – Тарасової світлиці, зігрітих любов'ю багатьох поколінь українців і очистися від скверни... Походити тією землею, подивитися на Пилипенкову гору, Лису, Княжу, Дніпрову, Московку – на гори, які тягнуться пасмом понад Дніпром аж до гирла річки Рось... Тут віднайдені сліди поселень багатьох епох – доби бронзи, ранніх слов'ян, Київської Русі. Залишки оборонних валів і ровів збереглися до нашого часу.

Все життя Т. Г. Шевченка завжди буде дороговказом для нащадків, як потрібно любити Україну, боротися за щастя і долю рідного народу! І сьогодні, як ніколи, актуальна поезія Т. Г. Шевченка. Але ми твердо знаємо, що вічно буде жити народ, який вміє шанувати своїх геніїв, що зберегли славу предків і рідної землі!

«Воскресла світлиця, гостей зустріча,
Здолавши наругу, руїну.
Дружніш, земляки, без війни, без меча

Відродим свою Україну!», – ці рядки Анатолій Передерій написав до 125-річчя заснування Тарасової світлиці [1, 146].

Музейна колекція Шевченківського Національного Заповідника нараховує понад 20 тисяч унікальних пам'яток, серед яких меморіальні речі та офорти Тараса Шевченка, рідкісні видання його творів, високохудожні твори українських та зарубіжних митців, шедеври народної художньої творчості, цінні архівні документи, фото- і кіноматеріали, аудіо- та відеозаписи знаменитих бандуристів і кобзарів. При Заповіднику діє наукова бібліотека, фонди якої сформовані із тематичної книгозбірки у 23 тисячі примірників. Але чомусь таке відчуття, що розкішний музей біля могили Пророка з багатьма раритетними експонатами, належить не йому, а комусь іншому... Розкіш поет бачив хіба що, гостюючи... у друзів.

Музей Т. Г. Шевченка на Канівських горах

І ще один незабутній спомин – знайомий до болю почерк у книзі спогадів музею Т. Г. Шевченка Галини Гнатівни Хоткевич 1989 року: «...У дев'ять років мене залишили без батька. Більше п'ятдесяти років, Тарасе Григоровичу, ти був для мене батьком... «Тарасик», «Тарас»,

«Тарас Григорович» і «Шевченко»...». Галина Хоткевич написала назви творів роману-епопеї Гната Хоткевича «В сім'ї геніїв» про Тараса Григоровича Шевченка, які видавництво «Лім» відзначило як: «...Найбільший і найцікавіший твір про Тараса Шевченка». Проте не судилося – частину роману-епопеї було надіслано на рецензію у ЦК партії, і звідти вона вже не повернулася. Творчий зліт, більше десяти років виснажливої праці Гната Хоткевича над романом-епопеєю про Т. Г. Шевченка загубилося в коридорах ЦК партії, як і сам автор в застінках НКВС.

З думами про Тараса Шевченка, про побачене, почуте і пережите ми пройшлися по вулицях Канева, помилувалися Канівськими горами і кручами, які були ареною багатьох історичних подій; відчували героїчні, трагічні і величні сторінки Канівської минувшини в історичному музеї (1991 року заснування), який з 2008 увійшов до складу Шевченківського національного заповідника як науково-дослідний відділ «Канів від давнини до сучасності».

Споглядаючи сучасне місто, думами летимо до витоків. Істинний вік міста невідомий. Археологи дійшли висновку, що люди жили у цій місцевості ще за кам'яної доби, тобто 10-40 тисяч років тому. Сьогодні в музеї 11,5 тисяч експонатів. У величезній колекції кераміки, від нового кам'яного віку і до XX століття, є вироби трипільської доби. Орнаментований посуд та ритуальні статуетки, виготовлені понад 5 тисяч років тому, досі зберігають позитивний енергетичний заряд прадавньої української культури.

В експозиції відділу дізнаємося про славу минувшину. Близько 40 тисяч років тому на території Канівщини з'являється людина. Тут можна побачити макет житла первісних мисливців, кістки викопних тварин (мамонта, північного оленя, бізона), на яких вони полювали, а також примітивні крем'яні та кістяні знаряддя праці, які використовувалися в побуті десятки тисяч років тому. На території Канівщини знаходились літописні міста: Родень, Заруб, Канів, Товарів. Це були форпости на південно-східному кордоні Давньоруської держави, під стінами яких часто розбивалися орди численних нападників.

Виставка «Канівщина – козацький край» знайомить нас з історією Доби Козаччини. Тут ми дізнаємось про славних козацьких ватажків: Байду Вишневецького, Івана Підкову, Самійла Кішку...

Виставка «Старожитності Канівщини» переносить нас на 150 років назад. Ми зачудовано розглядаємо побутові речі, фото, документи, які достойно представляють старе місто.

Успенський собор у Каневі

На Дніпровій горі біліє Успенський собор, який у день нашого перебування, опатно вдягається у трійчанську зелень. Це найдревніший у Каневі архітектурний пам'ятник, що в давнину називався церквою святого Георгія. У 1144 році його збудував великий князь Всеволод Ольгович – батько героя прадавнього «Слова про Ігорів похід» Святослав Всеволодович. Собор вражає своєю величністю. Під час монголо-татарського нашествия притулку у цьому храмі шукали місцеві жителі. Незважаючи на прохання настоятеля не вбивати прихожан і не руйнувати святиню, благання його не були почуті... Священника та його паству було знищено. Сьогодні, неподалік храму – з хрестом і макетом собору в руках, він увічнений у бронзі і граніті.

З моменту заснування Успенського собору прийнято вести офіційний літопис Канева. Собор в об'ємно-планувальній структурі повторює тип Успенського собору Києво-Печерської Лаври. Саме тут відспівували Т. Г. Шевченка 22 травня 1861 року.

На Дніпровій горі, де нині меморіальний парк, стояв замок. Споруда не збереглася до наших днів, але канівчани передають з покоління в покоління перекази про таємничі підземні ходи, які розбігалися від замку та Успенського собору в різні боки аж до Дніпра.

Неподалік, у парку, погруддя на могилі письменника-військового Аркадія Гайдара, який загинув у 1941 році біля села Ліпляве Канівського району. У 1966 році на кошти школярів, зароблені збором макулатури та металобрухту, була збудована бібліотека-музей Аркадія Гайдара. У Меморіальному парку знаходиться стела та барельєф на могилі Олександра Ленського, монумент Матері, братська могила та пам'ятник воїнам, які загинули під час визволення Канева. Вулиця Леніна відома пам'ятником героям бронепоезда, пам'ятним знаком Героям – уродженцям Канівщини, погруддям Олега Кошового. На вулиці Монастирок – пам'ятний знак Івану Підкові, а на Київській – пам'ятник розстріляним у Берестовецькому яру. Ось так у визначних місцях Канева, переплетені долі людей, їх світогляди, епохи і культури...

За кілька кілометрів від Канева – на Прохорівській землі – у 1839 році оселився вчений і викладач Київського університету Михайло Максимович. Погостювати у садибу до Максимовичів заїжджали знамениті письменники, художники, артисти. Герцен називав його своїм вчителем. Влітку 1859 року Тарас Шевченко гостював у Максимовичів. Тут він змалював наддніпрянські краєвиди, написав поему «Марія», портрети Михайла Олександровича та його дружини Марії Василівни Максимовичів. До наших днів збереглися свідки перебування на Михайловій горі видатних людей – сосна Гоголя та дуб Шевченка. 600-річний дуб Тараса Шевченка, під яким поет колись відпочивав та милувався краєвидами Канівських гір, нагадує нам про зв'язок поколінь, швидкоплинність земного життя і вічність Всесвіту...

Канівщина – це мальовнича перлина України, де зародилася одна з найдавніших цивілізацій, склалися кращі традиції українського народу, його духовні надбання. Особливу роль відігравала Канівщина в добу Козацької держави, нашої славної історії 1648-1654 років:

«Горить Корсунь, горить Канів,
Чигирин, Черкаси,
Чорним шляхом запалало,
І кров полилася,
Аж у Волинь...» ...
«...Спасибі, дідусю, що ти заховав
В голові столітній ту славу козачу:

Я її онукам тепер розказав.» (уривки з поеми Т. Г. Шевченка «Гайдамаки») [7].

Далі наш шлях пролягав до Золотоноші, перша письмова згадка про яку датується 1576 роком у заповіті князя Богуша Корецького. У 1616 році Золотоношу описують як місто, обнесене валом, в якому щотижня проходили торги і щорічно – ярмарок. У 1635 році воно одержало Магдебурзьке право.

У 1620-х роках Золотоноша – досить значне поселення, де стоїть Золотоніська козацька сотня. У визвольній війні 1648-1654 років вона зіграла значну роль у розгромі ворожого авангарду під Жовтими Водами і головних сил польських військ під Корсунем. Славна історія невеликого

районного центру... А таких в Україні – багато, там ми ще не були. Але будемо обов'язково. Бо це наша історія.

Золотоніський край славиться родючими ґрунтами, золотими нивами, блакитними розливами Дніпра, привітними людьми... У період існування Київської Русі золотоніські землі входили до Переяславського князівства й були форпостом оборони держави від кочівників. У період козацької доби Золотоніщина була однією з колисок українського козацтва, у роки Хмельниччини на території краю було створено Кропивнянський полк, осавулом якого був легендарний Нестор Морозенко.

У Золотоноші здобув початкову освіту перший ректор Київського університету Михайло Максимович. У 1910 році в Золотоноші був відкритий перший на лівобережжі стаціонарний театр на 500 місць. Наталія Ужвій – зірка театрального мистецтва, розпочала свій творчий шлях саме на цій сцені. Згадки про Золотоніський край є у повістях Тараса Шевченка «Наймичка» та «Близнецы», а в його «Археологічних нотатках» є запис про Золотоніську дорогу, що єднала це повітове містечко з Переяславом. У центрі міста та на території школи-інтернату встановлені пам'ятники поету. У міському краєзнавчому музеї створена експозиція, присвячена видатному землякові. Парк культури і відпочинку та одна з краших вулиць міста носять ім'я Шевченка.

Поблизу міста Золотоноші, в селі Бакаївка, знаходиться відомий далеко за межами України Свято-Покровський Красногірський жіночий монастир, заснований у XVII столітті. У ті давні часи територія сьогодняшнього Красногірського монастиря була безлюдним островом. Весною тут розцвітали яскраво-рожеві квіти на кущах, які в народі називали «диким персиком». Здалеку весь острів здавався червоним. Народна назва «червона гірка» закріпилася за пізніше збудованим монастирем.

Існує багато легенд про історію самого монастиря, першу ікону Пресвятої Богородиці – Корецьку, яку монах вирізав на корі дерева. Пізніше Цариця Небесна благословила заснований тут чоловічий монастир іконою, яка з'явилася на дубі – «Дубенською».

У монастир приходили козаки, які бажали спасіння після довгого козацького життя. На самій горі вони побудували велику дерев'яну церкву Св. Вмч. Георгія Переможця.

У 1859 році був вибудований кам'яний Покровський храм, а у 1767-1771 рр. – великий кам'яний Преображенський собор (за проектом відомого архітектора І. Г. Григоровича-Барського). Цей храм і сьогодні є окрасою Золотоноші та всієї Черкащини.

У 1789 році Указом Святійшого Синоду Красногірський монастир почав функціонувати як жіночий. Сюди був переведений Київський Іоанно-Богословський жіночий монастир. Важким для монастиря був 1922 рік. Як і багато інших, він був закритий. Спочатку тут був дитячий інтернат, а згодом – дім для інвалідів. 3 листопада 1941 відновилося Божественна Літургія.

На території Красногірського монастиря є криниця на джерелі Святителя Софронія Іркутського. Не тільки джерело, а й увесь монастир у квітах: «Зима пройде, дощ відійде... квіти являються на землі...» (Пісн. 2, 11-12). Сюди йдуть люди, щоб збагатитися високою духовністю. У цих святих місцях звеличується душа і співає, і сумує, і вірить...

Ми ходили стежками наших славних козаків – перших ченців, настоятелів, архієпископів, митрополитів, владик, духовенства, святителя Софронія, сестер; любувалися храмами, їх інтер'єрами, іконами і думали про вічне... «Де моляться двоє-троє – там Я серед вас...», – ці слова єднали нас з Богом-Творцем... І, незважаючи на не дуже привітне ставлення сестер до прибульців, наше перебування у Красногірському жіночому монастирі запам'ятається надовго. Якщо Канів – це катарсис (очищення!), це Шевченко, це наша славна минувшина..., то Золотоноша – це сповнення Божественного світла і гармонії душі...

Сьогодні Шевченківський край – це потужний історико-культурний, науково-дослідний, туристичний і духовний центр України. Це край гостинних людей, земля, багата надзвичайною природою та архітектурними і сакральними пам'ятками. Щороку Шевченківський національний заповідник відвідують понад сто тисяч туристів з України і різних зарубіжних країн. На базі Заповідника організовуються і проводяться загальнонаціональні та регіональні наукові

конференції, міжнародні фестивалі, конкурси тощо. «Тарасову гору видно всій Україні! Видно її сьогодні всім континентам земної кулі. Ніколи стежки сюди не заростуть. Світочів своїх людство ніколи не забуде!» (Олесь Гончар). Ці місця назавжди полонили душу поета і сюди він линув думками все своє земне життя... Тут його вічний спочинок...

Література

1. Анатолій Передерій Довіку жива / Анатолій Передерій. // Танана Р. В. Тарасова світлиця. – Черкаси: Вертикаль, видавець Кандич С. Г., 2011. – С. 146.
2. Вороний М. На могилі Генія / М. Вороний. // Газета «Рада», 1914, №129.
3. Коцюбинський М. Шевченкова могила / Коцюбинський М. – Дзвінок. 1891, №5. – С. 40.
4. Оксана Пахолко. Святий Шевченко / Оксана Пахолко // Газета «Експрес», 2005, 17-24 березня, №17.
5. Олена Пчілка. Покуття в хаті на Тарасовій горі. / Олена Пчілка. // Рідний край, 1909. – №6.
6. Танана Р. В. Тарасова світлиця. – Черкаси: Вертикаль, видавець Кандич С. Г., 2011. – 160 с.
7. Шевченко Т. Г. ПЗТ у 12 т. – К.; В-во «Наукова думка». 2001. – Т.2. – С. 20.

8.13. ДОТОРКНУТИСЯ ДО МИСТЕЦТВА МОЖНА ХІБА ЩО ДУШЕЮ

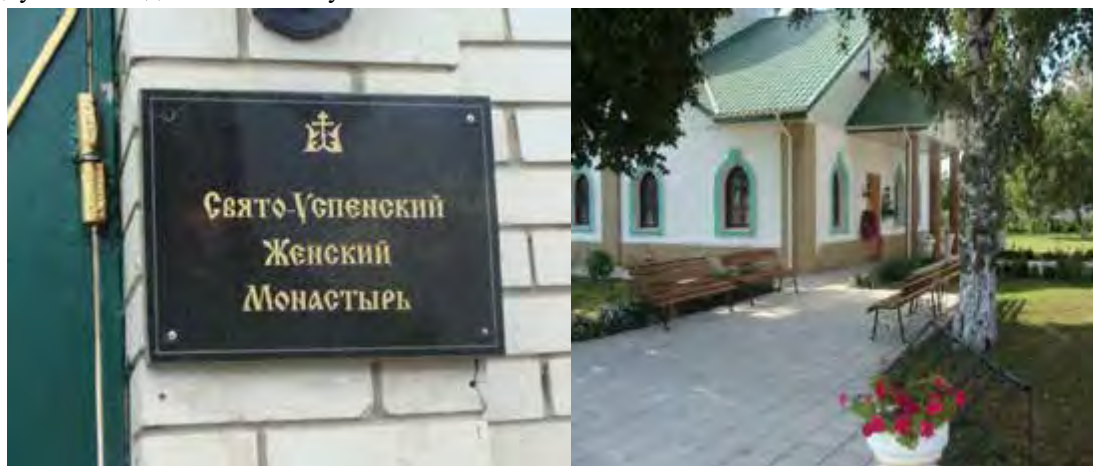
Яготинська земля зустріла нас дуже привітно. Приємно здивував «Гостинний дім» і «Хата рибака». Тут вміють готувати, подавати, припрошувати, зачаровувати, давати можливість смакувати страви, відчутти яготинський затишок, створений особливим дизайном приміщень та їх гостинних і грічних господарів.

Поїздка була пронизана високою духовністю: в автобусі ми мали змогу подивитися фільм про Почаївський монастир, його ретроспективу 1240, 1596, 1607, 1674 років; побувати в капличці Параскеви-П'ятниці за 25 кілометрів від Яготина, попиту цілющої водички з джерела (історія якого вражає!), поспілкуватися з священником помісної української православної церкви Київського патріархату, бути ним окропленими святою водицею та відвідати Свято-Успенський жіночий

Майже 270 років джерело «Калиновий гай» напуває спраглих цілющою водою

монастир УПЦ Київської Митрополії. Для спілкування з Богом достатньо святині (часто куточка чи кімнатки); її монашки, як і ми, шукають кожен своєї дороги до Всевишнього... Найголовніше, що тут постійно лунає молитва, тут особлива аура, тут добре і спокійно на душі... Тут не відчуваєш швидкоплинності буття.

У Свято-Успенському жіночому монастирі

Високодуховне і матеріальне, недосяжне і реальне, святе і земне... – все це витвір духу людського та рук, що працюють на землі. А землі Яготинщини розкинулись на крайньому сході Київської області, де сходяться межі чотирьох областей: Чернігівської, Полтавської, Черкаської та

Київської. Земля, що знаходиться у центрі України, протягом всієї історії приваблювала до себе багатьох історичних постатей, що примножили славу і велич України, додали багато цікавого до історичного минулого Яготина.

Про перших поселенців на території цього краю довідуємося від Василя Максимовича Майстренка – екскурсовода Добранічівської стоянки первісної людини (Капустинська сільрада), яку було відкрито у 1952 році і досліджено експедицією Академії наук УРСР під керівництвом доктора історичних наук І. Г. Шовкопляса. Знахідки з розкопок відносяться до епохи пізнього палеоліту і датуються 12-10 тисячами років до Р. Х. На місці розкопок, над ділянками з залишками найвиразнішого господарсько-побутового комплексу, що складався з житла, виробничого центру, великого вогнища поза житлом і чотирьох ям-комор з кістками мамонта та інших тварин, споруджено будинок. Стіни будинку прикрашають дві велетенські картини М. П. Малинки: «Добранічівська стоянка» та «Полювання на мамонта». Увесь комплекс, старанно розчищений від землі і не порушений, став основним об'єктом експозиції археологічного музею-філіалу Яготинського державного історичного музею, створеного у 1977 році.

Є також відомості про перебування людини на Яготинщині в епоху міді-бронзи та Київської Русі. Найдревнішою згадкою про річку Супій, по якій проходить західна межа району, є «Повчання Володимира Мономаха синам своїм», котре входить в «Повість временних літ» і датується 1085 роком: *«И на весну посади мя отець в Переяславлі перед братьею, и ходихом за Супой»*.

Береги Супою поблизу Яготина були заселені ще до 1240 року, тобто до нашествия монголо-татар. Могильники біля села Ничипорівка (Чернещина) є підтвердженням факту проживання людей на Яготинщині в епоху Київської Русі. Про походження назви міста Яготин існує кілька легенд. За однією з легенд слово «яго» – у прямому розумінні – це край лісів, рік і озер. У північній частині Яготина знаходився колись престарезний ліс. Можливо, саме звідси походить назва міста...

Портрет К. Г. Розумовського художника М. П. Малинки.

У музеї «Флігель Тараса Шевченка».

Перші згадки про власників Яготина відносяться до початку XVII століття. Містечком володіли українські магнати Острозькі, Заславські. За документами першої половини XVII століття іменувався «вільний степ Яготинський», який знаходився понад р. Іржавець та невеликими степовими річками Годунівкою, Жоравкою і Чумгаком. Цей одвічний степ довгий

час був не заселений, а на початку XVII століття на ньому з'являються слободи та хутори, які належали монастирям та козакій старшині Переяславського полку.

Починаючи з XVII століття, в Яготинському степу господарювали козаки та посполиті. Заможна старшина, шляхом «займанщини» й купівлі, а іноді й самочинно захоплювали великі території колись вільного козацького степу і вже в першій половині XVIII століття тут з'являються поміщики-землевласники: Лизогуби, Безбородьки, Сулими, Іваненки.

У 1757 році імператриця Єлизавета Петрівна подарувала Яготин з навколишніми селами графу К. Г. Розумовському, генерал-фельдмаршалу, останньому гетьману Лівобережної України (1750-1764). На ринковому майдані містечка Розумовський наказав збудувати кам'яну церкву (1800) вишуканої архітектури. При ній існувала церковна бібліотека та дві церковно-приходські школи. На жаль, у 1936 році, в часи бездуховності й руйнації, Троїцька церква у Яготині була знищена. Сьогодні до нас повертається цей чудовий храм і пам'ятка архітектури XIX століття.

Відбудова Троїцької церкви в Яготині

*Ротонда з архітектурного ансамблю
Розумовських-Репніних*

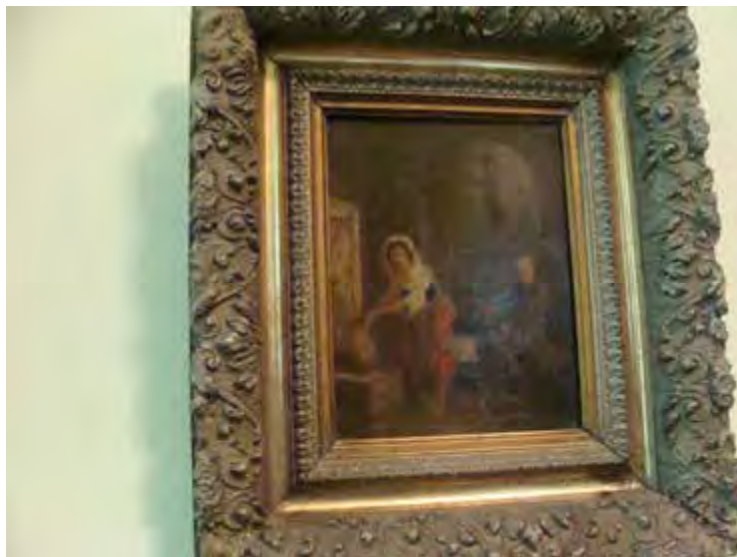
В Яготині з давніх-давен існує легенда про те, як граф лише за одну добу, надіславши в Київ тисячу возів і таку ж кількість кріпаків, розібрав свій маєток у столиці і перевіз з берегів Дніпра на береги Супою. Цим самим Розумовський уник тимчасового розташування у своєму палаці царських військ, які йшли на війну з Туреччиною (1768-1774).

Після смерті гетьмана Яготин в числі інших земельних володінь дістався його сину Олексію (1748-1822) – відомому дипломату, міністру народної освіти, одному з найосвіченіших людей свого часу. При Олексіїві Розумовському Яготинська садиба була перебудована, збудований розкішний палац з флігелями, розпланований грандіозний парк, теплиці, оранжереї з заморськими рослинами та виноградники. Граф Олексій Кирилович сприяв збагаченню парку рідкісними рослинами, які були перевезені з його підмосковного саду, котрий вважався до 1820 року одним із чудес Москви.

Першими з відомих нам зображень головного будинку і павільйонів – флігелів – є акварелі П. Є. Лазарева: «Дорога на Яготин» і «Ставок у парку» (кінець XVIII століття – початок XIX ст.). Вони зберігаються у фондах Національного художнього музею у м. Києві.

У 1802 році дочка Олексія Кириловича Розумовського – Варвара вийшла заміж за князя Миколу Григоровича Репніна, отримавши в якості посагу, Яготинський маєток. Микола Григорович (1778-1845) і Варвара Олексіївна (1776-1864) прожили довге і щасливе життя. Відомо, що М. Г. Репнін став ініціатором викупу з кріпацтва актора М. С. Щепкіна. Особистість М. Г. Репніна заслуговує на глибоку повагу. Учасник війни з Наполеоном, член Державної Думи, знавець багатьох мов, історії, літератури, мистецтва – цей перелік не вичерпує всіх інтересів і занять Репніна. Микола Григорович був надзвичайним послом у Вестфалії, генерал-губернатором

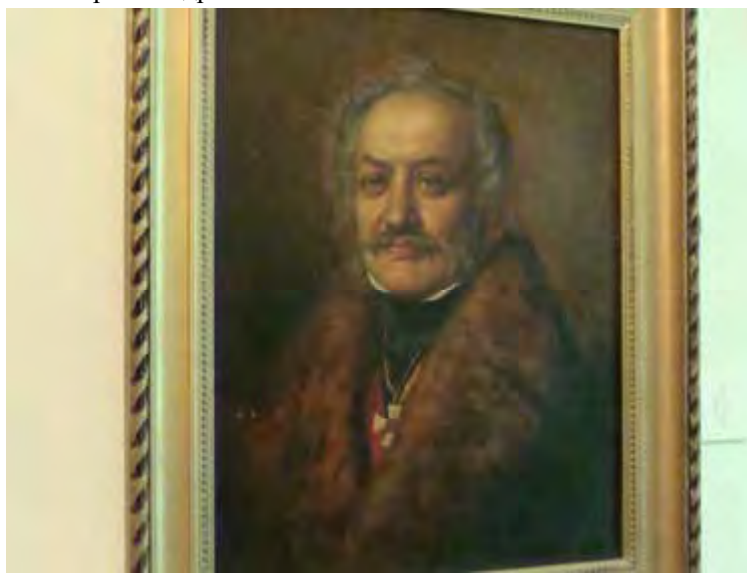
Саксонського королівства, генерал-губернатором Малоросії (Чернігівської та Полтавської губерній).

Картина невідомого італійського художника «Сліпець з хлопчиком»

Бібліотека в Яготинському маєтку складалась з 30 тисяч томів. Серед багатств маєтку надзвичайно цінне і прекрасне зібрання картин і гравюр першокласних європейських та російських художників, багато художньої бронзи, рідкісної порцеляни, кришталю, меблів. Започаткував художнє зібрання ще у 1740-х роках Кирило Григорович Розумовський, який надавав перевагу роботам італійських майстрів живопису XVIII століття (Антоніо Йолі «Інтер'єр храму св. Петра у Римі», «Інтер'єр Пантеону»). У залі «Кабінет» музею «Флігель Тараса Шевченка» експонується унікальна картина невідомого італійського художника «Сліпець з хлопчиком» з колекції князів Репніних.

Цікавою є портретна галерея колекції з творами відомих майстрів. Дух часу настільки повно втілювався в М. Г. Репніну, що Л. М. Толстой використав епізоди з біографії і військової кар'єри М. Г. Репніна для створення одного з найулюбленіших образів російської літератури – героя роману «Війна і мир» – Андрія Болконського.

Й. Горнунг. Портрет М. Г. Репніна. Копія К. Крилова

Кілька поколінь шляхетного роду Розумовських-Репніних, що володіли величезними художніми та культурними цінностями, поєднані родинними зв'язками, дали країні плеяду історичних та державних діячів, сприяли примноженню культурного надбання нашого народу.

Тут бували декабрист О. В. Капніст, етнограф В. Л. Лукашевич, поет Є. П. Гребінка, художник В. І. Штернберг, письменник М. В. Гоголь, історик М. А. Маркевич, композитор М. І. Глінка, поет і художник Т. Г. Шевченко. Перебування Т. Г. Шевченка в Яготині позитивно вплинуло на розвиток його творчості. Тут він пише поему «Тризна», записує народні пісні: «Соколе мій, чоловіче», «Ворони клюють». Автопортрет і «Тризну» з присвятою «Душе с прекрасным назначеньем» Шевченко подарував доньці князя Репніна Варварі Миколаївні. Варвара Миколаївна захоплювалася його генієм, вболівала за нього, цікавилася творчістю і застерігала від невірних кроків. «Нельзя было не восторгаться им: читая дивные свои произведения, он делался обворожительным... Он одарен был больше чем талантом, ему дан был гений» – писала вона своєму духовному наставнику Шарлю Ейнару. Вона хотіла бачити його духовним і світлим, а він був живим, легко захоплювався жінками, любив веселі компанії. Шевченку імпонували прояви уваги з боку княжни Варвари, проте сам він залишався стриманим у своїх почуттях і ставився до неї як до доброї і «прекрасної душі». Під впливом Шевченка Варвара Миколаївна почала писати. Оповідання «Дівчинка» вважається вдалою пробою пера. У повісті про Шевченка «Німа любов», в головних героях – Березовському і Радимовій – ми впізнаємо Шевченка і Репніну. Вона була написана під впливом відгуку поета про її оповідання: «Ніколи за своє життя не відчував подібного». Саме тут, у Яготині, Варвара вперше назвала поета геніальним. Життя Шевченка у Яготині пов'язане з флігелем Репніних.

Білосніжна будівля з стрункими колонами, яка височіє над Супосем – це флігель Шевченка (музей «Флігель Тараса Шевченка»). У ХІХ столітті цей будинок входив до архітектурного ансамблю М. Г. Репніна і використовувався як готель для гостей. Саме в цьому будинку зупинявся Т. Г. Шевченко у 1843, 1844 (з 2 липня 1843 до січня 1844), 1845 роках. Гостювання у князівському маєтку М. Г. Репніна вчорашнього кріпака було тривалим і сердечним. Будинок-флігель князівського палацу він прикрасив власними малюнками та настінними розписами. На жаль, розписи Т. Г. Шевченка не збереглися. Будинок-флігель, який уцілів під час руйнування садиби у далекому 1917 році, зазнав великих руйнувань в роки Другої світової війни. Понад двадцять років відроджували і відбудовували цей будинок і лише у вересні 2003 року він відкрився для відвідувачів. Експозиція музею відтворює інтер'єр будинку періоду проживання Тараса Шевченка в ньому і розміщена в п'яти залах, що відображають життєвий і творчий шлях Великого Кобзаря, ім'я якого золотими літерами вписано в історію світової культури.

За цим столом творилися світові поетичні та художні шедеври Шевченка

У найбільшій залі «Вітальня», де молодий поет читав свою поему «Тризна» мешканцям та гостям маєтку – великий стіл, оригінальні стільці, оздоблені порцеляною, піаніно. На стінах – твори відомих і місцевих художників.

У залі «Кабінет» експонується унікальна картина невідомого італійського художника «Сліпеч з хлопчиком» з колекції князів Репніних, картина В. Пантасенка «І серцем лину», а також меблі з маєтку: стіл, крісло, стільці, дерев'яна лавка.

У залі «Опочивальня» – меблі та речі з маєтку: металеве розписане ліжко, реставроване місцевим художником В. Пріньком; комод, люстра, порцеляновий глечик, підсвічник, ікони...

Ліжко і порцеляновий глечик з опочивальні Шевченка

З мистецьких творів Тараса Шевченка, виконаних в Яготині, відомі дві копії портрета князя М. Г. Репніна, роботи Й. Горгунга, груповий портрет онуків князя, а також графічний автопортрет 1843 року та малюнок із серії «Шевченко малює селянський двір»

Небайдужий до Ганни Закревської, дружини поміщика Платона Закревського, Т. Шевченко написав її портрет та два вірші «Г. З.» («Немає гірше, як в неволі...»), «Якби зустрілися ми знову», згадуючи в засланні «колишнє святеє диво».

З покоління в покоління передається пам'ять про перебування в Яготині Великого Кобзаря. Будинок-флігель князівського палацу в народі називають флігелем Шевченка. Перебування на Яготинщині Шевченка збагатило його сучасників, одухотворило прийдешні покоління. Ганна Закревська, Варвара Репніна, Глафіра Псьол, яка зачарувала Шевченка і «зоря чистої поетичної любові спалахнула в нім» (за словами Репніної), Олександра Псьол (через усе своє життя пронесла палку любов до Т. Г. Шевченка і проводжала його в останню путь) – це жінки з Яготинщини, які високо цінували талант Шевченка. «Кобзар», виданий у 1860 році був подарований Шевченком художниці Глафірі Псьол. А у 1976 році він був переданий письменником Д. Красицьким (правнуком Т. Шевченка по сестрі Катерині) у Яготинський державний історичний музей, де являється унікальним експонатом.

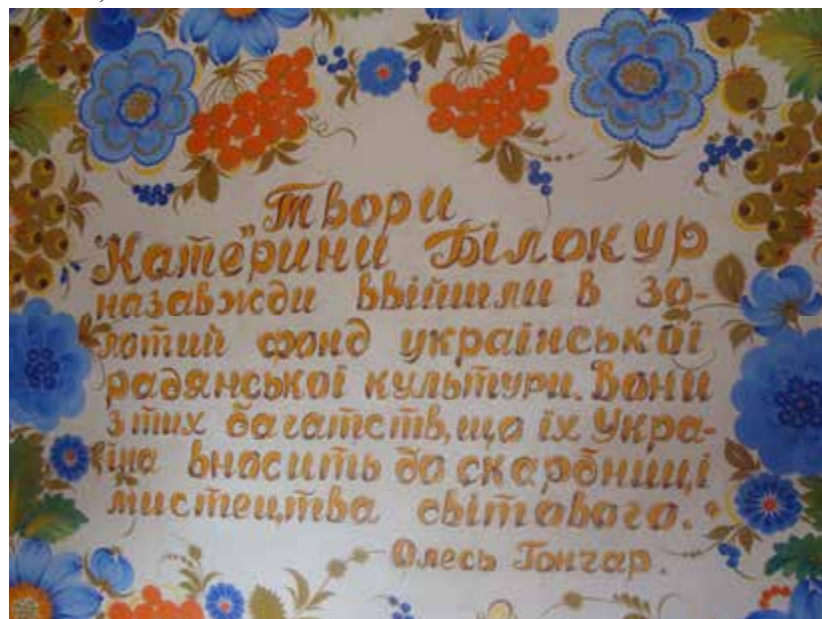
Спогади про Яготин були для Тараса Шевченка підтримкою в тяжкі хвилини туги за рідною Україною. Заслання в Орську фортецю не припинило зв'язок Т. Г. Шевченка з Яготинським товариством. В. М. Репніна клопотала про його звільнення і полегшення долі. Вона просила шефа жандармів графа Орлова дозволити Шевченку малювати, посидала літературу, писала листи. Така щира любов і підтримка додавали поету сили на чужині, зміцнювали його волю, додавали енергії й віри у швидке звільнення із заслання. У листі до княжни Варвари Репніної з Оренбурга від 7 листопада 1850 року великий поет писав: «Всі дні мого перебування колись в Яготині є і будуть для мене рядом прекрасних спогадів...»

Меморіальний музей-садиба Катерини Білокур

Яготинська природа не тільки надихала Т. Г. Шевченка, вона дала світові унікальну і неповторну художницю, яка по праву вважається славою та гордістю української та світової художньої культури – Катерину Білокур.

Біля хвіртки музею-садиби – стела з полірованого граніту, на якій слова, звернені до майбутніх поколінь: «Вклонімося землі, де жила й працювала Катерина Білокур. Звідси, з біленької селянської хати, рушила у великі світи творчість народної художниці, пішла до людей її малярська поезія. Бережімо святиню!». У сінях вимережані Ганною Самарською (ученицею Катерини Білокур) слова Олесея Гончара: Катерина Білокур часто зверталася до Т. Г. Шевченка. «...Як узяла я того «Кобзаря» в руки, як глянула на ті чарівні малюнки, як прочитала ті вірші дорогі і прозу (там же він і про художників пише!), так як ото старі люди кажуть, наче мені хто дання дав, наче ото дроком напоїв та ще й чисто розведеним! Я мов зрочилась!... От як засіло мені в голову те велике слово художник! І як його вдіяти, і що вдіяти, щоб носити заслужено те велике слово?!» (з листа до С. Таранушенка, грудень 1953). «Кобзар» завжди стояв у неї на чільному місці, поряд з Гоголем,

Чернишевським, мемуарами Рєпіна, посібниками з теорії живопису. У важкі хвилини життя Катерина Білокур зверталася до Шевченка, навіть поїхала на могилу Тараса Григоровича порадитися. Мала багато залицяльників, проте кожен з них хотів бачити в ній господиню, а не художницю. Проте один парубок дуже припав до душі. Приїхала до Шевченка, наплакалася, наговорилося, відкрила свою душу Тарасу Шевченку, зрозуміла наскільки важливим є для неї «те святе чарівне малювання» і в черговий раз відмовила хлопцеві. Так і прожила все життя самотньою...

Проте бажання малювати переповнювало її душу, не давало спокою, а батьки не дозволяли, бо мали багато роботи на городі, в хаті, по господарству... Право на малювання треба було виборювати. Майбутня художниця виборювала так, як уміла, часом ціною власного здоров'я (вхід у крижану воду закінчився хворобою ніг). Дозволили малювати у неділю. Самотужки навчилася читати й писати, самотужки вивчила буквар, самотужки пізнавала таємниці малярської творчості, сягнула таких художніх висот за життя, що її три картини («Цар-кокос», «Берізка», «Квіти за тином») експонувалися у 1957 році поруч із картинами всесвітньо відомого Пабло Пікассо у Франції. Дві з них не повернулися додому: «Цар-кокос» і «Берізка». Дуже переживала, плакала, надіялася на їх повернення. Проте не дочекалася... Художниця заспокоювала себе думкою, що вони чогось вартують, якщо їх вкрали.

Ольга Шаповал душею і серцем з Катериною Білокур

Коли Пабло Пікассо на виставці почув, що автор чудових картин «проста сільська тітка», то сказав: «Якби ми мали таку сільську тітку, то заставили б заговорити про неї увесь світ...». Сьогодні чудові здобутки її незрівнянного таланту відомі й шановані далеко за межами нашої країни. Талант є талант. Талант не можна знищити, задушити.

В експозиції музею – оригінальні твори художниці, виконані олійними фарбами та олівцем: «У Богданівці, за греблею», «Красоля та жоржини», «Птиці», «Жоржини на синьому тлі», «Портрет жінки в зеленому корсеті». Уявлення про оригінальну творчість Катерини Білокур дають майстерно виконані кольорові репродукції («Сніданок», «Колоски з глечиком» та ін.).

Про життєвий і творчий шлях Білокур розповідають фотографії, уривки з листів, висловлювань Миколи Бажана, Олесь Гончара. Органічно увійшли в експозицію музею висловлювання Катерини Василівни. Вони звучать як народні думи, відсвічують мудрістю, поетичністю. Вивчаючи архів художниці, знаходимо сторінки її роздумів про долю художника, про шляхи творчості, про інтермедію та пародію, сповнені глибокої ліричності та поетичності листи до газети про пташок, перекази про старовинні свята та обряди тощо. Найбільш вагомим серед розмаїття перших літературних спроб є рукопис «У селі Богданівці Шрамківського району

на Черкаській землі». Очевидно, Катерину Василівну приваблювала літературна діяльність, хоч, відомо про це небагато.

Проте поезія душі втілювалася найбільше в чарівні картини й малюнки. В її глибоко поетичних картинах струменіє любов до рідного краю і щире захоплення його неповторною красою. Коли фахівці з Інституту ботаніки побачили її картини, то сказали, що за ними можна скласти атлас рослинного світу України.

Олесь Гончар у книзі відгуків Картинної галереї, де представлене найбільш повне зібрання робіт Катерини Білокур (більше 70) відзначав: «Не раз дивились твори Катерини Білокур і не раз переконувались, що тут, у Яготині, промовляє до людей поетична душа України, її мистецький Геній. Дякуємо оберігачам музею, людям достойним Богданівської чарівниці. Живіть! Квітуйте!»

Вишиванки Катерини Білокур – це одне мистецьке диво

Яскравою зіркою сяє ім'я богданівської самоучки, народної художниці України Катерини Василівни Білокур. Самобутні твори художниці зачарували весь світ. Феномен селянки-художниці з Богданівки намагаються розгадати мистецтвознавці, письменники, поети. Її унікальним талантом захоплювались О. Петрусенко, Т. Яблонська, М. Бажан, М. Дерегус, М. Глущенко, П. Тичина, М. Рильський, О. Гончар та інші відомі люди. Ми пишаємося тим, що Яготинщина володіє понад 70-ма художніми творами і літературним архівом Катерини Білокур, бо це неоціненний скарб всієї України. Такі враження навіяло відвідування одного з прекрасних куточків української землі – Яготинщини. А скільки таких куточків ще чекає на нас!

8.14. МАНДРУЮЧИ УКРАЇНОЮ:

Коростень

Пам'ятник князю Малу

Ознайомлення з визначними місцями України, її природою, містами, людьми – захоплююче заняття. Поїздка до стародавнього міста Коростень – відомого як столиця племені древлян була однією з найкращих. Історія кожного нашого міста, села чи містечка багата на вигадки, міфи, казки та легенди. Є ще згадки в Літописах та Біблії... Коростень якраз належить до міст, багатих на всі вищезгадані зразки усної та писемної народної творчості. Історія цього міста полонить кожного, захоплює, заслуговує на нашу увагу, повагу, вона має бути великою наукою і пересторогою для майбутніх поколінь. Мої враження будуть неповними, якщо я омину історичне минуле Коростеня.

Древляни (древляни) – тепер поліщуки, східнослов'янське плем'я (союз племен), у VI-X ст. жили на українському Поліссі. На півночі землі Древлян доходили до річки Прип'яті, на півдні – до річок Здвижу і Тетерева, на сході – до Дніпра, на заході – до межиріччя Случ і Горині. За повідомленнями Костянтина VII Багрянородного на півдні їх землі межували з половцями. До входження у Київську Русь землі Древлян становили самостійне князівство з центром в Іскоростені.

У 884 р. київський князь Олег підкорив Древлян, але після його смерті (912 р.) вони вийшли з-під влади Києва. У 914 році київський князь Ігор знову підкорив Древлян, у яких, однак, залишився свій князь. У 942 р. відбулися збройні сутички між військами київського князя й Древлянами, які прагнули стати незалежними від Києва. Спроба князя Ігоря у 945 провести повторний збір данини серед Древлян привела до повстання Древлян у 945 році і загибелі князя.

Картина К. В. Лебедева «Князь Ігор збирає данину з дrevлян в 945 році»

За легендою, після смерті Ігоря, дrevлянський князь Мал сватався до його дружини Ольги, але вона знищила сватів та повела дружину на Коростень. Відома також історія про винахідливу княгиню Ольгу, якій вдалося знищити Іскоростень завдяки тліючій золі, прив'язаній до лапок голубів. Повернувшись додому, птахи спалили власні оселі в місті.

У 946 р. княгиня Ольга придушила повстання і ліквідувала дrevлянське князівство. Східну частину земель Дrevлян з центром у місті Вручій було включено до Київського князівства. Останній раз Дrevляни згадуються в літописі від 1136 року, коли князь Ярополк, син князя Володимира Мономаха подарував їхню землю Десятинній церкві.

Коростенці свято бережуть пам'ять про ті часи. На березі річки Уж височіє два пам'ятники: біля самої води княгині Ользі, а високо над нею – князю Малу. Майже через два тисячоліття їх поєднали не в часі, а в просторі, бронзі і граніті, якими така багата коростенська земля. Князь Мал височіє над княгинею Ольгою з великим, важким мечем, здається хоче наздогнати цю тендітну, гарну жінку з неабиякою витримкою і характером титана... Княгиня Ольга задумливо споглядає води річки, сумуючи за коханим князем Ігорем...

Ми любувалися цим витвором людських рук, міркуючи над плином історії, переплетінням доль людських, значенням їх в нашій історії... Не міг нікого залишити байдужим парк імені М. Островського, в якому так багато гранітних брил, оглядових майданчиків, сходів, пам'ятників, містків і табличок, де йдеться про велику любов до рідної природи та її збереження.

Тут переплітається сива давнина, події ХХ століття та сучасність. Заслуговує на увагу об'єкт «Скеля», на вершині якого возвеличується князь Мал. Тут вміють виховувати патріотів – істинних знавців рідної історії. Нашу групу об'єктом водив десятирічний екскурсивод, який із знанням справи висвітлював події часів війни. Маленький хлопчик, який може позмагатися з будь-ким за пальму першості у цій царині знань. Я дивилася на нього і думала про враження, яке він міг би справити на мого сина, багатьох підлітків та нашу молодь.

Проте варто згадати саму мандрівку та людей, яких нам довелося зустріти – щирих поліщуків, що безмежно люблять свій край... Наш маршрут пролягав через мальовничу Київщину та Житомирщину (Ірпінь, Ворзель, Малин). Місто Коростень розташоване на берегах живописної річки Уж, правобережної притоки Прип'яті у межах Українського кристалічного щита. Край багатий мішаними лісами, корисними копалинами і будівельними матеріалами. Коростень – один з найбільших промислових центрів Житомирщини. Тут розвинуте машинобудування,

деревобробка, легка промисловість, хімічна, харчова та інші галузі господарства. На жаль, ми не змогли побачити вишуканої коростенської порцеляни, бо фарфоро-фаянсова промисловість не витримала випробувань економічною кризою.

Радусь, що процвітає малий бізнес, зокрема рекреаційно-відпочинковий бізнес. Свідченням тому є незрівнянний ресторан-музей «Колиба», в якому нам пощастило пообідати. Тут вам запропонують великий вибір вишуканих страв української національної кухні, дбайливо приготовлених коростенськими кухарями. Найвимогливіші гурмани, які смакували делікатеси найвизначніших світових ресторанів, мабуть, залишилися б задоволеними помірними цінами, високим рівнем обслуговування, чарівними усмішками дівчат-офіціанток, а найголовніше – коростенськими «марципанами», смак яких нагадає дитинство і маму. Ви поринете в атмосферу затишку і краси, відчуєте себе маленькою краплинкою великої української етнокультури. Вас вразять різноманітні частини ткацького верстата, вміло вмонтовані на стінах і стелі; різне начиння для дому: починаючи від рубля, кулі, праски для прасування; гребеня, веретена для прядіння справжніх поліських лляних ниток; коловорота; великих діж для вибілювання золою витканого полотна (таким чином, ви станете учасником цього неймовірного процесу перетворення рослини льону у тканину працьовитими руками наших господинь); масниці для збивання селянського масла; горщиків для зберігання молочних продуктів; ночов та діжок для приготування тіста; емкостей (так званих «маціків» (добре вироблених шлунків тварин)) для тривалого використання засолених і в'ялених м'ясних і рибних продуктів і закінчуючи чудернацькими риболовними снастями з лози. Тут ви зможете побачити знаряддя праці хліборобів: серпи, коси, ціпи для обмолочування зернових культур, сита для їх просівання, бочки і скрині – для зберігання тощо.

А найголовніше – у ресторані-музеї ви відпочинете душею від шаленого ритму життя та повсякденних турбот, вас будуть супроводжувати гречні молоді люди і гостинна, хлібосольна коростенська вдача. Надовго залишаться у пам'яті зали ресторану, які пристосовані для проведення банкетів та зустрічей, літні майданчики, будиночки готельного типу для відпочинку.

Перлиною Коростенщини є приватна фармацевтична фабрика НПО «Ельфа», яку ми відвідали. Її очолив Середов Ігор Геннадійович – справжній ентузіаст своєї справи, який вміє цінувати працю, належить до шанувальників здорового способу життя, любить пунктуальність та відповідальність. На фабрику важко влаштуватися, а її продукція користується великим попитом.

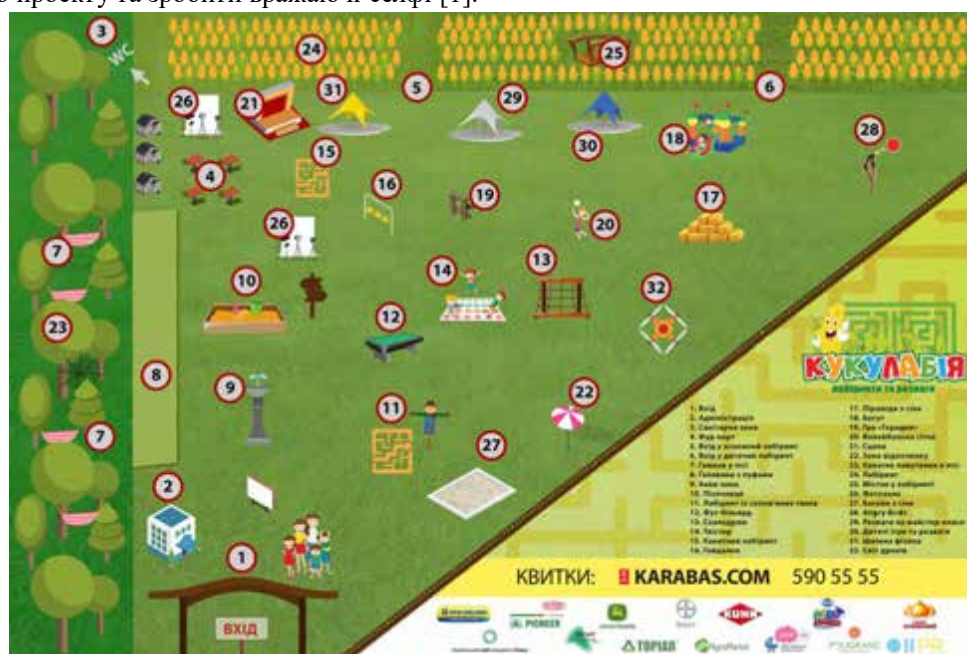
Процес виробництва, сортування, зберігання та реалізації продукції представляв для нас неабиякий інтерес, адже вона не лікувальна, а має косметичне призначення догляду за різними типами шкіри (для її зволоження, пом'якшення, розгладжування, вирівнювання поверхні, відновлення еластичності, покращання кольору та омолодження). Тут можна знайти все для догляду за волоссям. Особливо нас зацікавили лабораторії та виставки готової продукції фабрики. Всі поверталися з коробочками різноманітних препаратів для догляду за тілом та волоссям з урахуванням індивідуальних підходів тощо.

<http://www.korosten.in.ua/>

Чи доцільно використовувати канікули тільки для відпочинку? Для одних студентів – це довгоочікуваний час для відпочинку, оздоровлення, спілкування з родиною... Тільки не для групи студентів з тепер уже третього курсу СП-1501. Практичний професійний досвід формується на практичних заняттях, упродовж навчальних практик і, особливо, в різноманітних акціях на волонтерських засадах. Таким цінним досвідом для Дідушко Наталії, Яненко Уляни, Ренбрег Ірини, Шешукової Юлії, Філіпенко Наталії та Шакун Наталії виявився досвід роботи з дітьми в «Кукулабії».

Що ж таке – «Кукулабія»? Це – агропарк, що має величезну площу, де є лабіринти з кукурудзи, і загалом понад 30 локацій для відпочинку та розваг для дітлахів та батьків (мотузковий лабіринт, басейн з сіна, фуд корт, скалодром, локація з дронами, зона відпочинку з гамаками, пуфами та багато іншого).

Як зазначається на офіційному сайті агропарку «Кукулабія» – найбільша споруда та предмет гордості «Кукулабії» – лабіринт протяжністю більш ніж 2 кілометри, вирізаний просто неба у величезному кукурудзяному полі площею 45 000 м². Від цього лабіринту і пішла назва парку – «Кукулабія» (кукурудза + лабіринт). До речі, це найбільший дизайнерський лабіринт у нашій країні, зафіксований Національним реєстром рекордів України. У лабіринті на відвідувачів чекає захоплюючий квест з питаннями, розташованими у різних точках лабіринту, та цікавими фактами. Над лабіринтом споруджено дерев'яний міст, який надасть змогу оцінити велич і масштаб проекту та зробити вражаючі селфі [1].

До чого це все я веду?.... Наш університет люб'язно запропонував студентам гуманітарно-педагогічного факультету пройти там стажування, особливо це зацікавило соціальних педагогів. Ми не уявляли всіх масштабів такого дійства і не знали, що нас очікуватиме. Цей агропарк відкрив свої двері для відвідувачів з 15 липня 2017 року і працює кожні вихідні до 01 жовтня 2017 року з 10:00 до 20:00.

Ми працюємо аніматорами і в наші обов'язки входить слідкувати за порядком на локаціях, бути завжди відповідальними, допомагати, консультувати та саме головне – взаємодіяти з дітками. Для нас це величезний досвід, море позитиву та посмішок, нові знайомства, можливість навчитись бути відповідальними.

Ми, студенти, майбутнього 3 курсу, групи СП-1501 надзвичайно вдячні за таку можливість нашому рідному гуманітарно-педагогічному факультету на чолі з деканом – професором В. Д.

Шинкаруком. Практичні вміння – це золотий досвід для кожного майбутнього соціального педагога!

ЛАСКАВО ПРОСИМО В «КУКУЛАБЮ»!

<http://www.kukulabia.kiev.ua/>

<http://www.nubip.edu.ua/node/3399>

<https://nubip.edu.ua/node/1621>

<https://nubip.edu.ua/node/35234>

8.16. РАДІСТЬ ПОДАРОВАНА ДІТЯМ (до Дня Університету)

Щороку кафедра соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті гуманітарно-педагогічного факультету бере на себе обов'язки розважати дітей різних вікових категорій НПП НУБіП України у День університету. Запрошують у Центр Дозвілля «Творчий простір» до співпраці колег та їх дітей у час святкування.

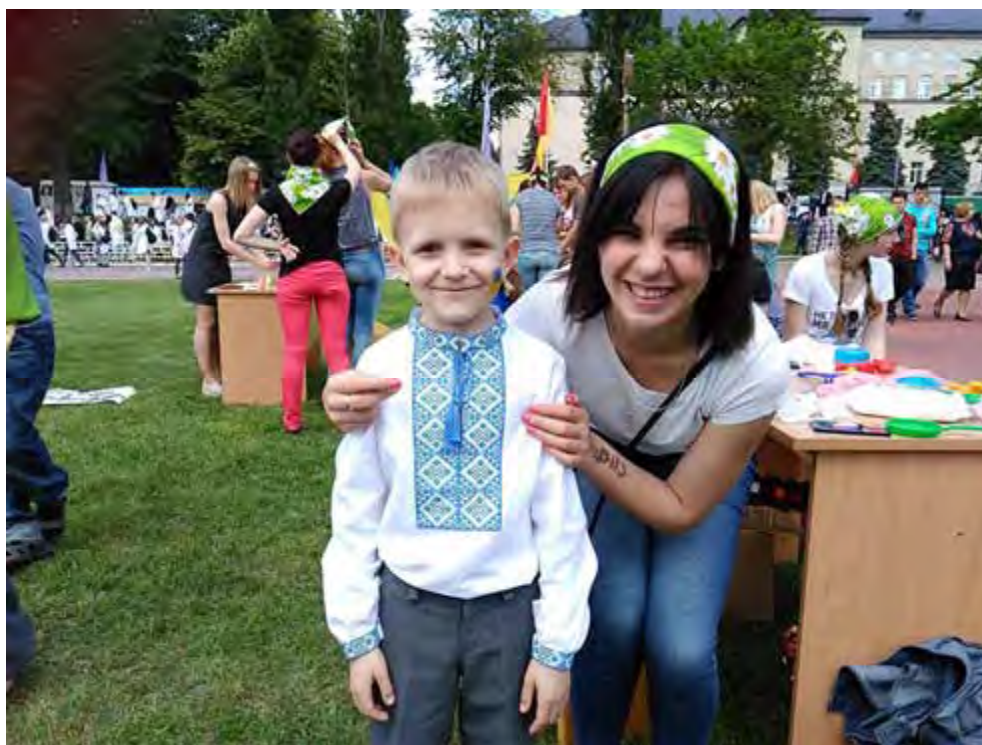
Сонечко і тепло кінця травня не завадили обрати майданчиком творчих занять місце на стадіоні й аж ніяк не знизили бажання студентів першого, другого і четвертого курсів навчити дітей (дошкільників, молодших колярів і підлітків) декорувати розмальовки і підготувати наклейки, виготовляти вироби з піску, брати участь у дійстві створення ляльки-мотанки, мудрувати над створенням браслетів, сережок з тільки їм властивою гамою кольорів тощо. Кожна дитина та її мама могли скористатися аквагримом. Ці неймовірно гарніюсінкі дитячі личка ходили на нашому стадіоні, вболіваючи за мам, татків і дідусів, що змагалися між собою.

Упродовж кількох тижнів підготовкою студентів займалися кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті Ковальчук Тамара Іванівна та кандидат педагогічних наук, старший викладач Лапа Оксана Вікторівна. Тренінги і консультації студентів дали добрі плоди – студенти-магістранти Мацьоха Тетяна та Дурицький Олександр навчали першокурсників. У цьому році студентську групу поповнили студенти першого курсу групи СП-1501 Духлій Таміла, Добиш Віталій, Дешева Ганна, Каюченко Світлана, Заробова Тахмина. У Центрі Дозвілля вони були не менш вправними, ніж їхні наставники.

Ромашкове поле хустинок-галстуків студентів надавало цій творчості незбагненого колориту, невимуженості і зворушливості. Створені своїми руками й оздоблені наклейки, браслети, сережки, вироби з піску, ляльки-мотанки у руках дітей нагадували прадавні оберегові традиції наших прашурів...

Багато дітей втішалися заохочувальними подарунками, які приготували для них профспілка НУБіП України на чолі з її головою – доктором педагогічних наук, доцентом Тарасенком Ростиславом Олександровичем і кафедра соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті гуманітарно-педагогічного факультету за підтримки декана факультету, доктора філологічних наук, професора Шинкарука Василя Дмитровича.

Набутий досвід наші студенти використають як у період навчальної педагогічної практики, так і в майбутній професійній діяльності.

<https://nubip.edu.ua/node/3399>

<https://nubip.edu.ua/node/22927>

8.16.1. КОЛИ ХОЧЕШ ДАРУВАТИ РАДІСТЬ – НІЩО НЕ СТАНЕ НА ЗАВАДІ!

День університету й офіційне відкриття третього корпусу співпало з мінливою погодою. З самого ранку погода не радувала нас ясным сонечком. Святкова атмосфера урочистого дійства окроплювалася дрібним дощиком неодноразово, чим то засмучувала, то знову давала надію на радісні почування багатьох учасників (керівників НУБіП України, гостей, співаків, танцюристів, читців, науковців, що звітувалися про свої досягнення, кухарів і кондитерів, які частували своїми марципанами, малих дітей наших НПП, які з нетерпінням очікували свого творчого злету і подарунків тощо), успішне завершення свята і гарних спогадів аж до наступного року.

Дай Боже за рік дочекатися... Такі побажання були на устах нашого народу упродовж віків... Дощик без вітру, теплий і дрібний завжди був доброю прикметою у всіх великих справах... Після обіду з-за хмар усміхнулося сонце і додало радості усім, особливо дітям...

Дарувати радість дітям – це найвища насолода для педагога взагалі, і для соціального педагога і соціального працівника, зокрема. Студенти гуманітарно-педагогічного факультету спеціальності «Соціальна робота», «Соціальна педагогіка» ось уже четвертий рік поспіль беруть участь у розважальній програмі для дітей працівників НУБіП України «Творчий простір», яка щорічно реалізується в День університету.

Дощова погода травневого ранку не завадила студентам, майбутнім соціальним педагогам і соціальним працівникам дарувати радість і гарний настрій дітям та їх батькам в день відзначення 119 річниці з дня заснування нашого університету.

Група СП-1501 на чолі з деканом, професором В. Шинкаруком у Почесній варті в день офіційного відкриття відновленого третього корпусу

Студенти та викладачі допомогли поринути у світ творчості усім бажаючим – від найменших до найстарших. Діти із захопленням гралися кінетичним піском, освоювали пальчикове малювання, розфарбовували вітражними фарбами картинки та навіть з допомогою студентів самі шили іграшки з природними наповнювачами (сушеними травами та натуральними крупами), які потім стали для них подаруночками. Учасники дійства мали змогу прикрасити свої личка за допомогою аквагриму і навіть зробити собі розпис у стилі мехенді! Одна мила і приваблива бабуса теж побажала бути розмальованою разом із своїм внуком!

Упродовж усього дня в університеті панувала атмосфера невимушеності, веселощів і творчості. Безліч дітлахів тішилися новими самостійно виготовленими іграшками та заохочувальними подарунками. Дитячі посмішки та щира радість батьків надихали працювати краще, аби позитивні емоції не полишали гостей.

Організатори свята та його дійові особи отримали щиру вдячність і дітей, і батьків за це дійство: кандидат педагогічних наук, старший викладач Лапа Оксана Вікторівна (організатор і натхненник), кандидат педагогічних наук, доцент Ковальчук Тамара Іванівна, доктор педагогічних наук, професор Сопівник Ірина Віталіївна, кандидат педагогічних наук, професор Кубіцький Сергій Олегович, асистент Прохорчук Олександр Михайлович; студенти другого курсу Гризунова Ганна й Іваненко Марина, студенти третього курсу Титовська Анна, Ткаченко Ірина, студенти-магістранти Мацьоха Тетяна і Федосова Вікторія, першокурсники: Волощенко Крістіан, Гутевич Марина, Мацола Вікторія, М'якішева Катерина, Верхуша Юлія, Лук'янчук Вікторія, Лук'яненко Марина, Шинькарук Мирослава, Неумита Оксана, Піскун Таїсія, Горбушова Анна, Миколаєнко Марина, Свіщо Оксана, Терещенко Вікторія, Щиголь Анастасія.

З упевненістю можна сказати, що набуті знання та досвід обов'язково стануть у пригоді майбутнім фахівцям, а приємні емоції та радість в очах дітей назавжди залишать приємний слід у душі. Цей день, що починався із зустрічі з випускниками на кафедрі соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті, очолюваної

доктором педагогічних наук, професором Вікторовою Лесею Вікторівною, завершувався неперевершеним дійством наших студентів з дітьми різних вікових категорій, залишиться у спогадах багатьох, сьогодні ще маленьких, а завтра – нашої надії – студентів і будівничих мирної та щасливої України! Хоч свято вже й завершилося, але побажаємо усім працівникам нових великих наукових досягнень і творчих звершень! Хочеться, щоб наші студенти були найкращими майбутніми фахівцями в Україні і за її межами, з шаною і повагою завжди згадували свою Alma mater! Щасливого майбутнього, рідний університете!

<https://nubip.edu.ua/node/3399>

<https://nubip.edu.ua/node/1621>

<https://nubip.edu.ua/node/33720>

8.17. МОЯ КРАЇНА – УКРАЇНА

Україна мистецька, Україна пісенна, Україна козацька, Україна – єдина родина у піснях хорової групи народного ансамблю пісні і танцю «Колос» імені С. А. Семеновського. Ця хорова група зачарувала студентів груп СП-1501 та СП-1502 гуманітарно-педагогічного факультету своїм неперевершеним виконанням, що підносило душі у височінь до України духовної, калинової, солов'їної, медової... То раптом опускало на землю України полинової і трагічної...

Спочатку було слово...

Одне з провідних завдань вищого навчального закладу – виховання всебічно і гармонійно розвиненої особистості, громадянина України, патріота своєї держави. Для його виконання необхідно поєднувати зусилля науково-педагогічних працівників та студентства, адже в їх руках наше майбутнє. Першокурсники могли спостерігати у відеоматеріалах, презентаціях історичні події різних епох українського державотворення. Навряд чи є ще десь народ, який так цінує свободу і так недовго її мав!

19 листопада у межах одного з магістерських досліджень, яке присвячене розробці методики реалізації національно-патріотичного виховання студентської молоді у вищих навчальних закладах, студенткою спеціальності «Педагогіка вищої школи» Мельнічук Юлією (науковий керівник – доцент Виговська С. В.) було організовано й проведено виховний захід «Моя країна – Україна» для студентів першого курсу гуманітарно-педагогічного факультету. Активну участь у ньому взяв народний ансамбль пісні і танцю «Колос» імені С. А. Семеновського (хорова група).

Основною метою заходу було формування патріотичного світобачення студентів з високими моральними цінностями та духом, людськими ідеалами та переконаннями, знанням історії і культури українського народу, національною свідомістю та людською гідністю, любов'ю до рідної землі, родини, свого народу, колективу університету, бажанням працювати задля розквіту держави, готовністю в будь-який час стати на захист Батьківщини, глибоким розумінням громадянського обов'язку, повагою до Конституції України, законів України, державної мови і символіки, історії університету та його видатних учених.

І була пісня нашого роду...

І були вдячні першокурсники...

Студенти-першокурсники (наставники Васюк О. В., Ковальчук Т. І.) висловили глибоку вдячність за проведене свято душі. Зворушені до сліз, розчулені, затамувавши подих, вони вслухалися у слово ведучих, вчилися у старшокурсників досвіду ведення сценічного дійства, вміння триматися, добирати цікаві факти, зачаровувати... Ще надовго залишиться у їх пам'яті, згадка про Небесну Сотню, Козацьку Україну, звитягу національних героїв, неозорі обшири наших земель і чорногуз із українським прапором у дзьобі...

І у кожного в серці своя Україна...

<https://nubip.edu.ua/node/3399>

<https://nubip.edu.ua/node/1621>

<https://nubip.edu.ua/node/17897>

8.18. СОЦІАЛЬНИЙ АРТ-ПРОЕКТ PARASOL

*Ніхто не вірить словам про смерть
С. Жадан, «Чим їй заперечити»*

Паліативна допомога – болюча проблема в Україні. Йдеться про вид медичної допомоги, який дозволяє покращити якість життя паліативного пацієнта та допомогти членам його родини шляхом запобігання та полегшення страждань невиліковно хворої людини. Надання паліативної допомоги ґрунтується на принципах доступності, високої якості, безперервності та наступності з урахуванням етичного і гуманного ставлення до пацієнта та членів його родини.

Перед смертю більшість людей у нашій країні дуже самотні, не дивлячись на їх доходи, членів сім'ї і коло друзів. Ми не вміємо і не хочемо говорити про смерть чи готуватися до неї, наче плануємо жити вічно! Ми не вміємо і не хочемо піклуватися про людей у їх час переходу у той Кращий Світ. Ми хочемо робити вигляд, що смерть не торкнеться нас та наших найрідніших і найдорожчих. Але вона прийде неодмінно до всіх. Просто до кожного у свій час.

На думку Анастасії Леухіної, «зовсім необов'язково зі страхом перекидати помираючу людину на лікарняне ліжко, щоб полегшити свої власні страждання... Як і до народження, до смерті варто підготуватися: продумати і купити все необхідне... Бути поруч – під час і після – велика честь і благословіння, а помирати в рідних стінах серед своїх – це благо...».

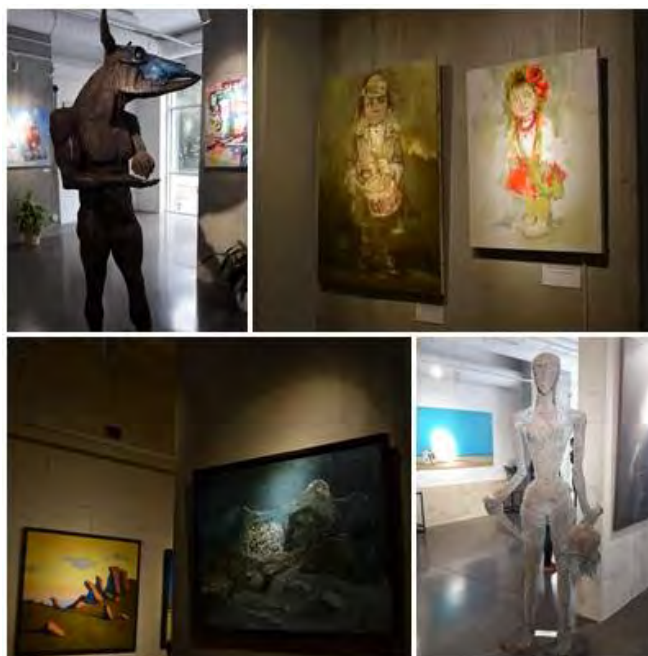
Здається, є дуже важливий аспект проживання останніх днів і митей, майже втрачений всюди, де було втрачено совість і людяність, – і не втрачений, скажімо, у цивілізованій Європі. Йдеться про усвідомлену цінність радості, зокрема, дуже маленької, бо остання радість не може бути маленькою. Праведні відходять у просвітленні... «Хочу» – дуже важливе слово, одне з найважливіших. Здатність хотіти, бажати, прагнути – невід'ємна складова живого життя. «Хочу» – це як здатність відчувати і бачити. Для когось – улюблена музика, для когось – новонароджений онук, спілі яблука з власного саду чи гра із другом в шахи...

Студенти групи СП-1501 на мистецькій виставці...

Світило філософії, професор Кембриджу під час Другої світової війни, Вітгенштейн пішов працювати санітаром у шпиталь – рятувати людські життя і «тішитися хвилиночкою». Останні його слова були: «Передай їм, що в мене було чудове життя!» Слова вдячності теж дуже потрібна річ. Він помирав щасливим. Можливо тому, що його троє братів наклали на себе руки, а він сам

знав ціну найважливішого, був добровольцем і орденоносним героєм Першої світової війни з майже дворічним досвідом полону. Пішов з життя не самотній, не в лікарні, а в яскраво освітленій кімнаті, оточений турботою і повагою.

Сергій Жадан у «Чим їй заперечити» зазначає: «Що може бути гірше за смерть? Лише усвідомлення її невідворотності... Смерть – це там, де ти вже ні про що не можеш домовитися, де ти можеш лише сподіватися на те, що все, чому тебе навчили й до чого готували, виявиться правдою. Ти ніби заручник – можеш хіба що покладатися на добру волю й чесне слово того, хто контролює ситуацію». І що найжахливіше – смерті все одно тебе не шкода. Зовсім не шкода. Абсолютно. У неї зовсім немає серця...

Перебуваючи у виставковій залі, споглядаючи на твори художників-ілюстраторів збірки «Parasol»: Матвія Вайсберга, Андрія Сидоренка, Бориса Єгіазяряна, Олексі Манна, Ігоря Ільїнського, Ірини Ільїнської, Нікіти Тітова, Сергія Бурбело, Владислава Шерешевського, Тараса Беняха, Романа Зілінко, Сергія Алієв-Ковика, студенти й викладачі переосмислювали реальне й невідоме, невідоротне. Проект «Parasol» показує, наскільки важливо не зневірюватися навіть у найскрутнішій ситуації. Часом у житті все може змінитися... й змінитися кардинальним чином. Головне – навчитися взаємодіяти з новими обставинами й бути готовим змінити спосіб власного

мислення й світосприйняття. Можливо, хвороба – лише попередження, що дасться людині, аби, змінивши себе, жити далі... Боротися за життя. Важливо прожити кожен день так, щоб відчувати усю його повноту.

Майбутні соціальні педагоги і працівники у виставковій мистецькій залі

Parasol – соціальний арт-проект, присвячений проблемам паліативної допомоги (підходу, що дозволяє полегшити життя смертельно хворих пацієнтів та їхніх родин), що реалізовується громадською організацією «Фонд «Європа XXI» за підтримки Міжнародного фонду «Відродження». Головним інструментом проекту є мистецтво, спроможне привернути увагу відвідувачів до проблем паліативної допомоги. У проекті поєдналися людська емпатія, доброта, допомога ближньому і необхідність почути іншого, вміння помітити його потреби і психологічна підтримка близьких, і що не менш важливо – можливість відкрити над іншим «парасольку» підтримки, співчуття та розуміння. «Парасолька» – всесвітній символ паліативної допомоги. Кожен учасник проекту визначає для себе сам, що є його «парасолькою», тобто засобом захисту та підтримки, який образ, сюжет чи сигнал необхідно зафіксувати й донести тут і зараз в Україні.

Вдивляючись у «Золото на блакитному» Ігоря Ільїнського, «Прагнення» Ірини Ільїнської, чи «Букет» Бориса Єгіазаряна, кожен з нас вірив у життя, радів життю, сподівався, старався зрозуміти де він і хто він, який він і чого він хоче від життя, чим сам може допомогти ближньому.

Для майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників – це був безцінний мистецький досвід, чергова сходинка до практичної професійної діяльності.

<https://nubip.edu.ua/node/3399>

<https://nubip.edu.ua/node/36004>

8.19. МАРШ МИРУ

Згадуються слова **Григорія Сковороди** про мир між народами: «Весь світ спить. Та не так спить, як про праведника сказано: «Коли спить, то не розіб'ється...» Спить глибоко, простягнувшись, наче вдарений об Землю. А наставники, які пасуть Ізраїля, не тільки не будять, а ще й погладжують: «Спи, не бійся! Місце хороше, чого остерігатися?» Говорять про мир – і немає миру». Неначе про сьогоднішній день сказано...

Студенти 2-3 курсів у Міжнародний День миру

Для кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті, очолюваної доктором педагогічних наук Л. В. Вікторовою, виховні заходи, що спрямовані на формування громадянської позиції студентів, виховання патріотизму, духу миру і свободи – не новина. Це систематичний, планомірний педагогічний процес.

Про мир і війну багато говоримо і пишемо. Миру і свободи народи прагнуть під час війни. Кажуть, що тільки біля трьох років існувало людство без війни. І з кожним роком утримувати мир на Землі стає все важче і важче... То чому ж людство приречене на самознищення? Чому вчить нас історія? Самозбереження, а не руйнування... Згадаймо «Моральний кодекс будівника комунізму». З його дванадцяти пунктів – чотири вимагали від людини непримиренності та нетерпимості. Якби всі члени КПРС жили за цим кодексом, комуністична партія б розвалилася не у 1991 році, а значно раніше, через те, що непримиренність та нетерпимість є руйнівними принципами.

Пошанування героїв Другої світової війни

Роздумуючи про мир і війну на сході України, майбутні соціальні педагоги/працівники другого і третього курсів 21 вересня 2017 року у Міжнародний день миру з представниками КМДА, з громадськими організаціями ветеранів, з учасниками АТО, інвалідами, молоддю м. Києва долучилися до Маршу миру. «За мир, безпеку і свободу», – головне гасло цієї події. Об'єднання зусиль суспільства на утвердження миру та злагоди в Україні, духовне згуртування нації, виховання молоді в душі миру, патріотизму, поваги до ветеранів війни – головні завдання цієї акції.

Покладання квітів біля підніжжя Меморіалу воїнам України, полеглим в Афганістані і вшанування героїв – незабутнє дійство. Урочиста хода учасників Маршу миру до Національного музею історії України у Другій світовій війні...

Національний прапор України біля підніжжя Батьківщини-Матері

За мить кульки злетять у небо

Розпочався мітинг-концерт «Мир і єдність в Україні» на площі біля музею. Урочисте внесення національного прапора України... У почесній варті учасники АТО, діти війни та учасники військових конфліктів на території інших держав. Реквієм «Герої не вмирають» вселяв впевненість у мирний завтрашній день, свободу і незалежність держави, «Пливе кача» щемливо озвалася у серцях і душах учасників Міжнародного дня миру. Затамувавши подих, слухали Юрія Крикунова, Вікторію Андрієвську, Героя України Ігоря Гордійчука, Героя України Володимира Жемчугова, Вячеслава Марченка, Людмилу Рибченко та ін.

Київський муніципальний оркестр виконав «Ми за мир», гурт «Світанок» – «Україна – це світло для кожного з нас». «Боже, Великий Єдиний» Лисенка був тим заключним акордом абсолютної єдності всіх учасників, поклик і прохання волі і долі до Всевишнього, щоб мати «мирне-мирне, світле-світле, синє-синє небо» для майбутніх поколінь.

Кожен повертався із своїми враженнями з мітингу-концерту. Сотні кульок, запущених у небо Києва, синьою і жовтою надією відгукувалися у наших серцях. Слава Україні! Героям Слава!

<https://nubip.edu.ua/node/36523>

РОЗДІЛ 9

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НАВЧАЛЬНИХ ПРАКТИК ТА ЇХ РОЛЬ В ОРГАНІЗАТОРСЬКІЙ РОБОТІ У СТУДЕНТСЬКІЙ ГРУПІ

Для професійної підготовки фахівців до організаторської роботи у сфері дозвілля важливими є інтеграція знань з різних дисциплін, спецкурсів та практикумів для набуття знань, вмінь і навичок, розвитку особистісних та професійно-значущих якостей, властивостей і характеристик, важливих для майбутньої практичної роботи у сфері дозвілля.

Варто зазначити, що навчальна позааудиторна робота студентів під час проходження практики є однією з найголовніших складових професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до організації роботи у сфері дозвілля дітей та юнацтва. «Їй відводиться місце ключового компонента у змісті підготовки майбутнього фахівця, оскільки саме вона визначає собою ті загальні і конкретні знання, інтелектуальні і практичні уміння і навички, якими мусить володіти висококваліфікований соціальний педагог сучасного типу» [14, с. 5].

Цій проблемі присвячені дослідження таких відомих вчених, як Ю. Галагузової, Г. Сорвачової, Г. Штинової, Р. Куличенко, Л. Міщик, Н. Заверіко, Н. Шевченко та ін. Незважаючи на це, роль навчальних практик у формуванні готовності майбутніх соціальних педагогів до організації роботи у сфері дозвілля висвітлена недостатньо повно. Практична підготовка майбутніх соціальних педагогів передбачає неперервність і послідовність формування практичних умінь та навичок з організації роботи у сфері дозвілля на основі необхідного обсягу теоретичних знань і здійснюється на базах, максимально наближених до майбутньої професійної діяльності соціального педагога: соціальних службах для молоді, реабілітаційних центрах, навчальних закладах (ДНЗ, ЗНЗ, навчальних закладах інтернатного типу, дитячих будинках (наприклад, «Колиска дитячої надії» у с. Новосілках Києво-Святошинського району та ін.), позанавчальних установах різного напрямку, службах у справах неповнолітніх, територіальних центрах обслуговування літніх непрацездатних громадян, приймальниках-розподільниках для неповнолітніх, центрах трудової реабілітації для розумово відсталих з відділеннями соціальної адаптації (наприклад, «Трамплін» у Києві), управліннях соціального захисту населення тощо.

На думку С. Гончаренка [1, с. 252], «педагогічна практика має на меті навчити студентів творчо використовувати у педагогічній діяльності науково-теоретичні знання й практичні навички, набуті у процесі вивчення педагогіки, психології, окремих методик і спеціальних дисциплін,

застосовувати їх на практиці, а також виховувати у студентів інтерес до педагогічної роботи, виробляти практичні педагогічні навички».

Студенти знайомляться з різними типами установ, де здійснюється соціальна робота у сфері дозвілля, визначають специфіку цієї роботи з урахуванням вікових категорій дітей та юнацтва, беруть участь у проведенні семінарів, семінарів-тренінгів, круглих столів з урахуванням завдань профілактики девіантної поведінки, пропаганди здорового способу життя, залучаються до проведення традиційного фестивалю творчості дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Повіримо у себе», готують і розповсюджують соціальну рекламу з проблем соціальної роботи, організовують і проводять культурно-дозвіллеві, інформаційно-просвітницькі заходи, приурочені до відповідних тематичних дат, виконують завдання індивідуальної творчої роботи тощо [2, с. 323; 14, с. 359].

На гуманітарно-педагогічному факультеті Національного університету біоресурсів і природокористування України перша навчальна (ознайомча з фахом) педагогічна практика проводиться упродовж двох тижнів у кінці другого семестру. Соціальний педагог повинен мати психолого-педагогічні знання та вміння працювати з різними віковими категоріями дітей, які потребують соціальної допомоги, підтримки, соціального захисту.

Мета практики досягається засвоєнням студентами таких професійних функцій: комунікативної, організаторської, діагностичної, гностичної, прогностичної, посередницької,

попереджувально-профілактичної, соціально-терапевтичної, корекційно-реабілітаційної, охоронно-захисної, посередницької.

Особливе значення мають педагогічні здібності, необхідні для успішного оволодіння методиками соціально- педагогічної роботи та успішного здійснення майбутньої педагогічної діяльності. Вони формуються і вдосконалюються у ході педагогічної практики.

У результаті проходження практики студенти повинні оволодіти домінантними вміннями: ефективного використання робочого часу під час підготовки різних форм дозвілєвої діяльності, психолого-педагогічного спілкування з різними віковими категоріями дітей та юнацтва під час репетицій, самостійного опрацювання ролей для постановки вистав і лялькових спектаклів, прогулянок, розваг тощо; встановлення довірливих, доброзичливих стосунків з дітьми та юнацтвом; відбору етнонаціонального матеріалу та художньо-естетичної інформації творів мистецтва для проведення різних форм дозвілєвої діяльності; оцінювання потреб і можливостей дітей та юнацтва у дозвілєвій діяльності з урахуванням їх інтересів, бажань і здібностей; управління процесом підготовки групових й індивідуальних форм дозвілєвої діяльності; вироблення творчого, дослідницького підходу до роботи у сфері дозвілля; дотримання морально-етичних норм у роботі з дітьми [15]; поглиблення і закріплення теоретичних знань з предметів навчального плану, зокрема, дисципліни «Вступ до спеціальності»; підбору фактичного матеріалу для виконання індивідуальних творчих завдань; проведення аналізу, систематизації, узагальнення дослідницьких матеріалів для підготовки кваліфікаційної роботи до звітної науково-практичної конференції практикантів – майбутніх соціальних педагогів.

Зупинимося детальніше на сутності соціально-педагогічної дозвілєвої діяльності під час проходження практики та досвіді її проведення. Майбутні соціальні педагоги працюють у різних розвивальних гуртках, наприклад, («Весела англійська»), творчій лабораторії («Творимо дива»), хореографічній студії народного танцю; проводять «День у Пирогово» разом з батьками, вихователями та соціальними педагогами. Тут майбутні соціальні педагоги проявляють свою винахідливість, творчість, індивідуальний стиль, створюючи атмосферу захищеності, спокою і довіри, залучаючи батьків до активної участі у навчально-виховному процесі [8, с. 6]. Студенти проводять корекційно-розвивальні, дидактичні та спортивні ігри, готують разом з дітьми повчальні вистави морально-етичного змісту: «Кабанчик-веселунчик», «Наші друзі», «Дружна родина».

До «Колиски дитячої надії» діти поступають, як правило, з родин, які з певних (відомих) причин неспроможні забезпечити їх виховання та безпечне проживання вдома, а також з лікарень та притулків для неповнолітніх, обласного Будинку дитини. Одним з найважливіших завдань роботи цього дитячого будинку є забезпечення кожній дитині можливості вчасно отримати статус такої, яка підлягає усиновленню. Варто зазначити, що з 2000 року до 2012 року до закладу поступило 129 дітей, 106 з яких влаштовано в сім'ях, у тому числі 72 – усиновлено [8, с. 6].

Як показує досвід, адаптація вихованців «Колиски дитячої надії» у прийомних сім'ях відбувається дуже швидко та без будь-яких серйозних проблем. Це свідчить про високий рівень реабілітації дітей. Тут дійсно створені найсприятливіші умови, максимально наближені до домашніх: кожен малюк

оточених турботою і любов'ю, персонал створює у «Колисці дитячої надії» невимушену атмосферу родини, де дозвілля організовується відповідно до звичаєвої української культури [11; 12].

Сьогодні в Україні «працює» більше 39 шкіл-інтернатів для дітей-сиріт і дітей, що залишилися без опіки батьків, 50 дитячих будинків системи Міністерства освіти і науки, 43 будинки дитини Міністерства охорони здоров'я, 58 будинків-інтернатів для дітей-інвалідів Міністерства соціальної політики. Організуються також дитячі будинки сімейного типу, їх сьогодні – 94» [14, с. 286].

За результатами нашого наукового дослідження [8], першокурсники здобувають неоціненний практичний досвід оволодіння сучасними методами, формами та засобами майбутньої соціально-педагогічної діяльності у сфері дозвілля дітей та юнацтва, формування професійних умінь та навичок, необхідних для виконання конкретних завдань у реальних умовах, виховання потреби систематично поновлювати свої знання і творчо їх застосовувати. Педагогічна

практика є передумовою для вибору особистістю виду майбутньої педагогічної діяльності.

Важливим чинником у виборі бази практики є наявність у соціальній установі чи соціально-педагогічному закладі необхідних умов і можливостей для успішного забезпечення проведення для майбутніх соціальних педагогів саме цього виду соціально-педагогічної практики. Варто додати, що не можна не враховувати ступінь психологічної й організаційно-методичної готовності соціальних установ, соціально-педагогічних закладів до приходу студентів-практикантів: наявності тут необхідної документації, готовності супервізорів (чи осіб, які виконують ці функції: соціальних педагогів, методистів, соціальних працівників, вихователів та ін.), всіх працівників до співпраці із студентами і, нарешті, відповідну налаштованість самої адміністрації [14, с. 13].

Таким чином, для успішного проведення соціально-педагогічних практик важливим є пошук соціальних установ та соціально-педагогічних закладів, соціальні педагоги яких готові поділитися цінними професійними вміннями з організації роботи у сфері дозвілля дітей та юнацтва.

Спираючись на наш власний досвід проведення соціально-педагогічних практик, у продовження висвітлених аспектів варто наголосити на важливості співпраці у досягненні спільної мети і завдань та наявності власних програм і бачення здійснення практичної підготовки студентів, які об'єднують педагогічні колективи і формують готовність соціального закладу до тривалої різносторонньої співпраці із ВНЗ.

Згідно з нашими спостереженнями, даними порівняльного аналізу соціально-педагогічної дозвілєвої діяльності, узагальненням результатів, опитуванням майбутніх соціальних педагогів, обговоренням актуальних проблем на звітній студентській конференції, для проведення навчальної (ознайомчої з фахом) педагогічної практики студентів першого курсу у НУБіП України було вдало обрано бази професійної практичної підготовки і виявлено можливості творчого потенціалу педагогічних колективів цих закладів і соціальної установи, що позитивно вплинуло на результати формування їх професійних вмінь з організації практичної дозвілєвої діяльності.

Навчальна (соціально-педагогічна) практика для студентів 2 курсу напряму підготовки «Соціальна педагогіка» проводиться у Центрі соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді [14, с. 377], у підлітково-юнацьких клубах за місцем проживання, дитячих та молодіжних організаціях, благодійних фондах і товариствах [2, с. 323], у Центрі трудової реабілітації для розумово відсталих з відділенням адаптації «Трамплін» у м. Києві.

Метою навчальної (соціально-педагогічної в сільській місцевості) практики є оволодіння майбутніми соціальними педагогами новими знаннями, професійними вміннями та навичками роботи з дітьми і підлітками в тимчасових дитячих об'єднаннях у сільському середовищі упродовж чотирьох тижнів. Об'єктами практики є літні табори оздоровлення та відпочинку дітей, наметові табори та соціально-реабілітаційні центри [2, с. 325].

Майбутні соціальні педагоги вже мають досвід культурно-дозвілєвої, фізкультурно-оздоровчої, спортивно-масової, туристсько-краєзнавчої роботи у різних типах установ, в яких вони проходили навчальну (ознайомчу з фахом) педагогічну практику на першому курсі. Вони навчилися: переносити набуті теоретичні знання у площину практичної роботи; розвивати особистісні професійні якості, необхідні у майбутній роботі у сфері дозвілля, виконуючи індивідуальні творчі завдання; користуватися сучасними технологіями соціально-педагогічної дозвілєвої діяльності; творчо підходити до виконання індивідуальних завдань дослідницького характеру.

Згідно з принципами поступового ускладнення завдань педагогічної практики, змістового взаємозв'язку між видами практики, виконанням різноманітних професійних функцій, врахування інтересів та потреб студента під час вибору місця проходження практики, співробітництва студента і керівників практики (від університету та бази практики) навчальна (соціально-педагогічна), практика у студентів курсу ставить перед ними завдання ускладненого типу: у благодійних організаціях, дитячих та молодіжних організаціях, у клубах за місцем проживання брати участь у підготовці і проведенні акцій; підготувати та провести дві форми роботи з урахуванням специфіки діяльності організацій, готувати організаційні форми

роботи з різними віковими категоріями дітей та молоддю, проводити заняття за інтересами урахуванням специфіки роботи клубів за місцем проживання тощо [2, с. 322; 14].

Майбутні соціальні педагоги мають володіти педагогічним чуттям, інтуїцією, психологічною культурою. У цьому аспекті варто навести думку С. Гончаренка про те, що для реалізації таких значущих соціальних заходів особливого значення набуває педагогічне чуття (складова педагогічних здібностей) – «здатність знаходити для кожного учня відповідну роль у спільній діяльності, знання індивідуальних якостей тих, хто навчається» [1, с. 254]. Додамо, що наявність у майбутніх соціальних педагогів психологічної культури – здатності тонко відчувати настрої, переживання окремих дітей під час підготовки і проведення різних форм дозвілєвої діяльності є характеристикою високого рівня педагогічної діяльності. «Педагогічна інтуїція – специфічна здатність учителя передбачати нахили, поведінку, вчинки дитини за певних умов у відповідному середовищі. Наука розглядає інтуїцію як необхідний, внутрішньо зумовлений природою творчості момент виходу за межі сталих стереотипів, логічних програм пошуку рішень» [1, с. 251].

Майбутній соціальний педагог повинен бути харизматичною особистістю. «Харизма – наділення особистості властивостями, які викликають захоплення нею і безсумнівну віру в її можливості...» [13, с. 654]. Необхідними умовами педагогічної майстерності майбутніх соціальних педагогів є гуманістична позиція й професійно значущі особистісні риси та якості і критерії, які мають такі ознаки: «гуманність, науковість, педагогічна доцільність, оптимальний характер, результативність, демократичність, творчість (оригінальність)» [1, с. 251]. Саме «у процесі навчання формуються гуманістичні основи гармонії життя: уявлення про Красу, Людину, Вітчизну» [3, с. 71]. Педагог, на думку В. Сухомлинського, «повинен використати красу природи, слова, музику, живопис у формуванні здорової, духовно-розвинутої особистості; аналізувати і передбачати наслідки виховного впливу на учнів; любити і відчувати радість від спілкування з ними; досконало володіти методикою викладання навчального предмета, а також добре знати психологію і педагогіку» [3, с. 70]. Дотримання принципів гуманістичної педагогіки у навчально-виховному процесі підростаючого покоління є невід’ємною складовою побудови демократичного, толерантного, гуманного, правового суспільства.

Упровадження у навчальний процес системи поетапної практичної підготовки студентів з послідовним ускладненням та поглиблення рівня професійних знань і практичних умінь та навичок – один із напрямків вирішення проблеми удосконалення процесу формування готовності майбутніх соціальних педагогів до організації роботи у сфері дозвілля дітей та юнацтва. Навчальна (соціально-педагогічна в сільській місцевості) практика є однією із складових навчального процесу з напрямку підготовки 6.010106 «Соціальна педагогіка».

Основними завданнями майбутніх соціальних педагогів – організаторів роботи у сфері дозвілля – упродовж практик є формування культури дозвілля, мотивування особистості на змістовне, культурно-пізнавальне, активне, оздоровче дозвілля, формування позитивного дозвілєвого потенціалу соціального простору, створення відвертої, відкритої соціально-педагогічної системи у сфері дозвілля, вирішення соціально-педагогічних завдань через дозвілля, анімацію, стимулювання дозвілєвої активності. Провідним принципом навчальних соціально-педагогічних практик виступає гармонізація соціального розвитку суб’єктів у сфері дозвілля. Здійснюючи різні види практичної дозвілєвої діяльності, обрані за власним бажанням, дитина піднімається східцями соціальних цінностей суспільства: від родинних – до загальнолюдських.

Упродовж навчальної (соціально-педагогічної в сільській місцевості) практики проводяться дослідження проблеми організації соціальної роботи у сфері дозвілля у відповідних організаціях та установах, що знаходяться у сільській місцевості; підготовка та проведення народних ігор, тренінгів на соціально-педагогічну, екологічну тематику; виконання індивідуальних творчих завдань дослідницького характеру; розробка змісту групових форм роботи з дітьми (конкурси, вікторини, ігри, тренінги тощо), підготовка і проведення виховного масового заходу згідно із загальним планом роботи (оздоровчого табору, наметового табору, літнього табору оздоровлення

та відпочинку дітей тощо), заняття гурткової роботи за інтересами з розвитку творчих здібностей дітей [15], робота з обдарованими дітьми, методична розробка організаційної культурно-дозвілєвої форми роботи для дітей та юнацтва, втілення творчого пошуку в роботах дітей з образотворчого мистецтва, фотографія, загонових газетах тощо.

Практична підготовка (навчальна (ознайомча з фахом) педагогічна, навчальна (соціально-педагогічна), навчальна (соціально-педагогічна в сільській місцевості) практики) у НУБіП України сприяють формуванню професійних вмінь з організації роботи у сфері дозвілля у рамках тимчасового дитячого колективу. Проте слід сказати, що вони не охоплюють увесь спектр засобів формування професійних вмінь і навичок для організації роботи у сфері дозвілля, розвитку індивідуальних творчих здібностей дослідницького характеру, необхідних для успішної організації цієї роботи. Варто було б внести зміни до термінів, обсягів та переліку складових соціально-педагогічних практик у НУБіП України, запровадивши організаційно-дозвілєву чи літню (організаційно-відпочинкову) практики з метою підготовки майбутніх соціальних педагогів до організації дозвілєвої діяльності в літніх оздоровчих таборах, позашкільних навчальних закладах (ПНЗ), загальноосвітніх навчальних закладах (ЗНЗ), дитячих будинках, регіональних центрах соціальної адаптації, притулках для неповнолітніх, реабілітаційних центрах для дітей з вадами опорно-рухового апарату, з обмеженими функціональними можливостями, школах-інтернатах тощо.

Обсяг і бази практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів у ВНЗ визначаються навчальними закладами. Тому співвідношення часу, відведеного за «Планом навчального процесу» на вивчення теоретичного курсу і практичну підготовку у ВНЗ України є різним. У цьому аспекті доречно навести приклади структури соціально-педагогічних практик у деяких ВНЗ України. Так, у Запорізькому державному університеті складовими структури соціально-педагогічних практик є: ознайомлювальна соціально-педагогічна (1 семестр, 1 тиждень), безвідривна благодійна (1-2 семестри, 16 тижнів), організаційно-дозвілєва (4 семестр, 4 тижні), діагностична соціально-психологічна (5 семестр, 3 тижні), соціологічна (6 семестр, 3 тижні), профілактична (7 семестр, 3 тижні), реабілітаційно-корекційна (8 семестр, 3 тижні) і переддипломна (10 семестр, 7 тижнів) [14, с. 336]. Особливого значення для нашого дослідження набувають організаційно-дозвілєва, профілактична та безвідривна благодійна практики через їх зміст, тривалість, можливість долучитися до волонтерської діяльності, працювати у лікарнях, товариствах інвалідів, геронтологічних закладах, службах соціальної допомоги, усіх типах шкіл та ПНЗ.

Значимо, що у Хмельницькому національному університеті для підготовки СП освітньо-професійного рівня «Спеціаліст» проводяться такі види практик: волонтерська (4 семестр, 2 тижні), психолого-педагогічна (5 семестр, 2 тижні), діагностична (6 семестр, 2 тижні), психолого-корекційна (8 семестр, 2 тижні), фахова (9 семестр, 2 тижні) і переддипломна (10 семестр, 6 тижнів) [14, с. 334].

У Тернопільському національному педагогічному університеті імені В. Гнатюка «практика проходить протягом семи навчальних семестрів із десяти і поділяється на: ознайомлювальну, благодійну (волонтерську), організаційно-відпочинкову, діагностичну, профілактичну, реабілітаційно-корекційну, соціально-педагогічну в закладах освіти та переддипломну, яка проводиться, як правило, за місцем майбутнього працевлаштування студента. Середнє навантаження на студента під час проходження практики становить від 30 до 40 годин на тиждень» [14, с. 11].

Отже, співвідношення теоретичного і практичного компонентів у ВНЗ України різне і не відповідає тенденціям, що встановилися у світовій практиці, де на практичну підготовку майбутніх фахівців соціальної сфери відводиться: у Франції 55–65%, США – 50%, Великобританії – 40–50%, Бельгії – 30%, Австрії і Польщі – 25%, Росії – 20%. В Україні обсяг практичних навчань складає 11% [14, с. 330].

Висновки. У системі підготовки МСП в Україні практичний компонент ще не займає

належного місця: спостерігається неузгодженість видів практик, тривалості їх проведення і термінів, не стандартизовані вимоги до їх змісту, місця проведення і форм звітності. Проте з аналізу ми бачимо, що формування готовності майбутніх соціальних педагогів до організації роботи у сфері дозвілля значною мірою визначається удосконаленням практичного компонента її здійснення та його поєднанням з навчальною аудиторною, позааудиторною (через «Дозвіллевий практикум») роботою. На наш погляд, найбільш прикритим упущенням є скорочення видів і термінів педагогічних практик у НУБіП України та інших ВНЗ.

У процесі практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів пропонується використовувати різноманітні моделі (технології): особистісного росту і розвитку, «учнівську» модель, управлінську модель, модель структурованого навчання тощо. У дослідно-експериментальній групі практична підготовка має здійснюватися на основі диференційовано-варіативного підходу до відбору її змісту та організації. Згідно з цим підходом, суть якого полягає у забезпеченні гнучкості всієї системи практичної підготовки із врахуванням ініціатив та побажань студентів (визначення місця проходження практики, вибору конкретних творчих завдань і шляхів їх вирішення тощо), необхідно визначили зміст й організацію соціально-педагогічної практики, допускаючи виправдану вірогідність індивідуального планування роботи кожного студента (внесення коректив у завдання чи зміст практики за умови вагомої причини), що суттєво підвищує ефективність його практичної підготовки до майбутньої професійної діяльності.

Варто також відмітити, що співвідношення теоретичного і практичного компонентів у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів у Національному університеті біоресурсів і природокористування України не відповідає світовим стандартам, де практичний компонент займає 50 %–60 %, а у Франції – до 65 %. Більше того, у багатьох ВНЗ України значно ширший перелік видів практик із більшою часткою практичного компонента у навчальних планах.

Вирішувати ці завдання доцільно шляхом закріплення сформованих професійних знань, умінь та навичок, рефлексією набутого досвіду та формування індивідуально-творчого стилю соціально-педагогічної діяльності як за результатами проходження практик, так і в ході індивідуальних консультацій та створених індивідуальних дозвіллевих проєктів. Єдність навчальної (аудиторної, позааудиторної і самостійної роботи) і позанавчальної культурно-дозвіллевої діяльності забезпечить цілісність процесу формування готовності майбутніх соціальних педагогів до організаторської роботи у сфері дозвілля.

Література

1. Гончаренко Семен. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – К : Либідь. 1997. – 376 с.
1. Капська А. Й. Соціальна педагогіка: навч.-метод, компл.; за ред. А. Й. Капської – К. : ДЦССМ, 2003. – 338 с.
2. Ковальчук Т. И. Гуманистический потенциал творчества Василия Сухомлинского и его использование в воспитательно-образовательном процессе / Т. И. Ковальчук, Л. А. Мовчун // Профильное обучение в современной школе: опыт, проблемы и перспективы [Текст] : материалы Всероссийской научно-практической конференции с международным участием : в 2-х частях, 24 апреля 2012 г. / сост.: Е. А. Пахомова, О. Б. Лысых, Н. Э. Касаткина, О. Г. Красношлыкова. – Кемерово : Изд-во КРИПКиПРО, 2012. – Ч. II. – С. 69–73. (БВЫ 978-5-7148-0380-2.-КВЫ 978-5-7148-0382-6).
3. Ковальчук Т. І. Деякі підходи до соціально-педагогічної роботи з неблагополучними сім'ями / Т. І. Ковальчук, О. В Опанасенко // Вісник Національної академії оборони України. Зб-к наук, праць. – К. : НАОУ, 2010. Виг.3 (16). – С. 46–49.
4. Ковальчук Т. І. Деякі аспекти соціальної роботи з дітьми-інвалідами / Т. І. Ковальчук, Н. А. Михайлів // Вісник Національної академії оборони України: зб-к наук, праць. – К., 2010. – Вип. 3 (16). – С. 42–46.
5. Ковальчук Т. І. Дозвілля дітей-сиріт: засоби виховання / Т. І. Ковальчук, А. І. Пуддич //

- Педагогіка : матеріали 65-ї загально університетської наукової студентської конференції, (Київ, 05.04.2011) / Природничо-гуманітарний ННІ; Національний університет біоресурсів і природокористування України; за ред. професора П. Г. Лузана. – К. : НАКККиМ, 2011. – С. 100–102.
6. Ковальчук Т. І. Залежність молоді від азартних ігор та її профілактика / Т. І. Ковальчук, Ю. В. Олійник // Нові технології навчання: наук.-мет. зб. Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. – К., 2010. – Вип. 65. – С.74–78.
 7. Ковальчук Т. І. Ключі до дитячих душ / Т. І. Ковальчук, В. М. Теслюк // Університетський кур'єр. 2011. – № 7 (1929). – С. 6.
 8. Ковальчук Т. І. Напрями та зміст соціально-педагогічної роботи з проблемними сім'ями / Т. І. Ковальчук, Ю. В. Мельничук // Педагогіка : матеріали 65-ї загально університетської наукової студентської конференції (Київ, 05.04.2011) / Природничо-гуманітарний ННІ; Національний університет біоресурсів і природокористування України; за ред. професора П. Г. Лузана. – К. : НАКККиМ, 2011. – С. 72–74.
 9. Ковальчук Т. І. Проблеми вивчення залежності від азартних ігор серед молоді / Т. І. Ковальчук, Ю. В. Олійник // Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. – 2011. – Вип. XL, Ч. 2. – С. 149–153.
 10. Ковальчук Т. І. Формування готовності майбутніх соціальних педагогів до організації роботи у сфері дозвілля : [монографія] / Тамара Іванівна Ковальчук; за ред. доц. Т. Ф. Мельничук. – К. : НАКККиМ, 2012. – Ч. I. – 550 с.
 11. Олекса Воропай. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис / Олекса Воропай – К. : «Велес», 2005. – 528 с.
 12. Педагогика : Большая современная энциклопедия / Сост. Е. С. Рапацевич – Мн. : «Соврем, слово», 2005. – 720 с.
 13. Тверезовська Н. Т. Практика студентів у соціальних установах України: навч. посіб. / Н. Т. Тверезовська, Л. А. Сатановська. – К. : ЦП «КОМПРИНТ», 2012. – 607 с.
 14. Kovalchuk Tamara. Cultural and educational leisure activities in NULES of Ukraine / Tamara Kovalchuk, Tetyana Melnychuk // Education – Technology – Computerscience. Main problems of technology and professional education. Scientific annual № 4/2013/ Part 1. – Rzeszow, 2013. – P. 234–239.

9.1. ПЕРША НАВЧАЛЬНА ПРАКТИКА

Наш перший навчальний рік у НУБіП України підійшов до кінця. Літнє сонечко кличе відпочивати й на кілька місяців забути про лекції, семінари і контрольні. Але чи достатньо пройти лише теоретичний курс навчання в університеті та стати висококваліфікованим фахівцем? Звичайно ж, ні. Саме тому після закінчення теоретичного курсу студентам необхідно закріпити набуті знання та перевірити їх на практиці. Отож, студенти-першокурсники гуманітарно-педагогічного факультету, спеціальності «Соціальна робота» теж проходять практику в період із 12 до 23 червня 2017 року. Дві групи студентів проходять навчальну (ознайомчу з фаху) практику в різних місцях, але обов'язково набувають фахові навички. Зокрема, перша група – у соціальних центрах міста Києва, а друга – в дошкільному навчальному закладі «Яблучко» с. Новосілки Києво-Святошинського району.

Перший тиждень практики в ДНЗ «Яблучко» уже позаду. Наші враження важко описати словами! Слід зазначити, що заклад засновано ще у 1965 році і займає він досить велику мальовничу територію. Різноманітні клумби, майданчики, ялинова алея зачаровують з першого ж погляду. Це ніби маленький шматочок казки в реальному житті, якого іноді так не вистачає дорослим. А створити таку казку та допомогти повірити в неї, хоча б перші кілька років життя дитини, під силу тільки справжнім чарівникам на чолі із завідувачем Джемесюк Аллою Миколаївною. Досвідчений педагог та талановитий керівник, яка згуртувала команду професіоналів-однодумців, що готові дарувати радість й навчати молодше покоління.

Дошкільна установа оснащена ігровими майданчиками, де діти не просто граються, а й навчаються, розвиваються, пізнають навколишній світ, оздоровлюються та просто спілкуються. Хочеться самому пройтися вздовж цих споруд, помилуватися вдало підібраними кольорами, посидіти десь у павільйоні, пройтися ялиною алеєю, підійти до трояндового куща, завернути за

ріг установи – подивитися на квіткове різнобарв'я, прислухатися до пташиного співу, заглянути у казковий будиночок... і побачити щасливі дитячі личка!

Нас, студентів, зустріли дуже привітно й гостинно. Ознайомили з історією закладу, його структурою, режимом дня та кадровим потенціалом. Нам одразу дали зрозуміти, що ми можемо отримати відповідь на будь-яке наше запитання чи просто прийти за порадою. Познайомившись із дітками, ми побачили, що кожна група тут – це комфорт і затишок, гармонійний розвиток і творчість, тобто місце, де кожен вихованець може обрати заняття, яке йому до вподоби, а студент – здобути практичні знання. Незважаючи на те, що сьогодні заклад відвідує більше двох сотень дітей, індивідуальна увага з боку вихователя, соціального педагога, логопеда та помічників приділяється кожному. З дітьми проводять висококваліфіковану виховну роботу, сприяють всебічному гармонійному розвитку дитини та передають свій безцінний досвід студентам. У «Яблучку» дітки також мають можливість відвідувати ще й різноманітні розвивальні гуртки. Тут функціонує студія народного танцю, гурток з вивчення англійської мови «Весела англійська», група дитячого шейпінгу та творча лабораторія «Творимо дива». Не дивно, що черги бажаючих віддати своїх дітей на виховання до цього ДНЗ величезні, майже недоступні.

Упродовж першого тижня ми вчилися формувати у дітей культурно-гігієнічні навички, основи здорового способу життя, норми безпечної поведінки, сприяли розумовому, фізичному та психічному розвитку дітей у першу чергу за допомогою гри. Також ми разом із музичним керівником вже почали готувати виставу, що має назву «Легенда про Україну», яку хочемо подарувати наприкінці наступного тижня вихованцям та працівникам ДНЗ за безцінні знання та досвід, що ми отримуємо.

Сьогодні мої однокласники можуть із упевненістю сказати, що садочок для дітей – це рідний дім, де їх люблять, виховують, навчають й оберігають.

Запрошуємо декана факультету, доктора філологічних наук, професора В. Д. Шинкарука, завідувача кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті, доктора педагогічних наук Л. В. Вікторову, нашого наставника О. М. Прохорчука, всіх НПП кафедри на наше свято «Легенда про Україну», що відбудеться 22 червня о 10 годині.

<https://nubip.edu.ua/node/3399>

<https://nubip.edu.ua/node/1621>

<https://nubip.edu.ua/node/34406>

9.1.1. ПЕРШУ СТОРІНКУ СТУДЕНТСЬКОГО ЖИТТЯ ПЕРЕГОРНУТО

Майже непомітно пройшов перший місяць літа і так само непомітно спливали два тижні навчальної (ознайомчої з фаху) практики для студентів-першокурсників гуманітарно-педагогічного факультету, спеціальності 231 «Соціальна робота».

Навчальна (ознайомча з фаху) практика проходила на базі дошкільного навчального закладу «Яблучко», що розташований в с. Новосілки, Києво-Святошинського району Київської області. Упродовж усього часу студенти-практиканти сумлінно ставилися до виконання усіх завдань, брали активну участь у культурно-масовому житті закладу та, звісно, з ентузіазмом працювали з малюками.

Було проведено багато екскурсій, повчальних лекцій, спортивно-розважальних ігор, квестів, конкурсів, годин спілкування («Приємні слова», «Права дитини в сюжетних казках») та діагностичних методик («Намалюй дерево», «Неіснуюча тварина», «Я в садку», методика на визначення самооцінки, на вивчення емоцій за допомогою карток та кубиків тощо), прочитано терапевтичні казки для невпевнених в собі, тривожних, несамостійних діток... Студенти тісно співпрацювали чи не з усім педагогічним колективом ДНЗ «Яблучко» та повсякчас зверталися за порадами чи просто поділитися враженнями. Особливо активно юні практиканти переймали досвід від соціального педагога закладу, людини, яка, як і вони самі, є фахівцем у сфері саме

соціальної роботи. А так як головним завданням соціального педагога/працівника у дошкільному навчальному закладі є діагностування поведінки дітей у групі, аналіз їхніх комунікативних та адаптивних навичок, то майбутні соціальні працівники, перш за все, зверталися за порадами до соціального педагога, який тут і психолог, і соціальний працівник.

Вони проводили різноманітні тести, використовували нові, а також перевірені часом методики. Починаючи від елементарних тестів на сприйняття кольору та форми чи казкотерапії для ясельних груп і закінчуючи соціометричними дослідженнями для випускників садка. Усе це допомогло краще познайомитися із вихованцями та сформувати уявлення про те, із чим має справу працівник соціальної сфери у дошкільному навчальному закладі. Враховуючи екологічну та соціальну ситуації в нашій країні, варто зазначити, що потреба у працівниках цього профілю зростає, так як з'являється все більше категорій населення, що потребують допомоги у соціальній сфері, у тому числі дітей. Це діти із різними видами девіантної поведінки, діти, що мають фізичні особливості розвитку, діти із педагогічною занедбаністю, ті, що мають проблеми із соціалізацією тощо. Цей список, на жаль, можна ще довго продовжувати, проте доцільніше буде зазначити, що шляхи вирішення такого роду проблем існують і поповнюються, розширюються та поглиблюються. Отож, у закладі лише невеликий відсоток дітей ті, що потребують особливої уваги з боку фахівців у соціальній сфері. А все тому, що педагогічний колектив ДНЗ «Яблучко» прикладає неабияких зусиль для виховання та розвитку дітей. Дякуючи таким людям, які, по суті, є справжніми альтруїстами, дуже добрими, творчими та готовими йти назустріч система дошкільної освіти постійно розвивається. Цей заклад (якому уже більше 50 років!) має свою історію, але найголовніше, що крізь усі роки вони пронесли головну якість – любов до дітей! Тому, без перебільшення можна сказати, що проходити практику в цьому закладі справжній подарунок долі.

Для студента практика – це основний інструмент, що сприяє успішному опануванню фаху, ще один важливий шабель на шляху до професіоналізму. І нашим практикантам дійсно сподобалося перетворювати набуті теоретичні знання у реальну діяльність, особливо, враховуючи те, що вони знаходили час ще і для творчості. Так, так, команді практикантів на чолі із музичним керівником Кузьменчук В. О. закладу спало на думку підготувати невеличку виставу «Легенда про Україну» для колективу ДНЗ та діток, щоб показати, наскільки надихаючою є праця педагогів у «Яблучку». Отож, студенти вирішили зосередити увагу на патріотичному аспекті і виникла ідея виступити із «Легендою про Україну». А, так як часу на підготовку у майбутніх соціальних працівників було небагато, працювати над виставою треба було чи не кожного дня. І, на щастя, спільні зусилля були витрачені дарма. Уже 22 червня відбулася прем'єра «Легенди про Україну», де студенти відкрили свої артистичні здібності. «Особливо приємно було бачити, що дітям та нашим керівникам сподобалося, а також чути схвальні коментарі від наставників», - діляться враженнями

студенти. Адже і справді, таке патріотичне, натхненне дійство, віддача, з якою працювали студенти, не могло залишитися без уваги. Очі керівників блищали від сліз, адже було зрозуміло, що коли є така молодь, у нашої країни є майбутнє.

Із звіту студентів-практикантів:

Інна Різник: «Завдяки практиці я поглибила психолого-педагогічні та фахові знання про роботу соціального педагога та соціального працівника, збагатила свій педагогічний досвід. Я навчилася планувати роботу, цілеспрямовано відбирати організаційно-методичні засоби, прийоми організації навчально-виховного процесу, створення умов для цікавого змістовного життя дітей в ДНЗ».

Лук'янчук Вікторія: «Щоб бути кваліфікованим фахівцем у соціальній сфері, потрібні знання з антропології, біології, анатомії та фізіології людини, психології, педагогіки, екології, інформатики, гігієни, валеології... У результаті проходження практики я отримала неоціненний досвід, який знадобиться мені у майбутньому...»

Горбушова Анна: «Педагогічні якості спрямовані на створення соціальним працівником образу особистої привабливості: він досягається за рахунок оптимізму, комунікабельності, зовнішності, красномовства, перцептивності, ґрунтовності... Під час виконання своїх обов'язків, старалася відповідати моделі фахівця, якому притаманні людяність, висока внутрішня культура, високі професійні якості... Морально-етичними якостями соціального працівника мають бути: чесність, доброта, альтруїзм, терплячість, справедливість, тактовність, емпатійність, скромність, відповідальність, відвертість, гідність, уважність, віра в людину».

Піскун Таїсія: «Навчальна практика надає безцінний досвід... виступає одним із найважливіших складових навчального процесу... Можу точно сказати, що проходження практики відбулося для мене настільки весело та цікаво, що я буду це пам'ятати дуже довго і спогади будуть лише приємними...».

Шолудько Наталія: «Соціальний працівник взаємодіє з великою кількістю джерел, причому з багатьох галузей: отримує юридичну інформацію, економічну, медичну, соціальну, педагогічну... Соціальна робота невідривна від суспільства і спрямована на усі його проблемні прошки. Тому необхідність у соціальній роботі існуватиме доки існує суспільство, навіть за найвищого його розквіту, не кажучи вже за суспільство у кризовій ситуації...»

Найвищою нагородою для студентів були вигуки: «Нарешті Ви прийшли!». І десятки маленьких ручок обхоплювали практикантів своїми обіймами. Такі бажані, теплі, задушевні моменти у їх житті... А ще розчулювали і перехоплювали подих пошуки «своїх» упродовж вистави «Легенда про Україну». Величезне задоволення на личках, коли відшукали, впізнали, бо полюбили...

Перегорнуто першу сторінку студентського життя і вона запам'ятається цій групі майбутніх соціальних працівників надовго.

У країні мрій і дитячих фантазій

<https://nubip.edu.ua/node/3399>

<https://nubip.edu.ua/node/1621>

<https://nubip.edu.ua/node/34642>

9.1.2. ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НАВЧАЛЬНИХ І ВИРОБНИЧИХ ПРАКТИК

(звітна науково-практична конференція майбутніх соціальних педагогів/працівників)

Уже стало традицією на гуманітарно-педагогічному факультеті підбивати підсумки проходження практики на початку нового навчального року. Так і цього разу 14 вересня 2017 року студенти разом із керівниками практик та наставниками звітували про досягнення перед аудиторією студентів, що навчаються за спеціальністю «Соціальна робота» та «Соціальна педагогіка». Виступали як студенти, що проходили практику вперше, так і студенти, для яких така діяльність уже є частиною життя.

Ірина Магей і Братчиков Вадим у наметовому літньому таборі «Витоки»

Звітна науково-практична конференція почалася вступним словом доктора педагогічних наук, професора Н. Т. Тверезовської, яка оголосила регламент та правила проведення звітної

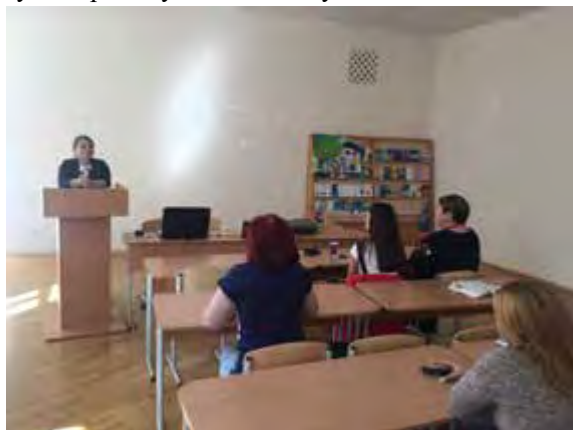
студентської конференції. Кожен мав близько 10 хвилин, аби представити свою групу і розповісти про результати, досягнення чи складності, які виникали упродовж роботи, а також відповісти на запитання.

Порядок виступів визначався за бажанням. Отож першою до слова запросили **Ірину Магей**, що представляла групу 3 курсу СП-1501 напряму підготовки «Соціальна педагогіка». Ірина Магей разом з Братчиковим Вадимом, крім обов'язкової навчальної (соціально-педагогічної) практики, працювали чотири зміни у наметовому таборі «Витоки». Можна тільки захоплюватися такої відданістю студентів третього курсу своєму майбутньому вибору.

Упродовж конференції студенти ділилися досвідом, новими знанням, давали своєрідні поради та настанови наступним поколінням. Усі учасники з упевненістю заявляли, що практична діяльність для студента є тією невід'ємною частиною навчального процесу, без якої неможливо стати висококваліфікованим фахівцем. Було висвітлено чимало нових ідей та порад, які зараз на піку популярності у роботі з дітьми і які уже пробували реалізувати наші студенти.

На звітній науково-практичній конференції студентів

*Починаємо дуже впевнено:
звітується Марина Миколаєнко*

Для професійної підготовки соціальних педагогів/працівників важливими є інтеграція знань з різних дисциплін, спецкурсів та практикумів для набуття знань, вмінь і навичок, розвитку особистісних та професійно-значущих якостей, властивостей і характеристик, важливих для майбутньої практичної діяльності.

Ірина Магей і Вадим Братчиков «про найкраще літо в житті»

Практична підготовка майбутніх соціальних педагогів/працівників передбачає неперервність і послідовність формування практичних умінь та навичок на основі необхідного обсягу теоретичних знань і здійснюється на базах, максимально наближених до майбутньої професійної

діяльності соціального педагога/працівника: соціальних службах для молоді, реабілітаційних центрах, навчальних закладах (ДНЗ, ЗНЗ, навчальних закладах інтернатного типу), дитячих будинках, позанавчальних установах різного напрямку, службах у справах неповнолітніх, територіальних центрах обслуговування літніх непрацездатних громадян, приймальниках-розподільниках для неповнолітніх, центрах трудової реабілітації для розумово відсталих з відділеннями соціальної адаптації, управліннях соціального захисту населення тощо.

Доповідають «Метри»: Анна Титовська і Вікторія Пекарева

Студенти знайомляться з різними типами установ, де здійснюється соціальна робота, визначають специфіку цієї роботи з урахуванням вікових категорій дітей та юнацтва, беруть участь у проведенні семінарів, семінарів-тренінгів, круглих столів з урахуванням завдань профілактики девіантної поведінки, пропаганди здорового способу життя, залучаються до проведення традиційного фестивалю творчості дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Повіримо у себе», готують і розповсюджують соціальну рекламу з проблем соціальної роботи, організовують і проводять культурно-дозвіллі, інформаційно-просвітницькі заходи, приурочені до відповідних тематичних дат, виконують завдання індивідуальної творчої роботи тощо.

Родіон Вегера з досвіду і про досвід...

Юлія Мельник про пережите і незабутнє

Особливе значення мають педагогічні здібності, необхідні для успішного оволодіння методиками соціально-педагогічної роботи та успішного здійснення майбутньої педагогічної діяльності. Вони формуються і вдосконалюються у ході педагогічної практики.

У результаті проходження практики студенти повинні оволодіти домінантними вміннями: ефективного використання робочого часу під час підготовки різних форм дозвілєвої діяльності, психолого-педагогічного спілкування з різними віковими категоріями дітей під час репетицій, самостійного опрацювання ролей для постановки вистав і лялькових спектаклів, прогулянок, розваг тощо; встановлення довірливих, доброзичливих стосунків з дітьми; відбору етнонаціонального матеріалу та художньо-естетичної інформації творів мистецтва для проведення різних форм діяльності; оцінювання потреб і можливостей дітей з урахуванням їх інтересів, бажань і здібностей; управління процесом підготовки групових й індивідуальних форм дозвілєвої діяльності; вироблення творчого, дослідницького підходу до роботи; дотримання морально-етичних норм у роботі з дітьми; поглиблення і закріплення теоретичних знань з предметів навчального плану; підбору фактичного матеріалу для виконання індивідуальних творчих завдань; проведення аналізу, систематизації, узагальнення дослідницьких матеріалів для підготовки кваліфікаційної роботи до звітної науково-практичної конференції практикантів – майбутніх соціальних педагогів/працівників.

Вікторія Мацола про першу свою навчальну (ознайомчу з фаху) практику

Керівники навчальних і виробничих практик студентів з роботодавцем

За результатами навчальної (ознайомчої з фаху) практики звітували студенти другого курсу **Вікторія Мацола** (ДНЗ «Яблучко» Києво-Святошинського району) і **Марина Миколасенко** (Київський міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді); соціально-педагогічної навчальної практики у сільській місцевості – студенти третього курсу **Юлія Мельник і Вадим Братчиков** (ДОЗ СТ «Чайка» і Оболонський районний у м. Києві центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді).

Для успішного проведення соціально-педагогічних практик важливим є пошук соціальних установ та соціально-педагогічних закладів, соціальні педагоги/працівники яких готові поділитися цінними професійними вміннями. Спираючись на наш власний досвід проведення соціально-педагогічних практик, у продовження висвітлених аспектів варто наголосити на важливості співпраці у досягненні спільної мети і завдань та наявності власних програм і бачення здійснення практичної підготовки студентів, які об'єднують педагогічні колективи і формують готовність соціального закладу до тривалої різносторонньої співпраці із ВНЗ.

Важливим чинником у виборі бази практики є наявність у соціальній установі чи соціально-педагогічному закладі необхідних умов і можливостей для успішного забезпечення проведення для майбутніх соціальних педагогів/працівників саме цього виду соціально-педагогічної практики. Варто додати, що не можна не враховувати ступінь психологічної й організаційно-методичної готовності соціальних установ, соціально-педагогічних закладів до приходу студентів-практикантів: наявності тут необхідної документації, готовності супервізорів (чи осіб, які виконують ці функції: соціальних педагогів, методистів, соціальних працівників, вихователів та ін.), всіх працівників до співпраці із студентами і, нарешті, відповідну налаштованість самої

адміністрації.

Проте варто зазначити, що кафедра соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті на чолі з доктором педагогічних наук Л. В. Вікторовою не помилилася з вибором баз практик.

Про виробничу (соціально-педагогічну) практику у ДОЗ СТ «Чайка» звітувалися студенти четвертого курсу *Анна Титовська, Вікторія Пекарева, а Родіон Вегера*, студент-магістрант 2-ого року навчання захоплено розповідав про навчальну і виробничу практики у чотирьох центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді: Голосіївському, Шевченківському, Солом'янському і Дніпровському.

Майбутні соціальні педагоги/працівники мають володіти педагогічним тактом, інтуїцією, психологічною культурою. Варто зазначити, що студенти нашого факультету є дійсно талановитими та відданими обраній спеціальності і, будучи такими, вони обов'язково знайдуть себе у майбутньому.

У процесі практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів/працівників пропонується використовувати різноманітні моделі: особистісного росту і розвитку, «учнівську» модель, управлінську модель, модель структурованого навчання тощо.

Єдність навчальної (аудиторної, позааудиторної і самостійної роботи) і позанавчальної культурно-дозвілєвої діяльності забезпечить цілісність процесу формування готовності майбутніх соціальних педагогів/працівників до майбутньої професійної діяльності.

<https://nubip.edu.ua/node/3399>

<https://nubip.edu.ua/node/1621>

<https://nubip.edu.ua/node/36318>

9.2. СВЯТО СТУДЕНТСЬКОЇ НАУКИ

Фестиваль студентської науки, що відбувається у всіх куточках нашої країни, на кафедрі соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті проходить одночасно на двох рівнях: на IV Міжнародному фестивалі організаційної, економічної та практичної психології «Мудрість поколінь» на базі Київського національного торговельно-економічного університету на чолі з завідувачем кафедри, доктором педагогічних наук, професором Л. В. Вікторовою (студенти-магістри мали можливість взяти участь у практичних семінарах та майстер-класах) та на науково-практичній студентській конференції, де майбутні бакалаври соціальної педагогіки/соціальної роботи піднімали актуальні питання соціально-педагогічної науки. 27 квітня 2017 року відбулася науково-практична студентська конференція на тему: «Інноваційне освітнє середовище: досвід та перспективи», організована кафедрою соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті.

Її доповідачами були студенти I-IV курсів. Вони підняли тематику соціально-педагогічної роботи з обдарованими дітьми (Аліна Скудна), проблем дитячої агресивності як соціально-педагогічної проблеми (Олександра Капітан), середовища дошкільника як фактору соціалізації (Марина Миколаєнко), особливостей роботи з важковиховуваними дітьми в загальноосвітньому

навчальному закладі (Оксана Свіщо); ролі та місця соціального педагога у профорієнтаційній роботі (Оксана Неумита), у формуванні здорового способу життя (Карина Заболотня) та у соціально-педагогічній роботі з дітьми з особливими потребами (Олена Євенок) та їх значення для

соціальної-педагогічної науки і практики. Вони ближче познайомили студентів зі своїми успіхами у наукових дослідженнях, реалізацією найуспішніших ідей, історією їх проведення та поділилися цінним практичним досвідом. А також наголосили на важливості креативного підходу та відданості своїй справі у соціальній роботі, значущості володіння комунікативними навичками у роботі з клієнтами та колегами-однодумцями.

Сьогодні у студентів з'явилась можливість випробувати себе в ролі справжнього соціального педагога/соціального працівника. Сподіваємося, що така науково-практична конференція сприятиме подальшій співпраці між студентами різних курсів, реалізації спільних проєктів, проведенні навчальних і виробничих практик, розвитку нових навичок, умінь та здібностей, отриманні нових відчуттів та практичного досвіду, надасть потужний поштовх до зростання.

Молодь взяла активну участь в обговоренні актуальних питань сучасної педагогічної науки. Оргкомітет високо оцінив виступи всіх учасників та визначив переможців. 1-ше місце розділили Олександра Капітан та Аліна Скудна, 2-ге – Марина Миколаєнко та Оксана Свіщо, а 3-тє – Оксана Неумита, Карина Заболотня та Олена Євенок. Окремо були відзначені презентації студентів. Тут кращими виявилися Олександра Капітан та Аліна Скудна.

Закінчилося свято студентської науки задушевним спілкуванням за чашкою

кави.

Найважливішим, на нашу думку, було те, що виступаючим задавали безліч питань учасники конференції, жваво обговорювали кожен проблему, що висвітлювалася у доповідях. Пальма першості тут належала Гризуновій Ганні, Мельник Юлії, Мірошніченко Євгенії та професорові Кубіцькому С. О.

<https://nubip.edu.ua/node/3399>

<https://nubip.edu.ua/node/1621>

<https://nubip.edu.ua/node/32304>

9.3. ЗНАЙ, ВИВЧАЙ І ДОТРИМУЙСЯ ПРАВИЛ ВУЛИЧНОГО РУХУ

(сценарій може використовуватися на навчальній практиці)

Мета: вивчити і закріпити правила вуличного руху, розвинути у дітей увагу, спостережливість, вміння поводитись на вулиці.

Обладнання: дорожні знаки.

(Звучить пісня «Наш водій», музика К. Мяскова, слова Т. Ковалевської)

Хороші водії скажу,
В тролейбусах сидять,
Напевно, всі ви бачили,
Як вони ждуть малят!
І хай по нашій вулиці
Я з друзями спішу,
І хай водій нахмуриться,
А я таки скажу:
«Водій, ми – учні, знайте,
Хвилинку зачекайте!
Нам треба в перший клас,
Не залишайте нас!»
Осінній ранок хмариться,
І дощ холодний ллє,
А черга до тролейбуса
Все більшою стає.
Водій дверима грюкає,
Знов відкрив – для нас:
«Сідайте швидше, хлопчики,
Бо спізнитесь у клас!»
«Водій, вас просять діти:
Уважно дуже їдьте!
Багато школярів
Спішать о цій порі».

Ведучий: По дорогах нашої країни рухається багато різних автомобілів. Вони поспішають своєчасно привезти людей на роботу, доставити в магазин продукти, надати інші послуги.

Є важкі у нас машини –
Для піску, каміння, глини.
Вантажівками зовуться.
І не скоро так псуються.
Водії їх поважають,
Бо велику силу мають.
Є тролейбуси, трамваї,
Є автобуси й таксі.
Автопарк їх багатирський,
Бо це транспорт – пасажирський.

Ведучий 1: Діти, а зараз відгадайте загадку: «Підморгне зеленим оком – ми йдемо, підморгне червоним оком – стоїмо» (Світлофор). «Всім перехожим я моргаю, щоб пильно глянули на мене. Очей же я аж троє маю – червоне, жовте і зелене» (Світлофор).

1. Червоне світло загориться –

Йти небезпечно, зупинися!
2. Жовте світло – всіх попереджає,
До уваги закликає.
3. Зелене світло – шлях відкрито.
Спокійно переходьте, діти!
Хлопчик: Як переходиш вулицю,
На розі зупинись,
І, перш за все, уважно
На мене подивись.

Дівчинка:

Я шлях вкажу надійний,
Де небезпек нема.
Трикольорове око
Я маю не дарма.
Якщо на світлофорі загорівся зелений сигнал – можна переходити вулицю.
4. Абетку вулиць розкриваючи,
Нас місто вчить щодня і кожен мить.

Ведуча 2: Чому світлофору дали таку назву? Тому, що це слово складається з двох слів: «світло» і «фор». «Фор» у перекладі з грецької мови означає «нести». Отже, світлофор несе світло.

5. Нехай воно і мружиться,
Ніколи я не сплю
З малими дітьми в хованки
Я гратись не люблю.

6. В роботі я суворий
І стриманий завжди,
Авта і автобуси
Біжать сюди й туди.

7. Дивлюсь червоним оком –
Велю спинитись я,
Одне мені потрібно –
Це витримка моя.
8. Як блисне жовте око –
Іти не поспішай,
Бо жовтий – не зелений:
Потрапиш під трамвай.

9. Увага! – і зелений
Привітно замигтів.
Він колір найкращий,
Щасливої дороги.

Ведучий 1: На вулиці ми уважні, обережні! Переходимо вулицю – не біжимо, але дивимося направо, наліво, ще й наперед. Коли вулиця вільна – переходимо, коли їде машина – чекаємо.

Ведуча 2: На перехресті особливо слід бути уважними. Там світить світло: червоне, жовте, зелене. Коли зелене – йдемо; коли жовте, червоне – чекаємо і стоїмо, а не йдемо.

Проходь же обережно,
Свій кожен крок узгодь, –
І тільки там, де можна,
Ти вулицю уважно переходь.

10. На зупинці почекай і автобус, і трамвай.
Пам'ятай, пішохід, перехрестя – перехід.
Обходити транспорт, який зупинився чи стоїть на дорозі – небезпечно.

11. Якщо за містом будеш ти –
Назустріч транспорту іди!

12. Велосипедист! Пам'ятай! Їздити на велосипедах можна тільки велосипедними доріжками.

13. Пустувати на вулиці за-бо-ро-не-но!
Бавитися на дорозі – не-без-печ-но!
Звучить пісня «Пісенька про машини» на музику А. Мухи та слова А. Костецького
Рип-скрип! Рип-скрип!
По вулицях летить.
Дзінь-склінь! Дзінь –
Склінь! –
З усіх усюд бринить.

Це ми, дорослі й діти,
Скоріш за всіх у світі
В автобусі, мов вітер,
Мчимо!

І пісеньку співаємо
На різні голоси
Про те, що дуже весело
І смішно нам усім!

Летять, гудуть
Машини спритні всюди.
І там, і тут,
Вони потрібні людям.
В якій завгодно справі
Вони зуміють вправно
Допомогти на славу
Завжди!
Бо радісно працюється,
Як не жалієш сил,
І той, хто не лінується,
Потрібний буде всім!

15. Юний помічник ДАІ! Допомагай малечкам засвоїти дорожню абетку.

Ведучий 1: Хто пильно стежить за тим, щоб не порушувалися закони вулиць і доріг?
Державна автомобільна інспекція – ДАІ.

Ведуца 2: Це спеціальні підрозділи працівників поліції. Вони слідкують за порядком на дорогах, бережуть життя і здоров'я людей.

Люди сміливі і уважні.

Пильнує порядок, допоможе в біді –

Завжди на посту інспектор ДАІ.

Звучить пісня «Хто у нас на вулиці головний?» на музику К. Мяскова та слова А.

Пархоменка

Чорно-біла паличка чарівна

І свисток у дядечка чарівний.

Дуже наша вулиця гамірна, –

Він у нас на вулиці головний.

Приспів:

Тільки свисне зненацька

у свисток –

Мимоволі пішохід

притишить крок,

Тільки паличку угору піднесе –

Зачаровано спиняється усе.

Перехожий чи водій,

Ну-бо стій,

Поки зніме дію чарів чародій!

Па...

Шелестять по брукові сотні шин.

Будьмо обережні між машин.

Ви куди, товаришу пішохід?

Там же не написано «Перехід!»

Приспів

Наче коні, форкають двигуни.

Гей, шофере, стримуй їх, не жени,

Нетерпляче «бублика» не крути, –

Треба дітям вулицю перейти.

Приспів

Має службу дядечко не просту,

З ранку і до вечора на посту,

Щоб у тому рухові, у міськiм,

Не спіткалось лишенька ані з ким.

Приспів

16. Пильнуй же крок свій кожний.

І за трамваєм стеж – баритися

не можна.

І гав ловити теж.

17. Юначе, стій, не вибігай,

В м'яч на дорозі ти не грай.
Забави тут є недоречні,
Це місце досить небезпечно.

18. Є майданчик біля дому –
Гратись весело на ньому.
Тут спокійно і безпечно,
На дорозі ж – небезпечно.

19. Петрусю, братику, стривай!
Спершу машину пропускай.
Робити так, як ти, не слід,
Знайди смугастий перехід.

20. Стоїть вартовий на посту
трудоім,
Пильнує порядок у місті моїм.
Є паличка в нього в руці
чарівна –
За мить машину зупинить
вона!

21. Ніхто у світі так не може –
Одним лиш помахом руки
Перепинити перехожих
І пропустить легковики.

Ведучий 1: Жезл – смугаста паличка. Вона – не проста і має велику силу.

Ведуча 2: Колись жезлами володіли тільки королі та полководці. Це був символ великої влади. Тому маленьку паличку, яка керує дорожнім рухом, назвали жезлом.

22. Регулювальник стоїть до тебе обличчям або спиною з опущеними руками – перехід у цьому напрямку заборонений.

23. Якщо рука і жезл підняті вгору – стій.

24. Регулювальник розвів руки вбік – прохось, не бійся.

Ведуча 2: У місцях, де рух регулюється регулювальником, перехось дорогу тільки за його сигналом.

Світлофор говорить: «А зараз, діти, ми повторимо з вами правила вуличного руху і проведемо гру «Сигнали світлофора», відгадаємо загадки.

Гра «Сигнали світлофора»

Для гри діти мають вирізані червоні, жовті, зелені кружечки, які вони клеїли на картон і прикріпили до паличок. Діти ходять по колу. Піднято жовтий кружечок – ходьба вповільнюється; червоний – зупинка; зелений – можна йти далі. Хто чітко виконувє сигнали, той краще знає правила вуличного руху.

Вікторина

1. Яка машина може їхати без двигуна внутрішнього згоряння? (*Іграшкова*).
2. Що потрібно зробити перед виїздом на велосипеді? (*Перевірити сигнал, гальма*).

3. Шофер веде машину. Попереду нього дві птиці – гуска і качка. Що треба тиснути? *(Треба тиснути на гальма).*
4. Який сигнал світлофора дозволяє перехід? *(Зелений)*
5. Які машини можуть їхати без сигналу? *(Грашкові)*
6. Що означає, що на світлофорі для пішоходів загорілося червоне світло? *(Не можна переходити вулицю. Треба стояти)*
7. Що означає, якщо на світлофорі загорілося жовте світло? *(Всіх попереджає, до уваги закликає. Не можна переходити вулицю)*
8. Як потрібно обходити автомобіль, автобус і тролейбус? *(Автобус ніколи не обходять спереду, бо можна потрапити під машину, а ззаду. Тролейбус обходять тільки ззаду)*
9. Як потрібно обходити трамвай? *(Спереду)*

Ведучий 1: Щоб не сталося нещасного випадку на дорозі, водії машин і пішоходи повинні добре знати правила вуличного руху.

Дівчинка: Правила руху в нашій країні – для водіїв усюди єдині.

Хлопчик: Не переходь вулицю чи дорогу перед транспортом, який наближається.

Дівчинка: Запам'ятай: виїжджати на дорогу на ковзанах, самокатах – небезпечно! А право їхати по дорозі на велосипеді здобудеш у 14 років.

Хлопчик: Не грайся на дорозі, це небезпечно для життя.

Дівчинка: Переходь вулицю по пішохідних переходах.

Хлопчик: Будь уважним на дорозі за містом. Переходь її, коли транспорту немає.

Дівчинка: Чекай на автобус, тролейбус, трамвай на спеціально визначених для цього місцях.

Хлопчик: Дорожні знаки – твої друзі.

Слухай, друже, знак дорожній

Ставиться не так собі:

Подружитись треба з кожним,

Допоможе він тобі.

Дівчинка: Вивчайте правила дорожнього руху!

Хлопчик: Пасажирам забороняється під час руху відвертати увагу водія під час керування транспортним засобом.

Дівчинка: Остерігайся транспорту на об'їзних дорогах.

Хлопчик: Бережися транспорту, яким керують інваліди.

Дівчинка: Переходь дорогу на безпечній відстані від транспорту.

Коли дуже поспішаєш і часу уже не маєш,

Не біжи, а зупинись, шлях уважно роздивись.

Хлопчик: Дотримуйся вимог дорожньої розмітки.

Дівчинка: Автомагістраль дозволяється переходити лише по підземних або надземних пішохідних переходах. Автомагістраль – це широка швидкісна дорога для автомобільного транспорту. Тут діють особливі умови дорожнього руху. По автомагістралі на великій швидкості мчать автомашини. Тому пішоходам забороняється йти навіть по її узбіччях.

Хлопчик: Не виходь на дорогу з-за машини, що стоїть, або інших перешкод, поки не впевнишся у відсутності транспорту.

Дівчинка: Якщо ти не встиг закінчити перехід – чекай на осьовій лінії або острові безпеки.

Хлопчик: Переходити дорогу на перехрестях треба тільки по пішохідних переходах.

Дівчинка: У місцях, де рух регулюється регулювальником, переходь дорогу тільки за його сигналом.

Хлопчик: Якщо на світлофорі для пішоходів загорівся зелений сигнал – можна переходити вулицю.

Дівчинка: Якщо ти вийшов із трамвая – переходи дорогу попереду нього, автобуси і тролейбуси обходь ззаду.

Хлопчик: Не переходи дорогу або негайно зійди з неї, якщо побачив автомашину з проблісковим маячком чи спеціальним звуковим сигналом.

Дівчинка: Будь особливо уважним, коли переходиш нерегульоване перехрестя.

Хлопчик: Організовані групи дітей повинні йти по тротуару чи узбіччю дороги у супроводі дорослих.

Дівчинка: Дорога любить чемних і обережних.

Хлопчик: Не переходи колію, коли наближається поїзд.

Дівчинка: Будь обережним на ділянці автошляху, де ведуться дорожні роботи.

Хлопчик: Запам'ятай, що за безпеку руху відповідають і водії, і пішоходи.

Дівчинка: Будь обережним, коли переходиш слизьку дорогу.

Хлопчик: Я у школу вранці вирушаю,

По тротуару поспішаю.

Засвоїв правила дорожні –

Відмінно відповім на кожне

Дівчинка: Авто Букварик

Ця книга дасть тобі знання

Про правила дорожні.

Тож пам'ятай про них щодня,

Їх має знати кожний.

Ти добре букви ці завчи,

Їх понад три десятки.

Вони для тебе, мов ключі

Від мудрої загадки.

Ця книга дасть тобі знання

Про правила дорожні.

Тож пам'ятай про них щодня,

Їх має знати кожний.

Чудова книжечка оця

Відкриє шлях – від «А» до «Я»

Дорожні знаки – твої друзі!

Щоб не трапилося всяке,

Шанувати треба знаки.

На дорозі небезпечно,

Тож обачним будь – доречно.

Звучить пісня «Товариш міліціонер» на слова С. Рустама та музику В. Верменича

Добрий вечір, товариш!

В нас одна естафета,

І спокою нема

Для сердець запальних.

У міліції служба і служіння поета – } 2

Щось між ними є схоже і тривожне у них } 2

Наше місто заснуло.

На хмарках – позолота.
 Може трапитись все
 В несподіваний час.
 Міліцейська робота – щохвилинна турбота, } 2
 І вона у пошані не даремно у нас. } 2
 Ти приходиш з роботи,
 А синок твій спросоння
 Усміхнувся, і йому посміхаєшся ти.
 І натомлені очі повні променів сонця – } 2
 Твій прихід для домашніх мов світання завжди } 2
 Це найважче на світі –
 Бій за щастя людини.
 Ми з тобою про спокій
 Забуваємо свій:
 Бережемо зростання трудової родини. } 2
 Я в поезії теж так, як ти, – постовий. } 2
 Добрий вечір, товариш!
 В нас одна естафета,
 І надія велична в житті зігрива.
 Ми з тобою – на варті, і від серця поета, } 2
 Як соратник і брат мій, ти прийми ці слова. } 2
Звучить пісня «Веселий світлофор» на слова Володимира Кленца та музику Надії

Вересокіної

Виграють у світлофорі три веселі кольори.
 І ніколи їх не згасять ані дощ, ані вітри.
Приспів:
 Світлофоре-друже, ти потрібен дуже!
 Світлофоре, світлофоре, ти потрібен дуже!

Загорівсь зелений колір – переходить пішохід.
 А червоний колір світить – це сигнал: «Стояти слід!»
Приспів
 А як жовтий колір бачиш – почекати варто теж.
 Подружись із світлофором – лихо завжди обминеш!

Приспів

9.4. СВЯТО КВІТІВ

(свято квітів може використовуватися на навчальній практиці)

Мета: підсумувати пізнавальні інтереси учнів; сприяти вихованню в них доброти, почуття прекрасного; виховувати любов до природи, бажання охороняти й примножувати її багатства і красу, любов до рідного краю – України.

Обладнання: малюнки підсніжника, проліска, сон-трави, троянди та інших квітів, картини природи, на яких зображено весну, літо, осінь; Вівальді «Пори року» у грамзапису; куточок читача з охорони природи; коровай на вишитому рушнику.

Звучить пісня «Чом, чом, чом, земле моя», слова В. Лебедевої, музика Д. Січинського.

Ведучий:

Надійшла весна прекрасна,
Многоцвітна, тепла, ясна,
Ніби дівчина в вінку.
Ожили луки, діброви,
Повно гомону, розмови
І пісень в чагарнику.

Ведуча:

Весна-чарівниця,
Неначе цариця,
Наказ свій послала,
Щоб краса вставала,
І проліски, і травка,
І зелена муравка,
І кульбаба рясна,
І фіалочка ясна.

Ведучий:

Всі квіти весняні,
Веселі кохані,
З-під листя виходять,
Голівки підводять
Од сну зимового,
До сонця ясного!

Ведуча:

А зараз, діти, відгадайте загадку.
Заспівала весна в ріжок –
Квітка робить перший крок,
Прошиває ковдру снігу
І веде до нас відлигу.
Як зовуть цю ранню квітку?
Ми зустрінем її влітку?
(Пролісок)

Пролісок:

Я – квітка надії,
Неначе із мрії,
Людських сподівань,
Рожевих світань...
Дерева ще сонні,
А я – на осонні

Провесною дишу
І збурюю тишу.
Не беріть з собою
Зустрінусь з весною,
В її хороводі
Вам стану в пригоді.

Ведучий:

Де білі берізки зійшлися на поляну,
Там пролісок оком блакитним поглянув.

Ведуча:

Спочатку все трішки
Зелені висунув ніжки,
А потім направив слабкі свої сили, устав.

Пролісок:

Я бачу, година вже тепла, ясна,
Скажіть, діти, це насправді приходить весна?

Діти: Так (*Піднімаються «проліски»*).

1. Я – перша квіточка весни,
Я – пролісковий цвіт.
Я пережив зимові сні
І знов родивсь на світ.

2. У мене очі голубі,
Такі, як неба синь.
Росту між кленів, між дубів,
Люблю я сонце й тінь.

3. Зелені рученьки мої
Листочками зовуть.
Я полюбив ліси й гаї,
Живу я здавна тут.
4. Я вірю: люблять всі мене,
Як весну золоту.
Бо знають, що зима мине,
Коли я зацвіту.

Проліски танцюють під ніжну мелодію. Звучить пісня «Проліски» на слова і музику А. Житкевича

Біг я горою,
Біг долиною,
Розганяв дими.
А на долині –
Проліски сині
Стелять килими.

Приспів:

Проліски, проліски –
Перші весняні квіти.
Проліски, проліски,
Як мені вам не радіти.
Весняний вітер
Голубить квіти,

Береже красу.

А я швиденько
Нарву синеньких
Й мамі понесу.

Крокус:

Гарно, тепло у садку,
Снігу вже немає,
Із-під листя у кутку
Крокус виглядає.
Наче золотом горять
Пелюстки жовтенькі,
І листочки мерехтять,
Ніжні, зелененькі.

Ведучий: Весна перетворилася на зрілу неповторну красуню. З'являється королева весняної флори, одна з найкращих лісових квітів – сон. Ось вони – великі темно-фіолетові, а часом білі квіти.

Ведуча:

Ці квіти милі та ласкаві,
Мені всміхаються й тобі,
Їх цвіт рясний в зелених травах,
Мов озеречка голубі.

Сон-трава:

Якщо ти хочеш міцно спать,
Сходити треба в надвечір'я
У ліс, щоб сон-трави нарвать.

Ведуча:

Я не зірву вас, прощайте,
Без вас я бачу милі сни,
Ростить собі та завітайте
До нас наступної весни.

Звучить пісня «Сон-трава» на слова Г. Гриненко та музику Ю. Рожавської

Хоч у лісі весна,
Ще листочків нема,
Та уже розцвіта
Фіолетовий сон,
Пелюстки розгорта
Між високих сосон.
Серед сонця й весни
Народився в цей час,
Ніжно, лагідно так
Поглядає на нас (двічі).

Мати-й-мачуха:

Я лікую від кашлю, застуди.
З мене чай пити корисно всім.
Мати-й-мачуха звуть мене люди.
Я приходжу із лісу у дім.

Фіалка 1: Ми – фіалочки синенькі,
Наші квіти запашні,

Розцвітаєм ми раненько
Скрізь під лісом навесні.

Фіалка 2:

Вітер пестить нас, гойдає,
Бджоли мед із нас беруть,
Соловейко нам співає,
На віночки діти рвуть.

Ведуча: А зараз, діти, послухайте легенду про фіалку. Колись давно жила на світі дівчина Фіола. Була вона вродлива, ніжна, як весняна квітка, хоч жила бідно, мала добре, чуйне серце.

Після смерті батьків один старенький дідусь забрав її до себе. Він навчив Фіолу лікувати людей різним зіллям. І коли дівчина виросла, то почала допомагати людям.

Одного разу злий дух наслав на дідуса хворобу, але вміння і доброта Фіоли розсіяли чари.

За це розгнівався на неї нечистий і, перетворившись на стареньку бабусю, розпустив по селі чулку, що Фіола – відьма.

Повірили люди наклепам і вирішили спалити дівчину на вогні. Та коли підійшли до неї, то Фіола зникла, а на тому місці виросла маленька квіточка фіалка. Тому й славиться фіалка своїми лікарськими властивостями.

Барвінок:

Недавно ще гула метелиця,
І ще лежав в низинах сніг,
А вже барвінку листя стелиться
Зеленим килимом до ніг.
Воно під снігом і під кригою
Всю зиму зелень берегло,
І перше стрінуло з відлигою
Весняне сонце і тепло.

Ведуча:

Ой, погляньте – чи здалося?
Іде весна довгокоса:
Жене квіти на долину
І пташок до України.

Ведучий:

Все кругом росте,
Буйно так цвіте,
Пестить гори і долини,
Гріє простір України
Сонце золоте.

Ведуча:

Із зеленої сорочки,
Що зіткнув весною гай,
Білі дивляться дзвіночки.
Як зовуть їх? Угадай.

Конвалія:

Це конвалії у гаї
На галявині цвітуть
І ніде, ніде немає
Кращих квіточок, мабуть.

Звучить пісня «Конвалія» на слова Г. Гриненко та музику Ю. Рожавської

Я лісом блукала
І дивний куточок знайшла:
Там квіти-дзвіночки –
Конвалія біла
Під дубом цвіла.

Я в кошик зібрала
Пахучий весняний той цвіт
І вийшла на стежку
Із темного лісу
На сонячний світ.
Блищали дзвіночки,
Мов краплі прозорі з весла,
Я запахи дивні
Весняного лісу
В село понесла.

Медунка:

Я – медунка запашна,
Медом бджіл годую я.
Хоч і схожа на кропиву,
Та не жалю, всім на диво.

Ведучий:

Вчора травка зеленіла,
А кульбабок не було.
А сьогодні – гляньте, скільки
Їх, жовтеньких, розцвіло!
Ах, які вони м'якенькі,
Як притулиш до щок!
Зробимо ланцюг великий
І на голову вінки!

Звучить пісня «Кульбаба» на слова Г. Гриненко та музику Ю. Рожавської

Ой, як піде теплий дощик,
Я згорнусь в зелений кошик,
Придивись!
А коли година гожа,
Я на сонце в небі схожа,
Усміхнись, усміхнись!
Ти вплети мене, яскраву
Ніжну квітку золотаву
У вінок.
В гаю ранньою весною
Підеш ти разом зі мною
У танок, у танок!

Ряст:

Гей, дівчата й хлопці з хати –
Будем ряст у лісі рвати!
Час до хати – ряст топтати
І на той рік дочекати.

Ведуча: Топтати ряст – означає жити, ходити по землі.

Ведучий: «Будем ряст у лісі рвати!» – означає йти до лісу і милуватися рястом, дивуватися його красою. А як замилюєшся, то й рвати не посмієш.

Звучить пісня «Ряст» на слова і музику Ю. Рожавської

Навесні в зеленім гаї
Зайчик сонячний стрибає,
В жмурки грає.
Звеселивши липку трішки,
До берези-білоніжки
Зазирає.

Каже ніжно рясту: «Здрастуй!
Прокидайся, не вагайся,
Ніжним променем всміхайся!
Рясте, здрастуй!

Цвітом рясним, цвітом ясним,
Цвітом синім, білим, красним
В ріднім гаї розцвітай,
Наших діток звеселяй, звеселяй!»

Нарциси:

Білі нарциси – ніжності квіти,
Спомин далекий іще не погас.
Білі нарциси щирим привітом
З рук весняних усміхнулись до нас.

Тюльпан:

Я гордо голову тримаю
І перед вітром не схиляю.
Я жовтий, білий, полум'яний
І, наче яблуко, рум'яний.
В саду я квітну навесні.
Скажи, яке ім'я мені?

(Тюльпан)

Ведуча: Послухайте, діти, легенду про тюльпан. Нідерланди – країна поблизу Північного моря. Проте вона уславилася на цілий світ своїми тюльпанами. Як опинилася там перша цибулина тюльпанів? Про це розповідає поетична легенда. Дуже давно, років триста тому, служив на одному кораблі матрос – вродливий, стрункий юнак, але бідний-біднісінький. І ось припала йому до вподоби капітанова дочка, ясноока красуня із золотавими косами. Вона знала, що в юнака й копійчини зайвої нема. Довідався про це капітан корабля і, страшенно розлютившись, прогнав матроса. Той ледве встиг прихопити з собою ложку та кухоль і цибулину чудової квітки, яку подарувала йому дівчина, коли вони розлучались.

Повернувшись додому, юнак посадив цибулину в землю, мріючи лише про одне: щоб виросла квітка, і щоб була вона така ж прекрасна, як його кохана.

Відтоді південна квітка призвичаїлася до північної країни й стала окрасою палаців, садиб та скромних сільських квітників.

Голландці почали виводити нові й нові сорти тюльпанів. Серед них є і червоні, і білі, і барвисті, і лілові, і золотаво-фіолетові.

Ведучий: А тепер запрошуємо вас на веселе квіткове весілля.

Інсценізація поезії Леоніда Глібова «Квіткове весілля»

Ведучий:

У вишневому садочку,

Під вербою, в холодочку,
Щоб лихо прогнать
І щоб долю звеселити,
Заходились наші квіти
Весілля гулять.

Барвінок:

Не було б таких новинок,
Та хрещатенький Барвінок
Усіх здивував.

Фіалочка:

Він Фіалочку блакитну,
Наче панночку тендітну,
За себе узяв.

*Фіалочка і Барвінок беруться за руки і кружляють у швидкому танку. До них по черзі
приєднуються дівчатка, одягнуті у костюми різних квітів.*

Лілея:

Із глибин лісового озерця,
Від лілейного донного серця,
Виринають лілеї злотисті,
Виводять таночки ігристі.

Бузок:

Один бузок ось під вікном,
А другий – біля ганку.
Один синенький, а той
Біленький, як сметанка,
Обидва ніжні, запашні,
Аж дух вам забиває.
І кожна гілка, як букет,
Із листя виглядає.

Півонія:

Пашить півонія розкішна,
Пелюстки ніжні розпуска,
У неї одяг дуже пишний,
Їй травень плаття дарував.

Незабудки:

Незабудки голубенькі,
Дуже ніжні і малі,
У лісочку на осонні
Між травою розцвіли.
І такі вони несмілі
Налякав їх хтось, мабуть,
Що усім шепочуть тихо:
«Любий друже, не забудь!»

Ведучий:

Літо... Розквітають в луках квіти,
Зеленіють в лісі віти.
Все зелене, молоде
За весною літо йде.

Ромашка:

На стрункій високій ніжці

Біля річки на лужку,
У косинці-білосніжці
Стрів я квітоньку таку.
Ясним оком жовтуватим
Усміхнулася мені.
Я хотів її зірвати,
А бджола сказала: «Ні!»
Від сонечка жовтавого
Йдуть білі пелюстки,
Царівна поміж травами,
Цвітеш все літо ти.

Звучить пісня «Ромашка» на слова Г. Гриненко та музику Ю. Рожавської

Цвіте ромашка золота
У білому вінку,
Мені голівкою хита (двічі),
Немов кружля в танку.
Немов запрошує мене
До себе на ланок,
Де світить сонечко ясне,
Де квітне теренок (двічі)

Ведучий:

Вийшли зрання на гуляння
Українські діти,
Їх стрічали і вітали
Українські квіти.

Ведуча: А зараз, діти, відгадайте загадку. У житі сині вогники горять. Що це? (*Волошки*).

Ведучий:

На просторах поля золотого
Сині зірочки тремтять.
Мов шматочки неба голубого,
Виграють, виблискують, горять.

Звучить пісня «Волошки» на слова Г. Гриненко та музику Ю. Рожавської

Ось від сонця і тепла
Половіє жито,
В нім волошка зацвіла
Синім-синім цвітом.

Ніжні волошки,
сині, волохаті,
Ніби оченята
У малої Каті.

А я в жито забреду
І зірву волошку,
І косички заплету
Квіточку хорошу.

Приспів:

Ніжні волошки,
Сині, волохаті,

Ніби оченята
У малої Каті.

А я в жито забреду
І зірву волошку,
І косички заплету
Квіточку хорошу
Приспів.

Мак:

Розцвіли червоні маки
Вранці по росі.
Я піду і назриваю
Маків для краси.
А тоді найкращу квітку
В коси заплету
І сама посеред поля
Маком зацвіту.

Дзвіночок 1:

А чий то голосочки?
То видзвонюють дзвіночки.
То вони, як телефон,
Розганяють квітам сон:
«Дзень-дзелень! Вставайте, квіти:
Йдуть до вас веселі діти!»

Дзвіночок 2:

Ми дзвіночки,
Лісові дзвіночки,
Славим день.
Ми співаєм,
Дзвоном зустрічаєм:
День! День!
Дзвіночок 1:
Любим сонце,
Небосхил і сонце,
Світлу тінь,
Сни розкішні,
Все гаї затишні:
Тінь! Тінь.

Дзвіночок 2:

Линьте, хмари,
Ой прилиньте, хмари,
Ясний день окропіте,
Нам нашелестіте:
День! День!

Дзвіночок 1:

Хай по полю,
Золотому полю,
Ляже тінь.
Хай схитнеться –
Жито усміхнеться:

Тінь! Тінь!

Чорнобривці:

Ми – гарненькі квіточки,
Маєм гарні брівочки.
Мабуть, всі вже здогадались,
Як гарненько ми назвались.
Гарні квіти біля хати
Навесні садила мати.
Чорнобривці чорноброві
Квітнуть в тиші вечоровій.
Чорнобривці чарівні
Так і просяться в пісні.

Звучить пісня «Чорнобривці» на слова М. Сингаївського та музику В. Верменича.

Чорнобривців насіяла мати
У моїм світанковім краю
Та й навчила веснянки співати
Про квітучу надію свою.

Приспів:

Як на ті чорнобривці погляну,
Бачу матір стареньку,
Бачу руки твої, моя мамо,
Твою ласку я чую, рідненька.
Я розлуки та зустрічі знаю,
Бачив я у чужій стороні
Чорнобривці із рідного краю,
Що насіяла ти навесні.

Приспів.

Прилітають до нашого поля
Із далеких країв журавлі.
Розцвітають і квіти, і доля
На моїй українській землі.

Приспів.

Мальва:

Квітнуть мальви біля хати
І славлять український рід.
Біля віконця їх садить мати,
Щоб берегли сім'ю від бід.

Троянда:

А внизу троянда красувалась
В платті з оксамиту і парчі,
В сонечку веселому купалась,
Омивалась росами вночі.

Флора:

Свято! Всі до нас на свято квітів!

Троянда:

Чуєте пахощі в нашім дворі?
Квіти розквітли в ранковій порі!
Тут на світанку сам дощик ходив,
Білу лілею від сну розбудив.

Мак:

Чисто помилися Мальви в росі –
Личенька круті, рожеві усі.
Нижче під ними красуні Вогні,
Дуже вони до вподоби мені.

Ромашка:

Синій Панич покрутився на тин:
Як поглядає відтіль на Жоржин!
Знаю, він кличе Жоржин у танок:
Свято сьогодні у наших квіток.

Чорнобривець:

А Чорнобривець бровою моргне,
Ніжною тупне – гопак вам утне.

Флора:

Біла Лілея з Майором у нас
У квітнику танцюватимуть вальс.

Звучить «Вальс квітів» П. Чайковського. У танці кружляють квіти.

Латаття:

Латаття золоте
Над річкою цвіте,
Латаття красується,
Аж жабка дивується.

Майори:

Зацвіли майори рясно,
Пестять квіти-пелюстки.
І сміється сонце ясне,
Ніжить променем квітки.

Безсмертники:

Ми – безсмертники золоті,
Квіти в нас сухенькі
І не в'януть без води,
Завжди як свіженькі.
Любим сонце і пісок –
Діти це вже знають
І, як треба на вінок,
Враз нас відшукають.

Братики:

Плічко до плічка
Братики вранці встали –
Хоч коротка нічка,
Солодко ми спали!
А тепер умиєм у росичці бузю
Й на лужок – дивитись літунків і кузю.

Айстри:

Сонце в хмарі
Пахне в'ялим листом.
Всохли квіти, що цвіли колись.
А на грядці килимом барвистим
При негоді айстри розцвілись.
Дощ дрібненький падає росою,
І листочки у саду летять,

Горді, гарні, сяючі красою
На морозі айстри ті тремтять.

Роза:

Процвітала роза
Супроти вікна:
Запашна та гожа,
Пишна та рясна.
Але ось ударив
Лютий студенець –
Листячко обшпарив,
Погубив вкінець.

Ведучий:

Навесні розцвітають квіти
І до осені пишно цвітуть.
А зимою вмирають і знову
Розцвітають, і знову живуть.
Цвітуть квіти, як ті діти.
Земля – їхня мати.
А про все це мусить пильно
Сам Господь подбати.

Ведуча: У народі помітили: хто кохається у квітах, той добріший, ласкавіший, чуйніший. А ще – його вік подовжується, він доживає до глибокої старості.

Ведучий: У тяжку годину підійдіть до своїх квітів, поспіл-куйтеся з ними думкою, словом, обов'язково доторкніться до них руками: до листочків, пелюсток, стебел. Зазирніть у них, розкажіть їм про свої негаразди.

Ведуча: Квіти – це історія народу. Квіти – це наша природа. Квіти – це ми.

Ведучий: Квіти – це душа землі. Їх треба берегти, любити, щоб душа була чистою і світлою.

Ведуча:

Не топчім, не зриваймо квіток,
Цих природи синів і дочок.
Бо поки буде матінка-природа,
В нас буде сила, і життя, і врода.

Ведучий:

Хай засяє сонце в небі,
Хай засвітить навкруги.
Хай зігріє ліс, поле, луки.
Хай цвітуть квіти навкруги.

Ведуча:

І були б вони щасливі,
І пахучі, і красиві,
Якби в полі, в лісі, в лузі
Бачили б їх тільки друзі.

Ведучий:

Ті, які б не топтали,
Без потреби не зривали.
А на клумбах дома, в школі
Висівали б їх доволі.
Доглядали, поливали,

Квіти всім красу би дарували.

Хлопчик:

Метелика ловити я не хочу,
Він квітка неба, хай живе собі,
Хай крильцями барвистими тріпоче,
Щоб радісно було мені й тобі.

Дівчинка:

І квітку лісову не стану рвати,
Її додому я не понесу,
Бо вдома їй джмеля не погойдати,
І не попити ранками росу.
І ні стеблинку, гілку чи травинку
Я не ображу – це страшенний гріх,
Бо в кожній з них живе іскринка,
Що світиться довірою до всіх.

Звучить пісня «Вінок» на слова Д. Чередниченка та музику А. Філіпченка

Ми вінок для Оленки плетем,
До вінка ми ромашку вплетем,
Іди до нас, Мелашечко,
Білесенька ромашечко!
Ми вінок для Оленки плетем,
До вінка ми фіалку вплетем.
Іди до нас, Наталочко,
Блакитная фіалочко!
Ми вінок для Оленки плетем,

До вінка ми барвінок вплетем,
Іди до нас, Андрієчку,
Зелененький барвіночку!
Ось, Оленко, твій віночок!
Йди у ньому у таночок.
Запізнівся ти, Петрусю, –
Вже сплели віночок друзі.
Клич усіх дітей скоріш,
Затанцюймо веселіш.

Підготувала Мирослава Грабінська, м. Львів

9.5. СЕЛО У НАШІЙ УКРАЇНІ

(сценарій може використовуватися на практиці й у студентській групі)

Святково прикрашена зала. На столі застелений вишитий рушник, на якому лежить хліб, уквітчаний калиною та барвінком.

Ведучий:

Село! І серце одпочине
Село на нашій Україні –
Неначе писанка село.
Зеленим гаєм поросло
Цвітуть сади: біліють хати...

Ці слова Т. Г. Шевченка для кожного із нас, хто народився і провів своє дитинство в селі завжди є святими. Село в мальовничому чудовому краю на Черкащині подарувало світові великого Кобзаря – Тараса Шевченка.

Залишивши в 13 років свій рідний край, де б він не був, куди б його не закидала доля, Тарас Шевченко в своїй поезії був вірний неньці Україні, її землі, її традиціям та культурі.

Читець 1:

Летим дивлюся, аж світає,
Край неба палає,
Соловейко в темнім гаї
Сонце зустрічає
Тихесенько вітер віє
Степи, лани мріють,
Меж ярами над ставами
Верби зеленіють.
Сади рясні похилились,
Тополі по волі
Стоять собі, мов сторожа,
Розмовляють с полем
І все то те, вся країна,
Повита красою,
Зеленіє, вмивається
Дрібною росою.

Ведуча: Хоч би де ми не були, незалежно від відстані, з особливими почуттями згадуємо тепло рідного села та рідної домівки. Тут особливий вимір часу, особливе повітря, люди, навіть вулиці, квіти й дерева.

Читець 2-й:

Село – близьке і незнайоме
За стільки років, де б не був,
Спішу до нього я додому,
Мов забарився у степу.
І вигін той, і біла хата
До сонця вікнами завжди.
І приворожний запах м'яти
І глек криничної води
Тут люди з доброю душею,
Яка б не вдарила гроза,
І перед небом і землею
Їх чиста совість, як сльоза.

(Л. Я. Безпалий)

Ведучий: Село – це спосіб життя народу, джерело культури, традицій, звичаїв. Українське село – це рідна земля, дворище та сільська хата, в якій родились видатні вчені – науковці, знані у всьому світі.

Село – це земля, на якій працюють селяни, не покладаючи рук приносячи добробут всім людям і авторитет державі. Існує багато приказок та прислів'їв у нас на Україні: «Земля-наша мати, всіх годує; доглядай землю плідну, як матір рідну; держись землі, то не впадеш».

Читець 1-й:

Земля, що сяє килимами,
Лісами, ріками, степами
Та все оте, що поряд є,
То все найкраще, то моє.
Вода святая, наче криця,
На сонці радісно іскриться.
Хита тополі вітерець,
Спів солов'я святий вінець
Та подих рідної землі
Щоранку у тонкій імлі
Це моя доля, це земля,
Це Україна, бо це я.
Нема країни, як моя
Де медом дихає земля.

(Іван Марійко)

Ведучий: Українське село – це колыска багатьох діячів культури: поетів-піснярів, народних артистів, музикантів, які народились і виросли в селах Черкащини, Чернігівщини, Полтавщини та інших областях нашої країни.

Їх поезія пронизана синівською любов'ю до рідного краю, села, до землі, яка їх зростила, де пройшли дитячі та юнацькі роки. **Борис Олійник** народився в селі Зачепилівка на Полтавщині. Дух полтавської землі, сільські люди з їх непростими долями, печальми, радостями, їх пам'яттю, що сягає сивої давнини стали однією із тем поета.

Читець 2-й:

Як у нашому селі
В крицю вдарять ковалі,
Як у небі голубому
Закурличуть журавлі, –
Так і знай: не за горами
Із пахучими вітрами
З солов'їними піснями
Йде весна по всій землі.

(Б'ють у крицю ковалі (1962) Б. Олійник)

Зайди в моє село – куди твою едему:
Ставок. Хрущі. Гаїв зеленограй.
А молодик такий, хоч зараз в діадему
Даруй своїй Чурай

(Мій борг – 1970) Б. Олійник)

Воно до світу стало й почало
Викохувати й годувать планету,
Від міста делікатно одійшло,
Щоб не збудити змучених поетів,

Без котрих вже не проживе село
Як і поет – без хліба...
Піють треті.

(Село – 1972 Б. Олійник)

Ведучий: Дитячі роки **Вадима Крищенка** минули на берегах річки Хомори у селі Глибочок Баранівського району в оточенні поліської природи. Любов до рідної землі, до роботящого сільського люду, до своєї маленької батьківщини вплітається до багатьох віршів поета.

Читець 1-й:

З роду-племени – ми щирі люди,
Бо любов'ю затуляли гнів.
Вірних друзів ми сердечно любим
І не проkliнаєм ворогів
З роду-племени ми роботящі,
З роду-племени ми сівачі.
І від щастя, від земного щастя
Ми знайдемо загублені ключі.
Благословенна будь, українська хато,
Що гріє наші душі, нашу плоть.
Ні вже ніхто не зможе відібрати
Те, що нам дав, навіки дав Господь.

(Благословенна будь, сл. В. Крищенко)

Ведучий: Поетичне слово поета Вадима Крищенко наповнене і щире, просто не може не обійнятися з мелодією. І мабуть не випадково наші знанні співаки люблять і виконують пісні, народжені його поезією.

Ніхто не залишається байдужим, коли звучить пісня «Долі моєї село» у виконанні незабутньої народної артистки України, Героя України Раїси Кириченко, яка з дитинства вбирала в себе красу при-роди, спів пташок, шум гаїв свого рідного села на Полтавщині. І все своє життя співала для людей, про людей, про «білу хату під горою».

Звучить пісня «Долі моєї село», сл. Вадима Крищенко, муз. О. Осадчого

З хати отчої, із двору
Бита стежка в осококах
Повела мене у райдужні світи.
Тільки йде завжди зі мною
Біла хата під горою,
Щоб не втратила сільської доброти.

Приспів:

В радості і в печалі
Знову село згадаю,
Душу мені зігріє
Ласка і тепло
І на крилі ясному
Ніби лечу додому –
Кличе мене до себе
Рідне село.
Там дитинство пролетіло
На весняних білих крилах
Ой, журавлики дитинства, журавлі...
Та моя селянська врода
Посміхнеться – не заплаче,

Бо тримається на житньому стеблі.

Приспів.

Ведуча: На превеликий жаль зараз не все гаразд у наших селах з кожним роком все менше і менше народжується дітей. Молодь залишає село, їде в місто, шукати собі кращої долі.

Біль, тривоги поета вилилися у його віршах.

Читець 1-й:

Пустіють хати. Вмирає краю рідного села,

Хати пустіють і дітей немає.

І світлих вікон лагідне тепло

Все меншає й тихесенько зникає.

Вмира село. Лиш кілька димарів

Пускають в небо викрутаси диму.

На вулицю дідок старий забрів

Й вмоча цигарку у борідку дивну.

Вмира село, не витерпівши бід,

Викреслює з життя свою адресу.

І рветься ниточка, що зветься родовід,

А ви горланите про поступи прогресу.

(Вадим Крищенко)

Ведучий: Душа людини приростає невидимими корінчиками до того місця, де народилася, де знає усі вулички та стежинки. Так і **Микола Луків**, який народився в селі Куманівці, що розкинулося на межі Вінниччини й Хмельниччини. Любов до рідного краю, його краса відчувається в таких віршованих рядках:

Цвіте барвінок, ряст цвіте

І терен зацвітає

І соловей співа про те,

Про що віки співає.

Звучить пісня «Росте черешня в мамі на городі» (сл. М. Луківа, муз. А. Горчинського)

Ведуча: **Микола Стратілат**, заслужений художник України, з села Макіївка на Чернігівщині пише: «Назавжди залишається тасмницею, прихованою в людській свідомості, як приходить той момент, коли починаємо розуміти, а не просто відчувати матір, рідних, село, свою хату, батьківщину, а головне, коли входить в нашу душу оте почуття любові і духовної єдності зі своїм корінням. Приходить в ранньому дитинстві, фіксується десь у глибинах свідомості, але розумом починаєш осмислювати все набагато пізніше.

Читець 2-й:

Моє село

Є у світі тисячі доріг

А моя – в село, в дитинство повертає,

Дуб старий ці спогади зберіг,

Кращої землі ніде немає.

Цвіт акацій вабить і п'янить

Зорі по-святковому тут сяють,

Світ дитинства – зупинись на мить,

Бо якось дуже серденько болять.

(Тетяна Кащей, Волинська обл.)

Ведучий: І це дійсно так. Час спливає швидко, дещо стирається з пам'яті, а дещо назавжди залишається і хто поїхав з свого рідного села з часом починає краще і глибше розуміти свого життя. Це відчуття з'являється особливо тоді коли їдеш додому, до рідного села, до дворища, де виріс. Звідки кожного із нас відряджала мати, а потім зустрічала.

Звучить пісня «Мамина вишня» на сл. Д. Луценка, муз. А. Пашкевича

Знову наснилось дитинство,
Тепле, як гарна весна.
Вишня вдяглася в намисто,
Мама щаслива й сумна.
Там за село проводжала
Долю мою молоду...
Щедро мені щебетала
Мамина вишня в саду

Ведуча: Вірно кажуть, що людина живе доти, доки про неї пам'ятають. Так можна сказати і про батьківську сільську хату і про рідне село загалом. Вони у пам'яті завжди, бо не можливо забути того, що було часткою твого життя. І скільки б років не минуло, а серце щемить бо незагоєною раною живе у ньому село.

Читець 1-й:

У місті осінь нині урочиста,
А думкою я у своїм селі.
О цій порі, до другої Пречистої
З городів позбирали картоплі.

Лиш гарбузи виблискують бокасто
І зеленіють буряків рядки,
Горять жоржини, пломеніють айстри
І мальви запишались як дівки.

Ще не пора дощів і падолисту,
Та щемно в'януче зело
Маріє Діво, Омофором чистим
Укрий моєї пам'яті село.

(Лариса Юхименко, Київ)

Продовжує звучати пісня «Мамина вишня»

Підготувала: **Полозенко Л.П.** – зав. інформаційно-бібліографічним відділом наукової бібліотеки НУБіП України.

9.6. УКРАЇНА І ВСЕСВІТ

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО КВК ПРО ДОВКІЛЛЯ

(матеріали можуть використовуватися на практиці й у студентській групі)

В день цей сонячний, у ранковий час
Святкує весь наш дружний клас,
Радіють з нами друзі і батьки,
Бо ходимо ми в школу залюбки.

Предмети в школі різні ми вивчаєм,
І один одному завжди допомагаєм,
Отож побачимо сьогодні на цій сцені
Чудовий про природу КВК.

Капосниця:

Ви хто такі? Чого сюди зібралися?
А я – запрошення не дочекалася!
О! Та тут я бачу своїх друзів,
Такі непослухи, такі ліниві, бузі!

Що? Ні хіба? Та не обманюй,
Завжди ідеш ти на урок – останній,
Природу з вас ніхто тут не шанує,
Я все, учителько, вам розповім, нехай всі чують!
Андрій жбурляв у пташку камінці,
Мар'яна кидала у парку папірці,
А ваш Володя влітку, як був в лісі –
Зробив пожежу: там гасили цілий місяць.

А ти? Мурашкам вилив в їх домівку суперклей.
А ти – спіймав метелика й сховав в портфель
А! Стало соромно? Це правда чиста!
Ви всі – непослухи, я всіх знаю в цьому місті.

Дівчина:

З такою гостею краще справ не мати,
Для чого ж дітям святкувати заважати?
Чого ж ти, Незнайомко, нас лякаєш?
Погано ти ще клас наш знаєш!
Ми всі сміливі і веселі, дружні діти,
І труднощів не боїмось зустріти,
Наш клас природу старанно вивчає,
Пташок годуєм, в місті підмітаєм,
І папірців ніколи ми не розкидаєм.
Наш клас завжди готовий до пригод,
Ми, школярі, такий народ!
Гей, друзі, швидше вже на КВК ідем,
На всі питання відповідь знайдем.
Візьмем з собою гарний настрій, компас, карту,
І ще, звичайно, пісню взяти варто.
Звучить пісня про природу.

Звірята:

Шановні школярі, малята,
Ми – лісу мешканці, пташки й звірята.
Ми в КВК хочемо також участь брати
І зможемо вам, друзі, помагати.
Природу-матінку ми знаємо прекрасно,
На допомогу їй завжди приходим вчасно.

Фея-екологія:

Любіть, шануйте, діти, матінку-природу,
Зимовий сніг, весняне сонце чи негоду,
Хай на землі навколо чисто й гарно,
Повітрям свіжим дихатимуть люди.
Тож поряд математики й історії
Наука є важлива – екологія.

Фізична карта:

Я – карта фізична, я завжди є з вами,
Коли помандруєте, діти, світами,
Завдання цікаві вам приготувала,
Пора для змагання найкраща настала.

Компас:

Я – компас, всім показую дорогу,
Готовий завжди вам прийти на допомогу,
Бо вірний напрям руху знаю я,
Природа – рідна матінка моя.

Фея Екологія дає завдання командам.

9.7. НАТУРФІЛОСОФСЬКІ ОСНОВИ ДАВНЬОГРЕЦЬКОГО МІСТОБУДУВАННЯ

(формування гуманної особистості засобами історико-екологічної освіти)

Живи у гармонії з природою

Антична мудрість

Людина повинна жити відповідно до законів природи – до такого висновку прийшли давні греки вже 2,5 тис. років тому. Сьогодні, на початку нового тисячоліття, коли про екологічну катастрофу, руйнування природного середовища внаслідок діяльності людини у всьому світі, напевне, необхідно звернутися до мудрості цього дивовижного народу й подивитися, як їм це вдалось – жити відповідно до законів природи. Що це означало в повсякденному житті? Адже найбільш глобальні екологічні проблеми вирішувалися древніми греками ще 2,5 тисячі років тому.

Поняття «екологія» походить від давньогрецького слова «ойкос», що означає «дім». Природа – як спільний дім для всіх: рослин, тварин, людей.

Для дивовижної цілісності класичного грецького сприйняття світу особливо характерне поняття «космос», що одночасно позначало Всесвіт, природу, порядок, вищий закон розвитку й красу. Греки вірили у всесвітній закон природи, що панував над людьми і богами, втіленням якого є доля – мойра.

Вони були значно мудріші за нас! Уже тоді вони, розмірковуючи, навчилися розуміти великі істини, які й досі не можуть осмислити наші сучасники.

Це, перш за все, їх відношення до життя. За їхніми переконаннями, це була не просто форма існування білкових тіл, а єдність духа й матерії. Вони бачили яскраву, живу картинку природи. Усе уявлялося їм живою істотою, розумною, одухотвореною. Ідея єдності природи, єдності усього космосу є центральною у їх натурфілософському світогляді й способі життя.

З кінця XVIII ст. до н.е. давньогрецьке суспільство переходить до класової стадії розвитку. Створюються міста-держави, тобто поліси, виникнення яких було підготовлено попереднім розвитком грецького суспільства. Міста зароджувались як особливі місця, що символізують центр племені, де зосереджувалося його суспільне життя зі своїм особливим устроєм і структурою. Саме грецькому полісу зобов'язана людська культура такими поняттями, як «особистість», «свобода», «суспільний дух» та «суспільна спільність». Найбільш повно ці ідеали розкрились у містах-державах, де панував демократичний лад і дух.

Виникає й розвивається, сягаючи досконалості, монументальна архітектура, що втілила на практиці усталені уявлення про космос, красу й досконалість людини та богів. Це був період, що увійшов в аннали історії як «Золотий вік», «П'ятдесятиліття» або «Епоха Перікла». Він зібрав в Афінах багато знаменитих учених і діячів культури та мистецтва. Це був великий збір геніїв своєї епохи – Фідій, Сократ, Софокл, Геродот, Анаксагор, Перикл, Астезія та багато інших. Їх погляди на розвиток природи, суспільства й людини пережили століття й тисячоліття. Сьогодні вони залишаються співзвучними думкам і справам наших сучасників. У цьому великому «будівництві» втілювалося істинне ставлення греків до свого міста-держави, навколишнього середовища, своїх головних святинь і людини взагалі. Зародження грецької архітектури почалось у другій половині XVIII ст. до н.е., коли сільські общини починають поступово перетворюватись на округи, а потім на міста-держави. У полісі обличчям міста стає не палацовий комплекс, а його громадянський та культурний центр.

Усі чудові творіння афінських зодчих були зосереджені на Акрополі (верхнє місто), який став центром і символом їх демократичної вільної держави. Проте вулиці міста залишалися вузькими й кривими, будинки – вузькими, приземленими. Лише новий, тільки-но відбудований порт Пірей свідчив про розвиток усіх сторін життя, який переживали тоді Афіни. Перикл особливо турбувався про оздоблення та упорядкованість рідного міста.

На ринковій площі, «агорі», він посадив улюблені греками тіністі платани, а в передмісті Афін, у гаю спорудив колонади, що давали тінь у період нестерпної південної спеки. Найбільш красива колонада – портик, прикрашений живописом Полігнота та інших майстрів – стояла на агорі. Головною спорудою Акрополя вважався храм, присвячений головному міському божеству (покровителю і захиснику міста). Храм у всі часи був центром духовної єдності поліса. Греки не любили проводити великі нівелювальні роботи й уникали брутального поводження з природним середовищем. Але все ж, у міру необхідності, застосовували насипи й інші спорудження (наочний приклад – так звана полігональна стіна в ансамблі Дельф, що укріплювала схил пагорба, на якому був розташований храм Аполлона). Грецький зодчий так ставив свій храм, що він не лише вписувався в навколишній пейзаж, але й сама зона природи – виступ або схил – ставали частиною його образу.

Не менш головною, і важливою, аніж храм, була агора – місце народних зібрань у всіх грецьких полісах, що, звичайно, розташовувалось неподалік Акрополя. Основна влада в Афінах була в руках народних зборів. Більшість у них належала людові, що працював у майстернях, торговцям і морякам із Пірея. Народ сам вирішував тут свою долю й був у цьому кровно зацікавлений. Засідання народних зборів були захоплюючим видовищем. Це було блискуче змагання в красномовстві, що торкалося життєвих інтересів народу.

Місто, дім – це місто, де для дітей і для дорослих є те, що найкраще за все у світі. Тому вони й ставилися до навколишнього середовища – свого міста, – як до своєї рідної домівки. Поняття дому, сім'ї, міського суспільного життя злилося для грека в єдине ціле. Це було його гніздом, центром усього життя, основою, з якої зароджувався повсякденний досвід.

Священний центр поселення символізує його центральна площа, общинний дім, святина чи храм. У кожному будинку теж було таке місце, де зосереджувалося все життя сім'ї, його серце – хатнє вогнище.

Вогнище є невід'ємною частиною поняття «дім», він надає звичайному притулку характер житла і є важливою ознакою присутності людини, оскільки лише людина серед усіх істот, що живуть на землі, має владу над цим божественним природним даром – вогнем. Немає жодного народу, який би не намагався пояснити своє походження. Згідно з більшістю міфів вогонь – це велике благо природи й людського життя. Згадайте всесвітньо відомий міф про Прометея. Вогонь як священний центр сім'ї й общини символізує її єдність і її зв'язок з прабатьками-предками. Стихія вогню взагалі усюди пов'язується з ідеєю чистоти й непорочності. У міфах античної Греції говориться, що біля священного вогню богині Гестії збиралися на общинні трапези. Й досі людина зберігає особливе відношення до вогню. Можливо, саме так розуміли греки свою головну екологічну задачу – жити згідно з законами природи, – коли займалися будівництвом свого житла і міста в цілому?

Історія донесла до нас ім'я одного з найвідоміших грецьких архітекторів – Гіпподам із Мілета. Він спланував кілька грецьких міст – Фурії (445 р. до н.е.), афінський портовий район Пірей, Родос (можливо). Він був не просто архітектором, він був справжнім філософом. Коли він проектував свої міста він думав не тільки про те, як будуть виглядати вулиці, він думав про майбутній державний і суспільний устрій. У місті і державі він вважав за потрібне мати три головні частини: священну, суспільну і приватну.

9.8. ЗОЛОТА ОСІНЬ В ПОЕЗІЇ

(літературна композиція, присвячена формуванню естетичної культури)

Звучить музика пісні «Осіннє золото», сл. Дмитра Луценка, муз. Ігоря Шамо

Багряний лист в гаю кружля
Шумлять отави молоді
Чого ж, чого вдягла земля
Рясне осіннє золото?
Втрача в гаю верба густа
А я гублю ясні літа
Своєї юності...

Веселе літо згасло. Вересень зробився повноцінним господарем у природі. Холоднувато стає вранці й уночі. Лише вдень пригріває сонечко, немов нагадує що ще літо. Частіше йде дощ. Ліс стоїть сумний і мовчазний. Дуже скоро деревам доведеться скинути свій наряд. Повільно кружляє в повітрі жовтогарячий листок. Горобина обвисла червоними розкішними гронами. Наскільки прекрасний сад, коли у світлі сонячних променів тішать око листя своїми яскравими барвами й вигадливими комбінаціями відтінків.

Осінній сад

Осінній сад мого дитинства
Такий далекий, та – близький
Пожовклий лист кружляє містом
І стелиться мов пух м'який.

Ночами сниться рідна хата,
Деся там, за обрієм, весна
І стомлена чекає мати
В хустині смутку край вікна.

Осінній сад, неначе тато,
Мене до серця пригорта.
І я цілую винувато
Його терпкі й гіркі вуста

(Ліна Шаварська)

Ось і настала осінь. Вона ще недавно сиділа, причаївшись у високій кукурудзі на полі. У зв'язку з цим Ліна Костенко писала:

Де ж ти поділось?
Куди подалась?
Осінь, ось вона, осінь!
Осінь, ось вона, ось.

Вересень – це назва першого місяця осені і зв'язана з вересом – рослиною, яка росте на Поліссі. Саме у вересні на початку цвіте верес, покриваючи соснові бори, торфовища та піщані пагорби. У вересні дні стають коротші. Удень світить яскраве сонце, тепло, а вночі температура часто опускається нижче 0. Земля інтенсивно віддає тепло, стеляться тумани. На полях збирають урожай цукрових буряків. Вересневі дні кваплять хліборобів до роботи. Високо в небі роблять своє останнє прощальне коло запізнілі журавлі. Вони ще раз нагадують нам, що прийшла осіння пора. Журавлі відлітають у вирій і сумно курличуть.

Дальні журавлі

Вже журавлі тривожать небеса –
Відлітний клин повільно відпливає.

Гаряче літо вусиком вівса
У комірчині тихо висихає

Вода в ставках спинилась і стоїть
В тяжкій задумі береги зелені.
На зламі двох натовлених століть
Ця рання осінь просурмить крізь мене.

В прощанні серце вкотре заболить
Сумне «курли» відлунням озоветься
Я прошепчу: «Любіть його, любіть,
Коли вам в небі стрітися доведеться»

І заспішу у мамине село,
Бо вже дорога дальня не під силу,
Та хоч би як у світі нам було,
Ці журавлі повернуться, Василю.
І принесуть надію на крилі,
У вік наступний кожного покличуть,
І прокурличуть радісній землі
Твої слова, на диво поетичні.

(Ганна Чубач)

У перші осінні дні на якусь мить душу покриває смуток. Ми поринаємо в роздуми про сенс людського існування. Мабуть це є ознаками того, що настало найкрасивіша пора року, яку оспівали художники, композитори, поети. Настала золота осінь.

Заблукала осінь між беріз і кленів.
Заховалось літо у моїм саду.
Тільки на горбочку два дубки зелені,
може я між ними ще тепло знайду.

Може ще зігріє душу і надію,
і проміння в'язка упаде до ніг,
Може ще здійсниться моя тиха мрія:
Ти прийдеш до мене з тисячі доріг

(Ніна Гаврилюк, Зб. «Коло вічного двобою» Переяслав-Хмельницький)

Зазолотились пагорби, бо ж осінь,
Пливуть хмарини, сонечко цвіте,
Дніпра святого дивовижна просинь
Уже сумами тихими мете

Торкається душі моєї сум цей
Бринить, летить крізь сивину думок,
І з осені, що котиться довкола
Плете для всіх цей золотий вінок

(Іван Кірілов, зб. «Серед сподівань»)

Мелодія золотої осені

Мелодія літа повільно стихає,
Осіння ж – її естафету приймає,
У вирій уже відлітає пташина,
Із сумом лишає вона батьківщину

Природу задума ясна огортає,
Велична краса її скрізь прикрашає
Осіння мелодія всіх зачаровує,
Симфонію барв щиро всім роздаровує.
Ось ніжні айстри чарівно всміхаються,
Жоржини поважні, ідуть у танок,
Ясні чорнобривці й собі прибираються
Стеляться в златавий, святковий вінок

(О. Кузьміна, Київ)

У різні часи і в різних місцевостях жовтень – місяць називали по різному – зазимник, листобій, перелітник. Та прижилася й залишилася нинішня настальгійно-прониклива назва – жовтень. Адже саме в цей передзимній місяць найбільш красивий і червоно-жовті ватри кленових островців, сором'язлива усмішка осінньої кульбаби, припізнілі щедроти кущів шипшини, горобини, калини.

Кленовий лист кружляє за вікном.
Час бавиться, сумує, виграє,
мов перелітна птаха.
І крилом барвистий килим осені снує.

Довкруги сріблиться сизий деревій –
Віночок променів на золоту струну.
Сумна берізка зиркнула з під – вий,
за поле смиче хмарку дощову

(Ніна Гаврилюк, зб. "Коло вічного двобою", Переяслав-Хмельницький)

Жовтень – другий осінній місяць. Дерева одяглися в жовто-гарячий колір. Назва «жовтень», як стверджують давні джерела, була відомою ще за часів Київської Русі.

Бринить буяє жовтень скупими барвами осінніх квітів, ошатним багрянцем лісів. Радую нас погожими днями та прохолодними вечорами. І все частіше небо вкривають хмари, все сильніше дме вітер.

Осінній етюд

Вже знову грає осені струна,
Каштани ронять помисли вишневі,
О зрілість! Чом така сумна? –
Твої ж дари і щедрі, й недешеві.

Хай поливає з неба дрібний дощ
На жовте листя в золотій короні
І на асфальтах невгамовних площ
Туман осінній дихає у скроні

Зайду до церкви, тихо помолюсь,
Душа сприйме, як світле очищення
І сам якимось чином знадоблюсь
У світі, що приносить сотворіння
(Юрій Удод, зб. «Сонячний Київ»)

Кінець осені – це листопад.

Чудова, захоплююча палітра осіннього лісу. Уже і листопад наступив. У народі кажуть: березень і листопад як братові брат. У цьому є сенс: останній місяць осені з нестійким і надмірно конозистим характером чимось скидається на перший весняний, обидва відмежовують різні пори

року. Якщо, скажімо, березень запрошує в гості весну, то листопад замикає ворота осені. Тож і мовиться що він «жовтню син, а зимі рідний брат». Генеалогія місяця досить давня і цікава. Листопад здається, не потребує особливого пояснення. Під цю пору з дерев опадає останнє листя, ліс стає не затишним, природа налаштовується на зимовий спочинок.

Біднесенький мій ліс, він зовсім задубів!
Він ждав мене і думав про розлуку
Вже листопад підкрався з-за дубів
І гай знімає золоту перуку
Синіє день, як пізні капусти.
Приходив дощ, а потім було зимно.
Біднесенький мій ліс!- він крила опустив.
Нема грибів, хоч би який мізинок.

Біднесенький мій ліс, хіба уже пора?
А може ти ще в осені побудеш?
Завернеш птиць сріблястого пера,
одягнеш листя і звірят побудиш...

(Ліна Костенко, зб. «Триста поезій»)

Ізнову осінь – листопад
І журавлині зграї
І в золотій задумі сад,
І небеса безкраї

І знову села і міста
В легку печаль повито
І душу ніжність огорта:
Не рік, а вік прожито

(Микола Луків)

Листопад – традиційно багатий на свята й ужинки. Завершується жнивні роботи, хиляться й духовні жнива: люди дякують богам за хліб насущний, за засвоєнні уроки життя – добра милосердя, злагоди. Саме в листопаді підбиваємо підсумки року, що минає, сподіваючись на краще майбутнє року наступного. Крім того останній місяць осені на народні звичаї і свята.

Їхав Михайло на білім коні
Килим стелили сніжинки дрібні,
В білім поклоні схилялись дерева,
В хмару заплугався промінь рожевий.
Їхав Михайло до стольного града,
Ждали його і виходили раді.
Знали: від лютої стужі-зими
Київ затулить своїми крильми.
Вісточку ніс він із небо киянам:
Знову святі повертаються в храми,
Дзвони озвуться на кругах Дніпрових,
Й житимуть люди в добрі і любові....

(Ганна Дудка, зб. «Храм любові», Київщина)

Кожному із нас відомий термін «бабине літо», яке існує тільки осінню. Тож згідно народного повір'я нараховують аж три періоди бабиного літа. Перший – молоде літо, триває від 28 серпня до 11 вересня. Починається з горіхового, третього Спаса. Друге бабине літо – старе, яке

починається 14 вересня на Семенів день. Існує прикмета, яке старе бабине літо таке й осінь. Третє – співпадає з Михайлівськими днями. По його закінченню починається вже зима.

Бабине літо

Знов хвалив дощ на всі лади
Хмар набурмосені ряди
Вітрисько небо гнав щосили
Противна мряко, підожди!
Ой, бабо! Бабо! Йдіть сюди!
Куди ви наше літо діли?

Звелася баба з-за бузку,
Набрала синяви в струмку,
У небо стомлено трусила,
Котила сонечко в вінку
І пісню сонячну дзвінку
Дірявим решетом носила

В палкі останні теплі дні
Цвісти так хороше мені –
Ромашка лагідно зітхала
А баба осінь в бур'яні
У неба синій пелені
Маленьке літо колихала
(Тетяна Чорновіл, 2011)

Забарилося бабине літо

Забарилося бабине літо,
Жовте листя на землю летить
Небо хмарами сірими вкрите,
Ліс спустошений сумно шумить
Де ж поділося ти, бабине літо,
Заблукало в осінній імлі,
Ждуть тебе і старенькі, і діти,
Всі чекають тепла на землі.
Повертайся до нас, тепле літо,
Привітай своїх діток теплом,
Хай ласкаве всім сонце світить
Над містом й над кожним селом
(Гердріх Акулов)

Бабине літо

Осіння тривога в повітрі розлита,
Осіннє безсоння співа над чолом,
А бабине літо, а бабине літо,
А бабине літо ще гріє теплом.
Птахи легкокрилі у небо відбились,

Хрещені неправим чи правим судом,
А ми залишились, а ми залишились
А ми залишились над рідним гніздом.

Тут мамине поле, тут батьківське жито,
І усмішка мила, і пісня дібров,
І бабине літо, і бабине літо,
І бабине літо теплішає знов.
Іду по стежині, де спогад повитий,
Твоїми слідами за рідним селом
І бабине літо, і бабине літо,
І бабине літо зігріло теплом.
(О. Матвієнко, Одещина).

Бабине літо

Відійшло уже літечко босе,
Не повернеться знову назад,
І рудою лисичкою осінь
Непомітно прокралася в сад.

І розвісила скрізь павутинки,
Що горять проти сонця сріблом,
І можливо, лише на хвилинку
Нас зігріла останнім теплом.

Приспів:

Бабине літо, бабине літо,
Бабине літо як сон, поміж нас
Ніжність остання рікою розлита,
Лине задумливий осені вальс

Сяє неба блакитна хустинка
В цей обман вірять ниви й гаї
Нас зв'язала тонка павутинка,
Не порвіть ненароком її.
Літо бабине казку шепоче,
Я послухаю і обманусь,
Бо я вірю у сон цей охоче,
А прокинутись просто боюсь

Приспів:

(Слова Віри Коваль, музика Анатолія Сердюка)

Не тільки письменники, поети описують красу золотої осені та пишуть вірші, а й пересічні українці. Адже кожен із нас любить рідну землю, природу та довкілля. І тому спостерігаючи це все у душі кожного народжуються чудові розповіді та вірші.

І ось що пише Наталія Шиманівська з Івано-Франківська *(Порадниця, 19/11-2015) в статті «Останні штрихи осені»*:

«Вона схожа на рудоволосу дівчину із зеленими очима, яка розмальовує світ барвистими кольорами: жовтий – колір радості і сонця – ретельно нанесе на кожний листочок, а потім ніби зіпсоване фарбами полотно. А люди тішаться опалим листям, збирають його, плетуть пишні вінки...»

Ой, осінь, осінь, барви чудотворні!
Як журавлі кричать твої: – Курли!
Які минають люди неповторні!
Хоч би іще хоч трошки побули!

Уже дерева – як рогаті олені
Останнє листя облітає з крон.
Душа стоїть у пам'яті, як в повені.
І тільки світить баками Харон.

(Ліна Костенко).

«Ще зовсім недавно луки та поля зоріли квітами, гілля дерев угиналося від налитих медом плодів, і осінь щиро всміхалась, даруючи людям теплі сонячні дні. Осені хотілось веселитися: пошуміти дощиком, посипати градом, а потім висушити все сонцем, зірвати пелюстки квітів і вітром рознести по степах, поспівати пісень разом із пташками, пограти в піжмурки з вітерцем у густому садку...».

Золота осінь

Палає листя горобини,
Не погасить його дощем.
Та пісня в небі журавлина
Минає в моїм серці щем.

О, люба осінь, щедра мати!
Узори золоті твої,
Ти можеш землю так вквітчати,
Що і не снилося мені.

Пливе, сумує павутина
За літом і погожим днем,
А ти цвієш немов дівчина
І усміхаєшся дощем.

Разом з дощем я б душу вилив,
Про наболіле, про святе...
Птахів я проводжаю в вирій,
Збираю листя золоте

(Володимир Мартиненко, зб. «Душі моєї струни або моя принцеса»).

«І ось мати-земля зажадала спокою та відпочинку. То ж осінь вередує: жмугами рве листя з дерев, кидає додому й топче холодним дощем...»

А на клені залишається самотній сухий листочок – останній штрих осінньої печалі. Зима вже витрушує сріблясті сніжинки з рукавів, а осінь, важко зітхаючи подихом вітру, забирає на згадку сухий покручений листочок клену – пам'ять про ще один рік...» *(Н. Шаманська)*

А листя, мов зорі, летить на асфальт
Багряно-червоне, жовте, зелене
Кружляли навпростець, навмання, наугад...
Ловлю у долоні листочок клена.

Він тихо сповідується у самоті,
Прожилки, як нерви, стислись од болю.
У неприкаяній його простоті
Неначе читаю і свою долю
(Григорій Козаков, зб. «Я у вересні народився»)

Осінь

Прозорим золотом пливе

Осіннє сонце гасм
Буває, дрібний дощ піде
І ліс, неначе, задрімає
Висять на гілочках краплини
Тихенько вітер їх гойдає,
Пожовкле листя без зупину
На землю лагідно спадає
Калина з гронами важкими
Тяжко нахилилась
Берізка з довгими косами
Дубочку поклонилась
Тумани річечку покрили
Лягли на різнобарв'я трав
І з криком птахи пролетіли
Похмуро сірий день згасав

(О. Стрільцов, Київ)

У 1982 році закінчила Українську сільськогосподарську академію (нині НУБіП України), економічний факультет Грохольська Людмила Іванівна. З 2002 року вона автор поетичних збірок, окремих віршів і написів та поетичних розділів «Барвінковими стежками», «Жагуча мить життя». У них авторка відтворює поетичну красу рідного краю його ауру добра, духовну красу народу. В її творах відчувається закоханість в рідну Україну.

У збірці «Золоте перевесло» (2009 р.) є чимало віршів про пори року: зиму, осінь, весну, літо. Ось деякі з них про осінь.

Осені золоте руно
Осені золоте руно
Огортає плечі,
Гріє сонячно – воно
Прожитих років вервечки.

Зозулясте павутиння
Пролітає мимо.
Сонячне тепло
Душу зігріває мило.

Знову осінь золота –
Рік минув благополучно,
Повні урожаю «закрома»
Піснею вітає гучно

Пролетіло літо
Достигли яблука в саду –
Як швидко пролетіло літо...
Гомонить вітерець в траві,
Шепоче ніч прощальна тихо,
Ця ніч єднає літо й осінь,
Між тими мить, що визначає час.
До півночі ще тепло досить,
За північ – дощ танцює вальс.
Упала злива на зелені коси,
З дерев змиває перегрітий пил,

Свої права встановлює тут осінь –
Готує за собою міцний тил
Стіну води стрічає вересневий ранок –
Осіння віхола лютує угорі.
І сумно стало, вийшовши на ганок,
До школи йдуть маленькі школярі.....

Осінь заходить у пору
Сипле краплі дощик додолу,
Літо відходить кудись.
Осінь заходить у пору...
Мить – і серпень в минуле злетить,
Сад ще стоїть у плодах –
Яблука й груші нагулюють соки
Вітер вільно гуляє в рядах
Сонце рум'янить яблука боки.
Скоро багрянцем заміниться ліс,
Золотом замерехтить береза...
Он кавунами повниться віз
Й диня туди забереться.
Вже досягає калина у лузі,
Маки розсіюють маки в окрузі,
А горобина шляхетная пані,
Розчервонілась в ранковім тумані.

(Людмила Грохольська)

Студенти, які навчалися і навчаються в університеті (УСГА, НАУ, НУБіП) не тільки вивчали і освоювали свої майбутні професії, а й писали друкували свої статті, вірші на шпальтах газети «За сільськогосподарські кадри» (сьогодні це «Університетський кур'єр». У них студенти висловлювали своє, захоплення Голосієвим лісом, своєю альма-матір'ю.

Ось що пише студент економічного факультету В. Цимбал (економічний факультет, 1966 рік) :

«Золота осінь стоїть в Голосієві. З кожним днем змінює свої фарби старий ліс. Він стоїть мов загартований в своєму казковому вбранні. Задумливо схилившись над ставками, верби купують свої віти в зеленій воді. Широколисті клени і явори першими злякались осінніх холодів і поскидали додолу розкішне вбрання. А осикам, мабуть, найхолодніше: видно, як тремтять на гіллях листи».

Осінь в Голосієві
Зябко кутається в тумани
Голосіївський тихий ліс.
Щось пригадують про кохання
білокорі гуртки беріз
Ліс – як пам'ятник величавий
все піднісся, немов заграва
догораючих літніх днів
І, здійснивши таку заграву,
промінь виходу не знайшов,
заблукавши в прив'ялих травах,
між деревами захолов.
Захолонувши загарує,
Коли росами заблистить...

Вийди в ліс. Послухай. Чуєш?
Чуєш? Промінь жовтим листям шелестить.

(Віктор Малько, агрономічний факультет, 1958 р.)

«Столітні дуби! Німі свідки історичних подій. Не одне людське покоління пережили вони. О, якби вони могли розповісти про свої рани! Стоять мовчки, гордовиті зелені велетні, серед лісу, злегка покрившись позолотою, немов вичікують, що знову повернеться літо». *(В. Цимбал)*

Осінь

Як сивина торкається висків
І голову ледь-ледь посеребрить
Так осінь доторкнулась до листків,
Голосіївський ліс місцями багрянцем горить.
Іду стежками я знайомими
І хвилювання в серці знов бринить...
Гілками ліс, зелено-жовтими
Вітає мене й ніжно шелестить.

(В. Завадський, факультет механізації, 1960 р.)

«Яка ти чудова голосіївська осінь! Як жаль прощатися з тобою. Мене ти зустріла чотири коки тому привітно, ласкаво, як кожного, хто вперше переступить поріг нашої альма-матері»

(В. Цимбал)

В Голосіївський ліс осінь прийшла
Жовтогарячі фарби з собою принесла
Клени, дуби, явори та осокори
Кучеряві верби та стрункі тополі
Їх так осінь розмалювала
Що й не пізнати їх в голосіївськiм краї
Та ще берізка білокора десь заховалась
Невже золотих фарб вона злякалась
Та ні і ось вона з'явилась
Своїм нарядом похвалилась
Спустила свої жовтогарячі віти до землі
Тепер уже пора Голосіївському лісі
Готовитись до сніжної зими.

(Л. Полозенко)

Казкова осінь

Розпустила осінь золотаві коси,
У багрянi шати одягнула гай.
Непомітно грає сонця промінь косий,
Затихає гомін журавлиних зграй.

Ніби зажурились скривджені тополі –
Молоді, а в скронях золота покiс.
І озимі сходи мов принишкли в полі,
Слухаючи казку чарівних беріз.

Стелиться під ноги листя край дороги,
Одинокий лебідь – в дзеркалі води.
І неспокій в серці, і в душі тривогу
Раптом поселили перші холоди

Хоч сонливі ранки топляться в тумани,
І сльозами небо дише кожну мить –
Синьоока мавко, мрійнице кохана,
Без тебе не можу жити і любити.

(П. Сорока, НУБіП 2012 р.)

Ось і закінчилась осінь. Прийшла зима з морозами та білим снігом.

Прощай ти осінь золота
Тобі на зміну зима прийшла
Покриє снігом ліси, поля
І відпочине від турбот
Земля моєї України
Рідна, дорога

(Л. Полозенко)

Звучить пісня «Осіннє золото», сл. Дмитра Луценко, муз. Ігоря Шамо

Багряний лист в гаю кружля
Шумлять отави молоді
Чого ж чого вдягла земля
Рясне осіннє золото?
В трача в гаю верба густа
Листки зелено-руністі,
А я гублю ясні літа своєї юності.

Приспів:

Літа на зиму повернули, пливуть в осінній хмурості,
А я люблю, а я люблю. Люблю як в юності...

Підготувала: Л. П. Полозенко

9.9. ВІЧНА БОРОТЬБА
УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ЗА СВОБОДУ І НЕЗАЛЕЖНІСТЬ
(сценарій може використовувати на навчальній практиці й у студентській групі)

Я єсть народ, якого правди сила
Ніколи звойована ще не була
Яка біда, яка чума косила,
А сила знову розцвіла.
Щоб жить – ні в кого права не питаюсь,
Щоб жить – я всі кайдани розірву
Я стверджуюсь, я утверждаюсь
Бо я живу.

(П. Тичина)

1917-2017 – це століття боротьби за незалежність нашої України. Лютнева, Жовтнева революції 1917 року відобразились на Україні, адже частина її входила в склад Російської імперії. Це дало шанс цій частині України на побудову своєї держави: утворення Центральної Ради, проголошення Української Народної Республіки УНР. В четвертому універсалі Української Центральної Ради (22 січня 1918р.) це було підкреслено. Але ще багато було труднощів, щоб зберегти свою незалежність. Тим більше коли на Київ почали просуватися більшовицькі ешелони, уряд УНР не зміг послати для відсічі жодної військової частини. 29 січня 1918 року курсанти, студенти та гімназисти вступили у бій з більшовиками на залізничній станції Крути неподалік від села Пам'ятне на Чернігівщині. Українські герої протистояли загонам більшовиків протягом майже 4 годин незважаючи на те, що чисельність курсантів та «Вільного козацтва» було вдесятеро меншою від армії під командуванням генерала Муравйова.

Добровольці утримали столицю на час, необхідний для укладання Брест-Литовського миру, який фактично означав міжнародне визнання української незалежності.

Бій під Крутами

Нерівність сил у чистім полі,
Розтанув сніг від теплих гільз
Усе до купи: люди, коні
Тачанки і соломи віз.

Студентські пальта і шинелі
На полі битви біля Крут
У Рай для душ відкриті двері,
Тризуб і стяг упали з рук.

Всі вони були вбиті розлюченим червоним командиром, а перед смертю почали співати «Ще не вмерла Україна». Так співаючи, вони загинули.

Прийшли під Крути тільки триста
Спартанський дух , немов воскрес
Упали, як у осінь листя,
Тілами вкрили сніг увесь
Сусід північний – брат чи ворог?
Втоптав у сніг усі стяги,
А вітер ніс на Київ порох
І дим неволі навкруги...

(Олексій Тичко)

Починаючи з 1918 року до 1922 року на Чигиринщині з центром у Холодному яру діяли загони які боролись проти денікінців і радянської влади. В лавах повстанців були полтавчани,

таврійці, галичани, українці-козаки з Кубані та Дону. Всі вони загинули в боротьбі, в льохах чека, в тундрах Півночі і не зганьбили свого прапору, на якому написали «Воля України або смерть»

Холодний яр, славетний краю
Хрестами вселена земля,
До твого сина Василя
Тут у кожній хаті гайдамака,
Тут пахне порохом туман,
Тут спочиває Чучупаха
Холодноярський отаман.
Тут зріє колос в полі битви,
Политий кров'ю вояків
Тут тріск набоїв, спів молитви,
Ще недозрілих козаків
Тут прахом дихає повітря,
Тут кулю знає кожен дуб,
Жовто-блакитна ввись палітра,
Возносить полум'ям тризуб...

(Тарас Силенко)

Після першої світової війни Австро-Угорська імперія почала розпадатися. Проблема самовизначення постала й перед українцями Галичини, Буковини, Закарпаття.

13 листопада 1918 року був прийнятий «Тимчасовий основний закон ЗУНР», згідно з яким затверджувалася назва держави «Західноукраїнська Народна Республіка» з гербом: золотий лев на синьому полі і синьо-жовтий прапор. Запроваджена в обіг була гривня.

Величезні людські територіальні втрати іноземна агресія змусили ЗУНР прискорити об'єднання з Українською народною республікою(УНР)

Об'єднання УНР і ЗУНР відбулося 22 січня 1919 р. на майдані поблизу Софіївського собору у м. Києві.

Двадцять друге січня
Вийшли люди на майдан Софії
Де колись лунала княжа слава
Хто сказав: «Сповнилися наші мрії»
Україна вільна вже Держава
Хтось сказав, і всі почули люди,
З Києва аж по самі Карпати:
«Україна є, була і буде !
Вже її нікому не здолати !»
(Леся Храплива – Щур)

Але не так сталося, як вірилось. Сто років тому ми отримали шанс побудувати незалежну державу – але втратили цей шанс.

Впродовж віків
Боролись за незалежність
І от нарешті досягли.
Та втримати її
Чомусь так і не змогли?

Але не змогли тому, що неспроможні були згуртуватись, забувши чвари.

Не змогли об'єднати сили і спільно стати проти російсько-більшовицького режиму. Та і армія наша була на багато менша чим російська.

У 1918 році у журналі «Вільні думки» № 1 (перший і останній номер журналу) був надрукований вірш Володимира Сосюри «Чи вже ж пора»

Чи вже ж пора перестати так гризтись,

Бо зіронька волі захмарилась вже...
Нам треба єднатись і з ворогом битись,
Що знову кайдани нам з сміхом кує!

Ой встаньте, ой встаньте, бо хмари несуться
І смерть вони зіроньці – волі несуть.
Чи чуєте – плаче земля там, де б'ються
Де кров за Україну червону ллють ...

Рік 1921 був дуже складний почалася так звана «українізація обманна» і Україна (Центральна) входить в склад СРСР. Галичина та прилеглі до неї землі Буковина, Лемківщина, Західна Волинь та інші опинилися під владою Польщі, Румунії. Карпатська Україна була у складі Чехословаччини, де ставлення до українського населення було кращим, ніж у Польщі та Румунії.

Одна із чорних сторінок історії України – це голодомор 1932 – 1933 років. Це біда яка звела в могилу мільйони наших українців. У селян було вилучено все зерно, навіть посівне, що прирєкло їх на голодну смерть. У селян забирали будь-які запаси їжі – картоплю, сухарі, цибулю, буряк, фрукти і все інше, що немало ніякого відношення до хлібозаготівель.

Співало радіо про світлу перемогу,
Що нагодуємо ми хлібом цілий світ, –
А в Україні в тридцять третьому був голод,
І з'їв дітей й батьків отой жорстокий «дід».

І Степ гуде, а Степ той плаче ...
Розвіює там вітер ковиловий пил,
Бо подурили всі навкруг неначе –
Лежать потухлі, мертві і не можуть йти.

Гуде голодний Степ в тривозі –
Не зорані, і не засіяні поля...
Цей 33 – рік двадцятого сторіччя
Згадає Степ і ковилем засіяна земля.

*Грохольська Людмила Іванівна, у 1982 році
закінчила УСГА (сьогодні НУБіП України)*

Більш як 80 років минуло від тих страшних часів, коли майже сім мільйонів українців померли від голодної смерті і це не забулось.

Полум'я скорботи
На підвіконні палахтить
Скорботне полум'я священне.
То свічка пам'яті горить
За всіх невинно убієнних.
Мій розум навіть не збагне
Страшної люті сталінізму.
Що катував своїх людей.
Це ще жакливіше фашизму.

(Наталка Тривайло)

Не встигли люди оговтатись від голодомору 1932-1933 років та ще й сталінських репресій 1935-1940 рр., як 22 червня 1941 року, без оголошення війни, армія Гітлера напала на колишнього союзника.

Україна одною з перших прийняла цей нищівний удар. Підрозділи вермахту, майже не зустрічаючи опору, ринули вглиб нашої країни. До липня 1942 року Україна була повністю окупована фашистами, а незабаром опинилася в глибокому ворожому тилу.

Степом, степом йшли
у бій солдати.
Степом, степом – обрій затягло.
Мати, мати стала коло хати.
А навкруг – в диму село.
Степом, степом розгулись гармати.
Степом, степом – клекіт нароста.
Степом, степом падають солдати.
А навкуг шумлять жита.

(Микола Негода)

Пройшли роки, але біль втрати рідних – діда, батька, брата, що загинули в тій війні, турбує до сих пір. Майже немає ні однієї родини, яка б не зазнала цього лиха.

Там за горизонтом
Пилука чорна від сліз.
Ні одної медалі
Ні дід, ні батько нам не приніс.
Тільки в цьому
Немає їхньої вини,
Бо самі вони не вернулись
З тієї страшної війни.

(Любов Полозенко)

Повоєнні роки були складними і суперечливими : апогей культу особи Сталіна, жажлива посуха та літня спека 1946 року, що спричинило наступний голодомор.

У 1945-1950 роках виникла конфліктна ситуація у Західній Україні. Тривала майже 10 років збройна боротьба ОУН та УПА за самостійність України.

Пам'яті героїв ОУН

Схилилась верба,
Під нею повстанець сидить.
На серці журба –
Де Україна моя ?
У Волинських лісах
Було їх багато.
Боролись для нас,
Вірили свято,

Сонце сховалось за горою
Впав вечірній вже туман.
Там готується до рейду
Загін УПА – партизан.
Думки в кожного тривожні
Про дім, місто чи село,
Чи батьки ще не в Сибіру?
Не знищено ще добро ?

(Сергій Івашиків)

Невдала спроба державного перевороту в СРСР 19 серпня 1991 року прискорила розпад його. Це дало змогу Верховній Раді УРСР прийняти історичної ваги документ «Акт проголошення незалежності України» 24 серпня 1991 року. 1 грудня 1991 року відбувся перший референдум в незалежній Україні щодо підтвердження «Акту проголошення незалежності України». «За» – висловилося понад 90 % громадян, які брали участь у референдумі.

Ми ще в Державі не жили.
Виліплюєм Державу в муках.
Встаєм з колін, руїн, золи,
Єднаємо серця і руки.
Стискаємось в один кулак,
Гартуємо і дух, і тіло,
Щоб жодна в світі сила зла
Нас поневолила не посміла.

(Віктор Женченко, Літературна Україна. – 2006. – 6 квітня)

З січня 1992 року почалося запровадження державних символів :

- мелодію державного гімну «Ще не вмерла України ... » (музика М. Вербицького). Текст зі змінами (автор П. Чубинський) було прийняти в 2000 році;
- 28 січня 1992 року було затверджено синьо-жовтий прапор як Державний прапор України, хоча ще 4 вересня 1991 року він вперше замайорів під куполом Верховної Ради;
- 19 лютого 1992 року затверджено малий герб України – тризуб, він же і головний елемент великого Державного герба України.

Прапор України

Україна – це небо блакитне,
А в тім небі – зірки золоті
Сяють нам з висоти привітно
Ці два кольори, ніжні й прості.
Україна – це жовта пшениця
І блакитні волошки у ній.
Гей, як любо кругом – подивися !
В тій країні, коханій моїй !
Угорі – небозвід оксамитний !
А внизу – колосисті поля.
Край вітчизняний, край наш привітний,
Рідне небо і рідна земля.

(П. Дубієв)

Значні труднощі в перші роки становлення української державності були в такому:

- невідповідність українського політикуму та керівництва до державних дій;
- погіршення соціально-економічного становища;
- протистояння між гілками влади.

Не все виходить. Не святі,
І прорахунків теж – чимало...
Та ще й підніжки ставлять ті,
Що нас віками гвалтували.

Початок ХХІ століття почався хвилиною мирних акцій протесту. 22 листопада 2004 року київський Майдан Незалежності заряснів помаранчевими кольорами. Це була непогора людей проти антидемократичного режиму, який фальсифікував вибори і хотів нав'язати суспільству на найвищу державну посаду свого кандидата.

Великий гріх «партії влади» стала спроба розколу країни. Але це їй не вдалось.

Заграна на Вкраїні запалала

Оранжевих знамен святий вогонь
Це мирна сила, це вогненна лава,
Яку не спинить «Беркут» чи Омон.

Хвала тобі мільйонний Київ
За хліб і сіль і за тепло душі
За те що Захід й Схід ви обігріли
Без фальші, без облуду і без брехні.

Вітайте нас. О Україно-мати!
Це твої діти вийшли на Майдан
І нас багато, нас не подолати
Міцним, непереборним став наш стан.

(Леся Сидорович)

Не пройшло й 10 років від Помаранчевої революції 2004 року, як знову на Майдані почали збиратися люди (листопад 2013 року). Вони прийшли на захист документа європейського вибору, адже провладний уряд зупинив підготовку і підпис цього документа.

Майже у всіх обласних містах України, починаючи з 24 листопада 2013 року пройшли акції на підтримку Угоди з ЄС. Люди з усієї України почали з'їжджатися в Київ на підтримку цієї акції.

Я – на Майдані!
Я на Майдані!
Це сьогодні мій фронт.
І в анфас, і у профіль
Я не натовп – народ.

Свобода і гідність – мої українці.
Ми страху свого перейшли Рубікон!
Вогненні завіси, не чорнобрівці, -
на гулом, над дзвоном над виром колом...

Я мислю, я дихаю по-українськи!
Не вірите? – йдіть на Майдан!
Обігрійте намети – революційні колиски
Чує голос Вкраїни вселюдськи орган.

Я – на Майдані!
Це сьогодні мій фронт,
І в анфас, і у профіль
Я – всеукраїнський народ!

(Андрій Демиденко)

18-20 лютого 2014 року в самому серці столиці розігралася найкривавіша драма за весь період нашої незалежності. Влада кинула в наступ сили «Беркуту», внутрішніх військ і «тітушок», які діяли під прикриттям снайперів. За офіційними даними вбито 88 захисників Євромайдану (ще чотири – в регіонах), понад півтори тисячі дістали вогнепальні поранення. Майдан провів в останній путь «Небесну сотню», лік який було відкрито ще під час протистоянь на вулиці Грушевського.

Майдан
Сто зір яскраві запалили світі.
Сто душ земних у небо піднялись.

Небесна сотня дивиться у вічі.
І ти змінився. Не той, що був колись.
Тож вибери сьогодні шлях єдиний
Іти до світла, щоб по-правді жити.

Вони ж зуміли кублице зміїне
Розворушить, щоб волю захистить.
Щоб незалежність здобули на світі,
Яку в тенета злиднів запрягли.
Щоб у добрі народжувались діти,
в любові, щасті, в людському теплі.

Гуде Майдан. І дзвони б'ють щосили,
Щоб пам'ятали Кожного живі.
Вони цю землю кров'ю освятили,
щоб ми в ній Українцями були.

(Ніна Гаврилюк. Збірка «Коло вічного двобою», 2015 р.)

Події зими, що змінила всіх нас у якій назавжди залишились герої, котрі всім серцем прагнули змін і віддали життя заради них. Як усі ми, вони до останнього вірили, що українцям пощастило отримати незалежність без жертв. Виявилось – ні! І попливло Майданом скорботне «Кача» під тисячоголосе: «Герої не вмирають»!

Плине кача по Тисині,
Ой плине кача по Тисині.
Мамко моя, не лай мені,
Мамко моя, не лай мені.

Залаєш ми в злу годину,
Ой залаєш ми в злу годину
Сам не знаю, де погину,
Сам не знаю де погину.

Дійсно це була «Революція гідності».

Тож схилимо голови, помолимося, вклонімося....

Герої «Небесної сотні» полягли за нас із вами, відстоювали національну гідність, соціальну справедливість. Герої не вмирають – вини житимуть у нашій пам'яті, у наших серцях.

Відлітають у вирій літа,
Пам'ятаймо героїв що впали,
Кров пролита за волю свята
І за що вони падали – знали

Я ні кроку назад не зроблю,
На Майдані з братами братаюсь
Бо цю землю й народ мій люблю
І навіки із ним залишаюсь!

(Володимир Мартиненко)

На превеликий жаль «Революцією гідності», де гинули наші люди на Майдані Незалежності, це століття поразок і перемог не закінчилось. Новий виток біди наклав нашу Україну. Росія анексувала Крим і з квітня 2014 року почала війну, яку в нас називають АТО, на Донбасі та Луганщині. 11 травня 2014 року проросійськими силами було проведено «референдум»

на території деяких районів Донецької та Луганської областей. Проголосили утворення ДНР і ЛНР. І знову засвітіли кулі, загули гармати, почали зриватися міни на полях у селах та містах.

І знову бій...
І знову снарядів град...
Вогонь – стіна.
І в груди б'є набат.
І знов солдати падають в сніги.
І знов скаженіють вороги.
І так, як в 41-м
Смертний бій...
Гібрид війни –
Хто свій, а хто – не свій?
Та захлинеться в полум'ї заграва
Той, хто на Україну меч підняв
Хоч важко проти течії гребти,
Та з нами Бог!
І нам перемогти!

(Ніна Гаврилюк)

Упродовж віків, століть Українці боролись і борються за свою незалежну Україну, рідну землю, за самостійність вирішувати свою долю. Не залежати ні від кого – будувати свій дім, рости дітей, орати і сіяти, щоб колихалось пшеничне поле і половіло жито.

Моя Україна

Моя Україно, ти – мати,
Ти шлях свій до сонця знайшла.
Співають Дніпро і Карпати
Про те, щоб ти вільна була.

Калина червона й тополя,
Окраса землі навіки.
За віру! За правду! За волю!
Ходили у бій козаки.

У серці нащадків їх б'ється
Відвага звияжна й любов.
Під небом тріпоче і в'ється
Стяг жовто-блакитний наш знов.

Відкриті для нас всі дороги
Вперед до майбутніх століть
Б'є хвиля Дніпрова в пороги
І поле пшеничне шумить.

Тебе будем ми боронить
Від віку, донині і прісно
Садам нашим буйно цвісти.
І славу козацьку та пісню
Мов прапор ми будем нести.

(Володимир Мартиненко)

Підготувала: Л. П. Полозенко

9.10. СВОЮ УКРАЇНУ ЛЮБІТЬ

На сцені майорить державний прапор України. Звучить музика гімну України. Виходять ведучі у вишиванках, усі в залі встають.

Читець:

Любіть Україну, як сонце любить,
Як вітер, і трави, і води...
В годину щасливу і радості мить,
Любіть у годину негоди.
Любіть Україну у сні й наяву,
Вишневу свою Україну
Красу її вічно живу і нову
І мову її солов'їну.

Ведуча:

Ці звернені до серця кожного українця щирі слова, написані видатним поетом Володимиром Сосюрою 1944 року, і сьогодні, коли йде війна на сході, вони звучать як ніколи актуально.

І що характерно, сам Володимир Сосюра народився в 1898 році на станції Дебальцево на Донеччині. Був козаком Армії УНР, певний час воював на боці більшовиків. З 1921 року жив у Харкові, брав участь у тогочасному бурхливому літературному житті.

Читець:

Без неї ніщо ти, як порох і дим,
Розвіяний в полі вітрами,
Любіть Україну всім серцем своїм
І всіма своїми ділами
Для нас вона в світі єдина, одна
В просторів солодкому гарі,
Вона у зірках і у вербах вона,
І у кожному серця ударі,
У квітці, в пташині, в електровогнях,
У пісні у кожній, у думці,
В дитячій усмішці, в дівочих очах,
І в стягів багряному шумі.

Ведучий:

Коли з'явився цей вірш в газеті «Література і мистецтво» (16 червня 1944) читачі відразу сприйняли його як поетичний образ України. Зовсім по іншому появу твору зустрів тогочасний сталінсько-беріївський режим. У газеті «Правда» з'явилася стаття, яка затаврувала цей твір Сосюри, як ідейно ворожий, націоналістичний. Тодішній режим нищівно розправлявся з тими, хто оспівував рідне, сокровенне, серцю дороге: свою землю, мову, культуру.

Читець:

Як та купина, що горить, не згаса,
Живе у стежках, у дібровах,
У зойках гудків, у хвилях Дніпра,
І в хмарах отих пурпурових
В грому канонад, що розвіяли в прах
Чужинців в зелених мундирах,
В багнетах, що тьмі пробивали нам шлях
До весен і світлих і щирих.

Ведуча:

Заклик Сосюри любити Україну йшов урозріз з політикою партії і вважався злочинним. І почалося жахливе цькування видатного поета. В школах, вузах, на різних зборах та активах. Його знаменитий вірш надовго був заборонений. І тільки з «хрущовською відлигою» він знову зазвучав.

Читець:

Юначе! Хай буде для неї твій сміх,
І сльози, і все до загину...
Не можна любити народів других,
Коли ти не любиш Вкраїну!
Дівчино! Як небо її голубе,
люби її кожную хвилину.
Коханий не захоче любити тебе,
Коли ти не любиш Вкраїну...
Любіть у коханні, в труді, у бою,
Як пісню, що лине зорею...
Всім серцем любіть Україну свою, –
І вічні ми будемо з нею!

Ведучий:

Цей вірш особливо розпросторився за доби незалежності. Він став по суті, символом України, її бойовим лозунгом. Його перекладено шістдесятьма дев'ятьма мовами світу, бо він написаний кров'ю серця.

Звучить пісня «Моя Україна» (слова Юрія Рибчинського, музика Ніколо Петраш)

Ти шляхом праведним, святим
Йшла до волі, Україно,
Ти перед ворогом своїм
Не ставала на коліна
Ти до омріяних зірок
Йшла крізь терни (2)
Ти в душах сіяла добро
Наче зерна(2)

Приспів:

Є на світі моя країно,
Де червона цвіте калина
Гори, річки і полонина –
Це моя Україна
Є на світі моя країна
Найчарівніша, як перлина
В моїм серці вона єдина
Це моя Україна

Ведуча:

Одним із володарів душ для молодих українців, та не тільки молодих, понад тридцять років був **Василь Симоненко**. Народився на Полтавщині. Ось як він писав: «Найбільше люблю землю, людей, поезію – і село Бісвці на Полтавщині, де мама подарувала мені життя...».

Роки творчості поета припадають на так звану «хрущовську відлигу» (1953-1964 рр). Темою усієї Симоненкової творчості були прості люди села, його рідний народ, його радощі, болі і тривоги. Залишитись у ранньому віці без батька, виріс турботами матері, діда і отих баб Онись, і тіток Варок, яких він так натхненно потім оспівував, Василь Симоненко, глибоко, з болем в серці відчував зміст слова «Батьківщина». Тема Батьківщини, рідної землі була в його творчості постійна.

Читець:

Земле рідна! Мозок мій світліє
І душа ніжнішою стає
Як твої сподівання і мрії
У життя вливаються моє.
Хто тебе любов'ю обікраде
Хто твої турботи омине
Хай того земне тяжіння зрадить
І з прокляттям безвість проковтне!

Ведучий:

Для Симоненка Батьківщина – Україна – це рідний український народ, з його минулим, з героїчною історією свого народу.

Ось чому в вірші «Жорна» є такі рядки:

Читець:

Народе мій!
Титане непоборний,
Що небо підпирає голубе!
Твій гордий подвиг
Не принизять жорна
Вони лиш возвеличують тебе
Дарма біситься
Злість ворожа чорна
Нічим не засмутить
твоєї боротьби!
Цілую руки, що крутили жорна
У переддень космічної доби

Ведуча:

У своїй поезії Василь Симоненко закликає всіх нас не забувати, що ми є люди, що ми є український народ, і хто це забуває, той не має право на повагу від нього.

Читець:

Ти її знаєш, що ти – людина?
Ти знаєш про це чи ні?
Усмішка твоя – єдина,
Мука твоя – єдина,
Очі твої – одні.
Більше тебе не буде
Завтра на цій землі
Інші ходитимуть люди –
Добрі, ласкаві, злі.
Сьогодні усе для тебе –
Озера, гаї, степи.
І жити спішити треба –
Гляди ж не проспи!
Бо на землі людина,
І хочеш того чи ні –
Усмішка твоя єдина,
Мука твоя – єдина,
Очі твої – одні.

Ведучий:

Чимало творів Василя Симоненка покладено на музику. В одній із них «Лебеді материнства» є чудові рядки, які за душу беруть кожного, коли мама звертається до сина з словами: «Можна все на світі вибрати, сину, вибрати не можна тільки Батьківщину».

Звучить пісня «Лебеді материнства» (Слова В. Симоненка, муз. П. Майбороди та А. Пашкевича).

Виростеш ти, сину, вирушиш в дорогу,
Виростуть з тобою приспані тривоги.

У хмільні смеркання мавки чорноброві
Ждатимуть твоєї ніжності й любові.
Будуть тебе кликати у сади зелені
Хлопців чорночубих диво-наречені.
Можеш вибрати друзів і дружину,
Вибрати не можна тільки Батьківщину.
Можна вибрати друга і по духу брата,
Та не можна рідну матір вибрати.
За тобою завше будуть мандрувати
Очі материнські і білява хата.
І якщо впадеш ти на чужому полі,
Прийдуть з України верби і тополі,
Стануть над тобою, листям затріпочуть,
Тугою прощання душу залоскочуть.
Можна все на світі вибрати, сину,
Вибрати не можна тільки Батьківщину.

Ведуча:

Микола Федорович Сингаївський, уродженець Коростенського району Житомирської області – поет, який також написав багато віршів в 1960-1970 рр. про Україну, закликаючи її любити та берегти.

Мати-Україно!
Перше наше слово за нами повсякчас,
Мати-Україно, ти одна у нас!
Ниви і діброви, і садів окрас –
Рідна мати Батьківщино,
Ти ж одна у нас!
Хай же мир і дружба поєднають всіх,
І дзвенить дитячий безтурботний сміх.
Нам зоріє доля світла і ясна,
Рідна мати Батьківщино,
Ти ж у нас одна!
(М. Сингаївський).

Ведучий:

Не тільки знані поети, письменники писали та пишуть вірші, поеми, присвячуючи Україні та закликаючи любити свою батьківщину, але й прості люди з різних областей країни пишуть вірші, присвячені рідному краю, рідній землі, рідній Україні. Ось що пише Валентина Бирзул про свій Миколаївський край.

Читець:

Мій рідний край
Мій рідний край, красивий і безкрайній,
І він для нас як берег той причальний.
Моя душа у нім радо співає,
І тільки тут серце спокій пізнає

Бо на планеті є така країна,
Що має назву ненька-Україна,
Яка для нас – немов би рідна мати,
Що ладна всю любов свою віддати.
Й нам добре жити в рідній Україні,
Чи то в Донбасі, чи на полонині,
І не дарма ми звемось українці,
Ми вносим вклад в історії сторінці.
І в нас живуть тут люди працьовиті,
Своїм талантом дуже знамениті,
Не лиш в науці, спорті і культурі,
Вони в нас також добрі й по натурі.
Тому наш край гостей усіх приймає,
І хлібом-сіллям радо зустрічає,
А на прощання даруємо калину,
Щоб пам'ятали нашу Україну.

Ведуча:

Випускник КДУ фізичної культури і спорту, член спілки діячів естрадного мистецтва України, уродженець села Макіївки Кременського району Луганської області, видав в 2014 році збірку віршів «Душі моєї струни або моя принцеса» У цій збірці є вірші, які присвячені Україні. Для нього особисто дуже боляче зараз, адже на його рідній Луганщині йде війна.

Читець:

Любіть Україну
Любіть Україну, як вперше дівчину,
Від щирого серця свого любіть
За тебе єдина, моя Україна,
Завжди моє серце ночами болить.
Моя Україна – велика родина,
І нам у цім світі без тебе не жить.
Любіть Україну, як мати дитину,
І пісню від серця до серця до серця несіть.
Тебе, Україна, яскрава перлина
Твою неповторну і вічну красу
У будні і свята, сувору годину
Я бережно в серці своєму несу.
Любіть Україну – червону калину
І з вірою в серці і правді живіть.
Любіть Україну як матір єдину
І жар свого серця до ніг їй кладіть
Моя Україна, ти в мене єдина,
Тобі я віддам, що в душі моїй є,
І навіть найкраще, за все найдорожче,
Життя, рідна нене, і серце своє!
(Володимир Матвієнко)

Ведучий:

Уродженка села Тадіївки Володарського району, що на Київщині **Катерина Гнатюк**, майже не ходить. Тяжка хвороба пододала молоду дівчину, ще в 1992 році. Але вона знайшла в собі сили і мужність і пише вірші про природу рідного краю, про його працьовитих людей, про Україну.

Читець:

Я – патріотка

Я – патріотка своєї Батьківщини,
Отут усе зі мною, що люблю
І нізащо не поміняю Україну,
Бо тут я народилась, тут помру.
Не знаю я країни кращої за нашу,
Тут є усе: ліси, поля, сади, гаї.
Я точно знаю, що немає
На світі кращої землі
Я – патріотка і душею й серцем,
І цього в мене не забрать.
Мабуть, допоки буде жити Україна
Допоки будемо співать.
Допоки ще співаєм – будем жити,
Любити і працювати так, як слід,
Щоб онуки змогли це оцінити,
Щоби роботою пишався рід.

(К. Гнатюк)

Ведуча:

Зараз коли знову у нас на Україні неспокійно, коли чути брязкання зброї і гул танків, коли гинуть молоді люди захищають свою неньку-Україну, ми закликаємо всіх: «Любіть Україну всім серцем своїм і всіми своїми ділами!».

Звучить гімн України. Всі встають і співають.

Підготувала сценарій: Л. П. Полозенко

9.11. НАВЧАЛЬНО-РОЗВАЖАЛЬНИЙ ЗАХІД «ТВОРЧИЙ ПРОСТІР» **(до Дня університету)**

Наукові керівники:

Учасники: студенти I- IV курсів гуманітарно-педагогічного факультету спеціальності «Соціальна педагогіка».

Відповідальні за захід: студенти Мацьоха Тетяна та Дурицький Олександр.

Група №1. Виготовлення свічок з вощини

Відповідальні: Вікторія Емець, Даша Барановська.

Матеріали: листки вощини, віск, натуральна нитка, різнокольорові стрічки, ножиці, сірники.

Хід роботи:

1. Відрізаємо довгу нитку.
2. Розрізаємо лист вощини, в залежності від того якою хочемо бачити свічку, розрізаємо відповідний розмір: якщо вона має бути великою, то на більші шматки, якщо ж маленькою, то на менші.
3. Прикладаємо до одного краю листка вощини нитку і приклеюємо її до воску, невеликий кінчик з нитки потрібно залишити, щоб потім можна було запалити.
4. Поступово акуратно згинаємо вощину, обгортаємо нею нитку і далі закручуємо рівно по усій довжині.
5. Робимо завершальне обгортання, декоруємо – свічка готова.

Група №2. Плетіння браслетів «Loom Bands»

Відповідальні: Ірина Ткаченко, Олена Шпірно

Матеріали: резинки “Loom Bands”, застібки, станки для плетіння.

Хід роботи:

- Виготовлення браслетів риб'ячий хвіст та райдужка.
- Браслет «Риб'ячий хвіст»: задіяні три кольори резинок, плетіння на пальцях.
- Браслет «Райдужка»: задіяні всі кольори райдуги, плетіння на станках.

Група №3. Квілінг

Відповідальні: Вероніка Стаднк, Анна Титовська

Матеріали: клей ПВА, вітальні листівки, трафарет кіл, паперові смужки 0,5 см різного кольору, картон, ножиці, сірник (загострений з щілиною), зубочистка (для нанесення клею).

Хід роботи:

1. На початку беремо смужки паперу для квілінгу. За допомогою інструменту для квілінгу закручуємо смужку в рол.
2. Розпускаємо рол на трафареті кіл в необхідному діаметрі. Склеюємо.
3. За допомогою зубочистки надаємо потрібну форму. Закручуємо край пелюсток.
4. По схемі виготовляємо 5-6 пелюсток та центр. Надаємо необхідної форми, склеюємо та фіксуємо на листівці.

Група №4. Декор CD дисків

Відповідальні: Анастасія Ніколаєва, Марина Шульга

Матеріали: магніти, CD диски, пензлики, двохсторонній скотч, аплікації, акрилові фарби, кольоровий папер, клей, олівці, ножиці.

Хід роботи:

1. Для початку диск слід покрити рівним шаром акрилової фарби, можливо, буде потрібно нанести два шари.
2. Коли фарба повністю висохне, малюємо на диску олівцем будь-який придуманий нами візерунок.
3. Обклеюємо зовнішню сторону диску кольоровим папером та декоруємо внутрішній центр диску аплікацією, а також приклеюємо магніт.
4. Малюнок нанесений на диск необхідно зняти за допомогою олівця по раніше намальованому контуру (щоб стало видно поверхню диска).

Група №5. Активні ігри з дітьми

Відповідальні: Тетяна Мацьоха, Олександр Дурицький

Матеріали: кульки, маркери, папір, капелюх.

1. Конкурс «Показуха»

Діти об'єднуються у дві команди. Команди по черзі витягують картки із завданням. На картці вказано предмет, який діти мають зобразити. Завдання дітей: за допомогою пантоміми зобразити цей предмет так, щоб команда зуміла його відгадати. Команда переможців отримує призи.

2. Конкурс «Пори роки».

Діти об'єднують у групи за датою свого народження (весна, літо, осінь, зима). Придумують назву своєї команди. Кожній команді дається 5-10 хвилин на постановку сценки за даною темою, а також на пояснення «Чому їх пора року найкраща?». Найкращі презентери отримують призи.

3. Конкурс «Еквілібристи»

Діти об'єднуються у невеличкі групи по троє, кожна команда отримує по кульці. Завдання дітей: по черзі і як найдовше протримати кульку на голові, руці та спині. Найвитриваліша команда отримує приз.

4. Естафета «Сороканіжка»

Об'єднуємо дітей на команди (у команді може бути від 2-х до нескінченності). Діти стають один за одним, кулька затискається між спиною попереднього і животом наступної дитини. Руки опущені вниз. А тепер - пішли! Так потрібно пройти 5-7 метрів до «Сунічки» (маленьку червону кульку бере перший гравець) та повернутися до початку дистанції. Сороканіжка, яка не розсиплеться по дорозі, перемогла.

5. Конкурс «Намалюй комашку»

Всім дітям роздається по кульці та чорному маркеру. Потрібно розмалювати кульку комахами за відведений час. Дітям пропонується згадати різноманітних представників фауни: метеликів, бабок, гусениць, сонечок, мух і так далі. Наприкінці виявляємо найбільш оригінального переможця.

6. Конкурс «Схована кулька»

Діти утворюють коло, стаючи обличчям до його центру. Вибирається ведучий, який бере кульку і починає бігати по колу. Завдання ведучого - непомітно підкинути кульку під ноги кому-небудь з тих, що стоять у колі, оббігти повне коло і повернутися на місце «жертви». Якщо йому це вдається, то гравець сідає в центр кола, а ведучий продовжує гру.

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ МУДРОСТІ

1. Людині дано дві руки для того, щоб вона, приймаючи лівою, роздавала правою.
Козьма Прутков
2. Користолюбство говорить якою завгодно мовою і набирає якого завгодно вигляду – навіть вигляду безкорисливості.
Франсуа Ларошфуко
3. Чутлива людина подібна до бурульки: пригрій її, вона розтане.
Козьма Прутков
4. У багатьох людей життя минає в тому, що вони шукають мету життя.
Народна мудрість
5. Якби совість справді гризла, то по вулиці досить часто ходили б скелети.
Народна мудрість
6. Дурість, яку ти помічаєш в інших, майже завжди надихає.
В. Буш
7. Наші найбільші дурості можуть перетворитися у чудовий досвід, якщо ми їх не повторюватимемо.
Л. Вітгенштейн
8. Найбільше глупоти резервує доля для великих мужновладців.
Л. Вітгенштейн
9. Розуму не дано виправляти всі вади людської природи.
Л. Вовенарг
10. Критика завжди здається недостатньо обґрунтованою.
Народна мудрість
11. У того, хто нічого не робить, завжди багато помічників.
Народна мудрість
12. Великим думкам і в малій голові знайдеться місце.
Народна мудрість
13. Треба багато вчитися, щоб усвідомити, що знаєш мало.
Мішель Монтень
14. Якщо культури немає в людей в серцях, то ніде більше її бути не може.
Дюамель
15. Найчастіше без діла бувають люди, ладні взятися за будь-яке діло.
Народна мудрість
16. Боягузи чомусь не бояться лежати на цвинтарі.
Станіслав Єжи Лець
17. Рак червоніє після своєї смерті. Яка гідна наслідування делікатність жертви!
Станіслав Єжи Лець
18. – Що довшає і скорочується одночасно?
– Життя.
Народна мудрість
19. Потопав – сокиру обіцяв, а як витягли – і топороща шкода.
Народна мудрість
20. Верблюди мріє про те, щоб увесь світ став пустелею.
Народна мудрість
21. У мудреця багатство відіграє службову роль, а в дурня – панівну.
Юрій Мушкетик
22. Дурнів є менше, ніж думають: люди просто не розуміють один одного.
Л. Вовенарг
23. Скептик схожий на дивака, що розглядає з ліхтарем чи сяють зірки!

П'єр Буаст

24. Для того, щоб сміти говорити правду королям, треба бути їхнім улюбленцем або блазнем.

Народна мудрість

25. Трапляється, що гора народить мишу, але буває також, миша думає, що народила гору.

Марія Етенбах

26. Людоїдам подобаються безхребетні.

Станіслав Єжи Лец

27. Найлегше створюються труднощі.

Народна мудрість

28. Вийшов у люди і не повернувся.

Народна мудрість

29. Людина без дивовижностей – дуже дивовижна людина.

Народна мудрість

30. Люди ненавидять скнару тільки тому, що з нього нічого взяти.

Ф.-М. Вольтер

31. Життя скнари – це комедія, в якій аплодують тільки після останньої дії.

Народна мудрість

32. Не в кількісному значенні знань полягає навчання, освіта, а в повному розумінні і вмілому застосуванні всього того, що знаєш.

Дистервег

33. Ідеал людини – це те найкраще, що створив народ в розумінні властивостей людської особовості та її призначення.

Григорій Ващенко

34. Служба Богові й Батьківщині – це основна мета, що стояла перед українським народом тисячу років тому, стоїть тепер і буде стояти перед ним ще довгі роки.

Григорій Ващенко

35. Люди роблять фальшиві гроші. Гроші роблять фальшивих людей.

Народна мудрість

36. Старість більше робить зморшок у розумі, ніж на обличчі.

Мішель Монтеню

37. Каченя ще в яйці знає воду.

Народна мудрість

38. Щоб бути великим, треба почувати себе малим

Латинський вислів

39. Єдине місце, яке можна втратити через ввічливість, – це місце в трамваї.

Народна мудрість

40. Є люди, в яких немає нічого свого, навіть свої провини – завжди в них інші винні.

Народна мудрість

41. На карнавалі лицеміра не впізнали: він зняв із себе маску.

Народна мудрість

42. Геній полягає в умінні відрізнати важке від неможливого.

Наполеон

43. Коли немає власної душі, залазять у чужу.

Народна мудрість

44. Все, що оточує егоїста, уявляється йому як рамка для його портрета.

Народна мудрість

45. Ледар – це людина, яка навіть не завдала собі клопоту хоч якось обґрунтувати своє неробство.

Народна мудрість

46. Гонор скоріше є ознакою свідомості власної мізерності, ніж величі»

Джонатан Свіфт

47. Щоб виправдатися у власних очах, ми нерідко переконуємо себе, що не в змозі досягти мети: насправді ж ми не безсилі, а безвольні.

Ф де Ларошфуко

48. Нешастя буває пробним каменем характеру.

Оноре де Бальзак

49. Скудоумний висловлює презирство до ближнього свого, але розумна людина мовчить.

Біблія

50. Хто лихословить на батька свого і свою матір, світильник того згасне серед глибокої темноти.

Біблія

51. Праця – один з найкращих вихователів характеру.

С. Смайлс

52. Якщо ти бажаєш блага своїм дітям, дай їм трохи спізнати холоду і голоду.

Арабське прислів'я

53. Характер людини пізнається з того, які жарти їй дошкуляють.

Ч. Морґенштерн

54. Де б ти не опинився, завжди будуть люди не дурніші за тебе.

Дені Дідро

55. Свіість народжується інколи з її мук.

Народна мудрість

56. Не в успіхах, а в помилках людина пізнає себе найправильніше.

Народна мудрість

57. Не має ворогів тільки той, кого однаково всі зневажають.

Народна мудрість

58. Якби ти був розумнішим, я б сказав, що ти дурень.

Народна мудрість

59. Тисяча друзів – мало, один ворог – багато.

Народна мудрість

60. Відповідальність – це те, що повинні нести інші.

Народна мудрість

61. Свіість – це тихий голосок, який шепоче, що хтось дивиться.

Юліан Тувім

62. Злодій обкрадає інших, а скнара самого себе.

Народна мудрість

63. Година горя довша за рік радощів.

Народна мудрість

64. Людина стає освіченою лише завдяки власній розумовій роботі, тобто власному самостійному продумуванню і переживанню всього, про що ми довідуємося від інших людей або з книг.

М. О. Рубакін

65. Добрі якості ніколи не виправляють злих; як цукор, доданий до отрути, – не заважає їй бути смертельною.

Арабське прислів'я

66. Коли руйнується план, немає кращої розради, як на його місці побудувати новий або мати в запасі інший.

Ж. Поль

67. Бережіть час – це тканина, з якої виткане життя.

К. Річардсон

68. Якщо нероба не роздратовує вас, виходить, і ви самі трішки схожі на нього.

Едгар Хоу

69. Життя не таке коротке, щоб людям бракувало часу на ввічливість.

Ралф-Уолдо Емерсон

70. Риба не лишалася б німою, якби в неї було стільки таємниць, як у людей.

Народна мудрість

71. Людина має у житті дві можливості: учитися, щоб щось уміти, або ж керувати людьми, які щось уміють.

Народна мудрість

72. Одні вносять вклад у культуру, інші – в ощадкасу.

Народна мудрість

73. Маленькі люди стають великими, коли великі переводяться.

Вільям Шекспір

74. Хоча у совісті немає зубів, вона може загризти до смерті.

Народна мудрість

74. Боягузи помирають багато разів і до смерті...»

Вільям Шекспір

75. Іноді й низькі люди починають швидко рости.

Народна мудрість

76. Скільки друзів і родичів народжується за одну ніч у нового міністра.

Жан Лабрюйєр

77. Наше себелюбство – найбільший підлесник.

Ф. де Ларошфуко

78. Коли хтось у себе закоханий, це початок роману, який триває все життя.

Оскар Уайльд

79. Фізична праця допомагає позбутися душевного болю.

Ф. де Ларошфуко

80. Немає більшого облесника, ніж людина сама собі, і немає кращих ліків від цих лестоців, ніж щирість друга.

Ф. Бекон

81. І найскромніша людина думає про себе більше, ніж її найкращий друг.

М. Ебнер фон Енгенбах

82. Освіта, мабуть, необхідніша для дурня, ніж для розумного, тому що вона здатна тимчасово приховати глупоту.

Народна мудрість

83. Геніальність має межі, глупота – безмежна.

Альберт Хаббард

84. Виховувати... найважча річ. Думаєш: ну, все тепер скінчилося! Та ба! Тільки починається!

Михайло Лермонтов

85. Треба багато вчитися, щоб збагнути, що мало знаєш.

М. де Монтень

86. Але й те пізнав я, що єдина доля судилася і мудрому і нерозумному.

Соломон

87. Десять дурних дотепників не варті однієї талановитої людини, так само, як десяти талантам не замінити одного генія.

А. Аміль

88. І таємним голосуванням можна проявити свою явну дурість.

А. Амінадо

89. Страшну непримиренну боротьбу веде посередність з тими, хто її переважає.

90. На світі дурнів більше, ніж шахраїв, інакше шахраям нічим було б жити.
Оноре де Бальзак
91. Бувають посмішки, гірші за сльози.
С. Батлер
92. Нудота ввійшла у світ через лінощі.
Іван Тургенєв
93. Ввічливою посмішкою можна домогтися симпатії і в диявола.
Жан Лабрюйєр
94. Гумор – це серйозність, яка ховається за жартом.
Марона Арсаніс
95. Пишуть тільки втрюх: розум, чорнило і перо.
Джон Вейс
96. На вчителя навалили стільки навантажень, що він став невстигаючим.
Бенгальська мудрість
97. У кожного з нас досить сили, щоб витримати нещастя інших.
Народна мудрість
98. Правду тримають під замком як найдорожчий скарб саме ті, хто її найменше цінить.
Франсуа Ларошфуко
99. Неук тільки нудний, педант же – нестерпний.
Станіслав Єжи Лець
100. Все підкоряється часу, однак час нікому не підкоряється.
Наполеон
101. На мій погляд, немає вищого покликання, як бути потрібним і бути корисним багатьом людям.
Народна мудрість
102. Без надмірної працьовитості немає ні талантів, ні геніїв.
М. Монтеस्क'є
103. Людина вчиться говорити дуже рано, мовчати – дуже пізно.
Д. І. Менделєєв
104. Ніщо не обходиться нам так дешево і не ціниться так дорого, як ввічливість.
Еміль Кроткий
105. Тільки чужими очима можна бачити свої недоліки.
Мігель Сервантес де Сааведра (XIX)
106. Плетуна-брехуна не можна звинувачувати в тому, що він не цікавиться іншими людьми.
Народне прислів'я
107. Хто такий цинік? Людина, яка знає ціну всьому і нічого не цінить.
Народна мудрість
108. Навіть коли птах ходить, видно, що в нього є крила.
Оскар Уайльд
109. Зарозуміла людина ладна і небо ногами топтати.
Антуан Лем'єр
110. Жодна велика перемога неможлива, якщо їй не передує мала перемога над собою.
Народна мудрість
111. Найсильніший той, хто має владу над самим собою.
Л. М. Леонов
112. Хто не йде вперед, йде назад: стану нерухомості не існує.
Сенека
- В. Р. Бєлінський*

113. Треба жити, закохавшись у щось тобі не доступне. Людина зростає тоді, коли тягнеться вгору.

Максим Горький

114. Якщо знайдеш в житті легку дорогу, знай, вона не веде нікуди.

Н. Кларк

115. Наша особистість – це сад, а наша воля – її садівник.

Вільям Шекспір

116. Між тим, хто нічого не боїться і тим, хто боїться всього, різниця невелика. Обоє не в нормі.

Ірина Вільде

117. Боягуз називає себе обережним, а скупий – економним.

Латинський вислів

118. Коли шлунок порожній, усі нещастя вдвоє важчі.

Крістоф-Мартін Віланд

119. Нічого не знати – значить усе уявляти.

Анатоль Франс

120. Кожна людина має три характери: один – який показує, другий – який має, а третій – думає, що має.

А. Карр

121. Є скарб, якого не можна купити ні за які гроші – це згаяний час.

Народна мудрість

122. Заздрісник засмучений або тому, що його самого спіткало нещастя, або тому, що комусь іншому пощастило.

Бористеніт Біон

123. Ледар спить сидячи, а працює лежачи.

Народна мудрість

124. З гнізда шуліки рідко коли вилітає сокіл.

Франсуа-Марі Вольтер

125. Чим вище п'єдестал, на який видерся карлик, тим краще видно, що він карлик.

Габріель Лауб

126. Людині треба два роки, щоб навчитися говорити, і шістдесят років, щоб навчитися тримати язик за зубами.

Франсіско Гойя

127. Вартий жалю той, хто живе без ідеалів.

І. С. Тургенєв

128. Старість усьому вірить, зрілість у всьому сумнівається, молодість усе знає.

Оскар Уальд

129. Мудрець шукає все в самому собі, нерозумна людина – в іншому.

Конфуцій

130. Світ належить оптимістам, песимісти – тільки глядачі.

Ф. Різо

131. Перші кроки завжди найважчі.

Робіндранат Тагор

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ МУДРОСТІ ВЕЛИКИХ ПЕДАГОГІВ

132. Ми дуже помиляємось, гадаючи, що життя дитини у шкільному віці повністю належить школі; ні, школі належить тільки невелика частка в тому природному розвитку дитини, на який значно більше впливають час, природа і родинне життя.

К. Ушинський

133. ...Педагогіка, розвиваючи в дитині майбутню людину, не повинна забувати, що дитинство – важкий період життя, і часто найкращий його період.

К. Ушинський

134. Виховання – процес соціальний у найширшому розумінні. Виховує все: люди, речі, явища, але передусім і найбільше – люди. З них на першому місці – батьки і педагоги.

К. Ушинський

135. Мистецтву виховання властива та особливість, що майже всім воно здається справою знайомою і зрозумілою, а декому навіть справою легкою – і тим зрозумілішим і легшим здається воно, чим менше людина з ним знайома, теоретично і практично. Майже всі визнають, що виховання вимагає терпіння; дехто гадає, що для нього потрібні природжена здібність і уміння, тобто навички; але дуже мало хто прийшов до переконання, що, крім терпіння, природних здібностей і навичок, необхідні ще й спеціальні знання.

К. Ушинський

136. Людина повинна любити людей. Якщо вона любитиме людей, то їй краще житиметься, веселіше житиметься, бо ніхто не живе так погано у світі, як мізантроп – людиноненавистник.

В. Сухомлинський

137. Життєвий шлях від дитинства до юнацтва повинен бути шляхом радості, бадьорості – це одне з найважливіших правил усієї системи нашої виховної роботи. Радість як джерело оптимістичної впевненості дитини у своїх силах є умовою того багатства справжнього ставлення до навколишнього світу, без якого не може бути духовного розвитку.

В. Сухомлинський

138. Ніхто не стане шанувати людини, коли вона сама не буде шанувати себе. Так само ніхто не буде шанувати народу, що терпить рабство і не хоче боротися за свою волю... В сучасний історичний момент і в найближчу майбутність національне виховання молоді є найважливішим завданням нашого народу.

(Ващенко Г. Завдання національного виховання української молоді / Ващенко Г. – Київ, 2003)

139. З особистою гідністю міцно зв'язана гідність національна... Національна гідність виявляється у любові до своєї Батьківщини і в служінні їй... Національна гідність виявляється у тому, що людина шанує честь свого народу і не дозволяє собі у своїй поведінці й діяльності нічого такого, що могло б залямувати цю честь.

(Ващенко Г. Гідність особиста і національна / Ващенко Г. – Київ, 2003)

140. Героєм людина може стати не внаслідок тимчасового захоплення високою ідеєю, а лише тоді, коли ідея зрослася з нею, стала частиною її «я». Тоді ідея стає вартіснішою за життя. Людина тоді скорше пожертвує життям, ніж ідеєю.

(Ващенко Г. Героїзм / Ващенко Г. – Київ, 2003)

141. Ми ж, українці, не можемо чекати, поки самий хід історичного процесу навчить нас бути державниками, бо національної об'єднаності вимагають від нас... сучасні події... Тому потрібні негайні заходи, спрямовані на об'єднання нашого народу. Першою умовою є відповідний склад керівників нашого громадського й політичного життя. Це мусять бути люди, яким довіряє більшість нашого суспільства і які відповідають перед суспільством.

(Ващенко Г. Виховний ідеал : Підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків / Ващенко Г. – Полтава, 1994)

142. Наші політики мусять бути пройняті великою ідеєю і служити їй чесно й віддано, віддаючи їй усі свої сили і відкидаючи на бік особисті інтереси й амбіції.

(Ващенко Г. Хвороби в галузі національної пам'яті / Ващенко Г. – Київ, 2003)

143. Емоції мусять бути підпорядковані високим національним і загальнолюдським ідеям. Гнів молоді мусить бути шляхетний і справедливий. Він повинен спрямовуватися проти неправди

й насильства і не виникати з дрібних особистих амбіцій та егоїзму. Об'єктом нашого гніву мусять бути не свої люди, що в чомусь розходяться з нами, а запеклі вороги українського народу, що хочуть тримати його в найтяжчому рабстві. Такий гнів не тільки не суперечить законам моралі, а цілком відповідає їй. Не можна бути байдужим, коли неправда, злочинство і підступ прагнуть до панування над світом.

(Ващенко Г. Темперамент і емоції / Ващенко Г. – Київ, 2003)

144. Бо коли українська мова не прийде в Україні до свого права, то сорокамільйонний народ її буде масою, засудженою на культурну й економічну смерть, буде велетенською колодою, що довгі десятиліття спинюватиме похід цивілізації на Схід.

(Рудницький Степан. До основ українського націоналізму // Воля. – Відень. 1920-1921 (перевидання: Відень-Прага), 1923. – С.127)

145. Нація не є випадкове й механічне об'єднання... Націю можна визначити як єдність поколінь сучасних, минулих і майбутніх...

(Ващенко Г. Виховний ідеал: Підручник для педагогів виховників, молоді і батьків / Ващенко Г. – Т.І (Третє видання). – Полтава, 1994. – С. 97)

146. Свій нарід українець мусить любити так, як діти люблять своїх батьків: любити його традиції, свою рідну мову, свою пісню, звичаї, любити природу, серед якої живе, його культуру.

(Ващенко Г. Хвороби в галузі національної пам'яті / Ващенко Г. – Київ, 2003. – С. 172).

147. Справжній педагог мусить мати чітко усвідомлений виховний ідеал, який він і реалізує в процесі систематичної довготривалої праці... Виховний ідеал виробляється за активною участю можливої більшості педагогів, як будівників культурного життя свого народу...

(Ващенко Г. Виховання волі і характеру: Підручник для педагогів / Ващенко Г. – Київ, 1999)

148. ...Основне завдання у вихованні української молоді є виховання волі й характеру під високим гаслом: Служба Богові й Батьківщині...

...Коли ми хочемо виховати в української молоді міцну волю і суцільність характеру треба перш за все прищепити їй прагнення до високої мети, що об'єднувала б увесь український народ. Такою метою є благо і щастя Батьківщини...Перша абсолютна вартість для молоді є Бог, друга – Батьківщина.

(Ващенко Г. Виховний ідеал : Підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків / Ващенко Г. – Полтава, 1994)

149. В аморальних людей сумління не тільки мовчить у такі моменти, коли воно повинно голосно кричати, а навіть змінює свою природу, стає перекрученим. Те, що нормальна людина визнає за зло, вони визнають за добро і навпаки...

(Ващенко Г. Свобода людини як філософічно-педагогічна і політична проблема / Ващенко Г. – Київ, 2000)

150. Збудіть у людині щирий інтерес до всього корисного, найвищого і морального – і ви можете бути певні, що вона збереже назавжди людську гідність. У цьому й має полягати мета виховання та навчання.

К. Ушинський

151. Привчивши дитину входити в душевний стан інших людей, ставити себе на місце скривдженого й відчувати те, що він має відчувати, – означає дати дитині всю розумову можливість бути завжди справедливою.

К. Ушинський

152. На силі дитини треба будувати її виховання, а не на боротьбі з її слабкістю.

Аркін

153. Найкращий засіб у справі виховання – це дати виявитися в душі дитини якому-небудь доброму почуттю, і, зважаючи на силу цього прояву, в душі тоді залишиться більш чи менш глибокий слід, пам'ять про пережите, яка спрямовує волю. Нехай дізнаються діти про себе, які вони можуть бути чесні, щирі, благородні, прості, добрі, діяльні... Нехай вони запам'ятають хороше прямування своєї натури й стануть вірити собі. Це дуже важливо.

Шацький

154. Не можна зводити духовний світ маленької людини до навчання. Якщо ми прагнутиемо до того, щоб усі сили дитячої душі були захоплені навчанням, її життя стане нестерпним. Вона повинна бути не тільки школярем, а передусім людиною з багатогранними інтересами, запитами, прагненнями.

В. Сухомлинський

155. Дитинство – найважливіший період людського життя, не підготовка до майбутнього життя, а справжнє, яскраве, самобутнє, неповторне життя. І від того, як минуло дитинство, хто вів за руку в дитячі роки, що ввійшло в її розум і серце з навколишнього світу, від цього багато залежить, якою людиною стане сьогоднішній малюк.

В. Сухомлинський

156. Небесне стоїть вище земного, духовне – вище тілесного (С. 69)

(Ващенко Г. Виховний ідеал / Ващенко Г. – Полтава, 1994. – 190 с.)

157. Шкільне навчання і виховання мають бути глибоко пройняті духом християнства. Мета школи – виховати всебічно й глибоко освіченого християнина, що був би пройнятий християнською любов'ю, в особистому й суспільному житті, дотримувався правил християнської моралі, мав міцну волю і прагнув би до перемоги Добра над Злом, не зупиняючись перед можливими офірами.

(Ващенко Г. Християнство і майбутнє людства / Ващенко Г. – Київ, 2003)

158. Ім'я Бога мусить бути у нашої молоді не тільки не устах, а й на думці, бо визнання Христа лише на словах мало що важить. Молодь насамперед мусить мати тверду віру в Бога і християнський світогляд.

(Ващенко Г. Ідеологічні засади Спілки української молоді / Ващенко Г. – Київ, 2003)

159. Виховання дитини – це не втішна розвага, а завдання, яке вимагає капіталовкладень – важких переживань, зусиль, безсонних ночей і багато, багато думок.

Я. Корчак

160. Ваша дитина вийшла на подвір'я, потрапила в групу хлопчиків... Дуже багато буває..., що діти сваряться, б'ються, скаржаться одне на одного. Батьки поведуться помилково, якщо негайно стають на бік сина чи дочки й самі встрявають у сварку... В цій справі найголовніше полягає в тому, що ви не повинні бачити перед собою тільки вашу дитину, а повинні бачити перед собою всю групу дітей і виховувати разом з іншими батьками.

161. Виховний процес – це процес, який триває постійно, і окремі його деталі вирішуються в загальному тоні родини, а загальний тон, дорогі батьки, створюються вашим власним життям і вашою власною поведінкою.

162. Усі труднощі виховання випливають з того, що батьки, не тільки не позбавляючись своїх недоліків, а навіть не визнаючи їх недоліками, виправдовуючи їх у собі, хочуть, щоб цих недоліків не було в дітей. У цьому всі труднощі і вся боротьба з дітьми.

Л. Толстой

163. Матері дуже помиляються, переносючи всі свої турботи про виховання на один ласкавий догляд. Кажуть, що у великих людей були чудові матері. Це означає, що великі люди, крім ласкавих слів, чули від своїх матерів ще й інші. В одних інших словах і криється весь секрет виховання...

Шелгунов

164. Вся тасмниця родинного життя в тому й полягає, щоб дати дитині можливість самій розвиватися, робити все самій: дорослі не повинні забігати і нічого не робити заради особистої зручності й задоволення, а завжди ставитись до дитини з першого дня появи її на світ, як до людини, з повним визнанням її особистості.

Лесгафт

165. Нема і не може бути дітей, які не хотіли б навчатися з самого початку. Невміння працювати породжує небажання, небажання – лінощі. Кожна нова ланка в цьому ланцюзі вад стає

дедалі міцнішою і розвивати її все важче. Головний засіб запобігання цим вадам – навчати вихованців самостійно працювати у молодшому віці.

В. Сухомлинський

166. Діти набагато менше схильні до лінощів, ніж дорослі, і якщо якась частина цього діяльного настрою не спрямовується на корисні речі, то в усьому слід винити дорослих.

Локк

167. Усе потрібне для дитини, що може виконати вона сама і виконання чого відповідає її вмінню, треба дозволяти робити їй самій.

Лесгафт

168. Якщо ви вмієте відчувати радість дитини і її силу, то повинні знати, що найвища радість – переборених труднощів, досягнутої мети, розкритої таємниці, радість тріумфу і щастя самостійності, оволодіння і володіння.

Я. Корчак

169. Гра для дитини – не гра, а дійсність

К. Ушинський

170. Яка дитина у грі, така вона значною мірою буде в роботі, коли виросте. Тому майбутній діяч виховується насамперед у грі.

171. Думаючи, що вчуся жити, я вчився помирати (помер на руках у французького короля Франциска I 2 травня 1519 року)

Леонардо да Вінчі

172. Наше тіло знаходиться попід небом, а небо попід розумом.

Леонардо да Вінчі

173. Хочеш бути розумним, навчись розумно запитувати, уважно слухати, спокійно відповідати і припиняти розмову, коли нічого більше сказати.

І. Лафатеру

ПЕДАГОГІЧНИЙ ТЛУМАЧНИЙ СЛОВНИК-ДОВІДНИК

А

Авіамодельні гуртки – організуються головним чином у школах та інших навчальних закладах, позашкільних і культурно-освітніх установах, аероклубах. Основний зміст роботи всіх А. г. конструювання і виготовлення моделей планерів, літаків, вертольотів, космічних ракет тощо. В А. г. учні розвивають свої творчі здібності, розширюють політехнічний кругозір, застосовують на практиці набуті знання з основ наук.

Авторитарне виховання (від лат. *autaritas* – влада, вплив) – виховання, яке ґрунтується виключно на безумовному визнанні авторитету вихователя й повному підпорядкуванню вихованця його волі. Починаючи з епохи Відродження, прогресивні педагоги й мислителі всіх країн виступали проти А. в. (Я. А. Коменський, Ф. Рабе, Г. Сковорода та ін.). Переконливо проти А. в. виступав Ж.-Ж.. Руссо, запропонувавши теорію **природного виховання**. Він вважав, що дитина має підкорятися необхідності, силі речей, а не сваволі вихователя. Сучасна прогресивна педагогіка відкидає принцип авторитаризму у вихованні як такий, що суперечить завданням гуманістичного виховання.

Авторитарність – соціально-психологічна характеристика особистості, яка відображає її прагнення максимально підкорити своєму впливові партнерів по взаємодії і спілкуванню.

Авторитет учителя – загальновизнана учнями та їхніми батьками значущість достоїнств учителя й заснована на цьому сила його виховного впливу на дітей. До таких достоїнств належать висока духовність, культура, інтелігентність, ерудиція, високі моральні якості, педагогічна майстерність. Ставлення дітей до авторитету вчителя є неоднаковим у різному віці. В ранньому дитинстві діти повністю підкоряються авторитету вчителя, підростаючи ж, вони починають більш свідомо й конкретно сприймати ті якості вчителя, які створюють йому авторитет в очах дітей: його ерудицію, культуру, знання, педагогічний такт тощо.

Авторська школа – оригінальна загальнопедагогічна, дидактична, методична чи виховна система, опрацьована з урахуванням надбань психології, педагогіки, вікової фізіології та інших наук, вітчизняного й зарубіжного педагогічного досвіду, яка реалізується під керівництвом чи за участю її автора (авторів) принаймні в одному навчально-виховному закладі. Як правило, А. ш. є іменною (наприклад, школа В. О. Сухомлинського, школа М. П. Гузика тощо) А. ш. є одним із типів експериментального майданчика.

Аграфія (від грец. префікс означає заперечення, відсутність, інша частина слова – пишу) – порушення або повна втрата здатності писати, що настає внаслідок ураження мовної ділянки кори великих півкуль головного мозку. Виражається в перестановках і пропусках складів та літер, у нездатності з'єднувати літери і склади в слова тощо. У дітей А. часто є наслідком недовомовності. З дітьми, котрі страждають від А., проводять логопедичні заняття, в результаті яких цей дефект зникає.

Агресивність дітей (від лат. *aggressio* – напад) – емоційний стан і риса характеру дитини. Характеризується імпульсивною активністю поведінки, афективними переживаннями – гніву, злості, намаганням заподіяти іншому травму (фізично чи морально) А. д. Є наслідком поганого ставлення до них (брак чуйності й поваги, надмірна строгість, зловживання покараннями).

Адміністрація (від лат. *administratio* – керування, управління) – 1) У широкому розумінні – вся діяльність держави по управлінню, здійснювана органами державного управління, органами

виконавчої влади. 2) Керівний персонал установи, підприємства, організації (директор, завідувач ін.).

Азбука (від назв двох перших кирилических літер «аз» та «буки») – 1) Сукупність літер, прийнятих у даній писемності й розташованих у певному порядку. Інша назва алфавіту. 2) Назва початкового посібника для навчання грамоти. 3) Система умовних знаків: у музиці – нотна А., у телеграфії – телеграфна А. тощо. 4) Переносно – основні, найпростіші початки будь-якої науки, справи; «азбучна істина» – всім відоме безумовне твердження.

Академік – в Україні академічне звання, яке мають дійсні члени НАН України і ряду галузевих академій. А. обираються Загальними зборами даної академії з числа вчених, які збагатили науку працями першорядного наукового значення. Існують також звання почесний А. й іноземний член. Звання А. існує також в академіях зарубіжних країн. На зорі становлення Російської Академії наук серед 20 академіків 13 були українцями, вихованцями Києво-Могилянської академії. На початку ХХ століття за межами України працювали понад 200 вчених-українців зі світовим ім'ям.

Академічна гімназія у Львові – найстаріша гімназія в Галичині й на українських землях взагалі; заснована 1784; складова частина університету. Після реформи 1932 реорганізована на 4-річну загальноосвітню гімназію і 2-річний ліцей.

АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК (АПН) УКРАЇНИ – вища наукова установа з проблем освіти, педагогіки та психології, яка об'єднує найвидатніших вчених, котрі досягли значних успіхів у науковій і науково-педагогічній діяльності, збагативши педагогічну або психологічну науку вагомими працями. Створена згідно з Указом Президента України в березні 1992. АПН об'єднує п'ять науково-дослідних інститутів: педагогіки, виховання, психології, дефектології, педагогіки і психології вищої школи. АПН видає журнал «Вісник АПН України» й «Педагогічну газету». Вищим органом АПН є Загальні збори дійсних членів, членів-кореспондентів та іноземних членів. Керівництво всією діяльністю Академії в період між Загальними зборами здійснює Президія в складі: президента, віце-президента, п'яти академіків-секретарів – керівників відділень, головного ученого секретаря і 8 членів, які обираються Загальними зборами терміном на п'ять років із числа її дійсних членів та членів-кореспондентів.

Акалькулія – порушення здатності рахувати, яке виникає при різних ушкодженнях кори головного мозку. В одних випадках А. виявляється в розладі поняття числа, в інших – у нездатності виконувати лічильні операції. Здебільшого А. – наслідок розладу мови (афазія). А. в дитячому віці пов'язана із загальною розумовою відсталістю. Навчання таких дітей арифметиці є особливо складним. Усуненням А. займаються **олігофренопедагоги**.

Акредитація вищих навчальних закладів (від франц. accreditation) – офіційне визнання їх права здійснювати свою діяльність на рівні державних вимог і стандартів освіти. Мета А. полягає у визначенні можливостей конкретного державного вищого навчального закладу готувати кадри певного рівня. А. недержавного вищого навчального закладу визначає його спроможність здійснювати підготовку кадрів на рівні вимог, що встановлюються для державних навчальних закладів і дає право на видачу диплома про вищу освіту встановленого зразка. А. проводиться з ініціативи й за рахунок вищого навчального закладу. А. можуть бути вищий навчальний заклад у цілому або окремі спеціальності, за якими ведеться підготовка кадрів. Залежно від наслідків акредитації встановлюються 4 рівні акредитації.

Аксіологія педагогічна – розділ загальної педагогіки, в якому досліджуються цінності, які треба формувати у вихованців.

Активізація процесу навчання – удосконалення методів і організаційних форм навчально-пізнавальної роботи учнів, яке забезпечує активну й самостійну теоретичну і практичну діяльність школярів у всіх ланках навчального процесу.

Активність особистості – здатність людини до свідомої трудової і соціальної діяльності, міра цілеспрямованого, планомірного перетворення нею навколишнього середовища й самої себе на основі засвоєння нею багатств матеріальної і духовної культури. А. о. проявляється у творчості, вольових актах, спілкуванні. Інтегральна характеристика А. о. – активна життєва позиція людини, яка виявляється в її принциповості, послідовному відстоюванні всіх поглядів, ініціативності, діловитості, психологічній настроєності на діяльність. Протилежність А. – **пасивність**.

Акупедія – розділ теорії навчання та виховання дітей з вадами слуху. А. опрацьовує методи дослідження слухової функції у дітей з вадами слуху; систему використання у таких дітей слухового сприймання в процесі виховання, навчання й практичної діяльності; технічні засоби (електроапаратуру) для дослідження слухової функції та використання слухового сприймання в учнів спеціальних шкіл і дитячих садків.

Алалія – відсутність або обмеженість мови у дітей, зумовлені недорозвиненням мовних ділянок великих півкуль головного мозку чи ураженням їх у внутрішньоутробному або ранньому післяродовому періоді розвитку.

Алексія (грец.) – нездатність оволодіти процесом читання. А. у дітей є одним з проявів **алалії** або **афазії**, тобто наслідком загального недорозвинення мови, викликаного органічним ураженням мозку.

Алфавіт (грец. від назв перших літер грецького А. – альфа й бета (віта)), абетка, азбука – сукупність усіх літер чи складових знаків, розміщених в усталеному для кожної мови порядку. **Український алфавіт** походить від слов'яно-кириличного А.

Алчевська Христина Данилівна (16.04.1841, м.Борзна Чернігівської області – 15.08.1920, Харків) – український педагог, діячка народної освіти. Відкрила Харківську жіночу недільну школу (безкоштовну). Працювала в ній учителькою, обстоювала українську мову, пропагувала твори Т. Г. Шевченка. А. була членом багатьох просвітницьких товариств, віце-президентом Міжнародної ліги освіти. Разом з колективом учителів своєї школи створила навчальний посібник «Книга дорослих» (т. 1-3 Москва, 1899-1900). Автор спогадів «Передумано й пережито».

Альтруїзм (франц. altruisme) – етичний принцип, що полягає в безкорисливому прагненні до діяльності на благо інших, у готовності іншої людини зректися власних інтересів; протилежний **егоїзмові**. А. як риса особистості формується з наймолодшого віку під впливом відповідного віку, коли дітей навчають розуміти потреби інших людей, допомагати їм захищати слабших, одночасно позбавлятися власних егоїстичних нахилів.

Амбідекстрія (від лат. Ambo – обидва, dexter – правий) – двоправорукість, однакова вправність обох рук.

Анартрія (від грец. нечленороздільний) – тяжке порушення артикульованої членороздільної мови. (дизартрія).

Анкетування (франц. *enquête*, букв. – розслідування) – один із засобів письмового (іноді й усного) опитування значної кількості учнів за певною схемою – анкетною або опитувальним листом. Мета А. – зібрати масовий (найчастіше орієнтовний) матеріал, який після статистичної обробки використовують для розв’язання певних педагогічних, психологічних та інших завдань. Сучасна педагогіка розглядає А. як допоміжний засіб, оскільки одні статистичні дані опитування не можуть бути підставою для встановлення складних педагогічних закономірностей.

Апатія (грец. – нечутливість) – стан повної байдужості, в’ялості; пасивне ставлення до навколишніх явищ і подій; часто поєднується з адинамією (забрудненням в руховій діяльності)

Аристотель (384 до н. е., Стагір у Фракії – 322 до н. е., Халкіда, острів Евсея) – давньогрецький філософ, один з найвидатніших мислителів усіх часів, учень Платона. В 367–347 до н. е. брав участь в Академії платонівській. 343 став учителем Олександра Македонського. В 335 повернувся до Афін, де заснував власну філософську школу – Лікей. У своїх працях («Метафізика», «Фізика», «Аналітика», «Топіка», «Категорії», «Про душу», «Етика», «Політика», «Нікомахова етика» та ін.), які охопили майже всі галузі знань того часу, прагнув узагальнити знання античної науки. Аристотель розвивав теорію виховання «вільнонароджених громадян». На його думку, людина від природи дістає лише задатки здібностей, які може розвинути виховання. За А. виховання має забезпечувати поєднання фізичного, морального й розумового розвитку людини. У сфері розумового виховання відстоював широку освіченість, яка не сумісна зі спеціалізацією в якомусь одному виді діяльності, що за А. недостойно вільно народжених. А. вимагав враховувати вікові особливості дітей у навчанні.

Атеїзм (грец.) – система ідей, поглядів, переконань, що заперечують існування Бога, надприродного (істот, сил, властивостей) взагалі і відкидають будь-яку релігію.

Б

База знань – сукупність формалізованих знань про предметну галузь, які подаються у вигляді фактів і правил, що виражають евристичні знання про методи розв’язування задач в даній предметній сфері. База знань є складовою частиною інтелектуальних, зокрема експертних, систем.

Базова школа – загальноосвітня чи спеціальна школа при педагогічних навчальних закладах або науково-дослідних інститутах педагогіки, в якій проводиться педагогічна практика студентів чи наукові дослідження проблем навчання й виховання.

Бал (від франц. *balle* – м’яч, куля) – 1) Умовна одиниця для кількісної та якісної характеристик певних явищ, у тому числі педагогічних і психологічних. 2) Оцінка успішності навчання й поведінки в навчальних закладах. Може мати цифрову або словесну форму. Існують системи оцінювання з різною кількістю балів. В Україні прийнята 12-бальна система.

Батарей тестів – упорядкований набір тестів, їх сукупність для вивчення стану засвоєння знань, певного педагогічного чи психічного явища або процесу.

Батьківський комітет школи – орган батьківської громадськості, який допомагає й сприяє школі в розв’язанні навчально-виховних і господарських завдань. Його роль і завдання визначені в спеціальному розділі «Положення про загальноосвітню школу».

Батьківські збори – одна з форм зв’язку школи з батьками і пропаганди серед них педагогічних знань. Проводяться класні й загальношкільні Б. з. На них батьків знайомлять з планами навчально-виховної роботи школи, класних керівників; батьки одержують інформацію про стан

успішності й дисципліни дітей, обговорюють проблеми допомоги школі в організації дозвілля дітей, їх трудового виховання тощо.

Бесіда в дидактиці – метод навчання, при якому вчитель, спираючись на наявні в учнів знання й досвід, користуючись запитаннями, підводить учнів до розуміння й засвоєння нових знань, до повторення й перевірки знання навчального матеріалу.

Бібліотека (від грец. книгосховище) – культурно-освітній і науково-інформаційний заклад, який збирає і зберігає друковані й рукописні матеріали, організовує громадське користування літературою й провадить довідково-бібліографічну роботу. Бібліотеки були відомі ще в давньому світі. У Київській Русі найдавнішими були бібліотека Софійського собору (засн.1037) й Києво-Печерського монастиря (XI ст.).

Біфуркація в середній школі (від лат. *viſurcus* – роздвоєний) – поділ старших класів середньої школи на два профілі (наприклад, гуманітарний і природничо-математичний, або класичний і реальний тощо).

Болонський університет – один з найстаріших університетів Європи. Заснований в XI ст. В м. Болонья (Північна Італія) як юридичний навчальний заклад. Лише в XIV ст. Відкрито філософський, медичний і теологічний факультети. Б. у. користувався надзвичайно великою популярністю у XII-XV ст. У XX ст. поступився першістю – Римському і Неапольському. З 1478 в Б. у. викладав астрономію, а в 1481-1482 був ректором український учений, доктор медицини й філософії Георгій Дрогобич (Юрій Котермак з Дрогобича).

Брайля шрифт – рельєфно-крапковий шрифт для письма й читання сліпих. Розробив його французький тифлопедагог Л. Брайль (1809-1852). Б. ш. оснований на різних комбінаціях шести опуклих крапок.

Братські школи – навчальні заклади в Україні й Білорусі в XVI-XVIII ст. Їх організовували й утримували церковні братства з метою зміцнення православ'я. Першу братську школу заснувало Успенське братство у Львові (1586). За її зразком Б. ш. створювалися на всій Україні. Б. ш. були доступними для всіх верств населення; учнів оцінювали не за соціальним походженням, а за навчальними успіхами. В Б. ш. діяла суворя дисципліна (практикувалися й тілесні покарання). Б. ш. відіграли важливу роль у розвитку освіти на українських землях. Викладання у школах проводилося рідною мовою, значну увагу також приділяли вивченню грецької, а пізніше латинської та польської мов. Б. ш. стали одним із засобів боротьби проти колонізаторської політики польської шляхти і католицького духовництва, за національну незалежність.

Будинок дитини – установа в системі Міністерства охорони здоров'я, яка здійснює громадське виховання дітей у віці до трьох років. У Б. д. приймаються діти-сироти, а також діти одиноких матерів.

Буква, літера – графічний знак для передачі на письмі звука (точніше фонему) та його різновидів. Буква позначає здебільшого один звук, рідше – два (ш). Один звук може передаватися графічно кількома буквами (укр. дж, дз, нім. – Sch). У більшості алфавітів є малі й великі літери.

Буквар – підручник для навчання грамоти, початковий посібник з розвитку мови і логічного мислення у дітей. Перший друкований слов'яноноруський Б. видав у Львові 1574 І. Федоров. В Україні в середині XIX ст. вийшли українською мовою букварі К. Шейковського, П. Куліша, Т. Шевченка та ін. Над складанням Б. працювали О. Потебня, Б. Грінченко, Т. Лубенець та інші.

В

Валуєвський циркуляр 1863 – розпорядження царського уряду Росії про заборону друкування літератури українською мовою. Автор циркуляра – міністр внутрішніх справ П. О. Валуйєв твердив, нібито «ніякої окремої малоросійської мови не було, немає і бути не може». Циркуляром заборонялося друкувати українською мовою будь-яку літературу, крім художньої. З 1863 видання книжок українською мовою в межах Російської імперії майже припинилося. В. ц. – один з проявів шовіністичної політики царського самодержавства, спрямованої на посилення національного гноблення українського народу.

«Вальдорфська педагогіка» – сукупність методів і прийомів виховання й навчання, яка ґрунтується на антропософській інтерпретації розвитку людини як цілісної взаємодії тілесних, душевних і духовних факторів.

Вандалізм – асоціальна діяльність, не аргументоване, безглузде знищення матеріальних і культурних цінностей.

Василіанські школи – створені в ХУІІ ст. в Україні уніатським орденом Василіан. У ХУІІІ ст. В. ш. діяли в містах Барі, Умані, Каневі, Острозі, Овручі, Тереховлі, Бучачі та ін. У Західній Україні існували до 1939. Після 1991 у Львові відкрито філософський інститут отців Василіан Української греко-католицької церкви.

Вашенко Григорій (23. 04.1878, с. Богданівна Полтавської області – 2. 05. 1967, Мюнхен) – український педагог і психолог. З 1918 працює доцентом Українського Полтавського університету, з 1927 професор Інституту народної освіти в Полтаві, з 1936 – Сталінградського педагогічного інституту. Після другої світової війни працює в Українському вільному університеті, а з 1950 – ректор Української Богословської академії в Мюнхені. Автор ряду педагогічних праць, зокрема «Загальні методи навчання», «Виховання волі і характеру», «Основи естетичного виховання» тощо.

Вечори шкільні – одна з форм позакласної роботи. Сприяють всебічному розвитку учнів, розширюють їхній світогляд, стимулюють самостійність думки, прагнення до знань. В. ш. – засіб організації розумного дозвілля дітей.

Вимоги до особистості соціального педагога. Першу і найбільш важливу суспільну групу вимог до особистості соціального педагога складають вимоги до нього як до представника суспільства, який впливає на інших і формує особистість учня перш за все своєю особистістю. Мова йде про **морально-педагогічні якості** соціального педагога, в тому числі про інтереси, потреби, переконання і мотиви поведінки. Сюди слід віднести **загальнолюдські якості**, риси характеру і в цілому спрямованість особистості соціального педагога. Друга група вимог до особистості соціального педагога стосується його індивідуального досвіду – **професійної підготовленості**, включаючи глибокі знання із фундаментальних та фахових дисциплін. Третю групу вимог до особистості соціального педагога складають **проблеми розвитку психічних процесів**. Центральною проблемою інтелектуального самовиховання студента є розвиток у нього **якостей педагогічного мислення**. При цьому проявляються такі типи мислення, як аналіз конкретних соціально-педагогічних ситуацій, визначення соціально-педагогічних проблем в даних конкретних умовах, вироблення варіантів вирішення завдань і т. д. Правильний підхід до проблеми самовиховання студентів визначається його рушійними силами. **Рушійні сили самовиховання** майбутніх спеціалістів визначається як зовнішніми соціальними вимогами так і особистим ставленням до цих вимог. Переборення внутрішніх протиріч, що виникають між цими двома факторами в сутності і є процес саморуху і саморозвитку студента. Як самовиховання є

продовженням і умовою успішного суспільного виховання, так і професійне самовиховання є продовженням і умовою успішного професійного виховання студента. Загальна і перша умова виникнення потреби професійного самовиховання у майбутніх соціальних педагогів – це перехід його з позиції «я – студент, нехай мене вчать і виховують» на позицію «я – майбутній спеціаліст. Я готую себе до цієї важливої професії». Проте разом з цим він повинен оволодіти і досвідом самостійної роботи над збагаченням своїх знань і умінь, над розвитком своєї особистості. Оволодіння будь якою діяльністю проходить тільки в процесі самої діяльності. Друга умова виникнення потреби у самовихованні є сформованість у свідомості студентів образу ідеального соціального педагога.

Виховання – процес цілеспрямованого, систематичного формування особистості, зумовлений законами суспільного розвитку, дією багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів. У широкому розумінні виховання – це вся сума впливів на психіку людини, спрямованих на підготовку її до активної участі у виробничому, громадському й культурному житті суспільства. Сюди входить як спеціально організований вплив виховних закладів, так і соціально-економічні умови, що діють певною мірою стихійно. У вузькому розумінні слова В. є планомірним впливом батьків і школи на вихованця. Метою виховання є сприяння розвитку у вихованця виявленого обдарування чи стримання якихось задатків відповідно до мети («ідеал виховання»). Засобом виховання є насамперед приклад, який вихователь подає вихованцеві, потім – наказ (вимога й заборона), переконання, привчання й навчання. В. поширюється на тіло, душу й дух і ставить завдання утворення із задатків і здібностей, що розвиваються, гармонійного цілого, а також набуття підростаючим вихованцем сприятливих для нього самого і для суспільства душевно-духовних установок стосовно до інших людей, сім'ї, народу, держави тощо. В. з боку батьків і школи припиняється з втратою ними авторитету у вихованця.

Виховання й розвиток. Індивідуальний розвиток людини – ряд послідовних кількісних і якісних змін, яких зазнає її організм від моменту зародження й до кінця життя, становлення людини як соціальної істоти. Виховання починається з народження людини й відіграє важливу, хоча й різну роль у всіх формах і на всіх етапах розвитку особистості. Між В. й р. існує тісний взаємозв'язок. Не лише розвиток особистості залежить від виховання, а й виховання від розвитку. Правильне розуміння взаємозв'язку В. й р., спростовуючи фаталістичні концепції психічного розвитку особистості, має важливе значення для наукового обґрунтування методів педагогічного керівництва всебічним розвитком особистості.

Вихователь – у широкому розумінні слова – особа або організація, яка здійснює виховання; у вузькому значенні – посадова особа, яка займається вихованням дітей і молоді в навчально-виховних закладах. Історично посада В. з'явилася ще в античних державах. В українській загальноосвітній школі функції В. (у вузькому значенні) виконує класний керівник і вихователь групи продовженого дня.

Відділ освіти – орган державного управління, який керує освітою на території району, міста, області.

Внесені до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО: Національний заповідник «Софія Київська» (1990), центр міста Львова, Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник (1990).

Воловик є автором «Педагогічних особливостей формування і розвитку клубного колективу» – досліджень з дозвільної діяльності.

Вчена Рада – орган, що розглядає основні напрями науково-дослідної та навчальної роботи вузу, науково-дослідної установи чи науково-виробничого об'єднання. Розрізняють спеціалізовані ради по захисту дисертацій і присудженню вчених ступенів та ради вузу, науково-дослідної установи.

Г

Гармонійний розвиток – співрозмірний розвиток фізичних і рухових сил людини, струнке й строге поєднання різних сторін і функцій її свідомості, поведінки й діяльності.

Гедонія – (від грец. – насолода) психічний стан; приємне самопочуття, відчуття піднесення, вдовolenня, насолоди.

Генеалогія – (грец. – родовід) історія роду певної особи. У психології знання Г. важливе для встановлення генотипу індивіда, його здібностей, обдарованості тощо, а також для з'ясування витоків психічної недуги.

Геніальність (від лат. *genialis* – властивий генієві, плідний) – найвищий ступінь обдарованості, прояву творчих сил людини. Термін «геніальність» вживають як для позначення здатності людини до творчості, так і для оцінки її результатів. І Кант, Г. В. Лейбніц, Г. Е. Лессінг, Д. Дідро вважали головною рисою Г. інтуїтивні здібності. Відміна Г. від таланту в ступені обдарованості і, головне, в суспільній значущості творчості: геній створює нову епоху у своїй галузі.

Гідність – поняття моральної свідомості, в якому виражається уявлення про самоцінність людської особистості, її моральну рівність з усіма іншими; категорія етики, що відображає моральне ставлення індивіда до самого себе й суспільства до нього. Як форма прояву соціальної й моральної свободи поняття «гідність» включає право людини на повагу, визнання її прав і одночасно передбачає усвідомлення нею свого обов'язку й відповідальності перед суспільством.

Гільдійські школи – початкові школи, які відкривалися в містах Західної Європи в XIII-XIV ст.. об'єднаннями купців – гільдіями. В Г. ш. вивчення рідної мови і арифметики було поставлено значно краще, ніж у церковних. У деяких з них вивчалася також і граматики, геометрія й елементи риторики. Навчання в одних Г. ш. велося латинською мовою, в інших – рідною. Г. ш. були платними.

Глаголиця – одна з двох найстаріших слов'янських азбук. Подібна до кирилиці за буквеним складом, алфавітним порядком, звуковим значенням і назвами букв. Більшість літер в обох азбуках мала й цифрове значення. Від кирилиці відрізняється складнішим накресленням і кількістю букв (у Г. – 40, а в кирилиці – 43).

Глобальне навчання (від франц. *Global* – взятий в цілому) – навчання цілісне.

Гнів – емоція, яка викликається явищами, що різко суперечать інтересам, переконанням, прагненням людини, які затруднюють її звички, задоволення її потреб. Переживається як гостра потреба активно висловити своє негативне ставлення до цих явищ. Г. – одна з найбільш ранніх емоцій, властивих людині. Ступінь регулювання проявів Г. визначається вихованням, рівнем засвоєння звичок дисциплінованої поведінки.

Гордість – моральне почуття; виникає в результаті усвідомлення особистістю громадського значення своїх досягнень. Почуття Г. виступає одним з регуляторів процесу морального самовдосконалення особистості.

Гра – форма вільного самовияву людини, яка передбачає реальну відкритість світові можливого й розгортається або у вигляді змагання, або у вигляді зображення (виконання, репрезентації) якихось ситуацій, смислів, станів. Зміст Г. рольової реалізується дитиною у взятій на себе ролі, згідно з певними правилами поведінки, що регулюють її виконання. Тому всяка гра рольова – це школа довільної поведінки й діяльності, властивої поведінці й діяльності дорослих. Створення сюжетно-рольової гри соціально-психологічного змісту: точно сформулювати проблему життя, знайти її життєві вияви в найрізноманітніших сферах життя людини, придумати подію, у якій ці персонажі зіткнулися б з труднощами вирішення проблеми.

Про ігри:

- Дж. Локк: «Для дітей ігри та розваги так само необхідні, як праця та їжа»;
- А. С. Макаренко: «Дитина повинна гратись навіть тоді, коли вона робить серйозну справу»;
- С. Т. Шацький: «Гра – це життєва лабораторія дитинства...»;
- Л. С. Виготський: «Гра – простір „внутрішньої соціалізації“ дитини, засіб засвоєння соціальних установок»;
- О. М. Леонтьєв: «Гра – це свобода особи в уяві, „ілюзорна реалізація нереалізованих інтересів»;
- К. Д. Ушинський: «У грі дитина прагне жити, відчувати та діяти».

Грамота в дитячому садку – процес навчання дошкільників читанню й письму.

Грамотність (від грец. – писемність) – 1) Певний ступінь знання законів і правил рідної мови та вміння користуватися ними для висловлювання думок усно й на письмі; один з найважливіших показників культурного рівня населення. Конкретний зміст поняття «Г.» змінюється на різних етапах економічного й політичного розвитку суспільства разом з підвищенням його культурних запитів. 2) Ступінь обізнаності з певної галузі знання (музична Г., політична Г., технічна Г., екологічна Г. тощо)

Греко-католицькі духовні семінарії – навчально-виховні заклади, які готували священнослужителів для уніатської церкви. Існували Перемишльська (заснов. між 1700-1713), Ужгородська (1767), Львівська (1779) і Станіславська (1907) семінарії. Навчання тривало від 1 до 8 років. Система навчання й виховання нагадувала єзуїтську.

Громадянське виховання – формування громадянськості як інтегративної якості особистості, яка дає можливість людині відчувати себе юридично, соціально, морально й політично дієздатною. До основних елементів громадянськості належить моральна й правова культура яка виражається в почутті власної гідності, внутрішньої свободи особистості, дисциплінованості, в повазі й довірі до інших громадян і до державної влади, здатності виконувати свої обов'язки, в гармонійному поєднанні патріотичних, національних та інтернаціональних почуттів. Основні риси громадянина закладаються в дитячому, підлітковому, юнацькому віці на основі досвіду, набутого в родині, школі, соціальному середовищі, і в подальшому формуються протягом усього життя людини.

Основна мета Г. в. – виховання у людини моральних ідеалів суспільства, почуття любові до Батьківщини, прагнення до миру, потреби в праці на благо суспільства. В сучасних умовах важливою громадянською якістю стає здатність людини до самовизначення, завдяки якому людина зможе розумно існувати в умовах вибору, тобто в умовах свободи й відповідальності.

Групи продовженого дня – групи учнів, з якими проводиться навчально-виховна робота в позаурочний час. Організуються директором школи з залученням батьківського комітету. Діти проводять час у таких групах під керівництвом педагога-вихователя після уроків. Під час

перебування в групі діти забезпечуються харчуванням. Вихователі Г. п. д. користуються правами й пільгами нарівні з учителями шкіл.

Гуманізм (від лат. *humanus* – людський, людяний) – 1) Система ідей і поглядів на людину як найвищу цінність. 2) В історичному аспекті Г. – прогресивна течія західноєвропейської культури епохи Відродження, спрямована на утвердження поваги до гідності й розуму людини, її права на земне щастя, вільний вияв природних людських почуттів і здібностей. Видатними представниками Г. були Леонардо да Вінчі, Т. Кампанелла, Дж. Бруно, Ф. Петрарка, Т. Мор, Ф. Рабе, Я. А. Коменський, М. Копернік та ін. В Україні гуманістичними ідеями були пройняті суспільно-політичні погляди І. Вишенського, вчення соцініан.

Гуртки учнівські – самодіяльні об'єднання учнів, які займаються поглибленим вивченням питань науки, літератури, мистецтва; фізкультурою, одна з форм позакласної й позашкільної роботи. Завдання Г. у. – поглиблювати й розширювати кругозір учнів, задовольняти їх інтереси й запити, розвивати творчі здібності, формувати практичні вміння й навички. Найпоширенішими в школах є науково-освітні (предметні) Г. у.

Д

Дактилографія (від грец. – палець і пишу) – письмо пальцем на будь-якій для письма площині; допоміжний засіб спілкування письменною людиною з глухим або сліпо-глухонімим співрозмовником без використання спеціальних засобів – дактилології, Брайля шрифту, жестів та ін. При спілкуванні зі сліпоглухонімим співрозмовником пише пальцем на його долоні звичайними літерами. Якщо у письменого сліпоглухонімого не розвинуто усне мовлення, то він також пише співрозмовникові або на його долоні, або на будь-якій площині (на обкладинці книжки, на поверхні стола та ін.)

Дальтонізм – одна з видів часткової колірної сліпоти, розлад колірного зору. Назва походить від прізвища англійського вченого Дж. Дальтона, який 1794 вперше описав це явище. Люди, які страждають на Д., не можуть працювати на транспорті, в авіації, в хімічній, поліграфічній, текстильній промисловості, на морській службі. Д. не лікується.

Двокомплектна школа – початкова школа, в якій навчання дітей усіх чотирьох класів ведуть два вчителі і кожен з них працює одночасно з двома класами, які утворюють комплект.

Двомовність, білінгвізм – поперемінне користування двома мовами. Розрізняють індивідуальну та масову Д.

Дебільність (від лат. – *debilis* – слабкий) – легкий ступінь олігофренії, що характеризується примітивністю суджень і висновків, недостатньою диференціацією емоцій, обмеженою здатністю до навчання, зниженою адаптацією. Діти-дебіли становлять найбільшу (основну) групу учнів допоміжної школи. Правильно побудована система виховання й навчання дебілів в умовах спеціальної школи компенсує у відомих межах наявні в них дефекти.

Девіантна поведінка (від лат. *deviatio* – відключення) – окремі вчинки або система вчинків, які суперечать прийнятим у суспільстві правовим або моральним нормам: злочинність і поведінка, яка заслуговує карного покарання. Для попередження девіантних вчинків слід з ранніх років прищеплювати повагу до моральних норм і виробляти моральні звички.

Демагогія (від грец. народ і веду) – характеристика міркувань, аргументацій, які апелюють до загальних принципів, за якими криється дійсна суть справи, некомпетентність, голослівність. У

підлітковому і юнацькому віці Д. може виникнути спонтанно, внаслідок відсутності досвіду, невміння розмежувати часткове і загальне, можливе і бажане.

Деменція (від лат. dementia – безумство, божевілля) – стійка втрата раніше засвоєних знань і практичних навичок та неможливість набуття нових. Те саме, що й слабоумство. Дементні діти навчаються в допоміжних школах. Своєчасна і правильна лікувально-педагогічна робота сприяє повній компенсації їх дефекту, частковому переборенню Д.

Демократизація освіти – принцип реформування освіти в Україні на демократичних засадах, який передбачає децентралізацію, регіоналізацію в управлінні освітою, автономізацію навчально-виховних закладів у вирішенні основних питань діяльності, поширення альтернативних (приватних) навчально-виховних закладів, перехід до державно-громадської системи управління освітою (участь батьків, громадськості, церкви), співробітництво учитель-учень, викладач-студент у навчально-виховному процесі.

Демокріт (бл. 460, Абдери, Фракія – бл. 370 до н.е.) – давньогрецький філософ. Надавав великого значення вихованню дітей, розглядаючи його як головне завдання сім'ї. Д. вважав, що не слід ставити перед собою завдання дати всеохоплюючі знання, значно важливіше розвинути вміння мислити. Демокріт, зокрема, він стверджував, що людина може досягти моральної досконалості шляхом формування таких цінних якостей, як самопізнання, самоконтроль, здатність до розумного самообмеження, самодисципліни. «Добрими людьми, – вважав він, – стають більше від вправ, ніж від природи». Силою своєї волі Демокріт зумів виправити власні мовленнєві вади і стати одним із найвідоміших ораторів в античній історії.

Депресія (від лат. depressus – пригнічений) – хворобливий стан приголомшеності, пригнічення, скорботи, відчаю. Спостерігається при багатьох психічних захворюваннях. У хворих на Д. спостерігається загальмованість рухів, мови, зниження активності, ініціативи, порушення сну, апетиту. У дітей у стані Д. з'являються тяжкі немотивовані страхи.

Дефективні діти – діти, які мають гострі психічні й фізичні вади. Основні види дитячої дефективності: сліпота, глухонімота, туговухість, розумова відсталість, різні порушення опорно-рухового апарату і т.д.

Дидактика (від грец. – повчальний) – частина педагогіки, яка розробляє теорію освіти й навчання, виховання в процесі навчання. Д. науково обґрунтовує зміст освіти, вивчає закономірності, принципи, методи й організаційні форми навчання. Термін «Д» вживався вже в педагогічних працях ХУІІ ст. Я. А. Коменський у «Великій дидактиці» (1657) розробив зміст освіти, дидактичні принципи, методи навчання, вперше обґрунтував класно-урочну систему навчання.

Дидактична література – література, яка в художній формі виражає наукові, філософські, етичні та інші знання й ідеї. Класичними зразками Д. л. є твори античних авторів: «Труди і дні» Гесіода, «Георгіки» Вергілія, «Мистецтво поезії» Горація, «Про природу речей» Лукреція тощо. Дидактичний характер мала церковно-християнська література Київської Русі.

Дидактичний матеріал – особливий тип наочного навчального посібника, переважно карти, таблиці, набори карток з текстом, цифрами або малюнками, реактиви, рослини тощо, які роздаються учням для самостійної роботи в класі і вдома або демонструються вчителем перед усім класом. Д. м. називаються також збірники задач і вправ.

Дидактичні принципи – принципи дидактики, які визначають зміст, організаційні форми й методи навчальної роботи школи згідно з загальними цілями виховання й закономірностями процесу навчання. Основними Д. п. є: *науковість навчання, виховуючий характер навчання, наочність навчання, свідомість і активність у навчанні, міцність засвоєння знань учнів, систематичність і послідовність у навчанні, доступність навчання, індивідуальний підхід до учнів.*

Директор школи (франц. directeur, від лат. dirigo – керую) – керівник школи, організатор навчально-виховної і господарської діяльності в ній. Призначається з числа кращих вчителів з організаторськими здібностями, що мають вищу освіту і стаж педагогічної роботи не менше трьох років.

Дискредитація (від франц. discrediter – підривати довір'я) – пониження гідності особи, підрив довір'я до неї. У переносному значенні – знецінення ідеї, гіпотези, твору.

Дискусія (від лат. discussion – розгляд) – 1) Широке публічне обговорення якогось спірного питання. 2) В переносному значенні – спір, суперечка окремих осіб, співбесідників.

Диспут – (від лат. disputo – міркую, сперечаюсь) – спір на наукову, літературну чи іншу тему, що відбувається перед аудиторією. Д. в школі – одна з форм роботи зі старшокласниками, дійовий засіб морального виховання й розвитку логічного мислення учнів.

Дистанційне навчання – форма навчання, коли спілкування між викладачем і студентом або вчителем і учнем відбувається за допомогою листування, магнітофонних, аудіо- та відеокaset, комп'ютерних мереж, кабельного та супутникового телебачення, телефону чи телефаксу тощо. Протягом останнього десятиріччя Д. н. стало одним з найважливіших елементів системи вищої освіти промислово розвинених країн. З одного боку, це зумовлено бурхливим розвитком інформаційних технологій (комп'ютерні мережі Інтернету, глобальне телебачення тощо), з іншого – політикою урядів цих країн у галузі освіти, їхнім прагненням зробити навчання та освіту будь-якого рівня максимально доступними для всіх верств населення.

«Дитячий світ» К. Д. Ушинського – посібник для підвищеної початкової освіти, який поєднував у собі матеріал пояснювального читання з елементарними відомостями про основи наук. Призначався для I і II класів гімназій, III і IV класів початкової школи і для старших класів повітових училищ.

Дитячий театр – позашкільна виховна установа, яка здійснює виховання дітей засобами театрального мистецтва. Розрізняють професійні драматичні театри, професійні лялькові, народні любительські, дитячі самодіяльні. Крім того, спеціальні спектаклі для дітей ставлять драматичні, музичні, естрадні та інші театри.

Дитячі та юнацькі організації: «Курінь», «Пласт», «Сокіл». Напрямок СПОУ «Краю мій лелечий» займається: проведенням свят, моральним вихованням, екологічним вихованням.

Дозвілля дітей – це вільний від обов'язкової діяльності час, ігри, заняття улюбленим спортом в секціях, захоплення мистецтвом... Дозвілля – це відпочинок та відновлення сил у вільний від трудової (навчальної) діяльності час.

Діяльнісно-особистісна концепція виховання – стверджує, що дієвим виховання є лише тоді, коли дитина включається в різноманітні види діяльності і оволодіває суспільним досвідом завдяки ефективному стимулюванню педагогом її активності в цій діяльності.

Дошкільне виховання – сімейне й суспільне виховання дітей дошкільного віку. В різних країнах залежно від початку шкільного навчання Д. в. охоплює дітей від 3 до 6-7 років. Уперше систему Д. в. в сім'ї опрацював Я. А. Коменський, який написав спеціальний посібник з виховання дітей «Материнська школа». Ідеї про необхідність суспільного Д. в. почали поширюватися разом з розвитком промисловості й масовим залученням жінок до суспільного виробництва. Перша дошкільна установа – «Школа для малят» – була створена в Шотландії соціалістом-утопістом Р. Оуеном і входила в організований ним у 1816 „новий інститут для створення характеру”. В Україні перший дошкільний заклад відкрито 1872. Зараз дошкільні заклади перебувають у віданні органів охорони здоров'я та освіти, промислових підприємств, державних установ. Науково-обґрунтований режим, правильне харчування й медичний нагляд, організація дитячої діяльності дошкільного закладу забезпечують належний фізичний і розумовий розвиток дитини, сприяють формуванню в неї потрібних моральних рис, виробленню перших трудових навичок і елементів естетичного смаку. Метою Д. в. є всебічний розвиток дитини, виховання її в дусі дружби й товаришування, любові до праці, поваги до старших. Мета й завдання Д. в. в дошкільних установах і в родині спільні. Нерозривний зв'язок між суспільним і сімейним вихованням, тісна взаємодія вихователів і батьків – важлива умова успіху у вихованні дітей.

Духовні цінності – витвори людського духу, зафіксовані у здобутках науки, мистецтва, моралі й культури.

Духовність – індивідуальна вираженість у системі мотивів особистості двох фундаментальних потреб: ідеальної потреби пізнання й соціальної потреби жити, діяти «для інших». Під Д. переважно розуміють першу з цих потреб, під душевністю – другу. Душевність характеризується добрим ставленням особи до людей, які її оточують, увагою, готовністю прийти на допомогу, розділити радість і горе. З категорією Д. співвідноситься категорія пізнання світу, себе, смислу і призначення свого життя. Людина духовна в тій мірі, в якій вона задумується над цими питаннями і прагне дістати на них відповідь. Втрата духовності рівнозначна втраті людяності. Формування духовних потреб особистості є найважливішим завданням виховання.

Е

Евдемонізм (від грец. – щастя) – етичний принцип, який основою моральності вважає прагнення людини до щастя (до суспільного щастя – соціальний Е., до особистого – індивідуалістичний Е.). Близький до **гедонізму**.

Евфемізм (від грец. – пом'якшений вираз) – слово чи вираз, яким замінюють у мові грубі, непристойні чи заборонені вислови.

Егоїзм (від франц. egoïsme, від лат. ego – я) – морально-етичний принцип, який означає таку поведінку людини, коли вона віддає перевагу власним інтересам, нехтуючи інтересами суспільства та інших людей. Е. не «закладений» у людській природі. Як правило, він – наслідок неправильного виховання. У ході виховання прояви Е. у дітей можуть бути зведені до мінімуму.

Екскурсія – пізнавальний вид діяльності, що позитивно впливає на активне сприйняття людиною нових знань; колективні подорожі, походи до визначних місць, музеїв, промислових підприємств, сільськогосподарських виробництв, на історичні об'єкти з науковою, загальноосвітньою, культурно-освітньою метою. Виникли наприкінці XVIII століття як метод навчання. Е. набула

великого значення як форма і метод навчально-виховної роботи в школі, в позашкільній роботі й у діяльності культурно-освітніх закладів України. За змістом Е. бувають тематичними й комплексними.

Екстернат – система навчання, що ґрунтується на самостійному вивченні курсу навчального закладу (без відвідування занять) з наступним складанням іспитів за цей курс.

Екстеріоризація – це перехід внутрішніх психологічних актів у конкретні зовнішні дії та вчинки в процесі активної взаємодії особистості з навколишнім середовищем. У процесі екстеріоризації виникають нові матеріальні й ідеальні об'єкти, формуються нові типи соціальних відносин і форм поведінки.

Ентузіазм (від грец. – захоплююся божеством) – психічний стан великого піднесення, душевного пориву.

Ерудиція (від лат. erudition – освіченість, вченість) – глибокі знання в певній галузі науки чи в багатьох галузях, широка обізнаність, начитаність. Е. є свідченням високого інтелектуального розвитку людини, розвиненості її духовних сил, пам'яті. Набувається Е. шляхом наполегливої і копіткої праці, систематичного навчання, наукового пошуку, власних роздумів над проблемою.

Естетичне виховання – складова частина виховного процесу, безпосередньо спрямована на формування й виховання естетичних почуттів, смаків, суджень, художніх здібностей особистості, на розвиток її здатності сприймати й перетворювати дійсність за законами краси в усіх сферах діяльності людини. Е. в. спрямоване насамперед на виховання в людини гуманістичних якостей, інтересів і любові до життя в його різноманітних проявах.

Етнопедagogіка (від грец. – плем'я, народ і педагогіка) – наука про народну педагогіку. Е. досліджує досвід народу, з'ясовує можливості й ефективні шляхи реалізації прогресивних педагогічних ідей народу в сучасній науково-педагогічній діяльності, досліджує спроби встановлення контактів народної педагогічної мудрості з педагогічною наукою, аналізує педагогічне значення тих чи інших явищ народного життя і з'ясовує їх відповідність чи невідповідність сучасним завданням виховання.

Є

Єзуїтські школи – навчальні заклади, які створювалися з середини XVI століття орденом єзуїтів для посилення впливу католицької церкви. Поділялися на нижчі – колегії (7 років навчання) та вищі – семінарії (6 років навчання). Методи навчання в Є. ш. були схоластичними. В Україні Є. ш. діяли у Львові (1608), Кам'янці-Подільському (1608), Луцьку (1609), Острозі (1624), Києві (1690), Тернополі (1823) та ін. У міру створення братських шкіл в Україні зменшувалося значення Є. ш.

Єшибот – вища єврейська духовна школа для підготовки рабинів і вчених талмудистів. Зародилася на початку нашої ери й діє дотепер у ряді країн.

Ж

Жестів мова – система умовних знаків, утворюваних рухами рук, мімікою обличчя, рухами тіла. Як додатковий засіб спілкування людей звичайно комбінується з усною мовою. Жести не універсальні і сприймаються в певному значенні лише в даному мовному колективі. Особливості жестикуляції й міміки в процесі спілкування вивчає пара лінгвістика. Для спілкування глухонімих існують складні системи Ж. м. Цій мові глухонімих дітей навчають у спеціальних школах.

Жрецькі школи – релігійні кастові школи, які створювалися при храмах для підготовки жерців і правителів. Були дуже поширеними в стародавні часи в Індії, Китаї, Мідії, Єгипті, Ізраїлі, Греції, Римі та інших країнах. Деякі з них славилися станом вивчення медицини, астрономії, каліграфії. На особливо високому рівні стояли школи індійських браминів. Багато видатних людей античності вчилися в Ж. ш.

3

Загальноосвітня школа – масовий тип навчально-виховних закладів, які дають загальну освіту. Організується З. ш. за принципом єдиної школи – кожний ступінь базується на попередньому і є його продовженням.

Закономірності виховання – стійкі й суттєві зв'язки між елементами виховного процесу, що забезпечують його ефективність. Загальні закономірності виховання: виховання особистості відбувається лише в процесі включення в різносторонню діяльність у позиції її учасника та організатора; дієве виховання – таке виховання, яке стимулює власну (внутрішню) активність особистості в організованій діяльності; процес виховання будується на принципах гуманізму і демократизму, що забезпечують поєднання поваги гідності особистості вихованця з високою вимогливістю до нього; процес виховання особистості спрямовується на забезпечення її радості успіху від діяльності й досягнутого результату; процес виховання виявляє та опирається на позитивні якості дитини; ефективність виховання залежить від врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів; виховання особистості найефективніше в колективі й через колектив; процес виховання залежить від єдності й погодженості педагогічних зусиль учителів, школи, сім'ї і громадськості. Успіх виховання вимагає реалізації всієї сукупності педагогічних закономірностей.

Закриті навчальні заклади – навчальні заклади, в яких діти живуть, навчаються й виховуються, будучи ізольованими від зовнішнього середовища. У різний час це були монастирські школи, єзуїтські колегії, притулки домініканців і францисканців, духовні семінарії, інститути шляхетних дівчат, пажеські й кадетські корпуси, пансіони, ліцеї, коледжі тощо. Відзначалися замкнутістю, консервативним побутом, кастовим відособленням, релігійним духом, становими традиціями. В радянський період З. н. з. були суворовські і нахімовські училища.

Звички – особлива форма поведінки, здійснення якої в певній ситуації набирає для індивіда характеру потреби. В основі З. лежать навички. Психологічною особливістю звичних дій є те, що внаслідок багаторазового повторення вони поступово автоматизуються, відбуваються майже механічно, без роздумів і вольового напруження, отже, З. дають можливість економити психонервову енергію, полегшують і спрощують виконання часто повторюваних дій. З. належать до сфери моральної поведінки. Вони формуються з раннього дитинства, в ході засвоєння соціального досвіду дитини, її ранньої соціалізації в колі родини, дошкільному дитячому закладі, спілкуванні з дорослими і ровесниками.

Здібності педагогічні – сукупність індивідуально-психологічних особливостей особистості, які сприяють успішності педагогічної діяльності: комунікативність, перцептивні здібності, динамізм особистості, емоційна стійкість, оптимістичне прогнозування, креативність тощо.

Злочинність дитяча – сукупність соціально небезпечних дій, здійснюваних дітьми й підлітками. Однією з головних причин З. д. є загострення в країні соціально-економічних факторів: значний спад виробництва і рівня життя, інфляція, збільшення кількості безробітних, правовий нігілізм значної частини населення, а також відсутність належної виховної та профілактичної роботи в навчально-виховних закладах, порушення з боку адміністрацій навчально-виховних закладів

закону України „Про освіту” в частині забезпечення обов’язкового навчання дітей до 16-и років та створення сприятливих умов для одержання молоддю повної середньої освіти.

Зязюн Іван Андрійович (нар. 3.03.1938, с. Пашківка Чернігівської обл.) – український педагог і філософ, академік АПН СРСР (з 1989) і АПН України (з 1992). В 1975-1990 працював ректором Полтавського педагогічного інституту імені В. Г. Короленка, 1990-1992 – міністр освіти України, з 1994 – директор науково-дослідного інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України. Досліджує проблеми педагогічної майстерності, естетичного виховання молоді.

I

Ідеал (франц. *ideal*, від грец. – ідея, первообраз) – уявлення про найвищу досконалість, яка як взірець, норма й найвища мета, визначає певний спосіб і характер дії людини. Ідеал вірно чи ілюзорно відображає корінні суспільні інтереси. Залежно від сфер людської життєдіяльності формуються суспільні, політичні, етичні, естетичні, гносеологічні та інші І., які є виразом активно-творчого ставлення людини до дійсності й відіграють роль кінцевих цільових орієнтирів. Формування І. у дітей необхідно розглядати як виключно важливий аспект загального розвитку особистості дитини, її морального виховання.

Ідея (від грец. – вигляд, образ, начало) – форма духовно-пізнавального відображення певних закономірних зв’язків та відношень зовнішнього світу, спрямована на його перетворення. За своєю логічною будовою І. є форма мислення, різновид поняття, зміст якого своєрідно поєднує в собі як об’єктивне знання про наявну дійсність, так і суб’єктивну мету, спрямовану на її перетворення.

Імпульсивність (від лат. *impulsus* – удар, поштовх) – риса вдачі, характеру людини, що виявляється в нестриманості, схильності діяти під впливом першої спонуки, потягу. І. може бути результатом невміння керувати собою, безвілля, відсутності самовладання, а також вікових і типологічних особливостей людини при деяких захворюваннях нервової системи (неврастенія).

Ініціативність (від франц. *initiative*, від лат. *initium* – початок) – морально-психологічна риса особистості, яка характеризується здатністю і схильністю до активних і самостійних дій. У педагогіці – один з елементів розумового й морального виховання. За допомогою системи дидактичних засобів підвищуються І. і активність школярів у навчанні й розвивається їхнє мислення.

Інтелегентність (від лат. *intelligens* – тямущий, розуміючий, обізнаний, мислячий) – сукупність особистісних якостей індивіда, що відповідають соціальним очікуванням, які ставляться передовою частиною суспільства переважно до осіб, зайнятих розумовою працею й художньою творчістю, в широкому аспекті – до людей, які вважаються носіями культури. До числа основних ознак І. належить комплекс найважливіших інтелектуальних і моральних якостей: загострене відчуття соціальної справедливості, прилучення до багатств світової й національної культури та засвоєння загальнолюдських цінностей, слідування велінням совісті, тактовність і особиста порядність, ідейна принциповість у поєднанні з терплячістю до інакодумства. І. – інтегральне поняття, що відображає високий рівень розумового розвитку й моральної культури особистості. І. виявляється в широті і глибині ерудиції людини, збагаченні її пам’яті тими здобутками, які накопичило людство протягом тисячоліть, у неповторному багатстві духовного світу, внутрішній і зовнішній культурі, високих зразках поведінки в суспільстві. І. – поняття ширше й вагомніше інтелектуальності, бо поєднує високий сплав розумового та етичного. І. не може виникнути сама по собі, сформуватися в певний період часу. І. – ідеал виховання, до якого має прагнути гуманне демократичне суспільство. Разом з тим на формування І. впливає багато факторів: рівень соціального розвитку й культури суспільства, соціальне середовище, системи виховання.

Іпатіївський літопис – найдавніше літописне зведення, складене в Україні наприкінці XIV століття – на початку XV століття. Назву свою здобув від Іпатіївського монастиря (Кострома), в якому він зберігався й де його на початку XIX століття виявив М. М. Карамзін. І. л. поділяється на три частини: 1) «Повість временних літ» (до 1117); 2) Київський літопис (1118-1199); 3) Галицько-Волинський літопис (від початку XIII ст. до 1291).

Історія педагогіки – галузь педагогічної науки, яка вивчає стан і розвиток теорії і практики виховання й навчання підростаючого покоління на різних щаблях людського суспільства. І. п. виявляє закономірності процесу виховання, з'ясовує причини виникнення педагогічних теорій, узагальнює те позитивне, що було нагромаджено в педагогічній теорії і практиці навчання і виховання в попередні історичні епохи.

К

Кафедра педагогіки – об'єднання професорів, доцентів, асистентів вищого навчального закладу, які працюють у галузі теорії та історії педагогіки. К. п. організує навчальну діяльність з педагогіки й історії педагогіки (складання робочих планів, самостійна робота студентів і аспірантів, педагогічна практика); науково-дослідну роботу (плани наукових досліджень, впровадження в практику досягнень науки, співпраця з учителями та органами освіти).

Київська академія – перший вищий навчальний заклад і визначний освітній і культурний центр в Україні. Початок її поклала Київська братська школа (заснована 1615), яка 1632 об'єдналася з Лаврською школою (заснована 1631). *Об'єднана школа стала називатися Києво-Могилянською колегією на честь свого протектора митрополита П. Могили. У 1701 вона дістала титул і права академії й почала називатися Київською академією.* Курс навчання тут тривав 12 років і поділявся на 8 класів: фару (підготовчий клас), інтиму (молодший клас), граматику, синтаксиму і вищі – поетику, риторику, філософію й богослов'я. Студенти набували філологічну підготовку, знання мов: слов'янської, української літературної, грецької, латинської, польської, оволодівали поетичним і риторичним мистецтвом, вивчали класичну грецьку та римську й частково середньовічну літературу, історію, географію, філософію й богослов'я. Богослов'я. З часом у Київській академії було введено курс російської, французької, німецької й старовірської мов, чисту й мішану математику (тригонометрію, фізику, астрономію, архітектуру), а в останні роки існування академії – класи домашньої й сільської економіки й медицини. Значне місце відводилося художній і музичній освіті. К. а. була визначним науковим осередком. Тут формувався один з центрів філософської думки слов'янського світу в цілому. В К. а. відбувалося становлення української літературної мови, склалася літературна й поетична школа. Щороку в Київській академії навчалося від 500 до 2000 студентів. Вікових обмежень не було. Для бідних учнів існувала бурса. К. а. була також важливим просвітительським центром. Вона заснувала колегії в Гощі, Вінниці, Кременці, Чернігові, Харкові, Переяславі й постійно їм допомагала. В академії навчалися Єпіфаній Славинецький, Симеон Полоцький, Стефан Яворський, Феофан Прокопович, Григорій Сковорода та інші визначні діячі Х богослов'я. XVII–XVIII ст. У 1817 К. а. закрили й замість неї було створено Київську духовну семінарію, перейменовану у 1819 в духовну академію. У 1918 Київська духовна академія припинила своє існування. Відроджена в 1992 як **Національний університет «Києво-Могилянська академія».**

Київська братська школа – організована 1615 київським богоявленським братством. Статут К. б. ш. Був затверджений 1620 за зразком статуту **Львівської братської школи**. Першими ректорами її були І. Борецький (колишній ректор Львівської братської школи), М. Смотрицький, а в 1620–1624 – К. Сакович. Школа мала кваліфікованих світських і духовних учителів. Учні вивчали мови: тодішню літературну українську (слов'яноноруську), елліно грецьку, латинську й польську, а також

граматику, риторику, піїтику, діалектику, арифметику, геометрію, астрономію й музику. Велику увагу звертали на релігійно-моральне й патріотичне виховання учнів. У 1632 її було об'єднано з Лаврською школою.

Київська Русь – держава зі столицею у Києві, що сформувалась у IX – X столітті. Київська Русь охоплювала територію від Балтики до Чорного моря і від Карпат до Волго-Окського межиріччя; 988 рік – прийняття християнства з Візантії Володимиром Святославичем (Великим); розквіт за Ярослава Мудрого(1019-54); згодом поступове роздроблення на окремі князівства; Володимир Мономах (1113-25) і Мстислав Володимирович (1125-32) частково відновили єдність держави, але в середині XII століття вона остаточно розпалася (частина істориків заперечує розпад К. Р. вважаючи, що відбулася лише заміна монархії колективним сюзеренітетом); після Батисевої навали 1237-41 і погрому Києва більшість руських князівств потрапила під зверхність Золотої Орди; гол. осередком державності в Пд.-Зх. Русі залишилися Галицько-Волинське князівство (1199-1340). «Ми мали свою державність – Київську Русь, добу Хмельниччини до Росії, ми будемо її мати й після Росії...» [Анатолій Погрібний, 1999 (33)].

Кирилівська церква у Києві – пам'ятка архітектури Київської Русі. Побудована в середині XII століття.

Кирилиця – один з двох старослов'янських алфавітів (другим є глаголиця). Названий за ім'ям Кирила. Виникла на основі грецького унціального письма. Кирилицею користувалися православні слов'яни, а також (до XIX століття) румуни.

Кирило і Мефодій – брати, просвітителі слов'ян, проповідники православної християнської релігії. Перекладали слов'янською мовою грецькі церковні книги, писали й оригінальні твори. Своєю діяльністю Кирило і Мефодій заклали основи слов'янської писемності й літератури.

Кінець – частина міста в Давній Русі.

Клір – духовенство, церковнослужителі.

Клірос – у православному храмі місце (на підвищенні перед іконостасом), де під час богослужіння розміщується клір – церковнослужителі.

Клобук – чернечий головний убір, що складається із шапочки (камилавки) і крепового покривала.

Ковнір Степан Дем'янович (1695 – 1786) – архітектор і будівничий. Споруди його виконані у стилі українського бароко.

Колективні творчі справи (КТС) – це: зльоти, фестивалі, естони, ярмарки, експедиції.

Колт – поширена у Київській Русі підвісна прикраса на зразок сережок.

Контрфорс – вертикальний виступ стіни, що посилює її стійкість.

Космологія – уявлення давніх людей про будову й розвиток Всесвіту.

Культурництво – культурно-освітній рух XIX – початку XX століття, діячі якого вважали просвітницьку роботу найдійовішим засобом піднесення освітнього рівня населення і зміцнення

національної самосвідомості, а також система заходів, спрямована на активізацію формування й консолідації нації.

Курган – фунтовий або кам'яний насип над одним або кількома похованнями.

Класний керівник – учитель, який поряд з викладанням того чи іншого предмета здійснює загальну роботу по об'єднанню зусиль учителів, що працюють у тому чи іншому класі, координації їхніх вимог для досягнення найкращих результатів у виховній і навчальній роботі з учнями класу. К. к. повинен добре знати умови життя учнів, вивчати їхні інтереси, запити та індивідуальні особливості. К. к. працює в тісному контакті з учителями класу, батьками, добивається єдності педагогічних вимог до учнів з боку школи й родини. Основні обов'язки К. к. сформульовано у Статуті середньої загальноосвітньої школи.

Клуби шкільні – одна з ефективних форм організації дозвілля учнів, яка сприяє їхньому всебічному розвитку. На відміну від гуртків, К. ш. можуть охоплювати різноманітними видами діяльності всіх учнів школи і в більш масовому масштабі виявляти й розвивати їхні нахили й здібності. К. ш. – організація самодіяльна і добровільна, на чолі якої стоїть рада (правління), яка обирається на загальних зборах клубу.

Коменський Ян Амос (28.03.1592, м. Нівніце, Південна Моравія – 15.11.1670, м. Амстердам, Нідерланди) – чеський педагог-гуманіст, засновник нової прогресивної педагогічної системи, громадський діяч. В основу педагогічного вчення К. поклав принцип природовідповідності виховання (необхідності враховувати природу дитини). К. вимагав створення єдиної шкільної системи, обґрунтував ідею загального навчання й початкового навчання дітей рідною мовою. Дав теоретичне обґрунтування класно-урочної системи навчання, розробив дидактичні принципи навчання, багато уваги приділяв питанням виховання тощо. К. був знайомий з досвідом братських шкіл в Україні.

Комунікативні вміння, як і пізнавальні є загальнолюдськими вміннями. Проте для соціального педагога вони є професійною якістю його особистості.

Конструктивні вміння – це здатність планувати, передбачати хід і результати соціально-педагогічної роботи. Для цього необхідно володіти розвинутим психолого-педагогічним мисленням та уявою. Майбутньому спеціалісту необхідно знати і володіти формами і культурою спілкування. У різних соціальних, професійних і побутових умовах спілкування набуває самі різні форми. Найбільш типовими формами міжособистісного спілкування вважаються наступні: анонімне, функціонально-рольове (ділове), неформальне й інтимно-сімейне спілкування.

Концепція педагогічна (від лат. conceptio – сукупність, система) – система поглядів на те чи інше педагогічне явище, процес, спосіб розуміння, тлумачення якихось педагогічних явищ, подій; провідна ідея педагогічної теорії.

Культура поведінки – дотримання основних вимог і правил людського співжиття, вміння знаходити правильний тон у спілкуванні з оточуючими. К. п. – важлива сторона морального обличчя людини. Людина з дитинства повинна привчатися вести себе так, щоб з нею було зручно і приємно спілкуватися і в родині, і в діловій обстановці, в тому чи іншому громадському місці. Необхідно виховувати в молоді таку К. п., в якій проявляються й загальна внутрішня культура і моральні вимоги суспільства.

«Кур'єр ЮНЕСКО» – щомісячний часопис ЮНЕСКО – Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки й культури. Заснований у 1948. Публікується 32 мовами і шрифтом Брайля. З 1990

видається українською мовою. Засновник журналу «Кур'єр ЮНЕСКО» українською мовою – Національна комісія України у справах ЮНЕСКО

Л

Лapidарний напис — напис, вирізблений на камені.

«**Лексис**» – словник, виданий Лаврентієм Зизанієм у Вільно (1596), в якому церковнослов'янські тексти перекладені розмовною мовою.

Лекція (від лат. lectio – читання) – систематичний, послідовний виклад навчального матеріалу, будь-якого питання, теми, розділу, предмета, методів науки. Л. бувають навчальними (одна з основних форм навчального процесу й один з основних методів викладання у вузі) і публічними (одна з основних форм пропаганди й поширення наукових знань). Головні вимоги до лекції: науковість, доступність, єдність форми і змісту, емоційність викладу, органічний зв'язок з іншими видами навчальних занять – семінарами, практичними заняттями тощо.

Лемки – етнографічна (субетнічна) група українців, які здавна живуть у Карпатах.

Літургія – церковне Богослужіння.

Ліцензування вищих навчальних закладів – визначення державою права вищого навчального закладу освіти на здійснення навчально-виховної діяльності за державними вимогами згідно з заявленим статусом. Ліцензування проходять усі вищі навчальні заклади України, засновані на державній формі власності, а також вищі навчальні заклади інших форм власності за їх бажанням. Ліцензований вищий навчальний заклад зобов'язаний пройти атестацію.

Львівське ставропігійське братство (Успенське ставропігійське братство у Львові) — громадська благодійно-просвітницька організація православних міщан, створена на початку 1580-х рр.

Львівський університет імені Івана Франка – один з найстаріших центрів слов'янської науки й культури. Заснований у 1661. Пройшов складний шлях розвитку й перетворень в умовах Речі Посполитої (до 1772), Австрійської і Австро-Угорської монархій (до 1918), польської держави (до 1939). До закриття в 1773 – єзуїтська академія (з правом викладання всіх університетських дисциплін і присудження наукових ступенів) в складі 3 факультетів (богословський, юридичний, філософський). З 1784 відновлений як австрійський світський університет з викладанням латинською мовою. У 1803 професор П. Д. Лодій заснував в університеті педагогічний інститут. При університеті діяла гімназія, в 1787-1808 так званий Руський інститут з викладанням українською літературною мовою того часу. В 1805 університет закрито; на його базі працював ліцей. В 1817 ліцей знову дістав статус університету. Мовами навчання стали німецька й латинська. З 1879 запроваджено викладання польською мовою. В 1918-1939 польський університет мав 4 факультети. З ініціативи українського студентства було створено український таємний університет. З 1939 радянський університет з викладанням українською мовою. В 50-70-ті роки став одним з провідних наукових центрів України. У 1991 у складі університету було 13 факультетів, сьогодні – 15.

М

Маріїнський палац у Києві — пам'ятка палацово-паркової архітектури. Зведена у 1745-1752 рр. За проектом Б. Растреллі як резиденція членів царської сім'ї на випадок їх перебування у Києві.

Материнська школа – 1.Перший ступінь в педагогічній системі Я. А. Коменського. Охоплювала виховання й навчання дітей у сім'ї до 6-річного віку. 2. Дошкільний заклад у Франції й деяких інших країнах для дітей від 2 до 6 років. М. ш. нерідко організовуються безпосередньо при початкових школах ряду країн як так звані класи для малят, до яких приймають дітей з 4 років.

Меандр — стрічкоподібний орнамент у вигляді безперервної ламаної лінії із завитками.

Медіа-освіта (англ. media education, від лат. media – засоби) – напрям у педагогіці, представники якого виступають за вивчення школярами закономірностей масової комунікації (преси, телебачення, радіо, кіно тощо). Основними завданнями М.-о. є підготовка нового покоління до життя в сучасних інформаційних умовах, до сприймання й розуміння різної інформації, усвідомлення наслідків її впливу на психіку тощо.

Меланхолія – психічне порушення, що характеризується сумним, пригніченим настроєм тощо; одна з назв депресії. М. є предметом вивчення психіатрії.

Ментальність нації, менталітет – специфічний спосіб сприйняття і роз'яснення (інтерпретації) нацією свого внутрішнього світу й зовнішніх обставин; виробляється під впливом багатовікових культурно-історичних, геополітичних, природно-кліматичних та інших чинників. М. н. виступає як цілісне духовне утворення (воно не має внутрішньої диференціації на економічну, політичну, моральну та інші складові), як «дух народу», що пронизує всі сфери життєдіяльності людей. М. н. зберігає код нації. М. н. проявляється в національному характері, самосвідомості етносу, в різних компонентах його культури. Ментальність українського народу має такі основні риси: волелюбність, індивідуалізм, прагнення соціальної рівності, демократизм, духовний аристократизм, оптимізм, філософічність душі, глибока релігійність, милосердя, миролюбність, щирість і душевна щедрість, працелюбність.

Метод (грец. – шлях дослідження чи пізнання) – спосіб організації практичного й теоретичного освоєння дійсності, зумовлений закономірностями розглядуваного об'єкта. З розвитком науки відбувається розвиток і диференціація М., що приводить до виникнення вчення про М. – методології. У науковій методології поєднуються в історично визначеній формі об'єктивні і суб'єктивні моменти людської діяльності.

Методи виховання – сукупність найбільш загальних способів розв'язання виховних завдань і здійснення виховних взаємодій, способів взаємопов'язаної діяльності вихователів і вихованців, спрямованих на досягнення цілей виховання; сукупність специфічних способів і прийомів виховної роботи, які використовуються в процесі формування особистісних якостей учнів для розвитку їхньої свідомості, мотиваційної сфери й потреб, для вироблення навичок і звичок поведінки й діяльності, а також їх корекції і вдосконалення. М. в. поділяють на методи різнобічного впливу на свідомість, почуття й волю учнів з метою формування їхніх поглядів і переконань (бесіда, лекція, диспут, позитивний приклад); методи організації діяльності й формування досвіду суспільної поведінки (педагогічна вимога, громадська думка, вправа, привчання, створення виховних ситуацій); методи регулювання, корекції, стимулювання позитивної поведінки й діяльності вихованців (змагання, покарання, заохочення).

Методист – спеціаліст у галузі методики вивчення якогось навчального предмета. Методистом також називається працівник методичної установи. Його обов'язки – вивчення стану викладання того чи іншого навчального предмета; виявлення, узагальнення й поширення досвіду кращих учителів і шкіл; організація методичної роботи з учителями; надання допомоги учителям у проведенні навчально-виховної роботи.

Мізантропія (грец.- ненавиджу і людина) – відчуження від людей, людиноненависництво. М. є крайнім проявом індивідуалізму, егоїзму, песимізму.

Милосердя – жаліслива й діяльна любов, яка виражається в готовності допомогти тим, що потрапили в біду (людям і всьому живому). М. – один із істотних виразів гуманності. В понятті милосердя поєдналися духовно-емоційний (переживання чужої біди як своєї) і конкретно-практичний (прагнення до реальної допомоги). Без першого аспекту М. перетворюється в філантропію, без другого – обмежується сентиментальністю. Основний метод виховання здатності до М. – особистий приклад батьків, дорослих їхня повсякденна діяльність.

Митрополія — головне місто області, підпорядкованої митрополиту; столиця.

Могила Петро Симеонович (1596-1647) — політичний і культурний діяч України, Молдавії та Румунії. Митрополит Київський і Галицький. Фундатор Києво-Могилянської Академії. Автор багатьох творів, написаних слов'янською, польською і латинською мовами.

Модерна індустрія дозвілля Києва: плавучий центр розваг Європа, казино «Габрієла», казино «Етуаль».

Моральне виховання – один з найважливіших видів виховання, полягає в цілеспрямованому формуванні моральної свідомості, розвитку морального почуття й формуванні звичок і навичок моральної поведінки людини відповідно до певної ідеології. М. в. починається в родині, продовжується у дошкільних закладах, загальноосвітніх школах, пізніше – у вузах та інших навчальних закладах. Основними методами М. в. є переконання, привчання, заохочення тощо. М. в. здійснюється на національному ґрунті шляхом засвоєння національних норм і традицій, багатой духовної культури народу, тих моральних норм і якостей, які є регуляторами взаємовідносин у суспільстві, узгодження дій і вчинків людей. Такими нормами є насамперед гуманізм і демократизм, що виявляються в ідеалі вільної людини, здатної до чесної співпраці, з високорозвиненим почуттям власної гідності і такої ж поваги до гідності іншої людини: любов до батьків, до Вітчизни, до рідної мови; правдивість і справедливість, працьовитість і скромність; готовність захищати слабших, турбуватися про молодших, зокрема дітей; шляхетне ставлення до дівчини, жінки, матері, бабусі; вміння скрізь і всюди діяти благородно, шляхетно, виявляти інші чесноти.

Мужність – складна волюва риса особистості, своєрідне поєднання сміливості, витримки, наполегливості й рішучості. Мужня людина відзначається здатністю тверезо оцінювати обстановку й зберігати присутність духу навіть при смертельній загрозі, здатністю стійко й до кінця переносити моральні і фізичні страждання, до кінця бути витриманою й наполегливою, вона готова піти на будь-які жертви аж до самопожертви заради поставленої мети. Для виховання М. треба ставити людину в такі умови, в яких вона могла б і повинна була б проявляти М. М. формується в боротьбі з труднощами, в стійкому ставленні до незгод і злигоднів, у тверезій оцінці успіхів.

Музичне виховання – процес цілеспрямованого пізнання музики, розвиток музично-естетичних смаків людини, збагачення її музичної культури та здібностей. Розвиває любов до музики, вдосконалює здатність розуміти музичне мистецтво, співпереживати, сприймати його з естетичною насолодою. Засобами музичного виховання є музична освіта, практична музична діяльність, слухання музики. В справі музичного виховання провідна роль належить

педагогічному процесові в загальноосвітніх школах, велике значення має вплив середовища, музичне оточення в родині.

Мусія – мозаїка.

Н

Напрями роботи Асоціації Дівчат-Гайдів:

- участь у заходах на міжнародному рівні;
- участь у семінарах, фестивалях, форумах;
- реалізація соціальних проєктів;
- щотижневі зустрічі;
- тренінги та семінари для лідерів;
- організація таборів, походів, подорожей.

Завдання асоціації Дівчат-Гайдів (Гайденсу):

- планування і проведення всесвітньої конференції;
- втілення в життя постанов;
- координація роботи підзвітних комітетів;
- публікація літератури;
- забезпечення зв'язку членів організації.

Народні пісні у сфері українського дозвілля:

- «Минулася Петрівка,
Почались жнива.
Наробилася у полі,
Що тільки жива» – це **жниварська, петрівчана** пісня;
- «В гаю зелененькім соловейко щебече,
Соловейко щебече;
Там дівчина мила віночок пустила
З барвіночку, з барвіночку.
Плинь, плинь віночку, гарний з барвіночку
За миленьким, за миленьким.» – це **купальська** пісня;
- «Ми кривого танцю йдемо,
Кінця йому не знайдемо,
Ані кінця, ані ладу,
Не пізнати котра заду» – це **великодня** пісня;
- «Прийди, прийди, весно красна...
Звесели наш рідний край.
Засвіти нам сонце ясне,
З нами в гурті погуляй» – це **заклична веснянка**;
- «Щедрик, щедрик, щедрівочка
Прилетіла ластівочка,
Сіла собі...» – це **щедрівочка**.

Найважливіші обрядодіїства українських традицій:

- Новий Рік: засівання, ритуальне навернення плодівих дерев, веселощі й забави, новорічні пісні й колядки;
- Андрія: андріївські вечорниці, ворожіння, відкушування «Калити» та інші ігри;
- Святвечір, Різдво: ритуальний святвечірній стіл, колядування, рядження, введення полазника в дім, годування худоби святвечірніми стравами...
- Йордан: водосвяття;

- Стрітіння: водосвяття, колядування (колядували до Стрітіння), пізніше (в часи не дуже давні) зустрічали весну (закликання весни);
- «Вулиця»: веселощі й забави від Великодня до Петрівки;
- Зелені свята: клечання осель, веселощі й забави;
- Івана Купала: ігри навколо багаття та стрибки через багаття, вінкоплетення та пускання їх на воду, вночі пошуки квітки папороті та ін.

Найважливішими складовими українських традицій Новорічного циклу виступають: ритуальний святвечірній стіл, колядування, щедрування, водосвяття, ритуальне навернення плодів дерев, годування худоби святвечірніми стравами, введення полазника в дім.

Національне виховання – це історично зумовлена і створена самим народом сукупність ідеалів, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної практики, спрямованих на організацію життєдіяльності підростаючих поколінь, у процесі якої засвоюється духовна і матеріальна культура нації, формується національна свідомість і досягається духовна єдність поколінь. Н. в. – це виховання підростаючих поколінь у дусі українського виховного ідеалу на багатовікових традиціях. Н. в. ґрунтується на засадах родинного виховання, на ідеях і засобах народної педагогіки, наукової педагогічної думки, що уособлюють вищі зразки виховної мудрості українського народу. Основні принципи Н. в. – гуманізм, демократизм, народність, єдність родинного і шкільного впливу, природовідповідність, виховання у праці, самодіяльність учнів.

Національний виховний ідеал – базується на загальнолюдських цінностях і включає в себе ті риси, які відповідають духовності чи звичаям даного народу. Конкретний зміст Н. в. і. залежить від державного устрою, світогляду, релігії і моралі, від рівня розвитку культури, від національних особливостей народу. Виховний ідеал – це мета виховання, образ ідеальної людини, на який має орієнтуватися педагог, виховуючи учнів. В. і. як мета виховання визначає систему освіти й виховання, її зміст, методи, форми.

Національний університет біоресурсів і природокористування України є одним із провідних закладів освіти, науки і культури в Україні. На 21 факультеті його Київського територіального центру, у Південному філіалі «Кримський агротехнологічний університет НАУ» і в 12 регіональних вищих навчальних закладах I-III рівнів акредитації навчається понад 37 тис. студентів та понад 600 аспірантів, докторантів і пошукачів. Навчальний процес та наукові дослідження у НУБіП України забезпечують понад 3000 науково-педагогічних працівників, у т. ч. у Київському територіальному центрі – 1436 осіб. В останньому: 1117 мають наукові ступені та вчені звання, у т. ч.: докторів наук і професорів – 239 осіб, кандидатів наук і доцентів – 878 осіб, серед них:

- Героїв України – 2;
- академіків НАН України – 2;
- академіків УААН – 20;
- членів-кореспондентів НАН України – 4;
- членів-кореспондентів НААН – 26;
- членів громадських академій – 56;
- заслужених діячів науки і техніки – 24;
- заслужених працівників сільського господарства – 8;
- заслужених винахідників України – 4;
- заслужених працівників вищої школи – 3;
- заслужених працівників освіти України та народної освіти – 37;
- заслужених лікарів ветеринарної медицини – 2;

- заслужених діячів мистецтв України – 1;
- заслужених економістів України – 5;
- заслужених працівників культури – 4;
- заслужених майстрів народної творчості – 1;
- народних артистів України – 1;
- відмінників аграрної освіти та науки – 39;
- відмінників освіти України – 81;
- нагороджених знаком Пошани МінАПК України – 96;
- майстрів спорту України – 10.

Основними структурними підрозділами Київського територіального центру (КТЦ) НУБіП України є навчально-наукові інститути (11), до складу яких входять відповідні факультети, науково-дослідні (11) та вищі навчальні інститути, центри, коледжі, технікуми, лабораторії, навчально-дослідні господарства і станції (4) тощо. Всього у структурних підрозділах НУБіП України працюють близько 300 професорів і докторів наук та понад 1200 доцентів і кандидатів наук. НУБіП України як вищий навчальний заклад, акредитований за IV рівнем акредитації, має право на підготовку фахівців відповідних напрямів і спеціальностей за такими освітньо-кваліфікаційними та науковими рівнями:

- молодший спеціаліст (27 спеціальностей);
- бакалавр (з 28 напрямів);
- спеціаліст (з 26 спеціальностей);
- магістр (з 38 спеціальностей);
- кандидат наук (з 68 спеціальностей);
- доктор наук (з 64 спеціальностей).

Динаміка росту контингенту студентів магістратури НУБіП України:

- 1999 рік – 46 осіб;
- 2000 – 55 осіб;
- 2001 – 242 особи;
- 2002 – 330 осіб;
- 2003 – 642 особи;
- 2004 – 997 осіб;
- 2005 – 1763 особи;
- 2006 – 3000 осіб;
- 2007 – 3650 осіб.

В університеті відпрацьована і реалізується система відбору талановитої сільської молоді, що включає:

- предметні олімпіади;
- співробітництво з малими академіями і екологічними школами;
- співпрацю з коледжами, технікумами та ліцеями сільськогосподарського спрямування.

Нині в мережі навчальних закладів НУБіП України нараховується понад 37 тисяч студентів, у тому числі в Київському територіальному центрі – 15 тисяч.

За останні 10 років досягнуто:

47 закордонних навчальних закладів, з якими встановлено зв'язок, починаючи з 2000 року.

178 викладачів університету пройшли стажування ВНЗ-партнерах у рамках спільних програм і взяли участь в міжнародних конференціях.

145 студентів пройшли стажування у закордонних ВНЗ за програмами обміну.

1622 студенти пройшли навчально-виробничу практику в країнах Західної Європи та Північної Америки.

Видавнича діяльність в НУБіП України: газета «За сільськогосподарські кадри», «Вісник НУБіП України», «Бюлетень завершених наукових розробок», бюлетень завершених наукових розробок «Вчені НУБіП України – виробництву», збірник наукових праць «Науковий вісник НУБіП України» і науковий журнал «Аграрна наука і освіта» (видано 118 випусків збірника і 25 номерів журналу), які включені до переліку фахових видань України; науково-виробничий журнал «Електротехніка і механіка»; на сайті НУБіП України розміщено електронний журнал «Наукові доповіді НУБіП України», який затверджений ВАК України як науковий фаховий журнал із сільськогосподарських та ветеринарних наук. Спільно з Інститутом мікробіології і вірусології імені Д. К. Заболотного НАН України університетом видаються науковий «Мікробіологічний журнал», з ВАТ «Київськєнерго» – науково-виробничий журнал «Електрифікація та автоматизація сільського господарства», з Інститутом птахівництва УААН та ВНО «Укрптахопром» – науково-виробничий журнал «Сучасне птахівництво». За останні 20 років десять наукових розробок учених університету та підручники «Лісова фітопатологія» (А. В. Циліорик, у співавторстві, 1988 р.) і «Біотехнологія рослин» (М. Д. Мельничук, у співавторстві, 2005 р.) відзначені Державною премією України в галузі науки і техніки, одна розробка – премією Кабінету Міністрів України «За внесок молоді у розбудову держави» у номінації за наукові досягнення.

Видавничий центр НУБіП України видає навчальну, наукову, навчально-методичну літературу, до якої входять курси, тести, конспекти лекцій, методичні вказівки та рекомендації, пам'ятки тощо. Бібліотека НУБіП України (1904 рік заснування) нараховує 112467 примірників книг, брошур, періодики. Фонд раритетних, цінних документів складає понад 3500 примірників. Перлиною фонду є рідкісні та унікальні видання, такі як «Известия Петровской земледельческой и лесной академии» (1779 г), «Русская летопись по Никоновому списку» (ч. 3; 6; 7; 1786-1791 pp), «Архив ветеринарных наук», «Лесной журнал» (1873 р) та ін

Ненависть – почуття, що виявляється в різко негативному ставленні до когось. Ненависть може бути інстинктивною, як у дітей, підлітків до будь-якого зла, несправедливості, або набутою, усвідомленою.

Неф – витягнуте у довжину приміщення у церкві, відокремлене рядом колон.

Ногата – давньоруська дрібна монета.

Номізма – стародавня грецька золота монета.

О

Обол – стародавня срібна монета.

Огієнко Іван (15.01.1882, м. Брусилів Житомирської обл. – 29.03.1972, м. Вінніпег) – український мовознавець та історик церкви, педагог, громадський діяч. У 1918-1920 – ректор Кам'янець-Подільського університету, з 1919 – міністр народної освіти Української Народної Республіки. У 1926-1932 – професор Варшавського університету. Від 1947 проживав у Вінніпезі, з 1951 – голова Української православної церкви в Канаді.

Олеський замок – пам'ятка архітектури XIII — XVIII ст. на Львівщині. Являє собою характерний взірець давньоруського еліпсоподібного замку, перетвореного у ренесансний палацовий комплекс.

Оптимізація процесу виховання – забезпечення цілісного циклу виховного процесу, що включає діагностування рівня вихованості учня й формулювання мети, планування та організацію діяльності, контроль і регулювання діяльності й відносин, аналіз виховних результатів.

Оптимізм (від лат. *optimus* – найкращий) – світовідчуття, пройняте вірою в краще майбутнє, в торжество добра над злом, справедливості над несправедливістю.

Оранта – в ранньому церковному малярстві зображення людської фігури з молитовно розпростертими і піднятими вгору руками, пізніше – образ Богоматері.

Організаторами української скаутської організації «Пласт» були Петро Франко та Іван Чмола. Із 10 законів Скаутінгу:

- скаут – слухняний з доброї волі...;
- скаут – ошадливий, простий...;
- на слово скаута можна завжди можна покластися;
- скаут – друг всіх людей і брат всіх скаутів;
- скаут ввічливий та лицарський
- скаут тримає свій поганий настрій при собі та інші.

Завдання Пласту:

- проведення патріотичного самовиховання молоді;
- плекання традицій предків;
- вишкіл молоді на свідомих, відповідальних і повновартісних громадян за допомогою виховних методів;
- проведення морального, духовного і фізичного виховання української молоді;
- проведення туристичних походів та ін.

Основні вимоги до об'єднань за інтересами: комфортний мікроклімат, взаємини дорослих та дітей на рівних, відкритість і самоврядність, наявність провідної ідеї, автономність і самотність життєдіяльності.

Основні принципи педагогіки дозвілля: єдність рекреації (відпочинку і відновлення сил) та пізнання, інтересу, спільність діяльності.

Основний принцип Олімпійських Ігор: участь, а не перемога.

П

Паволока – коштовна тканина, покривало.

Панагія – іконка, яку містить на грудях, поверх одягу, вище духовенство.

Пантеон – усі боги того чи іншого культу.

Патріотизм – одне з найглибших громадянських почуттів, змістом якого є любов до батьківщини, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури. П. виявляється в практичній діяльності, спрямованій на всебічний розвиток своєї країни, захист її інтересів. П. – соціально-історичне явище. Виховання П. – важлива складова виховної діяльності школи. У процесі вивчення різних навчальних предметів в учнів формуються патріотичні погляди й переконання.

Педагогіка (від грец. – діти і веду) – наука про навчання і виховання підростаючих поколінь. Основним джерелом пізнання закономірностей навчання й виховання є вивчення й узагальнення педагогічного досвіду. Педагогічний досвід вивчається також у ході спеціально організованого

науково-педагогічного дослідження. При цьому застосовуються методи спостереження, педагогічного експерименту, вивчення документації, бесід з учнями та вчителями тощо. В системі педагогічних наук виділяються такі основні галузі: методологія педагогіки, теорія навчання, теорія виховання, теорія управління освітою, методика навчання, дошкільна педагогіка, спеціальна педагогіка, соціальна педагогіка, порівняльна педагогіка.

Педагогічна дія – а) елемент педагогічної діяльності; б) педагогічно доцільний, спланований чи імпровізований вчинок вихователя, що спричиняє зміну педагогічної ситуації або особистісні зміни.

Педагогічна майстерність – це характеристика високого рівня педагогічної діяльності. Критеріями П. м. педагога виступають такі ознаки його діяльності: гуманність, науковість, педагогічна доцільність, оптимальний характер, результативність, демократичність, творчість (оригінальність). П. м. ґрунтується на високому фаховому рівні педагога, його загальній культурі та педагогічному досвіді. Необхідними умовами П. м. є гуманістична позиція педагога й професійно значимі особистісні риси і якості.

Педагогічна рада – орган колективного керівництва школою. До складу педагогічної ради входять: директор школи (голова), його заступники, педагог-організатор, усі вчителі й вихователі, лікар, голова батьківського комітету. На засідання П. р. можуть бути запрошені представники громадських організацій батьки та інші. Основне завдання педагогічної ради – об'єднання зусиль педагогічного колективу школи на піднесення рівня навчально-виховної роботи, впровадження в практику досягнень педагогічної науки і практики.

Педагогіка дозвілля – це планомірний, цілеспрямований, систематичний педагогічний процес у сфері дозвілля. Педагогіка дозвілля пов'язана з такими дисциплінами: психологією, екологією, туризмом, а також з філософією, соціологією, історією та ін.

Педагог повинен виконати професійні операції з реалізації функцій організації гри: визначити мету, розділити ролі, обмежити час і обсяг гри, покласти відповідальність за ділянку гри, підкреслити значення кожного у змагальній грі, дякувати кожному.

Пектораль – коштовна металева нагрудна прикраса – ознака влади.

Перевиховання – виправлення відхилень, вад, негативних наслідків, допущених у вихованні людської особистості. Провідним механізмом П. вважається переконання дією, тобто шляхом залучення вихованця до активної, значущої для нього і водночас суспільно корисної діяльності, в процесі якої відбувається переоцінка цінностей, формування адекватної соціальної спрямованості й відповідних соціально прийнятих зразків поведінки. Іноді внаслідок бездоглядності й негативного впливу середовища педагогічна занедбаність в окремих підлітків набуває такого стійкого й антигромадського характеру, що створює загрозу для всього їхнього розвитку й може стати одним із джерел дитячої злочинності. У таких випадках виникає необхідність „примусового” П., яке здійснюється в закритих навчально-виховних закладах інтернатного типу, де поряд із загальними засобами й методами виховання використовуються спеціальні засоби педагогічного впливу і створюється особливий педагогічний режим.

Перегородчаста емаль – поширена в Київській Русі техніка виготовлення ювелірних виробів, коли емаль заливалася всередину напаяних на прикрасу перегородок.

Перун – у східнослов'янській міфології бог грому і блискавки. У передхристиянську добу – один із верховних богів.

Песталоцці Йоган Генріх (12.01.1746, Цюріх – 17.11.1827, Брегг) – швейцарський педагог-демократ, один з основоположників народної школи, визначний дидакт. Керував відомими виховними закладами в Швейцарії: «Установою для бідних» у Нейгофі (1774-1780), притулком для сиріт у Станці (1798-1799), інститутами в Бургдорфі (1800-1804) та Івердоні (1805-1825). П. основну роль відводив вихованню, яке повинне забезпечити дітям добру трудову підготовку й одночасно розвинути їхні фізичні і духовні сили. Виховання і навчання, за П., мають бути природовідповідними з урахуванням природи дитини, закладених у ній задатків. Основним завданням морального виховання вважав розвиток у дітей високих моральних якостей, навичок і переконань. Навчання прагнув будувати на психологічній основі, зокрема на чуттєвому пізнанні. Великого значення надавав наочності в навчальному процесі, яка допомагає розвивати спостережливість. П. висунув ідею розвиваючого навчання, сформулював дидактичні принципи послідовності й поступовості у навчанні, відстоював принцип систематичності, дотримання яких забезпечувало б міцність засвоєння знань. П. – основоположник методики початкового навчання рідної мови, арифметики, елементарної геометрії, географії. Велику увагу приділяв трудовому вихованню дітей.

Писало – паличка для письма.

Пінязь – стародавня дрібна монета.

Платон (справжнє ім'я – Арістокл; 428 або 427 до н. е., Афіни – 348 або 347 до н. е., там само) – давньогрецький філософ. Близько 384 до н. е. Платон заснував філософську школу – Академію платонівську. Платон відомий і як теоретик виховання та педагог. Виховання громадян вважав основним завданням держави. З перших днів народження діти повинні виховуватись у спеціальних закладах; з 3 до 7 років – при храмах у школах гри або в садку; з 7 до 17 – навчатися в школі письма, читання, музики; з 17 до 20 – здобувати військово-гімнастичну освіту, з 20 до 30 – філософську освіту, потрібну майбутнім правителям. Платон категорично виступав проти освіти рабів. В Україну вчення Платона проникло ще за часів Київської Русі. Його ідеї викладалися в курсах філософії Києво-Могилянської академії XVII століття, хоч українські філософи Г. Сковорода, Ф. Прокопович, Г. Кониський критикували ряд його положень. Платону належать слова: «Невизнання Бога є для держави найбільше з лих, і хто підриває релігію, той підриває разом з тим і основи суспільства»

Планиця – ритуальний предмет у християнській церкві.

Плінфа – старовинний будівельний матеріал, що має форму тонкої цегли.

Посад – передмістя, реміснично-торговельна частина у давньогрецьких містах; поселення.

Послідовність композиційного вирішення виховного заходу: пролог, зав'язка, основна частина, кульмінація, розв'язка, фінал.

Потир – чаша, ритуальний церковний посуд.

Прикладні педагогічні дослідження й розробки вимагають: емпіричних методів дослідження та методів збирання емпіричних даних.

Провідні чинники, що визначають характер потреб людини у сфері дозвілля: вік, соціальний стан, національні традиції.

Позакласна робота в школі – складова частина навчально-виховної роботи в школі, одна з форм організації дозвілля учнів. П. р. організовується і проводиться в позаурочний час органами дитячого самоврядування за активною допомогою і при тактовному керівництві з боку педагогічного колективу, особливо класних керівників, вихователів, організаторів позакласної і позашкільної роботи. Значну допомогу учням в організації П. р. надають позашкільні заклади. П. р. тісно пов'язана з навчально-виховною, що проводиться на уроках.

Позашкільна освіта – сукупність форм культурно-освітньої, загальноосвітньої та виховної роботи серед дорослого населення. В Україні почала розвиватися в другій половині XIX століття. П. о. займалися освітні товариства, земства, профспілки (після 1905), недільні школи, народні будинки, народні університети та інші культурно-освітні установи для дорослих. Після 1917 П. о. включена була в загальну систему народної освіти. Після 1920 дістала назву політико-освітньої, пізніше – культурно-освітньої.

Позашкільні заклади – державні й громадські організаційні та інструктивно-методичні установи з позашкільної роботи з дітьми й підлітками. Є П. з. загального типу (палаці й будинки школярів, дитячі парки, дитячі сектори профспілкових клубів і палаців культури) і спеціалізовані (дитячі бібліотеки, театри, спортивні школи, станції юних натуралістів, техніків, туристів, дитячі залізниці, морські та річкові пароплавства, лісництва). Більшість П. з. перебуває у віданні Міністерства освіти і науки України. Робота позашкільних закладів тісно пов'язана з навчально-виховним процесом у школі.

Предмет педагогіки дозвілля – це цілеспрямований, планомірний і систематичний виховний процес у сфері дозвілля і піднесення її на вищий рівень розвитку.

Приватні навчальні заклади – загальноосвітні і спеціальні навчальні заклади, які належать приватним особам, благодійним, освітнім, релігійним та іншим організаціям. До 1918 в Україні були приватні однокласні й двокласні училища, прогімназії, гімназії, пансіони тощо. З 1918 по 1990 всі школи в Україні були державними. Згідно з законом України «Про освіту» почали створюватися приватні навчальні заклади. У США, Канаді, Японії, країнах Західної Європи, Латинської Америки та ін. П. н. з. займають значне місце в системі освіти.

Принципи виховання – вихідні положення, що впливають із закономірностей виховання й визначають загальне спрямування виховного процесу, основні вимоги до його змісту, методики та організації. П. в. – система вимог, що охоплює всі сторони процесу виховання й відображає результати узагальнення досвіду виховної практики. Загальні принципи виховання: суспільної спрямованості, виховання особистості в діяльності та спілкуванні; стимулювання внутрішньої активності особистості; гуманізм в поєднанні з високою вимогливістю; оптимістичного прогнозування; опора на позитивні якості учнів; врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів; виховання в колективі; єдність і погодженість вимог, зусиль і дій школи, родини і громадськості. П. національного виховання: виховання в національному, громадянському дусі; гуманізм, демократизм, природо відповідність, діяльнісно-особистісний; єдності родинного і шкільного виховання, наступність, спадкоємність поколінь.

Профілі музеїв: історичні, краєзнавчі, літературні, художні, техніко-економічні, театральні, музичні, авіаційні тощо. Форми роботи в музеях: екскурсії, лекції, бесіди, зустрічі з цікавими людьми, заняття у фондах музеїв.

Процес виховання – цілісний процес, в якому органічно поєднані змістова і процесуальна сторони. Змістова сторона П. в. характеризує сукупність виховних цілей. Процесуальна – характеризує самокерований процес педагогічної взаємодії вчителя та учня, що включає організацію і функціонування системи виховної діяльності й самовиховання учнів, спрямованої на реалізацію виховних цілей і формування позитивного досвіду самовдосконалення учнів.

Психологія (грец. – душа і вчення) – наука про закономірності виникнення, розвиток і форми вияву психіки у людини і тварин, про психічні процеси і властивості, які є компонентами діяльності й спілкування людей, поведінки тварин. П. вивчає процеси чуттєвого пізнання людиною зовнішнього світу: відчуттів, сприймання, уявлень, з'ясовує закономірності цих процесів, залежність їх від практики. Особливу увагу П. приділяє вивченню навчальної діяльності школярів, процесів засвоєння знань, умінь і навичок, розвитку відчуттів, сприймання пам'яті, уяви, мислення, мови, почуттів, уваги, волі, формуванню свідомості й самосвідомості особистості дитини. Психологічна наука використовує різні методи дослідження. Одна з них – спостереження й експеримент. До кінця XIX ст. П. існувала як одна наука. Пізніше у зв'язку з розвитком психологічних досліджень почали виділятися окремі галузі. Основними з них є: загальна П., яка вивчає природу і сутність психіки; вікова дитяча П., що має своїм предметом закономірності й вікові особливості розвитку психіки в дитячому, підлітковому та юнацькому віці; педагогічна П., яка досліджує питання П. навчання і виховання; П. праці; П. мистецтва, П. спорту, що досліджують різні види діяльності людини (виробничу, художню, спортивну); патопсихологія, предметом якої є зміни психічної діяльності при різних ураженнях і захворюваннях мозку; так звана спеціальна психологія, що вивчає психологічні особливості розумово відсталих, глухонімих і сліпих дітей. Особливою галуззю є зоопсихологія, яка вивчає поведінку тварин.

П'ятницька церква у Чернігові – пам'ятка давньоруського церковного зодчества кінця XII століття.

Р

Рези – стародавнє слов'янське письмо, що за свідченням письмових джерел, існувало ще в дохристиянську добу.

Римські центри дозвілля: терми Діоклетіана, терми Траяна, оздоблені групою «Лаокоон», терми Каракали, оздоблені статуєю Аполлона Бельведерського. Гасло «Хліба і видовищ» змінилося на «Гроші і насолоди, і знову гроші» в Римській імперії, яка мала центри дозвілля: театр просто неба з комедіями і фарсами, цькування звірів і гладіаторські бої в амфітеатрах просто неба, змагання колісниць у цирках, які мали вигляд стадіонів.

Розумове виховання – важлива складова частина всебічного розвитку особистості, підготовки її до життя і праці. Р. в. передбачає розвиток мислення й пізнавальних здібностей людини. Основними факторами, що визначають ефективність Р. в., є науковість і різноманітність засвоєних знань, застосування такої методики навчання, яка забезпечує активність і самостійність пізнавальної діяльності, стимулювання інтересів, створює позитивний мікроклімат навчання. Р. в. здійснюється безперервно: під час цілеспрямованого навчання, гри, праці, розв'язання життєвих ситуацій, спілкування з дорослими і ровесниками, при сприйманні й усвідомленні матеріалу, що надходить через засоби масової інформації. Найінтенсивніше відбувається розумовий розвиток під час виконання пізнавальних і проблемних завдань, коли необхідно виявити творчий підхід, ініціативність і самостійність думки. Велика роль у Р. в. належить повноцінному засвоєнню великого обсягу знань (глибоке проникнення у їхню сутність, оволодіння методами їх набування і застосування, перетворення знань на переконання, на

знаряддя мислення й діяльності). Розумовий розвиток виразно виявляється у засобах діяльності, структурі мислительних процесів, вільному володінню учнем основними розумовими операціями, логічними прийомами, методами наукового пізнання (аналіз, синтез, індукція, дедукція, порівняння, узагальнення, конкретизація, вміння визначати головне, встановлювати оцінкові судження тощо). В українській школі Р. в. відбувається у процесі всієї навчально-виховної роботи на уроках і в позаурочний час, у тісній взаємодії з іншими складовими частинами виховання. Його успішність визначається такими умовами: оптимальний вибір змісту навчального матеріалу, методів навчання і відповідного їм характеру пізнавальної діяльності учнів; зв'язок навчання з практичною діяльністю учнів, їхнім особистим досвідом, з оточуючим життям; зв'язок урочної, позакласної і позашкільної пізнавально-виховної діяльності; висока загальна інтелектуальна атмосфера, в якій навчаються і живуть учні. Методика Р. в. включає: стимулювання допитливості й формування пізнавального інтересу; використання методу перспектив і проблемних ситуацій; різносторонню самостійну діяльність учнів; методику озброєння учнів знаннями, вміннями й навичками культури навчальної праці.

Русова (дівоче прізвище – Ліндфорс) Софія Федорівна (18.11.1856, с. Олешня Чернігівської області – 5.11.1940, Прага) – українська громадська, культурно-освітницька діячка і педагог. Після закінчення гімназії у Києві (1871) працювала в освітніх і виховних закладах. Автор шкільних підручників, досліджень з педагогіки. Працювала в секретаріаті Центральної Ради. В 1921 емігрувала за кордон.

С

Сакелларій – високий церковний чин у Візантії, у віданні якого були монастирі.

Сакральний (лат.) – священний, релігійний.

Самоврядування дитяче – участь дітей в управлінні й керівництві справами свого колективу. С. д. починає свою історію ще у феодальній становій школі. На початку XX ст.. воно дістало широкий розвиток у школах США, Англії, Німеччини тощо. С. д. розвиває в учнів організаторські здібності, почуття відповідальності, ініціативу; С. д. одночасно є однією з головних умов розвитку самостійності особистості. В практиці української школи установилися різноманітні форми С. д. Конкретні форми С. д. складаються в кожній школі залежно від умов її роботи, традицій і нагромадженого досвіду. Форми С. д. змінюються разом з розвитком дитячого колективу; форми, які склалися в одній школі, не можуть шаблонно використовуватися в іншій.

Самоосвіта – освіта, яка набувається в процесі самостійної роботи без проходження систематичного курсу навчання в стаціонарному навчальному закладі. Самоосвіта є невід'ємною частиною систематичного навчання в стаціонарних закладах, сприяючи поглибленню, розширенню і більш міцному засвоєнню знань. Основним засобом самоосвіти є самостійне вивчення літератури. Джерелами самоосвіти служать також засоби масової інформації. Важливу роль у формуванні навичок самоосвіти відіграє школа.

Самооцінка – судження людини про міру наявності в неї тих чи інших якостей, властивостей у співвідношенні їх з певним еталоном, зразком. Оцінка особистості самої себе, своїх можливостей, якостей і місця серед інших людей. Самооцінка є результатом передусім розумових операцій – аналізу, порівняння, синтезу. Належаючи до ядра особистості, самооцінка є важливим регулятором її поведінки. Від самооцінки залежать взаємовідносини людини з оточуючими, її критичність, вимогливість до себе, ставлення до успіхів і невдач. Так само самооцінка впливає на ефективність діяльності людини і дальший розвиток її особистості. Самооцінка може бути правильною (адекватною), коли думка людини про себе збігається з тим, що вона насправді собою являє. У тих

же випадках, коли людина оцінює себе не об'єктивно, коли її думки про себе різко розходяться з тим, якою її вважають інші, самооцінка найчастіше буває неадекватною. Більш зрозумілим є поняття – об'єктивна оцінка, занижена або завищена.

Самосвідомість – усвідомлення людиною самої себе як особистості, своїх фізичних сил і розумових здібностей, вчинків і дій, їхніх мотивів і мети, свого ставлення до зовнішнього світу, інших людей і до самого себе. Вирішальна роль у розвитку самосвідомості належить спілкуванню дитини з людьми, що її оточують, – з дітьми і дорослими, в ігровій, навчальній та трудовій діяльності. Елементарні форми самосвідомості починають складатися й розвиватися вже в дошкільному віці, головним чином, у процесі гри.

Самостійність – одна з властивостей особистості. Характеризується двома формами: по-перше, сукупністю засобів – знань, умінь і навичок, якими володіє особистість; по-друге, ставленням особистості до процесу діяльності, її результатів і умов здійснення, а також зв'язками з іншими людьми, які складаються в процесі діяльності. Формування в процесі навчання самостійності – одне з основних завдань шкільного навчання. Відповідно, аналіз умов такого формування – одне з завдань педагогічної науки. Учитель повинен активно формувати самостійність в навчанні, як в розумінні оволодіння учнями необхідними знаннями, уміннями й навичками, так і в розумінні створення особистісних ставлень до діяльності і її продуктів.

Світогляд – форма суспільної самосвідомості людини, через яку вона сприймає, осмислює та оцінює навколишню дійсність як світ свого буття й діяльності, визначає й сприймає своє місце й призначення в ньому. У світогляд входять узагальнені уявлення про світ чи саму людину, про спрямованість ходу подій у світі, про смисл людського буття, історичну долю людства тощо, а також система переконань, принципів та ідеалів. Світогляд формується внаслідок практичного освоєння духовної культури суспільства (науки, літератури, мистецтва), пануючих у ньому політичних, моральних, естетичних, правових, релігійних (або атеїстичних), філософських та інших поглядів, а також духовних почуттів – громадянських, моральних, естетичних тощо, на які спираються віра й переконаність у реальності відповідних громадянських, моральних, естетичних і пізнавальних ідеалів, надія на їхнє здійснення. Формування наукового світогляду у студентів є найважливішим завданням усієї навчально-виховної роботи вищої школи.

Сімейне виховання – одна з форм виховання дітей, що поєднує цілеспрямовані педагогічні дії батьків з повсякденним впливом сімейного побуту. Головне завдання сімейного виховання – підготовка дітей до життя в існуючих соціальних умовах, набуття ними знань, умінь і навичок, необхідних для нормального формування особистості в умовах родини. Родина здійснює виховний вплив на дитину з перших днів народження. Засоби догляду й годування, загальний режим формують у дитини перші звички, від яких залежить подальша її поведінка. Завдання батьків полягає в розвитку мислення й мови дітей, активності й витримки, самостійності в різних проявах життєдіяльності, прищепленні навичок самообслуговування тощо. У шкільному віці, коли основним змістом дитячого життя стає навчальна діяльність і формується характер, важливо, щоб родина підтримувала тісний зв'язок зі школою, заохочувала дітей до посильної праці й участі в громадській роботі, привчала їх до чіткого режиму дня. В підлітковому та юнацькому віці першочергового значення набуває формування в молоді світогляду, рис характеру. Завдання батьків – допомагати дітям виробити твердий характер, розумно розширюючи права й самостійність, підвищуючи їхню роль у житті домашньому і шкільному, в обранні майбутньої професії тощо.

Синопсис – збірка матеріалів, статей, описів, як правило, розташованих у хронологічному порядку. Термін застосовується переважно до історичних творів. «Київський синопсис» – перший

короткий нарис історії України. Створений у Києво-Печерській лаврі. Автором вважається Інокентій Гізель.

Сінкел – слуга, довірена особа єпископа.

Скальди – давньоскандинавські поети-співачи.

Скаути-дослідники (15-20 років), які об'єднуються за інтересами і спеціалізуються в певному виді діяльності (археологія, архітектура, лісова справа та ін.). Тут юнаки й дівчата отримують знання з тієї чи іншої професії, що сприяє їм свідомому вибору. До програми вікових скаутських груп вводяться заняття з певних спеціальностей. Скаути, які засвоїли яку-небудь спеціальність і успішно витримали з неї випробування, зобов'язані скласти іспити, щоб довести, що ці навички ними не втрачені. Засновник скаутського руху Баден-Пауелл вважав, що ключ до виховання і самовиховання «не в тому, щоб навчити, а в тому, щоб змусити бойскаута самого вчитися, розпалити в ньому бажання самому збагачуватися знаннями, вміннями та навичками».

Сковорода Григорій Савич (3.12.1722, с. Чорнухи Полтавської області – 9.11.1794, с.Пан-Іванівка Харківської області) – видатний український просвітитель, філософ і поет. Здобув освіту у Київській академії, продовжував освіту за кордоном. В 1753 викладав у Переяславському колегіумі, 1759-1764 – в Харківському колегіумі. Через переслідування за демократизм і наукову самостійність у викладанні залишив педагогічну діяльність і з 1769 до смерті залишався мандрівним учителем. У педагогічних поглядах С. віддзеркалилися основні напрями прогресивної педагогіки: гуманізм, демократизм, висока моральність, любов до Батьківщини й народу. С. висміював дворянсько-аристократичне виховання і протиставляв йому позитивний ідеал виховання, мета якого – створення гармонійно розвиненої людини. Головним педагогічним принципом С. вважав виховання природних здібностей людини, проголошував ідею природного виховання. Великого значення надавав вихованню любові до праці, самодіяльності учнів, керівній ролі батьків і вчителів. Обстоював загальнодоступне, безкоштовне навчання для всіх верств населення.

Скудельний – глиняний.

Скури – скоморохи, блазні.

Скуф'я – оксамитова шапочка, яку носять священики.

Смальта – кольорове скло для мозаїки.

Совість – моральне почуття, в якому виявляється самооцінка особою відповідності її дій прийнятим у суспільстві й перетвореним на внутрішні переконання нормам моральності; найважливіший особистісний моральний регулятор суспільної поведінки людини. Совість – продукт суспільного виховання, що формується разом з моральними почуттями (обов'язку, честі, добра, справедливості) та людськими соціальними прив'язаностями (сімейними, патріотичними, дружбою, любов'ю). У структурі світогляду совість – вищий морально-психологічний регулятор особистості.

Сократ (470/469 до н. е., Афіни – 399 до н. е., там само) – давньогрецький філософ, учитель Платона, Ксенофонта та інших філософів. Творів не писав, свої погляди поширював в усних бесідах у гуртку своїх прихильників. Для цих бесід характерними є дві специфічні риси: так звана «Сократова індукція» і «Сократова іронія». Метод знаходження, «виращування» й розвитку істини

С. був метафорично названий ним «масєтика». Розглядаючи людину як носія доброго начала від природи, С. вбачав головну мету педагогічної діяльності у звільненні людського інтелекту від усіх негативних зовнішніх впливів і у створенні гармонійної єдності життєвих потреб і здібностей людини, які розвиваються інтересом до знань. Великого значення С. надавав фізичному й естетичному вихованню. Педагогічні принципи Сократа – відмова від примусу й насилля, визнання переконання найбільш дієвим засобом тощо – знайшли відгук вже в античності. В XVII ст. деякі положення Сократа були визнані Я. А. Коменським і включені в його «Велику дидактику». Сократ у відомому висловлюванні **«Пізнай самого себе»** закликав до самопізнання, з якого власне, і розпочинається самовдосконалення особистості. Він вважав невігластво найбільшим ворогом людини. Сократ говорив про себе: «Я знаю, що нічого не знаю, а інші і цього не знають». За словами Епікура, подібна самокритика є початком спасіння, тобто самовдосконалення. Без такого уявлення про себе, без усвідомлення своїх недоліків, перш за все браку знань про навколишній світ і про себе, людина перетворюється на самозадоволеного обивателя. Постійне прагнення Сократа до пізнання зробило його одним із великих «учителів людства». «Сократ, – писав Гегель, – силою свого мистецтва і самосвідомої волі розвинув самого себе у визначений характер, заради визначеної життєвої справи, набувши необхідних для цього якостей».

Сократ: «Наймудріші і найсильніші народи є водночас найбільш релігійними».

Софіївка – дендрологічний парк у м. Умань на Черкащині, видатна пам'ятка паркового мистецтва. Закладений у 1796-1800 рр. На замовлення Фелікса Потоцького і названий на честь його дружини Софії.

Софія Київська – видатна пам'ятка давньоруської архітектури XI століття, православний собор, який був релігійним, духовним, політичним і культурним центром Київської Русі. Храм налічує 13 куполів. У центрі розташовано головний купол, до нього примикають хрестоподібно розміщені склепіння; 12 куполів розміщено під раменами хреста, вони оточують центральний купол двома рядами, які поступово знижуються. Чотири середні куполи утворюють перший ряд, вісім малих – другий ряд. Дванадцять куполів розташовано навколо центрального таким чином, що чотири із них підвищуються над вівтарною частиною, а вісім – над західними куполами собору. Тому купольна композиція по-різному сприймається з різних боків собору. Із заходу проглядалися сім бань, сходу – п'ять, півночі та півдня – шість. У такій символіці простежувалась впорядкованість Космосу Богом, заснована на онтології числа, втіленні універсального, безмежного через окреме, обмежене. Великий купол в оточенні чотирьох середніх (п'ятиглав'я) символізує Христа і чотирьох євангелістів, отже – Вселенську Церкву. Західний фасад з центральним порталом означає вхід до церкви, над ним проглядалися сім куполів – символ церкви як дому Премудрості, уособлення семи таїнств. Число сім є символом Діви Марії – земної церкви, яка поєднує духовне і тілесне. Трійка – Свята Трійця – символ духовного. Число чотири символізує чотири елемента матеріального світу, якими є земля, вода, вогонь, повітря. Єднання церкви небесної і земної здійснюється через сходження з неба премудрості; це простежується в символічному пониженні куполів – від центрального великого до чотирьох середніх і восьми малих. Тут 1 – становить символ єдиного, 4 – чотири кінці Землі, осяяні вченням Бога, 8 – символ хрещення, союзу з Богом. Восьмикутник вважався сполучною ланкою між кругом (небесним склепінням) і квадратом (земною площиною). Тринадцятиглаву композицію увінчує хрест, як символ ідеї освяченої Богом єдності східнослов'янських земель (охрещення Русі Володимиром Великим). Мозаїки і фрески Софії Київської належать до найвизначніших пам'яток українського і світового монументально-декоративного мистецтва. Яскрава палітра мозаїки налічує 177 відтінків. У Софії Київській збереглася третина всього живопису (250 квадратних метрів мозаїк і близько 3000 квадратних метрів фресок.)

Соціальна педагогіка – це галузь педагогіки, предметом вивчення якої є соціально-педагогічні проблеми. Виникла соціальна педагогіка наприкінці XIX століття – на початку XX. Її творцем вважають П. Наторпа, який головне завдання педагогіки вбачав у виявленні найсприятливіших для виховання людини соціальних умов і визначення шляхів громадянського виховання. Однак ще давньогрецькі мислителі Демокріт, Сократ, Платон, Аристотель вказували на велику залежність виховання від політики держави. Соціальна педагогіка виникла на притивагу наявним у педагогіці тенденціям, прихильники яких проголошували незалежність виховання від політики й життя суспільства (Ж.-Ж. Руссо, Г. Спенсер, Дж. Дьюї, Л. Толстой). Незважаючи на істотні відміни в їхніх концепціях, спільним для всіх є твердження про те, що виховання визначається психологічними особливостями розвитку дитини й не повинно залежати від політики чи ідеології. Найбільш чітко ці ідеї висловлювалися представниками експериментальної педагогіки (Е. Мейман, В. Лай). Марксистська педагогіка заперечувала правомірність виділення соціальної педагогіки як окремої галузі педагогіки.

Спасо-Преображенський собор у Чернігові – головний храм Чернігівського князівства у давньоруські часи. Заснований близько 1036 р., завершений у 50-70-х рр. XI століття.

Спільність діяльності – така взаємодія, у процесі якої люди знаходяться у певних стосунках взаємної залежності і взаємної відповідальності.

Спостережливість ґрунтується на увазі, сприйнятті, мисленні та пам'яті. Педагогічна спостережливість – не частковий психічний процес, а властивість особистості соціального педагога. Спостережливість – це вміння «вбирати в себе» те, що бачиш, чуєш і обдумуєш. Це зацікавлене сприйняття, що супроводжується інтенсивною роботою розуму. Становлення педагогічної спостережливості можна пояснити з точки зору теорії поетапного формування розумових дій. Процес цей проходить через наступні основні перехідні етапи. Спочатку накопичуються знання про ті зовнішні ознаки, в яких проявляються емоційні, інтелектуальні та вольові процеси і стани особистості, а саме: міміка, жести, інтонація. Спостереження необхідно потім проаналізувати.

Становлення театру як самостійного виду мистецтва пов'язане з культом Діоніса. Змагання дитячих хорів під час Діонісії тривали цілий день. Театральні постановки здійснювалися за кошти хорегів та народних зборів.

Статеве виховання – складова частина виховного процесу, що забезпечує правильний статевий розвиток дітей і молоді та оволодіння нормами взаємин з представниками протилежної статі, а також правильне ставлення до питань статі. С. в. нерозривно пов'язане з фізичним, розумовим, моральним та естетичним розвитком особистості. Починається в дошкільному віці й зумовлюється переважно соціально-психологічними факторами. Засвоюючи в родині, дитячому садку загальні моральні норми, хлопчики й дівчатка в той же час опановують правила, що передбачають деяку відмінність у їхній поведінці залежно від статі. Згодом, з початком статевого дозрівання, до факторів соціально-психологічних додається фізіологічний. У підлітковому та юнацькому віці, коли завершується статеве дозрівання, більшого значення набуває статева освіта. Соціально-психологічна й морально-етична ступінь взаємин між людьми протилежної статі (товариськість, дружба, кохання, шлюб) розкриваються перед учнями в процесі вивчення творів художньої літератури, мистецтва та ін. Деякі питання статевої освіти потребують спеціальних виховних заходів (бесіди батьків з дітьми, педагогів з учнями, індивідуальні бесіди шкільних лікарів з учнями тощо)

Стрибог – бог вітру у східнослов'янській міфології.

Структура туристичного потоку за видами: культурно-пізнавальний, спортивно-оздоровчий, етносентиментальний. Основні складові ресурсно-туристичного потенціалу держави: етнокультурний, модерно-культурний, соціально-економічний.

Установи класичної індустрії дозволяють тяжіють до: столиці держави, обласних центрів, найпопулярніших туристичних центрів.

Т

Такт педагогічний, тактовність педагогічна – почуття міри в застосуванні засобів педагогічного впливу на дітей. Проявляється в умінні вчителя поводитися належним чином, просто й переконливо розмовляти з вихованцями, поважати їхню гідність, ставити розумні й педагогічно обґрунтовані вимоги. Основою такту педагогічного є глибоке знання психології дітей, індивідуальний підхід у навчанні й вихованні. Прояв Т. п. – важлива умова формування авторитету вчителя, одне з джерел сили й ефективності його впливу на дітей.

Талант (грец., букв. терези) – якісно вищий рівень здібностей особистості. Передумовою розвитку таланту є задатки людини, які можуть перетворюватися на реальність при наявності сприятливих соціальних факторів. Талант – це поєднання різного ступеня генетично зумовленої обдарованості з працею. Формування таланту починається спершу як психологічне визначення природних задатків, схильностей дитини до певного виду діяльності, пізніше – як закріплення здібностей і, нарешті, – як високий вияв творчості у зрілому віці. Талановитість щодо окремих видів творчості (музики, малювання, співів, конструювання) може виявлятися в ранньому віці. Талант є обов'язковою підструктурою геніальності.

Творчість педагогічна – оригінальний і високоефективний підхід педагога до навчально-виховних завдань, збагачення теорії і практики виховання й навчання. Досягнення творчого результату забезпечується систематичними цілеспрямованими спостереженнями, застосуванням педагогічного експерименту, критичним використанням передового педагогічного досвіду. Творчість педагогічна стосується різних сторін діяльності педагога – проведення навчальних занять, роботи над організацією колективу учнів відповідно до вікових та індивідуальних особливостей, проектування особистості учня, вироблення стратегії і тактики педагогічної діяльності з метою оптимального виконання завдань всебічного розвитку особистості.

Тезаурус (від грец. – скарб) – сукупність понять з певної галузі науки, нагромаджених людиною чи колективом. Тезаурус відображає обсяг і якість інформації, якою володіє наука про предмет свого дослідження. У системі Т. будь-якої науки, в тому числі й педагогіки, відбуваються постійні зміни: творення нових понять, поглиблення й розширення сфери застосування наукового лексикону. У вузькому розумінні Т. – словник, що відображає смислові зв'язки між словами певної мови, сукупність термінів, які належать до однієї чи кількох галузей знань зі встановленими між термінами зв'язками.

Темперамент (від латинського *temperamentum* – належне співвідношення частин) – сукупність індивідуально-психічних особливостей людини, яка характеризується, головним чином, швидкістю виникнення почуттів і їхньою силою. Темперамент проявляється також і в особливостях рухів людини. Розрізняють чотири основні темпераменти: сангвінік, холерик, меланхолік і флегматик. Фізіологічною основою темпераменту є типи вищої нервової системи.

Теорія пізнання, гносеологія, епістемологія – вчення про природу пізнання і його можливості, основні закономірності пізнавального процесу, про форми й методи пізнання людиною навколишньої дійсності, про умови достовірності й істинності пізнання. Теорія пізнання має величезне значення у формуванні наукового мислення, в розвитку творчого підходу до

розв'язання як практичних, так і теоретичних проблем. У школі важливо й необхідно добиватися того, щоб діти навчилися свідомо користуватися історично виробленими формами і прийомами пізнавальної діяльності, могли правильно застосовувати наукові принципи й методи під час пояснення явищ природи, життя людського суспільства й духовного світу людини. Процес навчання в школі повинен формувати в учнів основи наукового мислення.

Теракота – виріб із випаленої глини.

Термінологія підготовки і проведення виховних заходів: реквізити, озвучення, оформлення сцени, журі, освітлення, гості заходу.

Тест (англ. Test – випробування) – система прийомів для випробування та оцінювання окремих психічних рис і властивостей людини; завдання стандартної форми, виконання якого повинно виявити наявність певних знань, умінь і навичок, здібностей чи інших психологічних характеристик – інтересів, емоційних реакцій тощо. На відміну від інших типів наукових досліджень тести характеризуються такими особливостями: 1) відносною простотою процедури й необхідного обладнання; 2) безпосередньою фіксацією результатів; 3) можливістю використання як індивідуально, так і для цілих груп; 4) зручністю математичної обробки; 5) короткочасністю; 6) наявністю встановлених стандартів (норм). Неодмінними для здійснення дослідження за допомогою тестування є обов'язковий для всіх досліджуваних комплекс випробувальних завдань; наявність стандартної системи оцінювання, використання при оцінюванні спеціально розроблених кількісних норм, за які правлять середні показники виконання даного тесту представницькою добіркою піддослідних за певною віковою, статевою або професійною категорією та ін. Тестові оцінки мають відносний характер. Вони вказують лише на місце, яке посідає досліджуваний щодо відповідної норми. Розрізняють тести успішності, тобто знань, умінь і навичок; тести здібностей; тести особистісні. Тести почали використовувати з 1864 у Великобританії; термін „тест” запровадив американський психолог Дж. Кеттел (1890). Значного поширення набули тести у психотехніці. Системи тестів базуються на різних теоретичних засадах.

Технологія навчання (з грец. мистецтво слова, навчання) – за означенням ЮНЕСКО, це в загальному розумінні системний метод створення, застосування й визначення всього процесу навчання і засвоєння знань, з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодії, який ставить своїм завданням оптимізацію освіти. Технологію навчання також часто трактують як галузь застосування системи наукових принципів до програмування процесу навчання й використання їх у навчальній практиці з орієнтацією на детальні цілі навчання, які допускають їх оцінювання. Ця галузь орієнтована в більшій мірі на учня, а не на предмет вивчення, на перевірку виробленої практики (методів і техніки навчання) в ході емпіричного аналізу й широкого використання аудіовізуальних засобів у навчанні, визначає практику в тісному зв'язку з теорією навчання.

Типи клубів: однопрофільні, багатoproфільні. За характером клуби бувають: інтернаціональні, політичні, дискусійні, науково-пізнавальні, розважальні, сімейні. Принципи діяльності клубного об'єднання: комплексності, диференційованого підходу до різних верств населення, зв'язку з життям.

Толерантність (від. лат. tolerans – терплячий) – терпимість до чужих думок і вірувань.

Треба – жертва.

Требище – жертovníк, місце принесення язичниками жертви богу.

Троїцько-Іллінський монастир у Чернігові – релігійний центр доби Київської Русі. Виник у 1069 р. як печерний монастир під назвою Іллінський. У XVII – XVIII ст. монастир був відомим осередком українського літописання і книгодруку.

Тропар – величальна пісня у православному богослужінні на честь того чи іншого святого.

Трудове виховання – система виховних впливів, яка передбачає залучення дітей і юнацтва з метою їх загального розвитку до трудової діяльності. Т. в. притаманне всім історичним формаціям і є найстарішою формою виховання. Його конкретний характер і місце в системі виховання визначаються конкретними історичними умовами. В сучасній українській школі Т. в. здійснюється багатьма шляхами: у процесі вивчення загальноосвітніх предметів гуманітарного і природничо-математичного циклів, на уроках трудового навчання, у процесі самообслуговування, у позакласній і позашкільній роботі, в родині.

У

Увага – форма психічної діяльності людини, що виявляється в її спрямованості й зосередженості на певних об'єктах при одночасному абстрагуванні від інших. Увага характеризує вибіркове ставлення до навколишнього світу, коли з великої кількості подразників свідомість виділяє один або кілька. Увага є необхідною передумовою ефективної діяльності людини, вона запорука успішного пізнання, навчання, праці. Розрізняють мимовільну, довільну й післядовільну увагу.

У Літописі за Іпатіївським списком (Повісті временних літ) літописець року 1037 зазначав про київського князя: «Князь Ярослав Мудрий до книг був прихильний, читав часто і вдень, і вночі...»

У «Лексиконі» Памви Беринди (XVII ст.) «дяк» трактується як дитиновчитель.

У 1775 році з 10 членів Священного Синоду 9 українців. Усі єпископські кафедри займали лише українці. Із 127 архієреїв – 70 були українцями.

Уміння – здатність належно виконувати певні дії, заснована на доцільному використанні людиною набутих знань і навичок. Уміння передбачає використання раніше набутого досвіду, певних знань; без останніх немає уміння. Утворення уміння є складним процесом аналітико-синтетичної діяльності кори великих півкуль головного мозку, в ході якого створюються й закріплюються асоціації між завданням, необхідними для його виконання знаннями та застосуванням знань на практиці. Формування уміння проходить кілька стадій. Спочатку – ознайомлення з уміннями, усвідомлення його смислу. Потім початкове оволодіння ним. Нарешті, самостійне й дедалі точніше виконання практичних завдань. Вивчення кожного навчального предмета, виконання вправ і самостійних робіт виробляє в учнів уміння застосовувати знання.

Університет (нім. Universitat, від лат. Universitas сукупність) – багато профільний вищий навчальний заклад, де готують висококваліфіковані кадри з широкого кола спеціальностей у галузі природничих, суспільних і гуманітарних наук. Типова структура У. в Україні передбачає в нього факультети: історичний, філологічний, філософський, економічний, юридичний, журналістики, фізичний, механіко-математичний, хімічний, біологічний, геологічний, географічний. Строк навчання в У. – 5–5,5 років. В У. створено розгалужену систему науково-дослідних інститутів, проблемних та галузевих лабораторій, наукових шкіл і семінарів, обчислювальних центрів, наукових студентських товариств. Після 1992 в Україні почалося масове перетворення навчальних інститутів в У.: економічні, лінгвістичні, медичні, лісотехнічні, педагогічні тощо. У. називають

також навчальні установи, створені на громадських засадах, що мають на меті поширення наукових знань, – народні університети, університети культури, університети технічного прогресу тощо.

Упевненість – психічний стан людини, коли в неї сумніви зведені до мінімуму або й зовсім відсутні. Упевненість будується на знанні, тісно пов'язана з переконанням, однак переконання має цілком визначену практичну спрямованість і спонукає людину здійснити те, в чому вона впевнена.

Упертість – негативна особливість поведінки людини (у стійких формах – негативна риса характеру), яка виражається в необґрунтованій і нерозумній притидії всьому, що виходить від інших людей, у тенденції діяти всупереч доводам розуму й порадам оточуючих, наполягати на всьому, навіть якщо дії при цьому явно недоцільні. У дітей – один з проявів неслухняності. Вперта дитина чинить опір вимогам дорослих, якщо ці вимоги суперечать її бажанням і намірам. Але цей опір нічим не виправданий, не обдуманий, не зумовлений обставинами. Упертість дитяча виникає за відсутності нормальних умов для діяльності й задоволення природних потреб. Упертість дитяча – це звична реакція капризної, розбещеної дитини, яка виросла в атмосфері захвалювання, або своєрідний протест несправедливо ображеної і приниженої дитини проти старших, які подавляють її самостійність, ігнорують її елементарні права і гідність. Попередження й подолання упертості досягається паравильною організацією життя дитини, спілкування з нею. У спілкуванні з дитиною систематична вимогливість має поєднуватися з повною повагою до її особистості, з підтримкою та заохоченням її самостійності й розумної ініціативи. Подолання упертості пов'язане з вихованням у дитини довіри до дорослих, до їхнього авторитету. У спілкуванні з впертими дітьми не варто ставати на шлях прямої боротьби, а доцільно використовувати „обхідні шляхи” (тактовну рекомендацію, а не наказ, спокійне роз'яснювання, переконливе доведення безрезультатності впертої поведінки).

Учнівське шкільне самоврядування – форма участі школярів в управлінні навчально-виховною діяльністю школи; засіб реалізації принципу демократизації школи. Вищий орган У. ш. с. – загальні збори (конференція) учнів школи. Поточну роботу організовують учнівський комітет і його комісії з усіх напрямів навчально-виховної роботи. У класах функціонують класні збори. Класні учками створюють та організовують діяльність тимчасових груп активістів для підготовки і проведення різноманітних навчально-виховних заходів.

Ушинський Костянтин Дмитрович [2.03.1823 (за іншими даними, 1824), Тула – 2 (за іншими даними, 3).01.1871, Одеса, похований у Києві] – російський педагог, основоположник наукової педагогіки й народної школи в Росії. В педагогічній системі У. важливе місце посідає вчення про мету виховання, що визначалася ним як підготовка людини до життя і праці, як формування в людини почуття обов'язку перед народом. У. обстоював думку, що кожен народ має право мати школу рідною мовою. Створив цілісну дидактичну систему. Визначив основні шляхи й засоби розвиваючого навчання, був поборником класно-урочної системи навчання, врахування вікових і психологічних особливостей дітей. Надавав важливого значення праці в психічному й фізичному розвитку людини, вказував на керівну роль школи й особи вчителя у вихованні дітей. Склавав підручники для початкового навчання «Дитячий світ і Хрестоматія» (1861) та «Рідне слово» (1864).

Уява – психічний процес, що полягає у створенні людиною нових образів, думок на основі її попереднього досвіду. Уява тісно пов'язана з абстрагуючою діяльністю мислення. Уяву класифікують за ступенем умисності (довільна й мимовільна), активності (відтворююча й творча), узагальненості образів (абстрактна й конкретна) та за змістом і видами професійної діяльності. Особливим видом уяви є мрія, що полягає у створенні образів бажаного майбутнього. Розвиток уяви – необхідний фактор підготовки підростаючого покоління до творчої діяльності.

Уявлення – збережений і відтворюваний у свідомості чуттєво-наочний образ раніше сприйнятих предметів чи явищ дійсності. В основі уявлення лежить актуалізація мнемічних (минулих) слідів у мозку людини, минулий досвід, попередні сприймання й відчуття. Тісно пов'язане з мовленням. Розрізняють уявлення пам'яті й уявлення фантазії. Уявлення виконує пізнавальну й регулятивну функції; пов'язане з минулою, теперішньою й майбутньою діяльністю. Виняткове значення має розвиток уявлення в дітей у процесі навчання та виховання.

Ф

Факт педагогічний (від лат. Factum – зроблене) – судження, яке фіксує події, що відбуваються об'єктивно, незалежно від свідомості; одна з центральних категорій теоретичного пізнання. Педагогічне пізнання починається з констатації фактів. З'ясування сутності і природи об'єкта пізнання здійснюється в ході інтерпретації факту. Введення в науко-педагогічний обіг нових фактів виступає як об'єктивна необхідність пізнання, імпульс розвитку педагогічної теорії.

Факультет (від лат. Facultas – можливість, здатність) – навчально-науковий і адміністративний підрозділ вузу, що здійснює підготовку студентів та аспірантів з однієї або кількох споріднених спеціальностей, підвищення кваліфікації спеціалістів відповідної галузі народного господарства й культури, а також керівництво науково-дослідною й навчально-виховною діяльністю кафедр, які він об'єднує. На чолі факультету стоїть декан, органом активного керівництва факультету є вчена рада. У сучасній вищій школі деяких країн факультети називаються департаментами, інститутами, коледжами.

Фанатизм (від лат. Fanaticus – несамовитий, шалений) – безрозсудна одержимість якимись ідеями, віруваннями, поєднана з нетерпимістю до будь-яких інших поглядів, вірувань.

Фахова підготовка спеціалістів у сфері дозвілля у різних країнах світу має свою специфіку. В Австралії у 1964 році з'явилися перші курси, що дають диплом у сфері організації дозвілля. У США (два штати – Вісконсін і Каліфорнія) у 1969 році університети ввели дворічні програми з присудженням вчених ступенів у сфері дозвілля. У ФРН в ряді вищих навчальних закладів уведено спеціалізовані курси і програми. У Швеції навчання фахівців для сфери дозвілля будується на суміщенні цими фахівцями двох функцій – організаційно-адміністративної і педагогічної. Вітчизняна практика організації дозвільної діяльності: введено підготовку соціальних працівників і соціальних педагогів, функціональними обов'язками яких і є організація дозвільної діяльності в різноманітних її формах. Педагогіка дозвілля – органічна складова частина діяльності практично всіх працівників системи освіти на всіх її рівнях.

Фібула – металева застібка на зразок англійської шпильки.

Філігрань – виготовлення ювелірних ажурних предметів із тонкого скрученого золотого, срібного чи мідного дроту.

Фізичне виховання – складова частина загального виховання; соціально-педагогічний процес, спрямований на зміцнення здоров'я й загартування організму, гармонійний розвиток форм, функцій і фізичних можливостей людини, формування життєво-важливих рухових навичок та вмінь. Ф. в. здійснюється в єдності з розумовим, моральним, трудовим і естетичним вихованням. Обов'язкові заняття фізичними вправами за державними програмами проводяться в дошкільних закладах, загальноосвітніх школах, у всіх типах спеціальних навчальних закладів, в армії тощо.

Форми організації навчання – у школах стародавнього світу практикувалося індивідуальне навчання. В середні віки навчальні заняття проводилися з невеликими групами учнів. З розвитком виробництва й поширенням наукових знань виникла необхідність у нових формах організації навчання – здійснюється перехід до класно-урочної форми навчання, виник клас як більш чи менш однорідна у віковому і освітньому відношеннях група учнів. Я. А. Коменський удосконалив класно-урочну систему і вперше дав їй теоретичне обґрунтування. Й. Г. Песталоцці, Й. Ф. Гербарт, Ф. А. Дістервег, К. Д. Ушинський розробляли психологічні й дидактичні основи цієї системи. У XVIII–XIX ст. вона стала панівною в школах багатьох країн. Наприкінці XIX–на початку XX століття активізувалися пошуки можливостей індивідуалізації навчання, розвитку особистої ініціативи учнів. В цей період у США виникли далтон-план, віннетка-план, батавіа-план, в Англії – говард-план і брейнстон-план, в Німеччині – ієна-план і т. д. В Україні з 1931 року основною формою організації навчальної роботи в школі було визнано урок. Разом з тим в українській школі широко застосовуються й інші форми організації навчання: лекції, семінарські заняття, практикуми, консультації, факультативні заняття, диспути, екскурсії, практичні заняття тощо

Форми організації дозвільної діяльності сучасної молоді: вистави в театрах, кіно, дискотеки, гральні автомати, казино...

Форми освітньої роботи: зустрічі з цікавими людьми, диспути, науково-освітні вечори, музичні вечори, усні журнали...

Ф. Фребель одним із перших класифікував гру як педагогічне явище: ігри окремих дітей і ігри для гурту, ігри корисні й витончені, наповнені внутрішнім змістом.

Фреска – живописний твір, виконаний фарбами на свіжій штукатурці.

Фронтон – верхня трикутна частина фасаду будівлі, обрамлена карнизами.

Фундаментальні педагогічні дослідження й розробки вимагають: теоретичних методів дослідження, експерименту.

Х

Характер – це сукупність відносно сталих психологічних рис людини, які проявляються в різноманітних сферах її духовного життя і діяльності. Основні особливості характеру: ставлення до людей, ставлення до себе, ставлення до роботи, переконання, волювості. Фактори, що впливають на формування характеру: спадковість, виховання, оточення, самовиховання.

Волювості людям притаманні такі риси характеру, як цілеспрямованість, наполегливість, рішучість, стриманість, дисциплінованість, надійність. Згідно з вченням Гіппократа про чотири «соки», Клавдій Гален (II ст. н. е.) – найвідоміший лікар античності розробив першу класифікацію темпераментів: сангвініки (кров, життєва сила), флегматики (флегма – слиз), холерики (холе – жовч), меланхоліки (мелайна холе – чорна жовч).

Хартія – матеріал (папірус або пергамент), на якому написано рукопис, а також сам рукопис, аркуш паперу, грамота.

Художнє виховання – складова естетичного виховання; формування засобами мистецтва естетичного сприймання, розвиток художньо-творчих здібностей людини в різноманітних галузях мистецтва, потреби вносити в життя прекрасне. Метою Х. в. є розвиток інтересу до мистецтва, формування в людини вміння сприймати, розуміти та оцінювати твори мистецтва, естетичної свідомості (смаків, поглядів, потреб) тощо. Х. в. здійснюється в родині, дошкільних закладах, у

загальноосвітніх школах, середніх і вищих навчальних закладах, у позашкільних, культурно-освітніх закладах, у художній самодіяльності.

Художнє виховання дошкільників – педагогічно орієнтоване виховання художніх смаків і здібностей, здійснюване відповідно до вікових і психологічних особливостей дітей 3-7 років. Розвиток у дітей почуття прекрасного сприяє їхньому моральному вихованню й поширенню розумового кругозору.

Художня самодіяльність дітей – позакласні й позашкільні заняття різними видами мистецтва (музикою і співом, хореографією, образотворчим, театральним мистецтвом). Х. с. д. сприяє естетичному вихованню дітей, розвитку їхніх творчих здібностей і художнього смаку. Найважливіша педагогічна вимога до Х. с. д. – відповідність змісту та обсягу художнього матеріалу віковим особливостям і можливостям дітей.

Ц

Центр освіти – освітній заклад, який реалізує як загальноосвітні програми різного рівня, так і соціально значущі для свого регіону програми початкової професійної і додаткової освіти згідно з ліцензіями. Створюється як багато профільний самостійний заклад з гнучкою організаційною структурою, тісними зв'язками з освітніми закладами різного рівня, який дає можливості задовольняти освітні потреби населення без врахування віку й рівня освіти.

Ціннісні орієнтації – вибіркова, відносно стійка система спрямованості інтересів і потреб особистості, зорієнтована на певний аспект соціальних цінностей. Ціннісні орієнтації формуються у процесі соціального розвитку індивіда, його участі у трудовому житті. Виховання людини можна розглядати як керування становленням або зміною її ціннісних орієнтацій.

Ч

Читацька конференція дитяча – одна з форм керівництва позакласним читанням, яка полягає в обговоренні дітьми книг і творчості окремих письменників у школі, бібліотеці, клубі тощо. Ч. к. д. проводяться за популярними творами художньої класики й новинками художньої літератури. Ч. к. д. є дієвим засобом виховання читацької культури учнів лише в поєднанні з іншими формами роботи над книгою.

Ш

Шкільний вік – період життя й розвитку дітей, відповідний часові їхнього навчання в школі (тривалість 10-11 років). Ш. в. поділяють на молодший (з 6 до 11 років), підлітковий (з 11-12 до 14-15 років) і період ранньої юності (з 15 до 17-18 років), кожний з яких характеризується анатомо-фізіологічними та психологічними особливостями дітей, ступенем їхнього розвитку й участі в суспільно корисній праці, змістом і організацією навчально-виховної роботи. Вивчення і знання вікових особливостей дітей дає можливість правильно організувати їхнє навчання й виховання.

Шкільний театр – театри, створені при навчальних закладах Європи в епоху пізнього середньовіччя, Ренесансу та барокко з навчальною та виховною метою. Основою репертуару Ш. т. була шкільна драма.

Школа (лат. Schola, від грец. – дозвілля, заняття під час дозвілля; місце навчання) – 1) Навчально-виховний заклад. 2) Система освіти, сукупність закладів для навчання. 3) Набутий досвід. 4) Напрямок у науці, літературі, мистецтві, суспільно-політичній думці, побудований на основі

принципів, спільних поглядів, традицій тощо. 5) Посібник для навчання гри на музичному інструменті, співів тощо. 6) Будинки школи.

Школи Київської Русі функціонували при: монастирях та князівських дворах. У 1086 році княжна Анна Всеволодівна організувала жіночу школу, в якій навчалася читати, писати, співати й рукоділля 300 дівчат. Поява шкіл, заснування бібліотек, становлення писемності сприяло виникненню та організації вітчизняного дозвілля у Київській Русі.

Школи українського Відродження XVI – XVIII ст.: братські, козацькі, січові (запорізькі). Якщо в 1788 році в Україні було 134 школи, то в 1875 році на тій же території їх залишилося 52. Якщо в 1788 році в Україні було 134 школи, то в 1875 році на тій же території їх залишилося 52. Якщо у 1788 році в Україні одна школа припадала на 746 чоловік населення, то в 1875 році на 6750

Школотзнавство – галузь педагогіки, що досліджує завдання, зміст і методи управління шкільною справою, систему керівництва школою та організації її роботи. Зміст Ш. становлять основні принципи управління й керівництва школою, її роль у розвитку суспільства, діяльність органів освіти по адміністративно-педагогічному та господарському керівництву школами, управлінню навчально-виховним процесом і наданню методичної допомоги вчителям; організація обліку й звітності закладів освіти, статистика шкільної справи. Ш. розробляє комплекс організаційно-педагогічних заходів, спрямованих на вдосконалення управління освітою в усіх її ланках.

Ю

Юнацький вік – період життя і психічного розвитку в межах від 14 до 18 років. У Ю. в. відбувається інтенсивний фізіологічний і психічний розвиток. Особливого значення в Ю. в. набуває моральне виховання, якому педагоги мають приділяти велику увагу. Психічний розвиток особи в Ю. в. тісно пов'язаний з навчанням, трудовою діяльністю й ускладненням спілкування з дорослими..

ЮНЕСКО (Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури) – міжурядова організація, спеціалізована установа ООН. Її цілі – сприяння справі миру та безпеки шляхом розвитку співробітництва між країнами в галузі освіти, науки й культури. До основних напрямів роботи ЮНЕСКО належать проблеми боротьби з неписьменністю, розвитку освіти, підготовки кадрів, вивчення та поширення національних культур, охорона навколишнього середовища й пам'яток культури.

ЮНІСЕФ – дитячий фонд ООН, – створений Генеральною Асамблеєю ООН у 1946 з метою надання допомоги й підтримки дітям, які залишилися на території Європи після Другої світової війни. Діяльність організації спрямована тільки на проблеми, пов'язані з дітьми (їх харчування, освіта та підтримка) і поширюється на 140 країн світу.

Я

Якості знань – поняття передбачає співвіднесення видів знань (закони, теорії, прикладні, методологічні, оцінювальні знання) з елементами змісту освіти й тим самим з рівнями засвоєння. Я. з. має такі характеристики: повноту – кількість програмних знань про об'єкт вивчення; глибину – сукупність осмислених учнями зв'язків і відношень між знаннями; систематичність – осмислення складу певної сукупності знань в їхніх ієрархічних і послідовних зв'язках; системність – осмислення учнем місця знання в структурі наукової теорії; оперативність – вміння користуватися знаннями в однотипних ситуаціях; гнучкість – вміння самостійно знаходити варіативні способи застосування знань в змінених умовах; конкретність – вміння розкласти знання на елементи; узагальненість – вміння виразити конкретне знання в узагальненій формі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абульханова К. А. Психология и сознание личности / К. А. Абульханова – М.–В., 1999. – 244 с.
2. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания / Б. Г. Ананьев. – М. : Наука, 1977. – 380 с.
3. Асадуллин Р. М. Антропологические основания педагогического образования [Текст] / Р. М. Асадуллин, В. Л. Бенин. – Москва – Уфа : БГПУ, 2000. – 96 с.
4. Баранівський В. Ф. Особистість як індивідуальність: деякі аспекти соціально-філософського бачення проблеми [Текст] / В. Ф. Баранівський // 36. наук. праць: Філософія. Політологія. Освіта і культура. Військова справа. – Київ : Міленіум, 2005. – С. 9–19.
5. Белобородова В. Праздники в школе (I – VII классы). / Белобородова В. – М. : Акад. Пед. наук. РСФСР, 1957. – 68 с.
6. Белоконь В. И. Культурно-досуговая деятельность / В. И. Белоконь. – Мелитополь, 2002. – 124 с.
7. Бестужев-Лада И. В. Восьмая подсистема образования. А может быть первая? [Текст] / И. В. Бестужев-Лада // Внешкольник. – 1997. – № 3. – С.11–17.
8. Белікова Н. О. Підготовка майбутніх фахівців з фізичної реабілітації до здоров'язбережувальної діяльності: теорія та методика : [монографія] / Белікова Наталія Олександрівна. – К. – ТОВ "Козарі", 2012. – 584 с.
9. Библия. Книги священного писания Ветхого и Нового Завета. Канонические в русском переводе. Объединенные Библейские общества. – Нью-Йорк-Женева-Лондон / Числа, гл. 13, ст. 16-17; Приповісті Соломонові, гл.16, ст. 31-33.
10. Біжать у Почаїв стежки і дороги. Духовні пісні. – 63 с.
11. Бужина І.В. Формування духовної культури молодших школярів. Дис... канд. пед. наук. – Одеса, 1994. – 184 с.
12. Библия. Книги священного писания Ветхого и Нового Завета. Канонические в русском переводе. Объединенные Библейские общества. – Нью-Йорк-Женева-Лондон / Числа, гл. 13, ст. 16-17; Приповісті Соломонові, гл.16, ст. 31-33.
13. Божович Л. И. Проблема формирования личности / Л. И. Божович / под ред. Д. И. Фельдштейна. – М. : Воронеж : НПО "МОДЭК", 1995. – 352 с.
14. Бойчев І. І. Підготовка майбутнього вчителя до організації культурно-дозвілдової діяльності учнів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / І. І. Бойчев. – Одеса, 2005. – 21с.
15. Бочарова В. Г. Профессиональная социальная работа : личностно ориентированный подход / В. Г. Бочарова. – М., 1999. – 214 с.
16. Бочелюк В. Й. Дозвілєзнавство : [навчальний посібник] / В. Й. Бочелюк, В. В. Бочелюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 208 с.
17. Велесова книга – К. : Велес, 2008. – 160 с.: іл.
18. Віннікова Л. В. Система підготовки соціальних працівників у вищих навчальних закладах США : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 "Соціальна педагогіка" / Л. В. Віннікова. – Луганськ, 2003. – 16 с.
19. Виктор В. Я. Социально-воспитательная работа с подростками в условиях городского парка культуры и отдыха : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.06 "Теория и методика воспитания (по направлениям и сферам деятельности)" / В. Я.

Викторов. – М., 1998. – 23 с.

20. Виховання особистості в контексті професійної підготовки студентів аграрних вищих навчальних закладів: колективна монографія / [С. М. Ніколаєнко, В. Д. Шинкарук, Р. В. Сопівник, І. М. Буцик, О. В. Васюк, С. В. Виговська, І. В. Зайченко, А. А. Каленський, Л. В. Канішевська, В. А. Кручек, Л. М. Маценко, Г. П. Шевченко; за заг. ред. проф. С. М. Ніколаєнка]. – К. – Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2015. – 400 с.

21. Выготский Л. С. Педагогическая психология [Текст] / Л. С. Выготский. – М. : Педагогика, 1991. – 534 с.

22. Возлюбим Господа и ближнего своего. Колядки, духовні пісні. Упорядник збірки Кузьменко-Лісовенко К.В. – Біла Церква : Вид. О.В. Пшонківський, 2010. – 96 с.

23. Войтко В. И. Школьная психодиагностика : достижения и перспективы / В. И. Войтко, Ю. З. Гильбух. – К. : Знание, 1980. – 48 с.

24. Войтович В. Антологія українського міфу : у 3 т. Т. 3 / Войтович В. – Тернопіль : Навч. кн. «Богдан», 2007. – С. 150.

25. Войтович В. Українська міфологія / Войтович В. – К. : Либідь, 2005. – 664 с.

26. Войченко А. П. Организация учебно-воспитательного процесса в педвузе как средство формирования профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности (на материале преподавания пед. дисциплин и пед. практики в нац. группах фак. рус. яз. и литературы) : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 "Общая педагогика, история педагогики и образования". / А. П. Войченко. – Фрунзе, 1980. – 25 с.

27. Волкова Н. П. Педагогіка : посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / Н. П. Волкова. – К. : Академія, 2003. – 576 с.

28. Воловик А. Ф. Педагогіка досуга [Текст] : учеб. пособие / А. Ф. Воловик, В. А. Воловик. – М. : Флинта, 1998. – 240 с.

29. Воропай Олекса. Звичаї нашого народу: Етногр. нарис / Олекса Воропай – К. : Велес, 2009. – 432 с.

30. Воспитание школьников во внеурочное время / Под ред Л.К. Балясной. – М. : Просвещение, 1980. – 190 с.

31. Генкин Д. М. Массовые праздники / Д. М. Генкин. – М. : Просвещение, 1975. – 140 с.

32. Гільбух Ю. З. Інноваційний експеримент у школі : на допомогу початкуючому дослідникові / Ю. З. Гільбух, М. І. Дробноход. – К. [Б. В.], 1984. – 90 с.

33. Голубець М. На захист рідної мови й культури мовлення / М. Голубець. – Львів : Компанія «Манускрипт», 2011. – 56 с.

34. Греков Л. Пісні для учнів 1-2 класів загальноосвітньої школи. – К. : Музична Україна, 1990.

35. Грінченко Б. Під тихими вербами / Борис Грінченко. – К., 1963. – Т. II. – С. 550.

36. Грушевський М.С. Історія української літератури / Грушевський М.С. – К., 1923. – Т. I. – С. 272.

37. Гура О. І. Педагогічні умови формування професійних комунікативних якостей соціального педагога : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 "Соціальна педагогіка" / О. І. Гура. – Х., 2001. – 20 с.

38. Давидюк В. Первісна міфологія українського фольклору / Давидюк В. – Луцьк : Волин. обл. друк., 2005. – 310 с.

39. Давыдов В. В. Теория развивающего обучения / В. В. Давыдов. – М., 1996. – 510 с.

40. Державна національна програма "Освіта" – ("Україна ХХІ століття"). К. : Райдуга, 1993. – 61 с.

41. Дерябина Ю. Г. Социально-культурная деятельность музея как фактор формирования духовно-нравственных качеств молодежи : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.05 "Теория, методика и организация социально-культурной деятельности" / Ю. Г. Дерябина – Тамбов, 2008. – 20 с.

42. «Дзига». Українські дитячі й молодечі народні ігри та розваги / Композиція П.Г. Черемського, Укладачі: В.І. Семеренський, П.Г. Черемський. Х. : Друк, 1999. – 528 с.
43. Дідик М. М. Психолого-педагогічні основи професійної діяльності фахівців соціальної роботи в органах внутрішніх справ України : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Дідик М. М. – Тернопіль, 2001. – 190 с.
44. Диагностика профессиональных способностей, система профессионального отбора социальных педагогов и социальных работников: сб. науч. трудов; отв. ред. В. Н. Келасьев. – М. : Академия, 1994. – 127 с.
45. Диба О. П. Педагогічні засади організації дозвілля дітей та молоді української діаспори : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.06 "Теорія та методика управління освітою" / О. П. Диба – К., 2005. – 21 с.
46. Дипломированный социальный педагог : специфика профессиональной деятельности и система профессиональной подготовки; под ред. М. А. Галагузовой. – Екатеринбург : Екатеринбургский гос. ун-т, 1996. – 324 с.
47. Дитячі об'єднання України // Шкільний світ. – 2004. – Червень, № 21-23.
48. Дичківська І. Н. Інноваційні педагогічні технології : [навч. посібник] / І. Н. Дичківська – М. : Академвидав, 2004. – 352 с.
49. Дурай-Новакова К. М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности : дис. ... доктора пед. наук. : 13.00.01 / Дурай-Новакова К. М. – М., 1983. – 443 с.
50. Дьяченко М. И. Готовность к деятельности в напряженных ситуациях : психологический аспект / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович, В. А. Пономаренко. – Минск : БГУ, 1985. – 206 с.
51. Животворний дух козацької педагогіки // Шкільний світ. – 2004. – № 6 (230). – С. 18-21.
52. Жниварські пісні: українські народні пісні. Пісенник / Упорядник О.Ю. Чебанюк. – К. : Музична Україна, 1990. – 224 с.
53. Захарків О. Мова і національна гідність. / Захарків О. // Педагогічна думка. – 2009. – № 1. – С. 3-8.
54. Ігнатенко П. Р. Національна система виховання. / П. Р. Ігнатенко. – К. : Радянська школа, 1991. – 52 с.
55. Ковальчук О. В. Українське народознавство / О.В. Ковальчук. – К.: Освіта, 1992. – 176 с.
56. Ковальчук Т. І. Актуальні аспекти досліджень дозвілєвої діяльності / Т. І. Ковальчук, Ю. В. Мельнічук // Матеріали І Міжнар. наук.-практ. конф. студентів і молодих вчених "Дитинство. Освіта. Соціум". – К., 2012. – Вип. 3. – С. 176–179.
57. Ковальчук Т. И. Анализ адаптации студентов-первокурсников к кредитно-модульной системе организации учебного процесса / Т. И. Ковальчук, О. В. Опанасенко // Материалы Междунар. науч.-практ. конф. "Теоретические и практические основы профильного и профессионального самоопределения учащейся молодежи в условиях реформирования общего и профессионального образования" : в 2-х частях / сост. : Е. Л. Руднева, О. Б. Лысых, Н. А. Касаткина. – Кемерово : изд-во КРИПКиПРО, 2011. – Ч. I. – С. 253–258.
58. Ковальчук Т. І. Етнонаціональні аспекти формування екологічної культури / Т. І. Ковальчук, А. Л. Філоненко // Нові технології навчання : наук.-мет. зб. Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. – К., 2010. – Вип. 61. – С. 169–177.
59. Ковальчук Т. И. Методика профориентации и допрофессиональной подготовки старшеклассников / Т. И. Ковальчук, Ю. В. Мельничук // Профильное обучение в современной школе: опыт, проблемы и перспективы [Текст] : материалы Всерос. науч.-практ. конф. с междунар. участием : в 2-х частях, 24 апр. 2012 г. / сост.: Е. А. Пахомова, О. Б. Лысых, Н. Э. Касаткина,

О. Г. Красношлыкова и др. – Кемерово : Изд-во КРИПКиПРО, 2012. – Ч. I. – С. 16–20.

60. Ковальчук Т. І. Методичні матеріали до практичних занять та самостійної роботи студентів ОКР «Бакалавр» з дисципліни «Самовиховання і саморегуляція особистості» / Т. І. Ковальчук. – К : «Нічлава», 2014. – 160 с.

61. Ковальчук Т. І. Організаторська робота у сфері дозвілля : тлумачний словник-довідник соціального педагога / Т. І. Ковальчук. – К. : НАКККиМ, 2013. – 360 с.

62. Ковальчук Т. І. Патріотичний виховний потенціал педагогіки дозвілля / Т. І. Ковальчук, Н. В. Жданюк // Зб. наук. праць Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2012. – № 63. – С. 53–56. – (Серія "Педагогічні та психологічні науки").

63. Ковальчук Т. І. Педагогіка дозвілля: теорія і практика : [монографія] / Тамара Іванівна Ковальчук; за ред. доц. Т. Ф. Мельничук. К. : НАКККиМ, 2011. – 420 с.

64. Ковальчук Т. І. Педагогічний словник. / Т. І. Ковальчук // Для підготовки фахівців напряму 0101 "Педагогічна освіта" зі спеціальності 8.010100 "Соціальна педагогіка" (ОКР "Бакалавр") та магістрів першого року навчання напряму 0101 "Педагогічна освіта" зі спеціальності 8.010100 "Соціальна педагогіка". – К. : ДАКККиМ, 2009. – 91 с.

65. Ковальчук Т. І. Родина Хоткевичів – золотий генофонд української нації. (Культурологічні аспекти 130-річного ювілею) / Т. І. Ковальчук. Стрий : Щедрик, 2008. – 64 с.

66. Ковальчук Т. І. Соціальна робота у сфері дозвілля: підручник / Т. І. Ковальчук; за науковою редакцією професора І. П. Ковальчука. – Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2016. – 519 с.

67. Ковальчук Т. І. Формування готовності майбутніх соціальних педагогів до організації роботи у сфері дозвілля : [монографія] / Тамара Іванівна Ковальчук; за ред. доц. Т. Ф. Мельничук. – К. : НАКККиМ, 2012. – Ч. I. – 550 с.

68. Кононенко П. П. Освіта ХХІ століття: філософія родинності / П. П. Кононенко, Т. П. Кононенко – К : Артек, 2001. – 58 с.

69. Колядки / Упорядк. Я. В. Коваль. – Львів : Каменяр, 1990. – 64 с.

70. Колядки і щедрівки / Укладач Н. Манько. – Львів : Свічадо, 2007. – 200 с.

71. Кондрашова Л. В. Методика підготовки майбутнього вчителя до педагогічної взаємодії з учнями / Кондрашова Л. В. – К. : Вища школа, 1990. – 198 с.

72. Корнієнко С. Родинне дозвілля в початкових класах: Навчально-методичний посібник / Корнієнко С., Корнієнко С. – Тернопіль, 1998.

73. Короленко В.Г. Історія мого сучасника / Короленко В.Г. – К., 1954. – Т. 5. – С. 226.

74. Кравич Д.П. Українське мистецтво: навч. посібн. / Кравич Д.П., Овсійчук В.А., Черепанова С.О. / Передмова проф. В. Скотного / Ч.І. – Львів : Світ, 2003. – 256 с. + 16 вкл. Іл.

75. Крищенко В. Д. Поезії / Вступне слово Олійника Б. І. – К. : Дніпро, 2005. – 384 с.

76. Культура і побут населення України. – К.: Либідь, 1991. – 230 с.

77. Кун М.А. Міфи Давньої Греції / Кун М.А. – К. : Велес, 2009. – 272 с.: іл.

78. Лаврик О. В. Україна. Все, що робить нас українцями. – Х. : Віват, 2015. – 256 с.: іл.. – (Культурна спадщина України).

79. Левчук З. С. Формирование готовности к профессиональному творчеству у студентов педвуза : автореф. дис. на соискание науч. степени докт. пед. наук : 13.00.08 "Теория и методика профессионального образования" / З. С. Левчук. – Минск, 1992. – 19 с.

80. Леськів Ю. Співаник / Леськів Ю. – Дрогобич, 2002.

81. Линенко А. Ф. Педагогічна діяльність і готовність до неї / А. Ф. Линенко. – Одеса : ОКФА, 1995. – 79 с.

82. Лозко Г. С. Рідна читанка. / Г. С. Лозко. Для середнього шкільного віку. – Вінниця : Континент-Прим; К. : ВЦ «Сварог», 2007. – 64 с. : іл.

83. Макаренко О.П. Стежками минувшини: Дітям про звичаєву обрядовість / Макаренко О. П. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2007. – 160 с.

84. Мартинюк І. Школа-родина як основа національного виховання // Початкова школа / І. Мартинюк. – 1996. – № 3.
85. Мартишок І.В. Національне виховання: теорія і методологія / І.В. Мартишок – К. : Школяр, 1997. – 151 с.
86. Маценко Л. М. Діяльність наставника в системі виховної роботи вищого навчального закладу : монографія. – К. : НАКККіМ, 2010. – 404 с.
87. Мацюк В. Українська мова професійного спілкування / Мацюк В., Станкевич Н. – К. : Каравела, 2007. – 352 с.
88. Мачуський В. В. Формування готовності старшокласників до професійного самовизначення в позашкільних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 "Теорія та методика виховання" / В. В. Мачуський. – К., 2001. – 16 с.
89. Мельникова І. М. Підготовка фахівців до соціально-педагогічної діяльності в зарубіжних країнах / І. М. Мельникова // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи : [монографія]; за ред. І. А. Зязюна. – К. : "Віпол", 2000. – 636 с.
90. Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу: Іст.-реліг. моногр. / Митрополит Іларіон. Видання друге. – К.: Обереги, 1994. – 424 с.
91. Мойсеєнко Р. Н. Формирование профессиональной готовности будущего учителя средствами индивидуальной работы : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.01 / Мойсеєнко Р. Н. – Кривой Рог, 1997. – 182 с.
92. Молитовник для дітей. / Упорядники Ю. Пасічна, О. Васильєв. – К. : ПФ «Майстерня книги», 2007. – 160 с.
93. Моляко В. А. Психологическая готовность к труду на современном производстве / В. А. Моляко, М. Л. Смольсон. – К. : Знання, 1985. – 179 с.
94. Мосіяшенко В.А. Українська етнопедагогіка: Навч. посіб. // В.А. Мосіяшенко. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2005. – 176 с.
95. Мусіхіна Лілія. Магія українців устами очевидця / Лілія Мусіхіна. – К. : ТОВ «Гамазин», 2012. – 400 с. – (Серія «Манускрипт»).
96. М'ястківський А. Над колискою / М'ястківський А. – К., 2002.
97. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу. / Нечуй-Левицький І. / Ескіз української міфології. – К. : АТ «Обереги», 1992. – 88 с.
98. Новаторов В. Е. Организаторы досуга / В. Е. Новаторов – М. : Россия, 1989. – 62 с.
99. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки // Іван Огієнко (незабутні імена української науки). Тез. доп. Всеукр. наук. конференції, присвяченої 110-річчю від дня народження професора Івана Огієнка (26-27 травня 1992). Част. 1. – Львів, 1992. – С. 4-16.
100. Олійник Я.Б. Природні та етнокультурні феномени України: монографія / Я.Б. Олійник, В.В. Стецюк. – [2-ге вид.перероб. та допов.] – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. – 215 с.
101. Паранова В.І. Мої улюблені вірші / Паранова В.І. – Тернопіль, 2001.
102. Пашенко С. Ю. Підготовка соціальних педагогів до організації освітньо-дозвілєвої діяльності учнівської молоді : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / С. Ю. Пашенко. – К., 2000. – 19 с.
103. Пістун Т.В. «Свою Україну любіть...». – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2008. – 176 с.
104. Плачинда С. Лебедія: (Як і коли виникла Україна) / Плачинда С. – К. : Велес, 2008. – 240 с.: іл.
105. Полное собрание русских летописей. Лаврентьевская летопись. – М., 1962. – Т.І. – С. 82.
106. Российская педагогическая энциклопедия : в 2-х т. [Текст]; гл. ред. В. В. Давыдов. – М. : Большая рос. энциклопедия, 1993. – 608 с.
107. Русова С. Вибрані твори / С. Русова. – К.: Знання, 1996.

108. Сербенська О. Передмова / Сербенська О. // Антисуржик. – Львів: Світ, 1994. – С. 5-10.
109. Сковорода Г. Твори: [у 2 т.] / Г. Сковорода. Т. 1. – К. : 1994. – 530 с.
110. Скора І. А. Пісенник. Пісні радянських композиторів / І. А. Скора – К.: Музична Україна, 1987.
111. Скуратівський В. Пісня над колискою. / В. Скуратівський – К. : Радянська школа, 1991. – 25 с.
112. Сластенин В. А. Социальный педагог: готовность к профессиональной деятельности / В. А. Сластенин // Научные труды. – М. : МПГУ, 1995. – С. 2–12. – (Серия психолого-педагогические науки).
113. Сметана І. І. Ілюстрована енциклопедія українського народу. Звичії. Свята. Традиції / І. І. Сметана. – Харків, 2012. – 414 с.
114. Смирнов С. А. Педагогика: педагогические теории, системы, технологии : учеб. [для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений] / С. А. Смирнов, И. Б. Котова, Е. Н. Шиянов [и др.]; под. ред. С. А. Смирнова. – [5-е изд., стер.]. – М. : Издательский центр "Академия", 2004. – 512 с.
115. Українські церковні колядки. Упорядник збірки Марія Загорська. – Житомир : Полісся, 2007. – 174 с.
116. Українське народознавство: Навчальний посібник / За ред. С.П. Павлюка, Г.Й. Горинь, Р.Ф. Кирчіва. – Львів: Фенікс, 1994. – 608 с.
117. Усатенко Т. Філософія родинності – основа української націо-нальної школи // Освіта / Т. Устенко. – 1994, 22 серпня.
118. Фаріон І. Мовна норма: знищення, пошук, віднова / Фаріон І. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2009. – 328 с.
119. Ферреро Бруно. Часом досить промінчика... : Короткі історії для душі / Ферреро Бруно / Пер. з польськ. Н. Римська. – Львів : Свічадо, 2004. – 80 с.
120. Формування національно свідомої творчої особистості учнів: Збірник / Упоряд. К.І. Приходченко. – Донецьк : Освіта і наука, 1999. – 127 с.
121. Цьось А.В. Українські народні ігри та забави / А.В. Цьось. – Луцьк, 1994.
122. Чемерилова І. А. Формирование готовности будущего педагога к профессиональному самосовершенствованию : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / И. А. Чемерилова. – Чебоксары, 1999. – 22 с.
123. Шашкевич А. Мамина вишня / Шашкевич А. – К.: Веселка, 1994.
124. Galina Kosakevitch. Berceuses du monde. Cassette chant: Galina Kosakevitch, piano: Jacques Helmstetter, guitare: Emanuel Burlat. K7 Horizons 84.001. Livret: Grenoble : Editions resonances CH-2016 Cortaillod / NE. X. – 1984. – P. 24.
125. <http://www.nice-places.com/articles/ukraine/kyiv/198.htm>
126. <http://mamajeva-sloboda.ua/news.php?id=473>
127. <http://mamajeva-sloboda.ua/news.php?id=468>
128. <http://mamajeva-sloboda.ua/news.php?id=404>
129. <http://mamajeva-sloboda.ua/news.php?id=474>
130. <http://mamajeva-sloboda.ua/news.php?id=479>
131. <http://mamajeva-sloboda.ua/news.php?id=489>
132. <http://mamajeva-sloboda.ua/news.php?id=491>
133. <http://mamajeva-sloboda.ua/news.php?id=424>
134. <http://mamajeva-sloboda.ua/news.php?id=501>
135. <http://mamajeva-sloboda.ua/publ.php?id=59>
136. <http://mamajeva-sloboda.ua/news.php?id=499>
137. <http://mamajeva-sloboda.ua/news.php?id=493>
138. <http://mamajeva-sloboda.ua/news.php?id=427>

139. <http://mamajeva-sloboda.ua/news.php?id=505>
140. <http://mamajeva-sloboda.ua/news.php?id=428>
141. <http://mamajeva-sloboda.ua/news.php?id=502>
142. <http://mamajeva-sloboda.ua/publ.php?id=299>
143. <http://mamajeva-sloboda.ua/news.php?id=429>
144. <http://mamajeva-sloboda.ua/news.php?id=503>
145. <http://mamajeva-sloboda.ua/news.php?id=507>
146. <http://mamajeva-sloboda.ua/news.php?id=430>
147. <http://mamajeva-sloboda.ua/news.php?id=515>
148. <http://mamajeva-sloboda.ua/news.php?id=435>
149. <http://mamajeva-sloboda.ua/news.php?id=514>
150. <http://mamajeva-sloboda.ua/news.php?id=512>
151. <http://mamajeva-sloboda.ua/news.php?id=520>
152. <http://mamajeva-sloboda.ua/news.php?id=434>
153. <http://mamajeva-sloboda.ua/news.php?id=440>
154. <http://mamajeva-sloboda.ua/news.php?id=441>
155. <http://mamajeva-sloboda.ua/news.php?id=442>
156. <http://mamajeva-sloboda.ua/news.php?id=525>
157. <http://mamajeva-sloboda.ua/news.php?id=445>
158. <http://mamajeva-sloboda.ua/news.php?id=519>
159. <http://mamajeva-sloboda.ua/news.php?id=453>
160. <http://mamajeva-sloboda.ua/news.php?id=456>
161. <http://mamajeva-sloboda.ua/news.php?id=458>
162. <http://mamajeva-sloboda.ua/news.php?id=459>
163. <http://mamajeva-sloboda.ua/news.php?id=381>
164. <http://mamajeva-sloboda.ua/news.php?id=386>
165. <http://www.nubip.edu.ua/node/3399>
166. <https://nubip.edu.ua/node/1621>
167. <https://nubip.edu.ua/node/17558>
168. <http://www.nubip.edu.ua/node/3399>
169. <https://nubip.edu.ua/node/32051>
170. <http://www.nubip.edu.ua/node/3399>
171. <https://nubip.edu.ua/node/21237>
172. <http://www.nubip.edu.ua/node/3399>
173. <https://nubip.edu.ua/node/21849>
174. <https://nubip.edu.ua/node/17410>
175. <https://nubip.edu.ua/node/17409>
176. <http://www.nubip.edu.ua/node/3399>
177. <http://www.nubip.edu.ua/node/3399>
178. <https://nubip.edu.ua/node/20025>
179. <http://www.nubip.edu.ua/node/3399>
180. <http://www.nubip.edu.ua/node/3399>
181. <https://nubip.edu.ua/node/20448>
182. <https://nubip.edu.ua/node/17814>
183. <https://nubip.edu.ua/node/27089>
184. <http://www.nubip.edu.ua/node/3399>
185. <https://nubip.edu.ua/node/22076>
186. <https://nubip.edu.ua/node/1700>
187. <http://www.korosten.in.ua/>
188. <http://www.kukulabia.kiev.ua/>

189. <http://www.nubip.edu.ua/node/3399>
190. <https://nubip.edu.ua/node/35234>
191. <http://www.nubip.edu.ua/node/3399>
192. <https://nubip.edu.ua/node/32052>
193. <https://nubip.edu.ua/node/23201>
194. <http://www.nubip.edu.ua/node/3399>
195. <https://nubip.edu.ua/node/23201>

ЗМІСТ

ВСТУП	4
ЧАСТИНА І	
РОЗДІЛ 1. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАТОРСЬКОЇ РОБОТИ У СТУДЕНТСЬКІЙ ГРУПІ.....	7
1.1. Положення про діяльність наставника академічної групи.....	10
1.2. Орієнтовний план виховної роботи наставника студентської групи.....	13
1.3. Орієнтовний звіт про виховну роботу наставника студентської групи.....	18
1.4. Пам'ятні дати 2017 року.....	22
1.5. Гімн НУБіП України.....	25
1.6. Виховний потенціал дозвілля у НУБіП України.....	26
1.7. Голосієво – наш рідний дім.....	32
РОЗДІЛ 2. НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНИЙ АСПЕКТ ЗМІСТУ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ: ІНФОРМАЦІЙНІ МАТЕРІАЛИ.....	45
2.1. Ретроспектива виховного процесу українців.....	50
2.2. Традиційні свята українців: глибинні взаємовпливи.....	65
2.3. Значущість української міфології та зоряного календаря.....	73
2.4. Сценарій як основа організації драматургії масової дозвілєвої діяльності.....	81
2.5. Методика організаторської роботи з молоддю.....	93
2.6. Інформаційні матеріали для проведення бесіди «Українські козаки-характерники».....	127
2.7. «Говорять про мир – і немає миру».....	131
2.8. Наріжні камені патріотичного самовиховання українського юнацтва.....	135
2.9. Пам'ятка молодого громадянина України.....	136
2.10. Сценарій виховного заходу «Життя своє за Україну він віддав».....	138
2.11. Борці за волю нескореного народу.....	141
2.12. Печаль війни у пам'яті не стерти.....	152
2.13. Скарбниця виховних заходів – усна народна творчість.....	157
2.14. Розвиток творчих здібностей студентів.....	162
2.15. День Матері.....	164
2.16. Мамо, тобі низесенько вклонюсь.....	168
2.17. Хліб – усьому голова.....	174
2.18. Хліб – наша людська мудрість і наша сила.....	184
РОЗДІЛ 3. ЗМІСТ І ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ.....	189
3.1. Українська народна пісня	189
3.2. Пісні клечального понеділка.....	220
3.3. Українські колядки і щедрівки.....	222
3.4. Закличні веснянки.....	239
3.5. Великодні пісні. Купальські пісні та молитви.....	244
3.6. Жниварські пісні.....	246
3.7. Сценарії про українську пісню.....	250
3.7.1. Український романс в душі кожного з нас.....	250
3.7.2. Українська пісня – душа народу.....	254
3.7.3. Пісні-символи нашої України.....	261
3.7.4. Дзвени, наша пісне, дзвени.....	267
РОЗДІЛ 4. УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ ТРАДИЦІЇ, ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ.....	270

4.1. Традиції та обряди Святого Вечора.....	270
4.2. Традиції Великодня.....	276
4.3. Народні вітання: їх еволюція та педагогічна роль.....	290
4.4. Ігри і забави нашого народу.....	293
4.4.1. Андріївські вечорниці.....	293
4.4.2. Українські вечорниці.....	299
4.4.3. Народне весілля.....	305
4.4.4. Про ту калину за вікном.....	310
4.4.5. Без верби і калини – нема України.....	314
4.4.6. Світ калинового узору.....	323
4.5. Короткі виховні історії для душі.....	327
РОЗДІЛ 5. ЕКОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ЗМІСТУ ВИХОВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ.....	329
5.1. Формування екологічної культури засобами народознавства.....	329
5.2. Поезія екологічної тематики.....	336
5.3. Смеркова хата – батьківський поріг.....	339
5.4. Калинова зоря.....	343
5.5. Усний журнал «СНІД: знати, щоб жити».....	349
5.6. Алкоголь. Наркотик. Цигарка. Давайте оберемо здоровий спосіб життя.....	357
5.7. Подих рідної землі.....	366
5.8. Бережіть планету Земля – вона у нас одна.....	369
5.9. Тренінг «Збережемо довкілля разом».....	374
5.10. Тренінг «Організація студентського інформаційного центру».....	376
РОЗДІЛ 6. РІДНА МОВА – ОСНОВА НАЦІЇ.....	378
6.1. Висловлювання відомих людей про рідну мову.....	380
6.2. Свято рідної мови.....	383
РОЗДІЛ 7. ХРИСТИЯНСЬКІ АСПЕКТИ ЗМІСТУ ВИХОВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ.....	389
7.1. Формування християнських чеснот.....	389
7.2. Віра відомих людей.....	390
7.3. Притчі.....	391
7.4. Благослови, душе моя, Господа.....	393
7.5. Три матусі.....	402
7.6. Збережені храми: вони рятують наші душі.....	417
ЧАСТИНА II	
РОЗДІЛ 8. З ДОСВІДУ ВИХОВНОЇ РОБОТИ У СТУДЕНТСЬКІЙ ГРУПІ СП-1501.....	414
8.1. Тренінгові заняття на першому курсі.....	414
8.2. Духовне становлення особистості.....	417
8.3. Дорогами духовних святинь.....	420
8.4. Залюблена в ляльку-мотанку.....	422
8.5. Краса і праця.....	426
8.5.1. Ботанічний сад потребує любові.....	428
8.5.2. Трояндова толока у першокурсників.....	429
8.5.3. Ботанічний сад зачаровує.....	431
8.6. На Міжнародній виставці «ІнтерАГРО комплекс 2015».....	432
8.7. Незабутній Львів.....	438
8.8. Зустріч з поетесою.....	444
8.9. Волонтерська робота у студентській групі. Разом ми сила.....	448
8.9.1. Волонтерство захоплює небайдужих.....	457

8.9.2. Волонтерство – сходинка до майбутнього професійного зростання.....	459
8.10. Профорієнтаційна робота у студентській групі СП-1501 на гуманітарно-педагогічному факультеті.....	461
8.11. Голосіївська весна-2016 на гуманітарно-педагогічному.....	467
8.12. Серце Канівських гір.....	470
8.13. Доторкнутися до мистецтва можна хіба що душею.....	480
8.14. Мандруючи Україною. Коростень.....	489
8.15. Кукулабія.....	492
8.16. Радість, подарована дітям.....	495
8.16.1. Коли хочеш дарувати радість – ніщо не стане на заваді.....	497
8.17. Моя країна – Україна.....	501
8.18. Соціальний арт-проект Parasol.....	504
8.19. Марш миру.....	507
РОЗДІЛ 9. ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НАВЧАЛЬНИХ ПРАКТИК ТА ЇХ РІЛЬ В ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ У СТУДЕНТСЬКІЙ ГРУПІ.....	509
9.1. Перша навчальна практика.....	516
9.1.1. Першу сторінку студентського життя перегорнуто.....	517
9.1.2. Виховний потенціал навчальних і виробничих практик.....	521
9.2. Свято студентської науки.....	526
9.3. Знай, вивчай і дотримуйся правил вуличного руху.....	529
9.4. Свято квітів.....	539
9.5. Село у нашій Україні.....	550
9.6. Україна і Всесвіт. Матеріали для підготовки до КВК про довкілля.....	555
9.7. Натурфілософські основи давньогрецького містобудування.....	557
9.8. Золота осінь в поезії.....	559
9.9. Вічна боротьба українського народу за свободу і незалежність.....	570
9.10. Свою Україну любіть.....	578
9.11. Навчально-розважальний захід «Творчий простір».....	586
ЕНЦИКЛОПЕДІЯ МУДРОСТІ.....	591
ПЕДАГОГІЧНИЙ ТЛУМАЧНИЙ СЛОВНИК-ДОВІДНИК.....	596
ЛІТЕРАТУРА.....	640
ЗМІСТ.....	648

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Тамара Іванівна КОВАЛЬЧУК,
Василь Дмитрович ШИНКАРУК

ОРГАНІЗАТОРСЬКА РОБОТА
У СТУДЕНТСЬКІЙ ГРУПІ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК
ДЛЯ НАСТАВНИКІВ СТУДЕНТСЬКИХ ГРУП

Технічний редактор

Комп'ютерна верстка
та макетування